

© T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü

Eser Adı: Varka ve GlŖŖh
Müellifi: Defter Emini Mustafa Çelebi
Hazırlayan: AyŖe Yıldız
Yayın Yılı: 2018
ISBN: 978-975-17-4039-7
Ana Yayın Numarası: 3587
Kültür Eserleri Dizisi-581

Adres: Anafartalar Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi,
No: 4, B-Blok, 06030 Ulus/ANKARA
Telefon: 00 90 312 3099001
Faks: 00 90 312 3098998
e-posta: yaphaz@kulturturizm.gov.tr

www.kulturturizm.gov.tr-
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

**DEFTER EMİNİ MUSTAFA
ÇELEBİ**

VARKA VE GÜLŞÂH

**Hazırlayan
Dr. Ayşe YILDIZ**

**Ankara
2018**

Kısaltmalar

AKM: Atatürk Kùltür Merkezi

bkz: bakınız

C.: cilt

çev.: çeviren

d.: doğumu

hk.: hicri kameri

hş.: hicri şemsi

hzl.: hazırlayan

KB: Kùltür Bakanlığı

Krş: karşılaştırınız

Kt: kitaplık

KTB: Kùltür ve Turizm Bakanlığı

Ktp: kùtùphane

m.: miladi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

ö: ölümü

S.: sayı

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TTK: Türk Tarih Kurumu

vd.: ve diğeri

Yay: yayınları

yy.: yüzyıl

GİRİŞ

A. VARKA VE GÜLŞAH MÜELLİFİNİN BİYOGRAFİSİ

1. BEDİİ¹'NİN HAYATINA DAİR BİLGİLER²

Biyografik kaynaklar Anadolu sahasında, biri 3. Murat diğeri de 2. Selim döneminde yaşamış Bediî mahlaslı iki şairden bahseder³. 2. Selim döneminde yaşayan Bediî, 995/1586-7 yılında ölmüştür. Müşkiemiroğlu ya da Miskiemirolu olarak tanınan Edirneli Bediî ise 3. Murat devri şairlerindedir⁴, Bediî'nin ölüm tarihinin 1583 ve 1586-7 olduğunu belirten kaynaklar, hayatı hakkında çok fazla bilgi vermezler. 16.yy. şairlerinden olduğu, Miskiemirolu/ Müşkiemiroğlu olarak tanınıp asıl adının bilinmediği kaynakların verdiği ortak bilgilerdir. Mülazım ve kadı olduğu dikkate alındığında düzenli bir medrese eğitimi gördüğü söylenebilir. Kanunî Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim ve 3. Murat devirlerini görmüş, 1583 ya da 1586-7 yılında ölmüştür. Öldüğü yer konusunda da kesin bir bilgi yoktur.

Edirne Şairleri dışında Bediî'nin biyografisine yer veren diğer biyografik eserler⁵, *Kamusu'l-'alâm*, *Tuhfe-i Nailî ve Hasan Çelebi Tezkiresi'nde*, şairin şiirinden örnek verme işlemi hep aynı şiir etrafında gerçekleştirilmiştir. Sözü edilen beyitler aşağıdadır:

Gamzenden iki yanına şemşirler takın
Bin esb-i nâza eyle gönül mülkine akın⁶

¹ Çalışmaya konu olan İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1020 numaradaki Varka ve Gülşah mesnevisi, Bediî adına kayıtlı olduğu ve kimi kaynaklarda bu künye ile yer aldığı için çalışmaya bu bilgiler doğrultusunda başlandı. Ancak çalışma ilerledikçe mesnevinin Mustafa Çelebi'ye ait olduğu tespit edildiği için bu bölümde hem Bediî'nin hem de Mustafa Çelebi'nin biyografilerine yer verildi.

² Bediî'nin hayat hikâyesi şu kaynaklardan faydalanılarak yazılmıştır: Rıdvan Canım (1995). *Edirne Şairleri*. Ankara: Akçağ Yay.194-195; Osman Nuri Peremeci (1939). *Edirne Tarihi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası. 201; Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatcı (hızl.) (2001). *Nail Tuman, Tuhfe-i Nailî*. C. 1-2. Ankara: Bizim Büro Yay. 93, 1236; Şemseddin Sami (1306). *Kamusu'l-'alâm*. İstanbul: Mihran Matbaası. 1258; Haluk İpekten, M. İsen, R. Toparlı, N. Okçu ve T. Karabey (1998). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: KTB Yay. 69; İbrahim Kutluk (hızl.) (1989). *Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü's-şuarâ*. C. 1. Ankara: TTK Yay. 210; Âmil Çelebioğlu (1994). *Kanunî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: MEB Yay. 98; Âgâh Sırrı Levend (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: TTK Yay. 134; Nuri Akbayar (hızl.) (1996). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî*. C. 1. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 360.

³ *Kamusu'l-'alâm*'da Tebrizli bir Bediî'den daha bahsedilir. Ancak memleketi dışında hayatına dair hiçbir bilgi yoktur. Şiir örneği olarak Farsça bir kıta verilmiştir. (bkz. Şemseddin Sami (1306). *Kamusu'l-'alâm*. İstanbul: Mihran Matbaası. 1258).

⁴ Bediî için *Tuhfe-i Nailî*, "Murad Han-ı Sâni", *Kamusu'l-'alâm* ise "Murad Han-ı Sâlis" devri şairlerindedir ibaresini kullanır. Şairin ölüm tarihi dikkate alındığında, 3. Murat devri şairlerinden olduğu görülür.

⁵ Âgâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi'nde* Ahdî Tezkiresini tanıtırken, tezkirede yer alan şairleri sıralamış ve bunların arasında Bediî'nin de ismini vermiştir (271). Fakat Süleyman Solmaz'ın Ahdî Tezkiresi neşrinde Bediî bulunmamaktadır. Yapılan açıklama, Bediî ile Penahî-i Acem biyografilerinin aynı olduğu sadece madde başlarının farklı isimle kaydedildiği yönündedir (Bkz. Süleyman Solmaz (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şuarası*. Ankara: TTK Yay. 34-46).

⁶ Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatcı (hızl.) (2001). *Nail Tuman, Tuhfe-i Nailî*. C. 1. Ankara: Bizim Büro Yay. 93; Şemseddin Sami (1306). *Kamusu'l-'alâm*. İstanbul: Mihran Matbaası. 1258; Osman Nuri Peremeci (1939). *Edirne Tarihi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası. 201; İbrahim Kutluk (hızl.) (1989). *Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü's-şuarâ*. C 1. Ankara: TTK Yay. 210.

Kim zâr ider Bedî’i-nâlânı dir isen
Âyîne al ele gül-i ruhsarına bakın⁷

Edirne Şairleri’nde ise şaire ait şiir örneklerinde bir gazel ve bir müseddes yer almaktadır. Gazellerinin selîs, mânidâr⁸, lirik ve kendisinin iyi ahlak sahibi olduğu⁹ ifade edilmişse de bunun tezkirelerde kullanılan genel eleştiri kalıplarından biri mi yoksa gerçekten biyografi yazıcılarının Bedî’nin şiiri ve şairliği hakkındaki düşünceleri mi olduğu belli değildir. Kaynakların hiçbirinde Bedî’nin divan tertip ettiğine ya da mesnevi yazdığına dair bir bilgi verilmemiştir. Âmil Çelebioğlu, Kanunî devrinde yaşayan Bedî mahlaslı bir şairin altı bin beyit civarındaki *Varka ve Gülşah* mesnevisi olduğunu ve bu mesnevinin ince ta’likle yazılmış, minyatür içeren bir nüshasının İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1020 numarada bulunduğunu haber verir¹⁰. Bu çalışmaya konu olan, söz konusu Varka ve Gülşah mesnevisidir. Mesnevinin giriş bölümünde Kanunî Sultan Süleyman’a yönelik yazılan methiyenin bulunduğu varak, yazmanın minyatür içeren tek varağıdır.

“Der- Medh-i Pâdşâh-ı Rub’-ı Meskûn” başlık ve

Felek tahtında sultân ibni sultân

Şeh-i mülk-i cihân sultân Süleymân [341]

matlalı 22 beyitlik, mesnevi ile aynı vezinde bir kaside yer alır. Bu methiye ve minyatürden, mesnevinin ya Kanunî’ye sunulmuş ya da sunulmak üzere yazılmış olduğu düşünülebilir. Kanunî’nin saltanat yılları (1520–1566)’nın son zamanlarında genç bir şair olduğu düşünülürse 3. Murat’ın saltanat yılları olan 1574–1595 yılları arasında da şairlik yaşantısının devam etmesi hatta şairlik yeteneğinin 3. Murat döneminde daha da gelişerek bu padişah devri şairlerinden biri olarak tezkirelerde yer alması ihtimal dâhilindedir. Fakat sadece kalburüstü şairlerin değil ikinci hatta üçüncü sınıf şairlerin bile yetenekleri ölçüsünde az ya da çok yer bulabildiği tezkirelerde padişaha mesnevi sunmuş bir şairin yer almaması pek de olağan bir durum değildir. Şairin 1583–1587 olan ölüm tarihini göz önüne aldığımızda Kanunî devrinde yıldızı parlamış bir şair olması ihtimali zayıflar. Çünkü Bedî, Bakî gibi çok genç yaşta üstün bir yetenek olarak padişahın himayesini kazanmış bir şair olsaydı biyografik kaynaklarda edindiği yer çok daha farklı olurdu. Mesnevi metninde de hayat hikâyesine dair ipucu olabilecek herhangi bir bilgiye rastlanılmadı. Mahlas olabileceği düşünülen aşağıdaki üç beyit dışında yazma nüshadan, mesnevinin şairinin kimliğini doğrulayabilecek bilgi edinmek mümkün değildir. Söz konusu beyitler şunlardır:

Çü var destünde miftâh-ı lisânun

Bedî’i kuflını feth it beyânun [538]

Bedî’ olur dime sen bu beyânı

Düriş feth eyle bu genc-i nihânı [600]

⁷ Şemseddin Sami (1306). *Kamusu’l-‘alâm*. İstanbul: Mihran Matbaası. 1258; Osman Nuri Peremeci (1939). *Edirne Tarihi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası. 201; İbrahim Kutluk (hzl.) (1989). *Kınaltzade Hasan Çelebi Tezkiretü’ş-şuarâ*. C 1. Ankara: TTK Yay. 210.

⁸ Şemseddin Sami (1306). *Kamusu’l-‘alâm*. İstanbul: Mihran Matbaası. 1258.

⁹ Ridvan Canım (1995). *Edirne Şairleri*. Ankara: Akçağ Yay.194.

¹⁰ Âmil Çelebioğlu (1994). *Kanunî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: MEB Yay. 102. Varka ve Gülşah Mesnevisine dair bu bilgi, A. Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal (2004). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay. 323’te de yer alır.

Cihândan 'ibret al bakup Rebi'e
Ne nîreng itdi ol merd-i Bedî'e [2322]

Görüleceği üzere “bedî” kelimesi, ilk iki beyitte beyanla birlikte bir belagat terimi olarak, son beyitte ise bir kişi adı olmasına rağmen Bedî değil, Bedî' şeklinde mesnevi kahramanlarından birinin adı olarak geçmektedir. Kütüphane kayıtlarına ve Âmil Çelebioğlu'nun verdiği bilgilere muhalif hiçbir bilgiye tesadüf edilmiş olmamasına rağmen yukarıdaki beyitlerde bir belagat terimi olan “bedî”nin tevriyeli kullanıldığını ya da şairin mesnevîde mahlas kullanmadığını kabul etmek dışında bir seçenek daha vardı: Elimizdeki mesnevinin Edirneli Bedî'ye değil, Mihr ü Vefa adlı bir mesnevi yazdığı zannedilen Defteremini Mustafa Çelebi'ye ait olması!

2. MUSTAFA ÇELEBİ'NİN KAYIP OLDUĞU İDDİA EDİLEN “MİHR Ü VEFA” MESNEVİSİ, ASLINDA YENİ BİR “VARKA VE GÜLŞAH” NÜSHASI OLABİLİR Mİ?

Âmil Çelebioğlu'nun *Kanuni Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı* adlı eseri dışında¹¹ Türk edebiyatında mesnevîlerden bahseden çalışmaların hiç birinde, Bedî'ye ait bir mesnevi olduğu bilgisi yer almaz. *Varka ve Gülşah* konusunda, Yusuf-1 Meddah, Ziyâî, Mesihî¹², yazarı bilinmeyen manzum, yazarı bilinmeyen mensur *Varka ve Gülşah* hikâyesi ile halk hikâyesi tarzındaki manzum-mensur karışık *Varka ve Gülşah* hikâyesinden bahsedilir¹³. Ziyâî'nin böyle bir eseri olduğu *Rieu Katalogu*'nda kayıtlıdır¹⁴ ancak eser günümüze ulaşmamıştır.

Varka ve Gülşah mesnevisi ve bu mesnevinin müellifi olduğu sanılan Bedî ile ilgili olarak biyografik eserlerin taranması sırasında *Meşairü's-şuarâ*'nın Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi Kitaplığı'ndaki nüshasının, Mustafa Çelebi biyografisinde, şairin *Varka ve Gülşah* adında bir mesnevi telif ettiği kaydını gördük¹⁵. Ancak sözü edilen tezkirenin diğer nüshalarında bu mesnevinin adı *Mihr ü Vefa* şeklinde yer alır. Tezkirede şairin hayat hikâyesi ile şairliğine ve şiirine yönelik değerlendirmelerin ardından gelen şiir örnekleri kısmında Mustafa Çelebi'nin *Mihr ü Vefa* mesnevisinden olduğu söylenen beyitlere yer verilmiştir¹⁶. Aynı şekilde Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı eserinin tezkire kısmında Mustafa Çelebi biyografisinde *Mihr ü Vefa* adlı bir mesnevi telif ettiği söylendikten sonra Âşık Çelebi'deki beyitlerden sayıca az olmakla birlikte farklı olmayan beyitler örnek olarak verilmiştir. Gelibolulu Âlî, kendisinin de bir *Mihr ü Vefa* mesnevisi yazdığını, ancak Mustafa Çelebi'nin aynı adlı mesnevisini görmediğini, tesadüfen vezinlerinin aynı olduğunu ifade eder. Eseri görmediğini ifade etmesinden de anlaşılacağı üzere, kendisinden önce yazılmış biyografik kaynaklardan bu bilgiyi edinmiş olmalıdır.

¹¹ A. Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal (2004). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay. 323'te de yer alır. Ancak bölüm kaynakçasından bu bilginin Çelebioğlu'ndan alındığı anlaşılmaktadır.

¹² 17.yy, Azerbaycan sahası Türk şairlerinden olan Mesihî'nin *Varka ve Gülşah* mesnevisi, biri Kiril diğeri Latin harfleriyle olmak üzere Aliyar Saferli tarafından 1966 ve 2005 yıllarında “Azerbaycan Edebiyatı Mesihî- Varqa ve Gülşa” adıyla Bakû'da yayımlandı. Ayrıca eser üzerinde Gülahmed İmanov tarafından yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır (Bkz. Gülahmed İmanov (2002). *Verga ve Gülşa Mesihî-i Tebrizi'nin Mesnevisi*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi).

¹³ Selige Hüseynova (2001). *Mensur Varka ve Gülşah Hikâyesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 7-8.

¹⁴ Charles Rieu (1888). *Catalogue of Turkish Manuscripts In The British Museum*. London. 185.

¹⁵ Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi Kt. Nu: 268. vr.170b.

¹⁶ Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. Fatih Millet Ktp. Nu: 772; Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. Süleymaniye Ktp. Selim Ağa Kt. Nu: 1157; Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. British Library. Nu: 6434; Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa Kt. Nu: 440.

Meşairü's-şuarâ'nın Aşir Efendi dışındaki nüshalarının birinden ya da bugün elimizde olmayan başka bir nüshasından hareketle bu bilgiye vakıf olduğunu ve örnek olarak verdiği beş beytin de *Meşairü's-şuarâ*'daki 12 örnek beyitten seçilerek tezkireye alındığı kanaatindeyiz¹⁷.

Mustafa Çelebi'nin *Varka ve Gülşah* mesnevisi yazdığı yolunda ısrarcı olmamızın bir diğer sebebi de Mustafa Çelebi'ye Gubarî tarafından sunulan *Yusuf u Züleyha* mesnevisinin son beytinde Mustafa Çelebi'den "Sâhib-i nazm-ı *Varka vü Gülşâh*" şeklinde bahsedilmesidir¹⁸.

Bu tespitler, Mustafa Çelebi'nin *Varka ve Gülşah* yazdığını teyit etmekle birlikte *Mihr ü Vefa*¹⁹ yazmadığı yolunda kesin bir hüküm vermek için henüz yeterli değildir. Türk edebiyatında yazılmış *Mihr ü Vefa* mesnevileri araştırıldığında Ümmî İsa²⁰, Haşimi²¹, Mustafa Çelebi, Gelibolulu Âlî²², Mahmud²³, yazarı bilinmeyen mensur *Mihr ü Vefa* hikâyesi²⁴ ile karşıldı. Mustafa Çelebi'ye ait olduğu söylenen *Mihr ü Vefa* ise, *Keşfü'z-zunûn ve Kühü'l-ahbâr*'a dayandırılmakta, eser hakkında başka bir bilgi verilmemektedir²⁵.

¹⁷ Gelibolulu Âlî'nin *Kühü'l-ahbâr* adlı eserinin inceleme kısmında, Âlî'nin isim vererek yararlandığı kaynaklardan biri olarak *Meşairü's-şuarâ*'nın gösterilmesi de bu düşüncemizi desteklemektedir (Mustafa İsen (1994). *Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM Yay. 37).

¹⁸ Günay Kut, Manisa İl Halk Kütüphanesi 1215/5 numarada Akşehirli Gubarî Abdurrahman adına kayıtlı Yusuf ile Züleyha mesnevisinden bahseder. Bu mesnevi nüshasının tanıtımının ardından mesneviden örnek beyitler verir. Mesnevinin son beyitlerinden bu eserin Defterimini Mustafa Çelebi için yazılmış olduğu ve Mustafa Çelebi'nin de *Varka ve Gülşah* mesnevisi kaleme aldığı öğrenilmektedir. Söz konusu beyitler aşağıdadır:

Mâhasal sözi muhtasar idelüm
Sade-i güşü pür-güher idelüm

Kudretün var senün de 'azm eyle
Yûsufun kıssasını nazm eyle

Uzun uzun hikâyeden hazer it
Câmi Hamdî gib'itme muhtasar it

Ya'nî Yûsuf gibi güzel olsun
Hüb u ra'nâ vü bi-bedel olsun

Bilünüz kim bu defterün sebebi
Defter Emîni Mustafa Çelebi

Sahib-i nazm-ı *Varka vü Gülşâh*
Rûhına rahmet eyleye Allâh

(Bu konuda bkz. Günay Kut (2005). "Bursa ve Manisa İl Halk Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazmalar". *Yazmalar Arasında*. İstanbul: Simurg Yay. 167–169).

¹⁹ Hasan Kavruk, *Mihr ü Vefa* hikâyesinin kaynağını tespit edemediğini ancak olay örgüsü açısından Süheyl ü Nevbahar ve *Varka ve Gülşah* hikâyeleri ile büyük benzerlik gösterdiğini söyler. Bkz. Hasan Kavruk (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*. İstanbul: MEB Yay.131-132; İskender Pala ise hikâyenin Yunan kaynaklı olduğu görüşündedir. Bkz. İskender Pala (1990). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.384-386.

²⁰ Ümmî İsa'nın 800 beyit civarındaki mesnevisi, Âmil Çelebioğlu tarafından incelenmiştir.

²¹ Bkz. Selami Ece (1996). *Tahkiye Açısından Haşimî'nin Mihr ü Vefa Mesnevisi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

²² Kültür ve Turizm Bakanlığı Yazmalar Kataloğunda [(Erişim)<https://www.yazmalar.gov.tr>] Âlî ismine kayıtlı bir *Mihr ü Vefa* görülmektedir. Ancak eser, Âlî'nin değil Haşimî'nindir.

²³Yapı Kredi Sermet Çifter kataloğunda Mahmut adlı bir şaire ait baş kısmı eksik bir *Mihr ü Vefa* mesnevisinden bahsedilir (*Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu* (2001). İstanbul: YKY Yay. 2).

²⁴ Yazarı bilinmeyen mensur *Mihr ü Vefa* hikâyesi, Topkapı-Hazine 1162 numarada kayıtlı olup Hasan Kavruk tarafından incelenmiştir. Bkz. Hasan Kavruk (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*. İstanbul: MEB Yay.131–133.

²⁵ *Keşfü'z-zunûn*'da *Mihr ü Vefa*'dan şu şekilde bahsedilir: "[...] Türkçedir, şiir şeklindedir, yazan defterdar Mustafa b. Ahmed'dir. Mahlası Âlî'dir, 1008 yılında ölmüştür, bu eser 7000 beyittir. Bu şiiri defterdar Mustafa Emîn el-Biriştinî de

Mustafa Çelebi'nin *Mihr ü Vefa* mesnevisiyle ilgili sürekli tekrar edilen, elde bulunmadığı, kayıp mesneviler arasında olduğu, dışında bir bilgiye rastlanılmadı. Eldeki bilgilere göre, Mustafa Çelebi'nin *Mihr ü Vefa* telif ettiği *Meşairü's-şuarâ*'dan alıntılanarak diğer biyografik kaynaklar tarafından kullanılmış olmalıdır. *Meşairü's-şuarâ*'nın Aşir Efendi nüshasının, sözü edilen biyografiye ait bilgisi doğru kabul edilirse, Mustafa Çelebi'nin *Mihr ü Vefa* adlı bir mesnevisi yoktur. Söz konusu mesnevi Varka ve Gülşah'tır.

Bu verilerden hareketle, Mustafa Çelebi'nin *Mihr ü Vefa* adlı bir mesnevisinin bulunmadığını ya da en azından kaynaklarda *Mihr ü Vefa* olarak zikredilen ve örnek verilen beyitlerin *Varka ve Gülşah* mesnevisinden alındığı söylenebilir. Çalışma konu olan Varka ve Gülşah metni ile örtüşen *Meşairü's-şuarâ*'da 12 beyit, *Künhü'l-ahbâr*'da 5 beyit olarak örneklenen manzum parçalar aşağıdadır:

Virür rûy-ı siyâhum vechüme nür
Çıkup Hindüstândan Rûma kâfûr

Dönüpdür çûb-ı huşke dest ü pâyum
Atıldı okum ü yasıldı yayum

Vücûdum nahlini şeyb eyledi pest
Hayâtum çeşmesârından yudum dest

Der-bî-vefâ:
Hevâdârı iken cân ile bülbül
Sabâyile salınur şâhid-i gül

Der-şebî-hûn:
Tutulmaktan kaçup tebdîl olur mâh
Gehî olur hilâl u bedr olur gâh

Şebîhûndan olup gökde vehmnâk
Değişdürür yatagın mihr-i eflâk

Der-du'â:
Per açdı göge san murg-ı hümâdur
Açılmış ol kabûl olmuş du'âdur

Der-bahâr:
Nesîm ol denlü açmışdı gül-i ter
Yogidi gonca başın sokacak yer

Der-kâr-zâr:
Kimi cedvelveş itdi râstkârı
Kimi pergârveş çizdi kenârı

Der-dil-ber:
N'ider dil-bersüz âdem oğlu cânı
Kişi eglencesüz n'eyler cihânı

yazdı, bu zat 972 yılında ölmüştür. Bu zatın şiiri önemsizdir.” (Kâtip Çelebi (2007). *Keşfü'z-zunûn*. C. IV. (çev. Rüştü Balcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 1532).

Der-fenâ-yı 'âlem:
Tülek-hâne durur bu dâr-ı 'âlem
Döker bâl u perin içinde âdem

Togan turmaz içinde bu cihândur
Niçe yavru uçurmuş âşyândur²⁶

Künhü'l-ahbâr'daki örnek beyitler:
Virür rûy-ı siyâhum vechine nûr
Çıkar Hindüstândan Rûma kâfûr

Dönüpdür çüb-ı huşka dest ü pâyum
Atıldı okum u yasıldı yayum

Vücûdum nahlini şeyb eyledi pest
Hayâtum çeşmesârından yudum dest

Tülek-hâne durur bu dâr-ı 'âlem
Döker bâl u perin içinde âdem

Togan turmaz içinde bu cihândur
Niçe yavru uçurmuş âşiyândur²⁷

Tezkirelerden alınan yukarıdaki manzum örneklerle Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'ndeki *Varka ve Gülşah* mesnevisinin örtüşen beyitleri:

Virür müy-ı sefidüm vechüme nûr
Çıkar Hindüstândan Rûma kâfûr [179]

Dönüpdür çüb-ı huşke dest ü pâyum
Atıldı okum u yasıldı yayum [184]

Vücûdum nahlini şeyb eyledi pest
Hayâtum çeşmesârından yudum dest [186]

Hevâdârı iken cânıla bülbül
Sabâyile salınur şâhid-i gül [468]

Dutılmakdan meger korkup kaçar mâh
Gehî olur hilâl ü bedr olur gâh [749]

²⁶ Filiz Kılıç (2010). *Âşık Çelebi Meşairü's-suarâ*. C. 2. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay. 816-817.

²⁷ Mustafa İsen (1994). *Künhü'l-ahbar'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM Yay. 275.

Şebihândan olup gökde vehimnâk
Değişdürür yatagın mihr-i eflâk [748]

Per açdı göge san murg-ı hümâdur
Açılmış el kabûl olmuş du'âdur [297]

Nesîm ol denlü açmışdı gül-i ter
Yog idi gonçe başın sokacak yer [1039]

Kimi cedvel gib'itdi râstkârî
Kimi pergârveş çizdi kenârî [3598]

Nedür dil-bersüz âdem oğlu cânı
Kişi eglencesüz neyler cihânı [2072]

Tülek-hâne durur bu dâr-ı 'âlem
Döker bâl ü perini bunda âdem [2309]

Toganı çok yaşatmaz bu cihândur
Niçe yavru uçurmuş âşyândur [2312]

Görüldüğü üzere, tenkitli metinde nüsha farkı olarak kabul edilebilecek farklar dışında, beyitlerin tamamen örtüşmesi, bizi *Meşairü's-şuarâ* ve *Künhü'l-ahbâr*'da Mustafa Çelebi'ye atfedilen eserin *Varka ve Gülşah* mesnevisi olduğu konusunda ikna etti. Kütüphane kayıtları ve Âmil Çelebioğlu'nun, kütüphane kayıtlarına dayanarak vermiş olması muhtemel bilginin²⁸ doğru olmadığını düşünmekteyiz. Eldeki verilerle, söz konusu mesnevinin Bedî'i'den ziyade Mustafa Çelebi'ye ait olma ihtimalinin daha kuvvetli olduğuna inandığımız için Mustafa Çelebi'yi mesnevinin müellifi olarak kabul ediyoruz. Bu doğrultuda metnini hazırladığımız mesnevinin müellifi Mustafa Çelebi'nin biyografisine dair bilgiler aşağıdadır.

3. DEFTEREMİNİ MUSTAFA ÇELEBİ'NİN BİYOGRAFİSİ

Mustafa Çelebi²⁹, Priştine doğumlu bir şairdir. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*'da

²⁸ Âmil Çelebioğlu (1994). *Kanunî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: MEB Yay. 102.

²⁹ Mustafa Çelebi'nin biyografisi için şu kaynaklar kullanılmıştır: Filiz Kılıç (2010). *Âşık Çelebi Meşairü's-şuarâ*. C. 2. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.816-817; Mustafa İsen (1994). *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM Yay.275; Kâtip Çelebi (2007). *Keşfü'z-zunûn*. C. IV. (çev. Rüştü Balcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 1532; Harun Tolasa (1983). *Sehi Latîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. 29, 95, 113, 141, 143.

ondan “Mustafa Emîn el-Biriştini” şeklinde bahseder³⁰. Mustafa Çelebi, Tezkireeminliği ve Defter-hane-i Hakanî eminliği görevlerinde bulunmuş ve 972/1569 yılında vefat etmiştir. Timar erbabı şairler arasında zikredilen Mustafa Çelebi'nin şiirlerinde mahlas kullanmadığı bilinmektedir³¹. Şiirleri, *şeh-levendâne*, *rindâne*, *bî-tekellûf-şive* ve *laubalives* olarak tavsif edilmektedir. Mesnevisinden verilen örneklerin akabinde mesnevideki söyleyiş güzelliği/eda ve hayalleri açısından beğenildiği görülür.

Priştine, bir kültür merkezi olarak özellikle 16.yy. Türk şiirine önemli katkılar sağlamıştır. Priştine'den, 16.yy. tezkirelerinde çok sayıda şair yetiştiren kültür merkezlerinden biri olarak “*Rumeli ve Üsküp kurbında*” bir şehir olarak bahsedilir³². Şairle yetiştiği yer arasındaki kültürel bağlantıya ve şairin doğup büyüdüğü muhite ait özelliklere zaman zaman tezkire yazarları tarafından işaret edilmiştir. Aşık Çelebi Tezkiresi'nde “*kâtip yatağı*”³³ olarak bahsedilen Priştine'nin, 17.yy.a kadar Osmanlı kültür hayatında önemli bir merkez olduğu anlaşılmaktadır. Ancak 17. yy.dan sonra kaynaklar, Priştineli şairlerden söz etmezler. Bu durum Rumeli'nin 17.yy.dan itibaren siyasi ve kültürel alanda gerilemesi ile açıklanabilir³⁴.

Edebiyat tarihimize bakıldığında şair meslekleri arasında müderrislik ve kadılıktan sonra en çok rastlanan mesleğin kâtiplik olduğu görülür. Mustafa Çelebi'nin mesleğinden *Meşairü's-şuarâ*'da şu şekilde bahsedilir: “... *ba'dehu mukâta'âta kâtib ü emîn ve rûzgârı mu'in olup vüzerâyâ ittisâl ile niçe zemân defâtir-i hazâ'in kâtiblerinden olup gâh tezkireci ve gâh tezkire emîni oldı. Ol defter-hânenün mu'temedün 'aleyh ve müşârün ileyhi ve akrânunun güzîni oldı. Âhir defteremîni itdiler.*”³⁵ Mustafa Çelebi, doğum yeri olan Priştine'nin “*kâtip yatağı*” özelliğine uygun olarak memurluk hayatına kâtiplikle başlar. Mukataat kâtipliği, mukataateminliği, hazine defteri kâtipliği, tezkirecilik, tezkireeminliği ve deftereminliği Mustafa Çelebi'nin yaptığı işler arasında zikredilmiştir. Memur sınıfından³⁶ bir şair olan Mustafa Çelebi'nin adıyla anılan mesleği “deftereminliği”, günümüzdeki tapu genel müdürlüğüne karşılık gelmektedir³⁷.

³⁰ Ancak diğer kaynaklarda isminin “Emin” olduğuna dair bir bilgi yer almaz. Buradaki “emin”in, özel bir ismi değil de şairin mesleği olan deftereminliğini işaret ediyor olması muhtemeldir.

³¹ Şiirlerinde mahlas kullanmaması, şiir mecmualarında Mustafa Çelebi adına kayıtlı şiirler bulunup bulunmadığını tespit noktasında önemli bir engel teşkil etmiştir. Divan tertip edip etmediği konusunda Kühnü'l-ahbâr ve Meşairü's-şuarâ'da hiçbir bilgiye rastlanmaz. Mecmualarda şiirlerinin yer alması muhtemel olmakla birlikte mahlas kullanmaması bunların tespitini engellemektedir.

³² Harun Tolasa (1983). *Sehi Latifi ve Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. 29.

³³ “ [...] Rivâyet olunur ki Prezrinde oğlan togsa adından mukaddem mahlaâ korlar. Yenicede togan oğlan etmege papa diyecek vakt Fârsi söyler. Piriştinede oğlan togsa dividi bilinde togar dirler. Binâ'en 'alâ-zâlik Prezrin şâ'ir menba'ı ve Yenice Fârsi ocağı ve Piriştine kâtib yatagıdır” (Filiz Kılıç (2010). *Aşık Çelebi Meşairü's-şuarâ*. C. 2. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay. 904).

³⁴ Mustafa İsen (1997). “Edebiyat Tarihi Açısından Priştine ve Bu Şehir Doğumlu Divan Şairleri”. *Ötelerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ Yay. 148.

³⁵ Filiz Kılıç (2010). *Aşık Çelebi Meşairü's-şuarâ*. C. 2. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.816.

³⁶ Şairlerin meslekî konumları için bkz. Mustafa İsen (1997). “Tezkireler Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar III-Divan Şairlerinin Meslekî Konumları”. *Ötelerden Bir Ses*. Ankara : Akçağ Yay. 221–229.

³⁷ Osmanlı Devleti'nde başlangıç tarihi kesin olarak bilinmeyen bu memuriyet için, ilk zamanlarında “defteremini”, daha sonraları “defter-i hakanî nazırı”, “emin-i defter-i dergâh-ı âlf”, “emin-i defatir” ve “defter-i hakanî emini” unvanları yaygın şekilde kullanılmıştır. Osmanlı devletinde araziye ait bütün kayıtları içine alan tahrir defterlerinin saklandığı ve bu topraklara ait tüm muamelelerin yürütüldüğü daireye “defter-hane”, “defter-hane emaneti”, “defter-hane-i hakanî emaneti”, “defter-hane-i âmire emaneti”, bu defter-hanenin müdürüne ise defteremini adı verilirdi. Başlangıçta nişancının yürüttüğü görevlerden biri olduğu tahmin edilen deftereminliği, nişancının üstlendiği görevlerin artması sebebiyle divan-ı hümayun kâtiplerinden biri tarafından yürütülmüş, 15.yy.ın ikinci yarısından itibaren müstakil bir memurluk olmuş ve Kanunî Sultan

Yusuf u Züleyha mesnevisinde Abdurrahman Gubarî eserini, Varka ve Gülşah müellifi Defteremini Mustafa Çelebi'ye sunduğunu belirtir³⁸.

Deftereminin, padişahın ya da vezir-i azamın katıldığı savaflara nişancı ile birlikte gitmek gibi bir görevi bulunmaktadır. Defteremini Mustafa Çelebi bu görevi sebebiyle, Abdurrahman Gubarî ise kâtip olarak Kanunî'nin Irak seferine katılmış ve iki şairin tanışmaları en geç bu sefer aracılığıyla gerçekleşmiş ve bu tanışıklık sebebiyle Gubarî, *Yusuf u Züleyha* isimli mesnevisini Mustafa Çelebi'ye sunmuş olma ihtimali akla gelmektedir.

Sonuç olarak, günümüzdeki tapu genel müdürlüğüne karşılık gelen “deftereminliği” yaptığı ve şiirlerinde mahlas kullanmadığı bilinen Priştineli Mustafa Çelebi'nin divan sahibi olup olmadığına dair kaynaklarda hiçbir bilgiye rastlanmaz. Aşık Çelebi, gazellerinin bulunduğunu söylemekle birlikte olası bir divandan bahsetmez³⁹. Orta sınıf bir şair ve bürokrat olduğunu gördüğümüz Mustafa Çelebi'nin imkânları ölçüsünde şiir/sanat hamiliği yaptığı ve kendisine eser sunulduğu bilinmektedir.

Hayat hikâyesinden bahseden her iki tezkire de *Mihr ü Vefa* adlı bir mesnevisi olduğunu bildirmesine rağmen bu çalışmayla, söz konusu mesnevinin *Mihr ü Vefa* değil *Varka ve Gülşah* olduğu tespit edilmiştir. Mustafa Çelebi'nin icra ettiği deftereminliği görevinin bir yıllık bir memuriyet olduğu bilinmektedir. Bu sürenin sonunda görev süresi uzatılırsa, deftereminin, padişahın huzuruna çıkarak teşekkürlerini arz etmesi bir gelenek halini almıştır. Kanunî'ye sunulmak üzere kaleme alındığı, mesnevinin giriş kısmındaki methiye kasidesi ve kasidenin yer aldığı varaktaki minyatürden anlaşılan bu mesnevinin, uzatılan görev süresi üzerine ya da görev süresinin uzatılması amacıyla Kanunî'ye sunulmuş olabileceği akla gelmektedir.

B. VARKA VE GÜLŞAH MESNEVİSİNİN TELİF TARİHİ

Mustafa Çelebi'nin *Varka ve Gülşah* isimli bir mesnevi yazdığından dahi kaynaklarda bahsedilmezken, mesnevinin telif tarihi meselesini biyografik kaynaklardaki ipuçlarıyla çözümlenmek elbette mümkün değildir. *Varka ve Gülşah*'ın kaleme alındığı tarih konusu kesin olarak aydınlatılamamakla birlikte mesnevi içinde yer alan kimi tarihî olaylarla yaklaşık bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Mesnevinin sebep-i telif bölümünden müellifin bu eseri yaşlılık dönemlerinde kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

1569 yılında ölen Mustafa Çelebi, eserini Kanunî'ye sunmuş/sunmak üzere yazmıştır. Kanunî'nin 1566 yılında öldüğü ve müellifin de *Varka ve Gülşah*'ı yaşlılığında yazdığı düşünüldüğünde 1550'lilerin sonu ya da 1560'lı yıllarda

Süleyman zamanında klasik yapısına kavuşmuştur. 17.yy.a kadar deftereminin bürokrasi hiyerarşisinde reisülküttap, şehremini ve bölük ağalarından üstün, defterdardan aşağıda olduğu kaynaklarda kayıtlıdır. Deftereminin, padişahın ya da vezir-i azamın katıldığı seferlere nişancı ile beraber gitmek, tımar sahibi olmak için sunulan arzların uygun olup olmadığını kontrol etmek gibi görevleri vardır. Deftereminliği, Divan-ı Hümayun ve Defter-hane kâtiplerinden birer yıllığına yapılan atamalarda icra edilen bir görev olup bir yılın sonunda görev süresi uzatılabilir. Eğer defteremini bir yılın sonunda görevde kalırsa hilat giyip arz odasında padişahın huzuruna çıkarak bundan dolayı teşekkürlerini iletirdi. Deftereminliği, Osmanlı Devlet teşkilatı içinde Divan-ı Hümayun dışındaki en önemli memuriyetlerden biri olarak kabul edilmektedir (Mehmet Zeki Pakalın (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. I. İstanbul: MEB Yay. 419; Erhan Afyoncu (1994). “Defter Emni””. *İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.91–93).

³⁸ Günay Kut (2005). “Bursa ve Manisa İl Halk Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazmalar”. *Yazmalar Arasında*. İstanbul: Simurg Yay. 168-169.

³⁹ Filiz Kılıç (2010). *Aşık Çelebi Meşairü'ş-şuarâ*. C. 2. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay. 816.

yazıldığı düşüncesi akla gelebilir. Mesnevinin sebab-i telif bölümünde müellif açık bir şekilde yaşlandığını anlatır. Bu yaşlılık tablosu, dişleri dökülmüş, yaşlılıktan kamburu çıkmış iki kat bir vaziyette dolaşan, elleri titreyen, saçı sakalı beyazlamış, gözleri iyi görmeyen, zayıflıktan hâlsiz düşmüş, bedeninde damarları dahi belirginleşmiş bir ihtiyara aittir. Abartılmış olması mümkün olmakla birlikte bu ifadelerden şairin yaşlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Mesnevide Kanunî'nin övgüsünün yapıldığı kısımlarda dile getirilen coğrafi adlar, hükümdarlar ve fetihlerden de mesnevinin yazıldığı tarih konusunda ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Şöyle ki; Kanunî'nin, ilk Macaristan seferi 1527; Tebriz'i de fethettiği Irakeyn Seferi ise 1534-35 tarihlerine denk gelir⁴⁰.

Safevîler'in karşı saldırıya geçerek Tebriz'i tekrar ele geçirmelerinin ardından Kanunî'nin Tebriz'i ikinci defa fethi 1548-49 yıllarında gerçekleşir. İran/Safevî şahının barış istemesiyle sonlanan bu savaşla Tebriz kesin olarak Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine geçer. Kanunî'nin 1538'de yapılan Hint Seferleri sonucunda büyük bir kısmı Osmanlı hâkimiyetine kattığı Habeşistan da mesnevide zikredilir. Tebriz'in 1534-35 ya da en geç 1548-49 tarihinde Osmanlı Devleti'ne geçmesi, Hint Seferinin 1538 ve Macaristan Seferinin de 1527'de yapılmış olması gerekçeleriyle, mesnevinin en erken 1548-49, en geç 1566 (Kanunî'nin ölümü) tarihinde yazıldığı düşünülebilir.

Mesnevinin giriş kısmında, Kanunî'ye yönelik övgü şiirlerinin yer aldığı varaktaki minyatürlerin de bu tarihlendirme noktasında bir işlev üstlenebileceği düşünüldüğünde; bu minyatür üsluplarının 16.yy. başlarına ait olduğu, benzer üsluptaki minyatürlerin 1499 tarihli Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şirin* adlı mesnevisinde bulunduğu da görülecektir⁴¹.

Bu verilerden hareketle Mustafa Çelebi'nin *Varka ve Gülşah* adlı mesnevisinin 1548- 1566 tarihleri arasında olmakla birlikte büyük ihtimalle 1550'den önce yazıldığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

⁴⁰ Kanunî'nin seferleri ve tarihlendirmeler için bkz. M. Tayyib Gökbilgin (1970). "Süleyman I.". *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: MEB Yay. 99-155.

⁴¹ Hüsrev ü Şirin Minyatürleri ve minyatür üslubu için bkz. Serpil Bağcı- Filiz Çağman-Günsel Renda ve Zeren Tanındı (2006). *Osmanlı Resim Sanatı*. İstanbul: KTB Yay. 41-65. Minyatürlerin tarihlendirilmesi noktasındaki yardımları için Prof. Dr. Zeren Tanındı'ya teşekkür ederim.

I. BÖLÜM

A. TÜRK EDEBİYATINDA YAZILMIŞ VARKA VE GÜLŞAH MESNEVİLERİ

Konusunu Arap edebiyatından alan⁴² ancak bir mesnevi hâlinde ilk olarak İran edebiyatında görülen *Varka ve Gülşah* hikâyesi, Gazneliler devrinde Ayyukî adlı bir şair tarafından kaleme alınmıştır. İran edebiyatının diğer mesnevi konuları gibi yaygınlık kazanmamış ve klâsik İran edebiyatı içinde bu mesnevi sürekli Ayyukî ile hatırlanmış ve en başarılı örneğini onunla verdiği kabul edilmiştir.

Klasik edebiyat geleneği içinde kaleme alınan kimi mesnevi konuları çok rağbet görmüş ve kendisinden sonra çok sayıda takipçi bulmuş olmasına rağmen *Mihr ü Mâh*, *Mihr ü Vefâ*, *Hümâ ve Hümâyûn* ve *Varka ve Gülşah* gibi mesneviler ise gelenek içinde çok fazla takipçi bulamamış ve yaygınlık kazanamamıştır. *Varka ve Gülşah*, Türk edebiyatında ilk defa 1368-69'da Yusuf-ı Meddah tarafından mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. On dördüncü yüzyılda bu konunun mesnevi şekliyle var olmasına rağmen yaygınlık kazanıp gelenekselleşmemiştir⁴³.

16.yy.da Mostarlı Ziyaî(Ziyaî b.Ali b. Hüseyin b. Mahmûd b. Yusuf el-Hersekî)'nin *Varka ve Gülşah* yazdığını Rieu *Katalogu'ndan*⁴⁴ ve kendisinin bir diğer eseri olan *Şeyh Abdürrezak Destanı'ndan* öğrenilmektedir. *Şeyh Abdürrezak* mesnevisinde Ziyaî, kendisinden önce mesnevi vadisinde *Hüsrev ü Şîrîn* ile *Vis ü Râmîn*'ler yazılmış olmasına rağmen *Varka ve Gülşah*'ı ilk defa kendisinin kaleme aldığını şu beyitlerle ifade eder:

“Kimisi Husrev ü Şîrîni dimiş
Kimisi Veyse vü Râmîn'i dimiş

⁴² *Tabakatu's-şuarâ*, *Kitabü's-şîr ve's-şuarâ* ile *Kitabu'l-agânî*'de olay örgüsü açısından *Varka ve Gülşah* hikâyesine çok benzeyen hikâyelere rastlamak mümkündür. Şair Antere, Murakkış, Urva b. Hizam ile Afra'nın aşk hikâyeleri, *Varka ve Gülşah* hikâyesi ile çok büyük benzerlik gösterir. Özellikle Murakkış'ın hayat hikâyesindeki olağan dışı benzerlik bu mesnevinin kaynağının Murakkış hikâyesi olduğunu düşündürmektedir. Hikâyeler hakkında bkz. Ahmed Ateş (1946). “*Varka ve Gülşah* Mesnevisinin Kaynakları”. *İÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 2 (1-2): 1-19; A. Sait Aykut (2004). “Ölüm: Aşk ve İnanç Renginde”. *Cogito, Ölüm Bir Topografya*. (40): 192-199; Mesihî'nin *Varka ve Gülşah* mesnevisi için Aliyar Saferli, Akkad Şumer Destanı ile Avesta'dan izler taşıdığı yorumunu yapmıştır (Aliyar Saferli (2005). *Klassik Azerbaycan Edebiyatı Mesihî Varqa ve Gülşa*. Bâkû. 6).

⁴³ Şeyhî biyografisinde, Şeyhî'nin şiir diline yönelik eleştirilerin insafsızca olduğunu düşünen Latifi, Şeyhî'nin yaşadığı dönemde Türk [şiir] dilinde zarafet ve çağdaşı olan şairlerin şiirlerinde kullandıkları tabirlerde fesahat bulunmadığını ifade eder. Bu cümlesinin devamında, *Varaka ve Gülşah* ve *Hurşid u Ferahsad* gibi Türkçe terkiplerle çok sayıda mesnevi yazıldığını söyler (Bkz. Rıdvan Canım (2000). *Latifi Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsıratu'n-nüzemâ*. Ankara: AKM Yay. 340). Latifi'nin verdiği bilgilerin doğruluğuna güvenilecek olursa şu sonuçlar ortaya çıkar:

*Şeyhî'ye kadar Türkçe şiir dili olma sürecini ve bu sürecin sancılarını yaşamaya devam etmektedir.

*Şeyhî'nin şiir diline yönelik 16.yy.da bir takım eleştiriler yapılmaktadır. 16.yy. eleştiri ölçülerine göre Şeyhî'nin dili fesahat ve zarafetten uzak bulunmaktadır. Bu bir yüz yıl içinde Türk şiir dilinin gelişimini gösterir. Öte yandan Latifi'nin şairi kendi yaşadığı devre göre değerlendirilmesi gerektiği yolunda bir görüşü olduğu noktasında da ipucu verir.

Şeyhî öncesinde Türkçe pek çok *Varka ve Gülşah* ile *Hurşid u Ferahsad* mesnevisi yazıldığı konusunda verilen bilginin doğruluğu irdelendiğinde ise şu sonuçlara ulaşılır:

*14.yy.da Yusuf-ı Meddah'ın *Varka ve Gülşah*'ı ile 15.yy.da yazarı bilinmeyen manzum bir *Varka ve Gülşah*, Şeyhî'den önce kaleme alınmış *Varka ve Gülşah* mesnevileridir. Latifi'nin bu bilgileri doğru ise bugün tespit edemediğimiz aynı adlı başka mesneviler var demektir.

*Latifi'nin bu ifadesinden *Varka ve Gülşah* ile *Hurşid u Ferahsad* mesnevilerinin Türkçe terkipler içeren ve edebî olarak çok beğenilen mesneviler olmadıkları anlaşılmaktadır. Adı geçen her iki mesnevinin yaygınlık kazanmamasının sebeplerinden biri bu nokta olabilir.

⁴⁴ Charles Pierre Henri Rieu (1888). *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*. London. Or.3291. 185a.

Ben dahı Varka vü Gülşâh'ı ezel
Nazm idüp eylemiş idüm mücmel"⁴⁵.

Varka ve Gülşah, edebiyatımızda çok fazla yaygınlık kazanan mesnevilerden biri olmamakla birlikte ilk olarak Ziyâi (ö.1584) tarafından yazılmadığı da bir gerçektir. Ziyâi'nin mesnevisi bugün için elimizde değildir. Fakat kendisinden önce Anadolu sahasında yazılmış Yusuf-ı Meddah ve Mustafa Çelebi (ö.1569)'ye ait aynı adlı mesneviler vardır. Aynı konulu bir mesnevi yazmış olmasından dolayı Mustafa Çelebi'ninkinden haberi olmasa bile, en azından hikâyenin Anadolu sahasındaki ilk örneği olan Yusuf-ı Meddah'ın eserini⁴⁶ duymuş hatta görmüş olmalıdır. Ancak *Şeyh Abdürrezak*'taki ifadesinden Anadolu sahasında bu adla kaleme alınmış mesnevilerden habersizcesine sanki Ayyukî'yi model alarak Türk dilinde bir Varka ve Gülşah vücuda getirdiği anlaşılmaktadır. Arapça ve Farsçaya vâkıf biri olması, onun kendisinden önce Türk edebiyatında mesnevi formunda yazılmış iki Varka ve Gülşah hikâyesinden habersizce, Ayyukî'nin eserinden mülhem bir mesnevi yazmış olabileceğini de düşündürmektedir. Ancak Ziyâi'ye ait Varka ve Gülşah mesnevisinin metni elimizde olmadığı için bu sorulara cevap bulmamız bu koşullarda mümkün görünmemektedir.

Mustafa Çelebi'nin bu çalışmaya konu olan mesnevisi dışında Azeri sahasında Mesihî adlı bir şairin *Varka ve Gülşah*⁴⁷ hikâyesi ile Anadolu sahasında yazarı bilinmeyen mensur *Varka ve Gülşah* hikâyesi⁴⁸ yanında halk hikâyesi tarzında kaleme alınmış manzum-mensur karışık Varka ve Gülşah hikâyelerine ve bu olayı konu edinen meddah hikâyelerine de rastlanır. Ayrıca, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Ktp. 006543/2, Bâyezid Devlet Kütüphanesi 7235, Hacı Selim Ağa/ Kemankeş 4609 ve Topkapı Sarayı Yazma Eserler Kütüphanesi/Hazine'de kayıtlı yazarı bilinmeyen Varka ve Gülşah hikâyeleri vardır.

Anadolu sahasının yanı sıra Çağatay sahasında da mensur Varka ve Gülşah hikâyesine rastlanmaktadır.

1) HALK HİKÂYESİ TARZINDAKİ VARKA VE GÜLŞAHLAR

a. Anadolu Sahasında Kaleme Alınmış Halk Hikâyesi Tarzındaki Varka ve Gülşahlar

Klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde mesnevi formunda eserlerin takip edilmeye başlandığı devirden itibaren kaynağını çoğunlukla Arap ya da Fars edebiyatından alan telif, telif-tercüme ya da tercüme olarak adlandırılan manzum hikâyeler kaleme alınmıştır. Ancak bu mesnevilerden bazıları zamanla mesnevi formundaki hikâyenin yanı sıra halk hikâyesi ya da meddah hikâyesi formunda

⁴⁵ Müberra Gürgendereli (2002). *Hasan Ziyâi Hayatı-Eseleri-Sanatı ve Divanı*. Ankara: KB Yay. 12; Müberra Gürgendereli (2007). *Mostarlı Ziyâ'i Şeyh-i San'an Mesnevisi*. İstanbul: Kitabevi Yay. 28.

⁴⁶ Yusuf-ı Meddah'ın meclisler halinde kaleme aldığı *Varka ve Gülşah*, çift kahramanlı aşk mesnevileri grubuna dâhil edilebilecek bir mesnevidir. Yusuf-ı Meddah'ın *Varka ve Gülşah*'ı kendisinden sonra çok sayıda takipçi bulmuş, olay örgüsü ve üslup açısından başarılı, entrik unsur açısından zengin bir mesnevi değildir.

⁴⁷ Aliyar Saferli (2005). *Klassik Azerbaycan Edebiyatı Mesihî Varqa ve Gülşa*. Bâkû. 4-20; Fuad Köprülü (1989). *Edebiyat Araştırmaları*. C. 2. İstanbul: Ötüken Yay. 51; İsmail Hikmet Ertaylan (1928). *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Bâkû. 210-212.

⁴⁸ Bkz. Selige Hüseynova (2001). "Mensur Varka ve Gülşah Hikâyesi". Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

mensur ya da manzum-mensur şekle dönüşmüştür⁴⁹. Kunoş, halk hikâyelerinin eski bir kaynağa bağlanabileceği görüşündedir. Türk halk hikâyelerinin doğuş yerinin ise Azerbaycan (Kuzey ve Güney) olduğu düşünülmektedir. Bu hikâyeler Azerbaycan üstünden Anadolu coğrafyasına gelmiş ve bu coğrafi değişim esnasında hikâye kurgularında mezhepsel ya da geleneksel değişimler yaşamıştır. Meszaros ise Türk halk hikâyelerinin Arap ya da Fars kaynaklı olduğu görüşündedir. O. Spies, bu hikâyeleri, Türkmenlerin Anadolu'ya gelirken getirdikleri ve bunların Anadolu coğrafyasında bir takım değişiklikler yaşadığını düşünür⁵⁰. Türk halk hikâyelerinden bir kısmı kaynağını klasik edebiyatın mesnevi konularından alır. Bunlar manzum yapılarını tama yakın ölçüde kaybederek mensur bir hal alırlar. Sadece kahramanların birbirlerine söyledikleri şiir/mektup kısımları manzum şekilde yaşarken hikâye artık mesnevi olmaktan çıkarak bir halk hikâyesi görünümüne kavuşur. Ancak bu nazım-nesir karışık üslup özelliği sadece Türk halk hikâyelerinin değil genel olarak Doğu hikâyelerinin bir özelliği şeklinde karşımıza çıkar. Otto Spies, manzum-mensur karışık şekillerin nadiren de olsa Avrupa edebiyatında da görüldüğünü ama bir karakteristik olarak Doğu edebiyatlarına ait olduğu görüşündedir. Sanskritçe metinlerde Campu olarak adlandırılan manzum-mensur karışık bu yapı, Eski Mısır masalları, Binbir Gece Hikâyeleri ve Arap Sire (kabile efsaneleri)lerinde de görülen bir özelliktir. Hint ve Arap kabile hikâyelerinde asıl unsur nazımken, Binbir Gece Hikâyeleri ile Türk halk hikâyelerinde nesrin asıl unsur olduğu görülür⁵¹. Hikâyelerin manzum ya da mensur ağırlıklı olması Boratav'a göre toplumun sosyal gelişiminin de bir göstergesidir. Manzum üslup, daha çok modern öncesi döneme ait hayatın gerekleriyle ortaya çıkmışken detayları ön plana çıkaran mensur üslup, modern toplumun edebî ürünlerine ait olarak kabul edilir. Nazım ve nesrin karışık olduğu üslup ise o toplumun modern ve modern öncesi devre arasında kaldığını işaret etmektedir. Türk edebiyatındaki bu geçiş devresi ürünlerini, halk hikâyeleri temsil etmektedir⁵². Manzum-mensur karışık yapıdaki Türk halk hikâyelerinde olayın anlatıldığı asıl kısım mensurdur. Ancak duygu yoğunluğunun yaşandığı bölümler, kahramanların birbirlerine karşı aşklarını dile getirdikleri ya da birbirlerinden ayrı kaldıkları zamanda bir iç söyleşme yaşamışçasına kendileriyle dertleştikleri veya ayrılık ve vedalaşma sırasında birbirlerine sözler verdikleri vb. bölümlerin manzum olduğu görülür. Aslında bu durum, mesneviler içinde yer alan farklı nazım şekilleriyle benzerlik göstermektedir. Mesnevilerin içinde genellikle gazel bazen kıta ya da başka nazım şekillerinin yer aldığı bölümler, halk hikâyelerindeki bu manzum kısımların metinde yer alması ve üstlendiği fonksiyonla benzerlikler gösterir.

Bu çalışmanın konusunu Mustafa Çelebi'nin *Varka ve Gülşah* mesnevisi oluşturduğu için burada *Varka ve Gülşah* mesnevisinin halk hikâyesi ve meddah hikâyesine dönüşüm süreci üzerinde durulacaktır. Mesnevi konuları, halk hikâyelerinin kaynaklarından biridir. Klasik edebiyatın genellikle manzum ürünleri, başlıca değişiklikleri olay örgüsündeki bir takım ayrıntılar ile hikâyenin manzum-mensur karışık bir hâl alması olarak halk anlatısı şekline dönüşürler. *Varka ve Gülşah* hikâyesi de kaynağını klasik edebiyat eserlerinden alan bir halk hikâyesi şeklinde karşımıza çıkar. Mesnevinin halk hikâyesi versiyonu Anadolu, Azerbaycan

⁴⁹ Hasan Kavruk (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*. İstanbul: MEB Yay. 126; Otto Spies (1941). *Türk Halk Kitapları (Türkische Volsbücher)*. (çev. Behcet Gönül). İstanbul. 7-9, 12.

⁵⁰ Pertev Naili Boratav (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay. 19.

⁵¹ Otto Spies (1941). *Türk Halk Kitapları (Türkische Volsbücher)*. (çev. Behcet Gönül). İstanbul. 37-38.

⁵² Pertev Naili Boratav (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay. 38.

(Kuzey ve Güney), Kazak, Kırgız, Özbek⁵³, Türkmen⁵⁴, Tacik, Urdu⁵⁵, Afgan, Hint⁵⁶ ve İran⁵⁷ edebiyatlarında da görülür⁵⁸. Konunun Orta Asya ve Orta Doğu halk edebiyatlarını etkilemiş olması bizi Ermeni edebiyatında⁵⁹ da bu konunun işlenmiş olması ihtimalini düşünmeye sevk etti. Bu ihtimal üzerine yapılan araştırma sonucunda Ermeni harfleriyle yazılan Türkçe eserler arasında *Varka ve Gülşah* hikâyesine tesadüf edilmiştir⁶⁰. Turgut Kut'un Ermeni harfleriyle yazılan Türkçe kitapları, *Meddah Hikâyeleri*, *Nasreddin Hoca Fıkraları*, *Halk Hikâyeleri* ve *Bazı Destanlar* başlıklarıyla tasnif ettiği makalede *Halk Hikâyeleri* başlığı altında Âşık Kurbanî (Astane 1870)'den hemen sonra şu bilgi yer almaktadır: “Türkçeleri iki tarihsiz taş baskısı kitaptadır. Hikâye-i Varaka ile Gülşah (kenarında), İstanbul, t.s., 80 s. ve Perizad ile Âşık Kurbanî, İstanbul, t.s.”⁶¹.

Otto Spies, Türk Halk Kitapları adlı eserinde, halk hikâyelerinin bugünkü şekillerini 17.yy.da aldıkları kanaatindedir⁶². Bu kanaati genele teşmil etmek doğru olabilir ya da olmayabilir. Ancak çalışmamıza konu olan *Varka ve Gülşah*'ın halk hikâyesi formundaki mensur şekli 17.yy.a aittir. Bu eser, halk arasında okunan *Leyla ve Mecnun* ve *Tahir ile Zühre*'ler gibi halk için düzenlenmiş vulgarize bir eserdir. Bu tip eserlerde, klasik konu zaman zaman değiştirilmekte, metin içindeki şiirler tamamıyla halkın beğenisine uygun hale getirilmektedir⁶³.

Anadolu sahasında halk hikâyesi formunda üç *Varka ve Gülşah* hikâyesi tespit ettik⁶⁴. H. Zekai Yiğitler'in yayımladığı eser⁶⁵, büyük ölçüde klasik mesnevi konusu ile benzerlik gösterir. Ali Berat Alptekin'in özetini verdiği⁶⁶ *Varka ve Gülşah*

⁵³ Abdullah Hacı İbn Mir Kerim (1326/1907). *Hikâye-i Acibe ez- Ahval-i Gülşah u Varka*. Taşkent; Müminov, İ. Vd (1974). *Tahir va Zuhra – Sumanbar- Zivarhan-Varka bilan Gulşah-Vamık va Azra: Dastanlar*. Taşkent: Gafur Gulam Namıdagi Adabiyat va Sanat Naşryeti.

⁵⁴ Nury Seyidov (2005). *Varka Gülşa, Türkmen Halk Destanı*. Aşkabat: Aşkabat Medeni Miras Merkezi, Milli Elyazmaları Enstitüsü Yay.

⁵⁵ *Varka ve Gülça*. Peşavar 1949 (resimli).

⁵⁶ Kıssa-ye Ahmet Jamı (yty). *Kıssa-ye Varka ve Gülça*. Lahur.

⁵⁷ 1282'de Tahran'da halk hikâyesi formunda anonim bir eser taşbasma olarak yayımlanmıştır. (Rieu ve İsmail Hikmet Ertaylan); Anonim tarzdaki bir *Varka ve Gülşah* hikâyesi Kanun-ı Kitab şirketi tarafından Tahran'da yayımlanmıştır (tarihsiz).

⁵⁸ Ali Berat Alptekin, *Varka ve Gülşah* hikâyesinin masal kaynaklı bir hikâye olup Anadolu sahasında bilindiğini ifade etmiştir (Ali Berat Alptekin (2002). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yay. 188). Ancak yaptığımız çalışmada *Varka ve Gülşah*'ın Anadolu sahası dışındaki Türk edebiyatlarının sözlü geleneğinde hatta Orta doğu edebiyatlarının sözlü geleneğinde de var olduğunu tespit ettik. Adı geçen eserde dile getirildiği gibi hikâye, masal kaynaklı değildir.

⁵⁹ Bilindiği gibi 11.yy.dan itibaren Türk ve Ermenilerin birbirlerinden kültürel anlamda etkilenmelerini takip etmek mümkündür. Ancak hâkim unsurun Türk olması sebebiyle Ermeni halk edebiyatı, Türk halk edebiyatından derin izler taşımaktadır. Türk edebiyatının etkisiyle oluşan Ermeni halk hikâyeleri, etkilenme açısından şu başlıklar altında incelenebilir: Türk halk hikâyelerinden etkilenen ve bunların tesiri üzerlerinde hissedilmekle birlikte Ermeni aşuğları tarafından kaleme alınan orijinal hikâyeler

Türk Halk hikâyelerinin büyük ölçüde adaptasyonu ile oluşan hikâyeler

Hikâyelerin aynen Ermenice'ye tercümesi veya Ermeni harfleri ile Türkçe yazımından oluşan halk hikâyeleri (Bkz. Fikret Türkmen (1992). *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri*. İzmir: Akademi Kitabevi Yay.66–69).

⁶⁰ Turgut Kut (1984). “Ermeni Harfleriyle Basılmış Türkçe Halk Kitapları”. *Halk Kültürü*. (I): 69–79

⁶¹ Turgut Kut (1984). “Ermeni Harfleriyle Basılmış Türkçe Halk Kitapları”. *Halk Kültürü*. (I): 74.

⁶² Pertev Naili Boratav (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay. 19.

⁶³ İsmail Hikmet Ertaylan (1945). *Türk Edebiyatı Örnekleri-I- Varaka ve Gülşah*. İstanbul: Burhaneddin Erenler Matbaası .5.

⁶⁴ Otto Spies'in Türk Halk Kitapları (Türkische Volsbücher) adlı eserinde *Varka ve Gülşah* hikâyesine değinilmez. Sadece eseri çeviren Behçet Gönül (Necatigil), esere yazdığı giriş bölümünde *Varka ve Gülşah* hikâyesi üzerinde klasik kaynağı da kapsayacak şekilde bir mukayeseye ihtiyaç olduğu gerekçesiyle bu hikâyeden bahseder (Bkz. Otto Spies (1941). *Türk Halk Kitapları (Türkische Volsbücher)*. (çev. Behçet Gönül). İstanbul.XII-XIII). Kimi halk hikâyelerinin metinlerinin verilip kimilerinin de inceleme kapsamında ele alındığı bu kitapta *Varka ve Gülşah* hikâyesinin olmaması yine yaygınlaşmaması ya da basılı örneklerinin sayıca azlığıyla açıklanabilir.

⁶⁵ H. Zekai Yiğitler (yty). *Türk Halk Masalları Varaka ile Gülşah*. Öğün Yay.

⁶⁶ Ali Berat Alptekin (2002). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yay. 188–189.

hikâyesi ise, klasik mesnevi konusu ile benzerlikleri bulunmakla birlikte farklılaştığı çok nokta vardır. Erzurumlu Mehmed Salih tarafından kaleme alınmış *Varaka ve Gülşah Hikâyesi* adlı eser ise⁶⁷, kaynağını Varka ve Gülşah mesnevilerinden almış olmakla birlikte Yiğitler'in neşri kadar mesneviye sadık değildir.

Yiğitler'in neşrinde; Manzum-mensur bir şekilde kaleme alınmış bir halk hikâyesi ile karşılaşırız. Mesnevideki, hikâyenin sonunda kahramanlarının ölümünün ardından sahabenin isteği üzerine Hz. Muhammed'in duası ile Varka ve Gülşah'ın yeniden dirilmeleri ve bu dirilmenin ardından birleşmeleri kısmı bu hikâyede yoktur. Hikâye kahramanları yaşadıkları maceraların ardından birbirlerine kavuşurlar. Bu durum hikâyenin dinleyici kitlesinin beklentisiyle ilgili olmalıdır. Trajik sonu kabullenmek istemeyen dinleyici kitlesinin bu beklentisini karşılamak adına kahramanlar ya ölümden sonra olağanüstü bir şekilde diriltilecek ya da hikâyenin kaynağındaki ölüm motifi anlatıdan tamamen çıkarılıp, maceraların ardından hikâye kahramanları birbirine kavuşturulacaktır. Yiğitler'in neşrettiği Varka ve Gülşah'ta hikâyenin aslındaki kahramanların ölümü kısmına hiç yer verilmemiş ve çeşitli maceraların ardından kahramanların evliliği ile hikâye sonlandırılmıştır.

b. Türkmen Sahasında Kaleme Alınmış Halk Hikayesi Tarzındaki Varka ve Gülşahlar

A. Meredov tarafından *Destan Varka Gyulşa' Na Yazıkah Farsi, Tyurki* adıyla Türkmenistan Bilimler Akademisinde 1980 yılında Aşkabat'ta anonim bir *Varka ve Gülşah* hikâyesi yayımlanmıştır. Bu Anonim Varka Gülşah hikâyesi, Medeni Miras Merkezi ve Milli El Yazıları Enstitüsü tarafından 2005 yılında da yeni Türkmenceye aktararak yayımlanmıştır. Eser Varka ve Gülşah hikâyesinin üç ayrı varyantıyla "Warka-Gülşa Dessany we Onun Türkmen Nusgalary" başlıklı hikâye nüshalarının tanıtıldığı bir bölüm ve küçük bir sözlük içerir. Bu müstakil hikâyenin yanı sıra, Varka ve Gülşah hikâyesine dair izlere Türkmen sahası şairlerinin şiirlerinde de rastlamak mümkündür.

Abdilla Şabende (d. 1720)'nin aşağıdaki şiirinde, kendinden önceki ünlü yedi aşk kahramanından bahsederken Varka ve Gülşah'ın da isimlerini de zikreder:

*"Seyre çıksan nigarim bezenip yaşıl-alı
Her sözün mün tümendir, bakışın hun bahalı
Şirin bile ol Perhat çekdi ençe vebalı
"Leyli" diyip ol Mecnun boldı divana-dSli,
Varka aşık "Gülşa" diyip, ötdi cövri-cepalı
Zöhre, Tahır çırmaşıp, çıkdı servı nahalı,
Arzı bile ol Gambar bir-birine vepalı,
Yusuf bile Züleyha geçdi zovkı-sapalı
Seypelmelek alıpdır söyüp methalcemalı,
Bizden evvel goypdır yedi aşık bu yolu[...]*

(Seyre Çıksan Nigarım, bezenip yeşil alı,

⁶⁷ Erzurumlu Yeşilzade Mehmet Salih (1943). *Varaka ile Gülşah Hikâyesi*. İstanbul.

Her sözün bin tümendir bakışın hun pahalı,
Şirin ile o Ferhat çekti onca vebali
“Leyla” diyerek Mecnun oldu divane deli,
Varka aşık Gülşah deyip geçti cevri cefalı,
Zühre, Tahir sarılıp, çıktı servi nihali,
Arzu ile Kamber birbirine vefalı,
Yusuf ile Züleyha geçdi zevki sefalı,
Seyfülmelik almıştır sevip Methalcemal’i,
Bizden evvel koymuştur yedi aşık bu yolu) [...] ⁶⁸

c. Özbek Sahasında Kaleme Alınmış Halk Hikayesi Tarzındaki Varka ve Gülşahlar

İ. Müminov’un 1974 yılında Taşkent’te Gafur Gulam Namıdaki Adabiyat va Sanat Naşryeti yayınları arasında yer alan “*Tahir va Zuhra – Sumanbar- Zivarhan-Varka bilan Gulşah-Vamik va Azra: Dastanlar*” isimli külliyatı içinde bir *Varka ve Gülşah* hikâyesi bulunmaktadır.

Ahmed Ateş’in manzum kısımların karşılaştırılması ve kimi kabile adlarının farklılaşması gerekçesiyle Ayyukî’den farklı bir kaynağa bağladığı Abdullah Hacı İbn Mîr Kerim: Hikaye-i Acibe ez- Ahval-i Gülşah u Varka, Taşkent 1326 (1907) adlı eserine ulaşamadık, ancak İ. Müminov’un neşrinin bahsedilen eserin vulgarize şekli olma ihtimali yüksektir. Eser manzum-mensur karışık bir şekilde kaleme alınmıştır.

2) MEDDAH HİKÂYESİ TARZINDAKİ VARKA VE GÜLŞAHLAR

Özdemir Nutku, *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri* adlı çalışmasında *Varka ve Gülşah* müellifi Yusuf-ı Meddah’ın bir halk meddahı olduğunu ifade eder. Buna dayanak olarak gösterdiği mesnevinin meclisler halinde tertibi ile mesneviden alıntılıdığı beyit, Ertaylan’la paralellik gösterir⁶⁹. Aynı eserin “Ek-II” bölümünde 14.yy.dan günümüze kadar meddahların listesi yer almaktadır. Bu listede 14.yy. Meddahları arasında, Anadolu sahasında ilk *Varka ve Gülşah* mesnevensin müellifi olan Yusuf-ı Meddah’ın da adı geçmektedir⁷⁰. Yusuf-ı Meddah gerçekten bir meddah mıdır bu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak eldeki veriler onun topluluk önünde hikâyeler okuyup anlatan bir sanatçı olduğu yönündedir. Meddahların eğitim görmüş, kültürlü kişiler olduğu göz önünde bulundurulursa 14.yy.da Yusuf-ı Meddah’ın da İran edebiyatına ait bir eseri, mesnevi formunda Türk diliyle yeniden yazması mümkün görünmektedir⁷¹. Halk hikâyelerinde olduğu gibi meddah

⁶⁸ Fikret Türkmen-Gurbandurdi Geldiev, Türkmen Şiiri Antolojisi, Ankara 1995, s. 112-113.

⁶⁹ “Yusuflî meddâh-ı biçâre anun

İşki yolunda fedâ eyler canun” (Bkz. Özdemir Nutku (1997). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. Ankara: AKM Yay. 335; Krş: İsmail Hikmet Ertaylan (1945). *Türk Edebiyatı Örnekleri-I- Varaka ve Gülşah*. İstanbul: Burhaneddin Erenler Matbaası .2; Grace Martin Smith (1974). *Yusuf-ı Meddah Varqa ve Gülşah, A Fourteenth Century Anatolian Turkish Mesnevi*. California:Berkeley Üniversitesi. 210/b.1605).

⁷⁰ Özdemir Nutku (1997). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. Ankara: AKM Yay. 335.

⁷¹ Meddahların özellikleri ve nitelikleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Özdemir Nutku (1997). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. Ankara: AKM Yay. 45 öf.

hikâyelerinin kaynaklarından birini de Klasik hikâye konuları oluşturmaktadır. Varka ve Gülşah da klasik mesnevi konusu olmasının yanı sıra halk hikâyesi ve meddah hikâyesine konu açısından kaynaklık teşkil etmiştir⁷². Meddahlar, topluluk önünde konusunu İslam tarihinden ya da İran'ın mitolojik-efsanevi hikâyelerinden alan edebî eserleri aynen ya da uyarlayarak okumakta/anlatmaktaydılar. Bu da meddahlar aracılığıyla klasik edebiyatı eserlerinin belki de okuma yazma dahi bilmeyen insanlarla buluşması anlamına geliyordu.

Bu çalışmaya konu olan Varka ve Gülşah'ın meddah hikâyesi versiyonundan Özdemir Nutku'nun eseriyle haberdar olduk. Ancak kitapta hikâye metni bulunmadığı gibi, bu hikâyenin bulunduğu bir kaynağa da gönderme yapılmamaktadır. Varka ve Gülşah hikâyesi ile ilgili olarak Yusuf-ı Meddah'ın mesnevi formundaki eseri zikredilmektedir. Varka ve Gülşah'ın meddah hikâyesi şekline Meddah Behçet Mahir'in hikâyeleri arasında rastladık.

Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri adlı çalışmada meddah hikâyeleri metin özetlerinin verildiği kısımda Âşık Verga başlığı altında bir hikâye anlatılmıştır. Hikâye, halk edebiyatı geleneğinde orijinal mesneviden çok farklılaşmış olmakla beraber, Varka ve Gülşah mesnevisi kaynaklı olduğu açıkça görülmektedir⁷³.

VARKA VE GÜLŞAH'TAN GÜNÜMÜZE YANSIMALAR

20.yy.ın başlarında Taşkent'te manzum-mensur karışık olarak kaleme alınan iki Varka ve Gülşah hikâyesi; Özbek Dramaturg Hurşid Şerefüddinov'un bu konuyu işlediği piyes; Azerbaycan, Türkiye, Özbek, Türkmen⁷⁴, Kazak, Tacik, Fars ve Afgan edebiyatlarında hikâyenin halk varyantlarının olması konunun Türk ve Orta doğu edebiyatlarında yayılmış olduğunun da bir göstergesidir. Ayrıca, 11 Ekim 2001 tarihinde ressam Günseli Kato ve müzisyen Mercan Dede tarafından Esmâ Sultan Yalısı'nda Varka ve Gülşah konulu resim ve müziğin bir arada olduğu doğaçlama bir gösteri sergilenmiştir⁷⁵. Nilüfer Magriso'nun bu doğaçlama gösteriden etkilenerek kaleme aldığı Varka'ya Akan adlı aşağıdaki şiir de bu yansımalar arasında değerlendirilebilir:

"Varka'ya Akan

Varka ve Gülşah

Günseli Kato & Mercan Dede'nin

"Bir Aşk Hikayesi" isimli performanslarından bende kalanlar....

Ruhun ruhumda,
Nefesin nefesimdeydi.
Tüm renklerimi verdim sana,
Yüreğimde damıttığım.

Kırmızımı, eflatunumu, mavimi.
Kırmızı; kanımın akarı

⁷² Özdemir Nutku, Meddah hikâyeleri ile halk hikâyelerinin kesin çizgilerle birbirinden ayıramayacağı kanaatindedir (Bkz. Özdemir Nutku (1997). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. Ankara: AKM Yay. 80).

⁷³ Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Yurdanur Sakaoğlu ve Esmâ Şimşek (1999). *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri*. Ankara: AKM Yay. 205–221.

⁷⁴ Anonim Varka Gülşah destanını, Medeni Miras Merkezi ve Milli El Yazıları Enstitüsü tarafından 2005 yılında yeni Türkmençeye aktararak yayımlanmıştır.

⁷⁵ Gösterinin tanıtımı ve duyurusu, 04.10.2001 tarihli *Hürriyet Gazetesi*'nde yer almıştır.

Eflatun; usumdan akan
Mavi; sınırsızlığımdan sana gelen

Ve; ÖLÜM
Ritüellerin en soylusu

Renklerimizin ötesi
Kırmızının hayat veremediği,
Eflatunun yetmediği,
Mavinin süngülere yenik düştüğü asır

Hiçbiriniz yoktunuz o anda
Biz; varız Varka'm

Sendeki tınılar,
Bendeki aşk,
BİZ.”⁷⁶

Yapımcı ve yönetmen Fehmi Gerçekker de Varka ve Gülşah konulu belgesel bir film hazırlığı içinde olduğunu ve bunun için Farsça Varka ve Gülşah mesnevisinde yer alan 71 tane minyatürden yola çıkmayı düşündüklerini tarafımıza şifahi olarak bildirmiştir.

Varka ve Gülşah hikâyesinin kaynakları arasında gösterilen şair Antere'nin hayat hikâyesi, *Kitabu'l-aganî* ve benzer eserlerden yola çıkılarak romanlaştırılmıştır. Hicaz, Suriye ve Irak'ta üç farklı şekilde anlatılan bu hikâyenin Hicaz versiyonu 32 bölümdür. Hicaz versiyonundan kaynaklı roman 1306-1311 (m.1889- 1894) 'de Kahire'de basılmıştır. Suriye ve Irak versiyonları ise el-Esmâî Hikâyesi ile birleştirilmiş ve biraz daha farklılıklar taşıyan bir anlatı haline dönüşen şekilde Beyrut'ta 1869-1871 yılında 6 cilt olarak basılmıştır⁷⁷.

Varka Ve Gülşah'tan Batı Edebiyatına Yansımalar

Floire Et Blancheflor

Ortaçağ Fransız edebiyatının ürünü olan bu romans, Arap edebiyatında sözlü gelenekte yaşayan Varka ve Gülşah hikâyesinin kaynakları arasında gösterilen (Urva ile Afra, Antere ile Abla ve el-Murakkış) hikâyelerin Endülüs Emevîleri yoluyla Avrupa'ya geçişi sırasında Fransız edebiyatına girmiş olmalıdır⁷⁸. Romanın özeti kısaca şöyledir: Floire, Tanrı inancı olmayan bir kralın oğludur. Blancheflor ise Hıristiyan bir esirin kızıdır. Floire ve Blancheflor birlikte büyürler. Floire, Blancheflor'u sevmektedir. Bu durumun farklı sonuçlar doğurmaması için Floire'nin annesi, babasını Blancheflor'un satılması konusunda ikna eder. Floire'nin olmadığı bir sırada Blancheflor satılır. Göstermelik bir mezar yaptırılarak, Floire, Blancheflor'un öldüğüne ikna edilir. Ancak bir süre sonra Floire, mezarı açınca boş

⁷⁶ <http://www.nilufermagriso.com/ic.html>. [erişim tarihi: 10.07.2007].

⁷⁷ Ahmet Suphi Furat (1996). *Arap Edebiyat Tarihi – Başlangıçtan XVI. Asra Kadar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay . 92-93.

⁷⁸ Ahmed Ateş (1953). “Farsça Eski Bir Varka ve Gülşah Mesnevisi”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. (5): 37; Ahmed Ateş (1946). “Varka ve Gülşah Mesnevisinin Kaynakları”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 2 (1-2): 19.

olduğunu görüp Blancheflor'u bulmak üzere yola çıkar. Pek çok maceranın ardından Floire, Blancheflor'u Babil sultanının yanında bulur ve iki sevgili evlenirler.

Benzer unsurlar olmakla birlikte hikâyenin, Varka ve Gülşah'a kaynaklık eden Arap hikâyelerinden ayrıldığı çok yön ve yerelleşme olduğu da görülmektedir.

C. ARAP EDEBİYATINDA VARKA VE GÜLŞAH HİKÂYESİ

Varka ve Gülşah hikâyesi, bugünkü bilgilerimize göre mesnevi şeklinde ilk defa, 11.yy.da Gazneliler devri şairlerinden Ayyukî tarafından kaleme alınmıştır. Mesnevi şeklinde ilk defa İran coğrafyasında görülmüş olsa bile hikâyenin Arap kökenli olduğu mesnevideki kahraman, kabile ve mekân isimlerinden de anlaşılmaktadır. Ayyukî de mesnevisinde hikâyenin Arap kaynaklı olduğunu açıkça belirtir:

Be-nazm-âverem ser-gozeştî 'aceb

Zé-ahbâr-é tâzî vü kotb-é 'Arab [A/72]

(Arap sözlü anlatılarından ve onların kitaplarından (hareketle) bu duyulmamış şaşırtıcı macerayı nazma sokacağım.)

Çonîn h`ândem in kèssa-é dél-pezîr

Zé-ahbâr-é tâzî vü kotb-é Carîr [A/73]

(Bu gönül alıcı hikâyeyi Carîr'in kitaplarından ve Arap sözlü anlatılarından şu şekilde okudum.)

İran şiirinin ilk İslamî döneminde Arap dil, edebiyat ve kültüründen yoğun bir şekilde etkilendiği hatta ilk İslamî dönem edebî ürünlerinin Arapçadan birebir çeviri suretiyle oluşturulduğu bilinmektedir. Varka ve Gülşah'ın telif edildiği 11.yy, İran'ın ilk İslamî dönemi değildir. Ancak konu, daha önce Fars edebiyatında hiç işlenmemiş olup Gazneliler devrinde atanmış yöneticilerin Arapça bilmesi durumunda yazışmaların bu dille yapıldığı ve yönetimi temsil eden bu kişilere Arapça eserler sunulduğu dikkate alındığında Arapça ve Arap edebiyatı eserlerine dair bir ilgi ve tercüme faaliyetleri görülecektir. Varka ve Gülşah hikâyesi, mesnevi şeklinde görülmesine de konusunu Arap edebiyatından alan bir hikâyedir. Hikâyenin kökeni İslam öncesi Arap anlatılarına dek uzanır. *Tabakatu's-şuara*, *Kitabu's-şir ve's-şuara* ile *Kitabu'l-aganî*'de olay örgüsü açısından Varka ve Gülşah hikâyesine çok benzeyen hikâyelere rastlanır. Şair Antere ile Abla, el-Murakkış, Urva b. Hizam ile Afra'nın aşk hikâyeleri Varka ve Gülşah hikâyesi ile çok büyük benzerlik gösterir.

Bağdatlı Ebu Muhammed el-Kârî (ö. 1106)'nin *Mesâriu'l-uşşâk* adlı âşıklarla ilgili aşk hikâyelerinin anlatıldığı ansiklopedik tarzdaki eserine dayanılarak Murakkış adlı bir şairin aşk hikâyesinden bahsedilir. İsim farklılıkları bir tarafa bırakılacak olursa Varka ve Gülşah hikâyesiyle büyük benzerlikler gösteren Murakkış'ın hikâyesinin özeti şu şekildedir:

Murakkış, henüz ergenlik çağına yeni girdiği dönemlerde Amcası Avf b. Malik'in kızı Esma'ya âşık olur. Esma da Murakkış'ı sever. Murakkış, Esma ile evlenmek isteğini babasına açar. Ancak babası, Esma'ya talip olabilmesi için ismini

duyuracak bir kahramanlık göstermesi şartıyla Esmâ'yı babasından isteyeceğini söyler. Aradan geçen zamana rağmen Murakkış'ın babası bir türlü verdiği sözü yerine getirmez. Bunun üzerine Murakkış, dönemin Arap prenslerinden birinin huzuruna çıkar ve ona yönelik bir methiye söyledikten sonra, onun himayesine girerek ismini duyurur. Esmâ'nın babası artık eski güç ve zenginliğinde değildir. Benî Utayf kabilesi Murad oymağından zengin biri Esmâ'yı isteyince yüz develik mihir karşılığında kızını onunla evlendirir.

Murakkış saray şairi olmanın ve ün kazanmanın verdiği güven ve biriktirdiği parayla ülkesine geri döner. Ancak kızın ailesi bu durumdan endişelenerek gerçeği Murakkış'a söylemek yerine onun öldüğünü söylerler. Bu yalanın inandırıcı olması için de bir keçiyi kesip kemiklerini bir çarşafa sarar ve bir çukura gömerler. Gömdükleri yerin de mezara benzemesi için bir takım işaretler yerleştirirler.

Murakkış, Esmâ'nın evine geldiğinde Esmâ'nın kardeşleri onu üzüntülü bir halde karşılayıp planladıkları şekilde Esmâ'nın öldüğünü söyler, keçi kemikleriyle dolu yeri de Esmâ'nın mezarı olarak Murakkış'a gösterirler. Esmâ'nın öldüğüne inanan Murakkış, onun mezarı sandığı yerin başında her gün gözyaşı döker.

Bir sabah Murakkış uykudan uyandığında iki yeğenin tartıştığını ve bir şeyi paylaşmadığını duyar. Çocuklar, ellerinde tuttıkları topuk kemiğinin kendilerine ait olduğunu iddia ediyorlardı. Kardeşlerden biri diğerine haklı olduğunu ispatlamak için "babam bunu bana verdi, şu öteye gömdükleri keçiden arta kalmıştı" der. Bunu duyan Murakkış, çocukları yanına çağırır. Biraz üstelendikten sonra Esmâ'nın mezarı sandığı o yerde bir keçinin kemikleri olduğunu öğrenir.

Murakkış ve yanında çalışan biri kadın diğeri erkek iki hizmetçisiyle birlikte Esmâ'yı evlendirdikleri Murad oymağından o adamı bulmak üzere yola çıkarlar. Uzun ancak sonuç vermeyen yolculuk esnasında Murakkış hastalanır. Hastalığı sebebiyle deveye binemez duruma gelir. Murakkış'ı sedye ile taşırlar. Sonunda Murad oymağının topraklarının yakınına gelirler. Murakkış yüksek ateşler içinde hasta yatar ve sürekli Esmâ'yı sayıklar.

Murakkış'ın erkek hizmetçisi karısına Murakkış'ı bırakıp gitmeleri yolunda baskı yapar. Kadın istemese de sonunda buna razı olur. Ve bir sabah Murakkış'ı mağarada bırakarak oradan ayrılırlar. Evlerine döndüklerinde ise Murakkış'ın öldüğünü söylerler. Murakkış'ın kardeşi Harmele, devenin heybesinde Murakkış'ın yazdığı şiiri görünce hizmetçilere zorla suçlarını itiraf ettirir. Yaptıklarından dolayı ikisini de ölümle cezalandırır. Hemen kardeşinin yanına gitmek üzere yola çıkar. Söylenilen mağaraya geldiğinde kardeşini bulamaz. Ancak etraftaki insanlardan, Murad oymağından Esmâ'nın kocasının koyunlarını güden bir çobana rastladıklarını, Murakkış'ın çobana Esmâ'nın süt içeceği kaba bırakılmak üzere bir yüzük verdiğini, Esmâ'nın süt içerken bu yüzüğü fark etmesinin ardından kocasıyla birlikte Murakkış'ın yanına gelip onu mağarada bulduklarını, Murakkış'ın ölüm öncesi Esmâ'ya bir şiir okuduğunu ve son nefesini verip Murad arazisine gömüldüğünü öğrenir⁷⁹.

⁷⁹ A. Sait Aykut (2004). "Ölüm: Aşk ve İnanç Renginde". *Cogito*. (40): 193–199.

Ç.İRAN EDEBİYATINDA VARKA VE GÜLŞAH MESNEVİLERİ VE AYYUKİ'NİN VARKA VE GÜLŞAH MESNEVİSİ ⁸⁰

İran edebiyatında bu adla yazılmış ilk mesnevi Ayyukî'ye aittir. Ayyûkî'nin eseri dışında aynı adlı başka eserlere de rastlanır.

Tahran Meclis Kütüphanesi 2617/2'de kayıtlı nesta'lik kırmacı hatla kaleme alınmış hş. 12.yy. (m. 18.yy.)a ait müellifi bilinmeyen 1500 beyitten oluşan bir Varka ve Gülşah mesnevisi bulunmaktadır.

Baş: Çe Varka dūr şod ez-rüy-ê Gülşah
Ze-gam barîk-ter çon mūr....

Son: Be-hem budend işân tâ çehel sâl
Be-iş u şâdmânî fârigu'l-bâl

Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 4775 numarada kayıtlı, müellifi bilinmeyen nestalik hatla kaleme alınmış Varka ve Gülşah mesnevisi vardır. Eksik olan bu mesnevi nüshasının Ayyukî'nin eseri ile bir takım farklılıkları bulunmaktadır. Hezec bahrindeki mesnevinin hş. 13.yy. (m. 19.yy.)a ait olduğu tahmin ediliyor.

Baş: Şenîdem kê ender eyyâm-ê peyâmbere
Yekî haylî budî bâ câh u bâ fer

Son: Ne mi dânem çerâ âşofte hâlî
To çendîn ber-ser kabri kê nâlî

Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 2279 numarada (hş.)14.yy.a ait bir Varka ve Gülşah hikâyesi kayıtlıdır. Katalogda “be-nazm-ı tâze” sıfatıyla kayıtlı olmasından da anlaşılacağı gibi son dönemlerde (m. 20.yy.) kaleme alınmış, Dr. Hüseyin Seydî tarafından neşredilmiştir.

İran coğrafyası içinde Fars dilinin ağızlarından biri olarak kabul edilen Kürtçe ile kaleme alınan, 81 varak ve 1600 beyit civarındaki Varka ve Gülşah mesnevisinin aslı Almanya (Marburg Üniversite Kütüphanesi)'da bulunmaktadır. Tahran Üniversitesi Kütüphanesi 4109'da kopyası bulunan bu mesnevi, Dr. Fatma Moderrisi tarafından hş.1378 (m. 1999)'de Salahaddin Eyyubî neşri olarak Urumiye'de yayımlanmıştır. Yazarının çok iyi bir eğitim görmediği, pek çok beyitteki vezin hatası ve mesnevinin genelindeki imla yanlışlarından anlaşılmaktadır. Eserin müellifi bilinmediği gibi yazıldığı tarih de kesin olarak belli değildir. Ancak eserin dil özelliklerinden anlaşıldığı kadarıyla 12.yy.ın sonu ya da 13.yy.ın (h.k) başlarında kaleme alındığına hükmedilebilir. Müstensihinin Hacı Velî Kondüleî (?) (کندوله ای) olduğu ve nüshanın 1320'de istinsah edildiği kayıtlıdır. Ancak bunun hicrî şemsî ya da hicrî kamerî mi olduğu bilinmemektedir⁸¹.

Görüleceği üzere ilki 11.yy. olmak üzere 18, 19 ve 20.yy.larda bu sahada Varka ve Gülşah mesnevileri kaleme alınmıştır. Ancak bunların hiçbiri edebî açıdan Ayyukî'nin mesnevisi kadar başarılı olamamış ve edebiyat tarihlerinde yer bulamamıştır.

⁸⁰ Bu kısım, *Fihrist-i Nüshahâ-yı Hatt-ı Farisi*. 3294–3295; Hasan Zülfekâri (1374). *Manzumehâ-yı Âşıkâne-i Edeb-i Farisi*. Tahran. 121–122; İrec Behramî (yty). “İstinsâh yâ Tashîh”. 150–167; Ali Mohammedî (1380). “Dâstân-ı Varka vü Golşâh”. *Edebiyât-ı Dâstânî*. (35): 102–110'dan faydalanılarak kaleme alınmıştır.

⁸¹ İrec Behramî (yty). “İstinsâh yâ Tashîh”. 150–167; Ali Mohammedî (1380). “Dâstân-ı Varka vü Golşâh”. *Edebiyât-ı Dâstânî*. (35): 102–110

Ayyukî⁸²'nin Varka ve Gülşah Mesnevisi

Ayyukî, Gazneliler devri şairlerindedir. Sultan Mahmud'un saray şairlerinden olduğu bilinmesine rağmen hayatı hakkında çok detaylı bilgilere sahip değiliz. O, edebiyattaki ününü Varka ve Gülşah⁸³ adlı aşk konulu bir mesnevi yazmasına borçludur. Ayyukî'nin yaşadığı dönem İran şiirinde destancılık ve hikâye anlatıcılığı önemli yer tutar. O devrede kaleme alınan *Şeh-nâme*, Belhî'nin *Yusuf u Züleyha'sı*, Rudekî'nin *Kelile ve Dimne'si*, Unsurî'nin *Vamuk u Azra'sı* ile Ayyukî'nin *Varka ve Gülşah'ı* 10–11.yy. İran şiirinin bu özelliğine delildir⁸⁴.

Ayyukî'nin Varka ve Gülşah mesnevisi m.11.yy.da telif edilmiş bir eser olmasına rağmen bilinen en eski ve tek nüshası 13.yy.a ait olup İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi 841'de kayıtlıdır. Mesnevi nüshasını bularak bilim dünyasına tanıtan Ahmed Ateş, "Der-sitâyiş-i Sultân Mahmud" ismiyle kaydedilen eseri incelemek amacıyla aldığı ikinci varağın başında mesnevinin adı olan Varka ve Gülşah'ı görerek bunun Sultan Mahmud'un övgüsünü konu edinen müstakil bir eser olmadığını, Ayyukî'nin kayıp Varka ve Gülşah mesnevisi olduğunu tespit eder. Bahsedilen nüsha Varka ve Gülşah'ın bilinen tek nüshası olma özelliğinin yanı sıra Gazneliler devrinden bugüne kadar tüm metni ulaşmış tek mesnevidir.

Nüsha Tanıtımı:

Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Bölümü

Kayıt nu: 841

Cild: deri, şemseli ve zencirekli

Varak sayısı: 70

Ebat: 28,8/21,6 (23x11,7) cm.

Satır sayısı: 19

Yazı: nesih-i dairevî, yazıda kırmızı mürekkepli çift cetvel var.

Tarih: m. 13.yy.

Eserde 71 minyatür bulunmakta. Minyatürlerin üslubunun⁸⁵ Moğollar devresinden önceye ait olduğu tahmin edilmektedir. Nüsha, hem Gazneliler devri edebiyatı, hem Varka ve Gülşah konulu mesnevi hem de içerdiği minyatürler açısından önem taşımaktadır⁸⁶.

2100 beyit⁸⁷ içerdiği söylenen bu mesnevi mütekarib⁸⁸ bahrinde ve Şeh-nâme vezninde kaleme alınmıştır. Mesneviler yazılırken genellikle kısa kalıplar

⁸² Ayyukî, Gazneliler devrinin ilk dönem şairlerinden olup Gazneli Sultan Mahmud'la çağdaştır. Varka ve Gülşah destanının müellifi olarak tanınan Ayyukî'nin, mesnevinin dışında remel bahrinde başka bir mesnevisi, müseddes ve kasideleri de vardır (Bkz. Mohammed Mo'in (1371). *Ferheng-i Farsî*. C. 5. Tahran. 1229). Ancak burada sözü edilen "diğer mesnevi"nin müstakil kitap halindeki mesnevilerden mi yoksa kısa mesnevilerden mi biri olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

⁸³ Mesnevi, Zebihullah Safa tarafından "Varka ve Gülşah-ı Ayyukî" adıyla Tahran'da yayımlanmıştır. Eserin, 1343 ve 1362'de olmak üzere iki neşri vardır. Ayrıca Ayyukî'nin bu mesnevisi yine Zebihullah Safa tarafından Fransızca'ya da tercüme edilmiştir (Bkz. Zebihullah Safa (1373). *Tarih-i Edebiyat-ı İran*. C. 1. Tahran. 219). Ayyukî'nin Varka ve Gülşah mesnevisi, Muhammed Cafer Mahcub tarafından da Tahran'da yayımlanmıştır. Bu çalışmada Z. Safa'nın 1362 neşri kullanılmıştır.

⁸⁴ Zebihullah Safa (2002). *İran Edebiyatı Tarihi*. C. 1. (çev. Hasan Almaz). Ankara. 80.

⁸⁵ Eserdeki minyatürler hakkında detaylı bilgi için bkz. Kemal Özergin (1970). "Selçuklu Sanatçısı Nakkaş Abdülmü'min el-Hoyî Hakkında". *TTK Belleteri*. C.XXXIV (134) : 220-229.

⁸⁶ Ahmed Ateş (1333). "Yek Mesnevi Gom Şode Ez Dore-i Gazneviyân Varka ve Golşah-ı Ayyukî". *Mecelle-i Danişkede-i Edebiyat*. (4): 1-2.

⁸⁷ Bu çalışmada kullanılan Z. Safa'nın mesnevisi 2238 beyittir.

⁸⁸ Ahmed Ateş, Gazneliler devrinden sonra Aşk konulu mesnevilerde mütekarib bahrinin kullanılmadığını ifade eder (Bkz. Ahmed Ateş (1333). "Yek Mesnevi Gom Şode Ez Dore-i Gazneviyân Varka ve Golşah-ı Ayyukî". *Mecelle-i Danişkede-i Edebiyat*. (4): 10).

tercih edilir. Ayyukî'nin Şeh-nâme vezni olarak da adlandırılan feülün feülün feülün feül veznini tercih etmesini Hasan Zülfekârî, mesnevinin içki meclislerinin anlatıldığı bölümlerden kahramanlık tasvirleri ve savaş bölümlerine geçişi kolaylaştırmaya bağlamıştır. Ayyukî'nin mesnevisinin içinde 10 gazel yer almaktadır. Bu gazeller genellikle ayrılık gibi hüznü bölümler arasına yerleştirilmiş olup, Fars edebiyatındaki âşıkane gazellerin ilklerinden kabul edilebilir. Bir mesnevinin içinde gazel söyleme geleneği daha sonra da devam ettirilmiştir. Sonraki devirlerde de mesnevi içerisinde mesnevi ile aynı vezinde gazeller görülür. Varka ve Gülşah'taki bu özellik Fars edebiyatı için bir yeniliktir⁸⁹.

Mesnevi, amca çocukları olan Varka ile Gülşah'ın aşk hikâyesini konu alır. Leyla ve Mecnun hikâyesi ile benzerlik gösteren bu mesnevide hikâye kahramanları birlikte büyürler, âşık olurlar ve yaşadıkları çeşitli olayların ardından ölüm onları ayırır. Peygamberin duası ile tekrar dirilir ve birlikte yeni bir ömür sürerler⁹⁰. Sultan Mahmud'un övgüsüne ait beyitler içeren bu mesnevide şair, hikâyelerin arasında kahramanların ağzından gazeller söylemiştir. Bu mesnevi, Nizamî'nin mesnevilerinden önce kaleme alınmıştır. Nizamî'nin mesnevilerine özellikle Leyla vü Mecnun'a etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Mesnevideki güzel gazeller, Ayyukî'nin mesnevi üslubunu göz önüne serer⁹¹.

Varka ve Gülşah, Ferheng-i Farisî- Mo'in'de Z. Safa'dan özetlenmiştir. Konu açısından Türk edebiyatındaki Varka ve Gülşah'lardan farkı yoktur.

⁸⁹ Hasan Zülfekârî(1374). *Manzumehâ-yı Âşıkâne-i Edeb-i Farisi*. Tahran. 121-122.

⁹⁰ Edebiyatımızda Varka ve Gülşah'tan bahseden kaynaklar ya da Varka ve Gülşah hikâyelerini konu edinen müstakil çalışmalar, konunun Arap kökenli, mesnevinin İran kaynaklı olduğunu söyledikten sonra, kahramanların ölümden sonra dirilmelerinin Türk edebiyatı kaynaklı olduğunu ifade ederler. Ayyukî'nin Farsça Varka ve Gülşah Mesnevisini bilim dünyasına tanıtan Ahmed Ateş, Varka ve Gülşah konulu ikisi Türkçe, biri Farsça olmak üzere üç makale kaleme almıştır: Ahmed Ateş (1946). "Varka ve Gülşah Mesnevisinin Kaynakları". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 2 (1-2): 1-19; "Ahmed Ateş (1953). "Farsça Eski Bir Varka ve Gülşah Mesnevisi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. (5): 33-50; "Ahmed Ateş (1333). "Yek Mesnevi Gom Şode Ez Dore-i Gazneviyân Varka ve Golşah-ı Ayyukî". *Mecelle-i Danişkede-i Edebiyat*. (4): 1-13. Bu üç makaleden en eski tarihlisi olan "Varka ve Gülşah Mesnevisinin Kaynakları"nda, Ateş, Farsça mesnevide ölümden sonra dirilme motifi olmadığını bu motifin mesnevinin Türkçe yeniden yazımı sırasında Yusuf-ı Meddah tarafından eklendiğini ve ölümden sonra dirilmenin İslam öncesi Türk inançları ile bağlantısı olduğunu savunur. Ancak , 1953 tarihli "Farsça Eski Bir Varka ve Gülşah Mesnevisi" başlıklı makalesinde, iki hikâyenin konu olarak farklılık göstermediğini ve ölümden sonra dirilme motifinin her iki mesnevide olduğunu çok kısa bir şekilde de olsa dile getirir: "... Elde başka imkân ve bilgi olmadığı için Yusuf-ı Meddah tarafından ilave edilmiş olması ihtimali ileri sürülmüş olan yegâne motifin, ölümden sonra peygamberin duasının tesiri ile dirilme ve müstakbel Hülafa-i Raşidinden her birinin kendi ömürlerinden verdikleri zaman kadar yaşama motifinin de burada mevcut olduğu görülmektedir..." (49). Ahmed Ateş'in Farsça kaleme aldığı 1966 tarihli "Yek Mesnevi Gom Şode Ez Dore-i Gazneviyân Varka ve Golşah-ı Ayyukî" makalesinde motif farklılığı kısmına değinilmez ancak, hikâyenin özeti verilirken Hz. Muhammed'in duasıyla ölümden sonra dirilerek kendilerine yeni bir hayat bağışlandığı yazılıdır (11). Ayrıca Grace Martin Smith'in Yusuf-ı Meddah'ın Varka ve Gülşah mesnevisini tenkitli metin olarak yayımladığı *Yusuf-ı Meddah Varqa ve Gülşah, A Fourteenth Century Anatolian Turkish Mesnevi* adlı çalışmasının giriş bölümünde Ayyukî'nin mesnevisi ile Yusuf-ı Meddah'ın mesnevisini olay halkaları açısından kıyaslar. Bu kıyaslamasının tabloda belirtilen en son basamağında, Ayyukî'nin mesnevisinde, Şam hükümdarı (Muhsin Şah)nın Varka ve Gülşah'ın her ikisine kendi ömründen yirmişer yıl bağışladığı ifade edilir (14). Ahmed Ateş'in daha sonra kendisi tarafından tashih edilecek 1946 tarihli ilk makalesindeki ölümden sonra dirilme motifine ait bu yanlışın, sonra yazdığı iki makaleye ve Smith'in çalışmasına ulaşamama ya da ulaşıldığı halde o ayrıntının gözden kaçırılması ve orijinal mesnevinin bu gözle incelenmemiş olması sebebiyle sürekli tekrarlandığı görülmektedir (Bkz. Selige Hüseynova (2001). "Mensur Varka ve Gülşah Hikâyesi". Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 12; İsmail Hikmet Ertaylan (1945). *Türk Edebiyatı Örnekleri-I- Varaka ve Gülşah*. İstanbul: Burhaneddin Erenler Matbaası .13). Mukayese kısmında ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı üzere bu, Ertaylan ve Ateş'ten aktarılmak suretiyle tekrarlanan ve doğru olmayan bir bilgidir. Ayyukî'nin mesnevisinde de kahramanların ölümden sonra Hz. Muhammed'in duası ile dirilmeleri motifi yer alır.

⁹¹ S. Ali Asghar Mirbagheri Fard, Gulam Hüseyin Sharifi vd (1381). *Tarih-i Edebiyat-ı İran*. C. 1. Tahran. 309-310.

Suzenî⁹² ve Mevlana da Varka ve Gülşah yazmamış olmalarına rağmen bu hikâyeden bahsetmişlerdir⁹³.

Mo'in'de bahsedilen şair Suzenî'ye ait Varka ve Gülşah'ın adının geçtiği beyit *Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya*'da "Gülşah" kelimesinin açıklaması ile birlikte şu şekilde yer almaktadır:

*"Gulşah: Verka'nın maşukasının ismi.
"Munis-i meclis-i meymun-i to herkes ki bud
Be-to dilşâd buved hemçü be Gulşeh Varka"*

(Suzenî)

(*Senin uğurlu meclisinle ülfet eden her kimse, Verka'nın Gülşah ile sevindiği gibi (seninle) sevinir.*)

Gülşah ile Verka; Leyla ile Mecnun, Vise ve Ramin, Husrev ile Şirin gibi âşık maşuklardır⁹⁴.

Dehhoda'da ise, Varka "*Gülşah'ın âşığının adıdır*" şeklindeki açıklayıcı ifadenin ardından Suzenî ve Mevlana'ya ait Varka ve Gülşah adlarının geçtiği beyitleri örnek olarak verilmiştir. Suzenî'ye ait örnek, Ferheng-i Ziya'daki ile aynıdır. Mevlana'nın söz konusu beyti ise şudur:

*"Akl-é heme-é âkilân hîre şevéd çün resed
Varka be Gülşâh-é men Vise be Râmîn-émen"*⁹⁵

(Benim Gülşah'ım Varka'ya, Râmîn'im Vise'ye ulaştığında, akıllıların hepsinin akli uyuşmuş bir hale gelir).

Suzenî ve Mevlana, 12.yy. şairlerindedir. Varka ve Gülşah hikâyesi ise Mesnevi şeklinde ilk olarak 11.yy.da görülür. Suzenî ve Mevlana'nın şiirlerinde Varka ve Gülşah'ın ismi zikredildiğine göre, bu hikâye, en azından Semerkant, Buhara ve Belh bölgesinde yaygınlık kazanmış ve okunmuş olmalıdır.

⁹² Suzenî, Şemseddin Tâcu'ş-şuarâ-yı Muhammed b. Ali Semerkandî, (ö.569). Gençliğinde eğitim için Buhara'ya giden ve bir müddet orada kalan Suzenî, Afvî'nin ifadesine göre, Suzengerî'nin öğrencisi olması sebebiyle bu sanatı (terzilik) öğrenmeye başlar. Suzenî, Efrasyab soyundan Arslan Mahmud Han'la çağdaştır. Senâî, Enverî, Muizzî, Edib Sabir ve Reşidî ile aynı zamanda yaşamıştır. Bir hiciv şairi olan Suzenî, "bed-zeban" bir şair olarak vasedilir. Kaside ve kıt'aları kolay ve anlaşılırdı. Ömrünün sonlarında hiciv ve hezliyattan el çektiği ve tövbekâr olduğu söylenir. Divanı, Tahran'da basılmıştır (Mohammed Mo'in (1371). *Ferheng-i Farisî*. C.5. Tahran. 822). İran edebiyatında *zişt-nigârî* adı verilen müstehcen/pornografik içerikli şiir yazarların en ünlüleri arasında da Süzenî'nin adı geçer (Bkz. Sirus Şemisa (1383). *Enva-i Edebî*. Tahran. 243).

⁹³ Mohammed Mo'in (1371). *Ferheng-i Farisî*. C.6. Tahran. 2204; Zebihullah. Safa (1362). *Varka ve Gülşâh-ı Ayyukî*. Tahran .mukaddime kısmı.

⁹⁴ Ziya Şükün (1984). *Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya Farsça-Türkçe Lugat*. C. 3. İstanbul: MEB Yay.1690.

⁹⁵ Ali Ekber Dehhoda (2002). *Lugat-nâme*. CD.

II. BÖLÜM

MUSTAFA ÇELEBİ’NİN VARKA VE GÜLŞAH MESNEVİSİNİN İÇERİK ÖZELLİKLERİ

1. GİRİŞ BÖLÜMÜ

Klasik divan teşrifatında, Tanrı’dan başlamak üzere din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan kasidelerin hiyerarşik bir şekilde tasnifine paralel olarak; mesnevilerde de konunun işlendiği bölüme gelinceye kadar, besmele, tevhit, münacat, naat, miraciye, mucizat; dört halife, on iki imam, padişah ve diğer devlet büyüklerinin övgüsünü konu edinen şiirlerle sebep-i telif bölümü yer alır. Elbette yukarıda bahsedilen tüm türlere ait manzum örnekler her mesnevide bulunmaz. Kiminde sadece tevhit, naat ve padişah övgüsü bulunabileceği gibi, kiminde bunlara ilave olarak dört halife ya da on iki imam övgüsü yer alabilir. Ancak mevcut şiirlerin sıralanışında bu hiyerarşik yapının gözetilmesi esastır. Özellikle Anadolu sahasında Türk edebiyatının yeni oluşmaya başladığı devirlerde mesnevilerde giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş bölümlerinin hepsinin bulunmadığı; bazılarında sadece konunun işlendiği yani hikâyenin anlatıldığı kısmın bulunduğu da bilinmektedir. Başlangıç döneminin acemiliklerine verilmesi mümkün olan bu durum sonraki dönemin bazı kısa mesnevilerinde de görülür⁹⁶.

Varka ve Gülşah mesnevisinin “Âgâz-ı dâstân” başlıklı bölümüne kadar olan giriş bölümünde şu alt bölümler yer almaktadır: biri mesnevi diğeri kaside formunda iki tevhit (1-106. beyitler, herhangi bir başlık taşımamakla birlikte tevhit içeriklidir), mesnevi formunda bir münacat, mesnevi formunda bir naat ve bir miraciye, biri mesnevi diğeri kaside formunda padişah övgüsünü konu edinen iki methiye ile sebep-i telif kısmı. Klasik mesnevilerde olması beklenen giriş kısmı Varka ve Gülşah’ta da bulunmakla birlikte, bu kısımda sadece tevhit, münacat, naat ve miraciye gibi dinsel konulu şiirlerle, kıta formunda dört halife övgüsü ve devrin padişahına övgü içerikli methiye bulunur. Bunun dışındaki türlere ait şiir örneği görülmez. Mucizat, ve on iki imam övgüleri ile padişah dışındaki devlet büyüklerine yönelik övgü şiirlerine yer verilmemesinde, mesnevinin padişaha sunulmasının amaçlanmış olmasının önemli bir yeri olmalıdır. Dinsel içerikli olmayan ve dünyevi bir otoriteyi konu alan övgü şiirleri genellikle müellifi koruyup gözetken ve ona ihsanlarda bulunan bir kişi sebebiyle kaleme alınır. Müellifin mesneviyi sunduğu/sunmayı amaçladığı kişinin padişah olması sebebiyle diğer yöneticilere yönelik methiye yoktur.

Sebeb-i Telif⁹⁷

Sebeb-i telif, sebeb-i nazm-ı kitâb, sebeb-i tercüme gibi başlıklar taşıyan,

⁹⁶ İsmail Ünver (1986). “Mesnevi”. *Türk Dili*. Türk Şiiri Özel Sayısı II [Divan Şiiri] (415–416–417): 432–434.

⁹⁷ Sebeb-i telif kısmı yazılırken şu kaynaklardan faydalanılmıştır: İsmail Ünver (1986). “Mesnevi”. *Türk Dili*. Türk Şiiri Özel Sayısı II [Divan Şiiri] (415–416–417): 436-437; Şeyma Büyükkavas Kuran (2006). “Mesneviden Romana Uzanan Sebeb-i Telif Yolu Üst Kurmacaya Çıkar Mı?”. *Turkish Studies Türkoloji Dergisi*. (2): 157–180; Ahmet Kartal (2001). “Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri”. *Bilgi*. (19): 79-81.

mesnevinin yazılış sebebinin anlatıcısı tarafından dile getirildiği bu bölüm mesnevilerin hemen tamamında vardır. Anlatıcı, bu mesneviyi hangi şartlarda ve niçin kaleme aldığını okuyucusuyla paylaşır. Bu nedenler arasında gerçekle örtüşenler olabileceği gibi rüya ya da gaipten gelen sesler şeklinde kurmacaya dayalı gerekçeler de olabilir. Gerçek sebep genellikle şu şekilde anlatılır: Bir dost meclisinde zamanının popüler bir mesnevisi okunup övülürken, arkadaşları bu konuda ya da bu ayarda başka konulu bir mesneviyi yazması yolunda müellife ısrarcı olurlar. Başlangıçta bu zor işi kabul etmeyen mesnevi yazarı ısrarlara dayanamaz ve dünyada iyi bir ad bırakma isteğinin de etkisiyle mesneviyi yazmaya koyulur. Kimi zaman da yazar, Şeyh Galib gibi bu dost meclisinde okunan ve övgüler dizilen o mesnevi üzerinden imtihan edildiği fikrine kapılır ve bu mesneviyi yazmak, onun için bir onur meselesi hâline gelir. Bununla birlikte mesnevi bir devlet büyüğünün isteğiyle onun adına yazılmış ya da tercüme edilmiş olabilir. Bu kısımda şair, eseri yazma sebebini açıklamakla birlikte daha önce aynı konuda yazılmış mesnevileri, bunlar arasında beğenip beğenmediklerinden ve örnek aldığı mesnevi şairlerinden de bahseder. Bazen de şair, mesnevi olarak kaleme alınmamış bir hikâyeden etkilenecek böylesine güzel bir hikâyenin mutlaka mesnevi şeklinde nazm edilmesi gereğini düşünür ve eserini yazma sebebi olarak bu düşüncesini dile getirir. Eseri, bir şairin eserine nazireyse bunu ifade eder ve konuya geçmeden önce böylesine zor bir görevi yerine getirirken yapmış olduğu hataların hoşgörülle karşılanmasını diler. Ancak mesnevilerin sebep-i telif bölümlerinin hiçbirinde, mesnevinin yazılma sebebi olarak yukarıda sayılan hayalî gerekçelere sığınmaksızın, müellifin kendi iradesiyle eseri kaleme aldığını beyan eder bir ifade bulunmaması dikkat çekicidir⁹⁸. Bunda geleneğin belirleyiciliğinin kuşkusuz önemli bir rolü olmakla birlikte, bu üslubun gelenekselleşmesinin sebepleri arasında, birey kavramının olmadığı bir ortamda insanın aldığı geleneksel terbiyede “ben”i öne çıkarmanın yadırganması ilk akla gelendir. Diğer yandan sebep-i telifin, okuyucuyu kurmaca bir dünyaya çekme; asıl hikâyeye geçmeden önce konuya hazırlama; eseri kaleme alırken müellifin çektiği zorlukları dile getirme; belki içini dökme ve rahatlatma şansını yakalama noktasında günümüzdeki kitapların önsözüne benzer bir işlev üstlendikleri de düşünülebilir.

Varka ve Gülşah’ın “sebeb-i telif-i kitab” başlıklı 271 beyitlik sebep-i telif kısmı bulunmaktadır. Sebeb-i telife ayrıntılı bir bahar tasviri ile başlanır. Bahariye, her ne kadar, kaside nazım şekliyle kaleme alınan övgü içerikli şiirlerin nesib kısmında, işlenen konu ve yapılan tasvir doğrultusunda kullanılan bir adlandırma olsa da, kimi mesnevilerin sebep-i telif bölümüne başlarken yapılan tasvir de bir kasideye başlarken yapılan bahar tasviri ile aynıdır. Bundan dolayı, sebep-i teliflerin başlangıç kısmında yer alan ve kaside nesipleriyle benzerlik gösteren bu bölümlerin, türsel adlandırmaları araştırmaya muhtaçtır. Varka ve Gülşah’ta sebep-i telif’in başlangıç kısmında yer alan bu uzun bahar tasviri, yukarıda dile getirilen gerekçelerle bahariye olarak isimlendirilmesi mümkün bir bölümdür. Osmanlı şiirinde istisnalar hariç tutulmak şartıyla hâkimiyetinden bahsedilecek iki mevsim vardır: bahar ve kış. Bahar, tabiatdaki uyanışın insan ruhuna olumlu şekilde yansması ve insanın da tabiatla birlikte yeniden can bulmasını çağrıştırdığı ve tüm toplumsal hayata bir canlılık ve neşe getirdiği için olsa gerek, kış mevsiminden çok daha fazla oranda şiirlere konu edilmiştir. Klasik Türk şiirinin “gülün saltanatının şiiri” olarak takdim edilmesinden de şiirlerin zaman olarak “gül mevsimi”ni yani

⁹⁸ Şeyma Büyükkavas Kuran (2006). “Mesneviden Romana Uzanan Sebeb-i Telif Yolu Üst Kurmacaya Çıkar Mı?”. *Turkish Studies Türkoloji Dergisi*. (2): 170.

baharı anlattığı da kolaylıkla anlaşılır. Bahar, şiirde hep olumlu çağrışımlarıyla, övgü benzetmelerinde kullanılmıştır. Bahar, gül bahçesindeki tüm ağaç ve çiçekleriyle, savaşçı özelliklerle donanmış bir sultan, güzelliği ve süsüyle ya genç bir kız veya gelin ya da özlenen iklim, hava, su, eğlence ve cazibesıyla bir cennet olarak takdim edilir⁹⁹. Eski şiirin gerçek bir tabiatı yansıtmadığı bunun yerine idealize edilmiş bir dünyada, idealize edilmiş bir tabiat sunduğu hep söylenegelmıştır. Bu hükmün peşinden gelen eleştiriler konumuz dışı kalmak kaydıyla, tespit büyük ölçüde doğrudur. Tüm klasik sanatkârlar gibi, Divan şairleri de dış dünya ve tabiatla doğrudan ilgilenme yoluna gitmemişlerdir. Klasik Türk şiirinde bahar tasvirleri, cennet tasviri şeklinde yapılır. Her şey mükemmel, herkes mutlu ve hayatından memnundur, insan hayatını olumsuz etkileyecek en küçük bir ayrıntı dahi yoktur. Çoğu kez bahar, “ganimet” ya da elden kaçırılmaması gereken bir “fırsat” olarak algılanan ve bu şekilde yansıtılan bir mutluluk ortamıdır. Realizmin genellikle izlerine rastlanmadığı klasik Türk edebiyatında eşyaya ve insana bakışın ve bu bakış açısının yansımaları olarak tabiat ve sanat anlayışının “ideal” olması da olağan karşılanmalıdır. Kitap ciltlerinden, tezhip, minyatür, hatt ve mimariye kadar sürekli olarak soyutlamanın esas alındığı bir sanat anlayışında, şiiri bunlardan tecrit ederek gerçekçi çizgileri ağır basan, eşyaya ve tabiata bir ayna tutan realist sanatçılar gibi dış dünyanın bize yansıtılmasını beklemek, Ortaçağ İslam dünyasının ve belki de tüm Doğu dünyasının soyutlama anlayışını görmezden gelmektir¹⁰⁰. Osmanlı şiiri, tıpkı musiki, mimari ve minyatür gibi “öyküme” (mimesis) değil “soyutlama” (tecrit) esasına dayanır¹⁰¹. Bu yüzden bu sanat terbiyesini almış her sanatçı gibi şair de, şiirini dış dünyanın birebir yansımaları olarak kurmaz. Eşya ve tabiatın kendisine verdiği ilhamla hareket etmekle beraber daha çok izlenimci ve simgeci sanat anlayışı doğrultusunda bir evren kurgular. İşte tabiat ve özelde bahar da böylesine kurgulanmış bir dünyadan yansıdığı için tabiatın gerçeği yansıtmaması ve baharın idealize edilmiş olması zaten bu sanat ve hayat anlayışının olağan bir sonucudur.

Tasvirler ve benzetme unsurları bir yana bahar, uzun süren ve çoğu zaman “ölüm”le benzerlik kurulan kışın ardından gelen, canlılık, eğlence, savaş ve aşk mevsimidir. Sonuç olarak bahar, toplumsal hayatta görülen tüm önemli olayların cereyan ettiği bir zaman dilimi olarak algılanır.

Varka ve Gülşah mesnevisinin sebep-i telif bölümüne de yukarıda anlatılanlar doğrultusunda bir bahar tasviri ile başlanmıştır. Tüm kâinatın mutlulukla dolu olduğu bir zamanda ılık sabah rüzgârı hoş bir esinti olarak kendini hissettirirken, çiçekler yeryüzüne güzellik verip, cihan cennete dönmüştür:

Meger bir dem ki ‘âlem hurrem idi
Nesîm-i subh eserdî hoş-dem idi

⁹⁹ Bahariyeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Arzu Kalender (2002). *Taze Can Buldu Cihan: Osmanlı Şiirinde Bahar*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.

¹⁰⁰ Klasik edebiyatımızın soyutlamaya dayalı anlayışının sürekli eleştirilere maruz kalması, Aydınlanma dönemi ve sonrasında “aklı” ön plana çıkararak ve sezgiye dayalı her şeyi tümünden reddetme yoluna giden pozitivist, realist hatta naturalist anlayışla örtüşmemesi sebebiyledir. Klasik edebiyatımızın eşyaya, insana ve tabiata bakışı noktasında yapılan eleştirilere ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Çünkü bu edebiyat vücut bulduğu ve en başarılı örneklerini verdiği devirde Avrupa’da da Aydınlanma Çağı ve Rönesans yaşanmamış ve “aklı” her şeyin üstünde kabul etme düşüncesi oluşmamıştı. Bu yüzden klasik bir edebiyatı, kendisinin son demlerinde ortaya çıkan düşünce akımları ve bu akımların edebiyata yansıyan yönleriyle değerlendirip tümünden reddi yoluna gitmek “akla” aykırı olsa gerek.

¹⁰¹ Bu ayrıntı Doğu edebiyatı anlatıları ile Batı edebiyatındaki hikâye ve roman arasındaki en ayırt edici fark olarak kabul edilir (Bkz. Şerif Aktaş (2000). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yay. 18–19).

Virüp ezhâr zîb ü fer zemîne
Cihân dönmişdi Firdevs-i berine [456-457]

Çimenler nevrüz kaftanını, yaseminler uğurlu addedilen güzel elbiselerini giyinmiştir. Gül gelini bahar mevsiminde düğün yapmış, zanbak o geline kâfurdan mumlar yakmıştır:

Çemenler hil'at-ı nev-rûz geymiş
Semenler câme-i firûz geymiş

Behâr içre 'arûs-ı gül idüp sûr
Ana yakmışdı zanbak şem'-i kâfûr [458-459]

Tabiat bir uyanış ve yeniden doğuş yaşar. Yaseminler açılmış, elbisesini çıkararak gömleğiyle kalmıştır. Yapraklar kadehe el uzatmış, budaklar birbirini kucaklar bir vaziyettedir. Gül kulağını diken iğnesi ile delmiş, sümbül ona salkım küpe asmıştır. Bahçenin içinde bu hareketlilikten ya da mevsimden kaynaklanan ansızın bir sıcaklık olduğunda ise çınar, yapraklarını yelpaze yapar:

Semenler açılıp cüft ü tek olmuş
Çıkarmış câmesin gönlekcek olmuş [462]

Uzatmış merhabâya el varaklar
Kucaklamışdı birbirin budaklar [464]

Kulagın hâr-ı sûzenle delüp gül
Ana salkım küpe asmışdı sünbül [466]

Harâret olduğınca bâga târî
İderdi mirvaha berg-i çenârı [471]

Bu tezyin unsurlarıyla bahçenin içindeki her gül fidanı güzel bir insana dönüşmüş, kalplere aşk arzusu, salınmıştır. Bahar mevsimi eksenli bu aşk tasvirleri, mesnevide yine gül ve bülbül benzetilenleriyle dile getirilmiştir: Gül, tef çalmakta bülbül sesiyle gazel taksimi yapmaktadır. Tüm dünya, bahar gibi içki sesi (kulkul), musiki nağmeleri ve mutlulukla dolmuştur:

Dönüp her nahl-i gül bir tâze hûba
Hevâ-yı 'ışkı salmışdı kulûba

Hezâr âheng iderdi def dutup gül
Gazel taksîm iderdi savt-ı bülbül

Cihân hengâm-ı gül gibi safâdan
Pür idi gulgul u savt u nevâdan [472-474]

Sebeb-i telif bölümünde mesnevi formunda 26 beyitlik bahar tasvirinin yapıldığı kısmın ardından fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezninde 5 beyitlik, kıta başlığı taşımasına rağmen aslında gazel olan bir şiir gelir. Gazelde de öncesindeki 26 beyitte anlatılanlar doğrultusunda bahar mevsiminden bahsedilir, adeta öncesinde anlatılan kısım özetlenir: Bahar mevsimi kâinata bir güzellik ve süs vermiştir. Her ağaç hükümdar gibi otağını kurmuş, gül padişahı zümrüt renkli tahtına geçmiş, çın seher ona mücevherler yağdırmış, sünbül kokusu bağı baştanbaşa kuşatmış, nafe, gülbahçesinin gülüne Tatar miskininin kokusunu saçmıştır. Gül bahçesinin zemininde laleler piyade, goncalar hızlı atlara süvari olmuş, gül, kırmızı divit içinde altın varaklar ezmiş, kudret kalemi bağa, altın işlemeli yazı yazmıştır.

Varka ve Gülşah'ta, sebeb-i telif kısmında yer alan, 5 beyti gazel olmak üzere, 31 beytin ardından mesnevilerin genellikle sebeb-i telif bölümlerinde görülen ve eserin yazılması konusunda kaleme alınmış kurmaca tabloya geçilir.

Kasidede nesib adı verilen tasvir, nasıl asıl konuya geçinceye kadar bir hazırlık aşaması, şairin sanat gücünü ortaya koyması için bir zemin ve methiye kısmında anlatılacak konuya okuru psikolojik açıdan hazırlama fonksiyonlarına sahipse, sebeb-i telifin başlangıcındaki nesib kısmını andıran bu bahar tasviri de, mevsimin insan ruhunda uyandırdığı olumlu izlenimler ve bu mevsimde kurulan içki ve sohbet meclislerinin konuya zemin hazırlaması sebebiyle yapılmış olmalıdır. Sebeb-i telif kısmındaki 32. beyitten yani bahar tasvirinin sona erdiği kısımdan itibaren müellif eseri yazma sebeplerini uzun uzun anlatır: Bir bahar günü sabah vakti âşık-meşrep birkaç arkadaşıyla birlikte, bir tablo gibi detaylarıyla tasvir edilen bu bahar güzelliklerini, bahar mevsimindeki ilahî güzellikleri seyreder. Çimenliğe ibret gözüyle bakıp can bülbülü feryat etmeye başlar. Gül bahçesi baharın güzellikleri ile âdeta cennete döner. Bahçenin her tarafında meclisler kurulmuş ve dostlar birbirleriyle sohbet hâlinindedir.

Anlatıcı da tasvirinin yaptığı bu bahar gününde bahçede kurulan bir mecliste arkadaşlarıyla şiir okur ve dertleşir. O günün rağbet gören mesnevi konularından bahsedilir. Leyla vü Mecnun, Ferhad u Şirin, Vamık u Azra söz konusu edilir:

Olurduk gâh bülbülveş hoş-elhân
Gehî mecmû'a-i gülden gazel-h°ân

Çeküp geh nâr-ı hayretten zebâne
Geh iderdük tekellüm bî-hodâne

İdüp şevk ile herkes hâlin iş'âr
Okurduk şevk ile ebyât u eş'âr

Anılurdu gehî Leylî vü Mecnûn
Anunla eglenürdi cân-ı mahzûn

Okınurdu gehî Şirîn ü Ferhâd
Olurdu lezzet alup cân u dil şâd [507-511]

Hikâyenin ana çizgileri olan Varka ve Gülşah'ın aşkı, birbirlerinden ayrı düşmeleri, Varka'nın ölümü ve Hz. Muhammed'in duasıyla yeniden can bulması

birer beyit çerçevesinde dile getirilir. Varka ve Gülşah hikâyesi de aşk konulu hikâyeler arasında bilinmekte ancak mesnevi formuyla yazılmış bir örneğinin varlığı konusunda sebep-i telif bölümündeki kurmaca diyaloglarda tereddütler hissedilmektedir. Müellifin “âşık-meşreb” arkadaşları, bu hikâyenin kitabının (mesnevisinin) olup olmadığını sorarlar:

Olup her ‘ışk eri nâmiyle tezkâr
Anıldı ‘ışk-ı Varka âhir-i kâr

Ne çekdüğün gam-ı ‘ışk ile Gül-şâh
Nice dutılduğunu ol yüzi mâh

Sımayup ‘ışk içinde ‘ahd ü peyvend
Ne şîrinlikler itdüğün o dil-bend

Ne derdile gidüp Varka cihândan
Ne hasretle geçüp ‘ışk içre cândan

Nice irdüğü fahr-ı kâ’inâtun
Nice içürdüğün âbın hayâtun

Didiler yok mıdur bunun kitâbı
Yazılmadı mı bunun fasl u bâbı [513-518]

Güncelliğini, başka mesnevi konularıyla birlikte düşünülebilecek tarzda, bugün de koruyan, bu konunun neden yaygınlık kazanmadığı sorusu, yine anlatıcı ve arkadaşlarının kurmacaya dayalı diyaloglarında görülür:

Niçün olmaya tâlib bu riyâza
Sevâdı gelmeye niçün beyâza

Yazılmış ola ehl-i ‘ışk ekser
Ne içün kala işbu kıssa ebter [519-520]

Müellif, bu hikâyenin mesnevi formunda kaleme alınmış olmasına rağmen mesnevîde kullanılan dili, “sûz” ve “tâb” (coşkun söyleyiş)dan yoksun bulur. Bu yoksunluk sebebiyle beğenilmemiş, rağbet görmemiş ve yaygınlık kazanmamıştır. İsim verilmemekle birlikte müellifin ifadesinden, Anadolu sahasında bu konuda kaleme alınan ilk mesnevi olan Yusuf-ı Meddah’ın eserine yönelik bir eleştiri olduğu kanaati oluşmaktadır. “Sûz” ve “tâb” (coşkunluk)dan yoksun bulunan mesnevi, içinde ay ve yıldızı olmayan, hiçbir güzelliği bulunmayan kapkaranlık bir gökyüzüne, ateşi sönmüş bir küle, yeni söyleyişe sahip taze bir şiir (gazel) dahi barındırmayan bir nazma, içinde inci bulunmayan bir denize; açılmış taze bir gonca gülü, eğlencesi, meyvesi ve öten bülbülleri olmayan kuru bir bahçeye benzetilir. Kendinden önce bu konuda kaleme alınmış ve hiçbir yenilik barındırmadığını düşündüğü eseri¹⁰², estetik ve cazibeden de yoksun bulur:

¹⁰² Yusuf-ı Meddah’ın Varka ve Gülşah adlı eserine Mustafa Çelebi’nin yönelttiği bu eleştiriler bugün de büyük ölçüde güncelliğini korumaktadır. Fars edebiyatının klasik bir mesnevisini konu edinerek aruz vezniyle kaleme alınmış olmasına

Didüm vardır bunun dahı kitâbı
Velî elfâzınun yok sûz u tâbı

Sipihri içre mâh u ahteri yok
Belî hâkisteri var ahkeri yok

Ne nazmı içre bir şi'r-i teri var
Ne bahrı içre dürr ü gevheri var

Kuru bir bâgdur eglencesi yok
Açılmış tâze ter bir gonçesi yok

Ne bâğı içre vardır nâr u sîbi
Ne öter gülşeninde 'andelîbi [521-525]

Getürmezken teni tâkat harîre
Geyüp bir şâlî dönmiş bir fakîre

Kuru elfâzı vardır âbı yokdur
Şerer gibi odınun tâbı yokdur [528-529]

Anlatıcının bu konuda yazılmış ancak çok da fazla yaygınlık kazanmamış mesnevi üzerine söylediği olumsuz sözler ve mesneviyi beğenmeyen tavrı arkadaşlarını harekete geçirerek bu konuda bir mesnevi yazması noktasında ısrarcı olmalarına sebep olur. Bu kurmaca takdimde yer alan ve anlatıcının sohbet ettiği “arkadaş”larının nazarında o, kendi devrinin “Mesih-enfâs”ıdır, dünyaya can bağışlayan nazmıyla hayat verebilecek bir şairlik kudretine sahiptir. Unutulmaya yüz tutmuş bu konunun unutulmadan mesnevi şeklinde tertibi yine o “arkadaşlar”ın ısrarıyla anlatıcıya verilmiş bir görevdir. Şairlik yetenekleri açısından donanımlı bir kişi olması onun bu konuyu nazm etme yeterliliğinde olduğunun da göstergesidir:

Mesih-enfâsısın bu rûzgârın
Akıt âb-ı hayâtını behârın

Cihâna nazm-ı cân-bahşunla cân vir
Dil-i Ya'kûba Yûsufdan nişân vir

Koma gayb içre kala bu ma'ânî
Şehâdet 'âlemine irgür anı

Çü var destünde miftâh-ı lisânun
Bedî'î kuflını feth it beyânun [535-538]

rağmen Yusuf-ı Meddah'ın eserinin, şekil ve içerik açısından klasik mesnevi düzenine uymadığı, tertip olarak meddah hikâyelerini çağrıştırdığı ve edebî tasvirler açısından son derece fakir olduğu dile getirilir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Atilla Şentürk (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay. 62-63).

Getür kâle lisânun tercemânın
Bize kıl bu ma'âninün beyânın [543]

Yukarıda bahsedilen, mesnevi formunda 58 beyitlik bu kısmın ardından, bu mesneviyi telif etmesi için kendisine yönelik ısrarları konu edinen ve yukarıdaki bölümün özeti mahiyetinde mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün vezninde 3 beyitlik bir kıta yer alır.

Kıtada yine “arkadaş”ları mesnevi anlatıcısından mesnevi meclisini süsleyen kişi olması ve “elfaz-ı pür-sûz”ı ile dünyayı Eymen Vadisi'ne çevirmesini isterler. Sonrasında tekrar mesneviye dönülür. İsrarlar onu cesaretlendirmekle birlikte bu işin zor olması tereddüt yaşamasına sebep olur. Hatta anlatıcının, mesnevi yazmanın zorluğunu sürekli dile getiren tavrı, bu ısrarcı “arkadaş”larını çileden çıkarır.

Ne fermân itseler nîk ü eger bed
Recâ-yı düstân eylemeye red [574]

Şürû' eyle yiter bu kıl ü kâle
Getür tûti gibi tab'un makâle

İdince bize böyle 'özri tekrâr
Kitâbun nısfı yazılurdu ey yâr [581-582]

Mesnevi yazmanın zorluğu savaşa bir tutulmuş ve savaşa benzetilerek anlatılmıştır. Yazar, mesneviyi yazıp sonlandırabilmeyi, bu savaşın ganimeti olarak görür ve Allah'ın yardımıyla bu işi başaracağına inanır.

Anlatıcı, mesnevide taze bir söyleyiş peşinden gittiğini, ölümün herkes için mukarrer olduğunu, kendisinin ölmeden bir isim bırakabilmeyi amaçladığını, herhangi bir caize beklemediğini, tek beklentisinin iyi anılmak ve bu mesnevi dolayısıyla ruhuna bir fatiha gönderilmesi olduğunu dile getirir.

Bundan sonra konunun işlendiği “Âgâz-ı dâstân” başlıklı bölüme gelinceye kadar, “Der-ta'rif-i 'ışk” başlıklı mesnevi formunda 91 beyitlik kısımda anlatıcı aşkı ve aşk anlayışını tarif eder. Mesnevi tasavvuf konulu olmamasına rağmen anlatıcının aşk anlayışında tasavvuf izleri görülür. “*vücudunu mahv etmek*”, “*hicâbı kaldırmak*”, “*cism-i hâksârı yok etmek*”, “*dil âyinesine jeng vermek*”, “*ney-i ışk ile sûz u figâna gelmek*”, “*cism-i fâninin gönle bela tuzağı olması*” gibi örnekleri artırılabilir. İfadeler, tasavvufun lâdinî konulu şiirler yazan şairlerin bile beslendiği bir kaynak olması ve Osmanlı şiiri için genel geçer bir aşk anlayışından bahsetmek mümkünse, bunun merkezinde bulunduğu da göstergesi olması noktasında önem taşır.

Aşk anlayışında tasavvuf motiflerine yer verilmiş ve buraya kadar yüceltilmiş bir aşkın sunumu yapılmış olmasına rağmen mecazî aşk da önemsenir:

Yüzün döndürme 'ışk olsa mecâzî
K'olur 'ışk-ı hakîkî kâr-sâzî

Çü birdür 'ışk işi pîr ü cüvâna
Degül cânımdan eksük bu fesâne [701-702]

Mecazî dahi olsa aşkın hiçbir çeşidinden yüz çevirmemek gerektiğini, insanın yaşı ne olursa olsun aşkın hep aynı olduğunu ifade edilir.

Son olarak anlatıcı hikâyeye başlamadan önce, Ferhad ve Mecnun mesnevilerinin rağbet bulduğu bir ortamda aşkla şevke gelip yeni bir söyleyiş iddiasıyla az duyulmuş bir konuyu, kabul görmemek pahasına kaleme aldığını ifade eder:

Gezüp bâzâr-ı dehr içre niçe gün
Satıldı kıssa-i Ferhâd u Mecnûn

Mezâka hoş gelür gelse zuhûra
Müdâm eski üzümünden tâze gûre

Ne denlü lezzetinde olsa yatlu
Meseldür kim olur turvanda tatlu [709-711]

Eski bir konuyu ele alarak mesnevi yazmanın, eskilerden daha iyisini ortaya koymadıkça amacına ulaşmayacağı ve üzerinde çok şey yazılmış bir konuda hata yapmanın çok kolay olacağı söylenirken bu beyitlerin ardında klasik şiirin aynı konuyu yeniden yazma ve nazire anlayışı da yatmaktadır. Yeni tarzda bir elbise giymenin/belki o elbiseyle moda yaratmanın övünç ve sevincinin farklı olması gibi yeni bir söyleyişle yeni bir mesnevi kaleme almanın kıvancının da başka olacağı ifade edilir:

İrince kûdegân nev-rûz u 'ide
Sevinür artuğın sevb-i cedîde

Olur köhne libâsun 'aybı zâhir
Degüldür câme-i nev gibi fâhir

Gel ey dil tâze kıl güft ü şenîdün
Ki var bir lezzeti her bir cedîdün [716-718]

Bu mesnevide amaçladığı şeyin yeni bir söyleyiş olduğunu dile getirdikten sonra, Hamdullah Hamdî gibi eserinde edayı önemsemesini kendine salık verir. Bu da müellifin mesnevi vadisinde Hamdî'yi örnek aldığını göstermektedir:

Suhanda eyle tâze tarz peydâ
Yenilensün sözünden eski dünyâ

Dilersen sözde Hamdî iştihârın
Edâya eyle ma'nî i'tibârın

Edâsuz nazmı sanma dil-güşâdur
Söze sûret viren rengîn edâdur

Edâdur ma'nî-i hâsun esâsı
Edâdur şâhid-i nazmun libâsı

Edâdur şimdi makbûli cihânun
Edâdur matlabı pîr ü cüvânun [719-723]

2. KONUNUN İŞLENDİĞİ BÖLÜM¹⁰³

Mesnevilerde sebep-i telif bölümünün ardından “âgâz-ı kitab”, “âgâz-ı kıssa”, “âgâz-ı dâstân” gibi başlıklar altında konunun işlendiği, yani asıl hikâyenin anlatıldığı bölüme geçilir. Mesneviye konu olan hikâye bu bölümde anlatılır ve sonlandırılır. Mesnevinin en hacimli kısmı burasıdır. Ancak bu bölümde anlatılan konular değişiklik göstereceği için konunun işlendiği bölüme dair, tüm mesnevilere uygulanabilecek genel geçer bir plan oluşturmak mümkün değildir. Yine de mesneviler, yazılış amaçlarına göre, okuyucuya bilgi veren ve eğiten mesneviler, konusunu tarih ve kahramanlık hikâyelerinden alan mesneviler, sanat yönü ön planda olan aşk ve macera konulu mesneviler ile konusunu gerçek hayattan alan realist konulu mesneviler olmak üzere dört ana başlıkta ele alınabilir. Bu çalışmaya konu olan Varka ve Gülşah da, sanat yönü ön planda olan aşk ve macera konulu mesneviler grubundadır. Bu grup mesnevilerde konunun işlendiği bölümün ortak bir plan çerçevesinde ele alınıp alınmadığını araştıran İsmail Ünver şu sonuçlara ulaşmıştır:

Klasik bir konunun farklı devirlerde farklı sanatçılar tarafından kaleme alınışında bile mutlaka farklar görülmektedir: takdim-tehirler, ekleme ya da çıkarmalar, farklı nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerin mesneviye ilavesi gibi. Bu farklı nazım şekilleriyle kaleme alınan şiirlerin en dikkat çekici ve mesnevi içinde en fonksiyonel olanı kahramanların ağızlarından söylenenleridir. Anlatıcı, mesnevide bu şiire geçmeden önce kasidedeki girizgâha benzer şekilde bir geçiş beyti ile farklı nazım şekline ait şiirler ve mesnevi arasında oluşması muhtemel kopukluğu önlemiş olur. Mesnevi içinde farklı nazım şekillerinin yer alması ilkin İran Edebiyatında görülmüş olmakla birlikte Türk mesnevileri içinde yer alan gazeller, İran mesnevilerine göre hem sayıca daha çok hem de teknik açıdan daha başarılıdır.

Aşk ve macera konulu mesneviler grubunda anlatıcı, olayların akışını birden keserek araya konuyla bir şekilde ilintilendirmek suretiyle başka hikâyeler dâhil edebilir. Bu hikâyelerin ardından tekrar mesnevide kalınan yere dönülür. Fakat bu, hikâye içinde hikâye ya da çerçeve hikâye olarak adlandırılan teknikten farklı

¹⁰³ Bu kısım yazılırken şu kaynaklardan faydalanılmıştır: İsmail Ünver (1986). “Mesnevi”. *Türk Dili*. Türk Şiiri Özel Sayısı II [Divan Şiiri] (415–416–417): 438–447; Ahmet Kartal (2001). “Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri”. *Bilgi*. (19): 81-92; Robert Dankoff (1984). “Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Mesnevis”. *Journal of Near Eastern Studies*. (43): 9-13.

düşünülmelidir. Yine bu tarz mesnevilerde olumsuz bir durum ya da felaketin ardından okuyucuya öğüt veren mev'ize benzeri bölümlere rastlamak da mümkündür.

Ünver'in de dile getirdiği gibi mesnevilerde konunun işlendiği bölümü belirli bir plana oturtmak mümkün değildir. Konudan konuya, hatta aynı konu üzerinde yazılmış mesneviler arasında bile farklılıklar mevcuttur. Ortak bir plan etrafında birleşmeyen bu bölüm tahkiyeye dayalı metinlerin incelenmesinde kullanılan plan doğrultusunda ele alınarak Varka ve Gülşah mesnevisine uygulanmaya çalışılmıştır¹⁰⁴.

3. BİTİŞ BÖLÜMÜ ve HİKÂYENİN SONA ERMESİ

Mesnevilerin bitiş bölümü ilk dönem mesnevileri hariç genellikle hemen tüm mesnevilere karşılaşılan bir bölümdür. Giriş kısmı gibi bitiş kısmının da belirli bir plan çerçevesinde oluşturulduğu söylenebilir. Uzun mesnevilerde bitiş, bir başlıkla konunun işlendiği bölümden ayrılır. Bu başlık "sona erme" anlamında "hatm" kelimesi etrafında olur. Bitiş bölümünde, eserin tamamlanmasını nasip ettiği için Tanrı'ya hamd ve dua, giriş kısmında övgüsü yapılan devlet büyüğüne yönelik dua, şairin kendisini ve eseri övmesi, beğendiği ve örnek aldığı mesnevi yazarları ve eserlerinden bahsetme, mesnevinin adı, başarısı dolayısıyla müellifi kıskananlar ve kötü müstensihlere yergi ve bunlardan Allah'a sığınma, mesnevinin beyit sayısı, mesnevinin yazılış tarihi, okuyucudan hayır dua isteme ve mesnevinin vezni belirtme gibi bir sıra takip edilerek mesnevi sonlandırılır. Bu kısımda da giriş kısmındaki kadar baskın ve geniş olmasa da, benzer bir hiyerarşik sıra hissedilir.

Varka ve Gülşah mesnevisinde bitiş bölümü yer almaz. Aslında klasik dönem mesnevilerinin pek çoğunda rastlanan bu bölümün Varka ve Gülşah'ta olmamasının sebebi, bu konu üzerine yazılmış ilk mesnevi olan Ayyukî'nin eserinde olmamasına bağlanabilir.

Anlatılarda hikâyenin nasıl sona ereceği, önemli bir konudur. Geleneksel halk anlatıları büyük ölçüde mutlu bir şekilde sona erer. Bunda okunmaktan ziyade bir topluluk önünde anlatıldığı için topluluğun beklentilerine cevap verme ihtiyacı da etken olmalıdır. Bu konuda şu hikâye rivayet edilir: 1800'lü yıllarda Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin gibi klasik edebiyat kaynaklı ya da Kerem ile Aslı gibi halk hikâyelerinin bir kısmında kahramanlar yaşadıkları maceralara rağmen birleşemez ve hikâye ayrılıkla sona erermiş. Birçok köy ve kasabada yeniçeri ağaları ile köy kabadayıları hikâyelerin bu hazin sonuna öfkelenip hikâyesini mutlu sonla bitirmeyen anlatıcıları darp etmiş hatta içlerinden anlatıcıları öldürenler bile olmuştur. Bu olayların akabinde Doğu Anadolu –özellikle Kars ve civarındaki- hikâye anlatıcıları, hikâyeleri mutlu sonla bitirme yönünde bir karar almışlar. Bu tarihlerden sonra birbirlerine âşık hikâye kahramanlarının, anlatı içerisinde birbirlerine kavuşarak mutlu olduklarına şahit olunur. Bunun tek istisnası, Kerem ile Aslı hikâyesidir. Bu hikâye, trajik bir sonla biter. Ancak âşıklar tarafından anlatılması günah addedildiği için ender olarak söylenir. Hatta bazı anlatıcıların

¹⁰⁴ Bu plan oluşturulurken ve mesnevi incelenirken şu kaynaklar kullanılmıştır: Nurullah Çetin (2000). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap; Şerif Aktaş (2000). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yay; Yavuz Demir (2002). *İlk Dönem Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi*. İstanbul: Dergâh Yay.; Mehmet Tekin (2006). *Roman Sanatı-1*. İstanbul: Ötüken Yay.

anlatılarında Kerem'in Hızır tarafından diriltilmesine de denk gelinir¹⁰⁵. Halk hikâyelerinin mutlu sonla bitmesi noktasında şiddete dönüşen bu toplumsal beklenti, aslında bahsedilen yüzyıldaki toplumsal değişimin, dünya görüşünün ve aşk anlayışının da bir göstergesidir. Anlatı metinlerinin bitiş kısımları genelde uzun zaman sonra bile okuyucu/dinleyicinin hafızasından silinmeyen kısımlardır. Bu yüzden sanatçı eserini çarpıcı bir şekilde bitirmek ister. Klasik roman ve geleneksel anlatı metinlerinde son, düğümlerin çözüldüğü yerdir. Çözülmemiş düğümün kalmadığı bu anlatıların bitiş bölümleri tamamlanmış sondur. Tamamlanmış son, şaşırtıcı ve trajik olmak üzere iki şekilde görülebilir. Şaşırtıcı sonda, hikâyeye hiç beklenmedik bir şekilde çok büyük sürprizlerle sona erer. Trajik sonda ise, anlatı kişilerinin ümitsizlik içinde sağduyularını kaybederek, kendilerinin ya da etraflarındaki kişilerin felaketlerine sebep olarak kurgu tamamlanır. Modern sonrası anlatılarda anlatıların belirsiz bir sonla, ucu açık bir şekilde bitmesine de tanık olmak mümkündür. Anlatıda ya birçok son ortaya çıkmıştır ya da son belirsiz bir şekilde bırakılmıştır. Ancak geleneksel anlatılarda ve klasik romanda bu tarz son görülmez¹⁰⁶.

Varka ve Gülşah mesnevisi, tamamlanmış bir sonla biter. Hikâyenin kahramanları yaşadıkları çeşitli zorlukların üstesinden gelmeyi başararak birbirlerine kavuşur. Ancak Hz. Muhammed'in duasıyla dirilmeleri şaşırtıcı bir son olarak değerlendirilebilir.

¹⁰⁵ Pertev Naili Boratav (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay. 68–69

¹⁰⁶ Nurullah Çetin (2000). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap. 208–210.

III. BÖLÜM

MUSTAFA ÇELEBİ'NİN VARKA VE GÜLŞAH MESNEVİSİ İLE AYYUKİ'NİN VARKA VE GÜLŞAH¹⁰⁷ MESNEVİSİ'NİN KARŞILAŞTIRILMASI:

A. BAŞLIKLAR VE BÖLÜMLENDİRMELER

1. Başlıklar ve Bölümlendirmelerin Değerlendirilmesi¹⁰⁸

MÇ'de başlıklar daha fazla olduğu ve açıklayıcı detaylar verildiği için daha uzundur. Âdeta konu bölümlendirilmesi yapılmışçasına her olay için başlık kullanılmıştır. MÇ'deki başlıklara karşılık gelen pek çok başlığın yanı sıra bazı alt bölüm ve olay halkaları da A'da yoktur.

Kasîde Fi't-tevhîd-i Bârî 'Azze İsmehû [107- 137]

Fi'l-münâcât Be-Dergâh-ı Kâziyyu'l-hâcât [138-219]

Na't-ı Sultân-ı Enbiyâ Muhammed Mustafâ Sallallâhu 'Aleyhi ve sellem [220- 279]

Na't-ı Mi'râc-ı Seyyid-i Mekki-Mekîn ve Seyyid-i Ümmî-Emîn Sallallâhu 'Aleyhi ve sellem [280-340]

Kasîde Der-Medh-i Pâdşâh-ı 'Âlem-Penâh [431-455]

Der-Ta'rif-i 'İşk [636-726]

Sıfat-ı Behâr [1033- 1093]

Sıfat-ı Meclis-i Mey [1188-1222]

Sıfat-ı Meclis-i Gül-şâh [1223- 1258]

Sıfat-ı Zen-i Reh-zenân [1474-1546]

Münâcât-ı Varka [1594-1619]

Niyâz u Tazarrû'-ı Varka Be-Dergâh-ı Kâzi'l-hâcât [1936-1977]

Sıfat-ı Rûz ve Münâcât Kerden-i Varka [2032-2102]

Sıfat-ı Rûz [2135-2213]

Sıfat-ı Bî-Vefâyî-i Çerh-i Gaddâr ve Rûzgâr-ı Zûr-kâr [2297-2329]

Sıfat-ı Rûz [2361-2379]

Sıfat-ı Rûz [3058-3115]

Kelimât-ı Ba'z Der-İbtîlâ-yı Benî Âdem [3132-3152]

Kimse Sevmez Olsa Er Tünd ü Pelîd Lâ Yuhibbu Kullu Cebbarîn 'Anîd [3809-3888]

Halâs Şoden-i 'Anter Be-Tarîk-i İstibdâl ve Kemîn Kerden-i Ceys-i Bed-Kîşeş Be-Hîle vü Âl [3999- 4009]

Porsiş Kerden-i Hâl-i Varka Ez-'İşk-ı Zûr-kâr ve Cevâb-ı ß Ez-Sûziş-i 'İşk-ı Yâr-ı Gül-'îzâr [4093-4255]

Ba'z-ı Kelimât Ez-Bî-Vefâyî-i Rûzgâr ve Bî-Bekâ-yı Hayât u 'Ömr-i Nâ-Pâydar [4375-4427]

Sıfat-ı Hubân-ı Semerkand u Buhârâ [4718- 4719]

Sıfat-ı Hubân-ı Hitâ [4720-4721]

Sıfat-ı Hubân-ı Çin ü Mâçin [4722-4723]

Sıfat-ı Hubân-ı Horâsân [4724-4725]

¹⁰⁷ Çalışmada, Zebihullah Safa (1362). *Varka ve Gülşah-ı Ayyükî*. Tahran. neşri kullanılmıştır.

¹⁰⁸ Karşılaştırma kısmında açıklayıcı her ifade ve motiften sonra mesnevilerin adının ve yazarının tekrar edilmemesi için MÇ (Mustafa Çelebi, Varka ve Gülşah)'ın, A (Ayyükî, Varka ve Gülşah)'ın kısaltması olarak kullanılmıştır.

Sıfat-1 Hubân-1 Bulgar u Rûs [4726-4727]

Sıfat-1 Hubân-1 Hoten [4728-4729]

Sıfat-1 Hubân-1 Şâm u İrâk [4730-2731]

Sıfat-1 Hubân-1 Rûm [4732-4733]

Münâcât Kerden-i Varka [5230- 5272]

Mesel Zeden-i Ân Dü Merd-i Reh-rev ve Gulâm-1 Varka Ber-Hâl-i Varka [6195-6228]

Kelime-i Çend Ez-Bî-Vefâyî-i Rûzgâr ve Alâm-1 Eyyâm-1 Nâ-Hemvâr Be-Temsil-i Hazân u Behâr ve Be-Ta'lîl-i Pîri vü İnkisâr-1 Nevişte Şod Be-Tarîk-i İhtisâr [6460-6525]

başlıklı kısımlar içerik olarak MÇ müellifinin eserin yeniden yazımı sırasında mesneviye ilavesidir. A'da;

“Şekve-i Şâ'er” [2116-2127]

kısmına MÇ'de yer verilmemiştir. Ayrıca A'da mesnevi kahramanlarının ağzından söylenen 10 gazel de MÇ'de bulunmaz. MÇ'de toplam 4 gazel yer alır. Bunlardan sadece biri mesnevi kahramanının (Varka'nın) ağzından söylenmiştir. Diğerleri kıta başlığı taşır ve anlatıcı ağzından söylenen gazellerdir. Buna karşılık MÇ'de mesnevi içinde yer alan nazım ve kıtalar A'da görülmez. Ayrıca A'da herhangi bir başlık taşımamakla birlikte mesnevinin kökeni ve yazılış sebebinin dile getirildiği ve sebebi telife denk olduğu düşünülebilecek (66-77. beyitler) 12 beyte karşılık MÇ'de (456-635.beyitler) 180 beyitlik “Sebeb-i Te'lif-i Kitâb” başlığı altında bir bölüm bulunur. Mesnevilerde görülen sebep-i telif kısımlarının genelinde olduğu gibi bu bölüm, çeviri olmayıp müellifin telif ettiği orijinal kısımlardandır. Yine sebep-i telif bölümü gibi, A'da bölüm olarak mevcut olmakla birlikte kısaca ele alınan kimi konular MÇ'de çok fazla detaylandırılmıştır (Varka'nın Gülşah'la evlenebilmesinin şartı olarak kendisinden istenen servetle birlikte memleketine geri dönmesi A'da 48 beyitken, MÇ'de 76 beyittir. A'da müstakil naat, tevhit kısımları görülmemekte başlangıç kısmında 11 beyitlik naat ve 5 beyitlik tevhit içerikli bölüm yer almasına rağmen MÇ'de müstakil olarak 219 beyitlik tevhit ile 60 beyitlik naat yer almaktadır. Ayrıca A'da Gazneli Mahmud'un övgüsü 44 beyitken MÇ'de buna karşılık olarak düşünülebilecek Kanunî'nin övgüsüne ayrılan kısım 115 beyittir).

A'da mesnevi bir başlık olmaksızın doğrudan doğruya:

“Be-nâm- é hozâvend- é bâlâ vü pest [A/ 1]

Kê ez-hestîş hest şod her çê hest”

(Yerin ve göğün tanrısının adıyla. Var olan her şey onun varlığından var oldu) beytiyle başlar. Beş beyitten ibaret Tanrı'nın ululuğunun anlatıldığı bölümden sonra herhangi bir başlığa yer verilmeksizin 11 beyitlik peygamber övgüsü yapılır. Bu naatta, peygamberin yücelik ve şefaatchiliği anlatılır. 11 beyitlik naatın akabinde, “Der-Sêtâyêş-ê Soltân Mahmûd Rahmetullâhi 'Aleyh” başlığıyla mesnevinin kendisine sunulduğu Gazneli Sultan Mahmud'un övgüsüne geçilir¹⁰⁹. Padişah övgüsü bölümüne, 44 beyit ayrılmıştır. MÇ'de herhangi bir başlık taşımamakla birlikte ilk 106 beyit, mesnevi formunda ve tevhit görünümündedir. Ardından

¹⁰⁹ Bu başlık istinsah sırasında sonradan eklenmiş ya da en azında “rahmetullahi 'aleyh” kısmı başlığa ilave edilmiş olmalıdır.

tevhit, münacat, naat ve bir başlık taşımaksızın kıta formunda dört halife övgüsü yer alır. Bunlardan sonra “*Der-Medh-i Pâdşâh-ı Rub’-ı Meskûn*” ile “*Kasîde Der-Medh-i Pâdşâh-ı Âlem-Penâh*” başlıklı Kanunî Sultan Süleymanı konu edinen iki methiye yer alır.

Türk mesnevilerinde görmeye alışkın olduğumuz, devrin sultanı ya da mesnevinin sunulduğu devlet büyüğüne, mesnevi içinde müstakil kasidelerden herhangi bir farkı olmayan kaside örnek ya da örneklerine A’da rastlanmaz. 44 beyit boyunca Sultan Mahmud’un övgüsü, ideal bir hükümdar modeli çizilerek mesnevi formunda dile getirilmiştir: Sultan Mahmud’un hükümdarların şahı, basiret, ihtişam ve yiğitliğin sembolü olduğu, himmet, cömertlik, fazilet ve bilgelik sahibi olup ilmi ve sanatı koruduğundan bahsedilir ve devletin daim olması yolunda dua edilir. Ayyukî, bu bölümde kendi adını ve Sultan Mahmud’un ismini açıkça zikreder:

To ‘Ayyükîyâ geret hûş est u rây **[A/41]**
Be-hêdmet-ê peyvend be-mêdhat-ê gerây

Be-dêl mêhr-ê soltân gazî be-cûy **[A/42]**
Be-cân medh-ê soltân Mahmûd gûy

Ebu’l-Kâsem ân şâh-ê dîn ü dovel **[A/43]**
Şehenşâh-ê ‘âlem emîr-ê mêlel

(Ey Ayyukî, aklın ve fikrin başındaysa (sultanın) hizmetine koyul ve ona övgüler söyle. Kalbinde Gazi sultanın sevgisini ara. Candan Sultan Mahmud’a övgüler söyle. Din ve devletler padişahı Ebu’l-Kasım, dünyanın padişahı ve milletlerin emiridir)

MÇ’de Kanunî’nin övgüsüne ayrılmış toplam 115 beyit yer alır. Bu beyitlerde Kanunî’nin seferlerinden, savaşçılığı, cesareti, cömertliği, ilmi ve faziletinden bahsedilir kısaca ideal bir hükümdar modeli çizilir. A’da olduğu gibi, mesnevinin sunulduğu/sunulması planlandığı kişinin adı açıkça zikredilmesine rağmen müelîf kendi adını zikretmez. Bunun sebebi, Mustafa Çelebi’nin mahlas kullanmaması olabilir.

A’da 61. beyitten itibaren 117 beyit sürecektir “Âgâz-ê Kêssa” başlıklı bölüm gelir. Burada öncelikle sözün övgüsü yapılır. Sözün tüm nimet ve hazinelerden üstün olduğu, insana bir süs olarak bağışlandığı, insanın başını göğe yüceltip, dağı sahra yüzeyi haline getirecek güce sahip olduğu, kötü bir işi iyi gösterebilecek ve kişiyi cennet yoluna iletecek güçte olduğundan bahsedilir.

“Sohon bêh-ter ez-nê’met ü h’âste **[A/61]**

Sohon bêh-ter ez-genc ü ârâste

(Söz, nimet ve servetten daha iyidir, söz, süslü bir hazineden daha iyidir.)

Sohon mer sohon-gûy-râ mâye bes

Sohon ber-ten-ê merd pîrâye bes **[A/62]**

(Söz, o sözü söyleyen kişiye sermaye olarak yeter. İnsanın bedenine süs olarak söz yeter.)

Zê dâna sohon b’îşnev u gûş kon

Kê n’âmez (diger) zê âsmân coz’-ê sohon **[A/63]**

(Sözü bilenden dinle, ona kulak ver çünkü gökyüzünden sözden başka bir şey

gelmedi.)

Sohon merd-râ ser-be-gerdûn keşez
Sohon kûh-râ sûy-ê hâmûn keşez **[A/64]**
(Söz insanın başını göğe yükseltip, dağı bir ovaya çevirebilir.)

Sohon ber-to nîkû konez kâr-ê zêşt
Sohon reh-nomâyez be-sûy-ê behêşt **[A/65]**
(Söz, sana çirkin bir işi güzel gösterip, cennete doğru bir yol gösterir.)

A'da sözün övgüsüne yönelik bu kısım MÇ'de yerini "Der-Ta'rif-i 'İşk" başlığı altında 90 beyitlik aşkın övgüsü kısmına bırakmıştır.

Gelüp bûy-ı gül-i şevkıla hâle
Girüp gülzâr-ı 'ışka eyle nâle **[MÇ/645]**

Olup dîzâra 'âşık nitekim su
Gürizân olsun 'ayn-ı cândan uyhu **[MÇ/646]**

Beyân eyle bize esrâr-ı 'ışkı
Nihân olmaz bilürsin nâr-ı 'ışkı **[MÇ/648]**

Ne dil kim 'ışk ile destân-serâdur
Nevâsı dil-güşâdur cân-fezâdur **[MÇ/651]**

Ne bilsün bî-dil olan derd ü 'ışkı
Görür bâzîçe sanur nerd-i 'ışkı **[MÇ/660]**

Ne bildi mihr-i 'âlem-tâbı zerre
Ne anlar hâlet-i deryâyı katre **[MÇ/661]**

Cemâl ehline herdil 'âşık olmaz
Visâl-i yâra her cân lâ'ik olmaz **[MÇ/664]**

Sana râm oldı ise dil-ber-i 'ışk
Olur her kimse sanma hem-ser-i 'ışk **[MÇ/668]**

Sana bu 'ışk ey dil dâd-ı Hakdur
Esîr-i bend-i 'ışk âzâd-ı Hakdur **[MÇ/669]**

Çü 'ışka mâlik oldun kıymetin bil
Ne devletdür bu 'ışkun devletin bil **[MÇ/670]**

Deger bin nakd-i cân bir gevher-i 'ışk
Olupdur *kenzi lâ-yefnâ*¹¹⁰ zer-i 'ışk **[MÇ/671]**

Sular ger 'ışk ile olmasa cârî
Yeşermezdi cihânun sebzezârı **[MÇ/680]**

Beden 'ışk ile eyler zindegânî
İder 'ışk ile cânlar kâm-rânî **[MÇ/685]**

Nedür 'âlem ger olmasa gam-ı 'ışk
Gam-ı 'ışk ile hoşdur 'âlem-i 'ışk **[MÇ/687]**

Gam-ı 'ışk olmasun hiç kimseden kem
Dimezler 'ışkı olmayana âdem **[MÇ/688]**

Yüzün döndürme 'ışk olsa mecâzî
K'olur 'ışk-ı hakîkî kâr-sâzî **[MÇ/701]**

Çü birdür 'ışk işi pîr ü cüvâna
Degül cânumdan eksük bu fesâne **[MÇ/702]**

Çekerdüm 'ışk ile çün dûd-ı âhı
Yakardum nâra bâm-ı subhgâhı **[MÇ/705]**

Dilâ oldun çü evc-i 'ışka şeh-bâz
Per açup kıl hevâ-yı şevka pervâz **[MÇ/706]**

Yine hikâyenin, Arap sözlü geleneği ve yazılı kaynaklarından mesneviye konu edildiğini ve onu mesnevi formunda ilk defa kaleme alan kişinin Ayyukî olduğundan haberdar oluruz. Ayyukî, eserinde hikâyenin daha önce kimse tarafından mesnevi formunda söylenmediğini sadece Arapların sözlü anlatılarında mevcut olduğunu ve oradan öğrenerek mesnevi haline getirdiğini söyler. Mustafa Çelebi ise, daha önce Varka ve Gülşah yazılmış olmakla birlikte söyleyişte "süz u tâb"dan (çoşkunluktan) yoksun olduğunu ve kendisinin yeni bir eda peşinde koşarak bu mesneviyi yazdığını ifade eder. Her iki mesnevinin yazılış sebebini

¹¹⁰ Hadis: (kanaat), tükenmez bir hazinedir.

anlatan bu kısımlarında Ayyukî'nin daha realist bir tavır içinde konuyu kısaca özetlediği; Mustafa Çelebi'nin ise mesnevi geleneğimizde olduğu gibi kurmaca bir sebepler zinciri ortaya koyarak konuyu detaylandığı görülmektedir (MÇ'deki bu bölüm ve örnek beyitler için bkz. İçerik İncelemesi/ Sebeb-i Telif kısmı).

Be-goftem be-şîrîn sohon in semer

Kê kes nîst gofte ez-în pişter **[A/66]**

(Bu hikâyeyi kimse daha önce söylememişti. Ben onu tatlı sözle söyledim.)

Çonîn kèssaî râ kes ez-hâs u 'âm

Ne-gûyed be-zîn vezn ü ênşâ temâm **[A/67]**

(Bu hikâyeyi halktan ya da havastan hiç kimse bu vezin ve inşa ile tam olarak söylemiş değildir.)

Men ez-behr-ê ân efser-ê serverî

Sohon rând h'âhem be-lafz-ê Derî **[A/69]**

(Ben o taç sahibi sultan için Derî diliyle söz söyleyeceğim.)

Sohon bî-şek ez-nazm-ê rengîn şevéz

'Arûs ez-meşâta be-âyîn şevéd **[A/70]**

(Şüphesiz söz, nazımdan renk alır. Tıpkı gelinin bezeyici ile süslenmesi gibi.)

Sohon râ beyâr est h'âhem hemî

Cemâl ez-hêred h'âst h'âhem hemî **[A/71]**

(Sözü süsleyeceğim, yüz güzelliğini akıldan isteyeceğim.)

Be-nazm-âverem ser-gozeştî 'aceb

Zê-ahbâr-ê tâzî vü kotb-ê 'Arab **[A/72]**

(Arap sözlü anlatılarından ve onların kitaplarından (hareketle) bu duyulmamış şaşırtıcı macerayı nazma sokacağım.)

Ayyukî, Arap kaynaklarından okuduğu hikâyenin ana çizgilerinden ve hikâyenin yer aldığı kaynaklardan bahseder. Bu ayrıntı MÇ'de yoktur.

Çonîn h'ândem in kèssa-ê dël-pezir

Zê-ahbâr-ê tâzî vü kotb-ê Carîr **[A/73]**

(Bu gönül alıcı hikâyeyi Carir'in kitaplarından ve Arap sözlü anlatılarından şu şekilde okudum.)

Ço ez-Mekke peygamber-ê Abtahî

Be-Yesrîb şod u kâr-ê dîn şod kavî **[A/74]**

(Abtah'lı peygamber, Mekke'den Yesrib'e gidip de din işlerini güçlendirdiği zaman...)

Be-gostered û der-'Arab dîn-ê pâk

Ser-ê ser-keşân ender amez be-hâk **[A/75]**

(... o temiz dini Araplar arasında yaydı. (Dine) baş kaldıranların başı ise toprağa düştü.)

Zê-dûz ez-dël-ê kâfêrân kâferî

Be-şemşîr ü borhân-ê peygan-berî **[A/76]**

(Peygamberliğin kılıç ve delili ile kâfirlerin gönlünden kâfirlik temizlendi.)

Heme hayyhâ-yê 'Arab ser-be-ser

Suy-ê dâd u dîn âveridend ser **[A/77]**

(Tüm Arap kabileleri baştanbaşa dine ve adalete ram oldular.)

Hız. Muhammed'in İslam dinini yaymak amacıyla yürüttüğü cihat faaliyetleri sırasında Müslüman olan kabilelerden biri de mesnevi kahramanlarının mensup olduğu Benî Şeybe kabilesidir. Bu detaya zaman zaman MÇ'de de yer verilmekle birlikte A'daki kadar tutarlı değildir. Mesnevinin sonunda Varka ve Gülşah'ın Hız. Muhammed'in önünde Müslüman olduklarının ifadesi de bu tutarsızlığı teyit eder. A'da toplu bir İslamiyete geçiş sahnesi vardır ancak bunlar Yahudilerdir. Varka ve Gülşah'ın trajik sonuna üzülenler arasında Yahudiler de bulunur. Hız. Muhammed, Varka ve Gülşah'ın dirilip yeniden hayat bulmaları için Yahudiler'in Müslüman olma şartını ileri sürer. MÇ'de böyle bir Yahudi topluluğu olmadığı gibi Hız. Muhammed'in bu yeniden hayat bulmaya aracı olmak için öne sürdüğü herhangi bir şart da görülmez.

Konu açısından herhangi bir farklılık görülmeyen bu iki mesnevide konunun işlenişi yani detaylandırış noktasında kimi farklılıklar sözkonusudur. Onlardan biri de MÇ'de Sıfat-1 Benî Şeybe, Sıfat-1 Varka, Sıfat-1 Hilal, Sıfat-1 Hümmam vb. şekilde ayrı başlıklar altında detaylıca ele alınan kabile ve kahraman tavsiflerinin A'da mesnevi içinde ve daha yüzeysel işlenmesidir.

Kabileleri ile Varka ve Gülşah'ın tanıtıldığı bölümden sonra, 178. beyitten itibaren A'da "Borden-ê Gol-şah-râ Ez-hayy" başlıklı 123 beyitlik bir bölüm yer alır. Gülşah'ın tutsak edilerek kabilesinden götürülüşünü anlatan bu başlığa kadar, Gülşah'ın düğünü, Rebi İbni Adnan ve onun düğüne baskın düzenleyişi için A'da herhangi bir başlık görülmez. MÇ'de ise; "İfşâ-yı Işk-1 Varka ve Gül-şâh", "Sıfat-1 Rûz ve Urs-1 Gül-şâh", "Sıfat-1 Meclis-i Mey", "Sıfat-1 Meclis-i Gül-şâh", "Ahvâl-i Rebi İbni Adnân", "Sıfat-1 Şeb ve Şebihûn-1 İbni Adnân" başlıklarından sonra Gülşah'ın tutsak edilmesini anlatan "Giriftâr Şoden-i Gülşâh Bâ-Hezâr Nâle vü Âh" başlığı yer alır. A'da ise bu bölümde Varka'nın söylediği iki gazel ile Rebi İbni Adnan'ın söylediği bir gazel de bulunmaktadır. Burada Rebi İbni Adnan'ın Gülşah'tan haberdar olarak onun kabilesine baskın düzenlemesi ve onu kaçırmaması konusu işlenir. Bu kısım anlatıldıktan sonra Rebi İbni Adnan Gülşah'a hitaben dört beyitlik bir gazel söyler:

Eyâ mâh-ê gol-çehre dël-h`âh-ê men

Dêrâz ez-to şoz 'omr-ê kûtâh-ê men **[A/222]**

(Ey gönlümün arzuladığı gül yüzlü ay, benim kısa ömrümü sen uzun ettin.)

Eger vasl-ê men der-hor âyez to-ra

Nehez baht ber-moşterî kâh-ê men **[A/223]**

(Eğer sana vuslatımı kabul edersen, talih benim sarayımı Müşteri'nin (de) üstüne koymuş demektir.)

Menem şâh-ê gerden-keşân-ê cêhân

To şâh-ê zarîfâni vü mâh-ê men **[A/224]**

(Ben cihanın ileri gelenlerinin şahıyım, sen zariflerin sultanı ve benim ay'ımsın.)

Gerem der-çeh-ê gam ne-h`âhî fêgend **[A/225]**

Çerâ kondi ender-zanah çâh-è men

(Eğer beni gam kuyusuna atmayacaksan neden çene çukurunda benim için kuyu kazdın?)

Gülşah'ın Rebi İbni Adnan tarafından kaçırılmasının ardından ondan ayrı kalan Varka'nın Gülşah'a hitaben söylediği beş beyitlik bir gazel de yine bu bölümde yer alır:

Kocâ refti ey dël-gosël yâr-è men **[A/262]**

Meger sîr geştî zè-dizâr-è men

(Ey gönül üzen sevgilim! Nereye gittin? Yoksa benim yüzüm[ü görmek]den [sana] bıkkınlık mı geldi?)

Ne-costem be-tâ hergèz âzâr-è to

Çerâ costi ey-düst âzâr-è men **[A/263]**

(Ben seni hiçbir zaman incitmek istemezken ey sevgili neden sen beni incitmek istedin?)

Çè gûnest bî-men botâ kâr-è to

Kè bâ-cân resiz ez-'anâ kâr-è men **[A/264]**

(Ey sevgili, bensiz işlerin nasıl (hayatın yolun da mı)? Benim halim ıztıraptan gelinen ölüm noktasındadır.)

Zè-men zâr-ter gerdi ender-fèrâk **[A/265]**

Eger bi'şnevî nâle-è zâr-è men

(Ayrılığından (dolayı) ağlamamın ve inlememin sesini duyarsan, benden daha fazla ağlayan bir hale gelirsin.)

Ber-è tu'st zè-nehâr-è cân u dèlem **[A/266]**

Nègeh-dâr zènhâr zè-nehâr-è men

(Ruhumun ve kalbimin ahdi senin üzerindedir. Benim ahdimi koru, sakın!)

A'da Gülşah'ın kaçırılmasından sonra Varka'nın babasıyla konuşması, Gülşah'ın ayrılığında gazel söylemesi, Beni Şeybe'nin Gülşah'ı kurtarmak amacıyla Beni Daybe kabilesine asker göndermesi ve Rebi İbni Adnan'ın gazel söylemesi ayrı başlıklar halinde ele alınmıştır. MÇ'de Gülşah'ın kaçırılması "Giriftâr Şoden-i Gülşâh Bâ-Hezâr Nâle vü Âh" başlığı ile verilmiştir. "Sıfat-ı Zen-i Reh-zenân", "Asker Keşiden-i Varka", "Münacat-ı Varka", "Âgâh Şoden-i Rebi' Ez- Asker Keşiden-i Varka", "İmtihân Kerden-i Rebi Gülşâh-râ Der-Mahabbet-i Varka", "Ceng Kerden-i Hümam Bâ-Rebi" başlıkları A'da olmadığı gibi "Sıfat-ı Zen-i Reh-zenân", "Münacat-ı Varka" kısımları içerik olarak da yoktur.

MÇ'de Hümam'ın ölümü bahsi ayrı bir başlıkta verilmişken A'da böyle bir başlık yoktur. Ancak Varka'nın babasının ölümü üzerine söylediği gazel "Şè'r Goften-è Varka Der-Merg-è Pezer" başlığı ile yer alır. MÇ'de Hümam'ın ölümünün ardından Varka şiir söylemez. A'da Varka'nın söylediği gazelden sonra gelen ilk başlık, "Ceng Kerden-è Peser-è Rebi' Bâ Golşâh"tır. Bu bölüm Rebi'in ölümünün ardından oğlunun Gülşah'la savaşmasını konu alır.

Varka ve Gülşah mesnevisindeki ölümden sonra dirilme motifi ile ilgili olarak söylenegelen bu motifin mesneviye Türk yazarlar eliyle dâhil edildiği görüşü

doğru değildir çünkü A'da da Varka ve Gülşah'ın öldükten sonra dirilmesine rastlanır.

B. KONU AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMA

Varka ve Gülşah konulu bilinen ilk mesnevi olan Ayyuk'nin eseri ile Mustafa elebi'nin eseri arasındaki hacim oranı kadar konu açısından farklılık görüldüğünü söylemek mümkün değildir. Her iki mesnevide de olaylar geri dönüşleri olmayan düz bir zincir halinde gelişirken bu zincirin halkalarını oluşturan birimler de birbirinin aynıdır. Aslında bu klasik edebiyat anlayışı çerçevesinde çok da yadırganacak bir durum değildir. Klasik bir eserin farklı coğrafya ve dillerde tekrar yazımları sırasında yerelleşen motiflere rastlanabilmekle birlikte konunun asıl omurgası değişmez. Bu durum, ne sadece Türk ne de Doğu edebiyatlarına özgüdür. Klasisizm akımıyla Batı dünyasında eski Roma, özellikle eski Yunan klasiklerinin yeniden yazımlarında da benzer bir seyri takip etmek mümkündür.

Bir Arap hikyesini mesnevi formunda kaleme alan Ayyuk ile bundan yaklaşık beş yüz yıl sonra aynı hikyeyi mesnevisine konu edinen Mustafa elebi'nin mesnevilerine ilk bakışta hacim olarak görülen büyük fark, konuya hatırı sayılır lde eklemeler yapmış olma ihtimalini gündeme getirmektedir. Ayyuk'nin mesnevisi 2238, Mustafa elebi'nin mesnevisi ise 6712 beyittir. Görüldüğü gibi Türkçe mesnevi model aldığı Farsça mesnevinin yaklaşık üç katı bir hacme sahiptir. Mesnevide henüz konunun işlendiği bölüme gelinmeden, İsmail nver'in mesnevinin giriş kısmı olarak adlandırdığı ve tevhit, münacat, naat, methiye vb. türlerin yer aldığı bölümün Türkçe mesnevilerin karakteriştiği olarak fazla yer tuttuğu bilinmektedir. Farsça mesnevide tevhit içerikli 5 beyit ile naat içerikli 14 beytin ardından Gazneli Sultan Mahmud'un övgüsü yapılır. Sonrasında ise doğrudan konunun işlendiği bölüme geçilmiştir. Türkçe mesnevide "gz-ı Dstn" başlığı 727. beyitte görülürken Farsça mesnevide bu başlıkla 61. beyitte karşılaşılır. Farsça mesnevide müstakil sebab-i telif bölümü bulunmaz. Ancak "gz- Kssa" başlığı altında "sz"den bahsedilir. Sözün övgüsünün ardından müellif, mesnevi konusunun Arap halk hikyeleri kaynaklı olduğunu, oradan öğrendiği konuyu mesnevi şeklinde nazmetmeyi planladığına dair bilgiler verdiği, içerik olarak sebab-i telif özellikleri gösteren on dört beyitlik kısa bir açıklamanın ardından hikyeye geçer. Türkçe mesnevinin sebab-i telif bölümünde, hikyenin kökenine ait bu tarz detaylar bulunmaz. Ancak Mde bu bölüm hacimce çok daha geniştir. Kendisinden nce Türkçe kaleme alınmış aynı konulu mesneviler olmakla birlikte müellif onların söyleyişini coşkunluktan yoksun bulduğunu ve yeni bir eda yakalama peşinde olduğunu ifade eder.

Konu açısından bir fark olmadığı için her iki mesnevinin olay zeti de aynı şekildedir.

C. MESNEVİLERDE KULLANILAN VEZİN, NAZİM ŞEKİLLERİ VE NAZİM TÜRLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Ayyukî'nin mesnevisi mütekarib bahrinde ve Şeh-nâme vezni olarak da bilinen fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül vezninde kaleme alınmıştır. Mustafa Çelebi'nin mesnevisi ise mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün veznindedir.

A'da mesnevi içinde, farklı nazım şekli olarak sadece gazel görülür ve bu gazeller mesnevi ile aynı vezindedir. MÇ'de mesnevide kaside, gazel, kıta ve nazım formunda şiirler bulunur. MÇ'de yer alan mesneviden farklı nazım şekillerinin vezinleri şu şekildedir:

Mesnevi ile aynı vezinde (mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün) 2 beyitlik 1 kıta, 5 beyitlik bir gazel ve 2 beyitlik 14 nazım; (toplam 35 beyit)

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbı ile 2 beyitlik 9 kıta, 3 beyitlik 1 kıta ve 3 beyitlik 1 nazım; (toplam 24 beyit)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbı ile 2 beyitlik 9 kıta, 3 beyitlik 1 kıta, 5 beyitlik 2 gazel ve 3 beyitlik 1 gazel; (toplam 34)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbı ile biri 31 diğeri 25 beyitlik 2 kaside ile biri 2 diğeri 3 beyitlik birer kıta yer alır. (Toplam 61 beyit)

Görüleceği üzere, mesnevi içinde yer alan 44 farklı nazım şeklinden 16'sı mesnevi ile aynı vezinde, 11 tanesi mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün; 13 tanesi fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün; 4 tanesi fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün veznindedir. Toplam 6712 beyit olan mesnevide 119 beyit, mesneviden farklı vezinde kaleme alınmıştır. Bunun mesnevinin beyit sayısına oranı, ~%0017'dir.

Ayyukî'nin Varka ve Gülşah'ında, mesnevi dışındaki nazım şekillerinden sadece gazele tesadüf edilir. Kendisinden önce Fars edebiyatında yazılan mesnevilere gazel kullanılmamış olması Ayyukî'nin Varka ve Gülşah aracılığı ile bu edebiyata getirdiği bir yenilik olarak değerlendirilir. İran mesneviciliğinin zirvelerinden kabul edilen Şeh-nâme, Ayyukî'nin Varka ve Gülşah'ı ile birlikte Gazneliler döneminden bugüne tam metni ulaşabilmiş iki mesnevidir. 60.000 beyitlik Şeh-nâme'de bir tane bile gazele yer verilmemişken, aynı döneme ait Varka ve Gülşah'ta kahramanların ağzından söylenen gazeller bulunur. Bu gazeller, mesnevi ile aynı vezinde ancak farklı bir kafiyeleniştir. Mesnevi içinde gazel söyleme geleneğinin İran mesneviciliğinde Ayyukî tarafından başlatıldığı düşünülmektedir¹¹¹. Z. Safa, bu yeniliğin sebebi olarak, Varka ve Gülşah hikâyesinin kökeninin Arap sözlü anlatılarındaki Urva ve Afra hikâyelerine dayanmasını gösterir. Arap anlatılarında gerek aşk, gerek üzüntü ve matem ifadeleri için gazel söylemenin yaygınlığı dolayısıyla, Ayyukî de mesnevisine kaynaklık eden bu hikâyeleri okurken hikâye içinde yer alan gazellerle karşılaşmış ve kendi mesnevisi içinde kullanmayı düşünerek, o güne kadar Fars mesnevisinde olmayan bir üslup oluşturmaya çalışmıştır¹¹². Ayyukî'nin mesnevisinde yer alan gazeller, olayların içinde değil başında, sonunda ya da gazelleri söyleyen kahramanların duygusal yoğunluk yaşadığı kısımlarda yer alır ve bu gazellerin olay örgüsü içinde çok fazla bir önemi yoktur. Bu gazeller âdeta, kahramanların kendi iç

¹¹¹ Ahmed Ateş (1960). "Mesnevi". *İslam Ansiklopedisi*. C. VIII. İstanbul: MEB Yay.130.

¹¹² Robert Dankoff (1984). "Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Mesnevis". *Journal of Near Eastern Studies*. (43): 10.

dünyalarına bir yolculuktur¹¹³. Ayyukî'nin mesnevîde yer verdiği gazellerin ilki –*emen*, Varka, Gülşah ve Rebi İbni Adan tarafından söylenen gazelerde tercih edilen bir redif olmuştur. Dankoff, bunu Varka ve Rebi İbni Adnan arasındaki rekabetin bir yansıması olarak yorumlar¹¹⁴. Mesnevî içinde yer alan gazellerin belki daha genel bir ifadeyle mesnevî dışındaki nazım şekillerinin; halk hikâyelerindeki manzum kısımların ve manzum-mensur karışık şekilde kaleme alınan eserlerdeki manzum kısımların monotonluğu kırmak, anlatıya lirizm katıp anlatımın canlanmasına yardımcı olmak olduğu yaygın bir kanaat olarak ifade edilir. Ancak Dankoff, mesnevî içindeki gazellerin varlık sebebinin bu olamayacağı görüşündedir. Ona göre, Fars edebiyatında bu geleneği başlatan Ayyukî, mesnevî içinde gazelle söyleme ilhamını Arap edebiyatından almıştır. Mesnevînin Arap sözlü anlatılarına dayandığı düşünüldüğünde bu görüşün, Arap halk hikâyelerinin manzum-mensur yapısının daha genel bir ifadeyle, bir milletin edebiyat anlayışında var olan, uzun soluklu anlatılarda anlatı içinde şiir/gazelle söyleme geleneğinin bir sonucu olduğu görülür¹¹⁵.

Fars edebiyatında mesnevî içinde gazelle yer verme geleneğinin, sebepleri ve kaynağı tartışmaya açık olsa da bugünkü bilgilerimize göre, ilk olarak Ayyukî'nin *Varka ve Gülşah* adlı eserinde görülmüştür. Yusuf-ı Meddah'ın aynı adlı eseri, Anadolu sahasında yazılmış ilk aşk mesnevîsi olarak kabul edilir. Yusuf-ı Meddah'ın mesnevîsinde de Ayyukî'nin mesnevîsindekiyle benzeşen gazelle kullanımları görülür. Bu durum, aşk mesnevîleri içinde gazelle söyleme geleneğinin, Ayyukî'nin Varka ve Gülşah adlı mesnevîsinin Anadolu sahasındaki yeniden yazımı sırasında, Ayyukî'yi model alış sebebiyle edebiyatımıza dâhil olduğu yorumunu beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte Türkçe mesnevîlerdeki gazelle kullanımının, Farsça mesnevîlerdekine oranla çok başarılı olduğu da ifade edilir¹¹⁶. Türkçe mesnevîlerin içinde yer alan gazellerin, her birinin divanlarda yer alan müstakil gazelle kadar şiir sanatı açısından kaliteli olması hatta birçoğunda müstakil bir gazellemişçesine şairin mahlasının bulunması da bu görüşü teyit eder.

Ayyukî'nin Varka ve Gülşah mesnevîsinde yer alan 10 gazelle mesnevî içinde kullanıldıkları yerler şunlardır:

- 1) Rebi İbni Adnan'ın Gülşah'a olan aşkını anlatması,
- 2) Varka'nın Gülşah'ı kaybetmekten dolayı ağlaması,
- 3) Varka'nın Gülşah'ı kurtarmaya yemin etmesi ve Rebi' ile savaşmaya gitmesi,
- 4) Rebi'nin savaşta ölmesi,
- 5) Varka'nın savaşta ölen babasının yasını tutması,
- 6) Gülşah'ın Şam hükümdarı Muhsin Şah ile nişanlanması ve Varka için bir aşk şiiri söylemesi,

¹¹³ Robert Dankoff (1984). "Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Mesnevis". *Journal of Near Eastern Studies*. (43): 12.

¹¹⁴ Robert Dankoff (1984). "Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Mesnevis". *Journal of Near Eastern Studies*. (43): 13.

¹¹⁵ Robert Dankoff (1984). "Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Mesnevis". *Journal of Near Eastern Studies*. (43): 22.

¹¹⁶ Robert Dankoff (1984). "Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Mesnevis". *Journal of Near Eastern Studies*. (43): 23.

- 7) Varka'nın Gülşah'ın ölümüne inanıp yas tutması,
- 8) Varka'nın sevgilisinin hastalığını tedavi etmesi için doktora yalvarması,
- 9) Ölmeden önce Varka'nın Gülşah'a duygularını açması,
- 10) Varka'nın ölüm haberini almasıyla Gülşah'ın yas tutması¹¹⁷.

Mesnevi içinde yer alan 10 gazelden 2'si Rebi İbni Adnan tarafından söylenmiştir. Diğer 8 gazelden ikisi Gülşah, 6'sı Varka tarafından söylenir. Gazeller, olay akışının içinde yer almaz. Olaylar bittikten sonra yaşanan duygusal yoğunluğu okuyucuya daha iyi hissettirmek ve kahramanların psikolojilerini göz önüne sermek gibi bir fonksiyon da üstlenirler.

Mustafa Çelebi'nin mesnevisinde dört gazel kullanılmıştır. Mesnevi dışında padişahın övgüsünün yapıldığı 2 kaside ile mesneviye serpiştirilmiş 23 kıta ve 15 nazım yer alır. Gazellerden sadece bir tanesi "gazel" başlığı taşır, diğerleri "kıt'a" olarak başlıklandırılmıştır. Aynı şekilde mesnevide yer alan nazımlar da "kıt'a" başlığına sahiptir. Mesnevi içinde kıt'a başlığı taşıyan kıta ve nazımlar, mesnevide anlatılan bir olay ya da dile getirilen bir düşünceyi destekler ve özetler mahiyette bir fonksiyona sahiptir.

Mesnevinin başlangıç kısmında 2 kaside, 8 kıta, 1 gazel ve 1 nazım yer alır. İlk kaside, tevhit konuludur. Bu kasideden önceki mesnevinin ilk 106 beyti de her hangi bir başlık taşımasa da mesnevi formunda bir tevhit görünümündedir. Bu yüzden tevhit kasidesinin hazırlayıcı anlamında beyit ya da beyitler aramak gereksizdir. (A'da müstakil bir tevhit türü ve kaside şekli yer almaz. Ancak mesnevinin ilk beş beyti, Tanrı'nın birliği ve ululuğundan bahseden bir tevhit özelliği taşır).

Mesnevi formunda bir naatın ardında dört halifenin övgüsünün yapıldığı birer kıta gelir. Bu da Türkçe mesnevilerin tertip planı dâhilinde görmeye alışkın olduğumuz ilahî ve dünyevî hiyerarşiye riayet gözetilen bir tarzdadır. Peygamberin naatından sonra yer alan bu kısımda birer kıta ile övgüleri yapılan halifelerin, mesnevinin sonunda birer mesnevi kahramanı olarak ortaya çıkacak olması, övgü içerikli bu kıtaların fonksiyonel kullanımı olarak düşünülebilir. A'da müstakil naat ve tevhit kısımları görülmez. Başlangıç kısmında 11 beyitlik naat ve 5 beyitlik tevhit içerikli bölüm yer alır (A'da münacat, ve dört halife övgüsü yer almaz).

Der-Medh-i Pâdşâh-ı Rub'-ı Meskûn başlıklı mesnevi formundaki methiyenin ardından gelen kıta, 22 beyitlik mesnevi bölümünde anlatılanları özetler mahiyette, padişahın adaletinden ve devrinde sağladığı asayişten bahseder. 12 beyitlik mesnevi formundaki methiyenin ardından gelen kıta, yine aynı şekilde mesnevide anlatılan padişahın iyi bir savaşı olduğundan bahseder. 7 beyitlik padişahın cömertliğinin anlatıldığı mesnevi formundaki methiyenin ardından gelen kıta da yine padişahın cömertliğini konu almaktadır. 21 beyitlik padişahın kudretinin öfke ve azametinin anlatıldığı mesnevinin ardından gelen kıta ise padişahın celaline yöneliktir.

Bu methiyenin ardından Kasîde Der- Medh-i 'Âlem-penâh başlıklı 25 beyitlik bir kaside yer alır. Klasik kaside bölümlenmelerinin tümüne sahip olmasa da

¹¹⁷ Robert Dankoff (1984). "Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Mesnevis". *Journal of Near Eastern Studies*. (43): 10-11.

methiye ve dua kısımları bulunmaktadır. (A'da Mesnevinin kendisine sunulmuş olduğu düşünölen Sultan Mahmud için bir methiye bulunmakla birlikte bu kaside formunda değildir. Mesnevi ile aynı vezin ve kafiyedir. Mesnevi doğrudan doğruya bu methiye ile başlar).

Her ne kadar kıta başlığı taşısa da mesnevinin ilk gazeli sebep-i telif kısmı içinde yer alır. Sebeb-i telif, kurmaca bir tabloya hazırlık adına olsa gerek bir bahar ve meclis tasviri ile başlar. Ayrıntılı bir şekilde içki meclisinin, kadehlerin ve kurmaca tabiatın tasvirlerinin ardından 5 beyitlik bir gazel yer alır. Gazel, mesnevide anlatılan eğlence meclisi ile aynı eksenslidir. Gazelde ayrıntılı bir bahar ve meclis tablosu verilir.

Sebeb-i telif bölümündeki kıta başlığını taşıyan ilk nazım, müellifin kurmaca arkadaşlarının mesneviyi yazma konusunda kendisine ısrar ettikleri kısmın ardından gelir. Nazım da, bu arkadaşlardan birinin ağzıyla söylenmiş izlenimi vermektedir. Yine, müellife sahip olduğu şairlik yeteneği dolayısıyla bu mesneviyi yazma işini üstlenmesi yönünde telkin içeriği taşır.

Hikâyenin işlendiği bölümde mesnevi dışındaki ilk nazım şekli bir kıtadır. Sıfat-1 Varka başlığıyla Varka'nın özelliklerinin anlatıldığı kısmın ardından yer alan kıta, mesnevi formunda anlatılan Varka'nın özelliklerini üç beyitte özetler. Bu bölümdeki mesnevi dışındaki ikinci nazım şekli Sıfat-1 Gül-şâh başlığını taşıyan bölümün sonunda bulunur. Bu da bir önceki kıtada olduğu gibi sunumu yapılan kahramanın özelliklerini özetler mahiyettedir. Mesnevi kahramanlarının birlikte büyümesi, okula gitmeleri ve âşık olmalarını anlatan bölümden sonra yer alan kıta, Varka ve Gülşah'ın birbirlerine uygun oluşu ekseninde döner.

Gülşah'ın Varka ile düğün töreninin anlatıldığı "Sıfat-1 Rûz ve 'Urs-1 Gül-şâh" başlıklı kısımdan sonra kıta başlığı taşıyan bir gazel gelir. Gazel, kahramanlardan birinin ağzından söylenmediği gibi okuyucuda öyle bir izlenim de bırakmaz. Mesnevi formunda detaylı tasvirleri verilen düğün ortamını ifade eden, adeta o ifadeyi pekiştiren bir içerik taşır.

Gülşah'ın Rebi İbni Adnan tarafından kaçırılmasının anlatıldığı kısımda "Sıfat-1 Zenân-1 Reh-zenân" başlıklı bir bölüm yer alır. Kadınların sürekli olumsuzlandığı ve onların vefasızlığından yakınıldığı bu bölümün ardından gelen kıta da yine kadınların şeytandan dahi daha hilekâr olduğu ifade edilir.

Rebi İbni Adnan'la Gülşah'ı geri almak için yapılan mücadeleler sırasında Varka'nın babası Hümam ölür. Bu mesnevide "Sıfat-1 Yetim Şoden-i Varka" başlığı ile anlatılmıştır. Hümam'ın ölümünün ve bu ölümün ardından yaşanan matem son derece canlı tasvirlerle verildiği bu kısım, Varka'nın babasının ölümünün ardından duyduğu üzüntüyü ve "atadan öksüz" olduğunu dile getirmesi ile sonlanır. Hemen ardından kıta başlığı ile bir gazel yer alır. Bu gazel "-1 yetimün" redifli yek-âhenk bir gazeldir. Yetimlerin yaşadığı sıkıntıyı konu edinmiştir.

"Katl-i Rebî-i Cefâkâr Be-Dest-i Gül-şâh-1 Vefâdâr" başlıklı, Gülşah'ın Rebi İbni Adnan'ı öldürmesinin anlatıldığı bölümden sonra kıta başlığı taşıyan bir nazım yer alır. Bu nazımda tıpkı mesnevide anlatıldığı üzere vefa üzerinde durulmuş, vefalı kadın yüceltilmiş ve vefasız erkekten üstün tutulmuştur.

Rebi İbni Adnan'ın Gülşah tarafından öldürülmesinden sonra oğlu Galib ile Gülşah'ın mücadelesinin anlatıldığı "Sıfat-1 Gâlib ve Cenk Kerden-i Bâ Gül-şâh" başlıklı bölümde Galib'in güç ve kudretinden Gülşah'ın cesaret ve savaşçılığından

bahsedilir. Bu kısmın ardından gelen kıta da Gülşah'ın savaş meydanında gösterdiği kahramanlık ve cesareti konu alır.

“Nâme Nevišten-i Varka Be-Selîm Şâh Şâh-ı Yemen ve Firistâden-i Gulâm-ı Zengî-râ Be-Himmet-i Esbâb u Semen” başlıklı, Varka'nın Yemen Şahı olan dayısı Selim Şah'a mektup yazması ve kölesiyle Yemen'e göndermesini konu alan bölümün son beyitleri kölenin çevikliği, savşçılığı ve cesareti vurgulanır. Hemen ardından gelen ve kıta başlığı taşıyan nazımda da yukarıdaki köle takdimine uygun şekilde kölenin gücü ve savşçılığı anlatılmıştır.

“İntizâr-ı Varka Be-Âmeden-i Zengî ve Âh u Nâle-i İ Ez-Devr-i Dü-Rengî” başlıklı Varka'nın üzüntü içinde kölesinin dönüşünü beklemesinin anlatıldığı kısmın sonu kadercı bir yaklaşım içindedir. Kaza ve kadere razı olma düşüncesi ön plana çıkar. Bunun ardından gelen kıtada da bu kısma paralel olarak kaderin önüne geçilemeyeceğini ve insanın alınına yazılanın mutlaka başına geleceği düşüncesi işlenmiştir.

“Fürkat u Cân Acısıyla Varka-ı Şîrîn-Dehen Eyledi Bâd-ı Sabâveş 'Azm-i Gülzâr-ı Yemen” başlıklı bölümde Varka'nın aşk yüzünden çektiği üzüntüler ve sıkıntılar ile sevgilisinin vefasızlığından bahsedilir. Hemen ardından gelen kıtada kadınların vefasız olduğu anlatılır. Aynı bölüm içinde Varka'nın sevgilisinden ayrı olmaktan kaynaklı üzüntü ve ızdırabı dile getirilir. Âşıқта ayrılığın yarattığı hastalığın çaresi olmayacağı anlatıldıktan sonra yer alan kıtada da aynı konu ele alınır.

Mesnevi içinde kullanılan türlere gelince; MÇ'de mesnevinin giriş kısmındaki tevhit, münacat, naat, dört halife övgüsü A'da görülmez. Mesnevinin ilk beş beyti tevhit içeriklidir. Konunun işlendiği bölümde yer alan şehrengizi çağrıştıran nazımlar ile mesnevi içinde herhangi bir başlık taşımayan ancak sakiye yönelik hitap ve içeriği açısından saki-nâmeyle düşündüren kısımlar A'da yoktur.

Varka ve Gülşah mesnevisi içinde yer alan ve şehrengiz özelliği gösteren nazımlarda Rus, Bulgar ve Rum güzellerine dair olanlar Priştineli Mustafa Çelebi'nin memleketi olan Rumeli coğrafyasını yansıtmaya açısından ilginçtir. Bu nazımlarda Frenk ve Üngürüs da ayrıca zikredilmiştir. Varka ve Gülşah mesnevisinde yer alan, Semerkand u Buhara, Hıta, Çin ü Maçın, Horasan, Bulgar u Rus, Hoten, Şam u Irak ve Rum olmak üzere sekiz farklı memleketin güzellerinden birer nazım ile bahsedilmiştir. Şehrengizlerde -“mahub”, “cüvan” ya da “dilber”in,- hakkında şehrengiz yazılan genel geçer güzeli ifade eden tavsif kalıpları olmasına rağmen¹¹⁸ incelediğimiz mesnevideki nazımlarda güzellerin buldukları coğrafi mekâna nispet edilerek “huban” şeklinde tavsif edilmesi, bu şiirlerin şeklinin nazım olması, nazımlardaki güzellerin kahramandan ziyade tip özelliği göstermesi, cinsiyetten arınmış bir şekilde sunulması ve genellikle şehrengizlerde görülen planı taşımamaları sebebiyle şehrengiz olarak adlandırılacakları konusunda kuşkuyla birlikte bunların, şehrengiz ya da şehrengizden doğmuş ona yakın bir tür olduğunu düşünmekteyiz.

Şehir ya da ülke güzellerini konu edinen bu nazımlarda şehrengizlerde görmeye alışkın olduğumuz kişi isimleri zikredilmemiş, onun yerine coğrafi bölgenin güzellerinin genel ve belki de karakteristik özelliklerinden bahsedilmekle yetinilmiştir. Nazımda Semerkant ve Buhara güzellerinin gönül alıcı olduğu

¹¹⁸ Halil Çeltik (2008). *Divan Sahibi Rumelili Şairlerin Şiir Dünyası*. Ankara: MEB Yay. 486.

belirtildikten sonra kâinatı süsleyen bir güneş gibi ışık saçacak derece güzel oldukları ifade edilmiş. Güzellikleri genellikle ışık ve parlaklık ifade eden kelimelerle dile getirilmiştir. Tıpkı şehrengizlerde olduğu gibi güzeller için “dilber” kelimesinin kullanılması, kastedilen güzellerin erkek olabileceğini akla getirmektedir (MÇ/4718-4719).

“Sıfat-1 Huban-1 Hıta” başlığını taşıyan nazım, Hıta adı verilen bölgenin güzellerinin can bağışlayacak derecede güzel olduğunu ve âşıklarını vuslatla ödüllendirdiklerini dile getirir (MÇ/4720-4721).

Mesnevide, Çin ve Maçın güzellerinden “Sıfat-1 Huban-1 Çin ü Maçın” başlıklı nazım ile söz edilmiştir. “Çin” kelimesinin kıvrım, büküm anlamı sebebiyle güzellerin kıvrım kıvrım ve dağınık haldeki saçlarını ön plana çıkarır. Çin ahusunun göbeğinden elden edilen misk kokusunun sevgilinin saçı ile yayıldığı dile getirilir. Görüleceği üzere, “Çin ü Maçın” olarak adlandırılan bölgenin güzellerinden ziyade, kelimelerin ses benzerlikleri ve sahip oldukları ikincil anlamlarla bölgeyi ön plana çıkaran kozmetiğe ait bir unsur vurgulanmıştır (MÇ/4722-4723).

Türk kültür ve edebiyatında son derece önemli yere sahip Horasan güzelleri “Sıfat-1 Huban-1 Horasan” başlığı altında ele alınır. Horasan güzellerinin vuslatının mümkün olmadığı, gönül verip uğruna can vermekle kazanılmayacakları belirtilir. Hıta güzelleri daha kolay elde edilen dilberler olarak sunulmasına karşın, Horasan güzellerinden dilber değil “huban” şeklinde bahsedilmiş ve vuslatlarının mümkün olmadığı ifade edilmiştir (MÇ/4724-4725).

Mesnevide, Bulgar ve Rus güzelleri “Sıfat-1 Bulgar u Rus” başlığıyla ele alınmış. Bunlar toplu halde bir yerde bulunan ve dolaşan Çin ahularına benzetilmiştir. Frenk ve Üngürüs de nazımda Bulgar ve Rus güzelleri ile birlikte zikredilir. Ancak, Frenk, belirli bir mekân adı olmaktan ziyade genel olarak Avrupa’yı ifade eder. Özellikle Hıristiyanlık sebebiyle, kâfir, put ve güzelleriyle konu edinilir. Üngürüs ise bugün Macaristan olarak adlandırılan ülke için kullanılır. Macarlar da Bulgarlar gibi, çoğunlukla Türk asıllı kavimlere dayanmakla birlikte buldukları coğrafya içinde zamanla benliklerini kaybetmiş iki Balkan ülkesidir¹¹⁹ (MÇ/4626-4627).

Hoten güzelleri, yüz güzelliği ile ele alınmıştır. Ancak bu güzellik, Klasik şiirin genel geçer güzellik anlayışından farklı değildir. Göz bebekleri fitne çıkarır, dudağı gonca, yanağı açılmış bir gül, yüzü yasemin yaprağı ya da yaseminin kendisidir (MÇ/4628-4629).

Mesnevi metninde Arap yarımadasındaki bu iki mekân, Şam ve Irak’ın mahbupları, çoğunlukla güzel bulunur. Fani dünyada Şam ve Irak güzellerinin vuslatına erenlerin ebedî ömür bulacakları ifade edilir (MÇ/4630-4631).

Rum güzelleri, güzellik göğünün yıldızı olarak vasıflandırılmıştır. Gözleriyle âşıkın gönül ülkesini yağmalayacak kadar etkili bakışlara sahiptirler (MÇ/4632-4633).

A ve MÇ ‘nin Varka ve Gülşah mesnevileri kullanılan vezin, beyit sayısı, nazım şekli ve türler açısından karşılaştırıldığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

* A’da tüm mesnevi boyunca tek bir vezin kullanılmıştır: fa’ülün fa’ülün fa’ülün fa’ül. MÇ’de mesnevinin vezni mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün’dür. Ancak mesnevi içinde yer alan 44 farklı nazım şekli 28 tanesi mesneviden farklı

¹¹⁹ Şehrengiz benzeri bu nazımlar, Varka ve Gülşah mesnevinin müellifi konusundaki karışıklığı aydınlatmaya yardımcı bir unsur olarak da ele alınabilir. Priştineli Defteremini Mustafa Çelebi’nin, Rumelili şairlerin şiir dünyasını yansıtan mekân adları ve bu mekânlara dair güzelleri konu edinen kıtaları, Varka ve Gülşah şairinin Rumeli coğrafyasından olduğunu teyit eder.

vezinde kaleme alınmıştır. Mesnevide kullanılan farklı vezinler şunlardır: mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün; fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün; fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün.

* A'da beyit sayısı 2238 iken MÇ'de 6712'dir. Yaklaşık 3 kat olan bu hacimsel farkın sebebi sadece, MÇ'de mesnevinin giriş kısmında yer alan tevhit, münacat, naat, miraciye ve sebab-i telif gibi bölümlerde aranmamalıdır. Türkçe mesnevilerin tertip özellikleri olarak adlandırılacak giriş kısmındaki tevhit, münacat, naat, miraciye, dört halife övgüsü vb. türlerin, MÇ'de hemen tamamının yer alması mesneviye bir hacim katmıştır. MÇ, olay örgüsünde A'ya bağlı kalmış fakat aynen çeviri yoluna gidilmemiş, olaylar daha detaylı şekilde işlenmiştir. Her iki mesnevide eşleşen bölüm ve başlıklarda dahi beyit sayısı açısından MÇ'nin ciddi hacimsel farklara sahip olduğu görülür (bkz. Bölüm başlıkları ve Değerlendirme kısmı).

* A'da mesnevi içinde yer alan tek farklı nazım şekli gazeldir. Mesnevi kahramanlarının ağzından söylenen 10 gazel bulunur. MÇ'de mesnevi içinde, kaside, gazel, kıta ve nazım formunda toplam 44 farklı şekilde şiir yer alır.

* A'daki 10 gazel kahramanların ağzından duygu yoğunlu olan kısımlarda ve olay akışını bozmayacak şekilde mesnevide yer alır. MÇ'de mesnevi dışındaki nazım şekilleri arasında ağırlıklı olarak nazım ve kıta formu göze çarpar. Bu kıta ve nazımlar, mesnevi formunda anlatılan konuyu özetler mahiyettedir. Anlatıcı onlarca beyitte mesnevi formunda anlattığı şeyleri, iki ya da üç beyitte kıta ya da nazım formunda özetlemiştir. Bu adeta, uzun beyitler boyunca okuyucunun olası dikkat yoğunluğunu kaybetmesine karşılık yapılmış fonksiyonel bir kullanım izlenimi vermektedir.

* A'da mesnevide kullanılan nazım türleri arasında mesnevinin giriş kısmında Sultan Mahmud için yazılan bir methiyeyi görmekteyiz. Bu MÇ'deki Kanunî için yazılan mesnevi formundaki methiyeye karşılık düşünülebilir. A'da bu methiye dışında herhangi bir başlık taşımayan 5 beyitlik bir tevhit ve 11 beyitlik bir naat yer alır. MÇ'de ise, tevhit, münacat, naat, dört halife övgüsü, Kanunî Sultan Süleyman için methiye ile mesnevi içinde kıta formunda şehrengiz benzeri mahbub şiirleri ile saki-nâmeysi hatırlatan beyitler yer alır. Bu türlerin hiçbirine A'da yer verilmez.

SONUÇ

Bu çalışmaya konu olan İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1020 numarada kayıtlı *Varka ve Gülşah* mesnevisinin, kütüphane kayıtları ve bu kayıtlara dayanılarak bilgi veren kimi kitaplarda Bedî'ye ait olduğu ifade edilir. *Meşairü's-şuarâ* ve *Künhü'l-ahbâr*'daki Mustafa Çelebi biyografisinde *Mihr ü Vefa* adlı mesnevisinden olduğu söylenerek verilen örnek beyitlerin tamamının İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi 1020'de kayıtlı eserde yer alması; *Meşairü's-şuarâ*'nın Aşir Efendi nüshasında bu eserin *Mihr ü Vefa* değil de *Varka ve Gülşah* şeklinde kayıtlı olması ve Gubarî tarafından Mustafa Çelebi'ye sunulan *Yusuf u Züleyha* mesnevisinin sonunda Mustafa Çelebi'den *Varka ve Gülşah* sahibi şeklinde bahsedilmesi ile üzerinde çalıştığımız nüshada mahlas bulunmaması ve Mustafa Çelebi'nin "mahlassızlığı kendine mahlas edinmiş" olması gerekçeleriyle Bedî'nin zannederek çalışmaya başladığımız bu eserin Piriştineli Defteremini Mustafa Çelebi'ye ait olduğu anlaşılmıştır.

Varka ve Gülşah, Arap yarımadasında Benî Şeybe kabilesinin ileri gelenleri

arasında yer alan iki kardeş olan Hümam ve Hilal'in çocukları arasındaki aşkı konu edinen çift kahramanlı aşk mesnevilerinden biridir. Eser, yer yer dinî motifler barındırmakla birlikte beşerî bir aşk hikâyesidir.

Bir Arap hikâyesi olmasına rağmen mesnevi şeklinde ilk defa İran edebiyatında görülen Varka ve Gülşah'taki "ölümden sonra dirilme" motifinin Türk edebiyatına özgü olduğu ve Anadolu sahasında bu konuda ilk mesneviyi kaleme alan Yusuf-ı Meddah tarafından esere ilave edildiği şeklinde tekrarlanagelen bilginin, Farsça ve Türkçe metnin karşılaştırılması neticesinde doğru olmadığı anlaşılmıştır. Bunun mesnevi metninin tümünün Türkçeye çevrilmeden bölüm başlıklarının karşılaştırılmasıyla verilmiş bir hüküm olduğunu düşünmekteyiz. Türkçe mesnevîde kahramanların peygamberin duasıyla yeniden dirilmesi ayrı başlıklar halinde ele alınmışken Ayyukî'nin mesnevisinde bu kısım daha kısa ele alınmış ve ayrı bir bölüm başlığı verilmemiştir. Böylelikle mesnevi kurgusuna Yusuf-ı Meddah aracılığıyla dâhil ettiğimizi zannettiğimiz öldükten sonra dirilme motifi, mesnevinin Farsça orijinalinde olduğu gibi, bu motifin bizim edebiyatımıza özgü olduğu da doğru değildir. Semavî olsun ya da olmasın pek çok dinin edebiyatında ölümden sonraki hayat inancı, rastlanması mümkün bir motiftir.

Pek çok mesnevi konumuzun İran edebiyatından birebir tercüme olduğu ve bu anlamda edebiyatımızın orijinaliteden uzak olduğu şeklindeki suçlamaları koşulsuz kabul, oryantalist bir yaklaşımın yansıması olduğu gibi gerekçesiz ret de bilimsel bir bakış açısını yansıtmaz. Bu sebeple mesnevinin Farsça ve Türkçe metinleri üzerinde yaptığımız karşılaştırma neticesinde şu sonuçlara ulaştık:

Varka ve Gülşah mesnevisi, olay örgüsü noktasında Ayyukî'nin mesnevisinden tercümedir. Mustafa Çelebi'nin olay örgüsüne bir katkısı yoktur. Ancak bu "tercüme", bugün kullandığımız anlamda bir çeviri olmadığı gibi bunu klasik edebiyattaki bir konuyu farklı dönem ve coğrafyada yeniden yazım şeklinde düşünmek mümkündür: Eski Yunan ve Latin klasiklerinin Batı dünyasında mesela Fransa'da Klasisizm akımıyla birlikte 18.yy. ve sonrasında yeniden yazımı gibi. Burada amaç, konuyu değiştirmek değil aksine konuya sadık kalmak şartıyla söyleyişte orijinalliği yakalamaktır. Klasik edebiyatımızdaki tercüme anlayışı da büyük ölçüde Klasisizmdeki tercüme/yeniden yazmayı hatırlatmaktadır.

Aynen tercüme beyitlere çok ender rastlanmasına rağmen Ayyukî'nin mesnevisi 2238 beyitken, Mustafa Çelebi'nin mesnevisi 6712 beyittir. Yaklaşık üç katı bir hacme sahip bu mesnevîde kimi nazım şekilleri ve türleri yazar tarafından metne dâhil edilmişken olay örgüsünde kimi bölümler çok daha uzun ve detaylı anlatılmıştır. Ayyukî'de mesnevi içinde yer alan tek farklı nazım şekli gazeldir. Mesnevi kahramanlarının ağzından söylenen 10 gazel bulunur. Mustafa Çelebi'de mesnevi içinde, kaside, gazel, kıta ve nazım formunda toplam 44 farklı şekilde şiir yer alır. Ayyukî'deki 10 gazel, olay örgüsünde duygu yoğunluğu olan kısımlarda kahramanların ağzından söylenir. Mustafa Çelebi'de mesnevi dışındaki nazım şekilleri genel olarak kıta ve nazım formundadır. Söz konusu kıta ve nazımlar, anlatılan konuyu özetler mahiyete sahiptir. Anlatıcı onlarca beyitte mesnevi formunda anlattığı şeyleri, iki ya da üç beyitte kıta ya da nazım formunda özetlemiştir. Bu adeta, uzun beyitler boyunca okuyucunun olası dikkat yoğunluğunu kaybetmesine karşılık yapılmış fonksiyonel bir kullanım izlenimi vermektedir.

Halk edebiyatındaki kimi hikâye konularının klasik edebiyat kökenli oldukları bilinmektedir. Varka ve Gülşah da bu anlamda halk ve meddah hikâyelerine kaynaklık etmiş bir konudur. Anadolu, Türkmen ve Özbek sahaslarında

halk hikâyesi ve meddah hikâyesi formlarında kaleme alınmış Varka ve Gülşah hikâyeleri vardır. Gerek Anadolu sahası ve gerekse diğer Türk sahalarındaki halk hikâyesi versiyonlarının mesneviden farklılaşmış noktaları da bulunmaktadır. Anadolu sahasındaki halk hikâyesi formundaki Varka ve Gülşahlar'da hikâye, kahramanların ölümü olmaksızın evlenip mutlu bir hayat kurmalarıyla sonlanırken, Türkmen ve Özbek varyantlarında dirilme Hz. Muhammed değil de Hızır aracılığıyla olur. Mesnevinin halk hikâyesi formundaki ölüm olmaksızın görülen mutlu sonun, halk hikâyelerinin genel yapısıyla alakalı olduğunu düşünmekteyiz. *Kerem ile Aslı* dışında, trajik sonla biten halk hikâyemizin olmaması ve bu hikâyenin de âşıklar tarafından anlatılmadığı hatta kimi yerlerde sonunun değiştirilerek Kerem'in Hızır aracılığıyla diriltip Aslı'ya kavuşturulduğunu ifade eden Boratav'a dayanarak âşıkların hikâyenin sonunu dinleyicinin beklentisine göre trajik mahiyetten kurtardıkları yorumu yapılabilir.

Böylesi geniş bir sahada bilinmesine rağmen edebiyatımızda süreklilik gösteren mesnevi konuları arasında yer almayı ve Fars edebiyatında da klasik anlamda sadece bir örneğe sahip olmasını, mesnevinin ilk örneğinin İran'ın hamse sahibi büyük mesnevicilerinden biri tarafından kaleme alınmayışına bağlanabilir. Nizamî ya da Camî gibi bir mesnevi tarafından kaleme alınsaydı entrik unsur açısından zenginleşecek başarılı bir kurguyla verilecek ve gerek İran gerekse Türk edebiyatında bu konuda pek çok nazire yazılacaktı.

Ayyukî ve Mustafa Çelebi'nin mesnevilerindeki motifler üzerine yapılan inceleme sonunda mesnevilerdeki olay halkalarının büyük ölçüde örtüşmesine rağmen kimi farklılıkların olduğunu tespit ettik. Mustafa Çelebi'nin Varka ve Gülşah'ındaki;

Melik Anter'in İslamiyeti kabul etmiş fakat tekrar eski dinine dönmüş olması,

Varka ve Gülşah'ın ölümden sonra tekrar dirilmelerinin ardından peygamber tarafından nikâhlarının kıyılması,

Anlatı içinde dört halife, Lat, Menat, Uzza'nın yer alması,

Varka'nın Yemen'den döndükten sonra Gülşah'ın mezarı sandığı yerde yas tuttuğu sırada üzüntüsünden hançeriyle intihara teşebbüs etmesi,

Muhsin Şah'la evlendirilen Gülşah'ın düğün gecesi Muhsin Şah'a, kendisinden uzak durması, aksi halde intihar edeceğini söyleyerek hançerini çıkarması,

Gülşah'ın Varka'nın mezarının başında hançeriyle intihar etmesi,

Muhsin Şah'ın Gülşah'ın güzelliğini bir tüccardan duyarak kulaktan âşık olması,

Muhsin Şah'ın kervan yollarının güvenliğini tehdit eden haramilerin varlığından utanç duyması,

Varka'nın Melik Anter'le savaşı sırasında Varka'yı yakalamak için kurulan bir tuzak olan kıyu,

Varka'nın öldürülmek üzere cellada teslim edilmesi,

Ayyukî'nin Varka ve Gülşah'ın'da görülmez. Bunun yanı sıra bazı olay halkalarının detaylandırılmasında da iki mesnevi arasında farklılıklar gözlenir:

Varka'nın Şam'a giderken yolunu kesen kırk haramiden Mustafa Çelebi'de otuz ikisini Ayyukî'de otuzunu öldürmeyi başarması,

Ayyukî'de Varka'nın yolda karşılaştığı hekimin adının Bâ Ali (İbni Sina) olması,

Ayyukî'de Muhsin Şah'ın Varka'ya evlenmek istemeleri halinde Gülşah'tan boşanabileceğini söyleyip onları evlendirmek istemesi, (Mustafa Çelebi'de bu teklif görülmez, sadece görüşmelerine izin verir ve sarayında ağırlar),

Mustafa Çelebi'de Varka, Şam'dan ayrılıp ülkesine geri dönerken Tanrı'dan ölüm dileyip ve bunun ardından ölmesine karşılık, Ayyukî'de böyle bir dilek yoktur, bir gazel okuması ve ölmesi söz konusudur.

Varka ve Gülşah'ın ölüm haberini duyan herkes üzüntü içindedir. Ayyukî'nin eserinde Müslümanların yanı sıra Yahudiler de bu mateme ortak olur. Hz. Muhammed, Varka ve Gülşah'ın hikâyesi karşısında gözyaşı döker, namaz kılıp yeniden dirilmeleri için dua eder. Mustafa Çelebi'de ise Hz. Muhammed, sadece hüznlenir, gözleri dolar ve dua eder. Mustafa Çelebi'de yeniden dirilen kahramanlara ömür bağışlanması noktasında dört halife de rol oynarken Ayyukî'de Muhsin Şah kalan ömründen verir. Dört halife, Ayyukî'nin mesnevisinde görülmez.

Vezin ve nazım şekillerine dair karşılaştırma kısmında Ayyukî'nin mesnevisinin Şeh-nâme vezni olarak da bilinen fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül kalıbıyla Mustafa Çelebi'nin mesnevisinin ise mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün kalıbıyla yazıldığını; Ayyukî mesnevisinin içinde mesnevi ile aynı vezinde 10 gazele yer verilmişken Mustafa Çelebi'nin mesnevisinde çoğu, mesneviden farklı vezinde 4 gazel 2 kaside, 23 kıt'a ve 15 nazma yer verildiğini gördük. Ayyukî'de Sultan Mahmud'a yönelik 44 beyitlik bir methiye ile herhangi bir başlık taşımayan 5 beyitlik tevhid ve 11 beyitlik naat dışında başka bir türe rastlanmaz. Ancak Mustafa Çelebi'de, tevhid, münacat, naat, miraciye, dört halife övgüsü, Kanunî'ye yönelik iki methiye, saki-nâme ve şehrengiz benzeri mahbub şiirleri görülür.

Sonuç olarak İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde Bedii adına kayıtlı Varka ve Gülşah mesnevisinin aslında Bedii'ye ait olmadığı; Edebiyatımızda Bedii mahlasını kullanan iki şairden hiçbirinin mesnevi yazmadığı; Mustafa Çelebi'nin kayıp olduğu zannedilen ve bir türlü bulunamayan *Mihr ü Vefa* adlı mesnevisinin aslında Mustafa Çelebi tarafından hiç kaleme alınmadığı; Bedii'ye isnat edilen mesnevinin ise Mustafa Çelebi'ye ait olduğu ve Varka ve Gülşah mesnevilerindeki ölümden sonra dirilme motifinin Türk edebiyatının bu mesneviye katkısı olmadığı; mesnevinin orijinalinde zaten bu motifin bulunduğu çalışmamız neticesinde elde edilen en önemli sonuçlardır.

KAYNAKÇA

- Abdullah Hacı İbn Mir Kerim (1326/1907). *Hikâye-i Acibe ez- Ahval-i Gülşah u Varka*. Taşkent.
- Afyoncu, Erhan (1994). "Defter Emîni". *İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 91-93.
- Akbayar, Nuri (hızl.) (1996). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî*. C. 1. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Aktaş, Şerif (2000). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- Alptekin, Ali Berat (2002). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. British Library. Nu: 6434.
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. Fatih Millet Ktp. Nu: 772.
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi Kt. Nu: 268. vr.170b.
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa Kt. Nu: 440.
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. Süleymaniye Ktp. Selim Ağa Kt. Nu: 1157.
- Ateş, Ahmed (1333). "Yek Mesnevi Gom Şode Ez Dore-i Gazneviyân Varka ve Golşah-ı Ayyukî". *Mecelle-i Danişkede-i Edebiyat*. (4): 1-13.
- Ateş, Ahmed (1946). "Varka ve Gülşah Mesnevisinin Kaynakları". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 2 (1-2): 1-19.
- Ateş, Ahmed (1953). "Farsça Eski Bir Varka ve Gülşah Mesnevisi". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. (5): 33-50.
- Ateş, Ahmed (1960). "Mesnevi". *İslam Ansiklopedisi*. C. VIII. İstanbul: MEB Yay.
- Aykut, A. Sait (2004). "Ölüm: Aşk ve İnanç Renginde". *Cogito*. (40): 192-211.
- Bağcı, Serpil - Filiz Çağman-Günsel Renda ve Zeren Tanındı (2006). *Osmanlı Resim Sanatı*. İstanbul: KTB Yay.
- Behramî, İrec (tyt). "İstinsâh yâ Tashih". 150-167.
- Boratav, Pertev Naili (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Büyükkavas Kuran, Şeyma (2006). "Mesneviden Romana Uzanan Sebeb-i Telif Yolu Üst Kurmacaya Çıkar Mı?". *Turkish Studies Türkoloji Dergisi*. (2): 157-180.
- Canım, Rıdvan (1995). *Edirne Şairleri*. Ankara: Akçağ Yay.
- Çelebioğlu, Âmil (1994). *Kanunî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: MEB Yay.
- Çeltik, Halil (2008). *Divan Sahibi Rumelili Şairlerin Şiir Dünyası*. Ankara: MEB Yay.
- Çetin, Nurullah (2000). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Dankoff, Robert (1984). "Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Mesnevis". *Journal of Near Eastern Studies*. (43): 9-13.
- Dehhoda, Ali Ekber (2002). *Lugat-nâme*. CD.

- Demir, Yavuz (2002). *İlk Dönem Hikâyelerinde Anlatıcılar Tipolojisi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Ece, Selami (1996). *Tahkiye Açısından Haşimi'nin Mihr ü Vefa Mesnevisi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1928). *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Bakü.
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1945). *Türk Edebiyatı Örnekleri-I- Varaka ve Gülşah*. İstanbul: Burhaneddin Erenler Matbaası.
- Erzurumlu Yeşilzade Mehmet Salih (1943). *Varaka ile Gülşah Hikâyesi*. İstanbul.
- Fard, S. Ali Asghar Mirbagheri, Gulam Hüseyin Sharifi vd (1381). *Tarih-i Edebiyat-ı İran*. C. 1. Tahran.
- Furat, Ahmet Suphi (1996). *Arap Edebiyatı Tarihi – Başlangıçtan XVI. Asra Kadar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay .
- Gökbilgin, M. Tayyib (1970). “Süleyman I.”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: MEB Yay. 99-155.
- Gürgendereli, Müberra (2002). *Hasan Ziyâî Hayatı-Eseleri-Sanâtı ve Divanı*. Ankara: KB Yay.
- Gürgendereli, Müberra (2007). *Mostarlı Ziyâ’î Şeyh-i San’an Mesnevisi*. İstanbul: Kitabevi Yay. 28.
- <http://www.nilufermagriso.com/ic.html>. [erişim tarihi: 10.07.2007].
- Hüseynova, Selige (2001). “Mensur Varka ve Gülşah Hikâyesi”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- İmanov, Gülahmed (2002). *Verga ve Gülşa Mesihî-i Tebrizi'nin Mesnevisi*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- İpekten, Haluk, M. İsen, R. Toparlı, N. Okçu ve T. Karabey (1998). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: KTB Yay.
- İsen, Mustafa (1994). *Kühü'l-ahbar'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM Yay.
- İsen, Mustafa (1997). “Edebiyat Tarihi Açısından Priştine ve Bu Şehir Doğumlu Divan Şairleri”. *Ötelerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ Yay.
- İsen, Mustafa (1997). “Tezkireler Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar III-Divan Şairlerinin Meslekî Konumları”. *Ötelerden Bir Ses*. Ankara : Akçağ Yay.
- Kalender, Arzu (2002). *Taze Can Buldu Cihan: Osmanlı Şiirinde Bahar*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Kartal, Ahmet (2001). “Türkçe Mesnevilerin Tertip Özellikleri”. *Bilig*. (19): 79-92.
- Kâtip Çelebi (2007). *Keşfü'z-zunûn*. C. IV. (çev. Rüştü Balcı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Kavruk, Hasan(1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*. İstanbul: MEB Yay.
- Kılıç, Filiz (2010). *Âşık Çelebi Meşairü's-şuarâ*. C. 2. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.

- Kıssa-ye Ahmet Jamı (yty). *Kıssa-ye Varka ve Gülça*. Lahur.
- Köprülü, Fuad(1989). *Edebiyat Araştırmaları*. C. 2. İstanbul: Ötüken Yay .
- Kurnaz, Cemal ve Mustafa Tatcı (hızl.) (2001). *Nail Tuman, Tuhfe-i Nailî*. C. 1-2. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Kut, Günay(2005). “Bursa ve Manisa İl Halk Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazmalar”. *Yazmalar Arasında*. İstanbul: Simurg Yay.
- Kut, Turgut (1984). “Ermeni Harfleriyle Basılmış Türkçe Halk Kitapları”. *Halk Kültürü*. (I): 69–79
- Kutluk, İbrahim (hızl.) (1989). *Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü’ş-şuarâ*. C. 1. Ankara: TTK Yay.
- Levend, Agâh Sırrı (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: TTK Yay.
- Mo’in, Mohammed (1371). *Ferheng-i Farisî*. C. 5-6. Tahran.
- Mohammedî, Ali (1380). “Dâstân-ı Varka vü Golşâh”. *Edebiyât-ı Dâstânî*. (35): 102–110.
- Müminov, İ. Vd (1974). *Tahir va Zuhra – Sumanbar- Zivarhan-Varka bilan Gulşah-Vamuk va Azra: Dastanlar*. Taşkent: Gafur Gulam Namıdagı Adabiyat va Sanat Naşryeti.
- Nutku, Özdemir (1997). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. Ankara: AKM Yay.
- Özergin, Kemal (1970). “Selçuklu Sanatçısı Nakkaş Abdülmü’min el-Hoyî Hakkında”. *TTK Belleten*. C.XXXIV (134) : 220-229.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. I. İstanbul: MEB Yay.
- Pala, İskender (1990). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Peremeci, Osman Nuri (1939). *Edirne Tarihi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Rieu, Charles Pierre Henri (1888). *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*. London. Or.3291. 185a.
- Safa, Zebihullah (1373). *Tarih-i Edebiyât-i İran*. C. 1. Tahran.
- Safa, Zebihullah (2002). *İran Edebiyatı Tarihi*. C. 1. (çev. Hasan Almaz). Ankara.
- Saferli, Aliyar (2005). *Klassik Azerbaycan Edebiyatı Mesihî Varqa ve Gülşa*. Bâkû.
- Sakaoğlu, Saim, Ali Berat Alptekin, Yurdanur Sakaoğlu ve Esmâ Şimşek (1999). *Meddah Behçet Mahir’in Bütün Hikâyeleri*. Ankara: AKM Yay.
- Seyidov, Nury (2005). *Varka Gülşa, Türkmen Halk Destanı*. Aşkabat: Aşkabat Medeni Miras Merkezi, Milli Elyazmaları Enstitüsü Yay.
- Smith, Grace Martin (1974). *Yusuf-ı Meddah Varqa ve Gülşah, A Fourteenth Century Anatolian Turkish Mesnevi*. California:Berkeley Üniversitesi.
- Solmaz, Süleyman (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şuarası*. Ankara: TTK Yay.
- Spies, Otto (1941). *Türk Halk Kitapları (Türkische Volsbücher)*. (çev. Behcet Gönül). İstanbul.

Şemisa, Sirus (1383). *Enva-i Edebî*. Tahran.

Şemseddin Sami (1306). *Kamusu'l-'alâm*. İstanbul: Mihran Matbaası.

Şentürk, Ahmet Atilla (2002). *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yay.

Şentürk, Ahmet Atilla ve Ahmet Kartal (2004). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay.

Şükün, Ziya (1984). *Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya Farsça-Türkçe Lugat*. C. 3. İstanbul: MEB Yay.

Tekin, Mehmet (2006). *Roman Sanatı-1*. İstanbul: Ötüken Yay.

Tolasa, Harun(1983). *Sehi Latîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.

Türkmen, Fikret -Gurbandurdı Geldiev, Türkmen Şiiri Antolojisi, Ankara 1995.

Türkmen, Fikret(1992). *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesiri*. İzmir: Akademi Kitabevi Yay.

Ünver, İsmail (1986). "Mesnevi". *Türk Dili*. Türk Şiiri Özel Sayısı II [Divan Şiiri] (415-416-417): 430-563.

Varka ve Gülça. Peşavar 1949 (resimli).

Yiğitler, H. Zekai (yty). *Türk Halk Masalları Varaka ile Gülşah*. Öğün Yay.

Zülfekâri, Hasan (1374). *Manzume-hâ-yı Âşıkâne-i Edeb-i Farisî*. Tahran.

NÜSHA ÖZELLİKLERİ

Eserin adı: Varka ve Gülşah.

Yeri: İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi Nu:1020.

Yazı: İnce talik.

Baş: İlâhî zikr-i nâmundan urup dem

Kerâmet hil'atini geydi âdem

Son: *yukerrimu'l-mu'mîne ve'l-mu'mînât* (burada mürekkep ve yazı değişiyor, muhtemelen sonradan eklenmiş Arapça mensur bir kısım) Mesneviye ait bölümün son beyti şudur:

Ne dil kim virdi 'ışk içinde cânı

Gam-ı 'ışk ile şâd olsun revânı

Cilt: vişne rengi, meşin, şemseli, zencirekli; sa'lbeksiz ve köşebentsiz. Şemse yuvarlaklaşmaya başlamış ve içinde çiçek motifleri var. Zencirekler kalınlaşmış ve özensizleşmiş. Cilt köşelerinde yıpranmışlık var. Cilt orijinal değil. Şemse yapısı ve zencirek kalınlığı 18-19.yy'a ait olabileceğini düşündürüyor. Mıklepli. Cilt arkası pembe kâğıtla kaplı. Bu pembe yaprakta kütüphane mührü var.

Kağıt: Orta kalınlıkta, aharlı.

1b'den önceki varakta :

“Âşika çâre mi var havf u recâdan gayrı

Kim bilür hâl-i dil-i zârı Hudâdan gayrı”

beyti yer almakta. Bu beyit, metnin içinde zaman zaman der-kenar olarak karşımıza çıkan ibare/beyitlerin yazısıyla aynı. Muhtemelen sonradan eseri okuyan/tashih eden biri tarafından eklenmiş olmalıdır. Sayfanın üst kısmında oldukça silik vaziyette “Fihrist-i Mustafa” ibaresi yer alıyor. Bu kısımdaki yazı metnin yazısına büyük ölçüde benziyor. İbarenin altında bir tuğra/mühür yer alıyor. Sayfada yer yer su yürümleri var.

202 varak. İlk varakta mihrabiye var. Sayfalar cetveli, ilk varaktaki cetveller yaldızlı ve zencirekli, diğer varaklar kırmızı mürekkepli, zencireksiz. 1b'de 13, 2a'da 16, 11b ve 12a'da 8, diğer varaklarda 17 satır bulunmakta.

Metin genel olarak harekesiz olmakla birlikte özellikle mısra sonlarında cinas yapılan kelimelerle, eş yazılımı bulunan kelimelerde hareke kullanılmakta. Klasik Osmanlı imlası içinde vokal kullanılmaksızın yazılan eklerde vokalli yazılışlar görülmekte. Metinde siyah, bölüm başlıklarında kırmızı mürekkep kullanılmış. Çift sütun halinde, b varaklarında çoban var. 5a, 26a, 42b, 49b, 54b, 69a, 98a, 105b, 113a ve 188a'da der-kenar; 11b ve 12 a'da minyatür yer alır. 22a'da su yürümesi var.

İncelediğimiz mesnevinin yazma nüshasında kimi kelimelerin orijinal imlasına uyulmadığı görülmüştür. Özellikle imlasında h bulunan kelimelerde bu harf için h'nın kullanıldığı görülmektedir¹²⁰.

¹²⁰ (*hil'at*→*hîl'at*; *hand*→*hând*; *hün*→*hûn*; *hudâ*→*hudâ*; *hırâmân*→*hîrâman*; *hancer*→*hâncer*; *hübân*→*hûbân* vb). Daha seyrek olmak üzere h yerine h'nın kullanıldığı örnekler de rastlamak mümkündür. (*halka*→*halca*; *hokka*→*hokca*; *hilm*→*hîlm* vb). Nun ve Hı (h)'nın yan yana olduğu kelimelerde müstensihinin tek noktayı iki harf için kullandığı akla gelmekle birlikte, bu harfleri art arda barındırmayan kelimelerde de bu iki harfin (h- h) karıştırıldığı gözlenmektedir.

Kimi Türkçe kelimelerin yazımlarında birden fazla şekil görülmekte, kimi kelimelerde e sesi için elif harfi kullanılmakta, sayıca az kimi kelimelerde okunuşa yardımcı olmak adına harekelendirme yoluna gidilmektedir. Özellikle mısra sonlarında sestesh kimi kelimelerde ya da benzer imlaya sahip Türkçe kökenli olmayan kelimelerde harekeler görülebilmektedir. Türkçe kelimelerin vokallerinde zaman zaman vokali yazma, zaman zaman da yazmama eğilimi görülür. Mesela “güneş” kelimesi hem vav’lı hem vavsız şekilde yazılmıştır. Oldı yüklemının ilk hecesinin hem vav’lı hem vav’sız yazımları izlenebilmektedir. “Yüce” kelimesinin ikinci hecesi elifle yazılabilirken, 3. teklik şahıs genetik çekiminde (anun) nun ve kef arasında vav bulunabilmektedir. Türkçe 1. teklik şahıs zamirinin datif çekimi olan “bana”, klasik imlada ilk hecedeki vokali gösterilmeksizin yazılırken mesnevide her iki hecedeki vokalinin elifle gösterilerek yazımına da rastlanır: (5452). Görülen geçmiş zaman ekinin 3.teklik şahısla çekiminde bazen dal ye, bazen sadece dal’lı yazım görülmektedir. “-dik/-dik” partisibi metinde kimi zaman ünlü uyumu dikkate alınarak yazılmış olmasına rağmen daha az sayıdaki örnekte kalınlık incelik uyumuna dikkat edilmediği görülür: “yetişduk” (dal ve kaf ile) (493). “Yer” kelimesi hem vokalli (yir) hem vokalsiz yazılmış, 3. teklik şahıs bildirme eki bazen kelimededen ayrı yazılmıştır (çekilmiş-dür) (837). “Dak-” fiili arka arkaya iki beyitte hem vokalle hem vokalsiz olarak yazılmıştır (1047-1048). Fiilden fiil yapan olumsuzluk eki –ma/-me klasik imlada, kelime içinde sadece mim harfi ile gösterilirken mesnevide kimi zaman mim ve elifle gösterilmiştir(1093, 5105). Bulut kelimesinin son harfi hem dal (1145) hem tı ile yazılmıştır.

Farsça *çâpük* kelimesinden dilimize geçmiş bir kelime olan çabuk, dönemin metinlerinde genellikle Farsça orijinal imlası ile görülür. Fakat mesnevide hem *çâpük* hem de *çabuk* şekline rastlamak mümkün olmakla birlikte, *çabuk* şekli ilk hecede vokal gösterilmeksizin yazılmıştır (485). Kimi Farsça kelimelerin imlasında yanlışlar görülür: Mesela, *hûn-h`âr* kelimesi *h`ân-h`âr* şeklinde yazılmıştır (2692, 2958).

Ayn, aslında konsonat olmasına rağmen zaman zaman açık hece okunduğu durumlar mevcuttur: (3790, 3792).

Farsça kökenli kimi kelimelerde hem dal’lı hem zel’li şekilde yazımlar görülmektedir: *ümîd- ümîz; mâder- mâzer; birâder- birâzer; cüdâ- cüzâ*.

Kimi zaman, okumayı kolaylaştırmak adına Farsça isim tamlamaları arasına konan kesrelerde hata bulunabilmektedir. Mesela ‘*arûsâsâ* kelimesinde ‘*arûs* ile *âsâ* arasında bu şekilde bir kesre bulunur (36).

Geniş zaman 3. teklik şahıs olumsuzluk eki –maz/-mez, klasik Osmanlı imlasında mim ve ze ile yazılırken mesnevide kimi zaman ekin vokali elifle gösterilmiştir (onmaz) (3538).

Eski Anadolu Türkçesi’nde gelecek zaman partisipi olarak kullanılan –ısar/-iser ekinin bu fonksiyonuna bir örnekte rastlamaktayız: “*eriser*” (4392).

Vokalle biten bir kelimededen sonra akuzatif ekinin tek ye ile yazıldığı örneklere de rastlamak mümkündür: (*dünyayı*= dünya’dan sonra tek ye) (5844) .

İki vokal arasında yumuşaması beklenen k sesi bazen g (4901) bazen de yumuşamadan k olarak yazılmıştır (4896).

Türkçe fiil çekiminde büyük ölçüde Eski Anadolu Türkçesi imla özelliklerinin görülmesinin beklendiği metinde birden çok şekillilik gözlenir. Yuvarlak olması beklenen kimi eklerde hem yuvarlak hem düz; düz olması beklenen

kimi ek ya da yardımcı seslerde de hem düz hem yuvarlak şekil karşımıza çıkmaktadır. Türkçe fiillerde karşılaştığımız bu yapılarda, vokalle eklerin yazımı yoluna gidilmiştir¹²¹.

METNİN YAZIÇEVİRİMİNE DAİR AÇIKLAMALAR VE METNİ OLUŞTURURKEN DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

Metin yazıçevrimi sırasında, Latin kökenli Türk alfabesinden farklı olarak kullanılan işaretler ve karşılıkları şu şekildedir:

ا	a, â
أ	‘
ث	æ
ح	H
خ	H
ذ	Ö
ص	S
ض	ê, z
ط	T
ظ	Ö
ع	‘
غ	â
ف	K
ك	k, y, n, g
خوا	h̃

Metnin okunması sırasında nadiren de olsa vezin ya da anlam gereği metne müdahale edildi. Bu müdahaleler çoğunlukla tek heceli bir kelime ya da ekin metne dâhil edilmesi ya da çıkarılması şeklindeydi. Metne yapılan ilaveler [] ile metinden yapılan eksiltmeler ise () ile metin içinde gösterilmiştir.

Metni okurken tereddüt yaşadığımız kelimelerin yanına (?) konulmuştur.

Mesnevi metnindeki zihaf lar dikkate alınarak uzunluklar konulmuştur.

Çalışmamıza konu olan Varka ve Gülşah mesnevisi, 16.yy.a ait bir metindir. Klasik Türk edebiyatı çalışmalarında 16.yy. metinlerinin okunmasında Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri esas alınarak metinler oluşturulmaktadır. İçerdiği minyatürlerden yola çıkılarak elimizdeki nüsha 16.yy.ın ilk yarısı olarak tarihlendirilmektedir. Bununla birlikte kimi kelime, ek ya da yardımcı seslerde çoklu yazım görülmektedir. Aynı görev ve fonksiyondaki eklerin ya da ek öncesinde yer alan yardımcı seslerin yazımında birlik yoktur. Yuvarlak olması beklenen kimi ekler hem düz hem yuvarlak; düz olması beklenen kimi ekler de hem yuvarlak hem düz şekilde vokalleri yazılmak ya da hareke ile işaret edilmek suretiyle gösterilmektedir. Bu sebeple metinde vokal ya da hareke ile gösterilmiş eklerde dönemin dil ve imla özellikleri göz ardı edilerek metne sadık kalınmıştır. Herhangi bir hareke ya da vokal barındırmayan ekler ise Eski Anadolu Türkçesi imla özellikleri göz önünde bulundurulur okunmuştur.

¹²¹ Metnin okunması sırasında vokalle belirtilen yapılarda imlaya sadık kalındı. Vokalsiz yazımlarda ise 16.yy'ın genel imla özellikleri olarak kabul edilen Eski Anadolu Türkçesi imlasına bağlı kalınarak metin okundu.

Metnin çevriyazıya aktarılması sırasında büyük ölçüde, İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" (Türkoloji Dergisi, C.XI, S. 1, 1993, s. 51-89) adlı makalesindeki ilkelere uyulmuştur.

METİN

[mefā' ilün mefā' ilün fe' ülün]

(1b) [1]

İlāhī zıkr-i nāmuñdan urup dem
Kerāmet hil' atını geydi ādem

İdüp şems ü kamerden añı fā' iķ
Kılursın ahsen-i taķvime lā' iķ

Ķarañu gönline mihrüñ virüp nūr
İdüpdür Ka' be gibi Beyt-i Ma' mūr

Vücūdi ħākini idüp ħadā' iķ
Açarsın anda ezhār-ı ħaķā' iķ

[5]

Olur emrūñle bir kem ħatre insān
Nihān olur dilinde Baħr-ı ' Ummān

Te' ālallāh zihī ħayyūm u dānā
Virüp ħāk-i siyāha çeşm-i bīnā

Eritdüñ kāse-i sır içre yağın
Ħired nāryla yandurduñ çerāğın

Başardan gönli çeşmine virüp tāb
Baķādan şunduñ ' ayn-ı cānına āb

Suĥan mülkin virüp tığ-i zebāna
Geçürdüñ dürr-i fehmi gūş-ı cāna

[10]

Semāvātuñ yüzini dutdı encüm
Zemīni gül gibi zeyn itdi merdüm

Cihānı pür idüp dürlü ni' amdan
Ķarīķ-ı baħr-ı ħūn itdüñ keremden

Dolup ħūn-ı zemīn envā' -ı ni' met
Naşībin eyledüñ her cāna ħısmet

Pür itdi dāneden enbānını mūr
Ķıdāsın şehd-i fā' iķ itdi zenbūr

(2a)

Naşībin ħısmet idüp mār u mūruñ
Virürsın rızķını vaĥş u tuyūruñ

[15]

Virüp seng içre ruzın ejdehānuñ
Ķıdāsın gökde dūd itdüñ ħümānuñ

Behāra mihrüñ iksiri virüp fer
Çıķar ħāk-i siyehden nuķre vü zer

Eser bâğa nesîm-i ‘anber-âmîz
İder ağşâmı emrûñle direm-rîz

Ten-i eşcârı zeyn itdûñ şemerden
Enârı eyledûñ pür la‘l-i terden

Virüp tuffâha feyz-i hikmetûñ âb
Pür itdûñ şîşe-i emrûdı cüllâb

[20] İrişdi kudretûñ zeytûn u tîne
Müşâbih oldu dühn ü engübîne

Dutup bezm-i behârı mîve-i ter
Katıldı tîn içinde şîre şekker

Nebâtı ney idüp neyden virüp kand
Neyistân hâkini itdûñ şeker-ğand

Bisâf urduñ zemîn üzre çemenden
Münakkaş eyledûñ berg-i semenden

Urupdur nâr-ı mihrûñ lâleye dâğ
Dağupdur sünbülûñ boynına yüz bağ

[25] Şalup gülşende âteş sebzâra
Çerâğ itdûñ güli bezm-i behâra

İdersin lâle-i nu‘mânı micmer
Reyâhînden yağarsın aña ‘anber

Hevâda eyledûñ ebri güher-bâr
Bitürdi hâr-ı gül hârâ virüp hâr

Niyâmından çıkarup tîğ-i mihri
İdersin şubh-dem rüşen sipihri

İdüp her şubh mihri ‘âlem-ârâ
Şebûñ zencîr-i müyîn gâliyâsâ

(2b) [30] Virüp nûr âftâb-ı hîre-çeşme
Çekersin sürme leyl-i tîre-çeşme

Gice nağş eyleyüp nîlî tabağda
Olursın zer-feşân her şubh ufuğda

Yapup zer-ğışt ile eyvân-ı bâmı
Virürsin necm ü mâha mülk-i Şâmı

Çılup eflâki mihr ü mâha mesken
İdersin kaşr-ı çerhe câm u revzen

Şüreyyâdan dağup Nâhîde gevher
Virürsin encüm ile çerhe zîver

[35] Felek çengine dağdı keh-keşân târ
Yüzüñi itdüñ encümden füsüs-kâr

‘ Arūsāsā bu Zāl-i rüzgāra
Aşarsın mäh-1 nevdn güşvāre

İdüp gündüzde dūd-1 āhı ser-keş
Yağarsın gice eflāk üzre āteş

Kevākible idüp mīnāyı gülşen
Gice mihrüñle olur rüz rüşen

Ƙulağı halkalu bendeñ meh-i nev
‘ Asesbaşuñ olupdur mäh-1 şeb-rev

[40] Virüp cilve meh-i giti-firūza
Aşarsın perde-i zer-beft rūza

Silüp şaykal virüp mir’āt-1 āba
Düşerdi şevk-1 dīzāruñ türāba

Nebāt-1 mürdeye mādān virüp cān
Ağıtduñ kara yirden āb-1 hayvān

Revān-1 ādeme mevte açup rāh
Fenā gerdin urursın aña her gāh

Olup ğabrāya cān şem‘ -i şebistān
Virürsin hāke cāndan la‘ l-i raşşān

[45] Virüp zenbūra şem‘ ü engübīni
Ƙılursın hūn-1 huşki misk-i Ğīnī

İdüp nārı dil-i hārāda pinhān
Çıķarduñ baħr içinden dürr ü mercān

(3a) Ƙılur ‘ unvān-1 luţfuñ birle taħrīr
Berāt-1 kā’inātı kilik-i taķdīr

‘ Ademden eyledüñ bu varı icād
Ƙalur fehminde hayrān ādemī-zād

Şıĝışmaz zarfa esrār-1 İlāhī
Muħiţ olmaz biħārı güş-1 mähī

[50] Beyānuñda olur fehmi suħan-dān
Mişāl-i pāy-1 ğük u Baħr-1 ‘ Ummān

Ne irür qaşr-ı ‘arşa pây-ı zembür
Ne añlar qurş-ı mihri dide-i mür

Ne fehm eyler celâlün ‘aql-ı merdüm
Ne añlar hikmetüni kirm-i gendüm

Ne olur varlığından ‘aql āgāh
Ne her nā-būd olan bulur saña rāh

Teşebbühdən münezzeh pāk-i zātuñ
Ta‘ ayyüнден mu‘ arrādur şifātuñ

[55] Olur fikrünüle rüşen cān-ı tārīk
Qalur zikründe ‘āciz fikr-i bārīk

Haşarlıdur yoluñ yoq kimse bī-bāk
Bu yolda tīre olur çeşm-i idrāk

Yoluñda her qadem bir mülk-i ‘ālem
Qapuñda her kefi hāk ibni ādem

Kimi kim zulmet-i cehli ide dūr
Olur tevfiqūñ aña meş‘al-i nūr

Kime mihrüñ nesimi olsa hem-dem
Dilinde nağme-i tevḥīd urur dem

[60] Olup ‘ilmüñ bu maḥsūsāta mir’āt
Güneşden ezher oldı ḥāl-i zerrāt

Geçen göñlüñde mūr-ı bī-zebānuñ
Olur ma‘lūmı sen şāh-ı cihānuñ

Degül pūşīde saña şavt u sesden
Ne vaż‘ olsa per ü bāl-i megesden

Saña ma‘lūm olur ger bir ser-i mū
Qılursa zulmet-i şebde qımıldı

(3b) Degüldür ‘ilmüñe maḥfī vü mestūr
Siñerse gice içre dide-i mür

[65] Belürse peşşede vec‘-i mefāşıl
Olur fi’l-ḥāl saña ‘ilm ḥāşıl

Qamu ‘ālem olup binā vü nāzır
Olursın qudretünüle anda ḥāzır

Virürsin kirme qa‘r-ı baḥrde kūt
Düzersin qara taşdan la‘l ü yāqūt

Bitirüp h̄ār u ḥasdan verd-i aḥmer
İdersin ḳaṭre-i nisāmı gevher

Şadefde gevher olur ḳaṭre-i kem
Fem-i ef̄ ide olur ḳātil ü sem

[70] Hevā içre düşüp şevḳuñ ḥicāba
Dönüpdür nālesi bāng-i rebāba

Yem-i luṭfuñdan āb-ı Hızır bir nem
Dem-i rūḥ-ı Mesīḥ emrūñle bir dem

Yazılsa nāme-i destūñde ‘unvān
Olımaz p̄ir-i ‘aḳl anda sebaḳ-ḥ̄ān

Ḥalīl olsa cihān zātuñ ḥabībī (?)
Mesīḥ enfāsıñ sensin ṭabībī

Çeküp ‘arşa livā-yı Muşṭafāyı
Virürsin ādeme rumḥ-ı ‘aşāyı

[75] Ğarīk-i baḥr idersin kā’inātı
Virürsin keṣṭi-i Nūḥa necātı

İdüp İbrāhime nārı gülistān
Virürsin kebşi İsmā‘ ile ḳurbān

Ḳıluḫ Mūsāya Cibrīli vesīle
Ğarīḳ itdüñ şalup Fir‘avnı Nīle

Şalup Dāvūda şevḳ-ı mihrūñ elḥān
Ḥükümet itdi zī-rūḥa Süleymān

Dehān-ı gürg u ḳa‘r-ı çāha Yūsuf
Düşüp Ya‘ḳuba virürsin te’essüf

[80] İdüp gāh mesken-i çāh ile zindān
Geh itdüñ mülk-i Mışır içinde sulṭān

(4a) ‘Adūdan bulmaḳ için cāy-ı me’men
Mesīḥe eyledüñ eflāki mesken

Olup emrūñde ḥayrān ‘ālem-i ḥāk
Ğam-ı ‘iṣḳuñla ser-gerdāndur eflāk

Mekānuñ yok velī sensüz mekān yok
Nişānuñ yok velī sensüz nişān yok

Cihān içre senüñdür emr ü taḳdīr
Nuḳūş-ı merd ü ‘ālem saña taşvīr

- [85] Dem-â-dem ‘âlem-i ğayb u ŧehâdet
İderler birligün üzre ŧehâdet
Vücûduñ gencine vîrâne ‘âlem
Cemâlün ŧem‘ ine pervâne âdem
Olup hükmüne ‘âlem cümle maħkûm
Bu varlık olur âhîr çünki ma‘ düm
Yağasın çâk idüp ebr-i dür-efşân
Yüzün ursun yire deryâ-yı ‘Ummân
Getürsün bÿyımı nâfe Hotenden
Nesîm-i ŧubĥ el çeksün çemenden
- [90] Tecävüz itmesün ŧular ĥaremden
Kesilsün yad ayak bâğ-ı İremden
Virüp ‘ıkd-ı ŧeb ü rûza güşâdı
Perişân eyle ŧâm u bâmdâdı
Yuyup devrândan nîl-i sipihri
‘Adem mülkine ŧal mâh ile mihri
Bozup ŧavtını Nâhid-i semânuñ
Yire çal sâz-ı nâ-sâzını anuñ
Kesüp devrini dülâb-ı sipihrüñ
Nigün eyle serin râyât-ı mihrüñ
- [95] Uvadup çenber-i firûze-fâmı
ŧikest it ŧîŧe-i eyyâm u ŧâmı
Yıkup bu ĥubbe-i ŧeŧ-kâĥ-ı dehri
Nigün it devĥa-i nüh ŧâĥ-ı devri
Berî ĥıl ŧubĥ raĥtından bu bâmı
Gider ŧeb defterinden nâm-ı ŧâmı
- (4b) Ķılup fânî bu tāk-ı nüh revākı
Ķalan sensin hemânâ yine bâķî
İdince rûz-ı ĥaşr içre ĥiĥâbı
Viren sensin saña yine cevâbı
- [100] İŧünde fâ‘ il-i muĥtârsın sen
Ferîd ü vâĥid ü ĥahhârsın sen
İlâhî maĥv idüp âb u gilümden
Berî ĥıl ĥubb-ı dünyâyı dilümden

Bozup miyān-ı dilden mührin añun
Çıkar cân u dilümden mihrin anuñ

Bu keşret ‘âleminden çekmeyen baş
Olımaz bezm-i vahdetde ayakdaş

Şerābum şerbet-i tevfiķuñ eyle
Gıdāmı loķma-i taķķiķuñ eyle

[105]

Ma‘ ānī zevķını eyle beyānum
Tari ķıl āb-ı şefķatle revānum

Virüp mihrüñle cânım ‘aynına nür
Şefi‘ü’l-müznibinden eyleme dūr

KAŞİDE Fİ’T-TEVĦİD-İ BĀRİ ‘AZZE İSMEHÜ

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

Ey fezā-yı ķudretüñde nüh felek bir teng-tār
V’ey hevā-yı rif’ atüñde şahn-ı ğabrā pür-ğubār

Şefķatüñ çetrine mäh-ı çār-deh sīmīñ gömeç
Şaṭvetüñ günlüklerine mihr-i ‘âlem zer nevār

Oldı baħr-ı ‘izzetüñde ‘arş-ı ‘ālā bir ħabāb
Oldı nār-ı ħikmetüñden mäh ile encüm şerār

[110]

Ħoķķa-i mihr-i felek luṭfuñla oldı la‘ l-i nāb
Ħalka-i zülf-i şeb oldı ķudretüñle müşk-bār

Oldı bir kem-zerre mihrüñ şemsine nisbet güneş
Oldı bir kem-ķatre luṭfuñ baħrına nisbet biħār

Gāh idersin çerħ-i mīnā içre mähı şāh-ı Şām
Gāh Mışr-ı rūza ħurşīdi ķılursın şehryār

Gicede şevķuñla aşılr ķanādil-i nücüm
Gündüzün mihrüñle rüşendür güneş pür pür-niyāz

(5a)

Gülsitān-ı rif’ atüñde bir şecer dārü’s-selām
Büstān-ı ‘izzetüñde sāyedür dārü’l-ķarār

[115]

Ħahrınuñ şiddetlerinden heft dūzaħ bir şerer
Luṭfinuñ gülşenlerinden heşt-cennet berg ü bār

Zulmet-i dünyā içinde kıalmamağa kıulların
Yaķdı ķandīlin nücüm u mihr ü meh aşdı fenār

Maṭbaḥ-ı cūduñdan alurlar nevāle rūz u ŧeb
İns ü cinn ü vaḥş u ṭayr u murġ u māhī mūr u mār

Kimi bāġ-ı vuşlatuñla gül gibi ḥandān-rū
Kimi ḥār-ı fürkatuñle bülbülāsā oldı zār

Eyledüñ deryā içinde mesken-i māhīyi āb
Eyledüñ nārı semender murġına cāy-ı ḳarār

[120] Gāh emrūñle melā'ik ādeme ḳıldı sücūd
Gāh cennet içre ḳıldı ḥulle-i luṭfuñ ŧi'ār¹²²

Geh *nefaḥtu fihī min rūḥi*¹²³ ile buldı ŧeref
Oldı gāhī *ahbiṭu*¹²⁴ emrinden 'aynı eşk-bār

Gāh eylersin 'adūyı ġarḳa-i ṭūfān-ı Nūḥ
Geh Ḥalīle āteş-i Nemrūdı eylersin behār

Gāh Fir'avnı ḳılursın baḥr-ı Nīle ġarḳ-āb
Gösterürsın vādi-i Eymende geh Mūsāya nār

Gāh idüp ibṭāl-i siḥr için 'aşāsın ejdehā
Geh yed-i beyzāyı eylersin elinde āşḳār

[125] Gāh 'İsīye virürsın çerḥ-i çārüm içre cā
Gāh idersin Şāḥib-i Ḥūtuñ yirin ḳa'r-ı biḥār

Geh virürsın Muşṭafāya gicede mi' rāca rāḥ
Geh Burāḳ u gāḥ Refref üzre olur ŧeh-süvār

Geh fem-i mu'cīz-beyānından olur ḥūnī revān
Geh mübārek ḳalbine a' dadan irür inkisār

Kimse Ye'cūc-i ḳazānuñ yā Rab itmez def' ini
Yapsa İskender gibi ger tūc u āhenden ḥiṣār

Bes degül midür fenā-yı 'āleme faşl-ı ḥazān
*Keyfe Yuḥyi'l-arz*¹²⁵ yā ŧāhid degül mi nev-behār

[130] Sensin ancaḳ bu serāy-ı lā-baḳā içre muḳīm
Kārbāndur ḥalk-ı 'ālem rūz u ŧeb göçer ḳonar

(5b) Kūhsār-ı 'iṣḳuñ içre lāle-i ḥūnīn kefen
Ṭiş-e mihrūñle eyler seng-i fürkatde firār

¹²² Bu beyit, der-kenar.

¹²³ Hicr/29, Sad/72: Ben ona ruhumdan üfledim.

¹²⁴ Bakara/36, 38, 61; A'raf/24: (.....) ininiz.

¹²⁵ Rum/50: (Allah) yeri nasıl diriltiyor.

Rûz-ı maḥşer tuḥfe-i a‘ mālın ‘ arz itme ‘ uşāt
Ben de kılam rû-siyâh u mû-sefîdüm ber-güzâr

Kaṭre-i bârân-ı raḥmet on sekiz biñ ‘ âlemüñ
Cürm ü ‘ işyânına besdür yağsa ger rûz-ı şimâr

Yâ İlähî kıl bi-ḥaḳḳın enbiyâ vü mürselîn
Muştafâ ki Muştafâ-yı rûz-ı maḥşer hem-civâr

[135] Dest-i şefkat birle yâ Rab murğ-ı cānum kıl ḥalâş
Gaflet ile nefis-i zālīm boynuma taḳdı nevâr

Qılma gizlü işlerüm rûz-ı cezâda ḥalka fâş
Ayrı lup gitdükde aşḫâb-ı yemîn ile yesâr

Açma a‘ mālüm kitâbın açma yüzüm qarasin
İtme vaḥdâniyyetüñ ḥaḳḳıçün eyle şermsâr

Fİ’L-MÜNÂCÂT BE-DERGÂH-I QAZÎ’-L-ḤÂCÂT

Ḥudâvendâ kı lup in‘ âm-ı pâki
Gil itdüñ dest-i kudretle bu ḥâki

Der-i imâni ‘ aynuma idüp bâz
Dilümi eyledüñ gencine-i râz

[140] Ney-i ‘ işkuñla cānum hem-dem itdüñ
Serây-ı sırruñ üzre maḥrem itdüñ

Qılup ‘ ayn-ı ‘ inâyetle nigâhı
Vişâlüñ gencine vir destgâhı

Maḥabbet şem‘ ini ḳalbümde yandur
Çerâğum nâr-ı mihrüñle uyandur

Dilüm tıflına vir cān ile teslîm
Aña kı l ebced-i ‘ işkuñı ta‘ lîm

Ḥudâvendâ çü virdüñ ‘ ayn-ı in‘ âm
Añı püşide kı lma mişl-i bādâm

[145] Güşâd it dîde-i cāni İlähî
‘ Aṭâ kı l nûr-ı imâni İlähî

Çün itdüñ tûti-i ṭab‘ um şeker-ḥand
Naşîb it teng-i zikründen aña ḳand

(6a) N’ola olursa bu murğ-ı şeker-ḥâ
Çü bülbül gülşen-i küyuñda güyâ

Qılıp zıkrũn ile gũyā zebānum
Pür eyle qand-i fikrũnle dehānum

Şunup cām-ı raḥīqũn eylegil mest
Qoma bāzār-ı maḥşerde teḥī-dest

[150] Dem-ā-dem gözlerũnden aqıdup dem
Gamũnla nāle qıl işũm çũ ādem

Tenũm ‘ışqũn yolunda qıl sebũk-rũḥ
Dilũm pür-nevḥa eyle nitekim Nũḥ

Saña yanmağa derdũm nitekim ‘ũd
Ḥoş-elḥān it dilũm ya Rab çũ Dāvũd

‘İbādet gülşenin qılmağa iḥyā
Revān it çeşme-i çeşmũm çũ Yaḥyā

Dile yol bulmadın diyũ menāḥī
Ṭabī‘ at tıflını qorqut İlāḥī

[155] Revān it giryeden ruḥsārıma āb
Ki ḡafletden başumda qalmaya ḥ‘āb

Yolumı āb-ı luṭfuñ ile qıl pāk
Ki oldı reh-güzārũm ḥār u ḥāşāk

Qarañũ gicemi mihrũnle qıl rũz
Günũmi eyle luṭfuñ ile pırũz

Żiyā-yı mihrũn olmazsa niḡehdār
Şeb-i ‘işyānda qalur dil siyekār

Türābum terbiyetle gülşen eyle
Dil ü cānum çerāḡın ruşen eyle

[160] Semend-i luṭfuñ olmaz ise hem-pā
Yabānda qaluram ben bī-ser ü pā

Ayaḡũm leng yolum ḥāre ḥāre
Bulam deryā vũ keştī pāre pāre

Şũmũs-ı raḡmetũnden zerre rũzī
Olursa yolum urmaz nefsi-mũzī

Benũm gibi kim ola kem-bizā‘ at
Ne dilde ṭā‘ at ü ne istiṭā‘ at

(6b) Ne nāme olsa a‘ mālũmde taḥrĩr
Yazılmaz aña illā cürm ü taqşĩr

- [165] K̄alup ebr-i cehālet içre māhum
 Yitürdüm vādi-i ʿ işyānda rāhum
- Olup dil vādi-i tuğyānda bī-rāh
 Yürürem bī-ser ü sāmān u güm-rāh
- Günüm tīre idüp endūh-ı hayret
 Yıķıldı başum üzre kūh-ı hayret
- K̄azıldı yolum üzre çāh-ı ʿ işyān
 Dil ü cān Yūsufina oldu zindān
- Z̄iyā virmezse mihrūñ āftābı
 Dilüm bī-nūr ider haclet şehābı
- [170] İlähī eyle tevfiķuñ ʿ ināyet
 Çü hādīdür tapuñ eyle hidāyet
- Olursa rüz-ı maḥşer işlerüm fāş
 Hacāletden ne yüzden k̄alduram baş
- H̄udāvendā eger nīkem eger bed
 K̄uluñam işigūñden eyleme red
- Seni z̄ikr itmege her dem zebānum
 T̄olu şehd ü şehādet k̄ıl dehānum
- Gezer lā-ya ʿ k̄ıl ü ser-mest ü sekrān
 Mey-i ğafletden ayılmaz dil ü cān
- [175] Hevā içre geçüp rüz-ı cüvānī
 Yile vardı zemān-ı kām-rānī
- Gidüp dilden sürür u dīdeden nūr
 Haṭ-ı miskīnūme şaçıldı k̄āfūr
- Olup şeyb ile tīre nūr-ı dīde
 Geçüp tār-ı şebüm irdi sefīde
- Bozıldı şaçımuñ reng-i siyāhı
 Şeb-i şeybüñ irişdi şubḡāhı
- Virür mūy-ı sefīdüm vechüme nūr
 Çıķar Hindūstāndan Rūma k̄āfūr
- [180] Çeküp ʿ aynuma ḡāk-i sürme-sāyı
 Çıķardum gözden olanca z̄iyāyı
- (7a) Sefīd-i mū virüp mevtüñ peyāmın
 H̄am-ı pūşt irgürür mergūñ selāmın

Gidüp dilden kıvām u zūr tenden
Seçilmez oldı köhne pīrehenden

Ṭamarlarum olup çeng üzre evtār
Libās-ı köhne gibi gösterür tār

Dönüpdür çüb-ı huşke dest ü pāyum
Atıldı oğum u yaşıldı yayum

[185] Bozıldı ıkd-ı dendān-ı dehānum
Ḳurıdı tende mağz-ı üstüḥānum

Vücūdum naḥlini şeyb eyledi pest
Ḥayātum çeşmesārından yudum dest

Yidüm devrān elinden gūş-māli
Ümizüm naḥlinüñ şındı nihāli

Düşüp destüme lerze darb-ı desti
Ten ü endāmuma virdi şikesti

Dişümüñ riştesine düşdi raḥne
Dökildi saçum oldum ser-bürehne

[190] Bozardı nergisüm verdüm şarardı
Gögerdi lālem ü sebzüm ağardı

Hevā-yı ışk uçup āb-ı gilümden
Yitürdüm meyl-i maşūkı dilümden

Olup ğālib mey ü ḥūba ferāğum
Zarūri zühde meyl itdi dimāğum

Değişmezken cihāna bir demini
Yitürdüm gitdi ömr-i nāzenini

Düşüp gönlüm hevā-yı nefse ekşer
İdüpdür nāme-i aşmālüm ebter

[195] İrüp günden güne dürlü aşlāmet
Ümizüm kaç olup artar nedāmet

Gidüp az az cismümden cüvānī
Ararum bulmazam çok çok anı

Geçürdüm ğaflet ü cehl içre çağum
Anuñca tebserür oldı ṭudağum

(7b) İlāhī bī-kesem kıl şefkatüñ yār
Ki nefsi nā-kesümden irdi āzār

Libās-ı kibr ü k̄ini al tenümden
Gider ʿucb ejdehāsın gerdenümden

[200]

Naşīb itme dil ü cāna bu kārı
Yüz urup her ıapuya ide zārı

Serüme terk-i ʿālemden urup t̄ac
Yoğ eyle eyleme nā-merde muht̄ac

Revā olmaya ey şāh-ı cihān-dār
Gedālar gibi ola ıullaruñ zār

Ne ıadri ola cism-i h̄āksāruñ
ʿAzābın çekmege rüz-ı şümāruñ

Tenümden her ser-i mū ger lisāna
Gelürse şükrüñ irgürmez beyāna

[205]

Olup k̄āğıd t̄ıbak-ı çerh-i devvār
ıalem olursa ʿālem içre eşcār

Midād olsa eger deryā-yı ʿUmmān
Yazılmaz olmaz ihsānuña pāyān

Leʿāl-i vaşluña kim olsa t̄alib
Gerek ʿayn-ı ʿuyūnı baħra ğalib

Olursa ger suʿāl-i rüz-ı ferdā
Dolar maħşer nidā-yı vāy veylā

Çü başdan gide nefh-i şürdan h̄āb
İçür bārān-ı rahmetden baña āb

[210]

Zebānum zıkrüñ ile ııl güşāde
Dem-i vüsʿatde vü vaqt-i şafāda

Eger kilcüm çeke ģarf-ı ģatāyı
ıat-ı ʿafvuñ çeküp eyle ʿatāyı

Eger olursa şad ģirmen ģünāhum
Yağar ʿafvuñla anı berç-ı āhum

Ger ʿişyān üzre olsa şad kitābum
Anı luftuñla yur çeşm-i pür-ābum

Gözüm yaşını rüd itdi nedāmet
Yiter bu āb-rü ıopsa kıyāmet

(8a) [215]

Ġünāhum olsa mişl-i Baħr-ı ʿUmmān
Yiter bir ıatre rahmet ıılsañ ihsān

İdüp ni' met apusın eşmüme bāz
amu esbāb-1 kārüm eyledüñ sāz

Cihānı ' afv iderseñ şefkatüñden
Ne eksile bihār-1 rahmetüñden

Günāhān-1 günehkerān-1 bī-dil
Dehān-1 murğ içinde pāre degil

Bize deryā-yı rahmetden ıl ihsān
Ki olmaz baluk ile tīre ' ummān

NA' T-I SULTĀN-I ENBĪYĀ MUAMMED MUTAFĀ
ALLALLĀHU ' ALEYHĪ VE SELLEM

[220] Muammed k'aşl-1 hestīdür vücūdı
ul itmişdür cihānı luf u cūdı

erāğın uyarup nūr-1 Hudāyī
Cihāna virdi ulmetden rehāyī

Dil-i haşmı güvāh-1 şıdk-1 zātı
Getürdi söze sengi mu' cizātı

Dem-i hūlı ki dem virdi ' Arabdan
Ziyā uçdı erāğ-1 Bū Lehebden

Tırāz-1 hātimet naş-1 nigīni
Kilīd-i nüh felekdür āstīni

[225] Ruından āftāba virdi pāye
Şaından leyle-i adr oldı sāye

Yoğ iken sāyenüñ anda nişānı
Geçürür sāyesinde hoş cihānı

Cihāna urresi menşūr-1 *Levlāk*¹²⁶
Şaıdur Ka' beye zencīr-i eflāk

Olup rāyāt-1 şer' i āsmān-gīr
Vücūdı cūd ile oldı cihān-gīr

Risālet rāyetin dikdi cihāna
Şerī' at tığın urdı ins ü cāna

[230] Vücūdı halk-1 kevneyne hidāyet
Gedā-yı kūyıdur şāhib-velāyet

¹²⁶ Hadis: Sen olmasaydın (felekleri yaratmazdım).

(8b) Meh ü mihr ü felekdür emrine rām
Olupdur şāh-1 heft eyvān u nüh bām

Şefā' atle şefī' -i mürsel oldı
Bu zulmāt içre nūr-1 evvel oldı

Yüzi nūr-1 çerāğ-1 çeşm-i biniş
Cemāli rūḥ-baḥş-1 āferiniş

Gören ḥüsninde ḥāl-i pür-şafāyı
Görür cem' -i Bilāl u Muştafāyı

[235] Lebinden luḥf olup yāḳūt u mercān
Ruḥından nūr ider cer mihr-i raḥşān

Vücūdı şāh-1 taḥt-1 āsmānī
Felek ḳaşr-1 celālī nerdbānı

Risālet mülkinüñ sulṭānı oldur
Celālet taḥtınıñ ḥāḳāmı oldur

Görüp tañ mı o faḥr-1 mā vü tīnī
Olursa bū beşer ger ḥūşe-çini

Olup cān-1 'Azīz-i Mışra ḳurbān
Ġulāmı oldı cāndan ḥüb-1 Ken' ān

[240] İdüpdür ḥalka-zen mihri Hilāli
Ḳılupdur ṭurresi Hindū Bilāli

Çerāğ-1 rüşeni eyvān-1 rāzuñ
Ḳodı serv-i bülendi bāğ-1 nāzuñ

İşigi busegāh-1 aḥterāndur
Vücūdı ḥātem-i peygām-berāndur

Ruḥıdur şemsesi beytü'l-ḥarāmuñ
Cebīni bedresi bedr-i temāmuñ

Cemāli ḳıblesi ḥavrā vü 'inüñ
Şaçıdur sünbüli Ḥuld-1 berinüñ

[245] Dem-i cān-perver-i nefsi Mesīḥā
İderdi mürdeyi mihriyle iḥyā

Felek olmış durur ferş-i vişāḳı
Olupdur māh-1 nev na' l-i Burāḳı

Melekler bezmine murğ-1 ḥoş-elḥān
Felek fānūs u meh şem' -i şebistān

- (9a) Dili şāfī durur la¹ ü güherden
Sözi lezzetlüdür şehd ü şekerden
Şeref dersin virüpdür şeyh ü şāba
Olupdur ʔıfl-ı şīr ümmü'l-kitāba
- [250] Gözinüñ çeşmesi ʿayn-ı ʿināyet
Eli miftāh-ı ebvāb-ı hidāyet
O genç itdi çü mesken künc-i ğārı
Meges-gīrūñ olur ʿanḳā şikārı
Olupdur ümmet-i şūrīdekāra
Kefīl āmürziş-i āmürzgāra
Zuhūrı mihr-i teblīĝ-i risālet
Vücūdı māh-ı zulmāt-ı ḍalālet
Felek dūdı ruḥı şem¹-i cihān-tāb
Cihān cūdı biḥārı içre ğarḳ-āb
- [255] Semā içre mişāl-i māh u encüm
Teni ʿayne'l-yaḳīn içinde merdüm
İrüp seb¹-a'l-meşāniden kemāle
Meh-i dü-heftedür çerḫ-i cemāle
Güneş nūr ile eflāke urur pā
Seḫer mihr ile oldı ʿālem-ārā
ʿİzārından güneş bir ḳatre dürdür
Ḳamer alnı şu¹āından eşerdür
Lebi yādına kevşer aḳıdur seyl
Megesdür sükkeri üstinde Cibrīl
- [260] Muḫammed ʿāleminden urmasa dem
Ḳabūl-i tevbeı görmezdi ādem
Dilinde olmasa nāmı niĝebān
Ĝarīḳ-ı baḫr iderdi Nūḫı ṭūfān
Eger şalmasa nūr-ı Aḫmed envār
Olur mıydı Ḥalīle nār gülzār
Vesīle dutmasa ger ibni ʿUmrān
Ĝarīḳ olmazdı Fir¹avn ile Hāmān
Muḫammed mihri ile dutmasa fer
Mesīḫ olmaz idi ḫurşīde hem-ser

(9b) [265] Meh ü mihr ü felek cennât u hürî
Anuñ mihriyle bulmuşdur zühürî

Ebū Bekr ü ‘ Ömer ‘ Osmân u Hayder
Buları çâr-yâr itdi peyem-ber

Şalup tûbâ gibi İslâma sâye
Şerî‘ at bunlaruñla buldı pâyē

Şerî‘ at şehrine bunlar çeküp sūr
İdüpdür Ka‘ be gibi Beyt-i Ma‘ mūr

Resûl-i Hâğdan umarsañ şefâ‘ at
Muhibb ol çâr-yâra kıl ri‘ âyet

[270] Dilerseñ iresin Hâğdan merâma
Du‘ â kıl rûh-ı aşhâb-ı kirâma

Kit‘ a

[mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün]

Resûlün ibtidâ yârı mu‘ inî dîn-i İslâma
Ebū Bekr oldı cānyla diliyle eyledi taşdıq

Gelüp imâna şıdık ile şahâbiye idüp sebkat
Anuñçün kamudan evvel imâm oldı ‘ ale’t-taḥkîk

Kit‘ a

[mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün]

İkincisi ‘ Ömerdür kim vücûdı cûd u mihriyle
‘ Adâlet âsmânında dönüpdür mihr-i raḥşâna

Ne dem şevk u hurûşiyile tekellüm itse âvâzı
Helâk olur idi havfdan irişse gûş-ı şeytâna

Kit‘ a

[mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün mefâ‘ ilün]

[275] Üçüncü yârı ‘ Osmândur nebînün çâr-yârından
İderlerdi hayâsından melekler gökde istihyâ

Resûlün kâtib-i vaḥyi olup ol cāmi‘ ü’l-Ḳur’ân
İdüpdür ḥüsn-i ḥulḳ ile¹²⁷ mübârek ismini ihyâ

¹²⁷ Metinde “ḥüsni vü ḥulḳ ile”

Kıt'a

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

‘ Alī dördüncü yārıdur resülün cân ile dilden
Ki oldur rüz-ı maşşerde ‘ uşāta sākı-i kevşer

(10a) Eger ğavvāşveş biñ yıl iderse ğavta bu devrān
Bulımaz baħr-ı cūd içre añna mānend bir gevher

Resülün rüz-ı maşşerde çeküp ħamdü’l-livāsın ol
Sa‘ ādet tacı başında ola günden daħı enver

NA‘ T-I Mİ‘ RĀC-I ŞEYYİD-İ MEKKİ-MEKİN VE SEYYİD-İ
ÜMMİ-EMİN ŞALLALLĀHU ‘ ALEYHİ VE SELLEM

[280] Muħammed k’āsmāna sāye şaldı
Cemāli göklere pırāye şaldı

Serāy-ı Ümmühānī içre ol māħ
Otururken irişdi peyk-i Allāħ

Çü irdi Sidreden ol murğ-ı vālā
Seni dir da‘ vet itdi Ĥaħ te‘ ālā

Getürdi müjde ol müjde-pezīre
Ki āheng ide ‘ arş üzre serīre

Binüp seyr itmege bu nüh revākı
Getürdi pış-keş bile Burākı

[285] Burāk-ı berķ-rev [ü] esb-i felek-kām
Gönülden tiz-seyr ü kevşer-āşām

Ne dūşına urılmış zeyn-i zerrīn
Ne ğuşına irişmiş şavt-ı nefrīn

Per ü bāli dökerdi ‘ āleme nūr
Ayağı tozın ider ğāliye ħūr

‘ Uyūmı sürmesidür kuħl-i *mā-zāğ*¹²⁸
Felek ħingine naķş-ı na‘ ldür dāğ

Binüp ol gice ol şāħ-ı cihān-ġir
Olur saħ-ı zemīnden āsmān-ġir

[290] Burāķa berķvār oldı revāne
Şu‘ ūd itdi zemīnden āsmāna

¹²⁸ Necm/17: (Muħammed’in gözü) şaşmadı.

İdüp Akşāda evvel fetḥ-i bābı
Pes itdi Beyt-i Ma' mūra şitābı

Ruḥı mihrāb-ı Akşāya virüp nūr
Pes andan itdi 'azm-i Beyt-i Ma' mūr

Ḳalup ḥāk üzre eczā-yı' anāşır
Revān oldı göge ol nūr-ı bāşır

(10b) Dilini teng idüp bu ḥucce-i teng
Zemīnden āsmāna kıldı āheng

[295] Bu deyrün ḥ'ābgāhından çıḳup ol
Güneş tek merḳad-i çerḥe keser yol

Şu'ūd itse ne tañ ol nūr-ı muṭlak
Ḳurılmış nerdbāndur da'vet-i Ḥaḳ

Per açdı göge şan murğ-ı hümādur
Açılmış el ḳabūl olmuş du'ādur

Yüridi āsmāna oldı rehvār
Dökilürdi cihāna gerd-i envār

Çün itdi menzil-i māh içre menzil
Semā şahrāsına baḡladı maḥmil

[300] Çün eflāk üzre buldı fetḥ-i bābı
Şalar pīrāye 'arş üzre rikābı

Çıḳınca ṭārem-i firūze ferşe
Risālet destin urdı sāk-ı 'arşe

Baḳup bu manzar-ı jengār-fāma
İrürdi revnaḳın dārū's-selāma

Feraḥdan tāb irüp ol bād-pāya
İrişdürdi anı fevḳ'al-'alāya

Olup çeşm-i ḳamerden nāḥuna dūr
Ḳılurdi 'ayn-ı şemsi vechi pür-nūr

[305] Olurdi saçduḡınca lebleri dūr
Giribān-ı meh ü ceyb-i felek pür

Çü saçdı pertevin ol nūr-ı cāvīd
Düşüp urdı yüzini yire ḥurşīd

Şevābit burc-ı ābīden döküp şu
İderdi gözlerin yolına cārū

Diküp havrā yola çeşm-i siyāhı
Direm-efşān ider geçdügi rāhı

Yitirüp hāzin-i cennet sükūnı
Gezerdi geh birūnı geh derūnı

[310] Baқardı Sidreden ol māh-ı bedri
İderdi secde görüp leyl-i қadri

(11a) Gelürdi raқşa İdris ü Mesihā
İdüp tūṭi vü bülbül gibi āvā

Feraḥdan Zühre berbaṭ-gir olurdu
Kemānı çeng ü tārı tir olurdu

Diküp eflāk çeşm-i intizāri
Dönerdi devr-i gerdün iztirāri

Ayaқ başdı çü keyvāna Burāқı
İrişdi maқdeminden ‘ömr-i bāқи

[315] Çü tayy itdi bisāt-ı çerḥ-i nīli
Bisāt idindi perr-i Cebre’ili

Maқām-ı Sidre üzre başdı çün pā
Yüzinden buldı Sidre zib ü ārā

Pes andan seyri Mīkā’ile irdi
Қudümü cāy-ı İsrāfile irdi

İrür ‘Azrā’ile ol ḥān-ı ‘ālem
Ki oldur kīmyā-yı cān-ı ‘ālem

Çü mevkebdār idi Nāmūs-ı Ekber
Ḥirāmān oldu çün ṭāvūs-ı enver

[320] Şalup zülfeyni Refref üzre sāye
Öpüp pāyını Kürsī buldı pāye

Açıldı bend-i na‘ leyni felek-māl
Bıraқdı sāқ-ı ‘arş üstine ḥalḥāl

Pes andan geçdi ‘arşı şāf u sāde
Metā‘-ı ḥāk қaldı ol arada

Vedā‘ idüp dil ü cism ü cenāna
Қudümü irdi mülk-i lā-mekāna

Olup ‘ayne’l-yaķine ķurretü’l-‘ayn
Güzer itdi çü tir ez- *ķābe ķavseyn*¹²⁹

[325]

İdüp nefsin selām-ı ğayb-ı şādī
Ĥadīş-i nefse itdi ĥayr bādī

Görindi evc-i ‘izzet ol hümāya
Vücūdın maĥv itdi hem çü sāye

Yitürdi anı ķurbet bir mekāna
Ki kendü daĥı şıġmazdı miyāna

(11b)

Yoġ olup varlıġından oldu mezīd
Bu yoķlıķ içre buldı baĥt-ı cāvīd

İdüp Ĥaķ va‘delerle ĥatırın şād
‘Uşāt-ı ümmeti iderdı ol yād

[330]

‘Ubūdiyyet maķāmında ķoyup ser
Ĥudādan ümmetin dilerdi ekşer

Resūlūñ Ĥaķ ķabūl idüp du‘āsın
Giderdi ĥavfını virdi recāsın

Yüzi şuyına anuñ ĥürmetine
İder raĥmet ‘uşāt-ı ümmetine

Ṭalaslandı ķopup deryā-yı şefķat
‘Uşāt-ı ümmet oldu ġarķ-ı raĥmet

Bulur ol deñlü Ĥaķdan ni‘met-i pāk
Ki pür oldu zemīn ü şaĥn-ı eflāk

[340]

Gelüp yārānına bezl itdi añı
Virildi bezl-i cāndan müjdegānī

(12a)

DER- MEDĤ-İ PĀDŞĀH-I RUB‘-I MESKŪN

Felek taĥtında sultān ibni sultān
Şeh-i mülk-i cihān sultān Süleymān

Zemāne içre oldur şāh-ı vālā
Zemīn üstinde zıll-i Ĥaķ te‘ālā

Cihān mülkine şāh u pādşādur
Kemāl-i ‘aql ile kişver-ġüşādur

¹²⁹

Necm/9: İki yay aralıġı.

- Çeküp a' lām-ı mihri ser-semāya
Şalar rāyāt-ı 'adli halka sāye
- [345] Zemānında olup āsūde eyyām
Bulur tīgi ile pīrāye İslām
- Senāsında şu kim olmaz suhan-gīr
Boğazında zebānı oldu şemşīr
- Olup peygāre āhen şefkate mūm
Dilinde kinesi yok şāh-ı ma' şūm
- (12b) Geçüpdür çerh u encümden külāhı
Dolupdur mağrib ü maşrık sipāhı
- Felek lerzendesi bī-vehm ü teşvīr
Oğul üzre mişāl-i māder-i pīr
- [350] Dutupdur 'ālemi cūd-ı cedīdi
Urılmaz gencinūñ mühr ü kilīdi
- Cihān devrinde pūr-genc ü diremdür
Kilīdi dest-i gencūr-ı keremdür
- Yed-i cūdı kilīd-i kār-ı 'ālem
Vücūdı revnağ-ı bāzār-ı 'ālem
- Cihāndan kesdi yok nāmın vücūdı
Şümār-ı dirhemi ref' itdi cūdı
- Olur mebzūli ile māl-ı mīrī
Ki yokdur kişverinde bir faķiri
- [355] Nazar kılduğça şefkatle gedāya
Yidi iklīmi virür bir du'āya
- Olupdur 'ahdi içre devr-i hūn-rīz
Dehān-beste çü haste k'ide perhīz
- İdelden zerre zerre 'adlini fāş
Dehān-ı zulme şıgmaz oldu haşhāş
- Şıdı zulmūñ kemānın 'adl-i şāhı
Atılmaz oldu göge tīr-i āhı
- Olalı 'ālem-i 'adle cihān-gīr
Ber-ā-berdür katında çāker ü mīr
- [360] Aķıtdı cūy-ı 'adlini zemīne
Müşābih eyledi Huld-ı berīne

Açaldan ʿ ayn-1 ʿ adlini cihāna
Yuğu geldi ʿ uyūn-1 pās-bāna

İder ʿ adli libāsın ile işār
Ki ʿ uryān olmadan şemşir ider ʿ ār

Ꞑıtʿ a

[mefāʿ īlūn mefāʿ īlūn mefāʿ īlūn mefāʿ īlūn]

Bulup emn ü emān ʿ ālem şehūñ eyyām-1 ʿ adlinde
Ser-i māh u ten-i māhīde kaldı miğfer u cevşen

(13a) Ne eyler nāle bülbüller ne tağdı hancerin güller
Çuçalın geydi ne lāle ʿ amūdın tağdı ne süsen

Meşnevi

[365] Maḳāmın Haḳ idüp ʿ adl ile Maḳmūd
Livāsın kıldı ḫalka zıll-1 memdūd

Ura şuʿ bān-1 ʿ adli her kaçan dem
Yed-i beyzā olur destinde ḫātem

Olur gösterse el bu şāh Cemşid
Nigininden fūrūḡı laʿ l-i ḫurşid

Urup yire cebīnin mihr ile māh
İderler secdele şām u seḫergāh

Ayaḡı tozına çerḫ-i güher-senc
Ne tañ göz diküp itse fikret-i genc

[370] Gören ʿ ālemde bu zıll-1 Ḥudāyı
Görür bir sāye-i büm u hümāyı

Şadā-yı şevketi irse sipihre
Deḡşdüdür yataḡın māh u mihre

Ṭaḡıdur tiri kāh-1 keh-keşānı
Ḳapar rumḫı külāh-1 āsmānı

Ger ursa şadme-i ḳahrın cihāna
Gelürdi şarḳ u ḡarb ehli fiḡāna

Dutupdur tiḡi şaḡn-1 ḫāki anuñ
Olur şir āhu-yı fitrāki anuñ

[375] Zemīn üzre çekerse tîg-i pür-kīn
İder lerze semāda māh u pervīn

Girüp rezm içre yaluñ olsa tîgi
Çıkar kıan baırınıñ eflāke miği

Ƙıı' a

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

Geh miyān-ı kūhdan tîgi güşād eyler kemer
Geh ser-i ħurşīd-i ' ālemden kıapar rumĥı külāh

Geh diyār-ı Rūma mihr-i cūdı olur zer-feşān
Gāh Hinde māh u encüm tek çeker ĥayl u sipāh

(13b) Meşnevi

Eline ĥancer alduğınca gāhī
Görinür baır-ı cūd içinde māhī

[380] Otursa zıll-i çetrinde o Cemşīd
Felek içre görünür ' ayn-ı ĥurşīd

Şeb içre rezmi bezme itse tebdīl
Çerāğı māh olur encüm kıanādīl

Ƙaçan bezl eylese ĥūn-ı neşātı
Yayılrur keh-keşānāsā simātı

Alup herkes naşībin şād u mesrūr
Getürüp gider andan nitekim mūr

Kime luıf u seĥāsına vire yol
Devesi ölmiş A' rāba döner ol

[385] Ğanī olur şu deñlü māl ü şevbe
İder yoĥsullığa ' ālemde tevbe

Ƙıı' a

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

Ger nazar kıılsañ kef-i destinde her [bir] mevc-şiken
Cüş ider himmet deminde mişl-i mevc-i baır-ı cūd

İrüp in' āmı recāsın gün gibi her şubĥ-dem
Mihr-i cūdıyla ağardur yüzini çerĥ-i kebūd

Meşnevî

Zebûnidur cihânda ins ile cân
Elinde tîğidür mühr-i Süleymân

Olur nâm ile hâkim ins ü câna
Geçer hükmi Ferî vü Lâhicâna

[390] Cihânuñ beglerin idüp müsahhar
Hükümet itdi dünyâya Sikender

Ser-â-ser gerçi fetḥ itdi cihânı
Alup bir kılma virmedi anı

Bu ile itdi dâr u gîr u harbı
Ki dutdı kulları şark ile ğarbtı

(14a) Akıtdı önine ol baḥr-ı şâfi
Bu ‘ asker baḥrına aşurdı Kâfi

Çü bildi anuñ olur baḥr ile ber
Boğazın destine virdi Sikender

[395] Şaḫın yâd eyleyüp Nüşirevânı
‘ Adâlet birle kılma aña şânî

Zemânında ne olsa ḥayr u şerden
‘ Udül eylemedi ‘ adl-i ‘ Ömerden

Kılup ‘ ahde vefâ zulme cefâyı
Yerine kodı şer‘ -i Muştafâyı

Dutupdur mihr-i ‘ adli Şâm u Mışrı
Kuşûrı pâyesidür tâḫ-ı Kisrî

‘ Acem şâhı virüp bâc u ḥarâcı
Ayağı tozın itdi başı tâcı

[400] Alup ol kişveri ol şâh-ı ḥûn-rîz
Olur tîği ile Tebrîz teb-rîz

Tuna ırmağı üzre şâh-ı devrân
İdüpdür Beç kiralın âsyâbân

Yücedür himmetinüñ nerdbânı
Geçüpdür kadri tâḫ-ı âsmânı

Cihândur kim kabâ içre nihândur
Dil ü cânı cihân-ender-cihândur

Şıgar gerçi vücūdı bir abāya
Dili şıgmaz velī arz u semāya

[410] Nazar şalsa gözi hırşīd-i tīze
Olurdu zerre gibi rīze rīze

Vire ger zerreye mihr ile tābı
İder şevk ile bī-nūr āftābı

Haṭı menşürinüñ ta'vīz-i cāndur
Vücūdı 'āleme hırz-ı emāndur

Düm-i tāvūsveş gösterse cevlān
Olur rām emrine Hind ü Horāsān

ıt'a

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

(14b) Oldı ānūn-ı celālinden felekler bir varā
Oldı fihrist-i kemālinden 'anāşır nīm-bāb

[415] Olmayaydı cilveger in'āmınüñ meşşātası
ihre-i bīkr-i recādan zā'il olmazdı hicāb

Meşnevi

Virür aḥbāb u a' dāya ber-ā-ber
Birine tiğ-i kīn ü birine zer

Kef-i cūdı virür ger açsa bāzū
Eli irdüğine zer bī-terāzū

Güşād itse elin bu şāh-ı Cemşīd
Aña hem-kef olımaz baḥr u hırşīd

Olupdur pādşehlerden özi tāk
Zebūndur taḥt-ı fermānında āfāk

[420] Yüzinüñ nūrı mihr-i āsmānī
Cebīni levḥ-i ḥaṭṭ-ı kām-rānī

Güneş kim nūrı virür 'āleme fer
Ruḥından eyler ekşer pertevi cer

Şadef bārān-ı destinden şikem-pür
Olup baḥr içre ḥāşıl eyledi dūr

'Aılda pīr vücūd içre cüvāndur
Dili deryā kefi āb-ı revāndur

Sehāvet bahrı cūdınuñ nemidür
Şehensāhlık gözinuñ merdümüdür

[425]

Dutaldan dest-i ‘adli t̄ir ü şemş̄ir
Ġazāle bāliş olmuşdur düm-i ş̄ir

Şubāna kūh u şahrāda olup yār
Koyun kelbi olupdur gürg-i ħūn-ħ̄ār

Açaldan şāh-bāz-ı ‘adli şeh-per
Dil-i bāz eylemez meyl-i kebüter

Seg-i şayyād u ħargūş itdi peyvend
Ser-i aġnāma eyler gürg sevgend

Tuyūra irişüp ‘adl ü emānı
Yapar çengāl-i bāz içre āşyānı

(15a) [430]

İder ‘ahdinde murġān-ı perende
Per açup kebgveş şeh-bāz çemende

KAŞİDE- DER-MEDĤ-İ PĀDŞĀH-I ‘ĀLEM-PENĀH

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

Ey şeh-i mülk-i siyādet pādşāh-ı kāmkar
V’ey meh-i burc-ı sa‘ ādet fātih-i şehr ü ħişār

Çetr ü eyvānuñda bir zer-şemsedür mihr-i münir
Bārgāhuñ içre bir ħayme sipihr-i zer-nigār

Gökde mihrüñden irişdi mihr ü māha i‘tidāl
Yirde ‘adlüñden geçer ħoş sāl ü meh leyl ü nehār

Oldı luţfuñ sāyesinde şeş-cihet āsūde-ħāl
Şaldı ‘adlüñ rub‘-ı meskūn içre temkīn ü vekār

[435]

Ger nesīm-i luţfuñ irse bīşezār-ı ‘āleme
Gülşen-i cennet gibi ‘anber olur bāġ u behār

Gülşen-i ‘adlüñden ‘ālem buldı būy-ı i‘tidāl
İmtizāc itdi cihānda āb u ħāk ü bād u nār

Nesme-i luţfuña gülşen cāmesini kıldı çāk
Lem‘ a-i mihrüñle açdı yaqasını lālezār

Mihr-i luţfuñla münevverdür bu gün kevn ü mekān
Dād u ‘adlüñle olupdur şahn-ı ġabrā ber-ķarār

Çihre-i gül bâğda olur hayâdan pür-‘ araç
Gülsitânda vaşl-ı luţfuñ kılsa ebr-i nev-behâr

[440]

Mülküñ içre iki âyetdür şehâ seyf ü kalem
Buldılar şubḥ u mesâ gibi cihânda iştiḥâr

Rûz-ı heycâ ḥavf-ı tîğ u ḥancerüñdendir şehâ
Âhen ü seng içre pinhân olduğı âb ile nâr

Aldı tîğüñ kâ’inātuñ gevdesinden darbı rûḥ
Çekdi nîzeñ rûzgâruñ câmesinden pûd u târ

Gâh mâr-ı nîzeñ olur ejderâsâ şaf-şiken
Gâh şîr-i râyetüñ eyler ‘ adüyü tarmâr

‘ Asker-i nuşret-şi‘ âruñ ‘ arşa aşdı tîğini
İdeli kal‘ -ı kıllâ‘ -ı düşmeni kendüye kâr

[445]

Lerze eyler tîğ ü tîründen düşüp âba güneş
Vehm eyler ta‘ n-ı rumḥuñdan bu çerḥ-i bî-ķarâr

(15b)

Rûz-ı rezm içre eger şalşâl ise eyler dü-nîm
Ḥayder-i Kerrârveş çalsañ ‘ adüya zü’l-feķâr

Ḷanda kîlküñ itse nâle yazılur âyet-i feth
Ḷanda tîğüñ kılsa girye cân-ı ḥaşm eyler firâr

Nat‘ -ı heycâ içre Leclâc ise itdüñ şâh-mât
Eyledüñ nerd-i neberd içre ser-i a‘ dâyı zâr

Sâyisüñ şâh-ı Ḥabeş mîr-âḥuruñ sultân-ı Mışr
Ġâşiyedâruñ ‘ Acem şâhı vü segbânuñ Tatâr

[450]

Uyarup gözden çerâğın zâtını kıldı Ḥudâ
Tekye-i ‘ izz ü sa‘ âdet içre pîr-i ihtiyâr

Sen Süleymân-ı zemâne cûd u luţf u ‘ adl u dâd
Yâr olupdur Ḥaķ resûline nitekim ķâr-yâr

Olduğınca çihre-i gül jâlelerden pür-‘ araç
Eyledüğince şükûfe bâğa sîm ü zer nişâr

Şihḥat ile salţanat bâğında ber-ḥordâr olup
Gülşen-i devletde olsun naḥl-i ‘ ömrüñ pâydar

Olduğınca şâh-ı Ḥâver çerḥ-i ķârumdan ‘ iyân
Bulduğınca mâh u encüm şaḥn-ı mînâda medâr

[455]

Mihr-i ‘ adlünle güneş gibi bulup ‘ âlem fîrûğ
Ola encüm gibi eyyâm-ı hayâtuñ bî-şümâr

SEBEB-İ TE'LİF-İ KİTÂB

Meger bir dem ki 'âlem hurrem idi
Nesîm-i şubh eserdi hoş-dem idi

Virüp ezhâr zîb ü fer zemîne
Cihân dönmişdi Firdevs-i berîne

Çemenler hil' at-ı nev-rûz geymiş
Semenler câme-i firûz geymiş

Behâr içre 'arûs-ı gül idüp sūr
Aña yakmışdı zanbağ şem' -i kâfūr

[460] Şabâ kâm almağa gül-berg-i terden
Düşer şeb-nem gibi bâğa seherden

Mişâl-i hoşka-i la' l-i leb-i yâr
Olurdi jâleden gonçe güher-bâr

(16a) Semenler açılıp cüft ü tek olmuş
Çıkarılmış câmesin gönlekcek olmuş

Temâşâya çıkup eţfâl-i ezhâr
Oyun yirine dönmişdi çemenzâr

Uzatmış merhabâya el varaqlar
Kucaqlamışdı birbirin budaklar

[465] Mişâl-i zülf-i hûbân-ı peri-şân
Olur gülşende sünbül dâmen-efşân

Kulağın hâr-ı sūzenle delüp gül
Aña şalkım küpe aşmışdı sünbül

Delüp güller kulağın sūzen-i hâr
Aşardı aña şeb-nem dürr-i şehvâr

Hevâdarı iken cânıla bülbül
Şabâyile şalınur şahid-i gül

Kılup sünbüllerin bâğuñ perişân
Nesîm-i şubh olurdi ' anber-efşân

[470] Gezerdi gülşen içre şahid-i gül
Dağınmışdı serine şırma kākül

Harâret olduğınca bâğa tārî
İderdi mirvağa berg-i çenârı

Dönüp her naḥl-i gül bir tāze ḥūba
Hevā-yı ʿışkı şalmışdı ḳulūba

Hezār āheng iderdi def dutup gül
Ġazel taḳsim iderdi şavt-ı bülbül

Cihān hengām-ı gül gibi şafādan
Pür idi ğulğul u şavt u nevādan

[475]

Felek-āyīn idüp bāğı tezyīn
Şükūfe olmuş idi ʿıḳd-ı pervīn

Nihāl-i servler çekmiş ʿalemler
Mişāl-i rāyet-i sebz-i peyem-ber

Olup gülşende her serv-i dil-ārā
Ḳabā-yı sebz ile bir ḥüb-ı ğarrā

Çekerdi lāle cām-ı ergāvānī
Oḳurdu şavt-ı bülbül nüş-ı cānı

(16b)

Hevā-cūy ayağın çekmişdi bāğa
Delürmişdi şabā düşmişdi dāğa

[480]

Görüp bād-ı hevādan pür-ḥabābı
Şabā zencīre çekmiş idi ābı

Daşup od görmedin ḳaynardı cūlar
Tekellüfsüz revān olmuşdı şular

Ḳıṭʿa

[fāʿ ilātün fāʿ ilātün fāʿ ilātün fāʿ ilün]

Virmiş idi zīb ü zīnet ʿāleme faşl-ı behār
Ḳurmuş idi her şecer çetr ü otağın şāhvār

Geçmiş idi şāh-ı gül taḥt-ı zümüröd-fāmına
Ḳılmış idi çın seḫer şeb-nem āña gevher-nişār

İtmiş idi būy-ı sünbül şāḥn-ı bāğı ʿanberīn
Şaçmış idi nāfe gül-i gülşene misk-i Tatār

[485]

Düşmüş idi naṭʿ-ı gülşende piyāde lāleler
Olmüş idi ğonçe eṭfāli çabuḳ ata süvār

Ezmiş idi gül devāt-ı surḫ içinde zer-varaḳ
Yazmış idi kilik-i ḳudret bāğa ḥaṭṭ-ı zer-nigār

Meşnevî

Bu hâletle düşüp zevk u hürûşa
Gelür bülbül gibi dil murğı cûşa

Şerâb-ı şevkdan dil itmedin nûş
Ciger kanı iderdi mey gibi cûş

Bir iki yâr-ı ‘âşık-meşreb ile
Kemâl ehli muvâfiq kevkeb ile

[490] İdüp gülzâr seyrin şubhğâhî
Temâşâ eyledük şun^c -ı İlâhî

İrüp bir câygâh-ı dil-güşâya
Yitişduk şuffe-i zevk u şafâya

‘Uyûmî eşk-i ‘âşık gibi cârî
Oturup olduk başdan bînarî

Sikenderveş irüp âb-ı hayâta
Yitişduk anda Hızr-ı hazravâta

(17a) Baqup ‘ibret göziyle merğzâra
Getürdük cân u dil murğını zâra

[495] Temâşâ eyledük envâr u eşcâr
İderdi *keyfe yuhyi'l-arz*³⁰ ı izhâr

Bezenmiş şehr-i gülşen cennet olmuş
Dolup her kûşe kûy-ı şoĥbet olmuş

Zemîn günden güne olup güşâde
Zemâna gösterürdi ĥarq-ı ‘âde

Düşüp ‘ışk âteşi Tûr-ı behâra
Yanar vâdî-i Eymen gibi nâra

Olup dîzâra ‘âşık ġâ’ibâne
Şular bî-hûş olup söyler yabâna

[500] Ne ĥikmetdür ki mâr-ı âb-ı cârî
İder tiryâk-ı ekberden nişârî

Ne hâletdür ki çüb-ı bî-tef ü tâb
İder cisminde cem^c -i âteş ü âb

¹³⁰ Rum/50: (Allah) yeri nasıl diriltiyor.

Ne kudretdür teninde yoğ iken fer
Çeker h̄āra şikāfindan çemen ser

Ne kānda buldı reng-i la‘ li gül-nār
Ne yirden aldı bu elvānı ezhār

Viren kim zulmete āb-ı hayātı
Ya kanda buldı ney kanda u nebātı

[505]

Bakup nergis gibi bāğ u behārı
Temāşa eyledük bu sebzezārı

Meşām-ı cāna bũ irdi şabādan
Açıldı gön̄lümüz sünbül hevādan

Olurduğ gāh bülbülveş hoş-elhān
Gehī mecmū‘ a-i gülden ğazel-h̄‘ān

Çeküp geh nār-ı hayretten zebāne
Geh iderdük tekellüm bī-hodāne

İdüp şevk ile herkes hālın iş‘ār
Okurduğ şevk ile ebyāt u eş‘ār

[510]

Añılurdu gehī Leylī vü Mecnūn
Añunla eglenürdü cān-ı maħzūn

(17b)

Okınurdu gehī Şirīn ü Ferhād
Olurdu lezzet alup cān u dil şād

Okınurdu gehī ‘Azrā vü Vāmıķ
Gelürdü hāleti hāle muvāfıķ

Olup her ‘ışķ eri nāmiyle tezkār
Añıldı ‘ışķ-ı Varķa āħir-i kār

Ne çekdügin ğam-ı ‘ışķ ile Gül-şāh
Nice dutıldığını ol yüzi māh

[515]

Şımayup ‘ışķ içinde ‘ahd ü peyvend
Ne şirīnlikler itdügin o dil-bend

Ne derdile gidüp Varķa cihāndan
Ne hasretle geçüp ‘ışķ içre cāndan

Nice irdügi faħr-ı kâ’inātuñ
Nice içürdügin ābın hayātuñ

Didiler yok mıdur bunuñ kitābı
Yazılmadı mı bunuñ faşl u bābı

Niçün olmaya t̄alib bu riyāza
Sevādı gelmeye niçün beyāza

[520]

Yazılmış ola ehl-i ‘ışk ekşer
Ne içün kıla işbu kışşa ebter

Didüm vardur bunuñ dahı kitābı
Velī elfāzınuñ yok sūz u t̄abı

Sipihri içre m̄ah u aḥteri yok
Belī ḥākisteri var aḥkeri yok

Ne nazmı içre bir şı‘r-i teri var
Ne bahrı içre dürr ü gevheri var

Ḳuru bir bāğdur eglencesi yok
Açılmış t̄aze ter bir ḡonçesi yok

[525]

Ne bāğı içre vardur n̄ar u s̄ibi
Ne öter gülşeninde ‘andelībi

Gülistānında bülbülden sesi yok
Bir öksüzdür ki besler kimsesi yok

Gününüñ mihrı vardur t̄abı yokdur
Şebinüñ m̄ahı var meh-t̄abı yokdur

(18a)

Getürmezken teni t̄ākat ḥarīre
Geyüp bir şālı dönmiş bir faḳīre

Ḳuru elfāzı vardur ābı yokdur
Şerer gibi odınuñ t̄abı yokdur

[530]

Çü yār[e] az didüm ben bu cevābı
Bırakdum d̄illerine sūz u t̄abı

İştdiler kelām-ı pür-füsūnum
Sözümden sezdiler sūz-ı derūnum

Görüp bülbül gibi gülşende şevḳum
Figān u n̄aleden ney gibi zevḳum

Degüldür didiler bī-emr-i Bī-çün
Umür evḳātına olduğı merhūn

Maḳālātında ser-lafz-ı dürer-bār
Ḥaber virür ki sende bir ḥaber var

[535]

Mesīḥ-enfāsısın bu rüzgāruñ
Aḳıt āb-ı ḥayātını behāruñ

Cihāna nazm-ı cān-baḥṣuñla cān vir
Dil-i Ya' ḳūba Yūsufdan niṣān vir

Ḳoma ḡayb içre ḳala bu ma' ānī
Şehādet 'ālemine irgür anı

Çü var destüñde miftāḥ-ı lisānuñ
Bedī' ī ḳuflını fetḥ it beyānuñ

Yaḳup nār-ı feşāḥat birle mūmın
Şehābın ref' idüp keşf it nücūmın

[540] Dutup günlükleri şaḥn-ı sipihri
Aña zer-şemse ḳıl māḥ ile mihri

Ḳabāsını idüp gün gibi zerden
Giribānını ḳıl devr-i ḳamerden

Şalup şayd u şikāra şāḥ-bāzın
Düzet şems ü ḳamerden ḫabl-bāzın

Getür ḳāle lisānuñ tercemānın
Bize ḳıl bu ma' ānīñ beyānın

'Uyūna kuḫl-i eş' āruñla vir nūr
Bizi ḳıl nazm-ı cān-baḥṣuñla mesrūr

(18b) **Ḳıṭ' a**

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

[545] Ma' ānī dürlerin bir bir çıkarup ḳa' r-ı deryādan
Bu şāhuñ nazm-ı cān-baḥṣın düzet lü'lü'-i lālādan

Nücūm ile felek gibi bu bezme meclis-ārā ol
Aşup ḳandīlini anuñ zekā-yı 'ālem-ārādan

Ḳılup elfāz-ı pür-sūzuñ cihānı vādi-i Eymen
Dutışdur nār-ı şevḳuñla ḫaber vir Ṭūr-ı Mūsādan

Meşnevi

Çü yār andan bu elfāz-ı dürer-bār
Çıḳup aşdāf-ı dilden oldı işār

Yaḳup cānum bu sözüñ sūz u tābı
Şaçup def' ī içün āb-ı cev-ābı

[550] Didüm her ḫūşe virmez dāne-i bür
Bulınmaz her deñizde ḳaṭre-i dür

Gül olmaz gülşen içre her dikenden
Dür olmaz her çıkan baħr-ı ʿAdenden

Gülistānda ne her sebze olur gül
Ne her nāle iden murğ oldu bülbül

Ne bir kaçre şu ider bāğı s̄ir-āb
Ne bir göz ile eyler devr dülāb

Ne her şāhib-resen olur resen-bāz
Ne per açmak ile peşşe olur bāz

[555] Bedaħşāndan çıkan her seng-i ħāre
Olur mı laʿl gibi gūşvāre

Gerekdür nazma bir merd-i suħan-dān
Ura söz topına meydānda çevgān

Olnca ğavtada ğavvāş-ı māhir
Bulur baħr-ı maʿānide cevāhir

Getürür nazma niçe dürr-i meknūn
Olur silk-i kelām içinde mevzūn

Şular kim ʿilm-i nazm içre ğabīdür
Aña maʿnī demürden leblebidür

(19a) [560] Olnca s̄im ü zerden k̄ise ħālī
Ne aşşı ide ğayruñ genc ü mālī

Dilüm baħrında yoħdur ol kadar dür
İde dāmān-ı nazmum dür ile pür

Ne deñlü ola bir kem-zerrede tāb
Ki ide zūlmet-i dūnyāyı meh-tāb

Vücūd-ı zerredür çün bī-ser ü pā
Ola mı mihr-i ʿālem-tāba hem-pā

Bir avuc toprağuñ ne ola tābı
Ki vire çeşme-i eflāke ābı

[565] Çü olmaz āsyāda dāne-i bür
Kuru devr itmekilene ögünür

Ĥuşūle gelmese ʿaczile meʿmūl
Dutār ʿözrin kirāmuʿn-nās maħbūl

Aħibbā gūş idicek bu ħiṭābı
Virür her biri bir dürlü cevābı

Olup baħr-ı tevekkül içre ğavvāş
Çıkar aşdâf-ı dilden gevher-i hâş

Dizüp cân riştesine ol güherden
Pür eyle dâmenüñ lü'lü'-i terden

[570]

Dilüñe virme ihmâl ile vesvâş
Dimiş ğayru'l-beşer *men yenfe' u 'n-nâş*¹³¹

İrişdi çün bu sözler ğuş-ı hûşa
Dil ü cân bülbülü geldi ğurûşa

Didüm luţf ile ihvân-ı şafâya
Şadâķat ma' deni kân-ı vefâya

Ne nâ-merd [durur] ol kim bî-behâne
Bu meydân içre ķala baş u câna

Ne fermân itseler nîk ü eger bed
Recâ-yı düstân eylemeye red

[575]

Erüñ ger olmasa ķalbinde ķuvvet
Olur mı rezm içinde cenge ķudret

Kimüñ kim tîĝ u tîri var ider ceng
Kimüñ kim dest-ĝiri yoķ olur leng

(19b)

Olursa mülk-i nazmuñ Ķahramanı
Niyâmında şanur tîĝ-i zebanı

Olursa kilki zulmetde Sikender
Olımaz âb-ı ğayvândan lebi ter

Dilinde olmasa fer merd-i ğakkâk
Delince gevheri baĝrı olur çâk

[580]

Didiler yine ol ķavm-i vefâdâr
Olup tûĝı gibi dilden şeker-bâr

Şürü' eyle yiter bu ķıl ü ķâle
Getür tûĝı gibi taḅ' uñ maķâle

İdince bize böyle 'özri tekrâr
Kitâbuñ nişfi yazılurdu ey yâr

Derüñüñ toḫtolu genc-i ma' âni
Açup ķuflını eyle dür-feşâni

¹³¹ Hadis: (İnsanların hayırlısı) insanlara hayırlı olandır.

Gedālar kim ider cer nīm nuḳre
Maḥallinde yayarlar ḥān u süfre

[585] ‘Aṭādur saña genc-i ‘aql u temyīz
Nitekim genc-i Bād-āverd-i Pervīz

Getür elfāza ma‘ nā vü nikātın
Çıkar genc-i ma‘ ārifden zekātın

Gelüp çün müşteri germ oldı bāzār
Getür ortaya var iken ḥaridār

Ma‘ ānī ḥırmenini virme bāda
Metā‘ -ı faḫluñı şalma kesāda

Biḥamdillāh olanın az u çokdan
Kazanmaduñ virüp pūldan buçuḫdan

[590] İrer himmet şeb içre murḡ-ı şeb-tāb
Ger ide şu‘ lesi dünyāyı meh-tāb

Feşāḫatde ki sen mihr-i semāsın
Niçün encüm gibi çeşmuñ yumasın

Akıtsa tañ mı kilik-i Hızruñ ey cān
Devātuñ zulmetinden āb-ı ḥayvān

Zülāl-i nazmuñ üzre teşne-diller
Nitekim āb-ı ḥayvāna Sikender

(20a) Getür lü’lü’ -ı elfāzuñ nişāre
K’ide nazmın Şüreyyā gūşvāre

[595] Ma‘ ānī mihrin eyle kıl münevver
Gurūb itsün görüp ḥurşid-i enver

Yazup bir yüzden eyle ḫaṭṭ u ḫāli
Ki ḫala çeşm-i encümde ḫayālī

Bu yüzden eyleyüp biñ dürlü iḫdām
İderler vech-i ma‘ ḫūl ile ilzām

Didiler olmaz ey kān-ı fütüvvet
İṭā‘ at gerdenin çekmek mürüvvet

Olup bu kışşanuñ hengāme-giri
Cüyüş-ı nazm ile kıl dār u giri

[600] Bedī‘ olur dime sen bu beyānı
Düriş fetḫ eyle bu genc-i nihānı

İrişüp rāyet-i *naşrun min-Allāh*¹³²
Çarīb olur fütūhı inşe'allāh

Feşāhat mülkine olup revāne
Semend-i ṭab' uña çal tāziyāne

Olup meydān-ı ğayret içre Düldül
Yarağuñ gör senüñdür işbu öñdül

Bu sözlerden düşüp cânuma ḥayret
Tenüm yaqdı ser-ā-ser nār-ı ğayret

[605] İderken murġ-ı cân ḥayretle pervāz
İrişdi rūḥ-ı kudsiden bir āvāz

Ki ey baḥr-ı ma' ānide şadefvār
Dilüñ dürci pür iken dürr-i şehvār

Dutup destüñde elmās-ı tefekkür
Girüp sūḳ-ı ma' ārif içre deldür

Dizüp cân riştesine ol güherden
Pür eyle nazmuñı lü'lü'-i terden

Yazup dürlü kināyet ü ḥayālī
Oḳı nazmuñda bu siḥr-i ḥelālī

[610] Feşāhatden dutup destüñde çevgān
Belāğat ṭopın it meydānda ğaltān

(20b) Ne defter kim içinde nazm-ı ter yok
Şadefdür kim derünında güher yok

Sevād-ı dīde içre olmasa nūr
Olur mihr-i cihān-tāb aña mestūr

Çü şubḥ-ı kāzibüñ olmaz fūrūğı
Görinür ḥandesı içre dürüğı

Dilüñ lāl itmedin bu devr-i eyyām
Ço git elfāz-ı cân-baḥşuñla bir nām

[615] Gele bir dem olup şu gibi ḥāmūş
Yatasın künc-i ḥāk içinde bī-hūş

Olup beste dehān-ı dür-feşānuñ
Ne nāmuñ bellü ola ne nişānuñ

¹³² Saf/13: Allah'tan yardım.

Varup   omr n haşadı h k   b de
Dilün muht c ola bir hayr y de

Kimün hayr ile olsa zinde n mı
Olur günden münevver mevti ş mı

Ey  n ma şu kim c yende olmaz
   m rde Hızr olursa zinde olmaz

[620]

İçen bu c m-1 zehri ey  arındaş
Diler mi kimseden taşsin   ş b ş

  Gar z bundan ne fazl u ne sehadur
Eger himmet olursa bir du  adur

ılanu n ş d ola r h-1 rev nı
Bi-ھاqqın s re-i Seb  al-meş n 

Getür s k  o c m-1 hoş-g v r 
Gider bu c n-1 h kiden g b r 

Ger olsa  teşne-leb ne c r  a ne c m
Sa na şunmaz bu devr-i h n-aşım

[625]

    aldum r h-1 udsiden cev b 
Sepildi o dem özin g yret  b 

Gelüp c şa dil-i dery -niş num
Temevvüc itdi bahr-1 d r-feş num

Erenlerden rec  idüp tevessül
Hid yet üstine ıldum tevekkül

(21a)

Yüz urdum h liş-1 arz u sem ya
ş r   itdüm bu nazm-1 dil-g ş ya

Ben num içre kilik-i   anber- m z
Bey num   aynını itdi güher-r z

[630]

uh r itdükçe l 'l '-i ma   n 
Getürdüm silk-i nazma bir bir anı

şaıldı şafha-i k f ra   anber
Ruħ-1 h b nda şan haşt-1 mu  anber

Mid dumdan ışan dürr-i ma   n 
Olur şebde n c m-1  sm n 

Seb l itdüm cih n halkına ey c n
Mid dum z lmetinden  b-1 hayv n

Gerek Hızır u gerekse şeh Sikender
İçüp itsün lebin bu çeşmeden ter

[635] Ne dil kim ' ışk odından ola tâbı
Seper bu çeşmeden cânına âbı

Der-Ta'rif-i 'Işk

Gel ey dil bülbülü efgân demidür
Dutuş ' ışk âteşine yan demidür

Maḥabbet nârına yak kâr (u) bâruñ
Felekde gün gibi nûr eyle nârũñ

Vücûduñ maḥv idüp kaldur hicâbı
Güneş rûşen olur gitse şehâbı

Yoğ itmezseñ bu cism-i ḥâksârı
Silinmez çihre-i cânũñ gubârı

[640] Dilũñ âyinesine virme jengi
Ḥaṭ-ı Yâkûta ekme mürde-sengi

Ney-i ' ışk ile gel sûz u fiğâna
Od ur kûknûsveş bir âşyâna

Dile dâm-ı belâdur cism-i fânî
N'idermiş bülbül-i ' ışk âşyânı

Bu bâğ içinde kalma reng ü bûya
Şaḳın aldanma bu devr-i dü-rûya

(21b) Hezârân bülbüle ḥâl-i ruḥ-ı gül
Ḳokıtmışdur bu bâğ içinde fülful

[645] Gelüp bûy-ı gül-i şevkıla ḥâle
Girüp gülzâr-ı ' ışka eyle nâle

Olup dîzâra ' âşık nitekim şu
Gürizân olsun ' ayn-ı cândan uyḥu

İdüp gül gibi sineñ pâre pâre
Ḳılup derd-i derũnuñ âşkâre

Beyân eyle bize esrâr-ı ' ışkı
Nihân olmaz bilürsin nâr-ı ' ışkı

Ney-i ' ışk ile cânũñ tâze eyle
Nefes germ it bülend-âvâze eyle

- [650] Çü olduñ nāy-ı ʿışk ile hem-āvāz
Sır āgāz eyle ʿışk ile ser-āgāz

Ne dil kim ʿışk ile destān-serādur
Nevāsı dil-güşādur cān-fezādur

Cihān bāğında murğ-ı hoş-nevāsın
Hevā-yı ʿışk ile uçar hümāsın

Degülsin çünki murğ-ı dāne-perver
Kebüter gibi olma cāna per ver

Ço nefis ālāyişini pāk-bāz ol
Hevā-yı ʿışk içinde şāh-bāz ol
- [655] Per açup ʿarş-ı ʿışka itseñ āheng
Olur mihr-i felek ayağına zeng

Ayağ baş rāh-ı ʿışk içre revān ol
Maḥabbet gülşeninde kām-rān ol

Egerçi kār-ı ʿışk āşüb-ı cāndur
Velī cān-baḥş-ı pīr ü nev-cüvāndur

Bitürdi ʿışk-ı ḥāk üzre gül-i ter
Kara toprağı kıldı ʿışk gevher

Ne deryādur muḥīṭ olmaz anı dil
Kālur fikrinde ḥayrān ʿaql-ı kāmīl
- [660] Ne bilsün bī-dil olan derd ü ʿışkı
Görür bāzīçe şanur nerd-i ʿışkı
- (22a) Ne bildi mihr-i ʿālem-tābı zerre
Ne añlar ḥālet-i deryāyı kaṭre

Maḥabbetden ne añlar zāhid-i ḥuşk
Eşer itmez cemāda neş'e-i müşk

Göre mi kūr-ı māder-zād mihri¹³³

Cemāl ehline her dil ʿāşık olmaz
Vişāl-i yāra her cān lā'ik olmaz
- [665] Ne seyr ider cihānda şīri rūbāh
Ne bedr olur sitāre nitekim māh

¹³³ Su yürüdüğü için ilk mısra okunmuyor.

Ne cüft olur hümāya büm-ı meşūm
Ne virür şavķ-ı gündüz şu' le-i mūm

Ne zāğ olur per açmağ ile şeh-bāz
Ne Dāvūda meges olur hem-āvāz

Saña rām oldu ise dil-ber-i ' ışķ
Olur her kimse şanma hem-ser-i ' ışķ

Saña bu ' ışķ ey dil dād-ı Hāķdur
Esīr-i bend-i ' ışķ āzād-ı Hāķdur

[670] Çü ' ışķa mālīk olduñ kıymetin bil
Ne devletdür bu ' ışķuñ devletin bil

Deger biñ naķd-i cān bir gevher-i ' ışķ
Olupdur *kenzi lā-yefnā*¹³⁴ zer-i ' ışķ

Nuķūd-ı cāna ' ışķ ey dil mehekdür
Añı şarrāf olan şaķlar gerekdür

Bulupdur ' ışķ ile ādem vücūdı
Melā'ik ' ışķ ile kıldı sūcūdı

Şu kim kendüye ' ışķı hem-dem eyler
Añı ' ışķ evvel āhīr ādem eyler

[675] Hevā-yı ' ışķ olup her rūzgāruñ
Dem-i ' ışķ ile geçsün rūz-ı kārūñ

Düşer ' ışķ ile bahra kaķre-i āb
Olur baķn-ı şadefde dürr-i hoş-tāb

Yudar ' ışķ ile kanlar pāre pāre
Olnca la'l ü gevher seng-i hāre

(22b) Şadef içre biter ' ışķ ile lü'lü'
Olur hūn-ı siyeh ' ışķ ile hoş-bū

Ġubār olsañ reh-i ' ışķ içre yek-ser
İder toprağın ' ışķ eflāke hem-ser

[680] Şular ger ' ışķ ile olmasa cārī
Yeşermezdi cihānuñ sebzezārı

Ceres ' ışķ ile eyler nāle vū zār
Kaķār-ı nāķa ' ışķ ile çeker bār

¹³⁴ Hadis: (kanaat), tükenmez bir hazinedir.

Açıldı ʿışk ile ḥandān olup gül
Olur destān-serā ʿışk ile bülbül

Meh ü mihr ʿışk ile raḥşān olupdur
Felekler ʿışk ile gerdān olupdur

Zemīni ʿışk idüpdür berk ü ḳā'im
Felek ʿışk ile buldı devr-i dā'im

[685]

Beden ʿışk ile eyler zindegānī
İder ʿışk ile cānlar kām-rānī

Dilüñ āyīne ol āyīne-ārā
Ki sen pūşīdesin ol āşkārā

Nedür ʿālem ger olmasa ğam-ı ʿışk
Ĝam-ı ʿışk ile ḥoşdur ʿālem-i ʿışk

Ĝam-ı ʿışk olmasun ḥiç kimseden kem
Dimezler ʿışkı olmayana ādem

Felek ber-geştesi sevdā-yı ʿışkuñ
Cihān şūrīdesi ğavgā-yı ʿışkuñ

[690]

Ĝam-ı ʿışkı çekenler oldılar şād
Esīr-i ʿışk olanlar oldı āzād

Tesellī virmez ehl-i ʿışka ey yār
Ne reng-i gül ne bŷy-ı misk-i Tātār

Ne eyler cān-ı ehl-i ʿışk ārām
Ne olur şayd-ı zŷlf-i ʿanberīn dām

Mey-i ʿışk iledür germī-i destī
Ḳalanı bāde küpi ḥod-perestī

Ne cān kim ʿışkı yoḳdur ḥiç kesdür
Derŷn-ı cīfeye ḳonmış megesdür

(23a) [695]

Çü Mecnŷn işbu meyden çekdi cāmı
Añılur ʿışk ile ʿālemde nāmı

Bu meyden ḳıldıḡıçŷn nŷş Ferhād
Henŷz taḡlar ider mevtine feryād

Hezārān ʿāḳıl u ferzāne gitdi
Añılmaz ʿışk ile bigāne gitdi

Ne nāmı ḳaldı hergiz ne nişānı
Ne ʿışk ile cihānda dāstānı

Niçe murğân-ı hoş-peyker açup per
Añılmaz nâmı ma' lûm olmaz ekşer

[700]

Velî ' ışığıyla olsa kimse mezkûr
Añılur bülbül ü pervâne meşhûr

Yüzüñ döndürme ' ışık olsa mecâzî
K' olur ' ışık-ı haqîkî kâr-sâzî

Çü birdür ' ışık işi pîr ü cüvâna
Degül cânumdan eksük bu fesâne

Şalupdur göge âhum niçe kez dūd
Olupdur çeşm-i encüm girye-âlūd

Boşandurdukça bendin dilden âhuñ
Dıķardum çañına ot mihr ü mâhuñ

[705]

Çekerdüm ' ışık ile çün dūd-ı âhı
Yaķardum nâra bâm-ı şubhğâhı

Dilâ olduñ çü evc-i ' ışık şeh-bâz
Per açup kıll hevâ-yı şevka pervâz

El ur ' ışık içre gel berü âstâne
Ki senden kıla ' âlemde nişâne

' Adem mülkine çekseñ kâr [u] bâruñ
Yirüñe kıla senden yâdgâruñ

Gezüp bāzâr-ı dehr içre niçe gün
Şatıldı kışsa-i Ferhād u Mecnûn

[710]

Mezâķa hoş gelür gelse zuhûra
Müdâm eski üzümdeñ tâze ğüre

Ne deñlü lezzetinde olsa yatlu
Meşeldür kim olur turvanda tatlu

(23b)

Belî artar cihânda zîb ü zînet
Geyürdukçe cihân nev-rûzî hil' at

Cihâna virmek için çerh pertev
İder her şubh mihrüñ câmesin nev

Cemâl-i yâra bû için gül-âbı
Çıķarur tâze güllerden gül âbı

[715]

Tehî cām içre olmaz şavt-ı kılķul
Geçen verd için itmez nâle bülbül

İrince küdegān nev-rūz u ʿīde
Sevinür artuġın şevb-i cedīde

Olur köhne libāsuñ ʿaybı zāhir
Degüldür cāme-i nev gibi fāhir

Gel ey dil tāze kıl güft ü şenīdūñ
Ki var bir lezzeti her bir cedīdūñ

Suḡanda eyle tāze tarz peydā
Yeñilensün sözüñden eski dünyā

[720] Dilerseñ sözde Ḥamdī iştihārın
Edāya eyle maʿnī iʿtibārın

Edāsuz nazmı şanma dil-güşādur
Söze şūret viren rengīn edādur

Edādur maʿnī-i ḥāşuñ esāsı
Edādur şāhid-i nazmuñ libāsı

Edādur şimdi maḳbūli cihānuñ
Edādur maḳlabı pīr ü cüvānuñ

Sevād-ı lafzı maʿnādan sefid it
Edā-yı pāk ile nazmuñ cedīd it

[725] Bülend olmaḳ gerek beytūñ revāḳı
Ki dutsun mihri nazmuñ ḡumḡuraḳı

Sözi nazm ehlinūñ cāmiʿ gerekdür
Derūnı maḳlaʿ-ı lāmiʿ gerekdür

Āġāz-ı Dāstān

İden bu kışşa-sāzından ser-āġāz
Der-i gencine-i ʿışḳı kılup bāz

(24a) Aḳup her dilden esrār-ı nihānı
Dimiş bu dāstān-ı dil-sitānı

Aḳıtmış kışşa-i Yūsuf-mişāli
Yenābīʿ-ı rivāyetden zülālī

[730] Götürmüş ḥüsn-i Gül-şāhuñ niḳābın
Beyāz itmiş ġam-ı ʿışḳuñ kitābın

Çeküp zūlmāt-ı ḡaḡından ḥicābı
Aḳıtmış çeşme-i ḡayvāndan ābı

Geçerken teşne-dil cāndan Sikender
Revān itmiş oğur şu gibi ez-ber

Semā^ç indan mişāl-i āb-ı hayvān
Hızırveş nūş idüp biñ biñ yaşar cān

Nesīmāsā virüp cān bāğına fer
Rivāyet verzin itmiş tāze vü ter

[735] İdüp cān riştesiyle anı beste
Gül ü sünbülveş itmiş deste deste

Alup gül-deste gibi deste anı
Kokular her gül-i nev-reste anı

Gelüp bülbül gibi āh u figāna
Olur destān-serā bu dāstāna

Dimiş mülk-i ^ç Arabda bir kabīle
Yitürmiş ni^ç metin h^çān-ı Halīle

Neberd ü rezm için atlansalar ger
Olurdu pāy-māl ^ç ālem ser-ā-ser

[740] Çıqup a^ç dā ile kılduğda cengi
Döküp kanın virürler dürlü rengi

Neberd içre mişāl-i gürg-i hūn-riz
Kılıçdan iti ta^ç n-ı nızden tiz

Biñ olup çıksa a^ç dā ger busudan
Kılıç gibi yüzi dönmez ^ç adūdan

Mişāl-i gamze-i kattāl-ı hūbān
Çıkartmazlar dil alurlar idi cān

Alınca ellerine tiğ ü nize
Şalarlar gāv-ı gerdūnı gürize

(24b) [745] Hevāya itseler ger tır pertāb
İder çerhi siper mihr-i cihān-tāb

Şikār iderler idi yirde bī-bāk
Görüp ürkerdi gökde şir-i eflāk

Bıqardı şayd olanı dām u dedden
Bulardı kuyruğın burc-ı esedden

Şebîhündan olup gökde vehimnâk
Değişdürür yatağın mihr-i eflâk

Dutılmağdan meger kórķup kaçır mâh
Gehî olur hilâl ü bedr olur gâh

[750] Tarîd-i esb-i tîz u đarbet-i süm
Zemîni iñledürdi đarbı güm güm

Ne mâl ü mülke var idi nihâyet
Ne esb ü üştür ü ağnâma ğâyet

Göge çıkışsa kaçır kim esb-i tâzî
Olurdi gökyüzinüñ şâh-bâzı

Ķamu nesl-i şarîfi vü küheylân
Uçar bî-per mişâl-i murđ-ı perrân

Sevâdı çeşmesârı mihr-i enver
Örüsi sebzezâr-ı çerđ-i ağzar

[755] Temâşası ğam-ı dünyâyı mâhî
Süleymânüñ semend-i zü'l-cenâhı

Cihân mülkinde bî-hem-tâyî atlar
Ķamıř Ķulađlu yağışı şay atlar

Kimi şeb-đizveř girmiş siyâha
Sađardur alını beñzer řubđğâha

Bu atlara çeküp beñler alup döl
Bu atlardan vücûda geldi Düldül

Bu atlardan düşüp Ķaytasa edhem
Bu atlardan doğupdur Rağış-ı Rüstem

[760] Kimi ħurmâî dorı vü kimi gök
Nazardan tîz ü dilden dağı yüğrük

Süvâr olan bulara ittifâķî
Eyerletmez bihişt içre Burâķı

(25a) Ķařaruñ ħaddi a' dâdı mehâruñ
Ķisâbı yok çü berg-i nev-behâruñ

Şütürler şığmayup şâhn-ı cihâna
Boyun şunmiş fezâ-yı âsmâna

Çekerler baş çerâğâh-ı cihândan
' Alef yirlerdi gökde keh-keşândan

[765] Olup gerdenleri gökde meh-i nev
Yir idi burc-ı cevzâdan durup cev

Çağara girse çağınun fiğani
Dutar şahın-ı zemin ü asmani

Tıxup çağına ot mah ile mihrun
Bozarlar ardalasını sipihrun

Düzüp rişelerin cennetde havra
Dizer boncuqların gökde Şüreyya

Dönüp gerdenleri kurulu yaya
Ser-â-ser surh-mü tavus-maye

[770] Gice içinde olur mah kusu
Serinde bang urur şubhun hurusi¹³⁵

Midad olursa bahır-ı Nilun abi
Yazılmaz güsfindinun hisabi

Reh-i 'aql anda nice olmasun gum
Cihani dutmiş idi misl-i encum

Cihan içre olup ol hayy-ı meşhur
Beni Şeybe dinilür olsa mezkur

Şıfat-ı Ahval-i Beni Şeybe

O kavmun var idi iki emiri
Hasibi hakimi şahib-seriri

[775] Zemānuñ gün gibi 'ālī-mağāmı
Zemīnuñ bahrveş zū'l-ihtişāmı

Ten-i A' rāb içinde ol iki hān
Biri kan idi gūyā birisi cān

Şu' ā' -ı mihr ile ol iki kardaş
Cihānda oldı ay u gün gibi faş

Mürüvvetle ol iki şahib-efser
Bitürmiş cism-i A' rāba iki ser

Şikār eylerler idi şiri cebri
Götürürlerdi darbī dāma bebri

¹³⁵ Düzüp rişelerin..... şubhun hurusi] der-kenar

(25b) [780] Ber ü baħr içre ‘âciz kalsa ger nâs
Birisî Hızır irürdi biri İlyâs

Dirilürdi ol iki şîr-efgen
Cihân içre nitekim cân ile ten

Şıfat-ı Hümâm

Ulusınuñ Hümâm olmışdı nâmı
Kul itmiş ħüsn-i ħulķıyla enâmı

İder mihri günü dünyâyı rüşen
Kılur luĥfi zülâli yiri gülşen

Kurup çetr ü otağın kılrsa dîvân
Düşerdi alçağa eyvân-ı keyvân

[785] Döner kursora otağın lâlezâra
Ĥıyâm-ı çerĥ-i minâ teng-i târe

Dikerdi göklere a‘lâm-ı zerrîn
İderdi ‘âlemi gün gibi tezyîn

Gelürdi piş-keşler baħr u berden
Ser-â-ser la‘l ü elmâs u güherden

Kılurdi cüd ile ol şâhib-i ĥay
Seĥâsı defterini Ĥâtemüñ ĥay

Çekilse ĥ‘ânı ol şâh-ı cihânuñ
Olurdi kâse-lîsi Ĥâtem anuñ

[790] Dutup dünyâ yüzün nâm-ı Hümâmı
Enâm olmışdı maĥkûm u râmı

Şalup dünyâya mihr-i ‘adli pertev
Görüp ĥaclet iderdi çerĥ-i keĥ-rev

‘Adü olsa yidi başlu bir ejder
Olup pâ-mâl olmaz idi hem-ser

Pür olsa ĥayl-i düşmenle cihân hep
Du‘â-yı seyfi olurdi mücerreb

Şıfat-ı Varķa

Görüp inşâf u ‘adlini Hümâmuñ
Kâbül itmiş du‘âsın Ĥaķ enâmuñ

- (26a) [795] ‘Aṭā itmiş idi aña bir oğul
Şalardı gerden-i şemse saçı ğül

Pür idi hüsn[i] çavından memâlik
Ṭavâf iderdi kûyını melâ’ik

Ruḥınuñ tâbı hüsni mâh-tâbı
Dolandurur bütün gün âftâbı

Şaçı dâmında ḥâlî beççe-i zâğ
Ḳurar şeh-bâz-ı cânı dutmağa ağ

Busuya girmiş idi çeşm-i mesti
Dil ü cânı alurdi ḍarb-ı desti
- [800] Bulınmaz ‘âlem içinde meger az
Ḥarâmî çeşmi gibi nâvek-endâz

Daḳup kirpüklerinden ḥancer-i tîz
Gözi merdümleri olmışdı ḥün-rîz

Esîri hüsniñ ins ü perîdür
Yüzi âyîne-i İskenderîdür

Lebini şanma şekker leblebidür
Müferreḥdür adı dil-ber lebidür

Lebine şalmamışdı sâye ebrû
Ḥırâş itmemiş idi nâḥun-ı mü
- [805] Gözi tuş olan ol gonçe-dehâna
Yüzin açmaz gülistân-ı cinâna

Ne çıkmış gonçesinden şemme-i bû
Ne düşmiş gül-ruḥına sâye-i mü

Ḳaşı yayını şalsa yayḳaraya
Şalar biñ Rüstem-i Zâli ḳaraya

Sihâm-ı ğamzesi itdükçe pervâz
Yaşar yayını niçe tîr-endâz

Ruḥı gencine nâzır çeşm-i câzû
Olupdur hüsni üzre ḥâcib ebrû
- [810] Ne câzûdur ‘aceb ol çeşm-i şehlâ
Olur kirpükleri dâ’im şaf-ârâ

Seḥerden şâhidüñ ḥurşid-i enver
Dolanup ruḥlarından nûr ider cer

(26b) Cemāl ikl̄iminũñ şāhib-serīri
Melāḥat çerḥinũñ mihr-i münīri

Deminde olmaḫ için yār u arḫa
Ḳomışdı atası adını Varḫa

Ḳıṭ‘a

[fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün]

Bāḡa girse ḳoymaḡa pāyına şu
Āteş-i dilden dökerdi gül gül-āb

[815] Ḥaddi ḫurşid-i ḳıyāmetden eşer
Ḥaṭṭ-ı sebzi defter-i yevmü’l-ḫisāb

Çeşminũñ ḳan içdüḡin gördi müdām
Oldı diller āteş-i ḡamda kebāb

Şıfat-ı Hilāl

Kiçisinũñ Hilāl olmışdı ismi
Cihān gencini ḫıfz itmiş ṭılısmı

Seḫāvet içre yoḡ idi nazīri
Ġanī iderdi iḫsānı faḳīri

Olur dest-i seḫāsın ḳılsa ger tīz
Behār içre şabā gibi direm-rīz

[820] ‘İnāyetle nazār ḳılsa gedāya
Olur hem-ser gürūh-ı aḡniyāya

Şıfat-ı Gül-şāh

Hilālũñ daḡı gör kim ḫikmetullāh
Bilinden gelmiş idi bir yüzi māh

Nice māh āftāb-ı heft ikl̄im
Gezer āvāresidür ikl̄im ikl̄im

Ruḡından almasa ger irtifā‘ı
Meh ile mihrũñ olmazdı şu‘ ā‘ı

İnüp Zühre meger olmuşdı dāye
Cefā ta‘ l̄imine ol meh-liḳāya

[825] Ruḡından tiredür mihrũñ cemāli
Şalar ferdālara ḳaşı hilālī

(27a) Çalup b̄uyı saçından misk-i ezfer
Ruḥından reng uğırlamış gül-i ter

Nesīm-i s̄unb̄ülü bād-ı şabāyı
Düşürmüş taḡlara kılmış hevāyī

Taḡılmış vechine z̄ülf-i girih-ḡir
Müselsel gösterürdi ḥalḳa zenc̄ir

Şaçından var ise dirmiş şabā b̄u
Ki misk-i Ç̄ini itmiş ḳara yaşlu

[830] Gözi merd̄ümleri şuda yuḥuya
Varup cāz̄ū gibi girmiş busuya

‘ İz̄ārı ḥa‘n iderdi āftāba
Lebi ḥande iderdi la‘ l-i nāba

Tekell̄üm eylese ol ḥab‘ -ı mevz̄un
Dilinden dökilürdi dürr-i mekn̄un

Kime saçı h̄ümāsı şalsa sāye
İrişür efser-i ḳadri semāya

Ruḥı āȳine-i ḡit̄i-nümādur
Yüzi üzre saçı perr-i h̄ümādur

[835] İki z̄ülf-i iki zāḡ-ı siyeh-per
Girüp Ḥuld-ı ber̄ine uçmaḳ ister

Beyāz-ı cebhesi z̄ulmetde meh-tāb
Cemālī ‘ āleme mihr-i cihān-tāb

Çekilmişdür ol ebr̄ū-yı ser-āmed
Cemālī āftābına iki med

Hilālāsā ol ebr̄ū-yı muḳavves
Binā-yı ḥüsnine ḥāḳ-ı muḳarnes

Ḳaşı altında iki nergis-i mest
İki cāz̄ū durur ḡāyet sebük-dest

[840] Nazar şalsa cihān ḥalḳına bir ān
Alur ol ān içinde biñ dil ü cān

Nazar kılsa añā Hārūt u Mārūt
Gözi siḥrin görüp ḳalurdı mebhūt

Gözinüñ siḥrine olsa muḳābil
Ḳalur bātıl olurdu çāh-ı Bābil

(27b) Ğazāl-i çeşm ile ol çeşme-i nūş
Virür şîr-i jiyāna ħ̣'āb-ı ħ̣argūş

Beyāz-ı dīdesi ol gül-^ç izāruñ
Görinür nūr-ı bādāmı behāruñ

[845] Siyeh müjgānı nevk-i ħ̣āra beñzer
Ĥaṭā didüm lisān-ı māra beñzer

Nazar vaqtinde ol müjgān-ı ħ̣ūn-rîz
Lisān-ı mārveş olurdu ser-tîz

Yüzinde burnı beñzer tîğ-i sîme
Ki kılmış sîb-i ħ̣üsnini dü-nîme

Ĥıyām itmiş yaĥod bir sîm barmaq
Yüzinüñ māhını kılmış iki şaq

‘İzār u zülfin itmiş ol dil-efrūz
Güzellik ‘ālemi içre şeb ü rüz

[850] Ruĥı nārın o mihr-i āsmānı
Yaĥup āteş-perest itmiş cihānı

Yüzi māhı güneşden ħ̣aldurup āb
Bırakmış āftābın vechine tāb

Ĥayāt ābı ile ol ‘arîz-ı pāk
‘Araĥ altında ħ̣almışdur şerimnāk

Cemālin ‘arza kılsa ol yüzi nūr
Bihîşt içre ħ̣acāletden ħ̣ıza ħ̣ūr

Lebinde fülful-i ħ̣āli ‘acebdür
Meger la‘l uğrısı düzd-i ‘Arabdur

[855] Lebine beñzese ger āb-ı ħ̣ayvān
Şımazdı şîşesin anuñ Süleymān

Leb-i şîrîni la‘l-i nāba beñzer
Dehānı çeşme-i nūş-āba beñzer

Lebinden ħ̣aclet idüp āb-ı ħ̣ayvān
Ĥaçup zulmet içinde oldı pinhān

Yüzi bāğında ħ̣addi verd-i ħ̣od-rū
Dişidür düre-i mercān içre lü’lü’

Dehānidur meger kim cevher-i cān
Ki olur cān gibi maĥfî vü pinhān

(28a) [860] Ve yāḥod ağzı çeşm-i mūr olupdur
Görinmez çeşm-i bedden dūr olupdur

Ya kılmışdur dehānın çeşm-i mīm ol
Ki ider kııl ile anı dü-nīm ol

Yaḥod olmuş durur bir ḥoḳḳa-i dūr
Ki kılmış dest-i ḳudret dürr ile pūr

Olnca la^c li üzre ḥande zāhir
Zuhūr ider iki silk-i cevāhir

Ḳurıtmış lebleri āb-ı ḥayātı
‘Aḳīde eylemiş ḳand-i nebātı

[865] Ne ḥikmetdür ki ol ḳand-i mükerrer
Göricek ādemüñ imānı gevrer

Beyāz-ı gerdeninde mār-ı kākül
Bir ef’īdür ki yatup yaşdanur gül

Çekilmiş yāḥod ‘Abbāsī livādur
Nihāl-i gülde ḳonmuş yā hümādur

Ya şāḥīndür ki pervāza açar per
Yaḥod genc üzre yatmışdur bir ejder

Revādur ḡabḡabına ger disem şu
Dil ü cānda ḳomaz bir laḥza ḳayḡu

[870] Meger gördi anı ḥurşīd-i enver
Anuñ için düşüp şu üzre ditrer

Ger açsa sīnesin ol ḳaşları ḳavs
Açılur revzen-i gülzār-ı Firdevs

Beyāz-ı sīnesidür levḥ-i imān
Ne kāfirdür görüp olmaz Müselmān

Ġalaḡ didüm hezārān şeyḥ-i Şan’ān
İder ‘ışḳında terk-i dīn ü imān

Ne Şan’ān ol şanem mihr ile her bār
Ḳuşanur keh-keşāndan çerḥ-i zunnār

[875] O sīmīn sā’ id ü ol sāk-ı billūr
Cinān bāḡında şāḥ-ı devḥa-i nūr

Ḳoyarsañ ḳoynuña ḥırz-ı revāndur
Dolansa boynuña ta’vīz-i cāndur

- (28b) Görinse añsuzın ger gerdenüñde
Ferahdan şıgmaz idi cân tenüñde
- Girih açsa eli avcındaki müşt
Olur on gonçe-i zanbağda engüşt
- Yüzi hūra teni billūra beñzer
Bili ince miyân-ı mūra beñzer
- [880] Miyânı farq olunmazdı kıl ile
Aşılmış şem^c idi güyâ tel ile
- Lisân-ı kâle gelmeye kıvanu
O zir-i nâfe ol bâlâ-yı zânû
- O gence vâkıf olmaz degme âgâh
Ki kıomaz ^c işmeti endişeye râh
- Dizidür gūyiyâ gül-deste-i nūr
Olur her dide-i bî-nūra mestūr
- Urur pâ-būsı için âyine rû
Şafâsından müdâmi ser-be-zânû
- [885] Zihî devlet o mir'âta bakup göz
Ruḥ-ı vuşlat açıla göstere yüz
- İki ayağı sîmîn iki servî
O serv üstinde kendüsi tezervî
- Ḳıyâm itmiş ya iki şem^c -i kâfūr
Çerâğ-ı cismin itmiş ser-te-ser nūr
- Dime pâyına sâkından ki kemdür
Ṭarîḳ-ı vuşlata demdür ḳademdür
- Ruḥı mihr-i münevver ḳaşları mâh
Ṭudağı gül-be-şekker adı Gül-şâh
- [890] Nazar kılsañ o serv-i gülsitâni
Gümişden serv idi serv-i revâni
- Ne cennetde olur bu bâğ u gülzâr
Ne düzahda olur böyle yaḳar nâr
- Temâşâ eyleseñ bâğ-ı cinâni
İder gül-şîve bülbüller fiğâni
- Ne ḥâlet var ḡam-ı ^c ışḳ içre ey yâr
Düşer âdem oda pervâne-kirdâr

(29a) Nazar kılsañ eger her bir derüne
Maḥabbet âteşinden var nümüne

[895] Tolu her dilde ‘ışk-ı lâ’übâlî
Bu varlıqdan degüldür kimse ḥâlî

Gözet ‘ışk içre ‘aql-ı zü-fünûnı
İder ‘uşşâka ta‘lîm-i cünûnı

Nihân olmaz ğam-ı ‘ışk ile bir rāz
Ya kanlu eşk olur yâ āh-ı ğammāz

Ḳıṭ‘a

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

Sînem içre nār-ı ‘ışkuñ kim nihân idi benüm
Ey dirîğâ dūd-ı āhumdan cihāna oldı fāş

Bilmediler ğarḳa-i ḥün olduĝın cān u dilüm
Aḳmayınca seyl olup merdüm gözümden kanlu yaş

Meşnevi

[900] Kaçan reftāra gelse ol dil-ārām
Ḳalur mıydı dil ü cān içre ārām

Yanardı cān-ı ‘ālem cilvesinden
Perîler per dökerdi şîvesinden

Gözi ḥün-rîz ü zülfeyni dil-āvîz
Leṭāfet gülşeninde serv-i nev-ḥîz

Yaḳar mihr ile lâle baĝrına dāĝ
Gözin yummaz ğamından nergis-i bāĝ

Düşerdi ruḥlarından gül utanu
Benefşe urur idi ser-be-zānū

[905] Firāḳından düşüp kühsāra lâle
İderdi ḥün-ı dilden pür-piyāle

Ne Varḳa gibi toĝdı bir melek-ḥū
Ne Gül-şeh gibi ‘ālemde perî-rū

Biri serv-i sehî biri şanavber
Biri mihr ü biri māh-ı münevver

Biri şekker-leb ü biri yüzi gül
Biri tūṭî biri āşüfte-bülbül

- (29b) Çü deh sāl oldı ol iki nigāra
Virürler añları âmüzgāra
- [910] Varup geldükçe Varğa ile Gül-şāh
Kırān iderdi gūyā mihr ile māh

Olup cāndan biri birine dildār
Zebān-ı hāl ile eylerdi güftār

Düşenler ʿālem içre ʿışk-ı yāra
Düşer evvel azacuk iʿtibāra

Bağup gözi ider gönli maḥabbet
Kılur cān virmege cānāna sebkat

Gidüp dīvāne gibi rāh u bī-rāh
Der ü dīvāra başlar yazmağa āh
- [915] Gerek olsun mecāzī ger ḥaḳīkī
Budur ʿışk ehlinüñ şāhum ṭarīkī

Çü Varğa ile Gül-şāh-ı dil-efrūz
Olurlar āteş-i ʿışk ile dil-sūz

Kılup birbirine çeşmin ḥavāle
Oğur gibi olup eylerdi nāle

Göz idüp birbirine gāh gāhī
Uğurlayın iderlerdi nigāhı

Küçücükden kul olup şāh-ı ʿışka
Yilerlerdi yüz urup rāh-ı ʿışka
- [920] Dutışmağ ʿışk-ı dildār ile hoşdur
Dögüşü büyimek yār ile hoşdur

Eger ʿayb u eger fażl u hünerdür
Şabāvetde *ke-naḳşin fi'l-ḥacer*¹³⁶ dür

Görürdi Gül-şehūñ yüzini Varğa
Varurdi baḥr-ı ḥayret içre ğarğa

Nazar şalduğça Varğa üzre Gül-şāh
Ağup yaşı iderdi derd ile āh

Oğurlar idi mektebde sipāre
Olurlar tīğ-i ʿışk ile sī pāre

¹³⁶ Arap atasözü: (Küçüklerin eğitimi) taşın üzerine nakşetmek gibidir.

- [925] K̄ad ü zülfinden ol iki dil-ārām
Oğur birbirine karşı elif lām
- (30a) Bağup biri birine āh iderdi
Duyılmasun diyü kütāh iderdi
- Ara yirde miyāncı dīde idi
Ve l̄ikin ol dağı düzdīde idi
- Biri birini görmese dutup teb
Olurđı çāh u zindān āña mekteb
- Olurlardı çü mektebden revāne
Değişüp levha iderler behāne
- [930] Tecāhül eyleyüp ol iki dildār
Görür birbirini hayl̄ile tekrār
- Çü başdan aša ʿ ışk u derd ü miñnet
Revādur ehl-i ʿ ışk itse ger ʿ illet
- Kimüñ kim derdi vardur günde bārī
Toğuz kez dolanur kūy-ı nigārı
- Metāʿ -ı hüsn ile germ olsa bāzār
Olur şāh u gedā cāndan harīdār
- Kurılsa şāh-ı ʿ ışkūñ bārgāhı
Olur derbānı ʿ ālem pādşāhı
- [935] Gerek İskender ü Dārā vü Dārāb
Sezādur olsa şāh-ı ʿ ışka bevvāb
- Döner ʿ ışk ile düşen sūz u tāba
Demürden şīşe şancılmış kebāba
- Mağabbet cāmınuñ bir cürʿ asın nūş
İderse yidi deryā eyleye cūş
- Mağabbet mihrinüñ bir zerresin ger
Temāşā itse çerh̄ ura felekler
- Koyalum dilde olan k̄ıl u k̄ālī
Başından geçmeyen bilmez bu hālī
- [940] Ne darb urmuş durur t̄ir-nümūna
Külüng-i ʿ ışk kūh-ı Bī-sütūna
- ʿ Aceb mi yağsa pervāne per ü bāl
Düşen ʿ ışk odına yanar be-her-hāl

Ne dil kim ʿ ışk odından oldu rüşen
Olur külhan bucağı aña gülşen

(30b) Cihāna şāh iken Varqa vü Gül-şāh
Dirilürken biri mihr ü biri mäh

Küsūf-1 ʿ ışk ile irüp zevāle
Hūsūf-1 hecr ile döndi hilāle

Ḳıṭʿa

[mefāʿ ilün mefāʿ ilün mefāʿ ilün mefāʿ ilün]

[945] Birinüñ ebr-i ğam içre dutılmış tīre olmuşdur
Ruḥı mihr-i güneş gibi kūsūf-1 ʿ ışk-1 dil-berden

Birinüñ mäh-1 ruḥsārın zulām-1 leyle-i zülfi
Hūsūfāsā kıilup bī-fer şehāb-1 misk-i ezferden

Meşnevī

Çün on biş yaşa irdi ol cüvān-baht
Semend-i hüsne urdı gün gibi raht

Meh-i nūrın kıilup aña rikābı
Ṭabıl-bāz itdi mäh u āftābı

Güneş gibi el urdı tīġ-i tīze
Şuʿ āʿ-1 mihr-i hüsünüñ kııldı nīze

[950] Siper idindi mäh-1 çār-dehden
Ḳopardı kūy-1 hüsni mihr ü mehden

Şehā ile olup meşhūr-1 āfāk
Kemāl ü faẓl ile ʿ anḳā gibi ṭāḳ

Süvār olduḳda ger kılsa şitābı
Yarum menzilde ḳurdı āftābı

Segirdimde eger es dise yile
Çıḳar cānı yanınca yile yile

Dokınsa taşa tīġ-i tābdārı
Dolardı göge encümveş şerārı

[955] Ğāzab birle ger itse ṭaʿ n-1 nīze
ʿ Adū taş olsa olur rīze rīze

Ger ursa kuvvet ile düşmene gürz
Geçerdi yire olsa Kūh-1 El-bürz

- Kemān alup eline çekse ger t̄ir
Esed olur felekde şayd u naḥç̄ir
- (31a) Kemend ile kaçan kim kılsa şaydı
Ururdı bebr ü ş̄ire ḍarḅı ḳaydı
- ‘Uṭ̄aridvār eline alsa ḥāme
Yazardı ṭarfetü’l-‘ayn içre nāme
- [960] Bu deñlü fazl ile gör ol dil̄iri
Olur dildārınuñ ‘ıṣḳı es̄iri
- Zebūn iken ḥadeng-i t̄irine ş̄ir
Ġazāl-i çeşmine olmışdı naḥç̄ir
- Ruḥınuñ fikri alup yoğ u varın
Şaḳı gibi ḳomamışdı ḳarārın
- Olup beytü’l-ḥızān içinde giryān
Görinmezdi gözine av u seyrān
- Ne gün kim görmese ol gül-‘izārı
İderdi bülbülāsā āh u zārı
- [965] Görinmese gice ḥüsni çerāğı
Erirdi nār-ı ḡamdan bağrı yağı
- Cihānda kim ola ‘ıṣḳa ḳul olmaz
Viren ‘ıṣḳ içre varın yoḥsul olmaz
- Şular kim ‘ıṣḳ ile hem-rāh olurlar
Maḥabbet ‘ālemine şāh olurlar
- İdüp cām-ı maḥabbet cür‘ asın nüş
Dilüñ āyine gibi ḳıl nemed-püş
- Vücūduñ dāğlarla gül gül eyle
Yaḳup ‘ıṣḳ odına cismüñ kül eyle
- [970] Şeḥāb-ı dideñi nemnāk eyle
Yaşuñ seyliyle yoluñ pāk eyle
- Çaḳup ‘ıṣḳ āteşin cānuñda yandur
Maḥabbet şem‘ ini dilde uyandur
- Geyüp divāneveş bir şāl-i köhne
Yüri Mecnūn gibi ser-pā bürehne
- Ġurūr-ı ḥüsñ ile yār itse nāzı
Biñ ol deñlü ziyāde ḳıl niyāzı

Bilürsin muḳteżā-yı ḥüsn olur nāz
Yaraşur şāh-bāz olana pervāz

(31b) [975] Bilür ki ḥūbuñ olur şīvesi ḥūb
İder biñ minnet ile anı maḥbūb

İFŞĀ-YI ‘IŞK-I VARÇA VÜ GÜL-ŞĀH

Bu söz gün gibi rüşendür cihāna
Ki nār-ı ‘ışk olmaz bī-zebāne

Yazanlar rezm-i ‘ışk içre maḳāle
Dimişlerdür süñü şıgmaz çuvala

Ne zulmetde ḳalur māh-ı münevver
Ne balçıkla şıvanur mihr-i enver

Nihān olur ne dilde ‘ışk-ı ‘āşık
Ne setr olur fūrūğ-ı şubḥ-ı şādık

[980] Güzeldür ḳatı ḥükm-i ḥūb-rūyı
Niḳāb içinde dutar teng-ḥūyı

Meşeldür ḥūb-rū olanlar ekser
Ḳapu bağlansa revzenden çeker ser

Nażar ḳıl lāle vaḳti kūhsāra
Niçe ḥurrem gelür faşl-ı behāra

Öñine ḥā’il olmaz tağ ile taş
Yanar od gibi ḡabrādan çeker baş

Cemālin itmek için āşkāre
Ḳılur bir sebze iken şaḳḳ-ı ḥāre

[985] Ne ḥāletdür ki ‘ışk-ı ‘ālem-ārā
Zuhūra gelmesin eyler teḳāzā

Bu cümle cünbiş-i zāt-ı ezeldür
Teḳāzā-yı şıfāt-ı lem-yezeldür

Alup zerre fūrūğından bunuñ gül
İder mihr ile nāle cān-ı bülbül

Ruḡın bu oddan itdi şem’ -i enver
Görüp anı yaḳar pervāneler per

Meger düşdi dil-i āba şerārı
Ki nılūfer bitürdi mā’-i cārı

- [990] Bezendi var ise anuñla Leylî
Ki Mecnûn itdi cāndan aña meyli
- (32a) Leb-i Şîrînde zâhirdür nişānı
Ki H̄usrev viridi dil Ferhād cānı
- Bu sūzişdür ki dā'im eyleyüp āh
Yanarlar derd ile Varğa vü Gül-şāh
- Anuñ ' ıŝkıyla bunuñ h̄usni çavı
Çabîle içine şaldı mesāvî
- Ki Varğa birle Gül-şāh-ı vefādār
Nesīmāsā olup ' ışka hevādār
- [995] Gül-i ' arızları döndi zerîre
Ten-i sîmînleri tār-ı ħarîre
- Çıkarup tîr-i āhı āsmāna
Sehî kâmetleri döndi kemāna
- Yağup ' ışk âteşine cism ü cānı
Şerer gibi uçurdılar revānı
- Dönüp baħr-ı sirişki ala kane
Dökerler dürr-i eşki dāne dāne
- Firāk odına yanup ħ'āh nā-ħ'āh
Çağarlar sūz-ı dilden âteşin āh
- [1000] Ne gice içre olur nār bî-nūr
Ne gündüz içre olur dūd mestūr
- Görüp iller bu sūz u bu güdāzı
Açar māzerlerine işbu rāzı
- Ne dil-ber vardur anuñ nāzı olmaz
Ne kişver var anuñ ġammāzı olmaz
- Didiler Varğa Gül-şāha virüp cān
Olupdur ney gibi ' ıŝkıında nālān
- Nigārın daħı Varğaya virüp dil
Çalupdur serv gibi pāy-der-gil
- [1005] Dutup kanlu yaşı şāħn-ı zemîni
Boyandı ergāvāna yāsemîni
- Hevā-yı ' ışkı ile ol peri-şān
Çara zülfi gibi oldu peri-şān

- Dem-ā-dem anlu yaşı cūy-bārı
Olur gūlzār-ı hūsnı ire cārı
- (32b) İřidūp bu sōzi ol iki māder
Olur cān u dili amdan pūr-āzer
- aādur didi cem[] -i penbe vū nār
Od ile penbenūñ ne oyımı var
- [1010] aberdār itdi birisi Hūmāmı
Biri daı Hilāl-i nīk-nāmı
- Ne naş oynaduını []ış-ı dil-gīr
Didiler igneden iplige bir bir
- Ki Vara ile Gūl-řāh-ı dil-efrūz
Dūřūp []ıřa fiān eyler řeb ū rūz
- İki būlbūl gibi hem-sāz u dem-sāz
İderler sūz-ı []ıř ile ser-āāz
- Yanarlar nār-ı []ıřa nitekim []ūd
İderler āh ile dūnyāyı pūr-dūd
- [1015] Oul pāyına degse seng-i rīze
İder cismin atanuñ rīze rīze
- Oul cismine degse bir řerāre
Yaar mihr-i ūbūvvet anı nāra
- Vucūdın kıřanup teng-i abādan
Cemāli gūlřenin řalar řabādan
- Aız adurmayup būlbūllerine
Yil esdūrmez yañaı gūllerine
- Gūlistān ire zam irse dikenden
Atası intīām alur dikenden
- [1020] Gelūrler bir araya ol iki pīr
Didi bu şer olur olursa te'īr
- am-ı []ıř ile []āř olsa mazūn
Eger Leylī olursa ola Mecnūn
- Ne dil kim ire []ıř ire cūnūna
Dūřer řīrīn olursa Bī-sūtūna
- İrūrler āir āña fikr ū rāyı
Ki urřīd ile cem[] ideler ayı

Girüp bāğ-ı vişāle bülbül ü gül
Aradan götrile āvāz-ı ğulğul

(33a) [1025] Dilā ger merd iseñ ʿışk ile mest ol
Dimezler ʿışk adına zen-perest ol

Görüp her şemʿ-i cemʿ i yana düşme
Per ü bālūñ yaqup pervāne düşme

Zen-i bed-mihr elinden nūş iden cām
Çeker niş-i ħumārını ser-encām

Vücūd-ı ħāksāruñ āba şalma
Ĥayātuñ zevrağın gird-āba şalma

Şakın Zāl-i cihāna açma dīdār
Ṭalāğa vir nikāğa virme ikrār

[1030] Ne er kim Zāl-i dünyādan berīdür
Selām olsun āna kim ʿışk eridür

İlāhī cāna ʿışkuñ reh-nümün it
Yiter dünyā ğamı birle zebün it

İdüp ʿışk ehline yārın müyesser
Dilegüm bu durur yā Rabb sen ver

ŞIFAT-I BEHĀR

Meger bir dem cihān olmuşdı ğulşen
İdüp bülbül fiĝān olmuşdı ğul şen

Çözüp saçın çemen bezminde sünbül
Çalup bülbül dönerdi rağş urup ğul

[1035] Açılmış ğulsitān içre semenler
Yeşil ağlas döşenmişdi çemenler

Revān olup aqardı āb-ı ħayvān
Nebāt emvātına bağş eyleyüp cān

Yed-i kudret ile bāğ içre yer yer
Nühās-ı ħāke tarğ eylerdi gevher

Bulup şems ü qamer şeklini envār
Açıldı dürlü elvān ile ezhār

Nesīm ol deñlü açmışdı ğul-i ter
Yoğ idi ğonçe başın şoqacağ yer

- [1040] Kılup gül şive¹³⁷ bülbüller olur zār
Ara yirde durup dırnaç çalar hār
- (33b) Hevādārı iken cānıla bülbül
Şabāyile şalınur şahid-i gül
- Gül-i nev-reste olmuş bāğa bānū
Benefşe ğamdan urmuş ser-be-zānū
- Degül şeb-nem görinen vaqt-i eşhār
Hayādan derlemiş ebkār-ı ezhār
- Diküp serv-i sehīler ser ber-eflāk
Ferahdan güller itmiş pīrehen çāk
- [1045] Düşüp gül-berg-i ter özge hevāya
Süvār olmuş yiler esb-i şabāya
- Çabuğ at ile seyr eylerdi ğonçe
Yiler peyk-i şabā düşmüş öñince
- Açılmış bāğ içinde ğonçe-i ter
Dağar şeb-nem bahīr gūşına gevher
- Dönüp gülşende her gül bir nigāra
Dağınmış jālelerden gūşvāre
- Fem-i gül açılup oldukça handān
Lebine urur idi jāle dendān
- [1050] Virürdi şırma kākül gibi zīver
Gül-i sīmīn-bedende perçem-i zer
- Dutup gülşende nergisler piyāle
Aña göz boncuğın dağmışdı jāle
- Çeker baş jālelerden sebze-i ter
Nitekim beyzeden tūṭī-beçe ser
- Öterdi şavt-ı rūḥ-efzā-yı bülbül
Çeküp çāk eyler idi cāmesin gül
- Görüp bu keşret içre lāle bāğı
Çıqup şahrālara kurdı otağı
- [1055] Külāh-ı ʿarī ol başdan çıkardı
Er oldu etmegin taşdan çıkardı

¹³⁷ Metinde “şīveler”.

Alup sūsen ele çinī şurāhī
Pür olmuş boğazına deñlü rāhı

Lisān-ı hālūme dir içmeñüz āb
Ki pīr olan şerāb içse olur şāb

(34a) ‘Uyūnın devr eli idüp tolu āb
İderdi gice gündüz nāle dūlāb

Dir ey hüş-yār olanlar içmeñüz mey
Ki mādandur cihānda *kūlli şey*¹³⁸ *hayy*¹³⁹

[1060] Oğur hikmet sözini sūsen ü şu
Müdāmī meşrebe göre olur bu

Düşüp bülbül hevā-yı sūz u sāze
Geçen eski ğamı eylerdi tāze

Nevā-yı kumri vü āvāz-ı dürrāc
İder ‘ışk ehlinüñ şabrını tārāc

Cihān-ı bī-vefādan almağa kām
Semen sākī olup nergis dutar cām

Bu faşl içre yaqasın itmeyen çāk
Yiridür başına yıqılsa eflāk

[1065] Bu devr içinde cāmı kılmayan pür
Mezākı yoqdur anuñ urup öldür

Dilā var ise şevkuñ sen de cūş it
Görüp bu meclisi cāndan hurūş it

Gönül vir güllerüñ bir tāzesine
Kulaq dut bülbülüñ āvāzesine

Bakup ‘ālemde şun‘-ı lā-yezāle
Ta‘ alluq eyle bir zībā cemāle

Gözüñ yaşı dönüp āb-ı revāna
Revān it bir boyı serv-i revāna

[1070] Ne ser kim işbu devletden berīdir
Hayātı bī-şebāt u serserīdür

Bilürsin çünki gün günden beterdür
Geçerse bir günüñ hoşça yiterdür

¹³⁸ Metinde “*şey’in*”.

¹³⁹ Enbiya/30: Her canlı şeyi (sudan) yarattık.

Ne dün geçmiş gün olur rüz-ı pîrüz
Ne olur sâl-i refte'îd u nev-rüz

Felek zehrin döküp cām-ı şerāba
Virür her devri bir mülki hārāba

Ṭoğuz ṭasdan olursa ger güzerān
Añı def' itmez illā cem' -i yārān

(34b) [1075] Anuñ kim ṭa' mı dā'im dürd-i dendür
Ne bilsün lezzet-i 'ālem nedendür

Yaraşmaz güft ü gū her bir zebāna
Degül her mīve lâ'ik her dehāna

Olursa Hızr şuyından eger şîr
Ulur pistān-ı segden emse ger şîr

Düşer mi her dehāna menn ü selvā
Seg ü gürbe yimez kişniz ü hürmā

Dilā merdüm-mizāc iseñ yigil pāk
Ġidā-yı gāv u ḥardur ḥār u ḥāşāk

[1080] Murāduñ üzre devr itmez çü devrān
Murāduñ bāri al rağmına ey cān

Çü ḳalmaz kimse bāḳī işbu dehre
Cihāndan bāri al zevḳ ile behre

Bugün bul kendüñe bir yār-ı dil-keş
Ġam-ı ferdā ile olma müşevveş

Ġam-ı ferdāyı yirken niçe nā-dān
İrişmedin aña teslīm ider cān

Çün esbāb-ı ṭarāvetden yuya dest
Sebīl bağlar 'uyūn-ı nergis-i mest

[1085] Ḳalur bāḳī ne hengām-ı cüvānī
Ne mevt irişse olur zindegānī

Ḥarāb olur çü bu bī-hūde bünyād
İdegör dūstān ile dilūñ şād

Ḥoş olur olsa cem' -i dūstān ḥoş
Reyāḥīn ile olur büstān ḥoş

Gele bir dem esüp yili memātuñ
Ḳuruda şoldura berg-i ḥayātuñ

Ne gül bitdi ki anda yokdur ey yār
Vücūdı üzre zaḥm-ı nāḥun-ı ḥār

[1090]

Girürsin tu‘ meveş āḥir ne çāre
Dehān-ı ejdere beñzer mezāra

Yimezden öñ vücūduñ ejder-i ḥāk
Yüri tiryāk-i mey nüş eyle bī-bāk

(35a)

Şeb ü rūzuñ dilerseñ ḳadr ü nev-rūz
Geçer ḥoşlıḡla ‘ ömrüñ ey dil-efrüz

Çeküp baş bitmedi bir serv-i bālā
Ki yimedi felekden erre ber-pā

ŞIFAT-I RŪZ VE‘URS-I GŪL-ŞĀH

Güneş itdi çü bāḡ-ı dehri tezyīn
Zemīn oldı ser-ā-ser verd ü nesrīn

[1095]

Dutup dūnyā yüzün ol verd-i raḥşān
Cihānı eyledi la‘l-i Bedaḥşān

Cihān şaḥnı bulup envā‘-ı zīnet
Açıldı şan gül-i gülzār-ı cennet

Virüp nūrı ile dūnyāya zīver
Zemīni ṯarḥ-ı iksiri ider zer

Ḥamel burcını taḥvīl itdi Ḥurşīd
Ayaḡa bindi gūyā cām-ı Cemşīd

İrişüp tāb-ı mihrūñ kūhsāra
Cihān dönmişdi hengām-ı behāra

[1100]

Atası Varḳanuñ gördi ki ‘ālem
Donandı nitekim maḥbūb-ı ādem

Çemende servler olmuş ḥırāmān
Mişāl-i dil-rübā-yı pāk-dāmān

‘İzār-ı gül olup şeb-nemle nemnāk
Nitekim ḥadd-i maḥbūb-ı ḡazabnāk

Donanmış jālelerle sebze-i ter
Urınmış lü’lü’-i lālādan efser

Düşüp ‘ışḳ ile daḡa sūnbül-i zār
Yapar Mecnūn gibi başında evkār

- [1105] Aķup vādīlerüñ her şu bñarı
Olurđı eşk-i ‘ aşık gibi cārī
Gelincük çiçeği gibi geyüp al
‘ Arūs olmak dilerdi ‘ âlem-i Zāl
Didi demdür bu faşl içre ki Gül-şāh
‘ Arūs olsun bezensün taht-ı dergāh
- (35b) Kırılşun ĥaymeler şāhn-ı cihāna
İrişsün efser-i çetr āsmāna
Kırup şahrālara çetr ü otağı
Ĥıyām ile dutalum deşt ü dağı
- [1110] Ĥaber virdi ķarındaşı Hilāle
Ki mihrüm irdi māhuñdan zevāle
Niçe bir lāleveş fırķat urup dāđ
‘ Uyūmı çeşmesārın ide ırmađ
Niçe bir bāđ-ı ĥamda nāĥun-ı ĥār
İde cān bülbülini vālih ü zār
Niçe bir nāle idüp ura nevbet
Dili virānesinde büm-ı ĥasret
Niçe bir nāleden cismi olup nāl
Ola zār u za‘ ĩf āşüfte-aĥvāl
- [1115] Cihān cennetden olmışdur nümüne
Açılmış ĥonçe güller ĥüne ĥüne
Çiçeklerle donandı bāđ u bustān
Yaķup her küşede şem‘ -i şebistān
Ruĥ-ı cānāne gibi açılup gül
Kucup birbirini şarmışdı sünbül
Dutup her gül çemen bezminde bir def
Şabā evrāķ-ı bāĥa çaldurur kef
Zemistāndan çenār olmuş iken şel
Yed-i ķudret şunar aña yeñi el
- [1120] Kesilmişken ayağı cüybāruñ
Yüzi şuyı olupdur lālezāruñ
Yaķınmış taze güller āteşin dāđ
Düm-i řāvüsa dönmiş gülşen-i bāđ

Dikiş dutmaz görüp pîrâhen-i gül
Nemed geymiş alendervâr bülbül

ı'a

[fâ' ilâtünfâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün]

(36a) Dem urur beñzer Mesîhâdan yine bād-ı behâr
K'ide emvât-ı nebâtı zinde luf-ı Kirdgâr

Bülbül-i hoş-h'ân our serv üzre tûbâ âyetin
Sûre-i Kevşer ider tefsîr gûyâ cûybâr

[1125] Bâğ içinde şâh-ı gül geçdi zümürürd tahtına
Durdı ayağ üzre arşusına serv ile çenâr

Döşedi dîbâ-yı sebz ayağına şahn-ı çemen
ıldı dürr-i şâhvârı çın seher şeb-nem-nişâr

add-i hûbandan eşer gülşende her tâze nihâl
Hadd-i cānāndan 'alāmet nevr-i nesrîn ü enâr

A zanba a güller a nevr-i yāsemen
Gülşen-i bâğ-ı cihān olmışdı şehr-i andehâr

Gül gibi gülşen içinde dest-mālin doldurup
Gönderürdi gonçe güller armağanın yāra yār

Meşnevî

[1130] Bezenmiş dönmiş 'ālem naş-ı Çîne
Ne naş-ı Çîne Firdevs-i berîne

Şerāb u şāhid ü şohbet demidür
Behār eyyāmı 'işret 'ālemidür

Düğünlerle ılup 'îş-i behārı
Virelüm Varaya ol gül-'izārı

Dutup Cem gibi elde olu cāmı
ılalum niçe gün 'îş-i müdāmı

Sehergeh kim bile kilik-i zebāna
Ne şüret naş ide deyr-i cihāna

[1135] Ne mihri var bu dehr-i bî-şebātuñ
Ne istikāmı hāl-i kâ'inātuñ

anîmet gör cihānuñ elde varın
Aña kim hüküm ide kim bile yarın

Niçe Sāmuñ şerābuñ semm idüpdür
Niçe Rüstemleri ser-sem idüpdür

Hezārān şāh-ı hüsnuñ çerḥ-i bī-bāk
Ḳılur gīsūlarını mār-ı Ḍaḥḥāk

(36b) Degüldür ḥīleden bu devr ḥālī
Şalupdur çāha çok Yūsuf-cemālī

[1140] Teğāfül itme alur dīv-i devrān
Elüнден ḥātemüñ olsañ Süleymān

Varursın erse başuñ ger simāke
Sikender gibi dil-teşne helāke

Çü gūş itdi Hilāl işbu maḳālī
Ayuñ on dördine döndi hilālī

Du‘ā vü ḥamd idüp perverdgāra
Şürü‘ itdi binā-yı ‘urs-ı yāra

Ḳurıldı ḥaymeler şāḥn-ı zemīne
Çıḳup günlükleri çerḥ-i berīne

[1145] Ḥasedden sāyebān-ı sāyedāra
Buludlar oldı gökde pāre pāre

Ḥıyām üzre nuḳuş-ı şemse-i zer
Ḳomazdı ḳurş-ı mihre zerrece fer

Düşüp cān u dili reşk ile tāba
Düşerdi lerzesinden yire āba

Şalup naḳş-ı nücūm-ı āsmānī
Pelengīlerle zeyn itdi cihānı

Nihālīler şalup üstine zer-kār
Zemīne virdiler zīnet felekvār

[1150] Döşendi çevre bālišler ser-ā-ser
Ḳamu zer-beft ü dībā vü ser-ā-ser

Virürler şāḥn-ı arza eyle zīnet
Ḳuşūrın bilür idi görse cennet

Döşendi zer-benekler lālezāra
Dökilmişdi yire gūyā sitāre

Yaḳarlar ‘anber ü ‘ūd-ı Ḳumārī
Pür eylerler meşām-ı sebzezarı

- Dimāğ-ı ‘ālem ol būdan olup çāk
Pür oldı misk-i terden nāfe-i hāk
- [1155] Çü tezyīn-i bisāt irdi temāma
Şalā vü da‘vet oldı hāş u ‘āma
- (37a) Şalup eṭrāfa mektūb u resā’il
Oқınmışdı muқaddem her қabā’il
- Şaçu içün çekildi pīş-keşler
Ser-ā-ser la‘l ü elmās u güherler
- Gelür bī-ḥadd ğilmān u cevārī
Ki ḥüsninden bulur māh inkisārı
- Dirildi da‘vet olup hāş u ‘āma
Bihışt ehli gibi dārū’s-selāma
- [1160] Gelürler bir yire ednā vü eṣrāf
Oturlar yir yirin ecnās u eṣnāf
- Dizildi zer-kemerli dil-rübālar
Güzeller gün gibi zerrīn қabālar
- Ayağ üzre mişāl-i şüret-i deyr
Durup iderdi ‘ālem bunları seyr
- Muğannīler oturdı bağladı şaf
Kimi çeng aldı destine kimi def
- Gehī nāyi vü gehī çaldılar ‘ūdı
Ki eflāke çıkardılar sürüdi
- [1165] Sürür-ı sūrdan қalb-i ricāle
Şafā irdi irişdi vecd ü hāle
- Pes andan қaldurup sāz-ı neşātı
Döşerler çāşnī-gīrler simātı
- Dizildi ol қadar ni‘met simāta
Ki itmez ‘aқl-i küll anı ihāta
- Döşendi iki yanı doldı biryān
Ki bir yanını bilmek olmaz imkān
- Dönüp yağlu çörekler қurş-ı mihre
Müdevver şüfreler devr-i sipihre
- [1170] Çekildi ol қadar ni‘met firāvān
Siniler birle donandı beyāban

Gülâc ile dolup ç̄inî tabaqlar
Pür oldı sükkerî-şerbet çanaqlar

Çazanlar toptolu olmışdı ni' met
Yiyüp götürene olurdu minnet

(37b) Meges şeh-bâzveş açmış idi per
Şikâr eylerdi hûn üzre kebüter

Çarıncalar yimezlerdi pilâvı¹⁴⁰
Götürüp gider idi nîme gâvı

[1175] Yıgıldı kûha döndi kelle-şekker
Ne kelle ser-be-ser kand-i mükerrer

Ger olmayaydı şûri lezzetinde
Deñizler harc olurdu şerbetinde

Şeker şerbetler aqđı seyle döndi
Mışır mülkinde daşmış Nîle döndi

Şalâ olmışdı çünkim hûs u 'âma
Edeb birle oturdılar ta'âma

Dilâ sen çıqmağıl tavr-ı edebden
Bilürsin hüd edeb gelmez 'Arabdan

[1180] İçüp şerbetleri cām u şafāsuz
İderlerdi tenāvül iştihāsuz

'Arab haqqında hüd bu söz haḫādur
Tehīdür çeşmi mā'-i iştihādur

Ne ser kim de'b aña pīrāye şalmaz
Hümā-yı devlet aña sāye şalmaz

Edeb tavr olmasa bir pādşāha
Muḫārin olmaya zıll-ı İlāha

Gerek ednā vü ger şāhib-nesebdür
Dilerse hil'at ü efser edebdür

[1185] Edeb baħrında olup cānı ğavvāş
Ululardan biri bir gevher-i hāş

Bulup itmiş cihānı aña muḫtāc
Yaraşur şehler itse dūrretü't-tāc

¹⁴⁰ Metinde "pilâvı vey".

Edeb t̄ac̄ist ez n̄ur-ı İ̄lāhī
Be-nih ber-ser be-rev her cā ki h̄ āhī¹⁴¹

ŞIFAT-I MECLİS-İ MEY

- (38a) Çü ni‘ met yindi kıldılar du‘ āyı
Döşerler ālet-i bezm ol arayı
- Yeñi başdan kırıldı t̄āze meclis
Dolup gülşen gibi āvāze meclis
- [1190] Şükūfe neşr olur gibi şecerden
Pür oldı bezm içi nuql-i şekerden
- Muğannī ırladı nāy itdi efgān
Şadeh güldi şurāhī aġladı kan
- Kimi sāġar dutar elde kimi cām
Alurlar devr-i h̄un-āşāmdan kām
- Muğannī gūş-māl itdükçe ‘ūda
Gelür bezm ehli şevk ile sürūda
- Pür idüp aġzına dek rūh-ı rāhı
Düzildi meclise zerrin şurāhī
- [1195] Serine t̄ac̄ urup la‘ l ü güherden
Kılur gīsūların zencir zerden
- Dönüp bir dil-ber-i gerden-firāza
Kulaġ urmuş durur bezm içre sāza
- Alup p̄irāmenini sāġar u cām
Dutarlar kavline geh gūş u geh gām
- Dutup meclisde k̄āse cām u sāġar
Şurāhīden müdāmī mey ider cer
- Açup bāzār-ı meclis içre dükkān
Şurāhī h̄ āce sāġar cüre ġilmān
- [1200] Ya beñzer meclis içre hoşka-bāza
Oturmuş hoşka-i cām ile bāza
- Düzildi yine geldi dil-rübālar
Ser-ā-ser sim-ten zerrin kabālar

¹⁴¹ Edep, Tanrı nurundan taçtır. Başına koy ve her nereye istersen git.

Şıganup aldı sâķiler ele cām
Ne el başdan ayāğa nuķre-i hām

Şerābı bindürüp zerden ayāğa
İçürüp devr iderler şola şağa

Elinde sâķinüñ sâğar ile mül
Açılmış şāh-ı gül ucında şan gül

(38b) [1205] Bu meclis içre sâğarlar dolup kām
Bu meclis içre ‘ aşıklar yudar kıan

Bu meclisde dil alur çeşm-i maħbūb
Bu meclisde kıoparur ğamze āşūb

Bu meclis içre virür devr-i sâğar
Şurāhī gibi acı acı diller

Bu meclis içre virür bī-zarūret
Müdāmī halka bāde ekşi şūret

Gehī şevķa gelürler bint-i rezden
İderler ğāhi hazz çeşm-i çerezden

[1210] Çalınur geh kemānçe ğāhi ıklık
İdüp kıulķul şurāhī cām lıklık

İrüp ğuşına bu şavt u bu āvāz
Semāda Zühre eylerdi ser-āğāz

Muğannivār hırşīdi idüp def
Çalardı şubhadek aya urup kef

Şunup hūbān-ı A‘ rābı piyāle
Getürür taş olursa vecd ü hāle

Diyüp biñ nāz ile ‘ aynı vü rūhı
Alur cān u dilüñi çeşm-i şūhī

[1215] Ne cān kim anlara hem-dest olurdu
Daħı nūş itmedin ser-mest olurdu

Huşūşā merħabā vü būselerle
Lebinden sükkerī senbūselerle

Getür sâķī o cām-ı la‘ l-i nābı
Gider cān u dilümden sūz u tābı

Dutup elde o cām-ı cān-fezāyı
İçüp bulsun dilüm ğamdan rehāyı

Tenünüñ var iken táb u tüvānı
Gül-i zerdüm bitürsün ergāvānı

[1220] Görinen lālenüñ bağındaki dūd
Benüm āhumdan olsun āteş-endūd

Görinen nergisüñ ‘aynında gevher
Yaşum cüyından itsün gözlerin ter

(39a) Hızān irişmesün dirseñ bu bāğa
Meded sākī bizi başdur ayağa

ŞIFAT-I MECLİS-İ GÜL-ŞĀH

Çurılmışdı yine bir niçe hargāh
Girüp menzil idinmiş idi ol māh

Dügün şevkına zülfine o dil-ber
Güneş gibi dağınmış şırma teller

[1225] Şalup hargāha mihr-i hüsni pertev
İrem gülzārına dönmişdi ol ev

Derilmişdi mişāl-i ‘ıkd-ı pervin
Güzeller meh-liķālar aydan aydın

Ara yirde oturmuş şāh-ı hūbān
Nitekim encüm içre māh-ı tábān

Yüzi nūr ile şalmış anlara táb
Nitekim zerreye mihr-i cihān-táb

Bu şevk ile olup dil-şād u hurrem
Melekler gibi olmuşlardı bi-ğam

[1230] Kılup ‘arızlarını bāde-i hamrā
Şalarlardı dil ü cān üzre yağmā

Bulup ālām-ı devrāndan emānı
Mey-i telh ile eglerlerdi cānı

Muğanniler çöküp diz Zühreāsā
Kimi def çaldı kimi rüh-efzā

Olup bülbül gibi Gül-şeh tarabnāk
Giribānın iderdi gül gibi çāk

Dutardı ‘ıtr-ı zülfi meclis için
Nitekim büy-ı misk-i nāfe-i Çin

- [1235] Añup mihr-i ruḥm Varḫanuñ ol mäh
İderdi şubḥ olunca nâle vü âh
Gözine girmez idi ‘îş u ‘işret
Ḳayıdluya ḥarām olur çü şoḥbet
Olurdi gâhi ḥargehden revâne
İderdi görmege yârı behâne
- (39b) Bu ‘ursa yenge olup Zâl-i dünyâ
Yaқınmış idi şevḳdan tâze ḥinnâ
‘Aceb ḥâlet durur bu devr-i dâ’im
Olur şağdıç şalınan şaḥşa dâ’im
- [1240] Bu yaña Varḫa daḥı bî-dil-ârām
Dilinde ḳalmayup şabr ile ârām
Ḳılurdi ḳanlu yaşın aқıdup seyl
Yilerdi yopururdi nitekim yil
Baқup gün yüzün iñlerdi ıraқdan
Nitekim bülbül-i güyâ budaқdan
Gözün tuş eylese ol meh-liḳâya
Ḳararup yire düşerdi çü sâye
Düşerdi âteş-i ‘ışḳ ile tâba
Dönüp sîḥ-i ḡam üzre şiş kebâba
- [1245] İder ḥalk anlaruñ yādına mey nüş
Ḳılurdi râḥ-ı ḡam bunları ser-ḥüş
Hümâm olmuşdı cāndan ḥurrem ü şād
Ki servüm bār-ı ḡamdan oldu âzād
Anı bilmezdi kim bu çerḥ-i ḡaddār
İder bir laḫzada biñ ḥîle izḥār
Şunarsa âdeme bir loқma şekker
Olur cānına ḫa‘m-ı zehr-perver
Cefāda er¹⁴² vefā içre zen olur
Ere yol gösterürken reh-zen olur
- [1250] Şaқın aldanma ey dil dehr-i şūma
Reh-i vîrân içinde baқma būma

¹⁴² Metinde “er ü”.

Binüp nefis atına merdüm kıvanu
Dime bu kâhbe-i dünyâya bânû

Tek otur ger hıred-perver iseñ sen
Buna cüft olma zinhâr er iseñ sen

Şaçı cân gerdeni üzre selâsil
Lebinüñ nüşîdur niş-i helâhil¹⁴³

Bakup vechindeki nakş u nigâra
Gönül virme bu Zâl-i rûzgâra

(40a) [1255] Nazar kııl ‘ayn-ı ‘ibret ile bir an
Nelerden arta kalmışdur bu devrân

Kimi donatsa kat kat pîrehenle
Gider yeñsüz yaķasuz bir kefenle

Bakup nakşına andan umma nef’î
Dolandurma şaķın boynuña ef’î

Er iseñ aña dil virme güzer kııl
Zen-i bed-mihr-i dünyâdan hâzer kııl

AHVÂL-İ REBİ‘ İBNİ ‘ADNÂN

Açan bu kışşa-i pür-sûzdan râz
Ney-i dilden bu resme virdi âvâz

[1260] Ki var idi ol ilde bir kabîle
Taħakküm eyler idi başķa ile

‘Arab içre ger olsa adı mezkûr
Benî Zaybe añılır idi meşhûr

Aña hüküm eyler idi bir ulu beg
Dirilürdi ‘Arabda kamudan yeg

‘Adû idi müdâmî şayd u avı
Cihân içinde meşhûr idi çavı

Ne ceş ü ‘askerine hadd ü gâyet
Ne mâl ü kişverine var nihâyet

[1265] Yaluñ eylese tiğ-i âteş-efşân
Şerer gibi olur düşmen perişân

¹⁴³ Metinde “helâsil”.

Çıkup çavı şecâ' at birle anuñ
Rebî' idi adı ol pehlevānuñ

İşitdi hüsni-i Gül-şāhı ırağdan
Olur Husrev gibi ' aşık kulakdan

Ne yirde baħr-ı hüsni itse temevvüc
Halāş-ı cān o deryādan olur güc

Ne sır var şem' -i hüsni içinde ey yār
Yanar ' uşşāķ añā pervāne-kirdār

[1270] Açılsa Yūsuf-ı hüsniñ niķābı
Şalar āfāķa nūrı şevķ u tābı

(40b) Maħabbet mihr-i kōparsa teķazā
Olur bir zerre mihr-i ' ālem-ārā

Çü mihr-i hüsni-i Gül-şāh oldu rüşen
Diküp göz ' ayn-ı ' ālem oldu revzen

Şaçı ' ıtrın alup bād-ı şabādan
Olur halk-ı cihān t̄alib hevādan

Degülken k̄imyādan bir eşer fāş
Añā t̄alib geķer her rind ü k̄allāş

[1275] Virürken Yūsufa dünyā tolu māl
Olurdu riştesiyle müşteri Zāl

Behār içre yüzün gösterse gülzār
Olur vālīh hezārān bülbül-i zār

Tulū' itdi çü mihr-i hüsni-i Gül-şāh
Gören itmezdi illā derd ile āh

Cihāna hüsni gülzārı olup fāş
Yazar oldu der ü d̄ivāra naķķāş

Añı şanma der ü eyvāna yazdı
O naķş-ı pāki levħ-i cāna yazdı

[1280] Yidi iķl̄ime düşdi hüsni çavı
Bıraķdı rub' -ı meskūna mesāvī

Rebî' daħı kılup cān naķdin īşār
Metā' -ı vaşlına oldu ħarīdār

O meh mihr ile idüp āh u nāle
Ĥaber virdi niķe def' a Hilāle

Neye mālîk isem ger mülk ü ger māl
Baña Gül-şāhı vir amusını al

Yaup āteş gibi barum firāı
Tenüm hakister itdi itirāı

[1285] Yiter ekdüm am-ı  ışında derdi
Diri itme bu bülbülde o verdi

Olursa ger benüm gibi hezārān
Cemālî gülşeninde zār u nālān

Nevāma nisbet āvāz-ı megesdür¹⁴⁴
Degül  aşı amusı bül-hevesdür

(41a) Virüp  ışı ile varum hevāya
Terāne baladum ney gibi vāya

ayāt u merg olup cāna müsāvī
Dilüm am amaınıñ yadı avı

[1290] am odından nihāl-i huşke döndüm
urımış nāfe-i bī-müşke döndüm

Dutışdı nār-ı  ışa cism ü cānum
Eridi tende maz-ı üstühānum

Başuma tāk idindüm dūd-ı āhı
Dikindüm dūd-ı āhumdan külāhı

Revān olup gözümde āb-ı gül-reng
Dil ü cān onçe gibi oldu dil-teng

Niçeye dek o gülzār-ı İremde
Alam būyın nesīm-i şub-demden

[1295] Niçe bir ol gül-i cennetde ayrı
Seerlerde şabādan cerr idem bū

Ne serv [ü] gülsüz olur ha-ı būstān
Ne bülbulsüz olur bā u gülistān

İderseñ tañ mı bu mur-ı arībi
Gülistān-ı cemālî  andelībi

Şaın anı virüp ibni Hümāma
Dilüm murın düşürme bend ü dāma

¹⁴⁴ Metinde “megesdür megesdür”.

Olursa ğayre cāy-ı geşt o gŭlzār
Olur lâ-bŭd dil ũ cān bŭlbŭli zār

[1300] Çekŭp ‘ asker idem bir dŭn ŝebĥŭn
Kılam cem‘ iyyet ũ ‘ ursuñ ħara gŭn

Çıkarup dŭd-ı āhuñ āsmāna
Seni bed-nām idem ħalk-ı cihāna

Çıķup çetr-i felek-ķadrŭnden ol māh
Otaĝuñ ola baŝuñ ũzre ħargāh

Ŗalup sāye gibi raĥtın zemĭne
Dŭner gŭçgŭncinŭñ ħara evine

Ne zer-efser olur tāc-ı gedāyĭ
Ne ŝāĥib-tāc olur her rŭstāyĭ

(41b) [1305] Yaraşmaz necm-i bĭ-ferr-i Sŭhāya
Kırān itmek recāsın ide aya

Gice içre degŭldŭr ħadd-i şeb-tāb
Ki ide ‘ ālemi meh gibi meh-tāb

Ola mı zerrenŭñ tāb u tŭvānı
Ki bura pençe-i mihr-i cihānı

Bu vech ile yazup bir niçe nāme
Uçurmuşdı anı peyk-i Hŭmāma

Dil-i bĭmārına virŭp cev-ābı
Yañıldı yazmadı bir gŭn cevābı

[1310] Bu ĝam birle dili āŝŭfte idi
Ĝāzab içre peleng-i ħufte idi

Ne ħufte sa‘ y idŭp rāh-ı talebde
Yatur bir ŝĭr idi kŭh-ı ĝāzabda

Gice gŭndŭz idinmiş idi teŝvĭŝ
İderdi añlaruñ ħālını teftĭŝ

Meŝeldŭr iller içre bu sŭz ey yār
Olur her ħuftenuñ ardınca bĭdār¹⁴⁵

¹⁴⁵ Bu beyitten sonra, mef‘ ũlŭ mefā‘ ĭlŭ mefā‘ ĭlŭ fe‘ ũlŭn vezninde der-kenar olarak kaydedilmiŝ bir beyit var. Metne dahil edilmeyen beyit aŝaĝıdadır:

İtmiş mey-i ‘ iŝķuñ beni cānā ħaberŭm yok
İtmiş fikirŭñ ‘ aķlumı yaĝmā ħaberŭm yok”

Olur uyhu yörense gāhi şuya
Yörenmez lîk ħ̣āb ʿ ayn-ı ʿ adūya

[1315] Dayanup kuvvetüñe eyleme zūr
Şaķın görme ʿ azizüm düşmeni ħor

Ĥicirde kıl nazār nār-ı nihāna
Yiter bir çaķımı cümle cihāna

ŞIFAT-I ŞEB VE ŞEBİĤŪN-I İBNİ ʿ ADNĀN

Meger bir gice şāh-ı çerĥ-i çārum
Maķām u menzilin kılmaşdı țarum

Gidüp mağrib-zemīne mihr-i gerdūn
Gice Hindūları kıldı şebīĥūn

Ĥarañu başdı cünd-i māh-tābı
Büridi ʿ ālemi zulmet ĥicābı

[1320] Ĥara bus olmaş idi necm-i ĥandān
Gice zengīsi göstermezdi dendān

(42a) Yitürmiş beyzesin zāğ-ı şeb-i tār
Bulmazdı fetīlin yaķmağa nār

Meger kim mākiyān-ı zulmet-i şeb
Nücūmın beyzesin başmaş idi hep

Rebī ʿ gördi çü mihr-i mehr-i Gül-şāh
Ṭulū ʿ itdi cihāna ĥāh-nā-ĥāh

Vücūdın zulmet-i ĥayret büridi
Ĥazab nārı ile ķanı ķurıdı

[1325] Müheyyā itmiş idi ʿ askerini
Atı yararını vü ceng erini

Bu ĥayretle binüp bir bād-pāyı
Eser yiller gibi oldu hevāyī

Olup ĥül-ı beyābān gibi ĥüm-rāh
Gice içre giderdi rāh u bī-rāh

Görinmezdi gözine māh u meh-tāb
Uçardı zulmet içre mişl-i şeb-tāb

Meger kim gice içre büm idi ol
Görinmez țālī ʿ -i meşşūm idi ol

- [1330] Gözinden âdemüñ olmışdı pinhân
Nitekim gicede gül-i beyâbân

Yetirüp zulmet-i şeb içre râhı
Gözi görmez idi kıandıl-i mâhı

Çıkarup nâr-ı hiddetden zebâne
Gider yil mûmı gibi yana yana

Gezüp zulmet-i hayret içre hayrân
Sikenderveş arardı âb-ı hayvân

İrişdi çın seher bād-ı şabāveş
Dem urdı hamle kıldı ejdehāveş
- [1335] Benî Şeybe yaturken mest ü bî-hüş
Hevâ-yı kîn ile ol baħr-ı pür-cüş

Talaslandı yüridi mevc-i ‘ asker
Gariķ-ı baħr-ı hûn itdi ser-â-ser

Yazardı cām-ı tığ ile humārın
Tolu urmuş gibi yoğ itdi varın
- (42b) Karañu gice içre tîr ü şemşîr
İrişdükde olur mı aña tedbîr

Bu bezm içre olan esbāb u âlet
Alındı oldu cümle nehb ü ğâret
- [1340] Yile vardı kamu bu taħt u bu tâc
Olur bir laħzanuñ içinde târâc

Cihānuñ eksük olmayup fesādı
Ayaqlanur müdāmî bezm-i şādî

Boyana dil-rübālar şāhı Gül-şāh
Görüp bu hāli itdi derd ile āh

Gözinden ebr-i ğam yağdurdı bārân
Kara baħtına kıaldı zār u hayrân

Yüz urup yire idüp āh u zārı
Dir idi yā İlāhî şakla yārı
- [1345] Rebî‘ hod hûn-ı a‘ dāyı idüp seyl
Akıtdı Mısr-ı āşüb içre bir Nîl

Olup nâr-ı ğazabdan âteş-efrüz
Arardı Gül-şehi ol merd-i firüz

İderken nāle vü feryād u āhı
Bulurlar menzili içre o māhı

Çekerler altına bir bād-pāyı
Uçurdılar hemānā ol hümāyı

Görinmez yollara ‘azm itdi cānān
Ten-i hākī içinde nitekim cān

[1350] Gezüp aradılar Varqayı her sū
Çaçup aḥşamlamış idi o meh-rū

Gice içinde itdi kendüyi güm
Sevād-i dīde içre mişl-i merdüm

Dilersen olmayasın ey gönül zār
Gözün aç ‘ayn-ı cānı eyle bīdār

Dimiş bu nükteyi aşhāb-ı fiḥnat
Eceldür ādemīye ḥāb-ı ḡaflet

Olupdur ‘ālem içre bu meşel fāş
Geçürür merd-i ḡāfil-ter küpe baş

(43a) [1355] Var itme ḡaflet ile fırsatı fevt
Ki nevmün nāmı olmışdur aḥū’l-mevt

Ḥayātın isteyen itmez teḡāfūl
Ki ḥurna uyusa bekler ḡaravul

Ger olmasa felekde ḡālī’-i şūm
Şikār-ı şāh-bāzı yir midi būm

Çaçan itse felek baḥtını taḡyīr
Naşīb-i kelb olur loḡma-i şīr

Ezelden resmdür alur ḡılup rīv
Süleymānuñ elinden ḡātemin dīv

[1360] Açup ‘ibret gözini baḡ cihāna
Ki ne nīreng ider pīr ü cüvāna

Dili pūr-kīn ü nīreng ü ḡaseddür
Ḥasedden şan mücessem bir ceseddür

Ne luḡfi ile eyle ‘iḡ u şādī
Ne mihrine bunuñ ḡıl i’ timādı

Ḥılur geh ḡonçeyi ḡār ile āzār
İder eglencesin geh bülbulün zār

Temāşā eyle çerḫ-i bī-ḫarārı
Nice devr itdürür leyl ü nehārı

[1365]

Ḳadīmī ‘ādetidür rûzgāruñ
Ḥazān olur şoñı her nev-behāruñ

Açılsa gülşen içre bir gül-i ter
Fenā yili ider evrāḫın ebter

Ḳurudur ḫollarını şāḫsāruñ
Elini ḫaṭ‘ ider berg-i çenāruñ

Ne yirde görse bir lâle-‘ izār ol
Benefşe gibi eyler sūgvār ol

Dilā gel düşme bu ğamdan melāle
Bu işi eyle taḫdīre ḫavāle

[1370]

Ne deñlü eyleseñ dānişle iḫdām
Seni daḫı bön adlar bir gün eyyām

Şaḫın dayanma şāhum bildüğüne
Ki degmez bildüğüñ yañılduğuña

(43b)

GİRİFTĀR ŞODEN-İ GÜL-ŞĀH BĀ-HEZĀR NĀLE VÜ ĀH

Şikārını çün aldı ibni ‘Adnān
Revān oldu iline şād u ḫandān

Giderdi gird-bādāsā dutup rāh
Bile yanınca Gül-şāh eyleyüp āh

Ururdı nār-ı ḫasret cānına tāb
At üstinden yire olurdu pertāb

[1375]

Yaşından ‘ārızı oldukça pür-nem
Gülinden şaçılurdu dürr-i şeb-nem

Dir idi yā İlāhi n’ola ḫālüm
Günüm toğmadın irişdi zevālüm

Daḫı açılmadın bu ğonçe-i ter
İder bād-ı fenā evrāḫın ebter

Daḫı ber virmedin ‘ömrüm nihāli
Meşakḫat şarşarından şındı dalı

Yüzün göstermedin ḫüsnum behārı
Diriĝā şoldı baḫtum lâlezārı

- [1380] Açılmadın gülistānumdaki gül
Doğınmadın gülüme çeşm-i bülbül
- Dağı gülzār-ı hüsnüm taze iken
Gülistānum ʔolu āvāze iken
- Gözi çok gördi bu serv-i revānı
Kesüp atdı yabāna bāğbānı
- Ƙara bahtumdan oldu baña bu āl
‘Arūs eylemedin kıldı beni Zāl
- Ƙarañu gicede māhum yitürdüm
Gözüm nūrın sehergāhum yitürdüm
- [1385] Vücūdum ‘ūdveş ğamdan göyindi
Uyudum devletüm şem‘i söyindi
- Ƙuvağum Ƙanlı yaşumdan olup al
Ƙolumda bilezükler oldu ağlāl
- Siyeh ğisūlarum oldu gelū-ğir
Urur zencir-i zer boynuma zencir
- (44a) Olur ğuşumda la‘l-i ğuşvāre
Bünāğuşumda mişl-i seng-i ğāre
- Gözinden Ƙan revān olup zemīne
Felek inlerdi kılduğı enīne
- [1390] Teni döndi baƘup ol merd-i ğāma
Şom aƘ iken somāķī bir ruğāma
- Figān eylerdi bülbül gibi bī-bāk
İderdi gül gibi pīrāhenin çāk
- Terāne bağlayup āh ile vāya
Virürdi ney gibi varın hevāya
- Yüzinüñ bedri selğ-i aya döndi
Atılmış bağı şınmış yaya döndi
- BaƘup gördükde geh ğāhī Rebi‘i
Ħazān olurdu ğüsninüñ rebi‘i
- [1395] Boyı servi çü berg-i bīd-i lertzān
Yaşı Ƙanlı gibi gözden ğürizān
- Meges gibi ururdu başına el
Yolardı zülfinüñ tārını tel tel

İrişdiler Rebî' üñ çün iline
İletdiler o mâhı menziline

Yüzinden ref' olup ebr-i niķābı
Ṭulū' itdi cemāli āftābı

Görüp hurşid-i ħüsnin ibni ' Adnān
Hilāl ebrūlarına ķaldı ħayrān

[1400] Didi bu meh midür yā mihr-i ' ālem
Peri midür ' aceb yā ibni ādem

Melekdür var ise bu yā firişte
Ki beñzer ħüsnile ħür-ı bihişte

Yüzi gül lebleri gül-nāra beñzer
Ruĥ-ı gül-gūnı nūr-ı nāra beñzer

Ne gülşende biter bu serv-ķāmet
Ķoparur ķāmeti cānda ķiyāmet

Özi vech-i ħasende āna beñzer
Ten-i ħāki içinde cāna beñzer

(44b) [1405] Bilebilmen melek mi yā peridür
Metā' -ı vaşlına cān müşteridür

Pes andan ħāk-i pāyına urup rü
Revān oldu yaşı ırmağı her sū

Bağışlar ol ķadar lü'lü' -i lā lā
Ki görse acır idi cān-ı deryā

Bağışlar ol ķadar la' l-i Bedaĥşān
Bozardı görse şevķın mihr-i raĥşān

Virür bi-ĥadd ğilmān u cevāri
Bağışlar bi-'aded misk-i Tatāri

[1410] Hezārān ' özr idüp didi eyā ħür
Yüzüñ hurşidi virür ' āleme nūr

Hevādāruñ olup gülşende şimşād
Kesilmez bir ķoluñdur serv-i āzād

Der-āĝuşum olınca sen semen-bū
Ne serv-i bāĝ olsun ne leb-i cū

Dilüm çün rüy-ı gül-rengüñ ide şād
Yil alsun ger gül-i surĥı idem yād

Ġamuñ çeşme-güşā-yı eşk-i gül-reng
Vişālūñ çāre-sāz-ı sine-i teng

[1415] Ne burka^ç dur saçuñ māha şalar miġ
Ne nergisdür gözüñ cāna urur tiġ

Olup ġamdan rehā cān-ı ferāġum
Yanup andīl-i mihr oldı çerāġum

ılup zencir-i zūlfeynūñ girih-ġir
Tenümde urma dil şaydına zencir

Göreldeñ kāmētūñ ey serv-i āzād
Olupdur bendesi nesrīn ü şimşād

Yoluñda bir dem iden cān-feşānī
İder ^ç ālemde biñ yıl zindeġānī

[1420] Eger dünki ġün öldümse cefākār
Bugün bildüm ġünāhum ^ç afv it ey yār

Yüz urup apuña yalvara geldüm
Ġünehkār idüm istiġfāra geldüm

(45a) ^ç Azābuñ dūzaġına virme sūzı
Bihişt-i vaşluñ eyle cāna rūzī

Degül nāmum bilürsin Varadan kem
Kim ola Vara kim añıla ādem

Nedür Vara ġasebde vü nesebde
^ç Adīl olmaz baña kimse ^ç Arabda

[1425] Cihāna rūşen iken mihr ü kīnem
Ġamuñla şera şera oldı sīnem

Baña düşmen olana bāġīyam ben
Felek gibi amānsuz yaġīyam ben

Niçe kez ey hilāl-ebrū hilāle
Yanup yaıldı baġrum hem-çü lāle

^ç İzāruñ ġülşeninden ey melek-ġū
Nesīm-i şub ile göndermedi bū

Teb-i hicrānuñ ile ġaste-ālem
Za^ç īf ü nā-tüvān ü bī-mecālem

[1430] Dutalum kim cihān bāġ-ı İremdür
Sem olur cāna sensüz şanma emdür

Gözün döndürme benden ey perî-rû
Ki Mecnûndan bilürsin kaçmaz âhû

Görür Gül-şeh Rebi' i mişl-i hûn-rîz
Geh eyler şulh gâhî tîğini tîz

Düşüp nefis odına pervâne-kirdâr
Ezilür şuya ğarğ olmuş nemekvâr

Didi ey pehlevânlar ser-firâzı
Sözünden cân u dil buldı nevâzı

[1435] Ne kıtlu gün olur ol rûz-ı pîrûz
Ki hem-ser ola iki yâr-ı dil-sûz

Ola sermâye-i ' işret müheyyâ
Mağabbet mevc ura mânend-i deryâ

Sürûd ide muğannî çalına çeng
Ola bezminde devr-i câm-ı gül-reng

Gehî şevk ile dutup bâde-i câm
Gehî zevk ile olalar mey-âşâm

(45b) Gül ü sünbülde idüp gâh bâliş
Gehî ğam pisterinde ide nâliş

[1440] Hûşûşâ ola nev-rûz-ı cüvânı
Şeb-i vaşl u şerâb-ı ergavânî

Şeker-lebden çeküp ala naşîbin
Anuñla egleye cân-ı ğarîbin

Kime kim vaşl-ı cânân ola rûzî
Bulur dâ'im neşât-ı dil-firûzı

Görür dil gerçi vaşluñ cânâna minnet
İder cân lîk sen sulţâna minnet

Virüp bir hefte mühlet ey yegâne
Terahhum idesin bu nâ-tüvâna

[1445] Olup dün havf ile hâlüm diger-gün
Dil ü cân olmuş idi ğarğa-i hûn

Nihâdumda belürdi ' özr-i şer' i
Kerem kıll dirme bî-vağt işbu zer' i

Didi vü kıldı hîle ol cemîle
Bu vech ile Rebi' e geçdi hîle

Dağıldı boynına h̄ile kemendi
O anlı aldı ol derdmendi

Geçürdi fırsatı cāna ber-ā-ber
Eş itdi kendüye ana ber-ā-ber

[1450] Şafāsın sürmeyen rengin şerābuñ
Ne bilsün lezzetin anlı kebābuñ

Ne Kisrāsı olur herkes bu ākuñ
Ne zevkı birdür[ür] her bī-mezākuñ

Bilür tāze cüvān olan bu kārı
Gözi anlı oğan alur şikārı

Nigāruñ güft gūyın añladı ha
Füsün u mekrine aldı ama

Pür idüp kāsesine āb-ı hayvān
Yürürdi teşne-dil ol merd-i nā-dān

[1455] Şerāb ile pür iken cām u sāgar
Ser-āb ile iderdi leblerin ter

(46a) Yüz açmışken çerāğ-ı ‘ālem-efrüz
İderdi şem‘ gibi giryeye vü sūz

İden bülbül gibi yok yire zārı
Ne bilsün lezzet-i bāğ u behārı

Degüldür āšnā bīgāne söyler
Öter bülbül gibi efsāne söyler

Pes andan didi Gül-şāha o miskin
Eşerdür sünbülünden nāfe-i Ćin

[1460] Şabāyı her sehergeh misk-i ezfer
Şalup Rūma şaından bū ider cer

Şaın nergisden ey verd-i leāfet
Yüzüne bed-nazardur virür āfet

Yüzün gösterme bāga ey gül-i ter
Hased ider ruuñ bāğına güller

Cemālün lālezārı gülşen olsun
‘İzāruñ gülleri dā’im şen olsun

Eger pervāneves nāra per ü bāl
Yaup cismüm olursam nāleden nāl

[1465] Aķup ķanlu yařum dōnerse cūya
Tenūmi dōndūrürse mūye mūya

Olup ney gibi ğurbet iķre nālān
Derūn-ı dilden itsem āh u efgān

Dūřersem bñlbñlāsā āh u vāya
Virürsem ney gibi varum hevāya

Ķılup hecrññle birķaç ğñn ķanā' at
İdem fermānuña cāndan itā' at

Zihī nā-dān irüp genc-i nihāna
Yitürdi aldanup mekr-i zenāna

[1470] Nice bī-ṭālī' ü bī-devlet ü pest
Yatur ķoynında yāri kendü ser-mest

Erññ olmasa ger devlet serinde
Olur seng-i siyeh-la' l efserinde

İdüp andan hezārān 'özr-ḥāhī
Ķodı menzilgehi iķre o māhı

(46b) Ķılup ḥādimplere anı sipāriř
İderdi dā'imā bī-ḥadd sitāyiř

ŞIFAT-I ZENĀN-I REH-ZENĀN

Gider cāndan dilā meyl-i zenānı
Ķara ğñññe mi řaķlarsın anı

[1475] Elññ irse viřāl-i yāra her bār
Ķaçurma furşatı fevt itme zinhār

İde zenler çñn efsñn u fesāne
İder niřini nūř-ı řāfi cāna

Firīb ile uralar çñn dem-i germ
İderler seng-i ḥārānuñ dilin nerm

Virür nireng ü mekri cāna şad reng
Ki itmez anı ne efyñn u ne beng

Vefā umma zen ise baķma ḥūra
Bilürsin ğñl bitürmez ḥāk-i şüre

[1480] Vefā issi degñl yüzde birisi
Eger mihr ise olma müşterisi

Mesîḥāsā urursa şıdḳ ile dem
İnanma ger olursa adı Meryem

Sirişti olsa raġbetden eger dūr
Beterdür dīvden olursa ger ḥūr

Senüñle olsa Yūsuf gibi tenhā
Yüzine baḳma olursa Züleyḫā

Bir iki gün olursın şādmāne
Döner soñı firīb-i kūzegāna

[1485] Felekveş şerbeti eyler lebüñ ter
Şunar şoñra şerāb-ı zehr-perver

İñende i' timād itme añā sen
Zen ü dünyāya dirler ḳarı düşmen

Ḳabül it merd iseñ zindān-ı zişti
Ḳabül itme ' adū ile bihişti

Ḳıṭ' a

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

(47a) Reh-i merdānı her laḫza urur telbīs idüp iblīs
Velī mekr ü ḫiyel birle zenāna olımaz hem-ser

Naḫar ḳılsañ cihān ḫalkı ṭurup mekr-i zenāndan hep
Kimi Mecnūn u ser-geşte kimi dīvānedür ekşer

Meşnevi

[1490] Çün urdı tiġ-i kīni ibni ' Adnān
Aḳup ırmaġa döndi gevdeden ḳan

Benī Şeybe olup anda hezimet
Sebīl oldu ' adūya māl ü ni' met

Virildi kimi mest ü kimi hüşyār
Aḳar ḳanı nigūn olmış ḳadeḫvār

Tenin ḳan ırmaġı şalmış kenāra
Arar ḳan ırmaġın ırmaġa çāre

Birinüñ yoġ idi şemşīr ü tīri
İdeydi düşmen ile dār u ġiri

[1495] Ne ḳolında siper destinde nīze
Ki ideydi ' adū birle sitize

Ꞑamu dil bağlayup   İş-ı m d ma
Değişmiş rezmi bezme tiği c ma

Zem inden  sm anı itmeyüp fark
Biĥ r-ı ĥayret içre oldılar ğark

ıkarup s z ile dilden şer re
Yağarlar c nlarını n r-ı    ra

Gidüp dilden ęar r u şabr u  r m
Ėalurlar v di-i ĥayretde n -k m

[1500] Bu n m ile ĥay tı kimse ey y r
Ėab l itmez ne deĥl  olsa bi-   r

Cih n içre eger n k   eger bed
Ey  n m ile buldı   ömr-i sermed

Neh r-ı    mr n irişince ş ma
Cih n içre d riş bir n k n ma

İdüp c n kebşini meyd nda ęurb n
şağınma tiğ-i düşmeden şağın c n

(47b) Fid  olmasa tiğa c n ile ten
Alınmaz intik m u k n-i düşmen

[1505] Diyüp eylerler idi s neler  k
P r olurdu şad dan ş s-ı efl k

H m m ağlar diküp eşmin Hil le
Hil l n ęaddi ĥod dönmişdi d le

Bilini b kmiş idi derd-i Gül-ş h
Gidüp uşı gelürdi   ağlı geh g h

Hev sın ney gibi d zmişdi v ya
Teni dönmişdi derd içinde r ya

Aĥup Varęa ĥod ol serv-i rev nı
Rev n idi yaşı  b-ı rev nı

[1510] İderdi c n u dilden derd ile  h
Dir idi ey dirig  ęanı G l-ş h

G zin n eşmes rı ağıdup şu
Ne b ği seyr ider dirdi ol  hu

Ne gülşende açıldı ol yüzi gül
Ne b ğ içre ider n le o bülbül

Añup yaşın döker ol yüzi şem' i
Ne bezmün oldu diyü şem' -i cem' i

Gehî eydürdi kim ey bülbül-i zâr
Ne bülbül tûti-i şirin-güftâr

[1520] Ne gülzâr içre konuñ yâ ne bâğa
Ya nice özi kuru yaş budağa

Ķul iken kâmetüne naħl-i şimşâd
Esîr olduñ niçün ey serv-i âzâd

Teferrücgâhuñ iken bâğ u gülzâr
Niçün gül gibi olduñ hem-dem-i ħâr

Virürken mihr-i ħüsnün ' âleme nûr
Olur encüm gibi zulmetde mestûr

Şikâr eylerken âhû gözlerün şîr
Olur kelb-i ' aķura şayd u naħçîr

[1525] Meşel olmış cihânda söylenür bu
Şikâr-ı kelb olur dâ'im âhû

(48a) Ne meh-rûlarda mihr ile vefâ var
Ne derd-i ' ışķa devr içre devâ var

Degül şem' -i ruħ-ı cânân şeb-efrûz
Yaķar dilde velîkin nâr-ı cân-sûz

Ben idüp nâr-ı ğamda cân-güdâzı
İdersin ğayrıya sen dil-nüvâzı

Siyeh ħâlün gözümden eyledün güm
İdüp bigâneler çeşminde merdüm

[1530] Söyindi şem' üm ey mâh-ı şeb-efrûz
Ķam odı oldu sinem içre dil-sûz

Oda pervâneveş yansam nedür sûd
Dilüm itmez çü rüşen şem' -i maķşûd

Eger bu ğam ķalursa böyle bâķî
Yaķar dünyâyı sûzum iħtirâķı

Baña yitmez midi bu eski derdüm
Ķam-ı ' ışķuñ şalar câna segirdim

Şalâ itdün firâķuñ ' askerine
Aķın şalduñ dil ü cân kişverine

[1535] Bu ğamla vardı atası Hümāma
Yüzin urdı yire çāk itdi cāme

Çalup taşā zücāc-ı neng ü ‘ārı
Olur mey gibi hūn-ı eşki cārī

Hevā-yı ‘ışk ile eylerdi feryād
Ġubār-ālūd olurdu nitekim bād

Şalup cānına ‘ışk odı şerāre
Yanardı göz göre dipdiri nāra

Ne güller hālī olur reng ü būdan
‘Anādil diñlenür ne güft ü gūdan

[1540] Ne dil kim bend ola naḥçīr-i ‘ışka
Şalar cānını çeng-i şīr-i ‘ışka

Ķabūlūñ olmasa ger zaḥm-ı zenbūr
İdersin şehd-i fā’iḳden lebūñ dūr

Ne cān kim ola zaḥm-ı hārdan zār
Naşīb olmaz aña gül-geşt-i gülzār

(48b) Ķurıyup tāb-ı ğamdan hūn-ı āhū
Olupdur nāfe içre misk-i hoş-bū

Bedaḥşāndan çıkınca la‘l olup fāş
Niçe yıllar yudar ḳan yaşdanur taş

[1545] Teni ḳarb-ı kemāndan yimese tāb
Nişāna varmaz idi tīr-i pertāb

Yimese ḳatı yaydan gūş-mālī
Uçurmaz idi tīri perr ü bālī

‘ASKER KEŞİDEN-İ VARĶA

Seḫer çün Rüstem-i mihr-i zemāne
Geyürdi nūrdan cevşen cihāna

Segirdim şaldı şāh-ı ‘ālem-ārā
Cüyüş-ı zengbārı ḳıldı yağmā

Çekildi gökde tīĝ-i mihr-i gerdūn
Şafaḳdan itdi çerhūñ dāmenin hūn

[1550] Sipihrūñ olmasa ceng ü sitīzi
Güneş çekmezdi her gün tīĝ-i tīzi

Gice gündüz yaşarlar mıydı cümdi
Güneş İskenderi vü Fūr-ı Hindī

Geh olur ra^c d urur top-ı hevâyi
Kılur kavş-i kuzah geh yaykarayı

Gehī şimşek olur şemşir-i bürrân
İder dāmânını çerhün kıızıl kan¹⁴⁶

Görüp bu hâletin Varğa sipihrüh
Şeb ü rüz ihtilâfın mäh u mihrüh

[1555] Giceden şubh olunca eyleyüp âh
Güneş gibi seherden tırdı ol mäh

Hümāmuñ hâk-i pâyına urup rû
Revân oldı gözinüh yaşı her sū

Atası gördi çün derd-i derünin
Akıtdı cüy-ı dilden bağı hünin

Didi ey Varğa itme âh u şiven
Erenler gibi gey pîrâhen-âhen

Çuşan bir tiğ çekseñ âşkâre
Ura zaḥmı dil-i hârâyı nâra

[1560] Dağın bāzūña bir kavş-i kiyânı
Giçe tîri zücâc-ı âsmânı

(49a) Götür bir gürz çekse yukarı baş
İde darb-ı ^c adūyı hurd-ı haşhâş

Alup destüñe rumḥ-ı mäh-peyker
Geçür koluña âhenden bir isper

Binüp bir tevsen-i lâgar-miyânı
Ki ola ḥing-i çerhüh hem-^c inânı

Çeküp gökde mişâl-i encüm ^c asker
^c Adūyı idelüm yire ber-â-ber

[1565] Revân idüp gözinden âb-ı gül-reng
Döküp kanın ^c adūya virelüm reng

Pes andan oldılar cenge revâne
Çalındı geldi şurnalar figâna

¹⁴⁶ Geh olur ra^c d kıızıl kan] der-kenar

Şadā-yı kūs u ṭabl u nāy-ı zerrīn
Ḳomamışdı zemīne vaż' u temkīn

Yüridi seyl-i ' asker mişl-i Ceyhūn
Pür oldı bir dem içre kūh u hāmūn

Ṭolup ḳalb u şaf ile ṭağ u şahrā
Temevvüc eyledi mānend-i deryā

[1570] Ne deryā şanasın deryā-yı āhen
Feres zevraḳ idi bayrāḳ yelken

Çeküp ḳāmet ' alemler döndi serve
Serinde zer-' alem murğ-ı tezerve

Ser-i a' lām dönmiş mihr ü māha
Ne māha dil-ber-i zerrīn-külāha

Yaḳod dönmiş sehi-ḳadd bir nigāra
Ki gelmiş seyr için bāğ u behāra

Siperler kim götürmüşlerdi çini
İder naḳş-ı behār ' asker içini

[1575] Açup başın ḳazā-yı nā-gehāna
Erenler ḳalmamışdı baş u cāna

Ḳoyup cān naḳdini lillāh billāh
Ne kim Ḳaḳdan gelür *el-ḥukmu lillāh*¹⁴⁷

Ḳılup cānın rızā-yı Ḳaḳḳa teslīm
Göñülden gitmiş idi ḥavf ile bīm

(49b) Binüp Varḳa bir esb-i bād-pāya
Hevā-yı ' ışḳ ile uymış hevāya

Düşüp cānına fūrḳat sūz u tābı
İderdi ceng-i yār için şitābı

[1580] Diline geldügince nām-ı Gül-şāh
Çıḳar derd-i derūnından göge āh

Dutılduğını fikr idüp o māhuñ
Dem-ā-dem çıñradurdu ṭās-ı āhuñ

İderdi Ḳaḳḳa tevḥīd ü münācāt
Ḳılurdu cān u dilden ' arz-ı ḥācāt

¹⁴⁷ En'am/57, Yusuf/40, Mü'min/12: Hüküm Allah'ındır.

Dir ey güm-rāh olanlar reh-nümünü
Ḳoma vādī-i ğamda bu zebūnı

Derūnum yaqdı bu sūz-ı nihānı
Tenümüñ qalmadı tāb u tüvānı

[1585] Yaşum ebri aqıtdı ol qadar āb
Cihānı ğarqa virdi qanlu seyl-āb

Oñılmadı bitüp baĝrumdaki baş
Ḳurudı ‘aynum içre qalmadı yaş

Zebūnem¹⁴⁸ sūz-ı ğamdan şuya döndüm
Miyān-ı nāra düşmiş müya döndüm

Helāk olur qanadı şinsa zenbūr
Zevāline qanatlanur imiş mūr

Götür yirden vücūd-ı hāksarı
Ḳoma rāh-ı ‘ademde bir ğubarı

[1590] Ğam içre merd-i bī-tedbīre döndüm
Eşini yavu qılmış şīre döndüm

Ḳalup şahrā-yı hayret içre nā-kām
Yürirem bī-qarār u şabr u ārām

Ne dilde şabr u ne derde müdāvā
Ne cān aĝyār ile eyler müdārā

Temāşāĝāh olup bay u gedāya
Terāne baĝladum ney gibi vāya

MÜNĀCĀT-I VARQA

(50a) İlāhī cennetü’l-me’vā haqıçün
Sirişk-i Ādem ü Havvā haqıçün

[1595] Ḥalīlūñ düşdüĝi nārı haqıçün
Recāsuz bāĝ u gülzārı haqıçün

Kelīmūñ ‘arz-ı hācātı haqıçün
Çıqup Ṭūra münācātı haqıçün

Cihānda Yūsufūñ hüsni haqıçün
Benī İsrā’ilūñ hüzni haqıçün

¹⁴⁸ Su yürüdüĝü için bu kelime net okunamıyor.

Felekde Hâzret-i ʿİsâ hâkıçün
Yir üzre kılduğı ihyâ hâkıçün

Sikender çekdüği zaħmet hâkıçün
Hızır nüş itdüği şerbet hâkıçün

[1600] Resûle kılduđuñ hürmet hâkıçün
Kapuñda bulduğı kurbet hâkıçün

Nebîler hayline fazlı hâkıçün
Kemâl-i luţf ile ʿadli hâkıçün

Serinde nürdan tâcı hâkıçün
Vuşul-ı Hâkķ u miʿ râcı hâkıçün

Hasan nüş eyledüği sem hâkıçün
Hüseyn için olan mâtem hâkıçün

Resûlün âl ü evlâdı hâkıçün
Tariķ-ı Hâkķa irşâdı hâkıçün

[1605] Devâsuz cânlaruñ derdi hâkıçün
Dil-i germ ü dem-i serdi hâkıçün

Dili şâdıķlaruñ şıdkı hâkıçün
Saña ʿaşıklaruñ ʿışkı hâkıçün

Kıyâmetde olan nevħa hâkıçün
ʿUşâtuñ itdüği şayħa hâkıçün

Yetim öksüzleruñ yaşı hâkıçün
Oñılmaz bađrınıñ başı hâkıçün

Belâlı dilleruñ âhı hâkıçün
Çıķan âh-ı seħergâhı hâkıçün

[1610] Helâke varmadın derd ü elemden
Halâş it kuşca cânım bend-i ğamdan

(50b) Dükenmez kanlu yaşum mâ-cerâsı
Dilüm mezâtınıñ gitdi şafâsı

Hevâ-yı ʿışk ile bağrumdaki kan
Temevvüc itdi mişl-i Baħr-ı ʿUmmân

Ğam ile câmid oldı dîdede kan
Köpüklendi meger deryâ-yı ʿUmmân

Dimâğum kurıdı cân atdı şuya
Kâtıldı nʼideyin yaşum kuruya

[1615] Ne düşmişdi gönül murğına bu dām
Ne gelmişdi başuma bu ser-encām

Düketdi táb-ı ğam eşküm zülâlin
Kurıtdı ‘ışk odı kıddüm nihâlin

Femümden dağı vāye kesmedin şır
Pür itdi bağrumı ħün ile şemşır

Didi vü urdı ħāke şu gibi rü
Akıtdı çeşmesâr-ı dideden cü

Çü ħatm itdi münâcât u du‘âyı
Yüridi şevk ile çekdi alayı

ĀĠĀĦ ŞODEN-İ REBĪ‘ EZ- ‘ASKER KEŞĪDEN-İ VARĶA

[1620] Seçer çün turdı şāh-ı şubĥgāhī
Sepīd ü surĥ u ğayb itdi siyāhī

Olup ħing-i sipihr ile tek-āver
Tağıtdı bezm-i leyli şāh-ı ħāver

Girüp meydān-ı çerĥe kılgıdup at
Geçe naţ‘ muñ itdi şāhını māt

Kılup envārı pür şāĥn-ı cihānı
Uyardı ħābdan ins ile cānı

Ĥaber aldı Rebī‘ dağı ki Varķa
Şadā-yı kūsı şaldı ğarb u şarķa

[1625] Çeküp encüm gibi ceş-i firāvān
İdüpdür ra‘ dāsā tağlı nālān

Egerçi kendü dađı cünd-i enbūh
Yarađladı velī yir itdi endūh

(51a) Ne naķş oynadığın bilüp o bī-dād
Ki oynar aña dağı çerĥ-i nerrād

İli ĥaste iden şanma esendür
Öderler itdügün kırz-ı ĥasendür

Meşeldür söylenür dillerde ekşer
Bulur itdüĥin ādem ĥayr u ger şer

[1630] Cihān içre eger gizlü eger fāş
Ne itdünse bilürsin ey kırındaş

Ki şahrâda niçe murğ-ı melah-gîr
‘Uķāb-ı bî-emāna oldu naķçîr

Tezerv-i bāğ ururken mûra minķār
Olur çengāl-i şeh-bāza giriftār

Ġazab birle şaķın olma kemān-gîr
O mazlûme ki āhından çıkar tîr

Zemîn olsa ser-ā-ser bāğ u gülzār
Yürüseñ pā-bürehne toķunur hār

[1635] Niçe yıl devr ider çerhûñ dulābı
Ki deryā eyleye bir kıatre ābı

Revā mıdur ki şemşîr-i haķarnāk
Aķıda baķrı vü kıala kıuru hāk

Çıķan cān çün girü gelmez derûna
Şaķın zinhār el urma kıaķl ü hûna

Cüvān-merd ol durur kim idüp inşāf
Kıla āyîne gibi kıalbini şāf

Düşürmeyüp dil-i halkı Hilāle
Doķındurmaya gerd-i infi‘ āle

İMTİHĀN KERDEN-İ REBİ‘ GÜL-ŞĀH-RA DER- MAĤABBET-İ VARĤA

[1640] Bu ġam birle varup Gül-şāha halvet
Didi ey meh-liķā vü mihr-ķal‘ at

Cemālûñ āftābı rüşen olsun
Açılsun bāğ-ı hüşnüñ gülşen olsun

Yaķupdur nār-ı ‘ işķuñ lāleye dāğ
Alur verd-i ruķuñdan bu gül-i bāğ

(51b) Şabā dāyeñ gibi durmuş seķerden
Saña göñlek biķer gül-berg-i terden

Şaçuñ bûyıla girmez ey semen-bû
Şabānuñ şubħa dek çeşmine uyħu

[1645] Dil ü cānına naķş olup hayālûñ
Kıılır berg-i semenden dest-mālûñ

Zuhûr eyler ruķuñdan dürlü işler
Cemālûñ gülsitāna işler işler

Benî Şeybe çeküp deryâ tek ‘ asker
Vilâyet içre şoldı şaldı lenger

Diler ide benümle kârzârı
Virüp varın alasın gül-‘ izârı

Dire vaşluñ gülin ey serv-ķâmet
Ķalam ben ĥasretüñle tâ kıyâmet

[1650] Elümden ala bu taht u bu tâcı
Ölince çıkmaya cânımdan acı

Aña rüzî olursa vaşl-ı cânân
Çekişem ben ölince hecr ile cân

Dil ü cân oldı bu ğamdan hirāsân
Bu müşkil işi baña eyle āsân

Aña var ise göñlüñde maĥabbet
Degül lâzım idüp yok yire ğayret

Çeküp bî-hüde ‘ asker durmayup tek
Oñılmaz derde zaĥmet niçeye dek

[1655] Ĥimâyet eyleyüp merd-i ğarîbe
Virem sen ğonçeyi ol ‘ andelîbe

Ve ger mihrüñ olursa baña ey mâh
Urup meydân içinde na‘ ra-i āh

Şadāsın diñdürem ra‘ d-ı sipihrüñ
Dıķam çañına ot mâh ile mihrüñ

Degül Varķa olursa Rüstem-i Zâl
İdem sümm-i semendüm ile pā-mâl

Yıķup yaķup ser-ā-ser ĥânmanın
Çıķaram evc-i eflâke duĥânın

(52a)[1660] Çalup mânend-i şeh-bâz aña çengâl
Ķılam murĝ-ı ĥayâtın bî-per ü bâl

Çü ğuş itdi kelâmuñ ol dil-ārâ
Ķıyâm itdi nitekim serv-i bālâ

Ĝüşâd olup cemâli sebzezârı
Kesâda virdi kâlâ-yı behârı

Şaçı sünbüllerini ol peri-şân
Cemâli bâĝına kıldı perişân

Füsün idüp o zülf-i ‘ anber-āmīz
Olur tūṭī gibi dilden şeker-rīz

[1665] Nişār idüp dilinden dürr ü gevher
Şadefden gösterürdi lü’lü’-i ter

O gül ğonçe gibi itdi tebessüm
Hezārān nāz ile kıldı tekellüm

Dir ey eṣrāf-ı A‘ rābuñ emīri
Siyādet mülkinüñ mīr-i kebīri

Cihān ḥalkı olup ḥıdmet-perestüñ
Ser-i şāhān-ı ‘ ālem zīr-i destüñ

Ḥudā şaldı meger kim sen dilīri
Dil-i pā-mālūñ olduñ dest-gīri

[1670] Kemān olursa bu serv-i revānum
İrerse tīr olup çerḥe fiğānum

Dilüm olup hevāda ra‘ d-ı nālān
Seḥābāsā dökerse dīde bārān

Degül Varḳa olursa cān-ı ‘ ālem
Dimeyem ger olursa aña ādem

Zülāl-i la‘ li olsa āb-ı ḥayvān
Lebüm ter itmeyem vīrsem eger cān

Ruḥı rūḥ-ı revān ise gerekmez
Ṭudağı nūş-ı cān ise gerekmez

[1675] Öürsem bakmayam yüzine bir ān
Eger olur ise āyīne-i cān

Niçe bunuñ mişāli siḥr ü efsūn
Oḳurdı Leyli duymaz idi Mecnūn

(52b) Zārāfet birle ol nāzük-şerīfe
İnandurdı sözin aḥmaḳ ḥerīfe

Dilā gūş ur bu mekr ile bu āle
Zen-i bed-mihr içün düşme melāle

‘ İzārı virdi verd-i siḥr ü nīreng
Ṭaşı sāde derūmı ṭoṭolu reng

[1680] Yiter ‘ ibretle baksañ murğ-ı cāna
Yüzinde zülf ü ḥāli dām u dāne

Görüp nāz u niyāzın şanma şīve
Şalar cān u dilüñ mekr ile rīve

Ne dem ki eyleye sihr ü füsūnı
Olur mäh-ı felek gökde zebūnı

Özin a‘lā dutup hūr u melekden
Geçürür sihri oğın nüh felekden

Er iseñ dime zendür rāh-zendür
Anuñçün adı Ferhād öldürendür

REFTEN-İ REBİ‘ BE-CENG-İ VARÇA

[1685] Durup Gül-şeh katından ‘ibni ‘Adnān
Yüridi cenge olup şād u ḥandān

‘Aceb mi gitse cenge şād u mesrūr
Ki oldı riş-ḥand-i yāra mağrūr

Çeküp şaf yüridi mānend-i deryā
Ḥurūşıyla pür oldı küh-ı şahrā

Ḥamiyyet bādesini eyleyüp nūş
Ḳabā’il her taraftan eyledi cūş

Çeküp rāyāt idüp āheng-i remzi
Ḳavī kıldılar a‘dā üzre ‘azmi

[1690] İki ‘askerle şahrā zeyn oldı
O vādī mecma‘ü’l-baḥreyn oldı

Ḳoyuldu birbirine iki ‘asker
Ağıtdı baḥra şan baḥrı Sikender

Ḥalaslandı kopup deryā yirinden
Semāvāt ayrılır şan birbirinden

(53a) Ser-i eflāke sancaqlar çeküp ser
Serinde zer-‘alem ḥurūşid-i enver

Dolup ‘ālem ḥurūş-ı nāy-ı zerrīn
Nefīr ururdu dilden şavt-ı nefrīn

[1695] Beyābān olmuş idi bīşe-i şīr
Pür itmişdi cihānı şīr ü şemşīr

Düşüp cūş u ḥurūş iki sipāha
İrişdi velvele mihr ile māha

Şalup lerze zemīn içre sipāhī
Şınurdı üstüḥān-ı gāv u māhī

İrüp eflāke ğabrānuñ ğubārı
Virürdi gökde māha inkisārı

Çopup tozlar irişmişdi simāke
Gömilmişdi kevākib cümle ḥāke

[1700] Melaḥ-ı cünd ile saḥḥı zemīnūñ
Olurdu ‘aynı baḥr-ı āhenīnūñ

Silāḥuñ mevci düşmişdi zemīne
Şebīḥ olmuşdu baḥr-ı āhenīne

Ḥurūşından dilīrān-ı neberdüñ
Ker oldı ğuşı çerḥ-i lāceverdūñ

Çıyām itdükçe cenge tığ-ı bürrān
Otururdu ‘adūnuñ bağrına ḳan

Çılıçlar çıķduğınca kārzāra
Girürdi şad-hezārān ten mezāra

[1705] Yelān urduķça tığ-ı ābdārın
Silerdi düşmenūñ çeşmi ğubārın

Şalındı cenge şāhīnvār şemşīr
Berīd-i mevt idi her atılan tīr

Sahīl-i raḥş-ı merdān hem çü Düldül
Şalardı kūh-ı hāmūna tezelsül

Ser-i ḥaşm ile şeş-per yarışurdu
Er alurdu kılıçlar çalışurdu

Tozup yirler doķundı cevşene tığ
Zemīni berķ dutdı gök yüzün miğ

(53b) [1710] Behār-ı rezmde zūpīn u demren
Olurdu berg-i bīd u şekl-i sūsen

Alup ḥūn-ı ‘adūdan çāşnī tīr
Olurdu bezm-i rezme çāşnī-ğīr

Açup her tīr per mānend-i şeh-bāz
İderdi şayd-ı murğ-ı cāna pervāz

Peri açup kimi kılsa nişāne
Geçer siḥr oķı gibi cism ü cāna

- Açar cān çıkmağa t̄ir-i sebük-per
Vücūd-ı ādemī içre iki der
- [1715] Güzer kıılır birinden t̄ir-i perrān
Firrār eyler berinden t̄ā'ir-i cān
- Halāş-ı cān içün olsa girih-bāz
Girih bağlardı dest-i t̄ir-endāz
- Olup n̄ize 'adū kıanıyla hem-reng
İderdi t̄ā' n ile biñ āl ü n̄ireng
- Müşebbek oldı nevk-i n̄izeden ten
Muḥayyel oldı mişl-i naqş-ı sūzen
- Yıgıldı küşteler cāy-ı meşāfa
Dönüp her püştesi bir kūh-ı Qāfa
- [1720] O ceng içre yıgılmış küştelerden
Henüz pürdür fezālar püştelerden
- Düşüp çinī sipihr şahrā içine
Döner şahn-ı zemīn dibā-yı Çine
- Yatan t̄ir ü siperden cāy-ı peygār
Görinürdi neyistān içre gülzār
- 'Amūd-ı t̄iğ iderdi ser-zenişler
Be-leş yaturdı meydān içre leşler
- Kefen yirine zaḥmından ağan kan
Seper p̄irāheni üzre za' ferān
- [1725] Rezimde kūs-ı rüyünün enini
Pür itmişdi semāvāt u zemini
- Bakup peygār içinde t̄iğ-i t̄ize
İder peykān-ı 'adūyla sitize
- (54a) Yelān gibi muḥanneş daqınup per
Mü'enneş olmak isterdi müzekker
- Ne sūd ider dilinde olıcağ bīm
Geyürseñ zer zirih yā cevşen-i sīm
- Erenler ğarqa varup ala kana
Düşerler baḥr-ı ḥūn-ı bī-kerāna
- [1730] İdüp meydānda cān kebşini qurbān
Sürer biri birinün eline kan

Bu bir bezm-i ğam u kerb ü belâdur
Bu bir rezm-i şehîd-i Kerbelâdur

Burada kadri yoĝdur cism ü cânũ
Bu yaĝmâdur olur alan alanũ¹⁴⁹

‘ Acebdür cām-ı tîĝ u kâse-i ser
Şikest olur bu bezm içinde ekşer

Erũn bunda olur mevte rızāsı
Gider Hâĝ yolına kanı behāsı¹⁵⁰

[1735] Dolanup Varĝa şevĝ ile meşâfi
İderdi ĝalb-i a‘ dâdan şikâfi

‘ Adũyı zaĝm-ı tîĝi zâr iderdi
Birin iki ikisin çâr iderdi

Ururdu kendũyi ol ĝanlı seyle
Bulud gibi inerdi baĝr-ı Nîle

Rebî‘ daĝı idüp meydânda cengi
Olur deryâ-yı heycânũ nehengi

Semendi ebre beñzer ol hizebre
Hizebr-i çerĝveş binmişdi ebre

[1740] Urup söz topına çevĝân-ı lâfi
Güzâf u lâf idi elfâzı şâfi

Dir idi yoĝ mıdur bir merd-i meydân
Ki meydândur bugün mi‘ râc-ı merdân

ĝanı bir cânâ sîr ü ĝana teşne
Ne ĝana deşneāsâ cânâ teşne

Zülâl-i ĝancerümden nũş idüp âb
Dilinden gide tâb u dîdeden ĝ‘âb

(54b) Ser-i tîrũnden isterse ĝalâşı
Gelüp itsũn benũmle ceng-i ĝâşı

[1745] Baĝardı ‘ asker ol şîr-i jiyânı
‘ Adũsı fîl ise virmez amânı

Şalınca naĝ‘ -ı cenge fîlveş at
İder Leclâc ise ĝaşmını şeh-mât

¹⁴⁹ Bu beyit, kenarda da farklı bir mürekkep ve yazıyla yer almakta.

¹⁵⁰ Bu beyit, kenarda da farklı bir mürekkep ve yazıyla yer almakta.

Hümāmuñ var idi bir pehlevānı
Yıķardı đarb ile pīl-i demānı

Ġazab birle kaçan kim şalsa şemşīr
Giderdi ‘ aķl-ı pīl [ü] zehre-i şīr

‘ Amūd ile urup ger kūh-ı Kāfı
Yıķaram dise itmezdi ħilāfı

[1750] Çalınca tīġ-i tīzinden çıķup berķ
İderdi baķr-ı nāra ‘ ālemi ġarķ

Muķayyed olmadı kılduġı k̄āle
Rebī‘ e nīzesin kıldı ħavāle

Urur şevķ ile birbirine nīze
Olnca ellerinde rīze rīze

Doķıřdı tīġlar çaķdı şadālar
Şan oldu āteş-efşān ejdehālar

Urup birbirine şevķ ile đarbı
Çalardı nevbet ile çeng-i ħarbī

[1755] Semendi āsmānından çü Hāver
Rebī‘ e tīġ urup çaldı dil-āver

O bed-re’y aña karşı dutdı k̄alkān
Ĥalāş itdi elinden güc ile cān

Rebī‘ daķı alup destine şemşīr
Doķındı pehlevāne nitekim şīr

Çalar ‘ ışķ ile eyle tīġ-i tīzi
Çıķup cānı ider tenden gürīzi

Düşüp atından oldu iki nīme
Düşürdi ‘ askerūñ k̄albini bīme

[1760] Çıķar ardınca bir daķı dil-āver
Rebī‘ ūñ cengine geldi ber-ā-ber

(55a) ‘ Adū ūzre sürüp ol merd-i ser-keş
Rebī‘ ile dutışdı mişl-i āteş

İder birbirine ta‘ n-ı sinānı
Geçürlerdi demür isperden anı

İdüp birbirine şīrāne āheng
Pelengāsā ururdu nāķun u çeng

Ƙılup ‘ asker bu ɗarb u ɗarbı seyrān
Olur ser-geşte vü dem-beste ɗayrān

[1765]

Aña daɗı ɗalup Şemşir o server
Ayaklandı dūŐup bī-pā vü bī-ser

Anuñ ardınca ɗıƙdı bir daɗı merd
Göge sümm-i semendinden Şalup gerd

Aña da baƒladı tıƒı ɗamā’il
DūŐup bī-hūŐ oldu ‘ aƒlı zā’il

Dikildi yire destinden sinānı
Külāh-ı mevte terk itdi cihānı

Rebī‘ bir vech ile ƒıldı ƒıtāli
Ƙaçup dūŐmen ƒodı meydānı ɗālī

[1770]

‘ Adūya berƒ-ı tıƒından dūŐup tāb
Aƒıtdı gözlerinden eŐ-k-i ɗūn-āb

Eline alduƒmca tıƒ ü nīze
Dönerdi ceng rüz-ı reste-ɗīze

Bulunmayup āna ceng iƒre hem-dest
Ururlar ɗayret ile dest-ber-dest

Görelere ƒa‘ n-ı nīzeyle o bed-ɗāh
Ölürse küh-ı dūŐmen Őaymaya kāh

Nazar Şaldı bu ɗāle ibni ‘ Adnān
Urup na‘ ra didi ey merd-i meydān

[1775]

Benī Şeybe iƒinde yok mı bir er
Ser alup ser virüp [ki] ola server

Ƙanı görmez mi Varƒa bu meŐāfi
Ƙala tıƒ-i gūzāf u rumɗ-ı lāfi

Ƙıƒarup pūstın Őīr-i jiyānuñ
Bozardı ɗamlesin bebr-i beyānuñ

(55b)

Degüldür erlik idüp serserī āh
Ura adın ol āhuñ ‘ ıŐƒ-ı Gül-Őāh

Ƙeker mi ‘ ıŐƒ eri mevtine ƒaygu
Degüldür ‘ ār erenler yolıdur bu

[1780]

Kesilmez Bī-sütūn itmekle feryād
Aƒıdur cūy-ı Őīri dest-i Ferhād

İder ʿ aşık olan terk-i ser ü cān
Gönül virmekle olmaz ʿ ışk-ı cānān

Yire şu gibi yüz urmasa ey yār
Müyesser olmaz ehl-i ʿ ışka dīzār

Gerekdür ehl-i ʿ ışka ʿ ışka teslīm
Gerekmez ʿ ışk içinde havf ile bīm

Maḥabbet tācıdur terk-i dil ü cān
Geyer anı şehīd-i ʿ ışk-ı cānān

[1785]

Geçer rezmūñ tüvānā pehlevānı
Şalar meydāna bir kaç nā-tüvānı

Ne deñlü murğ-ābī olsa enbūh
Dil-i şeh-bāza andan gelmez endūh

Fezā-yı ʿ ālemi dutsa ger āhū
Çaçar şīr ura bir kez naʿ ra-i hū

Bu söz rüşendür ʿ ālemde çü hāver
Ki olmaz āftāba zerre hem-ser

Gerek ola muḳābil şāh şāha
Sühā olmaz muḳābil mihr ü māha

[1790]

Atası pīr ü bī-tāb u tüvāndur
Ki Zāl-i dehr ile tev'emāndur

Velī ol nev-cüvāndur tāze ʿ aşık
Olur ʿ uşşāka terk-i ser yaraşık

Ḥaḳīkī añlayup ʿ ışk-ı mecāzı
Gelür her nev-cüvāna ʿ ışk-bāzī

Geyer terk-i ser iden tāc-ı ʿ ışkı
Bulur Manşūr olan miʿ rāc-ı ʿ ışkı

Olur şābit-ḳadem ʿ ışk ehli çün Ḳāf
Ki olmaz ʿ ışkı maʿ şūkuñ ḳuru lāf

(56a) [1795]

Meşeldür ʿ ālem-i ʿ ışk içre cānā
Gerek ʿ ışka nişān daʿ vāya maʿ nā

Maḥabbet ḳavsi ile tīr-i cānı
Atan meydānda dikmişdür nişānı

Eger ḡonçe gibi olmayup epsem
Urursa bülbülāsā ʿ ışk ile dem

Çekem olursa cismi seng ü âhen
Kafâsından zebânın hem çü süsen

Oğur ol bî-ğayâ şol deñlü meydân
Hacâletden eridi merd-i meydân

[1800] Bu acı sözleri Varğa kılup güş
Dili deryâsı taşdı eyledi cüş

Hacâlet gülsitânında ‘izârı
Kızıl gül gibi düşmişdi kızarı

Vücûd-ı hâksârın nâr-ı ‘âra
Yağup uçurdu çeşminden şerâre

Didi kendüye kanı ğayret ü ‘âr
Ki ‘âr u ğayret itmez cânuña kâr

Vücûduñ ger degülse âhen¹⁵¹ ü seng
Kanı ‘âr u kanı nâm u kanı neng

[1805] Bu dirlikden geçüp ey bî-ğamiyyet
Ağıtma yaşuñ ile kuru ğayret

Olup ejder mişâli âteş-efşân
‘Adüya tığuñ olsun berğ-ı rağşân

Vücûdına bu hâletden düşüp tâb
Biğâr-ı ğayret içre oldı ğarğ-âb

Semend-i bād-pâyına virüp teng
Rebî‘ üñ eyledi cengine âheng

Süvâr-ı rağş olup oldı tek-âver
Süvâr oldı şanasın şîre hâver

[1810] Bu iğdâmın görüp ol bedr-i tâmuñ
Hilâlâsâ olup kaddi Hümâmuñ

Dir ey rûğ-ı revânum kılma ta‘cîl
Ġazab vaqtini eyle hilme tebdîl

(56b) Şecâ‘ atde dutalum şîr-i nersin
‘Adüyı şîr olur ise emersin

Şecâ‘ at âdeme Hâğdan ‘atâdur
Velî göre göre ola behâdur

¹⁵¹ Metinde “âheng”.

Muqarrer bil bu sözi dime heyhāt
Qoşulı qoşulı yügrük olur at

[1815]

Dolanmasa güneş her gün cihānı
Yorıldurdı bu devrũn seyri anı

Meşeldür kimse yoqdur bunu bilmez
Başına gelmeyen başmaqçı olmaz

Yiyenler dest-i devrāndan şikence
Çetük olsa urur şirāne pençe

Çekenler germ ü serdin rüzgāruñ
İder tedbirini her yirde kārũn

Olur hāke ber-ā-ber serv-i nev-hız
Doqınur ayağına erre-i tiz

[1820]

Tarī vü taze bir serv-i revānsın
Ger ‘aqluñ pır ise sen nev-cüvānsın

Dağı bilmezsin aqvālin neberdüñ
Didi dutdı ‘inānın esb-i merdüñ

Ölüm kim ādeme hükmi ezeldür
Ne zaqm irse āna peyk-i eceldür

Qurupdur devr eli qadd-i kemānum
Atılması qalupdur tır-i cānum

Hayātum cāmesin çāk itse ger merg
Reh-i ‘ışquñda idem başumı terk

[1825]

Çü sensin hāşıl-ı bāğ-ı cenānum
Fidā olmaya niçün saña cānum

Neberd idem geçüp cān ile serden
Qalınca pāresi tığ ü teberden

Qılam meydānda ol deñlü neberdi
Rebī‘ üñ bir iken biñ ola derdi

Hemānā bağlayup sāz u silāhın
Binüp uçurdı esb-i zü’l-cenāhın

(57a)

Girüp meydāna ol pır-i dil-āver
Rebī‘ üñ cengine geldi ber-ā-ber

[1830]

Cebe şatdı birez oynatdı nize
Elin urdı pes andan tığ-i tize

Birez anuñla dañı kıldı bāzī
Yeñi begler öñinde eski ġāzī

Benem didi cihānuñ şeh-süvārı
Benümle ider A^ç rāb iftiḫārı

Ne baş kim kırtara cānın elümden
Çıķınca cānı ḫavf itmez ölümden

Ne dil kim mevt ola añā muķadder
Elümden kırtarımaz cān muķarrer

[1835] Bugün ger Şāmī tıġümden ‘ adü cān
Ḥalāş iderse ola Mışra sulṫān

CENG KERDEN-İ HÜMĀM BĀ-REBĪ^ç

Baķup gördi Rebi^ç çünkim Hümāmı
Doķındı ġuşına şavt-ı kelāmı

Didi lāf urma ey pīr-i denī sen
Nesin bilmez misin dañı seni sen

Ḷo rezmi kendü başuña yaraġ it
Bu püşt-i kūjuña nizeñ ṫayaġ it

Ne raḫne kim kılır aġzuñda dendān
Gerekdür kim ol aradan çıkār cān

[1840] Ḷubür ehlinüñ ol varup enīsi
Ki olmışsın cihānuñ küştenīsi

Baķup her bir metā^ç a serseri^ç sen
Virüp cān naķdin olma müşteri^ç sen

Dil-āverler yolıdur bu ġüzergāh
Burada rişte çözmez degme cūlāh

Yüri seksenme irdi sāle yitmiş
Ḷaçup kırtulmaz isen saña yitmiş

Siyeh müyuñ aġarduġı ‘ alāmet
Saña tār-ı kefendendür işāret

(57b) [1845] Şeb-i rıḫlet irüp ey pīr-i fānī
Sefīd-i mü ecel şubḫı nişānı

Der-i dār-ı cihānda çekme zaḫmet
Ki itmiş bār-ı şeyb arķañ iki kıat

İrişmiş mäh u sālũñ ihtitāma
Vedā' itmiş hayātuñ şubhı şāma

Girībānuñ dutup çāk eylemiş şeyb
Senũñle ceng kıлмақdur baña 'ayb

Yañulduñ deşt-i hayretde meger rāh
Ki düşdüñ pençe-i şire çü rübāh

[1850] Degüldür ceng çünki kār-ı herkes
Bu meydāndan ayağıñ çek elũñ kes

Sözin güş itdi çün ol merd-i dũnuñ
Temevvüc itdi baħr-ı dilde ħũnuñ

Didi kārı budur her dem le'imũñ
Ki bilmez ħürmetin merd-i kerimũñ

Görüp ādem dime her nā-sipāsı
Bilür ādem olanlar ħadr-i nāsı

Şular kim herze-güy u bed- nefesdür
Düm-i ħar üzre aşılmış ceresdür

[1855] Ere olsa tabi' at ger le'imī
Müsāvī göre Fir'avn u Kelīmi

Kimũñ olsa sirişt-i tıyneti bed
Aña bir görünür Bū Cehl ü Aħmed

Gören bir dīv ile ħür-ı cināmı
Seçer mi āsmāndan rismāni

Yürü var ey le'imü't-tab' nā-merd
Ne germiyyetle urursın dem-i serd

Yigitlik mi şanursın anı ya'nī
İdersin nize-i şeyb ile ta'nı

[1860] N'ola ger pīr isem kılduğda zūrı
Yıķam bir ħarb ile Behrām-ı Gūrı

Ġazab birle ele alsam sināni
Gelür ħavf ile cān ağzuña āni

(58a) Neden virür baña şeybüm şikesti
Ki kühı kāh iderven ħarb-ı destī

Meşeldür 'ālem içre ester-i leng
Urur başa ayağın kılsa āheng

- Pes andan ŧırveŧ idüp ğırıvi
Kılurlar nıze birle ta' n u rıvi
- [1865] Ururdı birbirine nıze vü tığ
Kopup tozlar çıkardı göklere mığ
- Kılıçlar gözlemezlerdi muvāsā
Atıurlardı elden ejderāsā
- ıkup bāng-i tırāk-ı ğürz-i pūlād
Acırdı ādemī eylerdi feryād
- Duĝān-ı na' ra eflāke çeküp ser
'Urūc ider hevāya miŧl-i ejder
- alup bir birine 'ıŧk ile tığı
Diriĝ itmezdi arb-ı bī-dirıĝı
- [1870] Dönüp cevŧen ile āhen hiŧāra
Ne āhen belki iki seng-i ħāre
- ıkarup ŧavt-ı zihden çerçe āvāz
Olurdı birbirine nāvek-endāz
- Ne oĝ kim atlılurdı arb-ı zihden
Geçer sūzen gibi eŧm-i zirihden
- Hümām āħir idüp pırāne tedbır
Didi bu nev-cūvān u ben çatı pır
- Ne deñlü pır olsa āpük ü cüst
Olur dutduĝı pırūñ dā'imā süst
- [1875] İderken nıze ile dest-bürdi
Depüp raĝŧın hemān üstine sürdi
- Elini urdı tıĝ-i cān-sitāna
alup indürdi muĝkem pehlevāna
- Görüp cān acısından ibni ' Adnān
Hümāmuñ tıĝine dutmıŧdı alkān
- Hezārān derd ile def' idüp anı
alāŧ itdi elinden murĝ-ı cānı
- (58b) Yine ĝayret idüp ol pır-i ŧeh-bāz
Karı ŧāħın gibi eylerdi pervāz
- [1880] Kemer bendin dutup ħiddetle muĝkem
Çeküp at üzre itdi anı derhem

Sehil almış idi kim ura yire
ayatı eşmesarın ide tire

Rebī' unkim yidi arb-ı Hümāmı
Dil ü cāndan idüp idām-ı tāmı

azab birle didi ey pīr-i güm-rāh
Saña bir iş [idem] kim h̄āh nā-h̄āh

Cihāndan terk idüp tāc u serirūñ
'Ademde hufre-i hāk ola yirūñ

[1885] Hemānā hiddet ile ekdi şemşir
Hümām üzre yürüdi nitekim şir

O gün cem' itmedin pīr-i 'azizi
alar ardından eyle tiğ-i tizi

ılup cānın reh-i Varada teslīm
Atından aşağa düşdi iki nīm

VEFĀT-I HÜMĀM PEZER-İ VARA

Sürerken mülk-i 'ālem ire fermān
Bozar hengāmesin anuñ da devrān

'Urūc itdi semāya rūh-ı pāki
Vaan idindi cismi taht-ı hāki

[1890] Virüp Vara yolında baş u cānı
Bu fānī tāca terk itdi cihānı

İdüp pervāz murę-ı cān kafesden
Kesildi nāle vü efgān u sesden

adimi 'ādetidür bu cihānuñ
Ki olmaz hilesine āre anuñ

Cihān rübāhına dutma řaķın gūř
Virüpdür nie řire h̄āb-ı hargūř

Degülseñ büm idinme anı menzil
İinde genci yok virānedür bil

(59a) [1895] Göñül virme bu cām-ı hoş-güvāre
Müdāmi irgürür ehlin humāra

Nedür meylüñ bu řāk-ı ser-nigüne
Bilürsin yok vefası döne döne

Ve ger münçî degülseñ ey qarındaş
Koma bu dâr-ı ğamda taş a bir taş

İrince nūr-ı Hâkdan aña pertev
Riyâz-ı cennet olur bir kara ev

Ne dil kim feyz-i Hâkdan irmeye nūr
Ziyâ-yı mihr-i rahmetden olur dūr

[1900] Yaraşmaz âdeme şevb-i pelengî
Peleng-i mevt ururken câna çengi

Girüp bu keşret içre birlik eyle
Acı dünyâda tatlu dirlik eyle

Eridüp nâr-ı tevḥîd ile yağın
Yağup gün gibi rüşen kıl çerâğın

Dilerseñ nūr-ı Hâk ola delîlün
Uyar nâr-ı maḥabbetle fetîlün

Gicesin şol kişi kim zinde itdi
Çerâğın nūr ile rahşende itdi

[1905] Görince naṭ' -ı devrânda şebâtuñ
Sür atın rûḥuñ olsun nefis mâtuñ

ŞIFAT-I YETİM ŞODEN-İ VARÇA

Hümâma mesken oldu çünkü ğabrâ
Cinân bâğında rûḥı kıldı me'vâ

Bozup bu âşyân-ı bi-şebâtı
Kanat bükdi açup murğ-ı ḥayâtı

Benî Şeybe idüp cüş u ḥurüşı
Ciger kanından oldu bâde-nüşı

İderler nevḥa saçup başlara ḥâk
Kılurlar câme gibi sîneler çâk

[1910] Çıkarup nâr-ı ḥayretle duḥânı
Boyamışlardı göge âsmânı

(59b) Teni nâl ü kalem gibi siyeh-püş
Olup yürürdi Varça mest ü medhüş

Yetim olduğına ol dürr-i meknün
Yaşı baḥrında oldu ğarça-i ḥün

Dökerdi ebrveş göz yaşın ol mäh
İderdi ra‘ dāsā nāle vü āh

Dir idi ƣaldum ‘ ālem içre maƣhūr
Atadan öksüz ü dildārdan dūr

Ƙıt‘ a

- [1915] Oñılmaz bağrınıñ başı yetīmüñ
Aƣar ƣanlu olur yaşı yetīmüñ
- Dili mesrūr olur bir kez şıgansa
Yed-i şefƣat ile başı yetīmüñ
- Öli helvāsı gibi dadı olmaz
Bişer tuzsuz müdām aşı yetīmüñ
- İlüñ ‘ aynına gūyā bir dikendür
Gözi üstindeki ƣaşı yetīmüñ
- Düşer ğurbet yolına ħ‘āh nā-ħ‘āh
Olur yoldaşı yol taşu yetīmüñ

Meşnevī

- [1920] Yetīme bundan ire dil-şikestī
Ki ayrılır atadan ƣarb-ı destī
- Bulımaz ider andan nevħa vü zār
Ne başını şığar anuñ ne oħşar
- Gider egnindeki destār u cāme
Döner ğurbetde tığ-i bī-niyāme
- Olur mevtā gibi ālūde-i ħāk
Geyer bir pāre kirpās ol daħı ƣāk
- Yağasuz oñmaduğlar gibi ‘ uryān
Ne tende cāme pīrahende dāmān
- [1925] Uçarken murğ-ı cānı fāriğü’l-bāl
Düşer dām-ı belāya bī-per ü bāl
- (60a) Eyü olursa da kem yād iderler
Ne cürm olsa añā isnād iderler
- Yetīm olduğı içün de dūr-i pāk
Deler elmās ile bağrını ħakkāk

Dili pür-âteş olur çeşmi hün-âb
Od u şu içre ider dâ'imâ h'âb

Vağandan düşdüğüdür cüdâ nây
Tehî olmaz dilinden bir nefes vây

[1930] Bu hâletlerdür iden âdemi zâr
Huşûşâ yâr ola ağıyâra dildâr

Olur bülbül gibi âşüfte-aşvâl
İder nâle vücûdın nitekim nâl

Olanlar 'ışk-ı dildâr ile bed-nâm
Bir olur anlara taşsîn ü düşünâm

Bihâr-ı hasret eyler gözlerin ter
Dökerler taşâ vü toprağa gevher

Belî 'ışk ehlinüñ bî-ihtiyârı
Olur eglencesi feryâd u zârı

[1935] Bihâr-ı eşkinüñ kalçup habâbı
Kurur âb üzre çetr-i bî-tınâbı

NİYÂZ U TAZARRU' -I VARÇA BE-DERGÂH-I KÂZÎ'L-ĤÂCÂT

Çün itdi mâtemin Varça Hümâmuñ
Akıtdı eşk-i çeşmini enâmuñ

Dirîğ ü hasret ile h'âh nâ-h'âh
Çıkar derd-i derûnından göge âh

İdüp cândan taḥiyyât u selâmı
Tezekkür kıldı *ḥayyu lâ-yenâm*¹⁵²

Didi ey çâresüzler çâre-sâzı
Yetim ü kimsesüzler dil-nevâzı

[1940] Bilürsin ehl-i 'ışkuñ dilde râzın
Vücûdî şem' inüñ süz u güdâzın

Zâ' ifem eyle kim sözde sesi yok
Gârîbem senden artuğ kimsesi yok

(60b) Yaşum seyli ile bağlandı râhum
Boyadı âsmâni göge âhum

¹⁵² (Allah) diri, uyumaz.

Çöküp taşlar gibi gamlar başuma
Tenüm garķ eyledi kanlu yaşuma

Ḥazān oldu gam ile nev-behārum
Ḳarañu giceye döndi nehārum

[1945] ‘ Anā āteşlerinde zār u giryān
Dutışdum nitekim şem‘ -i şebistān

Vücūdum nāle ile eyledüm nāl
Oda pervāneveş yaķdum per ü bāl

Külüng-i gamla oldum pāre pāre
Nitekim kūh-kenden seng-i ḥāre

Duḥānum zulmetinden sāyem ürker
Görür āhum odın hem-sāyem ürker

Olupdur şavt-ı zencīr-i cünūnum
Bu deyr içre şadā-yı organūnum

[1950] Düşüp ‘ ışķ āteşi içre şeb ü rüz
Yanaram nitekim şem‘ -i şeb-efrüz

Gözümden gitdi şevķ u sīneden tāb
Dilümden uçdı zevķ u dīdeden ḥāb

Dilüm şayd oldu bir bāz-ı sefīde
Dutıldı dāma bu murġ-ı remīde

Kemān ile girür çeşmi kemīne
Nice tāķat getürsün bu kemīne

Vücūdum Bī-sütünına hemīşe
Urur Ferhād-ı ‘ ışķı tīġ u tīşe

[1955] Dil oldu tu‘ me-i zāġ-ı kemānı
Oķı şeh-bāzınuñ cān āşyānı

Şaçından taķdı çeşm-i pür-füsūnı
Dil-i dīvāneme bend-i cünūnı

Düşüp ḥāke gamından ḥaste cānum
Ḥasek oldu bisāṭ-ı perniyānum

Ṭulū‘ itmez toġup ol māh-çihrüm
Gurūb itdi ‘ adem ġarbına mihrüm

(61a) Ne ‘ ışķ içre yaraşur iki dildār
Ne olur yaluñuz taş ile dīvār

- [1960] Gözi yaşıyla n'itsün bu kuru baş
Ögütmez âsyâ da yaluñuz taş

Olup ğam gülşeninde bülbül-i zâr
Tenüme hâr-ı miḥnet virdi âzâr

Dil uzatmış benümçün bâğa süsen
Neler çekdüklerüm söyler bu dilden

Benefşe kıldı nîlî-câme ber-düş
Baña mâtem dutup oldu siyeh-püş

Ne bir câ var ki bir laḫza idem ḫ'âb
Ne bir cû var ola dil-teşne sîr-âb
- [1965] Görelden 'aynum ol Yûsuf-cemâli
Kâlapdur çeşm-i cânında ḫayâli

Baña mihr itmedi ol mâh-pâre
Görüp âhum taña kaldı sitâre

Îlâhî bu murâdum eyle ḫâşıl
Ne var bir 'âşık olsa yâra vâşıl

Dil-i vîrânum âbâd eyle yâ Rab
Koma ğam içre dil şâd eyle yâ Rab

Gözüm yaşı irişdi zîr-i ḫâke
Fiğân u nâlem irgürdüm simâke
- [1970] Nesîm-i mihrüñ idüp yâr u reh-ber
Dimâğ-ı cânımı eyle mu'atṭar

Belâ vaḫtinde luṭfuñ olmasa yâr
Kâalur 'acz içre cânım çâr u nâ-çâr

Dilüm bî-zûr iken kıl ḫaşma pîrüz
Cihândan göz yuma tâ ol siyeh-rüz

Muẓaffer kıl 'adûya eyle şâdân
Mişâl-i mişl-i ḫâver bâmdâdân

Didi vü eyledi dilden münâcât
Aña kim 'arz ider her kişi ḫacât
- [1975] Atılsa oḫ kemân-ı cân u dilden
Geçer kevn ü mekânı olsa âhen
- (61b) Uran ihlâş ile seyf-i du'âyı
İki şakḫ eyleye arz u semâyı

Du‘ā kim ide merd-i alb-i űāfī
Geçürür yire ursa küh-1 āfi

űIFAT-I RŪZ VE CENG KERDEN-İ REBİ‘ Ü VARA

Seher çün űeh-sűvār-1 mihr-i hāver
Dikűp bām-1 semāya rā‘yet-i zer

Açup űeh-bāzveű per āűkāre
űalındı űaydgāh-1 Zengbāra

[1980]

Gice űāmī zirih geymiűdi eflāk
İderdi tiĝ-i Mıűr-1 mihr anı çāk

Dolup űaħn-1 cihāna ceűű-i envār
Yire geçdi űınup cünd-i űeb-i tār

Segirdim űaldı mihr-i ‘ālem-ārā
Cűyűű-1 űāh-1 űāmı itdi yaĝmā

Ĝanīmet űol adar oldı firāvān
Ki degdi zerreye bir necm-i tābān

Seherden Vara daħı hűrrem ű űen
Güneű gibi geyűp altunlu cevűen

[1985]

Daup sāz u silāħın Rűstemāne
uűandı tiĝ-i hűn-rizűn miyāna

Sűvār oldı semendine hemān-dem
Gök atına nitekim mihr-i ‘ālem

ılup meydān-1 rezm iinde cevlān
Güneű gibi yűridi dutdı meydān

Rebī‘ daħı sűrűp meydāna raħűűı
űalındı űayda gűyā bāz-1 vaħűı

Gelűp birbirine durdı ber-ā-ber
Muābil oldı gűyā űır ű ejder

[1990]

İki merd-i mehīb ű iki űeh-bāz
İderdi bāl açup meydānda pervāz

İki ‘āűı omıű ortaya cānı
Bırakmıű tācı terk itmiű cihānı

(62a)

İderdi birbirine a‘n-1 nīze
Olurđı ellerinde rīze rīze

Kılurlar sūz-ı ʿıŝk ile neberdi
Çıkarurlardı yirden göge gerdi

Bırakdı nīze cengin ol iki şir
Ele çün berķ-ı hāṭıf aldı şemşir

[1995] Çalarlar eyle tiĝ-i bī-dirīgi
Çıkarıdı baħr-ı hūnuñ göge miĝi

Alurlardı ele gürz-i girānı
Urup birbirine darb ile anı

Ġazab nārından ol iki dil-āver
Gül-i aħmerlerin kılınmışdı aŝfer

Çeküp birbirini itmişdi derhem
Ki güyā ceng ider Sührāb u Rüstem

Olurdu atları perrende çün ṭayr
Degül ṭayr u felekāsā sebük-seyr

[2000] Görürler başdan aşdı kibr ü kīne
İki ʿ asker koyuldu birbirine

Temevvüc eyledi şan iki deryā
Kopup çalkandı yirden kūh u ŝaħrā

Yire at izi virdi zīb ü tezyīn
Olup şekl-i hilāl u ʿıkd-ı pervīn

Girüp meydāna tiĝ-i hūn-āŝām
İder mevtāya rüz-ı rūŝeni ŝām

At üstinde düşerdi yire leşker
Çekirge gibi ŝıçraŝurdu başlar

[2005] Açıldıķça kapu hıŝn-ı bedenden
Vedāʿ idüp kaçardı cān bedenden

Kimüñ başına irse zaħm-ı şemşir
Gelür burnından anuñ emdügi şir

Per açsa ŝāh-bāz-ı tīr-i bürrān
Kaçar ten lānesinden ṭāʿir-i cān

Kaçan ṭaʿ n eylese rezm içre nīze
Çıķup cān cān atar rāh-ı gürīze

(62b) Yir üzre ṭañ mı kalsa ādeme yir
Kātı şalma durur ceng içre şemşir

- [2010] Görüp bu dār u gīr ü đarb u kīni
Semāya çıđdı sūrnanuñ enini
- Ser-i merdān olduđça zemīn-būs
‘ Amūd ile dögerdi kendüyi kūs
- Ađup cū olduđın gördi yire dem
Dögüندی zağmelerle zīr ile bem
- Şehādet barmağını ıaldurup tīr
İderdi sīnede imān gibi yir
- Siper birle olurđı tīđ-i pertāb
Birisi berg-i nīlūfer biri āb
- [2015] Görür bu hāleti çün ibni ‘ Adnān
Ĝāzabdan kūze-i çeşmi dolar ıan
- Elinde nīzesi birle o hūn-rīz
Girüp meydāna deprendi sebük-đız
- Urur uyluğına ol şeh-süväri
Ayađın ıana yudı hūn-ı cārī
- Ĝāzabla urmuş idi eyle rānın
Geçürmişdi atınuñ öte yanın
- Semendi düşdi fi’l-hāl oldı mürde
ıalır hayretle yirde dil-füsürde
- [2020] Görince kendüyi yirde piyāde
Tehevvür eyledi Varıa ziyāde
- Elinde nīze ile ol dil-āver
Yirinden şııradı çün mihr-i hāver
- Urup bāzūsına ol pehlevānı
Geçürdi gögsine mīđladı anı
- Sebük-dest olmasa merd-i dil-āver
Girān olur elinde rumđ-ı bī-fer
- Kimüñ kim yāveri ‘ avn-i Ğudādur
Mişāl-i şīr-i ner heybet-fezādur
- [2025] İdenler ‘ avn-i Ğağla kārzarı
Olur düşmen eli bağlu şıkārı
- (63a) Ere bađt-ı nigūnsār olsa reh-zen
Olur rumđı zenāsā elde sūzen

Rebî' ğarķ oldu çünkim ala kıana
Dönüp ħargāhına oldu revāne

İrişdi Varķanuñ daķı ğulāmı
Çeker altına esb-i tiz-ġāmı

İkisi daķı mecrūĥ u Őikeste
Biri pāy u birisi dest-beste

[2030] Çıķup meydān yirinden iki ' asker
YolınmıŐ bāzveŐ bī-bāl ü bī-per

Żarūrī terk itdi kārzārı
Kaçurdu Őaydgāĥ içre Őikārı

ŐIFAT-I RŪZ VE MŪNĀCĀT KERDEN-İ VARĶA

' Alem dikdi çü Őubĥuñ pehlevānı
Biĥār-ı nūra ğarķ itdi cihānı

Geçürdi başına bir tāc-ı zerrīn
Cihān ĥalkınuñ itdi gözin aydın

Őebīĥūn itdi Rūmīler temāmet
Metā' -ı ĥ'āce-i Hind oldu ğāret

[2035] Cihāna baĥş oldu ol kıadar zer
Donandı ŐaŐ aġaç geydi ser-ā-ser

Zemīne mihr idüp nūrın ifāza
Ki rīġ-i berr ü baĥr oldu kıurāza

Alup ' ālemde her kıŐi naŐībın
Tesellī eyledi ġönli ğarībın

' Uyūnı ' ālemüñ açıldı ğüldi
Yitüġin her kıŐi aradı buldı

Baķup Varķa ġörür ġülzār-ı ' ālem
Urur bāġ-ı İremden ġül gibi dem

[2040] Kıatında ne Hümām ü ne dil-ārām
Ne kıudret var ide bir laĥza ārām

Belin bār-ı ġirān-ı ġam idüp dāl
Tenini eylediler nāleler nāl

(63b) Ħam itdi kıāmetin fırķat çü ĥātem
Yetīm oġlan gibi eylerdi mātem

Sirişk-i dīde ile āteş-i dil
Od u şu içre itdi añna menzil

Olup ʿālem gözine tīre vü teng
İderdi baht-ı nā-hemvār ile ceng

[2045] Ne el irür o serv-i ser-firāza
Ne tākāt var bu sūz u bu güdāza

Düşüp ḥāk-i siyāh üzre çü sāye
Yüz urdı ḥālīk-ı arz u semāya

Didi ey kâdir ü ḳahhār-ı ʿālem
ʿAzīz ü rāzīk-ı ḡaffār-ı ādem

Ḥudāyā ḥālīk-ı arz u semāsın
Ḳamu güm-rāh olana reh-nümāsın

Olur feyzüñle bir kem-ḳaṭre ʿummān
Çıkar mihrüñle ṭaşdan laʿl-i raḥşān

[2050] Olnca şefḳatüñ ebri güher-bār
Doḡar baṭn-ı şadefde dürr-i şehvār

Senüñ luṭfuñla oldı ney şeker-bār
Senüñ cūduñla virdi mīve eşcār

Cüdā düşdüm ḡarībem ḥānmāndan
Ḥar-ı lengem ki ḳaldum kār vāndan

Vaṭandan ayru düşdüm nitekim ney
Fiḡān u nāleme inler ḳamu şey

Ayaḳda ḳalmışam ḳıl dest-girī
Ki pā-māl itdi ḡurbet ben faḳiri

[2055] Gicem zūlmāt-ı ḡamdan rüşen eyle
Ḳoma ḡamda dil ü cānum şen eyle

Yidi deryā sirişküm cūybārı
Dil-i pür-nārumuñ düzaḡ şerārı

Dökildi eşküm ü düşdi sitārem
Ölümden ḡayrıya ḳalmadı çārem

Ne hecre tākāt ü ne vaşla çāre
Ne tedbīr eyleyem yā Rab ne çāre

(64a) Dilüm bezm-i ḡam içre nāya döndi
Vücūdum baḡrı şınmış yāya döndi

[2060] Baña ger mihrüñ olmazsa meded-ḫ̃āh
Helāk eyler beni bu nāle vü āh

Bilini yā kıilup t̄ir-i du‘ āya
Ḥadeng-i āhı ırgürdi semāya

Dilinde almayup şabr u arārı
Giceden şubḫadek eylerdi zārī

Kimesne olmadın ḫālinden āgāh
Yirinden t̄urdı gün gibi seḫergāh

Nitekim berg-i gül bād-ı şabāya
Süvār oldu semend-i bād-pāya

[2065] Siper kitfinde vü destinde n̄ize
Fırā-ı yār ile gitdi sitize

Ḥalāş için o mihr-i dey ‘ adūdan
Güneş gibi z̄uhūr itdi busudan

Bedenden ımadın rūḫ-ı revānı
Fidā ide reh-i ‘ ışında cānı

Ve ger bulmaz ise bu derde dermān
İde cān kebşini meydānda urbān

Bulup cān maḫbes-i tenden rehāyī
Yirine ırgüre resm-i vefāyı

[2070] Cihān içre kimüñ kim yārı yodur
Bütün d̄ünyā içinde yarı yodur

Görinse ehl-i ‘ ışa rūy-ı dildār
Biḫişt olur maāmı yūzi d̄izār

Nedür dil-bersüz ādem oğlı cānı
Kişi eglencesüz neyler cihānı

Ne zev itsün kişi seyr-i emenden
Ne ḫazz olur ‘ aceb cānsuz bedenden

Kişinüñ olmasa yanınca bir yār
Ayağı bağı olur seyr-i gülzār

[2075] Şu kim yārı ile t̄atlu dirilür
İlüñ cānı acısından ne bilür

(64b) Behār irse açılsa lāle vü gül
Olur mı bāng-i şūm-ı b̄üm b̄ülb̄ül

Müdām idüp gül ile bāde-nūṣī
Ḳılur ṣām u seher bülbül huruṣı

Özine bulmadı bir yār-ı hem-ser
Kelāğ anuñçün oğur küfri ez-ber

Ümiz-i yār ile oldı tarabnāk
İderdi sinesini gül gibi çāk

[2080] Şaçup cān nağdini ol bī-ser ü pā
İderdi ‘ asker-i hicrāna yağmā

Külüng-i ‘ ışk irince Bī-sütūna
Geçürür anı bir darb ile tūna

‘ Aceb mi darb-ı ‘ ışk-ı merd-i ṣāfī
Urup yire geçürse küh-ı Ḳāfī

Vireydi nār-ı ‘ ışk eflāke ger tāb
İderdi mihr-i ‘ ālem-tābı bī-tāb

Ger ursa baħra ‘ ışk odı şerāre
Dönerdi bir ħurumıṣ cūybāra

[2085] Pes andan cān atup meydān yirine
Ne meydān ħoç gibi ħurbān yirine

Çağırdı didi ħanı ibni ‘ Adnān
Binüp atına ħılsun ‘ azm-i meydān

Bozup şemşirüm ‘ ömrinüñ niżāmın
Alam Gül-şāhuñ andan intiħāmın

Ola bu bezm içinde kārı zārī
Yazıla cām-ı tığumla ħumārı

Uram şevħ ile bir darb ‘ aşıħāne
Ki ola gelmemiş gibi cihāna

[2090] Terāş idem cihāndan ħaṭṭ-ı nāmın
Serinden ref‘ idem sevdā-yı ħāmın

Bir iş idem bugün ol merd-i dūna
Dügünin unudup başın dögüne

Niçe bunuñ gibi aşüfte aħvāl
Meşāf içre ider ol merd-i ħattāl

(65a) Rebī‘ çün gördi bu cūṣ u huruṣı
İderdi zehr-i ħāmdan bāde-nūṣī

Fidā-yı ʿışk-ı dildār eyleyüp ser
Yüridi Varqaya geldi ber-â-ber

[2095]

Alup hiddet ile destine nîze
Uzatdı hâşmına itdi sitize

Çeküp tîgin niyâmından çü hâver
İki nîm eyledi rumhın dil-âver

Şalup şemşirin ol dahı cüvâna
Çalışdı ceng içinde Rüstemâne

Rebîʿ Rüstem-cüvân İsfendyâra
Dönüp dilden şaçar nâr-ı şerâre

Dolar zem içre bu iki dil-âver
Kıo ursun birbirine tîğ u hancer

[2100]

İder lâ-büd erenler ceng ü peygâr
Görelüm n'itdi Gül-şâh-ı vefâdâr

Ne resme nâr-ı hayret cânına tâb
Urup kıldı anı bî-hurd ü bî-hâb

Ne vech ile gözinden akıdup Nîl
Ne yüzden cüy-ı eşkin eyledi seyl

MAṬLAʿ-İ DĀSTĀN

Gel ey dil bülbüli destân-serâ ol
Girüp gülzâr-ı ʿışka hoş-nevâ ol

Figânuñdan girüp çerhe felekler
Demüñden raqş urup dönsün melekler

[2105]

Zemîn üzre idüp kanlu yaşuñ rûd
Yanup âfâkı kııl âhuñla pür-dûd

Akıtsun yaş ʿuyunuñ nâvdanı
Ṭarî vü tâze kılsun bâğ-ı cânı

Şabâ gibi vücûduñ hâksâr it
Nesîmâsâ cihânı müşk-bâr it

Nevâ-yı rûh-efzân ile âfâk
Dolup bulsun demüñden râhat ʿuşşâk

(65b)

Ṭarî kııl gülşen-i ʿışkı demüñden
Şafâ bulsun dil ü cân maqdemüñden

[2110] Mü'essirdür sözi çün ehl-i hâlûñ
İrişsün güş-ı hüşa kı̇l ü kı̇lûñ

Kılup ney gibi bezm-i ğamda feryād
Cüdālık demlerinden eyleyüp yād

Bize ahvāl-i Gül-şāhı beyān it
Küsûf-ı mihrini günden 'ıyān it

Kara günlü gibi şām u seherġāh
Şeb-i ğamda neler çekdüġin ol māh

Güneş gibi irüp hüsni zevāle
Meh-i bedri dönüp şekl-i hilāle

[2115] Gözin revzen gibi yollara ol māh
Diküp ne çekdüġin şubh u şebengāh

Olup çeşmine bu 'ālem şeb-i tār
Neler çekdüġini ol māh-ı ruhsār

**ĀMEDEN-İ GÜL-ŞĀH BE-TEMĀŞĀġĀH-I PEYKĀR VE KATL
KERDEN-İ REBİ' VE HĀLĀŞ-I VARĒA-İ NĀMDĀR**

Meger öñdinki gün bir merd-i rāvī
Kābile içre şalmışdı mesāvī

Neberd-i Varġa vü a' dāyı bir bir
Temāmet eylemişdi şerh ü takrīr

Çün āġāh oldı Gül-şāh ol haberden
Geçüp 'ışkıñda Varġa tāc u serden

[2120] Olup meydān-ı rezm içre hırāmān
İder dildār içün terk-i dil ü cān

Dilinde kıalmayup şabr u karārı
Maġabbet bahrı daşdı ıztırārī

Teninde 'ışk odı urdı zebāne
Gözinden dökdi eşkin dāne dāne

Ne dilde olsa āşār-ı maġabbet
İder cān virmede dildāra sebķat

Hevā-yı 'ışk ile bir kıatre-i mā
Nedendür cüş ider mānend-i deryā

(66a) [2125] Ne sır var 'ışk-ı cānānda be hey yār
Ki cāndan ġayrı nesne olmaz işār

Ġubār-ı ten kimüñ olsa hicābı
Vişāl-i yāra bulmaz fetḥ-i bābı

Viren cānın olur cānāna vāşıl
İrer yāra olur maqşūdı ḥāşıl

Şalanlar gerden-i cānāneye kıl
Olur mı kaṭ^ç -ı tıġ ile cüdā ol

Olıncā sūz-ı āteş micmer-efrūz
Ola mı dūd-ı ^çūduñ dāfi^ç -i sūz

[2130] Hevā-yı ^çışk ile kılsa temevvüc
Ḥurūş-ı bahrı men^ç itmek olur güc

Çü tābistān ide dünyā yüzün germ
Per-i peşşe yilinden ola mı nerm

Virenler şevk ile ^çışk içre cānı
Olur esb-i murāduñ hem-^ç inānı

Meded ey şāki-i ḥurşid-pāye
Hümāāsā şalup başuma sāye

İçür cām-ı şerāb-ı bezm-i şādī
Gide cāndan ġubār-ı nā-murādı

ŞIFAT-I RŪZ

[2135] Seḥer bāl açdı çün ṭāvūs-ı eflāk
Cihānı itdi cevlnānı feraḥnāk

Ḳurup dest-i felek şubḥuñ kemānın
Daġıtdı zāġ leylek āşyānın

Çıkardı cāme-ḥ^çābından cihānı
Ser-ā-serle donatdı āsmānı

Cebīninden cihānuñ ref^ç olup çīn
Güşāde oldı mülk-i Çīn ü Māçīn

Geyüp zerrīn çuçalın Rüstemāne
Şeh-i mihr itdi cilve āsmāna

[2140] Yirinden ṭurdı Gül-şāh-ı feraḥnāk
Seḥer gibi girībānın idüp çāk

(66b) Ḳoyup vaz^ç -ı zenānı ṭurdı erden
Güneş ile bile ṭoġdı seḥerden

Şadağ dağdı miyān-bendine cānān
Cihānı eyledi yayına ҡurbān

Geçürdi ҡolına ҡavs-i keyānı
Ele aldı sinān-ı cān-sitānı

Rebī' üñ ҡatline ol yār-ı hūn-rīz
Biline baғladı tīğ-i yek-āvīz

[2145] Çeküp kirpüklerinden ol füsūn-ger
Gözi merdümlerine şundi hancer

Çıkarıdı cāmesin dībā ҡabāsın
Erenler gibi geydi er libāsın

Zen irse ' ışık ile ger vecd ü hāle
Urur aқdāmı iқdām-ı ricāle

Biner bir tāzi ata ol dil-ārā
Nitekim şire mihr-i ' ālem-ārā

Çıķarmayup sesin şu gibi ol yār
Eser yıl gibi oldu rāha rehvar

[2150] Çekerdi germ-i dilden āh-ı serdi
Binerdi yile yıl gibi eserdi

Ṭavāf-ı ' asker itdi ҡıldı seyrān
Nazar şaldı ne gördi şāh-ı hūbān

Durur meydān içinde Varķa çün şīr
Elinde vü bilinde rumh u şemşīr

Rebī' üñ cengine gelmiş ber-ā-ber
İderdi ceng gūyā şīr ü ejder

Anuñ dutmaz eli bunuñ ayağı
Degül şolı ikisinin de sağı

[2155] Çü Gül-şeh gördi pāy-ı yārı mecrūh
Vücūdın tīğ-i şefķat itdi meşrūh

Derūnından duhānı oldu ser-keş
Neyistāna şanasın urduñ āteş

İder gayret velī ol gayret-i māh
Ki vāķıf olmaya aғyār-ı bed-h'āh

(67a) Meger seyrān iderken ol perī-rū
Dimāğ-ı Varķaya virdi şaçı bū

Gözi açıldı vü gitdi te'essüf
İrer Ya' kıba güya büy-ı Yüsuf

[2160]

Dil ü cânına düşdi zevk u hânde
Sürürından leked urdı semende

Ki ya' nî yâra karşı ol ser-efrâz
Ura zâg-ı siyâha mişl-i şeh-bâz

Olur mı bundan özge ' izz ü devlet
Budur devlet budur ' âlemde lezzet

Şalup meydâna cism-i nâ-tüvânuñ
Fidâ-yı yâr idesin haste cânuñ

Kimüñ kim işbu devlet hem-seridür
Sa' âdet kişverinüñ serveridür

[2165]

Kime el virmese ' âlemde bu hâl
Degül zinde olursa ' ömri şad-sâl

N' idermiş yârsuz âdem cihânı
Niye şaklar kişi ' âlemde cânı

Virür ' ışık içre âdem hânmanın
Bütün dünyâyâ virmez yâr-ı cânın

Dil ü cânına virdi şevk ile tâb
Kıatı yaydan olur ok gibi pertâb

Hevâda şan şihâb u miğ idi ol
Atılmış ok çekilmiş tiğ idi ol

[2170]

Ya şahîndür açup per âşkâre
İner bâzû-yı kudretten şikâra

Boşandı şîr-i şevkuñ kayd u bendi
Rebî' üñ üstine sürdi semendi

Çıkup elden ' inân-ı bād-pâyı
Ayağın almada kıldı hañâyı

Semendinden hemânâ ol dil-âver
İner yire hevâdan mişl-i ejder

Yire düşdi elinden gürz ü şemşîr
Gidüp ' aklı düşüp bayıldı ol şîr

(67b) [2175]

Bakup bu hâli gördi ibni ' Adnân
Sevindi şad u hândân oldu nâ-dân

Teraḥḥum gelmedi ol bī-vefādan
Cefā ʔaşı gibi indi hevādan

Degül seng-i cefā şan Ƙāf-ı endüh
Yıķılımışdı başına kūh-ber-kūh

O gün cem' itmedin ol merd-i ķattāl
Çevürdi ellerin ardına fi'l-hāl

Bulup fırsat o merd-i kūh-peyker
Ġazab birle hemānā çekdi ḥancer

[2180] Ki ura ɗarb ile Varķayı bī-bāk
İde dāmānı gibi sīnesin çāk

Çeküp tīġin ḥarāmī olsa pīrüz
Eşer itmez aña feryād-ı cān-süz

Bula fırsat çü gürg-i tīz-dendān
Ne sūd ider nefīr-i gūsfindān

Şikārın dāma çekse merd-i şayyād
Ḥalāş itmez anı bī-hūde feryād

Vücūduñ olsa ġarķ-ı Baḥr-ı 'Ummān
Fiġān u girye şanma ķurtarur cān

[2185] Bu ḥālet içre Varķa oldu bīdār
Görür ḥancer dutar ol merd-i ḥūn-ḥ'ār

Dilerdi el uzadup Varķa ol dem
Dutaydı ḥancerin destiyle muḥkem

Velī hüşyār olunca çeşm-i mesti
Görür kitfinde bend olmuş dü desti

Hemānā çekdi dilden derd ile āh
Ki ķıyduñ cānuma ey çerḥ-i bed-ḥ'āh

Murāda irmedin bu nā-murāduñ
Yaşını āl ile ķana boyaduñ

[2190] 'Aceb ḥūnīsın ey çerḥ-i sitemkār
Ki ne nāle ne āh eyler saña kār

İdersin var ise ey dehr pīşe
Dıraḥt-ı baḥtuma urmaġı tīşe

(68a) Ƙılursın cismüm ey devr-i zemāne
Ḥadeng-i hecr-i ḥūn-ḥ'āra nişāne

Ölüm irdi elüm irmez nigāra
Nedür bilsem günāhum rüzgāra

Ne ' ışk içre baña feryād-res var
Ne cān virmekden özge bir nefes var

[2195] Görüp şem' -i ruḥun pervāne düşdüm
Dutışdum bir uğurdan yana düşdüm

Beni yad eyleyüp yād itmez oldı
Gulāmın ḥ'ācem āzād itmez oldı

Düşüp hecre umarken vaşl-ı yārı
Kaçurdum elden aldurdum nigārı

Bozup kânūnı kan itdüm meded hey
Taşavvurdan ziyān itdüm meded hey

Per ü bālī şınuḳ zembūra döndüm
Ayak altında ḳalmış mūra döndüm

[2200] Virüp düşmenlere t̄ac u serīri
Amansuz yağınun oldum esīri

Depince gördi kim ol merd-i ḥūn-rīz
Ki ḳılmış urmaḳ için ḥancerin t̄iz

Görür Varḳa ki nevmīd oldı cāndan
Diler bir dem emān ol bī-emāndan

Revān oldı gözinden ešk-i ḥūn-bār
Didi Teñri ḥaḳı ey merd-i cebbār

Ġazab vaḳtini eyle ḥilme tebdīl
Bu miskīn şayda ḥancer urma ta' cīl

[2205] Mürüvvet eyle ey kân-ı fütüvvet
Dil ü cān t̄ıflına eyle übüvvet

Eli ayağı baḡlu zār u nālān
İdüp Gül-şāha ḳarşu ḥāke ḡaltān

Dutup ḳaşşābveş boynuma bend ur
Göñül kebşine zecr ile kemend ur

Ḥalīlāsā çalup sikkīn-i bürrān
Bu cān İsmā' ilin ḳıl anda ḳurbān

Getürmekden baña bunca ser-encām
Meger bu gün için şaklarmış eyyām¹⁵³

(68b) [2210] Dilümden ref idüp fūrkat melālin
Serümden kı̄l seg-i kūyı sıfālin

Fidā kı̄lduğımı rūḥ-ı revānum
Bile ʿışķında ol cān u cihānum

Olanca yoğ [u] varum istemekde
Bile cān virdüğüm saʿy u emekde

Kaçan yād olsa ʿışķ(1) ehl-i şafāda
Yazıla nāmum ol kavm-i vefāda

CEVĀB-I NĀ-ŞAVĀB-I REBĪʿ İBNİ ʿADNĀN

Çü gūş itdi sözini ibni ʿAdnān
Bu ḥāletde bu kı̄le kı̄aldı ḥayrān

[2215] Didi ey şām-ı ğamda āh u nāle
Kı̄lup ʿömri gibi irmiş zevāle

Şikār-ı şīr-i mevt olup yürürsin
Fırāk-ı yār ile cān gezdürürsin

İdersin ḥayret-i mevti behāne
Dönersin servden tābūt umana

Seni bu dām u bend ile nigāra
İledem nitekim Manşūrı dāra

Gözine karşı ol şāh-ı cihānuñ
Dökem şemşīr-i ḥūn-rizümle kı̄anuñ

[2220] Baña rūzī kı̄lup Ḥaķ vaşl-ı cānān
Seni idem ol ʿid-i vaşla kı̄urbān

Murād-ı nefis olur çün vaşl-ı dildār
Yiterdür ʿışķ eri olana dīdār

Degül kāruñ çü zevķ-ı nefis-i ḥod-kām
Yürü var uyma nefse olma bed-nām

Niçe bunuñ gibi taʿn u fesāne
Oķur ol bī-ḥayā bu pehlevāna

¹⁵³ Bu beyit, der-kenar.

- Pes andan taqdı boynına kemendi
Hezārān zecr ile ol derdmendi
- [2225] Yüzi üzre iderken hāke ğaltān
Temāşā eyler idi anı cānān
- (69a) Görür Varqada çün bu hāli Gül-şāh
Derūn-ı dilden itdi derd ile āh
- Didi hayfā benümçün Varqa miskin
Virür Ferhād gibi cān-ı şirīn
- Revānından gidüp ārām u şabrı
Cihānı tīre itdi āhı ebri
- İderdi ra' dveş feryād u efgān
Aqardı gözlerinden eşk-i bārān
- [2230] Dir idi kendüye ey bī-vefā zen
Belā-yı 'ışk-ı yāra mübtelā-zen
- Bu meydān kim bugün şahn-ı veġādur
Vefā meydānidur rüz-ı ğazādur
- Girüp meydān içinde erlik eyle
Halāş it Varqayı serverlik eyle
- Çün olduñ esb-i himmetle revāne
Devān ol ğayret ile Erdevāna
- Olursa 'avn-i Hāq ger dest-ġirüñ
Olur düşmen eli baġlu esirüñ
- [2235] Hüseynāsā geçüp cān ile tenden
Giderdi burqa' ı vech-i hasenden
- Çalındı kūs-ı harb-i āh u efgān
Segirdim şaldı ceşş-i çeşm-i giryān
- Dutup meydānı eşkinüñ levendi
Perişān oldu zülfinüñ kemendi
- Olup mihrinden ebr-i burqa' ı dūr
Ser-ā-ser dutdı dünyā yüzini nūr
- Ruḡında hāl-i Hind ü fitne-engiz
Müselsel zülf-i zencir-i dil-āviz
- [2240] El urmasa ne ğam tır ü kemāna
Yiterdür çeşm-i fettānı cihāna

Çomaz müjgānı tīri yayqarayı
Yaşılmaz gice gündüz qaşı yayı

Şaçınuñ būyı ʿ aks-i ḥadd-i pāki
Taşı laʿl itmiş idi misk-i ḥāki

(69b) Semend-i nāz ile kılduqça seyrān
Hilāl ü encüm oldı şaḥn-ı meydān

Bu meydān içre ol yār-ı dil-ārā
İderdi cilve çün ṭāvūs-ı raʿ nā

[2245] Bu ṭāvūs itdügin şevk ile cevlan
İki leşker bakup kalmışdı ḥayrān

Ne gökden toğdı işbu mihr-i raḥşān
Ki kıldı ʿ ālemi laʿl-i Bedaḥşān

Ya qandan geldi bu merd-i dil-āver
Siyeh gīsūları biñ başlı ejder

Ya qandan geldi bu şāh-ı cüvān-baḥt
Ne şāh u āftāb-ı āsmān-taḥt

Ya qandan geldi bu zūlf-i perişān
Beşer-peyker melek-manzar peri-şān

[2250] Bu ḥāletde Rebiʿ üñ ıztırārī
Görindi gözlerine gül-ʿ ızārı

Naazar şalduqda ol qaşı kemāna
Düşürdi tīr-i fikrini gümāna

Qılur eyle taşavvur kim dil-ārām
Olup mihri ile bi-şabr u ārām

Gidüp zūlfi gibi dilden qarārı
Ziyāret idegeldi ıztırārī

Didi Gül-şāha ey yār-ı güzīnüm
Dilüm bāğında serv-i nāzenīnüm

[2255] İdüp kāse hilālī māh-ı enver
Ziyāyı mihr-i ḥüsnünden ider cer

Ağarmadı gicem ʿ işkuñ tebinden
Qararmışdur günüm hecrüñ şebünden

Dilüm mirʿatı gibi ey dil-ārā
Gubār-ı ğam olup çihreñde peydā

Dil-i 'āşık gibi maḥzūn olursın
Aduñ Leylā iken Mecnūn olursın

Meger kār itdi ey cān derd-i 'ıŝkum
Dilūñ zār eylemişdür nerd-i 'ıŝkum

(70a) [2260] Olup bülbül gibi zār u dil-āzār
'İzāruñ güllerin itmiş ğam āzār

Nihāl-i kāmētūñ ey serv-i bālā
İdüp āzād ğamdan Hāḡ te'ālā

Yavuz yil esmesün pīrāhenüñe
Doğunmasun yed-i ğam dāmenüñe

Penāh itsün vücūduñ Hāḡ ḡaḡardan
Cemālūñ ŝaḡlasun yavuz nazardan

Degülsin yaluñuz sen 'ışk ile yār
Hezār ol deñlüdür hecrüñle dil-zār

[2265] Olup cān rīsmān-ı ğamda cān-bāz
Dil oldı tīĝ-i hecrüñ üzre ser-bāz

Dil olmuşken ecel dāmı ŝikārı
Esir itdüm dutup bu nā-be-kārı

Biḡamdillāh ey rūḡ-ı revānum
Saña uŝ Varḡa oldı armaġanum

Murādı ŝoñ nefesde budur ey cān
Kese cān kebşini 'ıŝkuña ḡurbān

Hevā-yı 'ıŝkuñ ile mişl-i şeh-bāz
Hümā-yı rūḡı ide 'arşā pervāz

[2270] Uçup ten maḡbesinden ḡuḡı-i cān
'Adem Hindūstānın ide seyrān

İşitdi Varḡa çünkim bu ḡuḡabı
Urup ḡasret odı cānına tābı

Firāḡ odında mū gibi büzildi
ḡomadı ḡāḡatin güci üzildi

Temāşā eyledi ol mū-miyānı
Vücūdı içre ḡılca ḡaldı cānı

Görindi çeşmine çün la' l-i cānān
Yüregi ḡopdı geldi aĝzına cān

- [2275] Nazar kıldı çün ol şîrîn-dehânı
Çıķup ağızına geldi şandı cânı
- Gümân itdi ki Gül-şâh-ı vefâdâr
Olupdur ibni ‘ Adnâna hevâdâr
- (70b) Çıķup tîr-i kaçâ kavş-i kaderden
Doķındı cânına geçdi cigerden
- Yoğ olsun yâ İlâhî didi varum
Baña tek cüft gösterme nigârum
- Çıķup sûz-ı derûnumdan zebâne
Boyansun dūd-i âhum âsmâna
- [2280] Oda yansun vücūd-ı hâksârum
Şavursun göklere yiller ğubârum
- Şikest eyle zücâc-ı cism ü cânı
Baña bu vech ile gösterme añı
- Baķup bu hâli Gül-şâh-ı dil-efrûz
Yürekden çekdi bir âh-ı ciger-sûz
- Dutışdı verd-i haddi nâr-ı ‘ âra
Şaçar eşki gül-âbın gül-‘ izâra
- Derûn-ı dilden itdi eyle bir âh
Ki kesdi nüh kıbâb-ı çerhedek râh
- [2285] Bilürsin didi ey ferd ü tüvânâ
Ki yokdur ķullarında benden ednâ
- Dile vir ol meges deñlü nevâle
Ki kılduñ anı Nemrûda havâle
- İrürse şefķatüñ mûr-ı ğabiye
Olur hem-dem Süleymân-ı nebîye
- Düşe mihrüñle ger bir zerreye tâb
Olur şevķ ile hürşîd-i cihân-tâb
- Hemânâ naţ‘ -ı meydânda dil-ârâm
Fidâ-yı rûh itdi kıldı iķdâm
- [2290] Sürüp ol şeh-süvârüñ üstine at
Geçüp manşübe fi’l-hâl itdi şeh-mât
- Miyânın gözleyü ol dem ‘ adûnuñ
Urur bir nîze kim ol merd-i dūnuñ

Qazā oqı gıbi cānına geçdi
Çıqup cāmı öte yanına geçdi

Firāk u hasret ile zār u bî-zār
İder teslim-i cān merd-i dil-āzār

(71a) İdenler zindegānî ‘ illet ile
Virür cānını āhır miḥnet ile

[2295] Boyuñca qaz quyuyı qazma şuya
Düşermiş kişi qazduğı quyuya

Cihānı dost eyle itme yağı
Ki ḥelvā yenmez acı olsa yağı

ŞİFAT-I BÎ-VEFÂYİ-İ ÇERḤ-İ ĞADDĀR VE CEFĀ-YI RŪZĠĀR-I ZŪR- KĀR

Geçüp cān u cihāndan ibni ‘ Adnān
Ġubār-ı cismi oldı ḥāke yeksān

Vücūdın ārzū-yı vaşl-ı dildār
Qara toprağa şaldı āhır-i kār

Felek qaṭ‘ itdi ‘ ömri ḥāmesini
Yazup tayy itdi rıḥlet nāmesini

[2300] Budur ‘ ādet bu çerḥ-i ser-nigüne
Ki mātemsüz el urmaz bir düğüne

Yıl esdürmez şanursın rŪzġārın
Çekerse meh gibi cismüñ ḡubārın

Ḥayātı ādemüñ mevtine degmez
Sürürü fırsatı fevtine degmez

Kimi kılsa bu bāğ-ı dehr ḥandān
İder yıllarla bülbül gibi nālān

Ne loqma kim şunar ṭoludur ağı
Virür cānuñ çıkınca saña qayğı

[2305] Qılup perrāne fikr itme cūvānı
Hevā vü āb u āteşdür bil anı

Yüzüñi āb-ı çeşmüñle ter eyle
Daqup lü’lü’-i eşküñ ziver eyle

Nedür bu deñlü ziver ey yegāne
Ki eylesin bir iki üstüḥāna

Gürsün çünkü âhîr tîre gûre
Yiterdür setr-i ‘avret bir tenûre

Tülek-hâne durur bu dâr-ı ‘âlem
Döker bâl ü perini bunda âdem

(71b) [2310] Per açup kınmadın dala budâğa
Çeker şayyâd-ı dehr anı duzağa

Geh olur beyzeden göstermeden baş
Uğurlar beyzeveş bu düzd-i kâllâş

Toğanı çok yaşatmaz bu cihândur
Niçe yavru uçurmuş âşyândur

Dayanma işbu tāk-ı ser-nigûne
Bilürsün yok vefâsı döne döne

Ġam u âlâmına degmez neşâtı
Şebâtı yokdur itmes’ihtilâtı

[2315] Başuñda var ise ger ‘aql u hûşuñ
Nedür bu biş gün içün hây u hûşuñ

Degül biş gün eger olursa biñ yıl
Eser yildür aķar şudur ‘ömür bil

Olursañ şâh biñ yıl mişl-i Daħħāk
Olursın katl-i niş-i mâr-ı eflāk

Hevâya irse başuñ nitekim dūd
Olur bād-ı ecelden būd u nâ-būd

Nihân olsañ hâcer içinde çün nâr
Çakup âteş-zen-i mevt ider izhâr

[2320] Dür olsañ ka‘r-ı deryâda çü hakkāk
İder elmâsı mevtüñ baġrını çāk

Dilâ kıl cevr-i gerdûna taħammül
Güşâd it ‘ayn-ı ‘aķlı kıl te’emmül

Cihândan ‘ibret al bakup Rebî‘e
Ne nîreng itdi ol merd-i Bedî‘e

Ne naķş oynaduġın pîr ü cüvândan
Gözün aç örnek al Zâl-i cihândan

Ne lezzet var (ki) bu kadar anda zillet
Ne devlet var ki olmaz âhîri let

- [2325] Ne devlet var ki yokdur intikāli
Ne gün toğdı ki olmadı zevāli
- Çemende dutdı mı serv-i sehī cā
Ki yimedi felekden erre ber-pā
- (72a) Yeşerür mi cihānuñ büstānı
Ki şoldurmaz anı bād-ı ħazānı
- Olur her nāzuñ āħir bir niyāzı
Olur sūzende her şem‘ üñ güdāzı
- Sefīd olmaz cihānuñ şubĥgāhı
Ki olmaya şeb ile tīre rāhı

ĶATL-İ REBĪ‘-İ CEFĀKĀR BE-DEST-İ GÜL-ŞĀH-I VEFĀ-DĀR

- [2330] Rebī‘ i çünki ħatl itdi dil-ārām
Vefā levĥine yazdı ħodı bir nām
- ‘ Adūya geçdi bir naĥş ol dil-ārā
Ki itmedi ne Şīrīn ü ne ‘ Azrā
- Zuhūr itdi bir iş ol meh-liĥādan
İşidilmiş degül Mihr ü Vefādan
- Zene mihr ü maĥabbet olsa reh-zen
Olur destüñde anuñ nīze sūzen
- Gehī olur ki bir zen erlik eyler
Fidā-yı cān ider serverlik eyler

Ķıt‘ a

- [2335] Vefā vü ‘ ahdı merdüñ muĥkem olur
Vefāsuz merdek ‘ avretten kem olur
- Vefā itmek anuñ şānı degülken
İder ‘ avret vefā gāhī dem olur

Meşnevi

İki ‘ asker baĥup ħalmışdı ĥayrān
İderdi ĥīle-i Gül-şāhı seyrān

Ķalaĥ didüm ne ĥīle erlik itdi
Şadāĥat mülkine serverlik itdi

Yirinden şıçradı çün âteş-i tîz
İpini kesdi Varқанuñ çü nebtîz

[2340] Elin aldı çıqup meydân yirinden
Yirine vardı çıkmış cān yirinden

(72b) Görüp vechin ol iki mihr ü mâhuñ
Güni toğmış idi mîr ü sipāhuñ

Bu mäh ile o mihrüñ kıranı¹⁵⁴
‘Adū hayline koymışdı kıranı

İder ‘asker görüp bu iki yarı
‘Uyūn-ı eşkin ayağına cārî

Görüp sağ u esen bu nev-cüvānı
Gelürdi gidenüñ táb u tüvānı

[2345] Hilālūñ dağı cānından te’essüf
Gidüp irişdi şan Ya‘ kıba Yūsuf

Ya irdi bŷy-ı Yūsuf pîrehenden
Hüzün gitdi temāmet pîr ü zenden

CENG KERDEN-İ GŪL-ŞĀH BĀ-PŪŞER-İ REBĪ‘ VE BORĪDEN-İ SER-İ
ĀN MERD-İ BEDĪ‘

Yüz urdı hāke çünkim ibni ‘Adnān
İrür eflāke dŷd-ı āh u efgān

Benī Daybe kıalup hayrān u ser-mest
Olup pā-māl ururlar dest-ber-dest

Düşüp hāke teni efsürde oldı
Hayatı sebzesi pejmürde oldı

[2350] Tolu urmuş gibi bî-ihtiyārî
Dökildi nağl-i ‘ömri berg ü bārı

Qılup dest-i ecel cismin gil-ālŷd
Reh-i maqşŷdın itdi mevt mesdŷd

Etek bile çalup ol peyk-i bed-hŷ
‘Adem şahrāsına itdi tek-ā-pŷ

Per açdı murğ-ı rŷhı çün kafesden
Kesildi bŷlbŷl-i cān şavt u sesden

¹⁵⁴ Metinde “aqrānı”.

Üşüp kavmi çeküp pây u serinden
Getürdiler leşin meydân yirinden

[2355] Giceden tâ seher ol kavm-i meyšûm
Başı ucında yandı nitekim mûm

Üşerdi başına h̄îş ü aķārīb
Dökerdi zehr-i ğam mişl-i ‘ aķārīb

(73a) İrişdi yok olup aşlı Rebî‘ üñ
H̄azâna h̄üzn ile faşl-ı Rebî‘ üñ

Bir oĝlı var idi ğâyet dil-âver
Şecâ‘ at âsmâni içre h̄âver

Şalup a‘ dâya şevķ ile kemendi
Geçürdi lu‘ b ile bend üzre bendi

[2360] Kaçan zür eylese ol merd-i bî-dâd
Olurdi mûmveş destinde pûlâd

ŞİFAT-I RÛZ

Seher çün itdi ceyb-i zûlmeti çâk
Kara topraĝa girdi sâye-i h̄âk

Şeh-i mihr itdi cilve âsmâna
Geyürdi aķ gônlek bu cihâna

Niyâmından kı lup tîĝini bîrûn
Dem-i a‘ dâdan itdi yiri gül-gûn

Bilinde tîĝ elinde rumh-ı zerrîn
Ucında şa‘ şa‘ a peykân-ı sîmîn

[2365] Geyüp zerrîn çuķalın Rüstemâne
Kı lup cilve cebe şatdı cihâna

Rebî‘ üñ oĝlı daĝı mişl-i h̄âver
Girüp meydân-ı cenge diledi er

Didi bu bezm içinde mevt câmın
Çeküp alam Rebî‘ üñ intikâmın

Ṭaleb yolında cân olursa yâve
Çıķaram girse düşmen ķarn-ı gâve

Eger Behrâm-ı Gûr olursa düşmen
Tenine ķa‘ r-ı h̄âki gûr idem ben

[2370] Degül Behrām eger olursa Destān
İdem bir iş āna kim ola destān

Olursa fılveş kalbinde kuvvet
Kıomayam mūr deñlü anda kudret

Şalam cānına eyle zūr-ı bāzū
Kıoparam olsa seng-i bī-terāzū

(73b) İşitdi Varķa bu lāf u güzāfı
Diline virdi ğayret inķirāfı

Egerçi olmış idi ğaste-i rān
Yirinden şıçradı çün şır-i ğārrān

[2375] Urup rahşa licām-ı pehlevānı
Kıuşandı tığını atlandı ānı

Nazar şaldı görür Gül-şāh-ı gül-ruğ
Süvār oldu ata ol şāh-ı ferruğ

Güneş gibi hemānā durdı ol māh
Nigār-ı şekkerin leb ya‘ni Gül-şāh

Ne şekker lebleri ol pāk zātuñ
Acıtmış cānını āb-ı ğayātuñ

Ğamından kıan yudar kān içre gevher
Erir reşk ile kıanda olsa şekker

REFTEN-İ GÜL-ŞĀH BE-CENG-İ PÜSER-İ REBĪ‘

[2380] Didi ey Varķa itme ‘azm-i meydān
Yatursın niçe gündür ğaste-i rān

Dutalum Rüstem-i devr-i zemānsın
Cihāna tığ ile şāhib-kırānsın

Olursa rüz-ı rezmün şır-i merdi
Degül bir ğaste vü şağuñ neberdi

Niçe gündür benümçün ey cüvān şır
Ki yirsin đarb-ı rumğ u ğürz ü şemşır

‘Aceb mi ger bugün bu şır-i māde
İdem şırāne ser-pençem ğüşāde

[2385] Ele alup sinān-ı cān-sitānı
Çalam a‘ dāya tığ-i ğün-feşānı

Erenler gibi idüp ʿazm-i meydān
Yoluñda cān virem ey şāh-ı merdān

Didi vü bindi bir tāz-ı semende
Dönüp yollar kesici bir levende

Bu vech ile göreydi Rüstem-i Zāl
Olurdu taht-ı aqđāmında pā-māl

(74a) Açardı çeşmini İsfendyāruñ
Tariķüñ gösterürdi kārzāruñ

[2390] Pes andan urdı ata tāziyāne
ʿAdūnuñ cengine oldu revāne

İder kıavs ile evvel yaykayı
Kılur pes nīze birle merhabāyı

Birisi şīr-i māde birisi ner
Biri ʿanķā idi şan biri ejder

Ururdu birbirine eyle dārbı
Dutar idi tırāka şark u ğarbi

Olup rahşına şevk ile leked-küb
Hizebrāsā iderler ceng ü āşüb

[2395] İder ʿasker bu dārb u ğarbi seyrān
Kimi ğandān olurdu kimi giryān

Çalışduĝın görüp ol hūr-ĝayret
El açup didiler koluña kuvvet

Görüp ceng itdüĝin ol çeşmi cellād
Melekler gökde oķur āferin bād

Çeküp gün bigi āħir nīze ol māh
Çaĝurdu cān u dilden Allah Allāh

Urur şevk ile eyle ol cüvānı
Ki çıķdı nevk-ı nīze birle cānı

[2400] Kōmadı dāmen-i peyĝarı elden
Yaķasın kıurtarımadı ecelden

Boşandı zaķm-ı taʿn-ı nīzeden kıan
Boyandı lāle-ĝün kıan ile meydān

Emānet issine teslīm idüp cān
ʿAdem mülkine itdi rūħı seyrān

Ezelden resmdür Zāl-i zemāna
İşi naqş itmedür pîr ü cüvāna

Açup ger ‘ayn-ı cāmı kılsa tedbîr
Getürür niçe şîri dāma naḥçîr

[2405] Gören ehl-i başıretdür cihānda
Ḥayāl-i mevtini mir’āt-i cānda

(74b) Anuñ kim ‘ayn-ı cāmı oldı kütāh
Görür virmez ve lîkin kendüye rāh

Çü devr-i zindegānî ola āḥir
Olur ‘ayb u hüner her şaḥşa zāhir

Kişi ol dem ḥalāş olur ‘anādan
Ya öle yāho toğmaya anadan

Çü toğdı zaḥm-ı devrāndan müheyyā
Delinmiş dür bırakmaz taşra deryā

ŞIFAT-I ŞEB VE REFTEN-İ GÜL-ŞAH BE-CENG-İ ĞALİB Kİ PÜSER-İ DİĞER REBİ‘ BÜD

[2410] ‘Adüyü katl idince ol dil-ārām
Güneş oldı felekden ‘āzim-i Şām

Sipihr urdı niḳābın āftābuñ
Kılup rüşen ‘uyūnın māh-tābuñ

Girüp deryāsı çerḥūñ tîre-reng
Güneş kırşın¹⁵⁵ şalar kām-ı nehenge

Hevā çekdi başına çāder-i nîl
Ḳarardı rüy-ı ‘ālem mîl-der-mîl

Cihān çekmişdi başın perr-i zāğa
Felek mūm yaqdı yüz kez biñ çerāğa

[2415] Vücūdın gül-i şeb şaldı türāba
Vuḥūş u murğ u māhî vardı ḥāba

Felek lu‘ bet-geri oldı çü ḥandān
‘Arūs-ı şeb kıllur pinhān-ı dendān

Seḥerden şeh-süvār-ı mihr-i eflāk
Binüp ḥing-i sipihre cüst ü çālāk

¹⁵⁵ Metinde “karzın”.

Çıkup t̄āvūsveş cev̄lān yirine
Ne cev̄lān er gibi meydān yirine

Görindi çün o m̄āh-ı āsmāna
Şeb içre şubḥ-ı şādıḳdan nişāne

[2420] Yirinden t̄urdı gün gibi feraḥnāk
Semendin şaldı meydān içre bī-bāk

Çağırdı didi Gül-şāh-ı zemāne
Ki ḳanı var mı bir merd-i yegāne

(75a) Benī Ḍaybe içinde yok mı bir er
Girüp meydān içine erlik eyler

ŞIFAT-I ĞĀLĪB VE CENG KERDEN-İ BĀ-GŪL-ŞĀH

Bir oğlı dahı var idi Rebi^c üñ
Yirin dutmış idi ol merd Bedi^c üñ

Mehāsā mihr ile ol pehlevānuñ
Görür gözi dutar destiydi anuñ

[2425] Ḳomışlar ğālibā ismini Ğālib
Girüp meydāna oldu cenge t̄alib

*Ḳasemna*¹⁵⁶ da meger kim dest-i ḳudret
Aña baḥş itmiş idi ḥayli ḳuvvet

Sürerler naṭ^c -ı meydān içine at
İki şeh birbirin ḳılmağa şeh-māt

O şeh ḳıldıḳça ruḥ almağa iḳdām
Geçerdi aña manşūbe dil-ārām

Urur birbirine ḍarbı zen ü merd
Hevāda gird-bād olur idi gerd

[2430] Bulurdu tozdan şems inkisārı
Dil-i çerḥe yönenürdi ğubārı

Dutışdı deşt-i ceng içre iki şīr
Çalışdı pāresi ḳalınca şemşīr

Cüvān āḥir alup destine nīze
O m̄āhuñ üstine oldu sitize

¹⁵⁶ Zuhruf/32: (...) böldük.

Ururken ʔaʕ n-ı nizeyle o bed-ḥāh
Düşürdi miğferini yire nā-gāh

Olup zülfi yüzine dāmen-efşān
Başıldı ebr içinde mihr-i raḥşān

[2435] Cüdā itdi o şāhı efserinden
Giderdi ebri şān māhuñ serinden

Degül meh belki mihr-i ʕ ālem-ārā
Cihānı şevḳ-ı ḥüsni kıldı yağmā

Ruḥında berḳ ururdı lemʕ a-i nūr
İderdi ʕ Adn içinde reşk aña ḥūr

(75b) Cemāli bāğı dönmiş nev-behāra
Yañağı lāle vü sīb ü enāra

Şalup zencirin ol zülf-i girih-gir
Ururdı gerden-i ḥurşide zencir

[2440] Gözi merdümleri ḳattāl u reh-zen
İki ʕ aynı ğazāl-i şir-efgen

Ḳıṭʕ a

[fāʕ ilātün fāʕ ilātün fāʕ ilātün fāʕ ilün]

Cān u başa ḳalmayup şāhum dil-āverler gibi
Baş açup meydāna girmiş ğāziye döndi nigār

Evc-i ʕ ayyūḳa ḳıḳup gūyā ḥümā şayd itmege
Per açup bāz-ı bülend-pervāziye döndi nigār

Meşnevī

Çü düşdi başdan ol māhuñ niḳābı
Ṭulūʕ itdi cemāli āftābı

Görince zülf-i pür-tābın perişān
Perişān oldu ol yār-ı peri-şān

[2445] Muʕ aṭṭar eyledi meydānuñ için
Cihānı dutdı bŷ-ı nāfe-i Çin

Zemini ʕ aks-i ḥüsni itdi gülzār
Zemānı kıldı zülf-i ʕ anberin-bār

Bu ğamdan düşdi Gül-şāha ḥacālet
Dutamaz oldu desti sāz u ālet

Bu hâletden lebine urdı dendân
Boyadı la' l-i handânın kıızıl kan

Dil-i Gül-şâh oldu eyle tîre
Ki bulsa girür idi kara yire

[2450] Cüvâna çün görindi ol yüzi mâh
Çeker göynüklü dilden âteşin-âh

Unutdı bakup ağızı hâtemini
Çarındaşuñ atanuñ mâtemini

Didi kıandan toğar bu mihr-i enver
Ki mihr ü meh yüzinden nûr ider cer

(76a) Ve yâ kıandan gelür bu tal' atî nûr
Ya indi bâğ-ı cennetden meger hûr

Çalur bu hayret içre vâlih ü deng
Olur âşüfte vü hayrân ü dil-teng

[2455] Yire nîze urup ol demde Gül-şâh
Çapar tâcın nitekim keh-rübâ kâh

Elin urdı pes andan efserine
Sa' âdet tâcını kıodı serine

Yeñi başdan idüp âşüb u peygâr
Semendin şaldı kııldı hamle tekrâr

İdüp her lağza bir ceng-i cedîdi
Urur birbirine çarb-ı şedîdi

Şalup rahşını Gül-şâh ' âşıkâne
Egüp rumhını toğrıtdı cüvâna

[2460] Geçerken nîzesine el urup saht
İki pâre ider merd-i cüvân-baht

Çılup bülbül gibi feryâd u nâle
Didi ey gülşen-i hüsn içre lâle

Ne lâle gonçe-i bâğ-ı cinânsın
Ne gonçe tâze bir serv-i revânsın

Behâr-ı hüsn içinde ey dil-ârâ
Boyuñ servi olupdur gülşen-ârâ

Elümden gitmedin mihrüñ ' inânı
Urup tiğ eyleme ta' n-ı sinânı

- [2465] Dilüm döndürse tîğüñden eger rû
Kesilsün başı olursa ser-i mû
- Lebüñ üzre görüp ol la‘l-i pâki
Göñül cân virüp olmışdur helâki
- Çapuñdur kıblesi hûbân-ı Çinüñ
Yüzüñ yüzi şuyı Huld-ı berinüñ
- Er iseñ kıanda bulduñ hüsñ ü zîbi
Ki merdüñ hüsñ ü zîb olmaz naşîbi
- Zen iseñ zaħm-ı şemşîrûñ alup cân
Felekde şîr-i çerçe derledür kıan
- (76b) [2470] Olur tîre yüzüñden mâh u ħurşîd
Lebüñden kıan ağlar cân-ı Cemşîd
- Düşüp ‘ışķuñ odına ey dil-ārā
Dutuşdurdum vücüdüm külĥanāsā
- Ser-i şem‘ üzre bâhir olsa ger nār
Bulur andan dil-i pervâne envār
- Olup pervâneveş āşüfte-aĥvāl
Cemālüñ şem‘ ine yaķdum per ü bāl
- Dilüm şeh-bāzına zülfüñ kıurup dām
Ruĥuñ beñ gösterüp kııldı anı rām
- [2475] Baña sensüz gerekmez cennet ey cân
Olursa toptolu ger ĥür u ğılmān
- Enāmi kıatl idüp ey çeşm-i cellād
Kıara topraĥa şalduñ zār u nā-şād
- Amānsuz yağılar gibi döküp kıan
Kıarındaşumdan alduñ kıahr ile cân
- Benüm de göñlüm alup ey sitemkār
Kıılursın cânüm içün ceng ü peygār
- N’ola ger dil ğarîbin şād idesin
Bu kıuşca cânımı āzād idesin
- [2480] Müjeñ tîri ğüşāde itdi sînem
Taĥıtdı şevķ-ı hüsñüñ kıbr ü kînem
- Bilürsin kim eyā pākîze-gevher
Ne bende var zen [ü] sende ne şevher

Düşüp gönlün gibi sîmîn tenüñe
Şalup zülfün gibi kol gerdenüñe

Çeküp pîrâhenün sîmîn tenünden
Şoyam beyze gibi pîrâhenünden

ƘucaƘlayup kemer gibi bilünden
ÇıƘaram Ƙine vü kibri dilünden

[2485] Aradan ref olup bu kibr ü Ƙine
Ƙuluñ olam ölüp girince sine

Nigāra Ƙarşu çok yandı yaƘıldı
Gehî ağladı gāhî nāle Ƙıldı

(77a) Dilinden Ƙinesi ‘ıƘdı çözüldi
Şuya düşmiş nemek gibi ezildi

Çü Gül-şeh gūş Ƙıldı bu maƘāli
Didi ey nefsinün āşüfte-ħāli

Dilün Ƙılmış meger kim nefsi-i bî-nür
Erenler ğayretinden dūr u mehcūr

[2490] Eger meydān-ı rezm ü bezm-i cāmuñ
Dimişler var kelāmı her maƘāmuñ

Er olan ‘ār ider ey bî-ħamiyyet
Bu meydān içre añılmağa ‘avret

Seg-i nefse uyan andan beterdür
Ġazā-yı nefsi iden merd-i hünerdür

Dilüñe pîr-i ‘ışƘı reh-ber eyle
Şıyup nefsi ğazā-yı ekber eyle

Kime kim mürşid oldı ‘ışƘ-ı cānān
Olur kem-pîşesi terk-i dil ü cān

[2495] ƦarîƘ-ı ‘ışƘı varmaz bî-ser ü pā
Olur ehl-i maħabbet aña hem-pā

Revā mıdur eyā bî-ğayret ü ‘ār
Saña yār olam olam yāra ağyār

Yiter söyle sözini küdekāne
El ur ger merd iseñ tıĝ ü sināna

Benümle eyleyüp merdāne peygār
Er ol tek cān ile başuñı Ƙurtar

Hümā-yı devletüñ şaldıysa sāye
İrişür efser-i qadrüñ semāya

[2500] Olursa reh-berüñ ger büm-ı meyšüm
Olursın bümveş mezmüm u maħrüm

Dimāguñ şalma ğafletle ğurūra
Nazar kıl pāy-ı pıl ü cism-i mūra

İder da‘ vāma şemşirüm güvāhī
İrişüp cānuma ‘avn-i İlāhī

Elümde pāy-māl olup vücūduñ
Sütün idem hümā-yı ‘arşa dūduñ

(77b) Serüñe dār idüp efserüñi
Kesüp ğaltān idem yire serüñi

[2505] Çeküp tıĝın hemānā bī-tekellüf
‘Adū üzre yüridi bī-tevaqquf

Çalup indürdi şemşir ol perī-zād
Ki ide kayd-ı cāndan anı āzād

Siper virdi añā merd-i silāh-şür
Ve līkin irdi andan qalbine şür

Ki manṭar gibi ol cāzū-yı qattāl
İki biçmişdi qalkānımı fi’l-hāl

Cüvān çün gördi bu hāli siperde
Ġazabdan kaynakadı qanı cigerde

[2510] Didi ey bī-ḥayā vü bī-vefā zen
Temāşa kıl neler idem saña ben

Cüzā idüp serüñi efserüñden
Cihānı qurtaram şür u şerüñden

Qoparup dürlü fitne durmayup tek
İdesin çāblūsī niçeye dek

Ser-i zülfüñ olalı fitneye dāl
Ayaĝ altında ‘ālem oldu pā-māl

Qılup niçeye dek qaddüñ ḥırāmı
Şaçuñ yollar başup ola ḥarāmı

[2515] Niçeye dek idüp mekkārelıqlar
Qılasın Delleveş sehḥārelıqlar

Niçe bir zülf-i miskinüñ kemendi
Ura cân gerdenine kayd [u] bendi

Didi vü hiddet ile itdi derhem
Kemer-bend-i nigârı dutdı muhkem

Çeküp ‘ ışk ile ol hūr-ı cinanı
Kapar şevk ile alma gibi anı

Ne alma şan güher girdi eline
Şalındurdu anı cân gerdenine

[2520] Açıldı bülbüle gūyā gül-i ter
Ya düşdi ceng-i şeh-bāza kebūter

(78a) Ve yāhod şīr idi çıkdı şikāra
Şikār itdi gāzālī āşkāre

Elinden çekdi gerçi dürlü rence
Şoñunda bī-nevā uğradı gence

Kucaqlayup hemān bī-ihtiyārī
Nigārı şayd idüp dutdı kenārı

Benī Daybe görür çün bu fütūhı
Şan ölmüş tenlerine geldi rūhı

[2525] Düşüp mağlūb iken hāke ber-ā-ber
Öperler Gālibūñ destin ser-ā-ser

Didiler nitekim devr ide gerdün
Ten-i a‘ dā ola tīgūñle pür-hūn

Meh-i nev hancerin kılduqça bürrān
Cigergāhı dola düşmenlerūñ kan

Nitekim darta tīgīn mihr-i hāver
Ser-i a‘ dā ola hāk ile hem-ser

Saña kim kem şanup olursa bed-hāh
Esīr itsün kapuñda anı Allāh

[2530] Ne ser kim hıdmetūñden darta gerden
Kaçup kurtılmasun tīg ü teberden

Ne ten kim mihrūñ ile olmaya çāk
Yire geçsün olursa mihr-i eflāk

Ne dil kim saña olmaz bende-fermān
Yil alsun ger ola taht-ı Süleymān

İdüp her biri bir dürlü sitāyiş
Varup Һargāha Һıldılar asāyiş

Қılurlar gūşe gūşe zevķ u şöһbet
İderler bāde ile^ç iş u ^ç işret

ŞIFAT-I ŞEB VE NĀLE KERDEN-İ GÜL-ŞĀH DER-FİRĀĶ-I VARĶA

- [2535] Çü tayy itdi cihānı mihr-i eflāk
Қılur rüy-ı sipihri t̄ire bu Һāk
Nihān itdi per-i zāğ içre mihri
Per-i t̄āvūs pür itdi sipihri
- (78b) Cihān zülf-i şebi itmişdi ber-dūş
Felek olmuşdı encümden zirih-pūş
Donadup zer-benekle āsmānı
Қара çullara қoymışdı cihānı
Varup ҺaĶ-ı cihān yirlü yirine
Güneş gibi bürindi çāderine
- [2540] Semāda nitekim şem^ç -i fūrūzān
Olur her Һaymede bir şem^ç -i sūzān
Қılup gice içinde ^ç işret-i şeb
Şerāb-ı nāba meşğül oldılar hep
İçüp bunlar şerāb-ı nābı bī-bāk
İder gül gibi Gül-şeh cāmesin çāk
Ki ol bī-raĥm u bī-dīn kīnesinde
Elin bend itmiş idi sīnesinde
Bu ğayretten düşüp cānına tāsā
İçerdi ğam şerābın kāsē kāsē
- [2545] ÇıĶup yaşı gibi ^ç ālem gözinden
Gider uşı geçerdi kendözinden
Teb-i Һasret ururdı cismine tāb
AĶardı gözlerinden eşk-i Һün-āb
Қара zülfi gibi gidüp қararı
Yaturdı Һāk u Һün içre қararı
Şalup dünyāya dūd-ı āhı zulmet
Cihān oldı gözine şām-ı miĥnet

- Dökerdi baħr-ı eſki ol adar dūr
ılurđı dāmenini dūr ile pūr
- [2550] İder asretle ſol deñlü enini
Ki nāle nāle döndürdi tenini
- Belā vü ser-güzeſtin yād iderdi
İñiler ney gibi feryād iderdi
- Dolanup boynına asret kemendi
Ururđı dest ü pāyı üzre bendi
- Nitekim gūsfend-i nīm-bismil
Yaturđı ħāk u ħūn içinde bī-dil
- (79a) Ğam-ı ‘ ış itdügince cānına zūr
Olur dil-teng miſl-i dīde-i mūr
- [2555] Pūr idüp ħūn-ı dīde dāmenini
Alurđı seyl-i eſk pīrāmenini
- Yatur zūlfın çözüp ħāk üzre ğamnāk
Olur yatduğı yirler ‘ anberin-ħāk
- Siriſk içre yaturđı ol gül-i ter
ſuya düſmiſdi güyā teng-i ſekker
- Gūlistān-ı cemālin Varanuñ yād
İdüp bülbul bigi eylerdi feryād
- Olurđı kūze-i çeſmi tolu āb
alurđı nergis-i ſehlāsı bī-ħ‘āb
- [2560] Ciger ađından aıtdı gözi cūy
ılup müye baſında omadı müy
- Boyanup anlı yaſına vücūdı
Çıarurđı ser-i eflāke dūdı
- Girībānın idüp dāmen gibi çāk
Çeker āh-ı derūnı ser ber-eflāk
- Görüp anı bu resme zār u cān-keſ
Düſer ſem‘ üñ dil ü cānına āteſ
- Geçüp arſusına ſem‘ -i ſebistān
Olurđı ſev ile sūzan u giryān
- [2565] Açup pervāne per üstine ſem‘ üñ
Odını ölçerürdi ſem‘ -i cem‘ üñ

Küsûf içre o mihr-i âsmânı
Görüp ğayret odına yandı cânı

Bu fethe hurrem ü şād idi Ğālib
‘ Adūya olduĝına kendü ğālib

Dutup gül gibi elde sāĝar-ı mül
İderdi nuql-ı şekkerden tenāvül

Çıķup başa buhār-ı nār-ı bāde
Ĥarīfūñ ‘ aql u hūşın virdi bāde

[2570] Serinden gitmeyüp sevdā-yı hāmı
Çekerdi bādeyi tolu müdāmī

(79b) Çeküp nār-ı ĝazab birle zebāne
Dil uzadurdu ol hūr-ı cināna

Dir idi ey cihān dārında mekkār
Felekveş mihr ehline cefākār

Ķılup cânuña biñ dürlü hacālet
Bir iş idem añıla tā kıyāmet

Ĥacālet tīrini urup nişāna
Seni rüsvā-yı ‘ām idem cihāna

REFTEN-İ VARĶA BE-ĤAYL-İ ĞĀLİB VE ĶATL KERDEN-İ ĞĀLİB VE ĤALĀŞ KERDEN-İ GÜL-ŞĀH-RĀ

[2575] Bu yaña Varķa dahı gördi Gül-şāh
Ķapıldı bād-ı ķahra nitekim kāh

Düşüp ‘ ışķ āteşi dāmānı üzre
Dögünler yaķdı haste cânı üzre

İrüp ol āteşüñ sūz u duĝāmı
Eridi tende maĝz-ı üstühānı

Teninde her kılı bir hāra döndi
Gözinde kirpügi mismāra döndi

Delerdi yaşı taşu mişl-i elmās
Bilini bükdi ĥasret nitekim dās

[2580] Çekerdi dilden āh-ı şubĝāhı
Uymazdı ĝamından murĝ u māhī

Çü merd-i teşne şabr idüp be nā-kām
Şu bulmayup ide ‘acz ile ārām

Geçüp cānı cihān pīrāyesinden
Çaçup ürkerdi kendü sāyesinden

İrişdükçe ğam-ı ‘ışķuñ füsünü
Olurdu baķr-ı ħün-ķ̃āruñ zebünü

Ne başında nişān-ı ħüşmendī
Ne uyķuya füsün-ı çeşm-bendi

[2585] Olup dīvāne mişl-i dīv-merdüm
Olurdu ‘aķl u ħüşı kendüden güm

Gice tā şubķ olınca hem çü Ferhād
İderdi kūh-ı ğamda āh u feryād

(80a) Ħayātı efserini terk iderdi
Şeb ü rüz ārzü-yı merg iderdi

Tekellüm eyler idi bī-ķodāne
Dönüp başına urılmış yılana

Dönüp tār-ı ħarīre cismi ğamdan
Gözine oldu ‘ālem çeşm-i süzen

[2590] Gözine girse ger mihr-i cihān-bīn
‘Uyün-ı tīresin itmezdi aydın

Fiĝānından cebīn-i şubķ olup çāk
Duĝānından boyandı göge eflāk

Şadāsından felekler yangulandı
Yaşı seyliyle deryālar bulandı

Birez yaşı kı lup nārını teskīn
Bu ħāletden bulur bir laķza temkīn

Gelüp başa sürüş-ı ‘aķl u ħüşı
Cününī dīvinüñ gitdi ħurüşı

[2595] Kimesne olmadın ħālinden āĝāh
Revān oldu gice içinde ol māh

Çıķup ‘asker içinden ferd ü tenhā
Aķar şu ĝibi itdi ‘azm-i şaķrā

Görinmezdi gözine kūh u hāmün
Giderdi cüş idüp mānend-i Ceyĝün

Ne Ceyĝün fūrķati deryāsı taşdı
Belā seyl-ābı ĝibi başdan aşdı

- Eser yıllar gibi ol merd-i kattāl
İrişdi Ğālibūñ hayline fi'l-ḥāl
- [2600] Kuşanup biline yat u yarağın
Aradı gicede Ğālib otağın
- Ḥıyām-ı ' askerūñ içinde āḥir
Gözine şu' le-i şem' oldı bāhir
- Gözi yaşı gibi oldı revān ol
İrişdi bir dem içinde hemān ol
- Yağınına varup kıldı nigāhı
Bağup gördi kurılmış çetr-i şāhī
- (80b) Miyānında kırılmış bir ulu taht
Oturmuş üstine ol merd-i bed-baht
- [2605] Elinde cām-ı zerrīn toptolu mül
Oturmuş şevk ile ider tenāvül
- Eli bağlu durur karşuda ol hūr
Yanar idi mişāl-i şem' -i kâfūr
- Yüzi mihr ile ol māh-ı şeb-efrūz
Derūn-ı ḥaymeyi itmiş idi rūz
- Görüp nūr-ı cemālin oldı sūzān
Eridi şevkdan şem' -i şebistān
- O māhuñ şevkı ile yana yana
Dil uzadurdu sūzından zebāne
- [2610] İdüp Ğālib nigāra kadh-ı düşnām
Seperdi gül yüzine cūr' a-i cām
- Düşüp cūr' a o yüzi āftāba
Dönerdi şevkı ile la' l-i nāba
- Akıtdüğince eşkin ol perī-rū
Virür zīnet yüzine la' l ü lü' lü'
- Ğalaṭ didüm virürken dehre envār
Olur mı āftāba zīnet aḥcār
- Görüp bu ḥāleti ol şāh-ı ḥübān
Olurdu şem' veş giryān u sūzān
- [2615] Nice teşbih idem ol yarı şem' e
Ki ḥüsninden alurdu māh lem' a

Yiridür ger disem hürşid-i eflāk
Küsuf irmiş gibi olmuşdı ğamnāk

Bulınca tu‘me-i ‘ilm ile kuvvet
Dimiş bu nükteyi erbāb-ı hikmet

Küsuf-ı şems vākı‘ olsa fi’l-hāl
Olur bir pādşāhuñ mevtine dāl

Anuñçün vuşlat-ı Gül-şāha ṭālib
Olup naqd-i hayātın dirdi Ğālib

[2620] Görince Varğa Gül-şāhı bu resme
Tenine tīr-i ğayret urdı kesme

(81a) İdüp hiddetle ḥamle nitekim şīr
Yürüdi Ğālib üzre çekdi şemşīr

Çalar başına eyle tiĝ-i tizi
Çaçar cāmı ider tenden ğürizi

Gehī şulḥ olur ‘ālem gāh āşüb
Gehī ğālib olur er gāh maĝlūb

Çekince tiĝ-i Varğadan tolu cām
Cihāndan teşne-leb gitdi ser-encām

[2625] Götürdi ‘işret ayaĝın cihāndan
Temāmet el yudı cism ile cāndan

Vücūdı germ iken efsürde oldı
Ḥayātı sebzesi pejmürde oldı

Çeküp rahtını gevher gibi kāndan
Ten-i efsürdesi ayrıldı cāndan

Kılup cānın fidā-yı ‘ışk-ı Gül-şāh
Çarındaşına oldı yār u hem-rāh

Ne cāna kim ura bu ejdehā dem
Aña pā-zehr-i ḥayvān olmaz em sem

[2630] Gerek mīr ü gerek şāh u gedādur
Yudup nā-būd iden bu ejdehādur

Gerek bay u faķīr ü tācverdür
Kimi ḳatlıtse bu ḳanı hederdür

Ne bundan var ḥalāş olmaḳ recāsı
Ne bu ḳatlıt itdüĝinüñ ḳan behāsı

Şala çün sâķi bir cür‘ a tūrāba
Gider bir daķı ķatılmaz şerāba

Çeküp ser beyzeden per açsa şeh-bāz
Düşer dām içre düşmez beyzeve bāz

[2635] Hālāş-ı maķbes-i ten olıcak cān
Duta mı anı ķayd u bend-i zindān

Gelür şanma tenūñ ayrılса cāndan
Döner mi tır atılса kemāndan

Ne İskender ne Dārāb u ne Dārā
Birisi itmedi mevte müdārā

(81b) Niçe şehler benüm şanup cihānı
İder dā’im taşavvurdan ziyānı

Görinen şuda şanma nıluferdür
Niçeden arta ķalmış tāc-ı zerdür

[2640] Nedendür kühsār üstinde lāle
Elinde götürür hūnīn piyāle

Ya oldı hūn-ı ādem birle şüste
Ya hūn-ı ādemīden oldı rüste

Tenin ğırbāle ursañ cümle hākūñ
Bulımazsın nişānın merd-i pākūñ

Geçürseñ ger elekden yoğ u varın
Bulımazsın meger haţı-ı ğubārın

İre çün müddet-i ‘ ömr ihtitāma
Düşürür murğ-ı cānı bend-i dāma

[2645] Elinde olsa her şaķşuñ rızāsı
Yerin bulmazdı taķdīrūñ ķazāsı

Degül çün bu ķımıldı ihtiyārī
Rızā virüp ta‘ allül itme bārī

ĀMEDEN-İ VARĶA VŪ GŪL-ŞĀH BE-ĶAYME VŪ ĶĀRGĀH

Pes andan pāy-ı Gül-şāha urup rū
‘ Uyūn-ı çeşmesārından döker şu

Olup cān u diliyle hurrem u şād
Esīr iken o servi itdi āzād

Çü düşmen üzre buldı feth-i bâbı
Dönüp gitmege itdiler şitâbı

[2650] Düşüp pâyına ol serv-i revānuñ
Giderdi sāyeveş yanınca anuñ

Ne sāye birbirine yār u hem-rāh
Kırān itdi o gice mihr ile māh

Gice içre gözi oldukça tîre
Nazar kııurdu ol şem^ç -i münîre

Ġurüb itse cebîni māh-tābı
Tulū^ç eylerdi hüsni āftābı

(82a) Yüzünüñ nūrı olmuşdı delîli
Şabāh olunca kaç^ç itdi sebîli

[2655] Hāberdār olmadın bunlardan ^ç asker
Gelür hargāhına ol iki server

ŞIFAT-I RŪZ VE HEZĪMET-İ KABĪLE-İ BENĪ DAYBE VE ĠĀRET-İ ESBĀB-I İŞĀN

^ç Alem çekdi çü şubhuñ tâcdārı
Yidi iklîme oldu hŭkmi cārı

Diküp sancagını mŭlk-i melekde
Urur mehterleri nevbet felekde

Şadā-yı kŭs-ı şubh itdi çü gŭm gŭm
Belŭrsŭz oldu mŭşikār-ı encŭm

Çıķup āvāz-ı dŭhli şubhgāhuñ
Dıķıldı çañına ot gŭkde māhuñ

[2660] Cihānuñ halkı oldu uyhudan dŭr
Urıldı ^ç ālem içre şan dem-i şŭr

BenĪ Şeybe yaturken vālih ũ mest
Ururken hayret ile dest-ber-dest

İşitdiler seher çŭn bu fŭtŭhı
Dŭner mevtāya ki ^ç avdet ide rŭhı

Gelŭp bāb-ı Hilāle mişl-i pervĪn
Didiler birbirine gözŭñ aydın

Hemişe bedr olup kadrŭñ hilālĪ
Zevāle irmesŭn mihrŭñ kemālĪ

[2665] Düşüp rezmünde a' dā kayd u bende
Ola düşmen қаpuнда һor u bende

Çeküp cām-ı şerāb-ı dil-güşādan
Semā' u raqş itdiler şafādan

Pes andan ata oldılar süvāre
Yüridiler meşāf-ı gīr ü dāra

Göz açdurmayup irdiler ' adūya
Mişāl-i teşne-leb k' ' azm ide şuya

Қılıp ' avn-i Һudāyı yār u hem-rāh
Қılıç gibi ' adūya kesdiler rāh

(82b) [2670] Öñince bunlaruñ ol māh-peyker
Giderdi nitekim һurşīd-i enver

' Adūnuñ kaydını görmişdi erden
Şebīhūn itdi üstine şeherden

Nücūm-ı çeşmin açmadın yuһudan
Қoyuldı gün gibi çıқdı busudan

Kesilmişdi çü başı beglerinüñ
Ayağı dirmedi қаţ' ā birinüñ

Çalup a' dāya tīg-i bī-dirīgi
Çıқardı baһr-ı һūndan göge miği

[2675] Demed gibi döşendi baş ile ten
Қılıç dihkānı ol gün yaydı һırmen

Gidüp yağmālanup mālı temāmet
' Adūnuñ başına қopdı қıyāmet

Ne gāv u üştür ü ne esb ü ester
Қomayup gāret itdiler ser-ā-ser

Dönerler sālīm ü gānim dutup rāh
Meh ile mihr olup hem-pā vü hem-rāh

' Adū kaydından oldılar çün āzād
Gelür yirlü yirine һurrem ü şād

NĀLE VÜ FERYĀD-I VARQA DER-'IŞK-I GÜL-ŞĀH VE GÜFTĀR-I Ü
BĀ-HEZĀR NĀLE VÜ ĀH

[2680] Çü düşmen işi bitdi һasret-i yār
İderdi Varқaya günden güne kār

Ḥalāş oldu ‘ adūdan ittifākī
Ne aşşı derd ü ḥasret yine bākī

Helāk itse dilūñ derd ile ḥasret
Ne sūd ider saña ümmīd-i vuşlat

Çıkınca cān bedenden zār u nā-şād
Olur ölmüş mübârek gibi āzād

Dimiş yigdür bilen sūdı ziyāndan
Bu günki beyze ırte mākiyāndan

[2685] El irmese ne sūd ider Bedaḥşān
Ser-ā-ser ger olursa la‘ l-i raḥşān

(83a) Olup baḥr-ı dil-ārām ile mu‘ tād
Gice gündüz iderdi āh u feryād

Gülinden gitdi gerçi zaḥmet-i ḥār
Dilinden gitmedi sevdā-yı dildār

Olup bülbül gibi maḥzūn u dil-teng
Gözinden aḳıdurdı eşk-i gül-reng

Ne hem-rāzı ki diye gizlü rāzın
Ne hem-sūzı bile sūz u güdāzın

[2690] Ğam ile çıḳduğınca seyr ü geşte
Şabā gibi düşerdi kūh u deşte

İşin ney gibi āh u vāya virdi
Metā‘ -ı şabrını yağmāya virdi

Fezā-yı ğamda şīr-i hecr-i dildār
Döker ḳanın mişāl-i gürg-i ḥūn-ḥār

Külāhın terk idüp sulṫān-ı ‘ aḳlī
‘ Adem mülkine itdi ‘ azm u naḳlı

Şafā-yı sīneden bağrındaki ḥūn
Görinürdi mişāl-i cām-ı gül-gūn

[2695] İdüp ümmīz-i ‘ id-i vaşl-ı cānān
Dil ü cān kebşini eylerdi ḳurbān

Yürürdi ‘ ışḳ ile dil-ḥaste vü zār
Geçer bilmezdi ne kūçe ne bāzār

Ğam-ı ‘ ışḳ ile āh itse cigerden
Geçerdi tīr-i āhı nüh siperden

Yaşı deryāsına ğarķ oldu çün mūr
Çerāġ-ı mürde gibi ħaldı bī-nūr

Gözi yaşından aķıdurdı rūdı
İderdi rūdveş ġamdan sürūdı

[2700] Uçurdu göge āhenīn şerārın
Şavurdu yile virdi ġam ġubārın

Dil ü cānına kār itdükçe ħasret
Aķup yaşı iderdi ħuru ġayret

İrişdi eyle za^ç f ol pāk zāta
Teninde bir ramaķ ħaldı ħayāta

(83b) Yimez bir loķma nān ol la^ç l-i ħandān
Ki senginden anuñ şınmazdı dendān

Ne cān kim hecr-i yāra mübtelādur
Şerāb-ı mevt aña cām-ı şafādur

[2705] İre çün dām u dāne murġ-ı cāna
Ķafes içre idinür āşyāne

Kemānından düzer Manşūr olan dār
Olur kendü kirişi birle ber-dār

Urur pervāne sūz-ı nāra baķmaz
Gider Manşūr olanlar dāra baķmaz

Belī dimez er olan merd-i ħāma
Ger ^ç ışķ içre yapışsa neng ü nāma

Giriftār olsa dil bend-i ħazāda
Bulmaz çāresin illā rızāda

[2710] İrişmese ħazā ger merd-i rāha
Rızāsıyla düşer mi kendü çāha

Daķılsa murġ-ı cāna dām-ı taşdīr
Dil-i bī-çāre itmez aña tedbīr

Düşen vādī-i ġamda cānına tāb
^ç Uyūn-ı dīde-i terden içer āb

Ġidā için şütür ger bulmasa bār
Çeker çeyner yedüġin yine tekrār

Ne ħāletdür açup pervāneler per
Düşüp şevķ ile nāra yanar ekşer

[2715] Mu‘ ayyen olmasa her şahşa bir kār
Gözetmezdi yolını devr-i pergār

Reh-i ‘ ışk bir konağı yok seferdür
Ġidāsı bu yoluñ hūn-ı cigerdür

Sürilmez bunda şahum resm ü ‘ ādet
Dimişler buña meydān-ı irādet

Bu yoluñ pehlevānı cāna kalmaz
Dil-āverdür girür meydāna kalmaz

Seri ‘ ışk ehlinüñ bār-ı girāndur
Fidādur yār için rūh-ı revāndur

(84a) **REFTEN-İ EŞRĀF-I BENĪ ŞEYBE BE-HĪLĀL BE-TALEB-İ GÜL-
ŞĀH-I YÜSUF-CEMĀL BERĀY-I VARĀA-İ PÜR-MELĀL**

[2720] Çü Varķa oldu ‘ ışk-ı yār ile yār
Vücūdın yakdı nār-ı hecr-i dildār

Benī Şeybe olup vākıf bu hāle
Dirildi cümlesi geldi Hilāle

Didiler ey cihānuñ pehlevānı
Bugün devr içre yokdur saña şānī

Bulınmaz ‘ ālem olsa yār u yoldaş
Reh-i şefkatde saña bir ayağdaş

Ne rezm içinde ser-pençeñ eger var
Ne bezm içinde ayağıñ çeker var

[2725] Cihān içinde bir genc olsa fāş
Yiter anda niçe cān u dil ü baş

Açılsa gülşen içre bir gül-i ter
Geçer karşıusına bir bülbül öter

Çemen içre yayılsa bir ġazāle
Olur bir şīr-i ner aña havāle

Hıramān olsa kebg-i kühsārī
Düşer pāyına bir bāz-ı şikārī

Deñizden çıka ger bir dürr-i şehvār
Urur tācina anı bir külehdār

[2730] Niçeye dek idüp Varķa enīni
Duta āhı semāvāt u zemīni

Niçeye dek ol iki zâr u maḥzûn
Ola Leylî birisi biri Mecnûn

Niçeye dek ideler vâ y veylâ
Biri Yûsuf ola biri Züleyhâ

Niçeye dek kıllalar âh u feryâd
Biri Şîrîn ola vü biri Ferhâd

Niçeye dek ol iki yâr-ı şâdıķ
Birisi ola ‘Azrâ biri Vâmıķ

[2735] Niçeye dek ol iki yâr-ı şannâz
Niyâz ide biri biri ide nâz

(84b) Niçeye dek çeküp cevr-i sipihri
Vücûdî şeb-nemin maḥv ide mihri

Ķılup bülbül bigi efgân u feryâd
Esîr-i gam ola bir serv-i âzâd

Dilinden nâr-ı ‘ıŝķ urup zebâne
Aķup boyana eşki ala ķane

Ķıķup başına nâr-ı ğuŝŝa vü derd
Gül-i ruḥsârın ide lâle-i zerd

[2740] Bedel virüp nevâsın âh ü zâra
Deĝiŝdüre sürürın derd-i yâra

Vücûduñ çün zemânuñ ḥâtemidür
Mürüvvet vaķtidür ŝefķat demidür

Seḥer çün nev-‘arûs-ı mihr-i ḥâver
Sefîdâc-ı ziyâdan bula zîver

Ṭulû‘ idüp cemâli âftâbı
Ṭuvaĝ-ı nûrdan duta niķâbı

Ķudümü Yûsuf-ı envâr-ı mihrüñ
Gözini açâ Ya‘ķûb-ı sipihrüñ

[2745] Ķılup îmân gibi ķalbinde yirin
Açup ‘aynın ide rûşen zamîrin

Ḥuŝuŝâ kim Züleyhâ-yı zemâna
Bulupdur ḥüsn-i Yûsufdan nişâne

Nesîm-i ŝubḥ-dem binmiŝ ulaĝa
Behâruñ müjdesini virdi bâĝa

Açıldı gonçeler gülzâra döndi
Kızıl güller ‘izâr-ı yâra döndi

Şabâ gibi durup yarın seherden
Virelüm cāna bu gül-berg-i terden

[2750] Kuralum şahn-ı şahrâda otağı
Kılalum ‘urs-ı Gül-şâha yarağı

‘Adū cānına ol gün kim dögündür
Dügündür bize vü ol gün bugündür

Çü güş urdı Hilâl işbu kelâma
Şafâsından dönüp bedr-i temâma

(85a) Güneş gibi vücûdı rüşen oldu
Açıldı encüm-i çeşmi şen oldu

Revân oldu dönüp gitdi evine
Bu sözi naql ider bir bir zenine

[2755] Dir ey cān bâğınuñ köhne behârı
Tarî olsun cemâlûñ sebzezarı

Getürür servümi kıddüñ kıyâma
Gelür cām-ı lebûñle dil kıvâma

Vişâlûñden bulupdur berg ü bârı
Vücûdum devhasınûñ şâhsârı

Çün olduñ genc-i sırruma emîne
Degül maḥfî bu sır sen nâzenîne

Çıkar baḥr-ı ‘Adenden lü’lü’-i ter
Olur bir dil-berüñ boynına ziver

[2760] Kopard mülk-i Ḥotende misk-i âhû
İder bir dil-berüñ zülfini hoş-bû

Bedaḥşāndan çıkar bir la‘l-pâre
Olur bir dil-rübâya güşvâre

Bu dil-ber kim saçı misk-i Ḥotendür
Lebi la‘l ü dişi dürr-i ‘Adendür

Cemâl-i ḥüsn ile ḥurşîd-i ferdür
Hilâl ebrûları alnı kamerdür

Cihānuñ ‘işmet ile Meryemidür
Mesîḥ-enfâsıdur ‘İsî-demidür

[2765] Açılmadan bilürsin tâze güller
Şabâ her şubḥ-dem dāmânın iller

Anı görmez misin ḥurşîd-i eflâk
İder her rûz şubḥuñ yaqasın çak

İrişür nergis-i a‘mâ behâra
Açar çeşmin diker göz lâlezâra

Çü bulduñ ḥâteminüñ müşterisin
Geçür barmağına engüşterisin

Virelüm Varçaya kı lup ḥimâyet
Yaraşur olsa üstinde emânet

(85b) [2770] Ḥuşûsâ işbu dem şahn-ı zemâna
Geyindi câme-i nev Ḥusrevâne

Ḳonup başına lâle kühsâruñ
Getürdi müjdesin evvel behâruñ

Binüp esb-i şabâya berg-i ezhâr
İderler geşt-i bâğ u seyr-i gülzâr

Zemâna ebr-i bârân sâye şaldı
Zemîn üzre çemen pîrâye şaldı

Benefşe ḥâb-ı ğabrâdan çeküp ser
Yüzini âb-ı şeb-nemle ider ter

[2775] Geyüp süsen libâsını şebâne
Şebîh oldu dıraḥt-ı ergavâne

Çiçeklerle donandı tağ ile taş
Temâşâyâ çıkardı servler baş

Şaçın çözdü çemen bezminde sünbül
Yüzün gösterdi gülzâra kı zıl gül

Pür itdi bâğı bûy-ı misk-i Tâtâr
Açıldı şanasın dükkân-ı ‘atṭâr

Zümürred tahtına geçdi gül-i ter
Geçüp qarşusına durdı çiçekler

[2780] Dutar her bir çemen bir dürr-i şehvâr
Durur kıлмаğ için pâyına işâr

Behâr itdi müzeyyen deşt ü dağı
Ağaçlar kırdı şahrâda otağı

Dönüp zülf-i ‘arûsa sünbül-i ter
Cemâl-i bâğa virdi zîb ü zîver

Çılgın gülşende bülbüller terâne
Şalâ dir seyr-i gülzâr-ı cihâna

Bu sözi mâder-i Gül-şâh idüp gûş
Sükût itdi birez dem oldı hâmuş

[2785] Hilâle didi ey tâze cüvânum
Vücûdum bâğı içre bâğbânum

Dile şalduqça mihrüñ servi sâye
Vücûdum ğark olur baħr-ı şafâya

(86a) Zülâlün çeşmesinden içmese ger
Vücûdum sebzesi olmaz idi ter

Vişâlün Hızır irişüp baña ey cân
İçürür zulmet içre âb-ı hayvân

Senün mihrünle ey şâh-ı yegâne
Açıldı gözlerüm baqđum cihâna

[2790] Tehî-dest olduğı için çenâruñ
Bulmaz zevkını ‘îş u behâruñ

Elinde qalmayup mâl ü menâli
Nehâr-ı Varqanuñ irdi zevâli

Şoyundu nitekim mihr-i münevver
Elinde qalmadı bir fûls-i aħmer

Cihânda çekmedin dürlü şikence
İrişmez degme kimse mâl ü gence

Helâke şalmayınca cânı ğavvâş
Çıqarmaz baħr içinden gevher-i hâş

[2795] Taleb baħrında her kim geçdi tenden
Çıqardı lü’lü’-i lâlâ ‘Adenden

Bedaħşân-ı vücûdın pâre pâre
İdenler irdi la’l-i nâb-ı yâra

‘Anâdil çekmese ger zaħm-ı hârı
Açılmaz ğonçe-i lâle-‘izârı

Bu gevher kim çıqupdur baħr-ı tenden
Behâsın bulmayınca çıkmaz elden

Kemend ile dutulmaz mihr-i enver
Virilmez yok behāya işbu gevher

[2800]

Bu söz doḡındı çün gūş-ı Hilāle
Doḡındurdu dilin gerd-i melāle

Didi gerçekdür ey ḡatun-ı dil-şād
Bu söz kim cān u dilden eyledüñ yād

Daḡı mihr içre bu ḡurşīd-pāye
Olupdur nā-murād ol meh-liḡāya

Kişiye imtizāc-ı ʿışḡ-ı cānān
Ana raḡminde iken yutdurur ḡan

(86b)

Tehī-dest olduḡı Gül-şāh içündür
Ġama ḡul olduḡı ol şāh içündür

[2805]

Dutulduḡında bu māh-ı şeb-efrūz
Olurdu Varḡa mihr ile cihān-sūz

Giceden şubḡa dek eylerdi āhı
Ġamından uyımazdı murḡ u māhī

Revā mıdur olunca ḡamdan āzād
Güle Gül-şāh ide Varḡa feryād

Çü ḡatun diñledi işbu maḡāli
Didi zıkr itme bu emr-i muḡāli

Çererdüp gözlerin dikdi Hilāle
Yılan şoḡmıḡ gibi eyledi nāle

[2810]

Dil uzatdı mişāl-i mār-ı Daḡḡāk
Yaḡasın dāmeni gibi idüp çāk

Dönüp ḡamdan teni ḡuru ḡavala
ḡuruyası dilin uzatdı ḡāle

Hilāle didi ey merd-i yegāne
Ḳızı toḡuran anadur saña ne

Bedaḡşānı benem ol laʿl-i nābuñ
Şadefdür meskeni dürr-i ḡoş-ābuñ

Revā mıdur ki bu dürr-i nihānı
Geçürem riştesine rāygānī

[2815]

İşitme ḡaʿ nesini ḡāş u ʿāmuñ
Yire çalma zücāc-ı neng ü nāmuñ

Recā-yı vaşl iden ol kaşl yādan
Kaçurmaz cism ü cānın yayķaradan

Nigār için gice gündüz olup zār
Dil ü cān virmeden ğayrı nesi var

Uşanup cāndan idüp derd ile āh
Beni cān alıcı şanur o bed-ḥāh

Degül maḥkūmı çünkim ādemüñ cān
Kim alur cānını kime virür cān

[2820] İderler cān ile başl behāne
Oķurlar ķuru efsūn u fesāne

(87a) Budur ‘ādet girüp eşrāf araya
Aĝırlıķlar vireler bī-nihāye

Aĝır kıymetlü elmāsī yüzükler
Muraşşā‘ la‘ l birle bilezükler

Lebi mānendi niçe la‘ l-i nābı
Dişi nazmı gibi dürr-i ḥoş-ābı

Ķamer behcetlü ğilmān u cevārī
‘Abīr ü ‘anber ü misk-i Tatārī

[2825] Bu resme görmez ise ķaydın anuñ
Tılsımın bozmaz ol genc-i nihānuñ

Ġam-ı ‘ışķ ile yüz yıl dutsa ger yas
İrişdürmez bu dürre nevk-i elmās

Ger itse rüdvēş ğamdan sürüdü
Fiĝān u nāleden olmaya sūdü

Hevā-yı vuşlatından urmasun dem
Virilmez her Süleymāna bu ḥātem

Göñül her istedüĝi bāĝa girmez
Ki ķuş uçmaĝ ile uçmaĝa girmez

[2830] İşitdi çün zeninden bu maķāli
Dü-tā itdi ğam u ḥasret Hilālī

Didi ey bī-vefā vü pür-cefā zen
Maḥabbet yolu üzre olma reh-zen

Müdāmī gözleyüp göñlüñ rızāsın
Gözetme kendü re’yüñ muķtezāsın

Ser-âb-ı ʿışk içinden içen âbı
Olursa nûş-ı cân içmez şerâbı

Ne cân kim bûy-ı ʿışk ide muʿaṭṭar
Dimâğına ḥaleldür misk ü ʿanber

[2835] Bedaḥşân-ı dü çeşminden döken kan
Gözine gire mi yâkût-ı rümmân

Libâs-ı ten idenler büriyâyı
Gözetmez atlas u zerrin kabâyı

Leb-i yâkût-ı dildâra viren cân
Aşılmaz kirpüğine dürr ü mercân

(87b) Hilâl itdükçe ḥatunına ibrâm
Dil-i bî-raḥmini idemedi râm

Nefes doḳıduğınca tîz olur nâr
Şıgamağ ile olmaz ḥâre hemvâr

[2840] Ğıdâsın kand iderseñ mâr u ʿaḳreb
Olur semm-i helâhil virdügi hep

Kaçan alçaḳ ḳosañ Zâl-i cihâna
Yıkar yükin çıkarur âsmâna

NEVMİD ŞODEN-İ VARÇA EZ-VUŞLAT-I GÜL-ŞÂH VE ḤOD-RÂ SER- ZENİŞ KERDEN EZ-GAM-I YÂR-I DİL-ḤÂH

Görür çün Varça bu emr-i muḥâli
Ki yoḳdur ḥâşıl olmaḳ ihtimâli

Aḳar şular gibi başına taşlar
Urup kendüye eyler ser-zenişler

Didi ey derdmend ü bî-sitâre
Vücûdı tîğ-i ğamdan pâre pâre

[2845] Bu sevdâlar çeke bu fikr-i bâṭıl
Biri semdür birisi zehr-i ḳâtil

Ferâgat eyle gel ney gibi vâdan
Ḳo nefsüñ ârzûsın geç hevâdan

Gönül virme vefâsuz dil-rübâyâ
Şaḳın bön düşme atılma pür aya (?)

Cihânda olmamışdur vaşl-ı dil-ber
Ne Ferhâda ne Mecnûna müyesser

Saňa da olmaz ey bî-çāre ‘ aşık
Olur ‘ ışık ehline fūrkat yaraşık

[2850]

Dutup Ferhādveş bir kũhsārı
‘ Uyũn-ı eşküñ eyle anda cārı

Gözũñ yaşı irüp tahte’ş-şerāya
Çekilsün ejder-i āhuñ semāya

Ƙılup ğam tĩşesinden ser-terāşuñ
Fidā eyle bu yolda cān u başuñ

Ne ħavf-ı hecr ü ne vuşlat recāsı
Ne aĝyār u ne fūrkat ibtilāsı

(88a)

Dürüş menzil alup rāh-ı ‘ ademde
Nigāra vāşıl ol evvel ħademde

[2855]

Veyāħod ‘ ışık ile mānend-i Mecnũn
Gözũñ yaşın revān it mişl-i Ceyħũn

İdüp menzilgehũñ deşt ile şahrā
Vücũduñ kārbarın eyle yaĝmā

Şalup şahrāya ‘ aĝl-ı zũ-fünũnı
Vuħuşa eyle ta‘ lĩm-i cünũnı

Evi terk eyle var şahrā-nişĩn ol
Ded u dām ile üns it hem-nişĩn ol

Çü mihr itmez o mihr-i ‘ ālem-ārā
Ne bulduñ ne yavu ħıldıñ ne ara

[2860]

Ne ğavvāş ol ne deryādan çıkar dür
Ne dīzār-ı ‘ Arab ne şĩr-i üştür

Şıyup ten beyzesini lāneden geç
Ƙalenderveş terāş ol şāneden geç

Kesāde şalma bāzaruñ revāc it
Çü İbrāhĩm Edhem terk-i tāc it

Şalup sũz-ı derũnuñdan göge dũd
Oñılmaz derde dũşmekden nedür sũd

Çün itmez tāb-ı ğamda leblerũñ ter
Ƙurusun ger olursa āb-ı kevşer

[2865]

Lebi ħand-i nebāt ise gerekmez
Ne ħand āb-ı ħayāt ise gerekmez

Lebi tiryāk olursa umma nef' i
Çıkar her tār-ı zülfinden bir ef' ī

Bulur bu sözleriyle geh tesellī
Geh irür Tūr-ı ' ışkından tecellī

Tecellī şevķına ol şem' -i rūşen
Yanardı nitekim vādī-i Eymen

Gehī ser-mest ü gāhī ayılırdı
Gehī ' aklı gelüp geh bayılırdı

[2870] Çıķup eflāke āh-ı şubḡāhı
Şabā gibi yilerdi peyk-i āhı

(88b) Şavutduḡınca ġam cisminde cānın
Maḡabbet odı kaynadurdı ķanın

Duḡānından boyanup nīle ' ālem
Uyumaz nālişinden cinn ü ādem

Ḥurūş ile mişāl-i āb-ı Āmū
Revān olmışdı rūd-ı eşki her sū

Çekilse kārban-ı hecr-i dildār
İderdi lü'lü'-yı eşkin aña bār

[2875] Daķup ġam nāfesine nāleden zil
' Adem şahrāsına baġlardı maḡmil

FERYĀD U ZĀRĪ KERDEN-İ GÜL-ŞĀH VE ' ITĀB KERDEN-İ MĀDER-İ ḤOD-RĀ BE-NALE VÜ ĀH

Baķup çün gördi Gül-şāh-ı yegāne
Murādı üzre devr itmez zemāne

Ne atadan ķopar şefķat fütüvvet
Ne anadan toġar mihr-i mürüvvet

Ser-āġāz eyleyüp āh u fiġāna
Dökerdi dürr-i eşkin dāne dāne

Dizilüp rişte-i müjġānı üzre
Taġılırdı düşüp dāmānı üzre

[2890] Revān olup sirişki cūybārı
Cemāli bāġına olurdı cārī

' İzārı verdine ġam tāb ururdı
Gözi nergislerinden āb ururdı

Vücūdın viridi ğarķa āb-1 eŝki
Eritdi zer gibi sīm-āb-1 eşki

Olup t̄ire gözinüñ şeb-çerāĝı
Gül-i pejmürdeye döndi yañaĝı

Bürüdi āftābın ğam seĥābı
Ruĥınıñ zerreveŝ qalmadı tābı

[2895] Tenini kılmış idi nār-1 hicrān
Hevā-yı ğamda cemre gibi lertzān

Resen gibi şalındı zülfi tārı
ŝalıncaĝ eyledi ol gül-‘ izārı

(89a) Çekildükçe qatār-1 dūd-1 āhı
Felek ser-ĥaddine iltürdi rāhı

Fidā idüp reh-i ‘ ışķ içre cānı
Revān olurdu yāra armaĝanı

Behār-1 ĥüsni irişdi ĥazāna
Gül-i ĥamrāsı döndi za‘ ferāna

[2900] Tenin qanlı yaşı boyadı āle
Ki döndi cismi naķŝ içre ĥayāle

Vücūdı riŝtesi üzre dem-ā-dem
Ne naķŝ oynadıĝını sūzen-i ğam

Ruĥı evrāķına müjĝānı taĥrīr
İderdi igneden iplige bir bir

Anasına iderdi ileniŝler
Qarıŝlar virüp eyler ser-zenişler

Ki kılduñ ‘ id-i vaŝlı baña rūze
Behārım eyledüñ berd ey ‘ acūze

[2905] Çıķar ğam urduĝınca cānuma t̄ir
Gözümden qan ile emzürdüĝüñ ŝīr

Nihāl-i servümi āzürde kılduñ
Vücūdum sebzesin pejmürde kılduñ

Ne ĥıffetdür idem ben āh u ŝīven
Aĝırlıķlar dilersin Varqadan sen

Ben āb-1 ĥancer-i vaşlına teşne
Urursın sen anuñ cānına deşne

Ben anuñ 'ıŝķı ile zār u giryān
İdersin sen anuñ bağrını biryān

[2910] Ne dūr dile ne gevher ey sitemkār
Degül mi dāmenüm pür-dürr-i ŝhvār

Baña ne dūr gerek ne la' l-i raḥṣān
Yıķılsun yirlere geçsün Bedaḥṣān

Düzetdüm reng-i rüyumdan zerine
Daķındum tār-ı zülfüm ' anberine

Olur ' ıŝķ ehline dībā laṭife
Yaraŝmaz zer kemer mūr-ı za' ife

(89b) N'ider ' aŝıķ olan fāḥir libāsı
Dü ḥāvīdür (?) teninde būriyāsı

[2915] Düşelden cānuma bu ' ıŝķ-ı bī-bāk
Baña dībā yiterdür sine-i çāk

Bezendi dāğ-ı ğamla iç ü taşum
Yüzümde la' l ü yāķūt oldu yaŝum

Ne deñlü olsa reng ü naķŝ-ı zībā
Başar mı ' ıŝķ eri bağrına dībā

Bilürsin vuşlat içre ' ıŝķ-ı çālāk
İder pīrāhen-i cān u dili çāk

Dimiş bu nükteyi erbāb-ı ' irfān
Gerekdür ten bu üç ḥāletde ' uryān

[2920] Senüñ olsa metā' ü māl-i dünyā
Olur lā-būd bu ḥāletlerde ifnā

Biri toğup biri öldükde ey yār
Üçüncisidür anuñ vaşl-ı dildār

Belī çün cān olur cānāna vāŝıl
Metā' u māl-i dünyādan ne ḥāŝıl

Ḥicāb-ı vuşlat olsa pīrehenden
Yıl alsun ger ola berg-i semenden

Ķılursa yārdan bir kıll kadar dūr
Çeküp çāk idem olsa ḥulle-i ḥūr

[2925] Degülseñ ügey ana ey dil-āzār
Nedür cān-ı za' ife bunca āzār

Yaķańı dutsa dest-i ʿıřķ bī-bāk
İderdi ʿıřmetüñ dāmānını çāk

Hevā-yı ʿıřķ ile ey bī-vefā zen
Gözüñ olmadı mı yollara revzen

Maħabbet gülşeninde bülbulāsā
Ġam-ı ʿıřķ ile olmaduñ mı güyā

Anı bilmez misin kızlar gelinler
Kitāb-ı ʿıřķ oķına nice diñler

[2930] Yiter derdüm bańa ey bī-vefā zen
Müjem gibi gözüme řokma sūzen

(90a) Cihān bāġında her řimşād-ı dil-şād
Esīr olur niçün bu serv-i āzād

Ŧoġurduķda beni sen ey cefākār
Nʼolaydı ger Ŧoġaydum beççe-i mār

Urup aħcār-ı miħnet birle başum
Bugün aķıtmayayduñ ķanlu yaşum

İlāhī nār-ı ħasretle bu ana
Beni yaķdı dilerem o da yana

[2935] Niçe daġı bunuñ gibi zenāne
Oķurdu mekr ü efsūn u fesāne

Dil-i sengīnine kār eylemezdi
Tehī-dest ile bāzār eylemezdi

Görür ķavmi ki ol māhuñ cemāli
Güneş gibi bulur hergün zevāli

Doķındı itmeden feryād u nāle
Dili āyīnesi gerd-i melāle

Şovudı kendüden efsürde oldı
ʿİzārı gülleri pejmürde oldı

[2940] Didiler vāķıf olup ħasb-i ħāle
O māhuñ ħāletin bir bir Hilāle

ŞIFAT-I RŪZ VE VARĶA-RĀ NAŞİĤAT KerdEN-İ EŞRĀF-I BENİ ŞEYBE

Meger bir şubġ-dem çerġ-i berīne
Çıķup ʿazm itdi gün ħāver-zemīne

Diker gülzâr-ı çerh-i lâceverdi
Güneş destârına bir verd-i zerdi

Şalup ol verd-i zerd eflâke envâr
Güm oldı gülşen-i encümden ezhâr

Turup yirlü yirinden cinn ü âdem
Açıldı nergis-i gülzâr-ı   âlem

[2945] Benî Şeybe dirildi bir araya
Şürü  itdi gelüp tedbîr ü rāya

Didiler Varçaya ey zâr u giryân
Hevâ-yı   ışık ile ney gibi nālân

(90b) Dil-âverlîğla çekseñ göklere ser
Seni yok   âlem içre bir esirger

Çıxup āhuñ odı çerh-i berîne
Dökilse encüm-i eşküñ zemîne

Göge boyasa āhuñ āsmānı
O meh-rû mihr itmez rāygānı

[2950] Tehî olup elünde dest-mālũñ
N'ola ger yoğ ise māl ü menālũñ

Yemen mülkinde hālũñ pādşādur
Vücûdı sâyesi zıll-i hümādur

N'ola ger eyleseñ anı ziyâret
Meşeldür dayuñı gör tayuñ ögret

Görince   ışık içinde böyle hālũñ
Virüp māl ü terahhüm ide hālũñ

Görüp sen   aşık-ı şūrîde-hālîn
Yoluña bezl ide māl ü menālîn

[2955] İdüp niçe niçe ikrām u   izzet
Çabülũñ eyleye cānına minnet

Dönüp i  zâz u luţf u himmet ile
İlüne irişesin şevket ile

Ve ger māni  olursa   ışık-ı Gül-şāh
Gamından olmaz iseñ   āzim-i rāh

Dutup murğ-ı dilũñ ol çeşm-i hũn-h âr
Çılursa dām-ı zülfinde giriftâr

Urup cān Yūsufina bend ü zindān
İderse maḥbes-i çāh-ı zeneḥdān

[2960] Açıp şeh-bāz-ı ‘ışkı bāl ü minḳār
Şikār eylerse kebg-i cānuñ ey yār

Be-her-ḥāl an[a] da bir ḥāl idelüm
Yazalum nāmeler irsāl idelüm

NĀME-NÜVİŞTEN-İ VARĶA BE-SELĪM ŞĀH ŞĀH-I YEMEN VE
FİRİSTĀDEN-İ ĞULĀM-I ZENGĪ-RĀ BE-HĪMMET-İ ESBĀB U
SEMEN

Pes andan dirilür ol ḳavm-i eṣrāf
Yemen şāhına idüp nāmeñ itḥāf

(91a) Uçur bir ādemüñ mişl-i ḥamāme
İrişdür ḥasb-i ḥālün üzre nāme

Meger var idi bir zengī ğulāmı
Şecā‘ at içre ol ‘aşruñ be-nāmı

[2965] Gözi tuş olsa tığinde niyāma
Düşer lerze vücūd-ı şubḥ u şāma

‘Adūnuñ hiçe şayup yayḳarasın
Ağardur rüz-ı rezm [yüzin] ḳarasın

Neberd içinde ger ‘arz itse dīzār
Olurdi düşmenüñ günü şeb-i tār

Çıkup ejder gibi kılsa ğırıvi
Zebün eylerdi ḳarḑı nerre dīvi

Hevā-yı ceng içinde itse pervāz
Urur çengāl ‘adūya mişl-i şeh-bāz

[2970] Şalup meydān-ı rezm içre semendi
Geçürdi düşmene bend üzre bendi

Çeküp ceng içre tıĝın Rüstemāne
Olurdi nār-ı ḥiddetden zebāne

Geyüp pülād cevşen girse cenge
Dönerdi nīl-i rezm içre nehenge

Daḳup ğuşına boncuḳ zāĝāsā
Küçükden besler idi anı Varḳa

Anuñçün uçurup mişl-i hamāme
Uçurma itdi şeh-bāz-ı merāma

[2975] Didi luṭf eyle ey peyk-i revende
Bilürsin dayımı şehdür Yemende

İdem aḳdām-ı iḳdāmuñ dutup fāl
Seni mülk-i Yemenden yaña irsāl

Ḳılup ‘avn-i ricāl-i ḡaybı hem-rāh
Olasın ‘āzim-i mülk-i Selīm Şāh

Seherden yol kesüp bād-ı şabāya
İrüp Hüdühüd gibi mülk-i Sebāya

Ṭavāf it ol Süleymān āstānın
İlet mūr-ı za‘ ifūñ armağanın

(91b) [2980] Yüz ur pāyına yād it bu naḥīfi
Ḥaber vir ḳıṣṣa-i mūr-ı za‘ ifi

Alup biñ şevḳ ile destine ḥāme
Şürü‘ itdi aña yazmaḡa nāme

Yazup ser-nāmede nām-ı Hudāyī
K’anuñdur ‘ālem üzre pādşāyī

Ḳılur rüşen delīl-i mihr ü māhı
Açar nūr ile ceyb-i şubḡāhı

Kevākib birle zeyn idüp semāyı
Uyarur şubḡadek ḳandīl-i ayı

[2985] Nücümü gülşen-i eflāke ezḥār
İdüp virür aña mihrinden envār

Döner emri ile dülāb-ı gerdūn
Aḳar feyz ile Nīl ü āb-ı Ceyḥūn

Çiçeklerden yire pīrāye eyler
Aña ebr-i behāri dāye eyler

Feleklerde idüp ebr-i güher-bār
Çıḳardı ḥār içinden tāze gülzār

Geh aḡlar ḥaşyetinden ebr-i çālāk
Geh eyler ḳahḳaha ra‘ d ile eflāk

[2990] Geh olur ra‘ d olur göklerde nālān
Güler ḡāhī hevāda berḳ-ı raḡşān

Yaratdı âdem oğlın âb u gilden
Şeref virdi aña cân ile dilden

Dilini eyleyüp gencine-i rāz
Yaradılmışdan itdi aña mümtāz

Qılup esrār-ı ‘ışka anı maḥrem
Vücüdün kaçre iken eyledi yem

Kimi Mecnūn gibi zār u şeydā
Ġam-ı Leylādan eyler vāy veylā

[2995] Kimi Ferhādveş ḥayrān u dil-teng
Ġam-ı Şirīnden ider seng ile ceng

Kimin ‘Azrā kıllur kimini Vāmıķ
Kimin ma‘şūķ eyler kimin ‘āşıķ

(92a) Ben ol ‘āşıķ olanlardan biriyem
Diyār u ḥānmānumdan beriyem

Vücüdüm maḥv idelden mihr-i Gül-şāh
Mecālüm qalmamışdur itmege āh

Gönülden ḥış iken bigāne oldum
Delürdüm ‘ışķ ile divāne oldum

[3000] Şirişķüm tır-bārānı dökildi
Ġam ile yā gibi bilüm bükildi

Terāne bağlayup ney gibi vāya
Uçurdum varımı virdüm hevāya

Geçürdüm hecr oqın cân ile tenden
Şehīd-i ‘ışķ olup geçdüm kefenden

Gönül murğı uçarken bāğa düşdi
Firāzlığında cânım ağa düşdi

Çıķarmaz cânımı ḥabs itdi hicrān
Kefīl olur baña yok bir Müselmān

[3005] Geçürdüm derd ü ğamla māh u sālī
Qalup bedr olmadı baḥtum hilālī

Temām oldı işüm ben yarı qaldum
Meded kılmazlara yalvarı qaldum

İçüm ğam nāvekinden toptolu baş
Yetim oğlan gibi çeşmüm dolu yaş

Görüp ʿ ışkuñ ğamıyla mātem içre
Beni yok bir esirger ʿ ālem içre

Yudum destüm temāmet cism ü cāndan
Cihān benden uşandı ben cihāndan

[3010] Ne kaldı cānda fer tende huzūrum
Ne gözde nūr u ne dilde sürūrum

Geçüp fūrkat oķı irdi cenāna
İrişdi ğam bıçağı üstüh ʿ āna

Ṭarīķ-ı ʿ ışķ içinde baña pīr ol
Dilüm pā-māl-i ğamdur dest-gīr ol

Baña bu zulmet içre reh-nümā ol
Başuma sāye şal zıll-ı hümā ol

(92b) Benümçün yaķdı lāle bağrına dāğ
Beni ağlar ʿ uyūn-ı nergis-i bāğ

[3015] Benümçün oldu servūñ başı lerzān
Benümçün oldu bülbül zār u nālān

Benümçün sīnesin çāk eyledi gül
Benümçün dil-perişān oldu sūnbül

Olur gökde benümçün ebr giryān
Şaçar odlar benümçün berķ-ı raħşān

Benümçün acıyup deryā-yı ʿ Ummān
Benümçün la ʿ lveş kanlar yudar kān

Nesīm-i luṭfuñ irmezse Yemenden
Esen olmaķ hevāsın oķma benden

[3020] Dilinden nār-ı ʿ ışķ urup zebāne
Yazar göynüklerinden yana yana

Yazıldı nāme çünkim oldu memhūr
Virildi gitmege zengiye destūr

Didi Varķa aña ey murğ-ı hoş-bāl
Düriş sa ʿ y it bu yolda itme ihmāl

Bilürsin kim dönüp kıddüm kemāna
İrişdi ḥasret oķı geçdi cāna

Çeküp ser çerḥe āh-ı sūznāküm
Revā görme ʿ ntizār ile helāküm

[3025] Per açmadın hayātum murğı tenden
İrişsün b̄y-ı c̄n-baḥşuñ Yemenden

Çü gūş itdi kelāmin ol vefādār
İrişdi sem' ine bu dürr-i şehvār

Didi Varḳaya ey rūḥ-ı revānum
Revān olsun yoluñda cism ü cānum

Çü ben himmet ayağın ata ardam
Umaram ḥıdmetüñde yüz ağardam

Bulud gibi su' üd idüp semāya
Nüzül idem şüreyyādan şerāya

[3030] Cihān pür olsa dīv ü Ehremenden
Yüzüm döndürmeyem 'azm-i Yemenden

(93a) Güzergāhum olup der-bend-i kühsār
Keserse yolumu a' dā-yı ḥūn-ḥ'ār

İdem Rüstem gibi ceng ü neberdi
Olam 'azmüm elinüñ reh-neverdi

Yiri ger kūh-ı Ḳāf olsa açup per
O sī-murğ āstānına uram ser

Öpüp şāhum Selīm Şāh āstānın
Vireyin sen Süleymānuñ nişānın

[3035] Hemānā ṭırdı ol peyk-i revende
Binüp bād-ı şabā tek bir semende

Leked urduḳça raḥş-ı bād-pāya
Keserdi bād-pāyı yol şabāya

Atılsa oḳ çekilse yay olurdu
Uçar ḳoltuğı bellü ṭay olurdu

Ne gökde görünüp dūd-ı siyāhı
Ne yirlerde belürür gerd-i rāhı

İrişüp nār-ı 'ışḳ-ı Varḳadan tāb
Atılurdu nitekim tır-i pertāb

[3040] Ne bīm-i rumḥ ü tır ü tiğ-i düşmen
Ne ḥavf-ı kūh u der-bend ü ne reh-zen

İrişmezdi eser yil gerdine ḥiç
Giderdi baḳmaz idi ardına ḥiç

Ꞑıꞑ' a

[mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün]

Şular gibi revān olup şabā gibi devān idi
Atılmış tır-i āh idi ꞑurılmış bir kemān idi

Girüp meydāna ceng itse ꞑatı yaḥşı yaman idi
Ururdu pençe şırāsā ' adū-yı bī-emān idi

ĀMEDEN-İ ŞĀH ' ANTER BE-DĀRŪ'L-MŪLK-İ YEMEN BE-' ASKER-İ BĪ-ŞŪMĀR-I DĪV Ū EHREMEN

Hikāyet kişverin fetḥ iden üstād
Feşāḥatden ꞑuşanup tīg-i pŭlād

[3045] Çeküp eflāke a' lām-ı beyānı
Dutup ḥayl-i belāgatle cihānı

(93b) Ki ya' nī rāvi-i pīr-i kühen-sāl
Kitāba böyle ꞑılmış naḳl-i aḳvāl

Olurdu mŭlk-i Baḥreyn içre bir şāh
Bulup dünyāda ꞑadr u ḥaşmet ū cāh

Pelīd ū tünd-ḥū idi be-ḡāyet
Yoḡ idi ceyš-i bed-kişine ḡāyet

Ꞑaçan cem' olsa ol ceyš-i firāvān
Dolardı kŭh u şahrā vŭ beyābān

[3050] Ꞑaçan yoḳlanma olsa ꞑavm-i küffār
Şayılmazdı nitekim mŭr ile mār

Olup küfr ehli ḥŭkminde ser-ā-ser
Dimişler ol seg-i bed-nāma ' Anter

Ne yire uğrasa ol ꞑavm-i meyšŭm
Ḥarāb olup olurdu mesken-i bŭm

Çeküp mŭlk-i Yemen şāhına ' asker
Yürüdi şevket ile ol bed-aḥter

Ḥaber aldı Yemen şāhı Selīm Şāh
Ki el şundı ile ol ꞑavm-i gŭm-rāh

[3055] Ꞑılup tenbīh her şehr ū ḥişāra
Ulaḳlar şaldı eṭrāf-ı diyāra

İrüp her kişvere aḥkām-ı şāhī
Ayağ üzre gelür mîr ü sipāhī

Eger mîr ü vezîr ü cünd ü mevkeb
Yarağ u yata meşgûl oldılar hep

ŞİFAT-I RÛZ

Durup bir şubḥ-dem ḥurşîd-i ḥāver
Diküp bām-ı felekde rāyet-i zer

[3060] Geyüp zerrîn çuḳalın Rüstemāne
Olur ḥing-i felek üzre revāne

Çeküp tîğîn güneş İsfendyārī
Cihān mülkine oldu ḥükmi cārī

Alup destine nîze mihr-i ‘ālem
Felek meydānı içre şaldı edhem

(94a) Cemālinden düşüp āfāḳa envār
Belürsüz oldu zıll gibi şeb-i tār

Daḥı cem‘ olmadın ceyš-i Selîm Şāh
Hücûm itdi sürüp a‘ dā-yı bed-ḥ‘āh

[3065] Yürüdi gördi a‘ dā bî-tekellûf
Hemānā kendü daḥı bî-tevaḳḳuf

Yanında ḥāzır olan ‘askerine
Şalā itdi çıḳup meydān yirine

Sürüp raḥşını ol şāh-ı feraḥnāk
Yürüdi ḳavm-i küffār üzre bî-bāk

Seḫerden şāma dek ḳıldı neberdi
İrüşdürdi dil-i eflāke gerdi

Neberd içre girüp şevḳ ile ‘asker
Ururdı na‘ ra-i Allāhu ekber

[3070] Tekellûf çekmeyüp rezm içre her cān
Olurdı koç gibi meydānda ḳurbān

Ser-ā-ser terk idüp ḥānmānı
Yigit ölümüne uğrardı cānı

Selîm Şeh ḫod binüp bir bād-pāya
Ururdı kendüyi ḳalb ü alāya

Cihān şahının mişāl-i gūr-ı küffār
İderdi gözlerine teng ü hem tār

Esüp bād-ı hücūm-ı bād-pāyı
Çatardı biri birine alāyı

[3075] Yıkıldıçça yire tenler hişārı
Bedenden kan aqup olurdı cārī

Yaturdı küşteler meydān içinde
Yüzerdi zevrakāsā kan içinde

Meger ‘īd idi ol rüz-ı şehādet
Donanup geydiler gül-gūni hil‘ at

Dönüp kırma kebāba aq tenler
Sünüge şancılup yatur bedenler

Yidürüp ādeme bağırı kebābın
İçürürlerdi hūn-ı dilden ābın

(94b) [3080] Etine aş yerüp kanına teşne
Urur birbirinūñ cānına deşne

Ne cān kim tiğ ile hem-dest olurdı
Düşüp hāk-i siyāha pest olurdı

Selīm Şeh bakup ol kavm-i şirāra
Şalardı geh yemine geh yesāra

O şeh-bāzuñ görüp pervāzın ‘Anter
Teni içinde murğ-ı cānı ürker

Didi düşmezse bu şahīn duzağa
Leşümüz tu‘ me eyler murğ-ı zāğa

[3085] Güzergāhına atdılar kemendi
Kemend olup semend-i pāy-bendi

Uçup pervāz iderken şola şağa
Düşüp şeh-bāzveş dutuldu ağa

Yüzi üzre düşüp altında rahşı
Dutıldı dāma ol şeh-bāz-ı vaşşı

İrişdi ‘asker-i şaha hezīmet
Dönüp kaçmağı gördiler ganīmet

Bu hālet çün irişdi şehryāra
Çalanı kaçdılar şehir ü hişāra

- [3090] Melik ʿ Anter görünce bu fütûhı
Sevindi şevk ile talbındı rûhı

Şimālāsā esüp bād-ı ğurūrı
Yüz urur yalvarurdı Nār u Nūrı

Esīr itdüğine ol pāk zātı
Kılurdı secde-i Lāt u Menātı

Esīr olan kamu āzād u bende
Çekildi emri ile kayd u bende

Selīm Şāhı dahı ol merd-i menhūs
Koyup hargāhı içre itdi maħbūs
- [3095] Yarındası idüp tenbīh-i dīvān
Dirildi kapusına geldi aʿ yān

Didi dutdum bu mülküñ çünki şāhın
Şikār itdüm dutup bir yavrı şāhın
- (95a) Yolına işbu şeh-bāzuñ kurup dām
Kebüter gibi itdüm dāmuma rām

Yaraşmaz bāz ide bī-hūde pervāz
Yaraşur dest-i şāh üstinde şeh-bāz

Bu hānuñ oldı çün fetħi müyesser
Bu reʿy üzre durur emrüm muqarrer
- [3100] Temāmet zabt idüp şehir ü hişārın
Taşarruf eyleyem mülk ü diyārın

Yeñi başdan diküp bu ile begler
Elümde kıala yıllarla bu iller

Benüm olup ʿ adūnuñ taht u tācı
Benümçün zabt ola bāc u harācı

Didi mīr ü veziri ey yegāne
Cihān durduqça sen şāh ol cihāna

Esīr itdüñ egerçi bu emiri
Halāş oldı veli mīr ü veziri
- [3105] Ayağı düz başup el bir iderse
Halāş-ı şāh için tedbīr iderse

Açarlar kapusın gice hişāruñ
Başarlar ordusını şehryāruñ

Bir iki gün eger ol kavm-i 'āšī
Bulalar tīg-i 'Anterden ḥalāşı

Bir uğurdan nefir-i 'ām iderler
Alup ḥānın bizi bed-nām iderler

Şoñını itmedi bu kārūñ endiş
Cevāb itdi bu vech ile o bed-kış

[3110] Bugün dutdı kemendüm şehryārın
Alur tīgüm ḥişār u şehriyarın

Dutarlar işbu re'yi cümle maqbūl
Olur kam' -ı ḥişāra kamu meşgūl

Erūñ ser-pençesin şımasa düşmen
Şanur bāzūların pūlād-ı dāmen

Anı bilmez meges olup ḥavāle
Urup itdürdüğün Nemrūda nāle

(95b) Ebābil seng ile olup katīli
Şıdı bir murğ iken aşḥāb-ı fīli

[3115] Çekerken ser göge 'Ūc ebrāsā
Anı bir ḍarb ile öldürdi Mūsā

ĀMEDEN-İ ZENGİ'BE-MŪLK-İ YEMEN VE SELĪM ŞĀH-RĀ ESİR-İ
'ANTER DİDEN VE BE-CELLĀDİ-İ 'ANTER NŪVİŞTEN

Temāşā eyle bu devr-i dü rengi
Virüp zengīye nireng ü direngi

Giderken na' l-i raḥşınuñ şerārı
Yağardı uğraduğı kūhsārı

Olurdu giceler māh ile hem-rāh
Giderdi bilmez idi rāh-ı bī-rāh

Dili meyl itmez idi āb u nāna
Yemen mülkine dek oldı revāne

[3120] İrişdüğünde ol mülk ü diyāra
Selīm Şāh kavmi düşmişdi ḥişāra

Ne şehir içre ne kūya konabildi
Ne 'ārından girüye dönebildi

Gözine rüz-ı rüşen oldı tīre
Girürdi bulsa çāre kara yire

Yüzin döndürmeyüp ol merd-i kıattāl
İrişdi ‘ Anterün hayline fi’l-ḥāl

Görür aḥvāl-i Varḳa oldı mümted
Mürīd iken o kāfir oldı mürted

[3125] Girībānın dutup dest-i ḍalālet
Ḍalālet rāhına itdi delālet

Şadāḳat ḥırmenini itdi ber-bād
O kāfir ‘ Antere yazıldı cellād

Tehī görme bu rāsın anuñ ey yār
Ki bu rāda Ḥaḳuñ bir ḥikmeti var

Bu re’ye herkesün idrāki irmez
Bu ḥikmet ḥāldür her kimse bilmez

Bu derde idebilmezdi müdāvā
Refīḳ olmasa ger Ḥızr ile Mūsā

(96a) [3130] Dime kāfir olup yazıldı cellād
Dem ola oḳıyasın āferin bād

Çeker mürted olup anda dururdu
Niçe kāfirlerün boynın ururdu

KELİMĀT-I BA‘Z DER-İBTİLĀ-YI BENİ ĀDEM

Dilā ‘ ibret gözin aç ‘ āleme baḳ
Ne ḳanlar yudar ibni Ādeme baḳ

Senünçün ḥalḳ olup dürlü elemeler
Kimi ḥummā kimi ḫā‘ ün-ı ekber

Yaraḳlanmış durur ḳatlüne bir bir
Kimi rumḥ u kimi tiḡ ü kimi tır

[3135] Vücūduñ kişverin yaḳmaḡa her bār
Kimi āb u kimi bād u kimi nār

Ḳılur fūrḳat odın ‘ uşşāḳa menzil
Kimi sem‘ ü kimi çeşm ü kimi dil

Çeküp bunca belā vü miḥnet ü ḡam
Ne ḳılsun neylesün bi-çāre ādem

Nedür bunca belā bir nā-tüvāna
Nedür bu yük bir iki üstüḫāna

Cemāl-i Haḡ olup ḡübānda peydā
Ḳılur ‘ ışḡ ehlin añā zār u şeydā

[3140] İder birisi ‘ arz-ı ḡüsn ü ḡāmet
Birinüñ başına ḡopar ḡıyāmet

Cihān içinde bir iş olmaz ey yār
Zuhūrında ki yoḡ bir gizlü esrār

İrişüp lem‘ a-i nūr-ı maḡabbet
Olur mihr ile dilden ref‘ -i zulmet

Düşürüp nār-ı ‘ ışḡa cism ü cānı
Fidā-yı vaşl-ı dildār eyle anı

Biri ma‘ şūḡ olur birisi ‘ āşıḡ
Biri ‘ Azrā olur birisi Vāmıḡ

[3145] Biri Varḡa olur birisi Gül-şāh
Olur ‘ ışḡ-ı nigār ile işi āh

(96b) Leb-i Şīrīn arada bir behāne
Ġam-ı Ferhād efsūn u fesāne

Dilā gel bu hevādan sen berī ol
Ne zen-ḡū ‘ ālem içre ne eri ol

Ne bāḡuñ ḡālib-i bŷy-ı ḡüli ol
Ne feryād eyle anuñ bŷlbŷli ol

Ne ḡayd-ı māl ü iḡsān-ı Selīm Şāh
Ne āh u nāle vŷ ne mihr-i Gül-şāh

[3150] Ne adın añ cihānda māl ü cāhuñ
Ne gönder zengi-i dŷd-ı siyāhuñ

Ne çek ‘ ışḡında tāb-ı mihr ü māhı
Ne ḡaldur sāyebān-ı dŷd-ı āhı

Zen-i bed-mihr-i dŷnyādan ḡazer ḡıl
Er ol evvel ḡademde terk-i ser ḡıl

İNTİZĀR-I VARḡA BE-ĀMEDEN-İ ZENGİ VE ĀH U NĀLE-İ Ū EZ- DEVR-İ Dŷ- RENGİ

Bu yaña geldüñ ol şāh-ı dil-efrŷz
Fiḡān eylerdi ‘ ışḡ içre şeb ü rŷz

Nihādından gidŷp ārām u şabrı
Vŷcŷdın almış idi ‘ ışḡ-ı cebri

- [3155] Bütün gün mest ü lâ-ya'kıl yürürdi
Gice yatsa kıara düşler görürdi
- Ne b̄y-ı z̄ülf-i dil-berden nişāne
Ne zenḡiden bir efs̄un u fesāne
- Ne yollar üzre zenḡiden eşer var
Ne kıanlı göñlek ü kıara h̄aber var
- Yemenden bu yaña esdükçe yiller
Esen mi diyü şorardı h̄aberler
- Uzun gün gözler idi reh-güzārın
Alımazdı şabādan bir ğubārın
- [3160] Hevāda görse bir ebr-i siyāhı
Anı zenḡi şanup eyler nigāhı
- Siyeh-ḡüşın yitürmiş gibi ol ş̄ir
Olurdu şubhādek āh ile şeb-ḡir
- (97a) Dir idi eyler iken gökde pervāz
Dutıldı ey dir̄igā dāma ol bāz
- Dilüm eglencesi bāzum yitürdüm
Elümden uçdı şeh-bāzum yitürdüm
- Çıķup şahrālara eylerdi āhı
Oķur gelmez idi bāz-ı siyāhı
- [3165] Belī 'ayb olmaz itse āh u feryād
Toğanın yavu kıılan merd-i şayyād
- Düşüp şahrālara çağırsa h̄u be (?)
Ne māla meyl ider cānı ne h̄uba
- Ķolı kıurur yitürse şāh-bāzın
Çalar āh u figānuñ tabl-bāzın
- Olur ehline yig 'ayb itme şaķın
Hezārān körpeden bir yavrı şāhın¹⁵⁷
- İderdi bulmağa derdine çāre
Belā h̄ākisterinde istiḫāre
- [3170] Yañılup yazılup bir kerre bārī
Gelür gelmez idi hergiz şümārı

¹⁵⁷ Düşüp şahrālara bir yavrı şāhın] der-kenar

Dem-â-dem kanlu akan mâ-cerâdan
Seçilmezdi gözi ağı karadan

Düşüp cânına fūrkat ıztırâbı
Ferâmûş itmiş idi düzd-i h̄'âbı

Ne yir içer ne yatur ne uyurdu
Seherden giceye dek leng ururdu

Uçurup âteş-i dilden şerârı
Felek eyvânına urmışdı nârı

[3175] Ne bulurdu ğam-ı dildâra çâre
Ne dest-res bulur idi vaşl-ı yâra

Eridi nâr-ı ğamdan şuya döndi
Fırâk odına düşmüş müya döndi

Gözinüñ çeşmesârı seyl olurdu
Alup Mışr-ı vücûdın Nîl olurdu

Dem-â-dem gözlerinden ağıdup yaş
Der idi kendüye ey oñmaduğ baş

Yeleksüz oğ gibi olduğda pertâb
Dönersin girüye mişl-i resen-tâb

[3180] Çü devlet olmaya iş başa varmaz
Hâk oñarmaduğın kimse oñarmaz

Hidâyet meş' ali dilhâ-yı kûre
Tohum saçmak gibidür hâk-i şûre

(97b) Hudâ ger sevmese bir kûlın ey cân
Dimişlerdür kovar daş ile şeytân

Kimün kim devleti vardur serinde
Biter la' l-i sa' âdet efserinde

Serinde devleti olsa eger er
Ricâl-i ğayb olur aña reh-ber

[3185] Söyündi t̄ali' üm k̄and̄ili yanmaz
Uyudu devletüm bahtum uyanmaz

Żiyâ virmez olupdur mâh-pârem
Dutıldı t̄ali' üm düşdi sitârem

İrişmez toğsa biñ mihr-i cihân-tâb
Kara günlülerüñ başına meh-tâb

Seherden irişince gün zevāle
Kılurđı sūziş-i ' ışk ile nāle

Giceden şubha dek bīdār olurđı
Seherden giceye dek zār olurđı

[3190]

Şalup ayı göge ıop-ı hevāyī
Yağardı yiri yığardı semāyı

Doğınup nālesinden seng-ber-seng
Dutardı ıağlar efgānına āheng

Dögünürđi alurđı destine ıaş
Olurđı cism ü cānı ĥurd u ĥaşĥāş

Benī Şeybe görüp bu ĥālin anuñ
Ĝam-ı ' ışk içre yālū bālin anuñ

Dirildi virmege şeyĥ ile şābı
Dil-i bīmārına şāfī cevābı

[3195]

Didiler luıf ile ol şeh-süvära
Niçe bir hem-dem olup āh u zāra

Yüzüñ göynüklü gibi za' ferāna
Dönüp niçeye dek ' ışk içre yana

Niçeye dek olup bülbül gibi zār
İre ĥār-ı ĝam-ı dil-berden āzār

Seher peyki gibi olup revāne
Semend-i himmete ur tāziyāne

(98a)

Ĝazāl-i Ćin gibi geşt-i çemen kıı
Nesim-i şubĥeş seyr-i Yemen kıı

[3200]

Kebüter gibi açup bāl ile per
İlet ĝam nāmesini dayuña ver

Dilersen ' ışk-ı dil-berden eger dād
İrağ olmaz yüri ' uşşāka Bağdād

Düşüp yire ana raĥminden ey cān
Keser kendü göbegin öksüz oğlan

Dilüñdendür saña bu sūz u bu tāb
Ki itmişdür seni bī-ĥurd u bī-ĥāb

Teni ıaş olsa merdi zār ider dil
Ĥacer gibi dilin pür-nār ider dil

[3205]

Diline dāğ urup ʔağlarda lāle
Yanar ğayretle itmez āh u nāle

Uyansa gice içre şem^ç -i bī-dād
Yanar pervāne itmez āh u feryād

Meşeldür söylenür dillerde ekşer
Dimişler ağlamaz kendü düşen er

Urur Varğa çü ğuş işbu maķāle
Derūn-ı dilden itdi āh u nāle

Ne bilsün ^ç ışķ ile dil itse peyvend
Nedür nāşih nedür yā itdüĝi pend

[3210]

Çü merdüñ yoğ ola destinde varı
Niyāz olur dilinde ber-ĝüzārı

Hilāl ile ne şulh idebilürdi
Ne Gül-şāhı koyup gidebilürdi

Ne dilde şabr u ne vaşl-ı dil-ārām
Ne tende kuvvet ü ne cānda ārām

Birez geh derd ile yandı yaķıldı
Gehī feryād idüp geh nāle ķıldı

Çü tesķin oldı nār-ı ızırābı
Kesildi çeşme-i çeşminden ābı

[3215]

Şalup dil zevraķın baħr-ı nigāra
Birez dem geşt idüp çekdi kenāra

(98b)

Anuñ üzre muķarrer ķıldı rāyı
Koyup menzilgehi içre ol ayı

Güneş gibi hemānā ferd ü tenhā
İde seyr-i biħār u kūh u şahrā

Ķader taķdirine virüp rızāyı
Ne naķş itdi ĝöre kilk-i ķazāyı

Ķıt^ç a

[mefā^ç ilün mefā^ç ilün mefā^ç ilün mefā^ç ilün]

Ne naķş olsa cebinünde anı taĝyir olur şanma
Cihānda nesne ħakk itmez nuķuş-ı kilk-i taķdiri

[3220] Yazılmışda yoyılmış yok gelür hep yazılan bir bir
Bulınmaz def' ine çâre bozar taqdîr tedbiri

FÛRQAT U CÂN ACISIYLA VARKA-İ ŞİRİN-DEHEN EYLEDİ BÂD-I
ŞABÂVEŞ 'AZM-İ GÛLZÂR-I YEMEN

Seher çün Rüstem-i hürşid-i eflâk
Felek rahşına atlandı ferahnâk

Çıķup maşrıķdan ol hürşid-pâye
Zemin-i mağrib üzre şaldı sâye

Seherden Varķa daķı Rüstemâne
Süvâr-ı rahş olup oldu revâne

Çalup biline tiğ-i bî-emânı
Ele aldı sinân-ı cân-sitânı

[3225] Alup isper ķolına ol dil-âver
Şalar fitrâk-i zeyne gürz ü şeş-per

Bile yanınca ne yâr u ne yoldaş
Revân oldu gider bir yaluñuz baş

Fezâ-yı 'âlem olup çeşmine teng
İderdi baht-ı nâ-hemvâr ile ceng

Tenini tîr-i hecre yâ kılırdı
Düşüp nâr-ı firâķe yaķılırdı

Ķılıp pîrâhen-i cân u dili çâk
Dir idi ĥasret ile zâr u ĝamnâk

[3230] Eger görmezsem ol rûķ-ı revânum
Uçar ten lânesinden murğ-ı cânum

(99a) Geçüp hicrân ile 'ömrüm temâmet
Ķala gibi bu ĥasret tâ kıyâmet

Dilüm vuşlat umarken oldu nâ-çâr
Giriftâr-ı kemend-i hecr-i dildâr

Cüdâ düşdüm vaţandan nitekim ney
Diyâr-ı ĝurbete düşdüm meded hey

Şeb-i ĝamda çü dil tenhâ ħalurdu
Yaşumla âhum eyle eglenürdi

[3235] 'Urûc itdi biri evc-i semâya
Nüzül itdi biri tahte's-şerâya

Ne kaldı dilde āh u gözde ne yaş
Vücūdum oldu ğamdan bir kuru taş

Belâlar geldi başuma ‘ adedsüz
Zebûn-ı ‘ ışık olup kaldum mededsüz

Sevād-ı çeşmüm oldu ebr-i giryân
Hevâ-yı hecr ile bağrum tolu kan

Raķībüm bî-emân yârüm sitemkâr
Nigârüm bî-vefâ hecri dil-âzâr

[3240] Vefâ vü mihrini yazsañ zenüñ sen
Şikest olur kalem olursa āhen

Şacı vaşfını taħrîr itseñ ey yâr
Dolaşur kıl kalem üstine her bâr

Kıt‘ a

[fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün]

Kılsa zen mihr ü vefâ için eger peymân u ‘ ahd
Şubh-ı kâzib gibi olur mihrî anuñ bî-fürûğ

Merd-i şâdık âftâbâsâ olur rûşen-zamîr
Şubh-ı şâdık gibi olmaz ħandesî içre dürûğ

Meşnevî

Şadef kim dilde lü’lü’-i teri var
Düşerse ka‘ r-ı deryâya yiri var

[3245] Yirüm yokdur ne vaĥşâsâ kuru da
Semekveş câygâhum var ne şuda

(99b) Sirişküm şeb-nemin saçup şehervâr
Cihânı eyledüm pür dürr-i şehvâr

Ne tağda mesken idüp ne ovada
Ne deryâda yir itdüm ne karada

Şaşurdum ger tülû‘ itmezse mâhum
Sikender gibi zulmet içre râhum

Faķîr ü bî-nevâyam sîne şad-çâk
Ġarîbem bî-kesem yolum ħaţarnâk

[3250] Yitürdüm fûrkat-i yâr ile râhum
Bilimem pes ne yirdür câygâhum

Şuyum eşk-i revān derd oldı aşum
Yiter ğurbetde bu vech-i ma' aşum

Ne ğayret kaldı ne 'arum cihānda
Yoğ oldı qalmadı varum cihānda

Olur mı bundan özge derd-i dil-gīr
Cüvān iken ğam-ı 'ışk eyledi pīr

Giriftār-ı kemend-i 'ışk-ı cānān
Cihānda olmasun kāfir Müselmān

[3255]

Añup hüsni bihiştin cüş iderdi
Hayālī selsebīlin nüş iderdi

Sirişki seyl olup Ceyhūna döndi
Ne Ceyhūna ki cüy-ı hūna döndi

Nesīmāsā yüz urup hāk-i rāha
Haber şorardı bād-ı şubhġāha

Didi ey kâşid-i her bī-ser ü pā
Ġubār-ālūd-ı rāh-ı küh u şahrā

Demidür küy-ı dildāra güzer kıll
Ġamından cān çekişdügüm haber kıll

[3260]

Eyit ey ğam şebinde mäh-tābum
Semā-yı hüsni içinde āftābum

Feleklerden kıllur mihr-i cihān-bīn
'Uyūn-ı zerre-i nā-çizi aydın

İdüp cān u dili içinde me'vā
Başar kem kaçreyi baġrına deryā

(100a)

Güneş kim ğarķ ider dünyāyı nūra
Görinür bir Süleymān ile mūra

Şalarken pertevin fevķa'l-'alāya
Varur 'ār eylemez beyt-i gedāya

[3265]

Niçün olmaya ey hurşid-i enver
Ziyā-yı mihrün ile dil münevver

Revā mı şevķ-ı hüsnuñle'y dil-ārā
Düşem tiġe çü mihr-i 'ālem-ārā

Yaķup her şeb oda pervāneveş ten
Düşem yalıñ kıllıca şem' veş ben

Cihān mihr-i ruḥuñla rūşen iken
Cemālūñ lālezārı gülşen iken

Ne mihr-i rūşenüñden dil münevver
Ne bŷy-ı gülşenüñden cān mu‘aṭṭar

[3270] Geh āteş gibi ruḥsāruñ urur tāb
Döker geh gül gibi verd-i ruḥuñ āb

Ol āteşden urup cānuma tābı
Naşīb-i ğayr idersin ol gül-ābı

Bu söz dillerde gerçi bir meşeldür
Velī cān dŷrci iĉre bir güherdür

Ya şabr it cevri-i yāra ya sefer kıl
Reh-i ‘ışk iĉre yāḥŷd terk-i ser kıl

Tesellī bulmayan şabr u seferden
Diker şāhum külāhın terk-i serden

[3275] Çü şabra yok mecālüm çār u nā-çār
Diyār-ı ğurbete ‘azm itdüm ey yār

Ne ğurbet hecrüñ ile zār u nālān
‘Adem şahrāsına cān atdum ey cān

Yaşamı dest-i hicrānuñ dutup berk
Urup tiĝ-i ğamuñ kıldı cŷvān-merg

Geçürdüñ āb u āteş iĉre çaĝum
Beni yakduñ söyündürdüñ ocaĝum

Yaşup hecr āteşine ḥānmānum
Belŷrsüz eyledüñ nām u nişānum

(100b) [3280] Sihām-ı ‘ışkuñ ile sŷz u tāba
Düşelden döndi baĝrum şiş kebāba

Eşigüñ iĉre müjĝānumla ḥāşāk
Koyam süprilmedin bir kılca ḥāşāk

Beni kapuñdan itdüñ redd ü mehcŷr
Güneşden eyledüñ bir zerreyi dŷr

Koyup ādem olan dārŷ’l-ķarārı
Gider mi ‘Adn iĉinden iḥtiyārı

Urur sensüz İrem cānuma şad dāĝ
Olur dŷzah senüñle gülşen ü bāĝ

[3285] Ruĥuñdur gülşen-i dilde gül-i ter
Lebũñdür cānuma dārũ-yı hũş-ber

İdüp vaşluñ gülistānından ayru
Dilũm ĥār-ı firāķuñ kıldı şayru

Dile ur ĥancerini gir şevāba
Bilürsin cān virür dil-teşne āba

Meges olsa ġarīķ-ı cām-ı cüllāb
Yig andan kim hevādan cerr ide āb

Gerek āb-ı ĥayāt u şekker ü şīr
Tenāvül itmedin olmaz kişi sīr

[3290] Lebũñ āb-ı ĥayātından be nā-kām
Dirīġā teşne-dil gitdüm ser-encām

Pür olup ħanlu yaşumdan ‘uyūnum
Durup gündən güne artar cünūnum

Düşince nār-ı ‘ışķ ehl-i cünūna
Falūniyyā gibidür zũ-fünūna

Beni yaşum içinde ey yüzi ĥūr
Gören dir düşdi deryā içre bir mūr

Tenüm ġam āteşinde ey peri-rũ
Gören dir düşdi yanar oda bir mũ

[3295] Vücũdum dũd-ı āh içre görenler
Didi bir berg-i kāhı ħapdı yiller

Gören dir yoluña virdũñ mi [sen] baş
Düşũpdür topraġa bir dāne ĥaşĥaş

(101a) Hevā-yı ‘ışķ ile pür-sũz u tābam
Demür sac üzre düşmiş ħatre ābam

Ġamuñ yoġ itdi cism-i nā-tüvānum
Ecel yıllar durur bulmaz nişānum

Hevāya vardı cism-i ĥāksārũm
Şavurđı yile virdi ġam ġubārũm

[3300] Sitārem gün gibi girdi busuya
Ķara baĥtum düşũp vardı yuĥuya

Dutulđı ebr-i ġam içinde māhum
Yitürđi yolını baĥt-ı siyāhum

Terāne baġlayup āh ile vāya
Hı̄tāb eylerdi bu resme ŧabāya

Dir idi yil gibi bī-iḥtiyārī
Ṭaġıtsañ zūlf-i ‘anber-bār-ı yārı

Daġup cān boynına zencir-i müyın
Götürseñ az u çoġ bir ŧemme büyın

[3305] Ve līkin çün görünmez rüy-ı dildār
Yile varsun olursa misk-i Tātār

Çü zevkından anuñ ḥazḡ itmese cān
Yire geçsün olursa āb-ı ḥayvān

Geçince hecr oġı cān u bedenden
Çeker mi mīl-i cerrāḥ anı tenden

İrince cāna semm-i hecr-i cānān
Devā olmaz aña pā-zehr-i ḥayvān

Ġam-ı hicrān ile cān olsa bīmār
Aña dārū vü merhemden ne tīmār

Ḳıṭ‘a

[mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün mefā‘ ilün]

[3310] Ġam-ı hicrān-ı cānāndan vücūduñ ger saġım olsa
Aña dārū-yı Bū Sīnā ŧıfā virmez ‘ilāc olmaz

Ne cān kim terk-i ‘ālemden başına tāc ura anuñ
Serir-i ḥāk-i zilletdür serine ġayrı tāc olmaz

MŪKĀLEME-İ VARĶA BĀ-KĀRVĀNĪYĀN VE PORSİDEN-İ AḤVĀL-İ ŐĀH-I YEMEN VE ŐEFĶAT-İ KĀRVĀNĪYĀN BĀ-LĀLE-ḤADD Ū GŪL- PİREHEN

(101b) Fiġān idüp seḫerden tā ŧebengāh
Őabā gibi giderdi rāh u bī-rāh

Eser yiller gibi olup revāne
Hevā-yı ‘ıŧᶜa baġlardı terāne

Düşüp ġurbet yolına ḥ‘āh nā-ḥ‘āh
Yoġ idi sāyesinden özge hem-rāh

[3315] Gözinden aġmasa seyl-āb-ı ḥūnī
Yaġardı cismini tāb-ı derūnı

Giderken şevk ile bir gün sehergāh
Yolu bir kār̄bāna irdi nā-gāh

Cihān şahının pür itmişdi kaṭāri
Ceresler göge ırgürmişdi zārı

Dönüp her bir şütür bir kūhsāra
Bulutlar gibi dizilmiş kaṭāra

Ḳara ṭağlar gibi yükler götürler
Ḳara yirde gemilerdür şütürler

[3320] Geçüp menzil-be-menzil deşt ü dağı
Küreklerdür çekilür dört ayağı

Meger bu keştinüñ bahrı olup ber
Derāy-ı üştür olmuş aña lenger

Daḳup ḥar-mühreler lü'lü'-i terden
Ḳılāde bağlamışlar sım ü zerden

Görince bunları virdi selāmı
Ḳılur i' zāz ile fetḥ-i kelāmı

Didi biñ luṭf ile ey ḳavm-i āgāh
Mu' in olsun bu yolda size Allāh

[3325] İrişdi sizden ey ḳavm-i Ḥudāyī
Meşām-ı cāna bŷy-ı āšnāyī

Zülāl-i luṭfuñuzdan şunmadın āb
Göñülden gitdi tāb u dīdeden ḥ'āb

Ġam-ı cān-ı za' īfūmden idüp yād
Derāy-ı nāḳañüzden ḳopdı feryād

Meger derd ehlinüñ ḥālātın añlar
Derün-ı dilden eyler nāle ḳañlar

(102a) Ḥotenden ya ' Adenden mi gelürsüz
Veyā mülk-i Yemenden mi gelürsüz

[3330] 'Uyūnum ḥāk-i pāñuz ḳıldı rūşen
Gidüp dilden ḡam oldum gül gibi şen

Açıldı gülşen-i bāğ-ı cenānum
Ṭarī vü tāze oldu tende cānum

Gidüp ḡam gülşeninden ḡam temāmet
Boyum servi durup ' arz itdi ḳāmet

Didi birbirine ol kavm-i tüccār
‘ Aceb bu Husrev-i Şîrîn-güftār

Kimüñ yārı kimüñ hem-rāhıdur bu
Meger erbāb-ı ‘ ıŝkun ŝāhıdur bu

[3335] Vücūdı içre var āŝārı ‘ ıŝkuñ
Yüzinde berķ urur envārı ‘ ıŝkuñ

Ne meh-rū ola bu kaŝı meh-i nev
Ŝala mihr-i ruķı dūnyāya pertev

Güneş gibi olup tenhā revāne
Yüzinüñ nūrı od urmuş cihāna

Ŝaçınüñ her kime zıll-ı hümāsı
Düşe olur cihānuñ pādŝāsı

Muķavves kaşları kim yayķaradur
Kemānuñ bağrı reŝkenden ķaradur

[3340] Felek naķ‘ ina hāver ŝalmadın at
Ruķınüñ mihrı ķılmıŝ anı şeh-māt

Görenler görmedi Ćin ü Hıķāyı
Bu ān u luķf u bu hūsn ü behāyı

Lebinüñ ĝonçesinden çıķmadın bū
Yüzün urmuş yire bu verd-i hūd-rū

Ruķı mihrinde berķ ururken envār
Kūsūf-ı hecr-i cānāndan eŝer var

İdüp luķf ile iħŝān u ĝimāyet
Ķılalum bezl-i māl ile ri‘ āyet

[3345] Şular kim rāh-ı ‘ acz içre giderler
Erüñ buñı ere irince dirlər

(102b) Ğaraż Hızra refīķ olmaķdan ey yār
Ki ola buñ deminde saña dildār

Ere buñ hāletinde irmese er
Ya Hızr imiş yaħod bir merd-i reh-ber

Meded irmese küçüĝe büyüĝe
Adı alçaķdur irse başı göĝe

Nedendür dirlər ey murĝ-ı şeh-bāz
Hevā-yı ĝayret içinde bu pervāz

[3350] Fezā-yı ʿālem içre ey cüvān-şīr
Ġazāl-i Ġīni ile şayd u naḥçīr

Dil ü cān kebşin itdük saña ḳurbān
Nitekim oldu İsmāʿ ile ey cān

Gülistān-ı dil ü cānuñ gülisin
Ḥaber vir kim ne bāḡuñ bülbülsin

Tenüñe tīr-i ḡamdan irmiş āzār
Ḥırāş itmiş gülini nāḡun-ı ḡār

Cemālūñ gülsitān u ruḡlaruñ gül
Sözūñ nuḡl-i şekerdür leblerūñ mül

[3355] Açıl gül gibi gel ey verd-i raʿ nā
Ġam ile olma bülbül gibi ḡüyā

Ḥazān irgürmedin dest-i teḡāvül
Behār-ı ḡüsn içinde ḳıl tenāvül

Meger şīr emzürürken saña dāye
Ḳaḡar şīre ḡam-ı ʿışḡ ile māye

Çıḡar anuñ içün ey beççe-i şīr
Gözünden ḡan ile hep emdüḡüñ şīr

Eger şāhum ḡuşul-i vaşl-ı dil-ber
Metāʿ u māl ile ola müyesser

[3360] Ḳaḡar-ı nāḡalar kim gördüñ ey cān
Ṭoludur yükleri yāḡūt u mercān

Kimi misk ü ʿabīr ü sīm ü zerdür
Kimisi laʿl ü elmās u güherdür

Revān idüp mişāl-i eşk-i ḡün-bār
Göñülden gözden iḡrāc itdük ey yār

(103a) Temāmet ḳıl ḡabül ey yār-ı cānī
Fidā-yı vaşl-ı dildār eyle anı

CEVĀB-I VARḲA BĀ-KĀRVĀNĪYĀN

İşitdi Varḡa çünkim bu cevābı
Aḡıtdı çeşmi cüy-ı dilden ābı

[3365] Hemān söz dürcinüñ ḡuflın açup tīz
Olur yaşı gibi dilden güher-rīz

Dişi nazmı gibi manzûm u mevzûn
Dilinden dökdi niçe dürr-i meknûn

Ġam-ı ışık ile kıldı nâle vü zâr
Didi tüccâra ey kavm-i vefâdâr

Geyenler câme-i hecri tenine
Yapışmaz hulle-i Huld-ı berîne

Ne dil kim mihr-i mâl ola hevâsı
Sehâsı mihrinûñ olmaz ziyâsı

[3370] Ere lâzım olınca loğma vü kût
Çıkarur kara taşdan la' l ü yâkût

Ola mı hiç mâl ü tâca muhtâc
İden alnı derinden dürretü't-tâc

Ne er kim ola ' âlemde hünerver
İki kolu olur genç üzre ejder

Ticâret kim ğam-ı cânân iledür
Degül mâl ü fidâ-yı cân iledür

Görüp yolda dimeñ kim gerd-i râhum
Diyâr-ı ışka şâham ben de şâhum

[3375] Yüzümde eşk-i ter sîm ü zerümdür
Serümde nâr-ı ğam zer efserümdür

Hevâda dūd-ı âhum säyebânım
Yaşum seyli çeker taht-ı revânım

Qurılmış ebr-i âhumdur otağım
Aña zer şemselerdür tâze dağım

Şehüm tuğ u ' alemdür dūd u âhum
' Alemdârum ğam u eşküm sipâhum

(103b) Bedaşşân-ı dü çeşmümden ağan kan
Hâzinem eyledi pür la' l-i rümmân

[3380] Biğâr-ı eşküm olalı güher-bâr
Çağıl taşına döndi dürr-i şehvâr

Revân olalı eşküm çeşm-i terden
Pür itdüm ' âlemi la' l ü güherden

İdelden varlığım ' ışık ile ma' düm
Melâmet mülkidür emrûme mağkûm

Eger māl ü menāl ile müyesser
Cihān içre olaydı vaşl-ı dil-ber

Ne māl ü ser-te-ser mülk-i cihānı
Fidā-yı vaşl-ı yār eylerdüm anı

[3385] Çekenler ʿ ışk-ı yār ile belāyı
Recā itmiş erenlerden duʿ āyı

Dime ʿ ışk ehline ʿ izzet gerekdür
Erenlerden şafā himmet gerekdür

Cihānda yoğ olursa nesl-i ādem
Degül hālī erenlerden bu ʿ ālem

Fenāya virse Hāk ins ile cānı
Tehī itmez erenlerden cihānı

Ḳulūba kem nazarla bakma ey cān
Ki yatur her dil içinde bir arslan

[3390] Ne kıldum neyledüm bilmem cihāna
Elüm alup beni atdı yabāna

Baňa nireng idüp bu çerḥ-i mekkār
Beni ğurbet iline şaldı nā-çār

Urup nār-ı ğam ile cānuma key
Cüdā düşdüm vaṭandan nitelim ney

Virince nār-ı ʿ ışk ʿ āşıka tābı
İrür bir ğurbete darbī şitābı

Ḳaçan bir şahşı çekse āb u hāki
Geçer cāndan ḳabül eyler helāki

[3395] Benüm de kām u nā-kām eyledi rām
Dilüm murğın hevā-yı dāne vü dām

(104a) Çi ger Hıẓr-ı nebī gibi ya ābem
Ya İskender gibi mevt ü türābem

Şabā gibi ḳazā-yı āsmānı
Yemen mülkine toğrutdum ʿ inānı

Ziyāret için oldum ʿ āzim-i rāh
Ki ṭayumdur Yemen şāhı Selīm Şāh

Uyansam ğuş-ı cānum aña çinlar
Uyusam ḳara düşlerden beliñler

- [3400] İrişmez şordüğümce'ol pāk zātı
Nesīm-i şubḥdan bŷy-ı ḥayātı
- Ḳılup luṭf u vefā-yı ḳavm-i āgāḥ
Ḥaber virũn ne ḥāletdedür ol şāḥ
- Ṭarī mi sebzesi āb-ı revāndan
Esen mi gülleri bād-ı ḥazāndan
- Ḥayātı bāğı pŷr-berg ü nevā mı
İşi hengām-ı gül gibi şafā mı
- Didi biñ luṭf ile ol ḳavm-i tüccār
Hezārān cān u dil yoluñda ṡār
- [3405] Saña rāḥ-ı recāñ içinde her gāḥ
Ola ʿavn-i İlāhī yār u hem-rāḥ
- Biz anuñ ḥāletinden ḥayr u şerden
Ḥaberdār olmaduḳ nevʿ-i beşerden
- Ḥaber alduḳ ne Yaʿḳŷb-ı Yemenden
Ne beyt-i ḥüzn ü bŷy-ı pīrehenden
- Didi Varḳa virüp biñ dürlü ĩmān
Yalan olmaz kişide olsa ĩmān
- Baḳup şefḳat ile ben nā-tŷvāna
Yolumda ḳalmaz iken baş u cāna
- [3410] İdüp yŷz dürlü ḳavl u ʿahd u peymān
Ḳılup biñ luṭf ile terk-i dil ü cān
- Ne ol ʿahd ile peymāndan eşer var
Ne şorsam baña bir toḒru ḥaber var
- ʿAcebdür ḥāleti ḥalḳ-ı zemānuñ
Vücŷdın maḥv idüp ʿahd ü vefānuñ
- (104b) Geh olur ki baḳup bir derdmende
Ĝanī eylerler anı riş-ḥande

Ḳıṭʿa

[fāʿ ilātŷn fāʿ ilātŷn fāʿ ilŷn]

Ne seḥādan vardur ʿālemde eşer
Ne gelürmiş ādem oḒlından vefā

[3415] Ağmış eflāke vefā ʿ İsāyile
Genc-i Kārūnla yire geĉmiř seĉhā¹⁵⁸

Meşnevi

Didiler Varķaya ey merd-i ġāzī
Seni ġördük cihānuñ pāk-bāzī

İřitdük ġūř-ı cān ile kelāmuñ
Seni mevlā dutup olduķ ġulāmuñ

ġörüp mirʿāt-ı vechūnde ġubārı
Sezüp ġönlūnde ġerd-i inkisārı

ġörürdük kim yiyüp ʿ ışķ iĉre tāsā
İĉersin ġam řerābın kāsē kāsē

[3420] Dilemezdük saña ey bülbül-i cān
Kelāġ-ı lafzumuzdan nā-ġoř-elġān

İrüp řahrā-yı ġam iĉre ĉü lāle
Dilūñ doķunduġım dāġ-ı melāle

Saña toġru ġaber budur ki ʿ Anter
ĉeküp řayuñ Selīm řāh üzre ʿ asker

İderken dār u ġir ü ceng ü peyġār
řoñında ġālīb olup ceyš-i küffār

Daķıldı ġerdenine bend ü zencir
Esir-i ķayd-ı a ʿ dā oldu ol şir

[3425] Yanınca ʿ askerinden niĉe begler
Olurlar şayd-ı dām-ı řāh ʿ Anter

Yiyüp ġūn-ı sa ʿ ādetden nevāle
İĉer rāġ-ı řehādetden piyāle

Ķılup cānın fidā-yı şeh Selīm Ĥān
Kimi cān aldı virdi kimisi cān

Didük bildüġümüz ey merd-i ʿ ālī
Ayaġuñ topraġına ġasb-i ġālī

Sezā olan budur sen nev-cüvāna
Bizümle olasın yola revāne

¹⁵⁸ Ne seĉhādan vardur yire geĉmiř seĉha] der-kenar.

- [3430] Seherden āsmāne hem-‘ inān ol
Binüp yola emīr-i kārbān ol
- Qılalum cān u dilden saña hıdmet
Qabūl-i hıdmetūñ qıl cāna minnet
- (105a) Saña teslīm idüp varın bu mālūñ
Qıyās it kim bağışlamışdı hālūñ
- İşitdi Varqa çünkim bu kelāmı
Gözinūñ hūn-ı dilden doldı cāmı
- Dökildi daşdı çeşminden aqup qan
Temevvüc itdi gūyā Baqr-ı ‘Ummān
- [3435] Didi tüccāra ey qavm-i Hudāyī
Görüp dām-ı belāda mübtelāyı
- Sebīl idüp benümçün bunca ni‘ met
Olup yirden göge cānuma minnet
- Yaraşur ‘ışq eri çünkim belāda
Beni qoñ ‘ışq içinde ibtilāda
- Olan derd-i ğam-ı dildāra hem-dem
Urur mı zaqm-i tıĝ-i yāra merhem
- İçen ābı ser-āb-ı derd ü ğamdan
Olur mı teşne-leb sūz-ı elemden
- [3440] Olan hum-hāne-i ‘ışq içre qanzil
Degül qatında cür‘ a cān ile dil
- Gönül murĝı düşe çünkim ferāĝa
Qafesle üns idüp baqmaya bāĝa
- Çü řāvūs üns ide bir büstāna
Göz açup baqmaya Hindüstāna
- Dutılsa bāz-ı vaşşı gelse rāma
Çeker kebg ü tezervi şayd u dāma
- Gönül bir meyden oldı mest ü sekrān
Ki qıldı cür‘ ası Ferhādı nālān
- [3445] Dile bir āftāb itdi tecellī
Ki Mecnūn olur idi görse Leylī
- Dilinde her kimūñ ‘ışq āteşi var
Yıl on iki ay anuñ nālīşi var

Kesilmek ğayrdan āsān durur dil
Olur cāndan kesilmek atı mūkil

Kiinūn derd-i cismi gese cāna
ıarup di gibi atmaz yabāna

(105b) Kimūn kārı fidā-yı cān u tendür
Aña pīrahēni anlu kefendür

[3450] Baña dārū durur semm-i helāhil
Baña tiryā olupdur zehr-i ātil

Tenūr-ı ğamda dil olmağa biryān
Benümün yaradıldı nār-ı hicrān

Baña dirsiz emīr-i kārban ol
Gözün yaı gibi yola revān ol

Dimiler  ış erinūn eñ fairi
Getürmez yaraya(?) āhum ariri

Tekellūf itseler Hūd-ı berine
Yolından dōnmek olmaz  ış erine

[3455] Yanarsa  ış eri nār-ı caime
Dōnüp bamaya cennāt-ı naime

İrem bāğına uğrayup yolu ger
unarsa hūr u ğilmān aña kever

Ne hūra meyl ide ne keverine
Budur vācib olan  ışun erine

Olup fūlk-i vücūdı pāre pāre
Dūerse  ış eri a r-ı biāra

ayātından alursa bir rama cān
Dizine ımaya deryā-yı  Ummān

[3460] Nie bunuñ miāl-i dürr-i meknūn
Niām-ı laf ile manūm u mevzūn

Semādan nitekim ebr-i güher-bār
Huzūrında ider bunların iār

VEDĀ KERDEN-İ BĀ-KĀRVĀNĪYĀN VE TEVECCŪH KERDEN-İ
YEMEN BĀ-SER Ū SĀMĀN

Seer ün eh-süvār-ı mihr-i hāver
Geyer başına günden efser-i zer

Binüp şevk ile ħing-i āsmāna
Şebīḥūn idüp at şaldı cihāna

Yüridi çerḥe depretdi ‘inānı
Ayağı altına aldı cihānı

(106a) [3465] Remedden açılıp çeşm-i cihān-bīn
Zemāne tīre iken oldu aydın

Görindi Varḳaya mihrūn çerāğı
Yola ‘azm için eyledi yarağı

Vedā‘ idüp didi ey kavm-i tüccār
Dilüm meyyāl-i ğurbet oldu nā-çār

Ne olur murğ-ı vaḥşī cebr ile rām
Ne avlar bāz-ı ‘ışkı dāne vü dām

Pelengāsā bakup ebr-i behāra
Uçar taşdan olursa pāre pāre

[3470] Kılur her şahş geşt-i kūh u deştī
Yirini bulmağ için ser-nebeştī

Ḳazā irdügi demde merd-i binā
Yumar ḳaşd ile ‘aynın olur a‘ mā

Ne Bū Sīnā yazar bu derde dermān
Ne def‘ eyler bunı ḥikmetle Loḳmān

Seven cānını yāra yār olmaz
Kişi yoğ olmayınca var olmaz

Tenin toprağa şalmayınca gendüm
Bitüp oñmadı gördüm anı kendüm

[3475] Vücūdın itmedin ḥake ber-ā-ber
Çeküp ser virmedi ney şehd ü şekker

Çü ḥālīş kılmaya ḳalbini āzer
Sezā-yı sikke olmaz sīm ile zer

Yüzi āyīnenüñ ger olmasa pāk
Olınmaz naḳş u şuret anda idrāk

Dilersen ger görine naḳş-ı cānān
Dilüñ mir’atını pāk eyle ey cān

Bu ḥāl içre olanlar ehl-i tefḥīm
İder lā-büd işini Ḥaḳḳa teslīm

- [3480] Erenlerden recā idüp tavaşşul
Hidāyet atına kıldum tevekkül
- Didi vü çaldı ata tâziyâne
Şabā gibi olup yola revâne
- (106b) Esir olduğını añduqça ħālin
Ġamından unudurdu kendü ħālin
- Dolup ħūn ile ġamdan bađrı başı
Revān olup ağardı kanlu yaşı
- Daşup cūy-ı sirişki seyl olurdu
Vücūdı Mışırın alup Nîl olurdu
- [3485] Revān idi gözi yaşı dem-ā-dem
Gören şanurdu kim ağlardı ādem
- Ġam-ı ışık ile eyler eyle şayġa
Gören şanurdu ider nevh-i nevhā

Kit'a

[mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün]

Cihānda kimse böyle ağlamadı
Bulalı cism-i Ādem nefġa-i rūġ

Fiğān u nāle vü zārına nisbet
Meges āvāzesidür nevhā-i Nūġ

Meşnevi

- Yile virde vücūdınıñ ġubārın
Dağıtmışdı ġayātuñ kārbarın
- [3490] Ġam-ı fūrkatle gāġi yol şaşardı
Bulutlar gibi tağlardan aşardı
- Gören şanurdu kim yildür eserdi
Ne yil bād-ı şimāle yol keserdi
- Çıkup na' l-i semendinden şerāre
Yağardı dağ u taşu cümle nāra
- Yimez içmez gice gündüz giderdi
Atı Ĥızr atı gibi yil yudardı
- Vücūdı ġalk olupdur çünki yilden
Ġıdāsı dağı olsa tañ mı yilden

[3495] Eger Şeb-dîz âhın yorsa bir ân
Yaşı Gül-güninuñ olurdu meydân

Revân olup mişâl-i esb-i tâzî
Boyanurdu anuñla kûh u yazı

(107a) Ne yazı gözlerinüñ kanlu yaşı
Ser-â-ser la' l iderdi tağ u taşı

Qılup ümmîd-i la' l-i vaşl-ı yârı
İderdi lü'lü' -i terden nişârı

RESİDEN-İ VARKA BE-KAL' A-İ SELİM ŞAH Kİ HÂLEŞ BÛD VE
ÂVÂZ DÂDEN-İ BE- PÂSBÂN Kİ ÂH U NÂLE NEVÂLİŞ BÛD

Bu hâl ile giderken bir şebengâh
Selîm Şâhuñ hişârına keser râh

[3500] Hişârüñ çevresine ceş-i ' Anter
Demürden kat kat urmuş idi çenber

Durup kamu yarağ u yat ile hep
Kimi yaya vü kimi at ile hep

Gice içinde ger atılsa süzen
İlerdi lâ-büd aña çeşm-i düşmen

Görince kendüde böyle zarûret
İder bir vech ile tebdîl-i şûret

Qarışdı ceş-i a' dâya idüp âl
İrişdi kal' anuñ altına fi'l-hâl

[3505] Niçe kal' a ser-â-ser seng-i hâre
Ki dönmiş bu yonılmış kühsâra

Yaratmış kudretinden Haq te' âlâ
Hudâyî yidi kulle gâyet a' lâ

Havâle olmağa şahn-ı cihâna
Müşâbih eylemiş heft âsmâna

Bedenler üzre yir yir şem' -i süzân
Semâ içinde şan necm-i fîrûzân

Atılduqça ' adüya darb-zenler
Qaçardı kûh-ı Qâfa Ehremenler

[3510] Tüfeng-endâzuñ odı ol gice hep
Zemîne şubh olunca dökdi kevkeb

- Dönerdi gicede bakşañ hevāya
Meşābīh ile zeyn olmış semāya
- Melekler şan nüşür-ı necm iderdi
Şeyātin ʿ askerini recm iderdi
- (107b) Olurlardı ʿ adūya āteş-i kīn
İderlerdi *rucūmen li'ş-şeyātin*¹⁵⁹
- Görince Varğa işbu gīr ü dārı
Bu āşüb u bu ceng ü bu hīşārı
- [3515] Hūdāyā didi sen eyle ʿ ināyet
Bu kavm-i zālime virme hidāyet
- Burūc-ı kalʿ adan çıkdukça āvāz
Semādan diñler idi kulağı rāz
- İşitdi çağırurken pās-bānlar
Gicede dīv-i h̄ābı başup anlar
- Hemānā ʿ ışık ile ol merd-i ser-bāz
Çağırdı pās-bāna virdi āvāz
- Dir ey ğam kullerinüñ pās-bānı
Melāmet kühinuñ bebr-i beyānı
- [3520] Fiğānuñdan felekler yangulanur
Demüñden ʿ ālemüñ göñli bulanur
- Bu üsti açılı zindān içinde
Nedür bu āh u bu efgān içinde
- Giceden şubha dek bīzār olursın
Seherden giceye dek zār olursın
- Duḡānuñdan çıkup top-ı hevāyī
Şerār-ı āh ile dutmış semāyı
- Nedendür cānuña bu tāb u bu sūz
Ki olmışsın benüm gibi siyeh-rūz
- [3525] Semenderveş şalup nāra vücūduñ
Mecūsī gibidür oda sücūduñ
- Seni kılmış meger devr-i dü-rengī
Melāmet kühsārınuñ pelengi

¹⁵⁹ Mülk/5: Şeytanlar için taşlamalar (yaptık).

Benüm gibi düşen ʿışk âteşine
Ne şubh olur ne gün toğar başına

ʿAdem vādīlerine bağlayan raht
Şeb-i tire gibi olur siyeh-baht

Velī çün ṭālīʿ -i saʿ d ola yāver
Olur necm-i Sühā bir māh-ı enver

(108a) [3530] İşitdi pās-bān çün bu şadāyı
Bu luṭf u rıfḳ bu gökcek edāyı

Didi sen kimsin ey merd-i vefādār
Ki var elfāz-ı cān-baḥşında esrār

Nesin ḳanḡı gülistānuñ gülisin
Ya ḳanḡı nev-behāruñ bülbülisin

Didi kim gül degül berg-i giyāhem
Ayak tozıyla gelmiş ḥāk-i rāhem

Adum Varḳa durur ibni Hümāmeme
Belā vü miḥnet içinde be-nāmeme

[3535] Yemen mülkine ʿazm itdüm ʿArabdan
İrişdi ağzuma cānum ṭaʿ abdan

Şaçum saḡışları miḥnet başuma
Gelüp ḡarḳ eyledi ḳanlu yaşuma

Çıkarup āsmāna gerd-i rāhum
Günüm gice idüpdür dūd-ı āhum

Ġam ile ney gibi pür-āh [u] vāyam
Yiler oñmaz eser bād-ı hevāyam

ʿAdem şahrāsına kıldum ḥırāmı
Uçurdum yile virdüm neng ü nāmı

[3540] Dönüp cismüm ḳuru bir üstüḥāna
Firāḳ oḳlarına oldum nişāne

Yirüm od itdi nār-ı hecr-i dildār
Zarūrī ḡurbete meyl itdüm ey yār

Hevā-yı ḡurbet ile ḥāh nā-ḥāh
Yolum bu ḳalʿ aya uğradı nā-gāh

İşitdiler çü nāmın ol dilirūñ
Sevindi cānları bernā vü pīrūñ

Olurlar şād u hurrem tapusından
Alurlar gice uğrı kapusından

[3545] Hūdādan buldılar çün bu fütūhı
Hayāt irdi bedenler buldı rūhı

Düşüp ayağına mīr ü vezīri
Zemīn-būs itdiler bernā vü pīri

(108b) Elemden her biri dönmişdi zāğa
Dutılmış zāğ idi gūyā duzağa

Şalınca sāye bu devlet hümāsı
Belürdi taşda şahīnler yuvası

Gelüp kuvvet dil-i mīr ü vezīre
Atup şenlik topın bālā vü zīre

[3550] Çalındı küşelerde kūs-ı şahī
Dirildi bir yire geldi sipāhī

Gönülden şükr-i Yezdān eylediler
Hağa hamd-i firāvān eylediler

Görürler bir cūvān-ı pāk-tıynet
Cemāl ü hüsn aña Hağdan ğanimet

Siyeh ğisūları şan mār-ı Daḥḥāk
Kılur vehmi dil ü cān yaqasın çāk

Görüp mihr-i cemālin mişl-i zerrāt
Güneş ‘ arz-ı cemāl eyleye heyhāt

[3555] Kimi hūre ruḥından āftābuñ
Yüzi tīre saçından māh-tābuñ

Kemān ebrūsı oldukça girih-ġir
Urur müjgānı biñ cān u dile tīr

Nazar kılsañ ger ol serv-i revāna
Kadi pīrāyedür bāğ-ı cihāna

Gice mihr-i cemāli şalsa pertev
Çerāğın çerb eyler māh-ı şeb-rev

‘ Arağ-riz olsa ḥālī vü yañağı
Karışurdu gül-āba misk uvağı

[3560] Lebi yāqūti dönmiş la‘ l-i nāba
Dehānında dişi dürr-i hoş-āba

Fidādur t̄ir-i müjgānına şad cān
Hezārān dil aşı yayına urbān

Görenler anda bu h̄üsn ü behāyı
Yazıldı defter-i ‘ ışa fidāyī

Beñi naṭ‘ -ı ruḥında şalmanın at
Piyādeyle ider biñ şāhı şeh-māt

(109a) Cihān bāğında bir serv-i revāndur
Revān-ı ‘ āleme h̄ükmi revāndur

[3565] Yaşı ‘ ış ehlinüñ olmağā cārī
Yüzi üzre şacı ebr-i behārī

Gören dir çeşm-i mestin h̄ āb içinde
İki cāzū uyumuş āb içinde

Ger ide s̄ir içinde cilve peydā
Felek d̄ivāne olur Zühre şeydā

Kime kim görine ol şekl-i Cemşid
Şanur h̄āver-zeminden ıkdı h̄urşid

Görinse çeşmine zülfindeki tār
uşanur zāhid-i şad-sāle zünnār

[3570] Bünāgūşı ü berg-i yāsemīn ter
amu endāmı gülden nāzenīn-ter

Dudağı āb-ı h̄ayvāndan sirişte
Yañağı hatt-ı reyḥāndan nibişte

Henüz dahı şacınuñ misk-b̄izi
Yüzine atmamışdı h̄āk-r̄izi

am-ı ‘ ış ile uğramış füsūna
Gidüp ‘ aqlı adem başmış cünūna

Nigār ‘ ışına itmiş taḥtı tārāc
Ayağı tozın itmiş d̄ürretü’t-tāc

[3575] Vücūdı ‘ ıř içinde nāle dönmiş
am oından teni ğirbāle dönmiş

**FERAḤNĀK ŞODEN-İ AHĀLĪ-İ AL‘ A-İ FELEK-PEYKER VE
ENDÜHNĀK ŞODEN-İ ‘ ANTER-İ BED-AḤTER**

ü bildiler temāmet ser-güzeştin
am-ı ‘ ış içre seyr-i küh u deştin

Bi-derd ile hemān ehl-i ḥiṣāra
Ola ḥāzır şürü^ç -ı gır ü dāra

Atup a^ç dāya top u zenberekler
Pür oldı berç u ra^ç d ile felekler

Virüp kalb-i ^ç adūya inkisārı
İderler şubḥa dek şenlik ḥiṣārı

(109b) [3580] Görince şāh ^ç Anter bu sūrūrı
Dilinden gitdi ārām u ḥuzūrı

Düşer cānına bir vech ile qorḥu
Gözine şubḥa dek girmedi uyḥu

Dirildi qatına mır ü veziri
Dürerdi ḥıfz için bālā vü ziri

Görür ^ç Anter bu nār u bu şerārı
İder fānūsveş rüşen ḥiṣārı

Yaqub encüm gibi şem^ç -i şeb-efrüz
Qılurlar gice iken ^ç ālemi rüz

[3585] Didi kim görse bu sūz u bu tābı
Gider dilden recā-yı ḥurd u ḥābı

Vücūdına irür bir vecd ile ḥāl
Gider ^ç aqlı olursa Rüstem-i Zāl

Nedür bā^ç iş olan işbu sūrūra
Meger çıqdı Kelīmullāh Ṭūra

Ya yandurdu felek dihkānı ḥırmen
Ya şevqından yanar vādī-i Eymen

Didi begler aña ey şāh-ı ^ç ālem
Leyāl-i devlet içre māh-ı ^ç ālem

[3590] Çaqup āteş-zen-i tiğünle nārı
Ḥiṣār-ı düşmene şaldun şerārı

Dutuşdı taḥt u raḥtı aḥker oldı
Yanup qaqnūsveş ḥākister oldı

^ç Adū itdükde böyle nārı sūzān
Dimişler derr olur ekşer gürizān

Geyüp ^ç asker silāḥ u sāz u ālet
Qılalar şubḥa dek ḥıfz u ḥırāset

Bu hāl üzre idüp tedbîr ü rāyın
Gözetdi her kişi kendü kolayın

AHVĀL-İ AHĀLİ-İ KAL‘ A VÜ MERDĀN-I KATTĀL VE BA‘Z-I
KELĪMĀT BER-ĤASB-İ ĤĀL-İ EHL-İ CENG Ū CĪDĀL

- [3595] Ĥiṣāruñ ĥalkı daĥı mest ü medhūṣ
Yimedın cām-ı tîġi oldı ser-ĥūṣ
- (110a) Kāra günlü gibi sevdāya dūṣdı
N’olam dirdi ġam-ı ferdāya dūṣdı
- Kimi el urdı rumĥ u tîġ-i tîze
Kimi baġladı raĥtını ġürize
- Kimi cedvel ġib’itdi rāstkārī
Kimi pergārveṣ çizdi kenārı
- Kimi dāmān-ı dūnyādan çeküp dest
Yaġalamıṣ kimin ĥavf eylemiṣ pest
- [3600] Kimi Ĥaĥ ‘ iṣġına kılmıṣ fidā ser
Dir idi ceng içinde bellüdü er
- İder çok ṣîr-i ner kendin ferāmūṣ
Peleng iken olur ceng içre ĥargūṣ
- Ne er kim ola cānından hirāsān
Nisā ile olur erlikde yeksān
- Ĥaçan kim ṣehden ‘ asker ola hoṣnüd
Ĥıġar germiyyetinden göklere dūd
- Binüp raĥṣına depretse ‘ inānı
Bitürür ġonçe ġül ĥār-ı sināmı
- [3605] Erince ṣavt-ı zer merd-i dilire
Semender gibi yanar oda gire
- Görince mîr ü ‘ asker ṣehden iḥsān
Sevincinden ġatılur cānına cān
- Ĥıġarmaz ol sipāh erlikle nāmı
Ola niṣfından artuġ iltizāmı
- Pür olup iltizām ile berātı
Ele niye ala bindüġi atı
- Velî in‘ām-ı ṣāh olsa delîli
Döker peṣṣe olursa ĥün-ı fîli

- [3610] Kılup řāvüsveř meydānda cevġān
Geçüp serden ider terk-i dil ü cān
- Vücūdın baħr-ı ħūna eyleyüp ġarķ
Öñinde olmaz ‘ anķā peşşeden fark
- Olur ceyš-i řeh içre çok sipāhı
Otursa şadr olur cāygāhı
- (110b) Vücūdın eyleyüp ķaftāna ķālib
Dutar özin şeh-i Merdāna ġālib
- řecā‘ at ħırmeninde dāne degmez
Ĥudā ħaķķı yidüġi nāna degmez
- [3615] Kaçan ‘ azm eylese rezm ü veġāya
Geyüp cevşen döner ķablubaġaya
- Düşer ceng itmedin destinde tize
İki gözi baķar cāy-ı ġürize
- Yürekden olmasa ger erde yāver
Silāħ u tiġ ile olmaz dil-āver
- Ne er kim ķana bulaşmaz idüp ceng
Virür zen gibi ħınnā destine reng
- Ayaġın dirmese ceng içre ger er
Ne fer virür aña başında miġfer
- [3620] Belī meclisler içre niçe leffāf
Olur geh tır ü geh tiġine vařřāf
- Olinca ceng ü peygār içre server
İder biñ kerre dimez birini er
- Çeküp rezm içre āteřveř zebāne
Degüldür er getürse ger zebāna
- Zebān iken ser-ā-ser kendü şemşir
Dilini kesseñ itmez řerħ ü taķrır
- Dilüñ şemşirini şalup niyāma
Getürme bulduġuñ elfāzı kāma
- [3625] Eger si-murġ olursa şayd-ı şeh-bāz
Dimez biñ kerre yıķsa birini bāz
- Degül idüp öġünmek çünki ‘ ādet
Öġünmek itmedin olur ħacālet

Erüñ adın çıkarur tîğ-i pülād
Zebānı tîği itdürmez eri yād

Eli yakışmayan ālāt-ı cenge
Düşer a' mā gibi kām-ı nehenge

Velī deprense meydān içre çün şîr
Elinde tāziyāne ola şemşîr

(111a) [3630] Ne sūd ider kişiyē tîğ u cevşen
Çeküp alsa elinden anı düşmen

Büzürg olsa ne deñlü kıarn-ı naḥçîr
Diker yire depesin nāḥun-ı şîr

CENG KERDEN-İ VARÇA BE-‘ ANTER VE ĞĀLĪB ŞODEN-İ BER-ĀN GEBR-İ BED-AḤTER

Seher çün kıldı şāh-ı mihr-i gerdūn
Sipāh-ı zengbār üzre şebîḥūn

Virüp tārāc u yağmāya diyārın
Ḥarāb-ābād ider şehr ü ḥişārın

Daķındı başına zerrîn otağa
Bırakdı şa' şa' a deşt ile tağa

[3635] Düşüp ḥing-i felekden miḥ-ı encüm
İder Şeb-diz-i zulmet na' lini güm

‘Uyūn-ı māh u encümnden uçup ḥ'āb
Yürüdi şevķ ile mihr-i cihān-tāb

Seherden Varça daḥı mişl-i ḥāver
Süvār-ı raḥş olup oldu tek-āver

Geçürdi başına gün gibi miğfer
Daķındı māhveş kıolına isper

Münādiler çıkup bālā vü zîre
Nidālar itdiler bernā vü pîre

[3640] Yarağ u yatı ile kıamu ' asker
Silāḥ u atı ile cümle yek-ser

Dirilüp bir yire el bir ideler
Ḥalāş-ı şāh için tedbîr ideler

Ḷılup ' Anter ile āheng-i peygār
İdeler tāc u taḥtın başına dar

Pes andan kaldurup tuğ ile a' lām
Revān oldu yürüdi ceşş-i İslām

Alaylar bağladılar kat-ber-kat
Ki görse Rüstem-i Destān olur māt

[3645] Revān oldu hemān ol şāh-ı ser-keş
Yürüdi düşmene çün küh-ı âteş

(111b) Çeküp ' Anter de deryā gibi ' asker
Demür emvāc ile dolmuş idi ber

Çopup yirinden ol baħr-ı firāvān
Temevvüc eyledi çalkandı ' ummān

Şaf-ārā oldu durdı iki ' asker
Selāmet çıktı aradan çeküp ser

Düşüp cūş u ħurūş iki sipāha
Zemīn toz urdı çeşm-i mihr ü māha

[3650] Ğubār-ālūd oldu kelle-i māh
Çekildi kat kat yirden göge rāh

Çopup ' asker mişāl-i baħr-ı mevvāc
Dutar şaħn-ı zemīni gürd-i efvāc

Çıķup gerd-i zemīn ü mevc-i cevşen
Gögi ħāk eyledi yir yüzün āhen

Gidüp tozdan ziyā-yı çeşm-i encüm
Ğubār içre vücūdın eyledi güm

Zemīn üstinde darb-ı bād-pādan
Dökerdi bāl ü per kuşlar hevādan

[3655] Ħurūş-ı kūs iderdi sīneler çāk
Olurdu raħne raħne tās-ı eflāk

Çıķup mihr ile şefkat sīnelerden
Pür idi buğz u ğaşb u kīnelerden

Ħarām olmuşdı ' ıķd-ı mihr ü peyvend
Ħelāl idi ataya ħūn-ı ferzend

' Araķ-rīz idi atlaruñ şitābı
Dökerdi baħr-ı âteş üzre ābı

Rezimde nāy-ı zerrīnūñ ħurūşı
Virürdi ' askerūñ ħālbine cūşı

- [3660] Çıkarđı ra' dveş řabluñ fıgānı
Ker iderdi sūrūř-ı āsmānı
- Melik ' Anter görüp bu gır ü dārı
Yapardı hışt-ı āhenden hıřārı
- Dili vehm eyleyüp ceyš-i Yemenden
Dutar pırāmenin āhen bedenden
- (112a) şeh-i baħruñ meger kim bir emīri
Dirilürdi çerisinde dilīri
- řecā' at kūsārı içre çün řır
Dutar her pençesinde niçe şemşır
- [3665] Virürdi hiddetinden cān o ser-keş
' Adū ile dutıřmaġa çü āteř¹⁶⁰
- Amansuz yaġı gibi ol dil-āver
Girüp meydān-ı rezme diledi er
- Hemān-dem Varķa daħı Rüstemāne
Sürüp meydāna raħř oldu revāne
- Meřāf içre miřāl-i gürg-i ġun-riz
Elinde tiġ ü tiri nāħun-ı tiz
- Dürüd u ġamd idüp perverdgāra
Teveccüh itdi cāy-ı gır ü dāra
- [3670] Sūrūř-ı raħř idüp oynatdı nize
Elin urdı pes andan tiġ-i tize
- Gelüp şarşu o kāfir pehlevāna
Didi ġayfā senüñ gibi cüvāna
- Ķılup benden ġalāř olmaķ kıyāsın
Girüp meydāna cānuña kıyāsın
- Velī kimsin baña di ey yegāne
Ki cānum acıdı sen nev-cüvāna

¹⁶⁰ Bu beyitten sonra der-kenar olarak mef' ülü mefā' ilü mefā' ilü fe' ülün vezninde, herhangi bir başlık taşımayan yazı ve mürekkebi mesneviden farklı, bir gazelin ilk iki beyti veya nazım olması muhtemel ařaġıdaki beyitler yer almaktadır:

Gördüm o perī-peykeri guşşam gideyazdı
Ol gözleri āhü beni Mecnün ideyazdı

Esrār-ı dili söyleyicek āh oda düşdüm
Az şaldı řazāen [o] raķīb işideyazdı

Didi Varqa aña ben bir yetimem
Beni bilmez bu yirde kimse kimem

[3675]

Dilüm bu dūr-ı nā-hemvār āhır
Bu dār-ı ğurbete itdi müsāfir

Demidür ey erenler ser-firāzı
Kılasın bu yetime dil-nevāzı

Degül ancak bu cism-i hāksārum
Olupdur yoluña cān ber-güzārum

Çılursa Lāt u ‘Uzzā saña himmet
Bulur başuñ kazā yanında devlet

Didi vü nizesin kıldı havāle
Doğındı ol pelid-i bed-fi‘ āle

(112b) [3680] Çılup çāpüklik ol gebr-i bed-ahter
Dutar rumhına qarşu anuñ isper

Ne isper eyle urdı kīnesinden
Geçüp sihr okı gibi sīnesinden

İlişmedi öte yanına geçdi
Acısı kāfirüñ cānına geçdi

Mecāli kalmadı ceng ü sitize
Çıkarmış idi cānın nevk-i nize

At üstinden düşüp yire o bed-hāh
Çü bī-rāh idi gitdi yine bī-rāh

[3685]

İrüp Allāhuñ elṭāf-ı nihānı
Kazā gibi başından şavdı anı

Biri dağı çıkup ardınca fi’l-hāl
Ne beñzer aña bir hūn-riz ü kattāl

Aña dağı o merd-i şir-efgen
İder taht-ı zemini cāy u mesken

Çılıç bāzı uçurdu murğ-ı cānın
Çaçurdu terk idüp ten aşyānın

Anuñ ardınca çıkdı bir dağı er
Nice er kükremiş bir üstür-i ner

[3690]

Çü māhī başdan ayağa zirih-puş
Çü deryā çalkānup cismi ider cūş

Dönüp vechinde müyü per-i zāğa
Serinde şeh-per-i ‘uqqāb otağa

Öninde aşılı gürz-i girān-ser
Kolında yā kemer bendinde şeyş-per

Çeküp bir mār-ı arkam gibi nīze
Yürüdi Varḳaya karşı sitize

Ġurūr ile didi gel ey yigit sen
Revānuñ tende iken yūri git sen

[3695] Yazukdur öksüzün sen nev-cüvāna
Düşe ser-pençe-i şīr-i jiyāna

Didi Varḳa aña ey lendhā sen
İderseñ cānı tīgümden rehā sen

(113a) Bu bezm içre ki bir ayağ içesin
Eger ser kırtarursañ bāğ içesin

Yiter söyle dilüñ kes ey bed-endīş
Dilüme yāve ile virme teşvīş

Didi vü çekdi nīze ol cüvān-merd
Siper virdi muḳābil Varḳaya merd

[3700] Siperden geçdi gerçi nevk-i nīze
Zarar itmedi gebr-i bī-temīze

Hemānā depredüp kāfir ‘inānı
Egüp toğrutdı Varḳaya sinānı

Ḥusāmı eyle Varḳa çaldı el-ḫaḳ
Sinānın kāfirüñ kıldı iki şaḳ

Çü ḳaṭ‘ oldı elinde gördi nīze
Gazab birle el urdı tīg-i tīze

Gözin açdurmayup ol gebr-i ḳattāl
Ḳazā-yı nā-gehānī gibi fi’l-ḫāl

[3705] Ḥavāle itdi Varḳaya kılup zūr
Siper virdi aña merd-i silāḫ-şūr

Çeker tīg ile ol gebr-i fidāyī
Siper çerḫine ḫaṭṭ-ı istivāyı

Bu ḫālet ile Varḳa nār-ı ‘āra
Dutışdı çıḳdı çeşminden şerāre

Ġazab birle hemānā çekdi şemşīr
‘Adūya hamle kıldı nitekim şīr

Çalar farkına eyle tīg-i tīzi
Ki kıldı ilmedin rūhı gürīzi

[3710] Kılıç zaḥmından oldu iki pāre
Çalındı kellesi oldu naḳāre

Anuñ ardınca çıkdı bir daḥı er
Degül er belki dīv-i kūh-ı peyker

İdüp kūs ile evvel yayḳarayı
Birez dem geşt kıldı ol arayı

Cebe gösterdi vü oynatdı nīze
Şürū‘ itdi binā-yı reste-ḥīze

(113b) Uzatdı nīzesi mārın o bed-ḥāh
İde ‘ömr-i ‘adūyı tā ki kūtāh

[3715] Ne vehm-i tīg ü ne ḥavf-ı sinānı
Ḳazā destine teslīm itdi cānı

Ḥavāle oldu merd-i pīl-zūra
Segirtti şirveş naḥçir ü gūra

Çalar tīg ile eyle anı muḥkem
Sipāriş eyledi cān-ber-cehennem

O gün kırḳ ādemüñ ol merd-i bī-bāk
İder tīg ile yirin ḥufre-i ḥāk

Çü mesken oldu zulmet şāh-ı Şāma
Çekildi tīgi ḥurşidüñ niyāma

[3720] Yürüdi ceyš-i ‘Anter bir kenāra
Dönüp Varḳa daḥı girdi ḥişāra

Olur ḥalkı ḥişāruñ şād u ḥurrem
İderler şubḥ olunca ‘işret ü dem

Didiler Varḳaya ey merd-i gāzī
Bugün sensin erenler şāh-bāzı

Ġarimüñ ger olursa Rüstem-i Zāl
Olur murġ-ı ḥayātı bī-per ü bāl

‘Amūd urşañ ser-i İsfendyāra
Ten-i Rüyīni olur pāre pāre

[3725] Tapuñ rezm içre görse şîr-i şerze
Düşe endâmı üzre bîm ü lerze

El ursañ şevk ile tîr ü kemāna
Ten-i a' dāyı eylersin nişāne

Gören destüñde tîğ-i bî-emānı
Ölince varmaya yirine cānı

Biḥamdillāh ki ey ḥurşîd-pāye
İrişdi efser-i ḳadrüñ semāya

Dilüñ dut pādşāhum şād u ḥurrem
Ġam-ı ferdā için şaḳın yime ġam

[3730] Tevekkül eyle cāndan Bir ü Bāra
İş oldur kim anı Allāh oñara

(114a) Umaruz irişüp Ḥaḳdan ' ināyet
Ḳoparup düşmene yarın ḳıyāmet

Esîr olup elüñde şāh ' Anter
Saḳar ide maḳāmın ol bed-aḥter

Giceden şubḫa dek idüp münācāt
Ḳılurlar cān u dilden ' arz-ı ḥācāt

**DİĞER-BĀR CENG KERDEN-İ VARḲA BE-' ANTER VE GİRİFTĀR
ŞODEN-İ BE-BELĀ-YI SAḤT-TER**

Seḫergeh çün güneş mişl-i Sikender
Çıḳup deryā-yı zulmetden çeker ser

[3735] Virür dünyāya şevket Ḥızr-ı zātı
İçürdi ' āleme āb-ı ḫayātı

Niyāmından çıḳup şemşîr-i ḥurşîd
Ayaġa bindi geldi cām-ı Cemşîd

Gelüp ' ālem seḫergehden ḫurūşa
Yumadın cām-ı tîği geldi cūşa

İderler şevk ile terk-i dil ü cān
İki leşker yürüdi dutdı meydān

Demürden Baḫr-ı ' Ummān oldı şaḫrā
Yürüdi cūş idüp mānend-i deryā

[3740] Ġubār-ı ceyş deryā-ḫîz olurdu
Ne deryā kim ġubār-engîz olurdu

Çıķup ķan dökmeķ iķün t̄ir-i dil-d̄üz
Olurđı s̄inelerde āteş-efr̄üz

İderdi ceng iķinde ța^ˆ n-ı n̄ize
Cigergāhın ^ˆ adūnuñ r̄ize r̄ize

Dilin uzatduğınca t̄ig ile t̄ir
Olur ser k̄asesinden ķāşn̄i-ḡir

Görürdi zaħm-ı t̄ig u n̄izeden ķāk
Ten-i ķāki ķab̄ul itmez idi ħāk

[3745] İder yatup bedenler āb u gilden
Şalā-yı kerkesānı cān u dilden

Düşenler zaħm-ı t̄ig ile t̄ürāba
Fidā-yı ten ider zāğ u ğurāba

(114b) Kemān ebr̄usı ķıldıķķa işāret
Ĥadeng-i t̄ir iderdi cānı ğāret

Girüp meydāna Varķa mişl-i ejder
^ˆ Adūnuñ ^ˆ askerinden diledi er

Ururđı ra^ˆ dāsā na^ˆ ra ķatı
Şalardı naṭ^ˆ -ı peygār iķre atı

[3750] Elinde n̄izesi bir mār-ı arķam
Siyeh Ķaytās idi bindüĝi edhem

Gören şanurđı anı ejder idi
Neyistān iķre yā ş̄ir-i ner idi

Çıķar a^ˆ dā iķinden bir bed-end̄iş
Yüzün gören ķeker ^ˆ ömrince teşviş

Meger şubĥ-ı sipāha şām idi ol
Yaĥod cellād-ı ĥūn-āşām idi ol

Bu şekl-i heybet ile ol dil-āver
İrişdi Varķaya oldu ber-ā-ber

[3755] Görüp bu kāfiri ol merd-i ğāzī
Birez dem imtiĥānen ķıldı bāzī

Virüp kelb-i ^ˆ aķūra ĥ̄ āb-ı ĥargūş
Didi niķündür ey merd-i zirih-pūş

Tehevvr̄uden meger baķmaduñ anı
Çözilmiş bindüĝüñ atūñ ķolanı

Düşünmedi ‘adūdan mekr ü āle
Başın egdi inanup bu maḳāle

Bulup fırsat hemānā ol cüvān-şīr
‘Adūnuñ gerdenine çaldı şemşīr

[3760]

Unutdı ceng ü ašūb u şavaşı
Kedū gibi kesildi düşdi başı

Bu hāletden çü oldı ‘asker āgāh
Çağırdı biri āh u biri Allāh

Biri daḫı çıḳup ceng ü sitīze
Elin urdı hemānā tiğ-i tīze

Aña daḫı şunup cām-ı memātı
Kesildi tiğ ile ‘ırḳ-ı ḫayātı

(115a)

Şeḫerden şām irince merd-i heftād
ḫayātı ḫaşılını şaldı ber-bād

[3765]

Geçüp meydān içinde cān u tenden
Kefen idindi ḳanlu pīrehenden

Ḳabūl iken ḳulūb-ı ḫāş u ‘āma
ḫayātı murḡı düşdi bend ü dāma

İki ‘asker ḳoyup cāy-ı meşāfı
Biri şıngun biri ururđı lāfı

Ten-i a‘ dāyı virüp mūr u māra
Çekildi Varḳa gün gibi ḫişāra

Kime ‘avn-i İllāh olursa reh-ber
Olur a‘ dāya maşşūr u mużaffer

İSTİMĀLET DĀDEN-İ ‘ANTER BE-MERDĀN-I KĀRZĀR BERĀY-I İḲDĀM-I CENG-İ VARḲA-İ NĀMDĀR

[3770]

Dönüp ḫargāhına geldi çü ‘Anter
Dirüp mīr ü vezīrin ol bed-aḫter

Didi bir şeh ‘adūya çekme ‘asker
Dilese ola maşşūr u mużaffer

Eger ceyš ü eger mīr ü vezīri
Gerek cān ile ide dār u ḡiri

Meşāf içre eger pīl-i demāna
Düşerse ḳalmaya baş ile cāna

‘ Adū tîğinden olmayup hirāsān
Ḥayāt u merg ola atında yeksān

[3775] Bu söz ‘ ālemdē rūşendür çü ḥāver
Ölümden oran er olmaz dil-āver

Ne ölmüş ‘ ālem içinde dirilür
Ne ‘ ālemdē ecelsüz ādem ölür

Temāşā eyleñ ol merd-i hünerver
Girüp meydāna ne erlikler eyler

İderse Sām ile ger kārzārı
Olur şeh-bāz-ı şemşīri şikārı

Bulup tîğ ile rezm içre mahāret
İder mi nesne cāndan ğayrı ğāret

(115b) [3780] Bu deñlü ‘ asker içre yo mı bir er
Ḥayātı defterini ide ebter

Alup merdān-ı cengüñ intiāmın
Yaup Mışr-ı vücūdın yıa Şāmın

Düşüp ḥāke vücūd-ı bī-şebātı
Dökile cür‘ a-i cām-ı ḥayātı

Girüp meydāna itdüğince peygār
Ḥayātumdan beni eylerdi bī-zār

Ölüm yıgdür düşüp tîğ-i helāke
Virince kişi nām u ‘ārı ḥāke

[3785] Didiler ‘ Antere mīr ü vezīri
Seherden ‘ askerüñ bernā vü pīri

Alaylar bağlayasın şāha arşu
Mişāl-i ceyş-i encüm māha arşu

Virüp bay u gedāya istimālet
ılasın ‘ asker ehline ḥimāyet

Kimine ‘ ahd-i mülk ü kimine māl
Kimine va‘de-i ibāl ü iclāl

Göre luf u ‘ aā çün merd-i firüz
Yanar oda gire döndürmeye yüz

[3790] İdince şev ile tîğini bīrün
‘ Adū albinden aa seyl olup ḥün

Çıkarup pūst-ı ūir-i jiyānı
Bozarlar ħamle-i bebr-i beyānı

‘ Atā ola çü merdüñ reh-nümünı
Aķıdur ebr-i tıgi seyl-i ħünı

Şular kim mālİK oldı mülk-i cūda
Getürür ‘ ālemün ħalkın sücūda

Çü fermān-dih ola baĥşende-behre
Eser ūefķat nesimi il ü ūehre

[3795] Cihān ħalkı bulınca ni‘ met-i ‘ ām
Ķul olur mun‘ im olana be nā-kām

Yaluñuz dost olmaz sāz-kārı
‘ Adū daĥı olısar dostdārı

(116a) Çü kıldı begleri bu nuş u pendi
Ķabūl idüp dil ü cāndan begendi

Bu sözlerden irüp ħalbine ūādī
Bırakdı ‘ asker içine münādī

Dir ey ūemşir ile ser-bāz erenler
Şikār-ı rezm içün ūeh-bāz erenler

[3800] Seĥergehden çü mihr-i ‘ ālem-efrüz
Cüyüş-ı zengbāra ola pırüz

Durup yirlü yirinden her dil-āver
Geyüp ħurşidveş zerrin miğfer

Ķuşanup tenlerine sāz u ālet
Ķılalar ‘ askeri cenge delālet

Ķarup ħanın ‘ adūnuñ ħara yire
Gözi aydınlıgını ide tıre

Ne er kim ħalmayup cān ile başa
Girüp meydānda ūevķ ile ūavaşa

[3805] Ķarup topraĥa ħanını ‘ adūnuñ
Keserse başını ol merd-i dūnuñ

Sebīl idem yolına ħānmānı
Ola mülk-i cihānuñ kām-rānı

Olur mihrümle zerre mihr-i raĥşān
Bulur ħatumda ħatre ħadr-i ‘ ummān

Ne cüz' virür diyüp mülk ü kuşūra
Süleymān mülkini ' ahd itdi mūra

**KİMSE SEVMEZ OLSA ER TÜND Ü PELİD
LÂ YUĞİBBU ĖULLU CEBBĀRİN ' ANİD**

Güneş çekdi çü tigin kıldı birün
Ser-ā-ser dutdı çerhün dāmenin hün

[3810] ' Alemler çekdiler eflāke dek ser
Şoqup encüm gözine sūzen-i zer

Cihān deryā-yı āhenden olup ġarq
Hevāyı dutdı ebr ü yir yüzün berq

Binüp ' Anter ile seksen biñ ' asker
Şan oldı baqr-ı āhen ' arşa-i ber

(116b) Semend-i bād-pā fülk-i revānı
' Alemler açmış idi bādbānı

Yigirmi biñ eriyle bindi Varqa
Varurdu baqr-ı āhen içre ġarqa

[3815] Dutup āhen gemiler deşt ü tağı
Kürek olur çekilür at ayağı

Uçup bāz-ı sihām-ı zehr-perver
Doqunup ādeme yıqardı evler

Yağup ebr-i kemāndan tır-bārān
Olurdu gevdelerden seyl aqan qan

Ne cān kim cāygāh-ı tır olurdu
Göz açınca teni kefgir olurdu

Yiyenler zaqm-ı tigi gerdenine
Çıqardı cānı gelmezdi tenine

[3820] Yir üzre tenler olduqça dehen-bāz
İder göklerde bāz-ı rüh pervāz

Bedenler beñzer āhenden hişāra
Yığıldı döndi sengin kühsāra

Qara toprağa düşüp aq tenler
Yıqılmış qal' aya döndi bedenler

Çıķup ķan dökmeķ iķün t̄ir-i dil-düzd
Geķüp dilden alur cān naķdini müzd

Revān olup ķıtālūñ cūybārı
‘Adū ķanından olmiş idi cārī

[3825] Aķup ırmağ olup yaşlar getürdi
Ser-i a‘ dā gibi taşlar getürdi

Yatan t̄ir ü siperden cāy-ı peygār
Ser-ā-ser olmiş idi şahn-ı gülzār

Temāşā eyleseñ re’s-i ricāle
Kelek olmişdı bustān-ı ķıtāle

Döşenmiş mermere dönmişdi leşler
Çağıl taş ı gibi yaturdı başlar

Yir üzre lerzesinden ceng erinūñ
Bükildi arķası gāv-ı zeminūñ

(117a) [3830] Nażar ķılan bu ceng ü bu cidāle
Gelürdi şevķdan vecd ile hāle

Neberd iķinde ķavs-i şīve-engīz
Geķürür tirini ķün ğamze-i tiz

Aķup gözini t̄ir-i çeşm-i bārīk
‘Adūnuñ çeşm-i cānın ķıldı tārīk

Var idi ‘Anterūñ bir pehlevānı
Şecā‘ atde yoğ idi añā şānī

Şu‘ūd itse atı beñzerdi dūda
İrişmişdi baş ı çerķ-i kebūda

[3835] ķabūli rezm ile bernā vü p̄irūñ
Müselleme pehlevānı dār u ğirūñ

Ķapanmişdı şān āhenden hişāra
Ya dönmişdi demürden kūhsāra

Mişāl-i kelle-i ķavm-i Şemūdī
Daķınmişdı demürden bir ‘amūdı

Öñinde aşılı ğürz-i ğirān-ser
Ķörinürdi yidi başlu bir ejder

Kemer-bendinde bağlu t̄iğ-i şalsāl
Elinde nīzesi ef‘ī-i ķattāl

- [3840] Başında tuğı var şāh-ı şecerden
Yüzinde burça' ı āhen siperden

Gören dir itdüğinde 'azm-i meydān
Boşanmış bendden dīv-i Süleymān

Gehī oynatdı meydān içre nīze
Gehī urdı elini tīg-i tīze

Bu hey'et birle kıldı 'azm-i meydān
Görüp *lā-ḥavl* okırdı anı şeytān

Çü gördi Varğa ol gebr-i kebīri
Diler k'ide anuñla dār u gīri
- [3845] Didi ḥavf itse düşmenden eger er
Şecā' at mülkine olmaya server

Ne cān kim olsa düşmenden hirāsān
Aña serverlik itmek olmaz āsān
- (117b) Er olan ceng için çekse sinānı
Kaçup başı aşağa itmez anı

Didi verzüm için ol pāk-dāmān
Geyüp ālāt-ı ḥarb oldı ḥırāmān

Biri bebr ü birisi şīr-i ser-mest
Yüridi nīze cengine urup dest
- [3850] Şikest irişdürüp kalb-i sināna
El urdılar bu kez gürz-i girāna

İkisi daḥı çekdi gürz ü şemşīr
Ki şan hem-pençe oldı bebr ile şīr

Koyup gürz-i girānı aldılar tīg
Kopardılar duḥān-ı na' radan mīg

Çeküp birbirini urduqça darbı
Dutar idi tarāka şarḫ u ğarbı

Dirilüp 'Anterüñ mīr ü vezīri
Baqarlardı bu ḥarb u dār u gīri
- [3855] Zafer bulmaq için ol pāk zāta
Çağırurlar idi Lāt u Menāta

Bu yañadan daḥı ceyš-i Selīm Şāh
Çağırur cān u dilden Allah Allāh

Baş açup hâlik-ı arz u semâya
Tazarru‘ destin açdılar du‘ âya

Öküş nâliš idüp ol kâr-sâza
Didiler yüz urup hâk-i niyâza

Dil-i ğam-dîdeden çıkmadın âvâz
İdersin şefkatüñ kapusını bâz

[3860] Ne yapduñ nâleler Ye‘cücüne sed
Ne kılduñ şefkatüñden kimseyi red

Çapuña toğrulup her kim bula yol
Açup per menzil alur oğ gibi ol

Çılurdu Varka dahı ‘ arz-ı hâcât
İderdi hâlik-ı halka münâcât

Virüp mihr-i hidâyet birle envâr
Bizi çılma ‘ adü içre siyeh-kâr

(118a) İşüm ney gibi yâ Rab virme vâya
‘ İnâyet çıl dil-i şürîde-râya

[3865] Yağalamış der-i ğam gerdenümi
Halâş idüp tüvânâ çıl tenümi

Dil-i virânumı luţfuñla yap yap
Ki a‘ dâya getirmez tâkat u tâb

Semend-i nuşretüñ aç pây-bendin
Elüme eyle ümmîdüm kemendin

‘ Adüdan cân u dil bulup necâtı
Virilsün destüme nuşret berâtı

Du‘ â tiri çü şıdğ ile kemâna
Çonulsa¹⁶¹ irişür lâ-büd nişâna

[3870] Hadengüñ olsa şıdğ ile havâle
İrür râh-ı hezârân mâh u sâle

Didi vü şaldı rezmüñ naç‘ ma at
Alup rûh-ı ‘ adüyü çılmaya mât

İdüp küffâra dünyâ dârinı dar
Ecel dârinıda ola cânı ber-dâr

¹⁶¹ Edilgenlik ekinden önceki yardımcı ses yuvarlak vokalle belirtildiği için imlaya sadık kalındı.

Pes andan nizesin kıldı havāle
Bırakdı kâfirün kalbin melāle

Teninden eyle geçdi nevk-i nize
Ki kudret komadı ceng ü sitize

[3875] Çalup başına tîğ-i cān-sitānı
Yıkıldı gitdi destinden ‘inānı

Anuñ ardınca bir dağı dil-āver
Birez bāzī kırup oldu tek-āver

Urup bindügi ata tāziyāne
Muķābil oldu ol şir-i jiyāna

Ġazab birle hemānā ol cüvān-şir
‘Adūnuñ farkına indürdi şemşir

Çalınmış gibi tîğ-i Zü’l-feķāra
Bütün bindi vü indi iki pāre

[3880] Görüp anı ider biri dağı cūş
Kılur cām-ı memātı ol dağı nūş

(118b) Görür ‘Anter o merd-i şir-efgen
Yüzi dönmez ne deñlü olsa düşmen

Ġazab birle kime kim indüre gürz
Geçürür yire olsa kūh-ı El-bürz

Kime kim kuvvet ile ursa şemşir
Gelür ağızından anuñ emdügi şir

Kılıç gibi yüzi dönmez ‘adūdan
Çıkar çoç gibi dögişür sürüden

[3885] Güşāde görmeyüp fethün kilidin
Dönüp hargāhına kesdi ümidin

Kılup dest-i tahayyür yaķasın çāk
Giderdi vālih ü dil-teng ü gamnāk

İdüp arķasını hayret hamide
Teninde cānı olmışdı remide

Baņa Lāt u Menāt olmadı reh-ber
Dir idi oķur idi küfri ez-ber

ŞĀH-I YEMEN-RĀ BER-DĀR KERDEN-Ī ‘ ANTER BĀ-MERĀ VE HOD
GİRİFTĀR ŞODEN-Ī BĀ-HEZĀR RENC U ‘ ANĀ

- Getürdi beglerini bir araya
Tedārük itdiler tedbîr ü rāya
- [3890] Didi ‘ Anter dirīgā ṭāli‘ -i şūm
İder dā’im beni mezmūm u meyšūm
- Meger kim ṭāli‘ üm buldı nuḥūset
Dimāğ-ı cānumı dutdı yübūset
- Bugün meydānda ol merd-i hünerver
Şaçup odlar dilinden mişl-i ejder
- Şalup toprağa bunca pehlevānum
Helāke virdi cān-ı nā-tüvānum
- Cihānda yoğ iken nām u nişānı
İrişdi bir ḳazādur nā-gehānī
- [3895] Füsūnınuñ zebūnı oldu insān
Budur ger var ise gül-i beyābān
- Ḳaçan görsem olur ol nā-bekārı
Dilüm dām-ı gam-endāmuñ şikārı
- (119a) Semādan şan nüzül itmiş ḳazādur
Yir ehlinden şavılmaz bir belādur
- Didi begler aña ey şāh ‘ Anter
Cihān dāverleri ḳapuñda kemter
- Sa‘ ādetle cihāna pādşāsın
Temiz-i ‘ aql ile müşkil-güşāsın
- [3900] Çü añduñ nāmını ol nev-cüvānuñ
İdelüm ‘ arz ḥasb-i ḥālin anuñ
- Çeküp ālām ü cevrin rüzgāruñ
Düşer mihri odına bir niğāruñ
- Gelüp ḥulḳuma cānı ol ta‘ abdan
Şalındı bu yaña mülk-i ‘ Arabdan
- Dil ü cān ile oldu ‘ āzim-i rāh
Ki ḥālidür Yemen şāhı Selīm Şāh
- Selīm Şāh olmasa ger ḥāli anuñ
Ḳatı āsān idi aḥvālī añun

- [3905] Seḫā vü cūdı birle pādşāhuñ
Olurđı bendesi bu bārgāhuñ
- Mürüvvetle olınca şāh-ı cān-baḫş
Olur öz düşmeni aña revān-baḫş
- İde çün cūd u iḫsānuñ dilin şād
Kul olur saña cāndan merd-i āzād
- Kime kim ursa luḫfuñ ṭavḫ-ı ḫāşı
Dilemez cānı çıkınca ḫalāşı
- Geyenler ḫil' at-ı luḫfuñ tenine
Resen ḫācet degüldür gerdenine
- [3910] Niçe niçe Benī ' Adnān ile ceng
İdüp kıldı cihānı başına teng
- Kime kim çaldı tiġ-i ābdārı
Söyündürdi ocaġın gitdi nārı
- Ḥadeng-i tīrine durmaya Behrām
Sem-i peykānın iḫse cān vire Sām
- Çü Rüstem tīre itmez ḫīle-kārī
Gözetmez dīde-i İsfendyārı
- (119b) Siper tīrine itmez def' ü çāre
Geçürür ursa āhenden ḫişāra
- [3915] Eline Rüstemāsā alsa ger tīr
Felek olurđı encümden zirih-gīr
- Bizümle itdüġi bu deñlü peygār
Ḥalāş-i ḫālī içündür be-nā-çār
- Bu işe bu durur tedbīr ü çāre
Selīm Şāhı aşalum irte dāra
- Dutulan beglerini daḫı hemvār
İdelüm birbirine qarşu ber-dār
- Görince ḫālını baḫduḫda dāra
Kimüñ içün girür pes gīr ü dāra
- [3920] Selīm Şāhı esīr itdükde ol seg
Dutulmışdı bile altmış nefer beg
- İrişince seḫer ol ḫavm-i bed-kār
Bu begler şaġışınca dikdiler dār

Şular kim tîge bezl-i cān iderler
Zebūn olsa ‘adū ihsān iderler

Tüvānā düşmen olsa nā-tüvānuñ
İdüp şefkat günāhından geç anuñ

Çü merd-i mücrim ide ‘özü-ḥāhı
Geç andan añmağıl geçmiş günāhı

[3925] Görüp luḫfuñ itā‘ at kılsa pîşe
Çözilmez bir düğümdür alma dişe

Bu kudret çün saña Ḥaḫdan ‘aḫādur
‘Atā kıl sen de itmezseñ ḫaḫādur

ŞIFAT-I RŪZ U ḤALĀŞ ŞODEN-İ ŞĀH-I MELEK-ḤİŞĀL VE GİRİFTĀR ŞODEN-İ ‘ANTER-İ BED-Fİ‘ĀL

Seher çün ṭurdu mihr-i şīr-āheng
Peleng-i çerḫe urdu şevḫ ile çeng

İder şayyādveş kı lup tek-ā-pū
Şikār-ı āhuvān-ı şaḫn-ı mīnū

Ḳılur çengāli şubḫuñ dāmenin çāk
Döker ḫanlar mişāl-i gürg-i bī-bāk

(120a) [3930] Görinen şanma göklerde sitāre
Cüyüş-ı zengbārı çekdi dāra

Semāda bāz-ı mihr açmışdı şeh-per
Döker vehmi ile ‘uḫḫāb-ı şeb per

Belürsüz oldu çün şeb-tāb-ı encüm
Cüyüş-ı şeb bir aradan olur güm

Süvār oldu seherden ceyş-i ‘Anter
Dirildi geldi seksen kerre biñ er

Çı kardup ḫabs içinden Şeh Selīmi
Yetimāsā sürerler ol kerimi

[3935] Giderdi geñlü geñsüz çār u nā-çār
Düşüp yola olurdu ‘āzim-i dār

Ḥalāşa ḫal mayup tedbīr ü çāre
Gider Manşūrveş şevḫ ile dāra

Ne ḫikmetdür ki çerḫ-i bī-şebāt āh
Felek-cāh olsañ eyler yirdeki çāh

Niçe şāhı cihānda çerḫ-i ğaddār
Aşup dāra idüpdür tācını dār

Şalup ḫusrevlerüñ cānına teşvīş
Kılur Nūşu'r-revānuñ nūşını niş

[3940] İder hem-ser geh eflāke otağın
Geh eyler künc-i külḫanda yatağın

Murāduñ virmemekdür çün murādı
Bağup mihrine zinhār itme şādī

Ṭulū' itmez çü mihr-i iltifātı
Şeb-i tīre gibi yoğdur şebātı

Şābit olsa bu çerḫ-i bī-ķarāra
Aşar mıydı Yemen şāhını dāra

Çü gördi begleri Şāh-ı Selīmi
Gidüp dilden hirās u ḫavf u bīmi

[3945] İderler sūz u dilden āh ile zār
Ki çıkdı ḫırmen-i eflāke dek nār

Yüz urup şevķ ile ḫāk-i niyāze
İdüp cāndan niyāz ol bī-niyāze

(120b) Du' āmız didiler yā Rab revā kıl
Bizi evvel Selīm Şāha fidā kıl

Yağup Manşūrveş kıl ṭu' meyi nār
Tek anı görmeyelüm dāra ber-dār

Du' ā kim ola vaķt-i şubḫ-ı şādık
Ḥuşūşā ide bir cānı uyanık

[3950] Çıķup ķan yaş ile bir çeşm-i terden
Geçer āh oķı gibi nūh siperden

Seḫerden Varķa dağı Rüstemāne
Nazar şalmışdı eṭrāf-ı cihāna

Görür yir yir dikilmiş bir niçe dār
İderler begleri ol dāra ber-dār

Teninde dirilüp rūḫ-ı revānı
Ĝamından şıçradı başına cānı

Buyurdı kim uralar atına zīn
Kılup bergüstvānı birle tezyīn

- [3955] Seher peyki gibi şehre münādī
Şalup ceş-i Selīm Şāhī yaşadı
- Haber aldı revān atlandı ‘ asker
Düşüp ‘ asker öñine oldu reh-ber
- İki bölde hemānā ‘ askerini
Şalardār üstine anuñ birini
- Biriyle şaldı kendü kāfire at
Dururken mevc-i deryā gibi kat kat
- Halīlāsā şalup kendüyi nāra
Koyuldu āb-ı cū gibi bihāra
- [3960] Kılurlar eyle ceng ü dār u ğiri
Boyandı kanlara bernā vü piri
- Esed çerh üzre ğavġādan remide
Fiġāndan kām̄et-i gerdün hamide
- Kılıç doġıduġınca çerhi kalkan
Açup encüm gibi gösterdi dendān
- Rezimde Rüstemān-ı pīl-peyker
Görinürdi yidi başlu bir ejder
- (121a) ‘ Amūd u şeş-perinden ceng erinüñ
Yoġ idi başı şaġı hiç birinüñ
- [3965] Görüp rezm içre merd-i huşk-kāmı
Tolu tolu şunardı mevt-i cāmı
- Ne cān ol cām ile hem-dest olurdu
Daġı nūş itmedin ser-mest olurdu
- Tolu tolu çeküp cām-ı revānı
Şaçarlar cür‘ a gibi yire kanı
- Yir üzre baġr-ı hūn oldu revāne
İrişmişdi bihāri āsmāna
- Girüp meydān içine Varġa çün şir
İder çeng urup a‘ dānuñ yirin yir
- [3970] Gelüp derd-i derūnından ħurūşa
Dili deryāsı taşdı geldi cūşa
- Gidüp dilden hirās-ı cān u başı
İderdi er gibi ceng ü şavaşı

Ṭağılurdu kaçup ṭiğinde ʿ asker
Olurdu bāz şeh-bāz u kebūter

Neberd içre gören ol ser-firāzı
İder dir gūsfend u gürg bāzı

Gürizān oldı āḫir kavm-i ʿ Anter
Görindi gözlerine ol bed-aḫter

[3975] Urup naʿ ra hemān ol merd-i firūz
Ġazab nārından oldı āteş-efrūz

Tevekkül itdi cāndan Bir ü Bāra
İş oldur kim didi Allāh oñara

Şalup şevḳ ile ʿ Anter üzre atı
Şaşırdı şevket-i Lāt u Menātı

Ḳılur ʿ Anter ile ol deñlü peygār
Ki oldı tāk u taḫtı başına dār

Çeküp ḫiddetle anı itdi derhem
Yıḳup bir ḍarb ile bağladı muḫkem

[3980] Muḳayyed olmayup pes ġir ü dāra
İletdi ʿ Anteri girdi ḫiṣāra

(121b) Ol ʿ asker kim anı şalmışdı dāra
Şehi alımadı olmadı çāre

Ḥalāş itdiler ancaḳ on yidi beg
Çıḳarup şağ u sālīm ḳalʿ aya dek

Selīm Şāha neler ḳılduğın ʿ Anter
Cezāsın buldı āḫir ol bed-aḫter

Ḳılıç gibi cihān kecdür dü-rūdur
Amansuz yağı gibi kīne-cūdur

[3985] İnanma ʿ āleme itme neşātı
Dürer devr-i felek yaysañ bisātı

Kime içürdi cām-ı ḫoş-güvārı
Şudāʿ a şalmadı anı ḫumārı

Kime şundi felek bir loḳma şekker
Ki itmez ṭaʿ mın anuñ zehr-perver

İçerse cān-ı teşneñ bir içim şu
Ġidā-yı rūḫ olurken eyler ağı

Meşeldür 'ālem içre çerḫ-i bî-dād
Olur ḫayvāna gürg insāna cellād

[3990] Kişiden yüz çevürse 'izz ü ikbāl
Olur düşmen elinde zār u pā-māl

Çü erden yüz çevüre çerḫ-i eyyām
Başından eksük olmaya ser-encām

Şaḫm itme gurūr-ı baḫt u devlet
Olur her devletüñ āḫir soñı let

Nedür bāzār-ı dehr içinde sūduñ
Kara topraḡ olur çünkim vücūduñ

Ne dönmeḡ kıl recā geçmiş zemāndan
Cüvān olmaḡ ne pîr-i nā-tüvāndan

[3995] İḡāmet raḫtını ḫaldur aradan
Sefer ḫıl geç bu bey' u bu şirādan

Göñül baḡlama kālā'-i cihāna
Ki degmez aşşısı anuñ ziyāna

Ḳıṭ' a

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

(122a) Ol ḫadar ḫadr ola mı dünyāda añā reşk idüp
Bîş ü kem olsa anuñçün yiyeler bî-hüde ḡam

Zîver-i zendür çü dünyā sevmez anı merd olan
Çoḡ olursa faḫr itmez ḡam yimez olursa kem

ḪALĀŞ ŞODEN-İ ' ANTER BE-ṬARĪḲ-İ İSTİBDĀL VE KEMİN KERDEN-İ CEYŞ-İ BED-KİŞEŞ BE-ḪİLE VÜ ĀL

Bu yaña ' Anterüñ mîr ü vezîri
Ḳodı tedbîr-i rāy-ı dār u ġiri

[4000] Firāḡ u derd-i ḡamdan yaḡalar çāk
İderlerdi ḫoyup başlarına ḫāk

Bükildi ḡamdan oldı billeri dās
Diriḡ u ḫasret ile dutdılar yas

Didiler ne ola bu derde çāre
Ne ḫılalum ḫalāş-ı şehryāra

Muqarrer itdiler ahir bu rayı
Seherden baglayup asker alayı

Alalar Anteri bir al ideler
Selim Şah ile istibdâl ideler

[4005] Bu tedbiri münasib gördi begler
Koyup evvel busuya hayli asker

Bu hâletden adū olmayup āgāh
Bu yaña Anter ol yaña Selim Şah

Giderken kalkup ol asker busudan
Uyumuş fitneveş dura yuhudan

Varurken kal aya togru Selim Şah
O kafirler kesüp yolını nā-gāh

Kılalar hîle vü aşüb u peygār
Giriftār ideler ol şahı tekrār

**KEMİN KERDEN-İ VARÇA NİZ BE- ASKER-İ ANTER VE HALAŞ
KERDEN-İ ŞAH-RÂ EZ-DÜŞMEN-İ SEG-PEYKER**

[4010] Hidāyet olıcağ Hağdan kula yār
Olur gaflet deminde çeşmi bidār

Meşeldür söylenür dillerde el-hağ
V'ay aña kim işin oñarmaya Hağ

(122b) Kimün kim avn-i Hağdur dest-giri
Olur düşmen eli bağlu esiri

Çamu işlerde bil kudret Hağundur
Nesi vardur kuluñ hikmet Hağundur

Bu yaña Varça dahı itdi tedbir
Ki yarın ne olısar emr-i tağdir

[4015] Mezellet haksârına urup rû
Gözine şubhadek girmedi uyhu

Ne iş idecegin idüp te'emmül
İderdi istihâre vü tefe'ül

Müşir itdi özine aql-ı piri
İrişdürdi aña ray-ı müniri

Ki ola bir mekânun ol mekini
Giceden ide a dāya kemini

- İderse h̄ile añā nā-geh a' dā
Kemīngāhdan çeküp ser ola hem-pā
- [4020] Hem āh̄ir eyle ƙaldı ol cüvān-baht
Güneş gibi busuya bağladı raht
Çü atlandı iki cānibden ' asker
Alaylar bağlanup durdı ber-ā-ber
İki şeh bulmağ için ğamdan iflāh
Girüp begler araya itdi ıslāh
Ġulāz ile idüp biñ dürlü eyman
Olur arada muhkem ' ahd ü peymān
Pes andan ƙıkdı beglerle Selīm Şāh
Hişāra ƙarşu oldı ' āzim-i rāh
- [4025] Çıƙup bir yaña dağı Şāh ' Anter
Yürüdi ' askerine ol bed-ahter
Hişāra toĝru varurken Selīm Şāh
Çıƙar kāfir busudan añā nā-gāh
Reh-i mihri mişāl-i zulmet-i miĝ
Olup yolın o şāhuñ çekdiler tiĝ
Kemīngehden hemānā Varƙa çün şir
Çıƙup urdı ' adüya tır ü şemşir
- (123a) Çeküp şevƙ ile tiĝ-i āteş-efşān
Şererveş itdi a' dāyı perişān
- [4030] Olur mı bundan özge bir ğanīmet
Bulup sen nuşret ü a' dā hezīmet
Çü düşmen dağılup ƙıkdı kenāra
Selīm Şāh ile toĝrıldı hişāra

MAṬLA' -I DĀSTĀN

Gel ey dil şāh-bāzı per idüp bāz
Uçup ƙıl ' ālem-i lāhūta pervāz
İdüp mihr ile māhı pāyına deng
Hümā-yı ' arş-ı ' illiyyine ur çeng
Şalın bāzū-yı ƙudretten şikār al
Per aç ' anƙā-yı Ƙāfi āşkār al

- [4035] Dilüñ meyl itse ger tâc u külâha
Per-i himmetle ƣon bâzû-yı şâha

Bulup ünsiyyetini dest ü şâhuñ
Yidi iqlîmi eyle şaydgâhuñ

Per ü bälüñ açarsa bäl-i himmet
Olursın şâh-bâz-ı Ƙâf-ı ƣudret

Feşâhat tiġin eyle bäl ü şeh-per
Uçup seyf ü mücizî (?) gibi aç per

Aƣıt ƣudret yenâbi' in dilüñden
Açılsun gülşen-i hikmet gilüñden
- [4040] Hikâyet kevşeri cüyın revân it
Selîm Şâhuñ ser-encâmuñ beyân it

Geçer gün gicelüdür eyle ta' cîl
Be-ġâyet muhtaşar ƣıl itme tafşîl

Olup yelken gibi sözde sebük-bâr
Girân-cân olma lenger gibi zinhâr

Selîm Şâh itdi mesken çün hişârı
Hişâr ehli ƣılup cândan nişârı

Ser-â-ser ħâk-i pâyına urup rû
Aƣıtdı çeşmesâr-ı dîdeden şu
- (123b)[4045] Kimi öpdi rikâb-ı kâm-yâbın
Kimi atı ayaġınuñ türâbın

İdüp zevƣ u şafâ vü 'iş u şâdî
Biri birine şâhı muştuladı

Niçeler müjde-i şâha virüp cân
Ƙılur cân kebşini 'ışƣına ƣurbân

Tehî iken cihân şavt u nevâdan
Dolar hengâm-ı gül gibi şafâdan

İrem gülzârına dönmiş idi sūr
Bihiştâsâ dolup ġılmân ile ħūr
- [4050] Şehüñ yüzi şuyına bâġa enhâr
Bitürdi reng-i elvânıla ezhâr

Çemenler bâġa şalmışdı bisâtı
Ƙılurdu nâle bülbül gül neşâtı

Dolup serv-i revān ile gülistān
Pür idi lāle-ruḥlar bāḡ u bŭstān

Şalā oldı şafā vü ‘îş u nūşa
Ferahdan geldi muṭribler ḥurūşa

Ḳıṭ‘a

[fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilün]

Ḳumri āheng eyleyüp bülbül ser-āḡāz eyledi
Nesme-i bād-ı şabā ile doḡundı gül güle

[4055] Şaçların çözdü çemen bezminde her lāle-‘ izār
Ḳucuşup birbirine şarmaşdı sünbül sünbüle

Gülşenüñ her gūşesinde eyleyüp ‘îş-i müdām
Cām u sākī lebe lebe virdi ḡarışdı mül müle

NAZAR-I SELĪM ŞĀH BE-RŪY-I VARḲA BE-ÇEŞM-İ ŞEFḲAT VE ‘ÖZR ENḠİHTEN-İ HEZĀR HİZMET Ū MĪNNET

Ḳudüm-ı şāh ile ‘ālem olup şen
Mişāl-i düzaḡ iken oldı gülşen

Alup dest-i şerīfin VarḲa şāhuñ
Didi olsun mübārek taḡtgāhuñ

Fidā olup saña ey şāh-ı devrān
Benüm gibi hezārān ola ḡurbān

(124a) [4060] Senüñçün itmeyen terk-i dil ü ser
Ola başında efsār anuñ efser

Dilin pür-ḡūn idüp derd-i derūnı
Revān ola gözinden eşk-i ḡūnı

Çü sīḡ-i ḡayme ḡarb olup serine
Ṭınāb-ı ḡam dolana gerdenine

Kelām-ı Varḡayı gūş itdi çün şāh
Derūnından ḡılıp derd ile bir āh

Yüzine çeşm-i şefḡat birle baḡdı
Maḡabbet mihri cānın oda yaḡdı

[4065] Çeküp baḡrına başdı cānı gibi
Ne cānı sevdüḡi cānānı gibi

Boyadı göge āhından simāki
Cihānı yaqdı āh-ı sūznāki

Qarābet hūnı qaynadı cigerden
Dökildi çeşmesār-ı eşk-i terden

Anuñ kim kimsesi yoqdur sesi yoq
V'ay aña kim añar bir kimsesi yoq

Cihān içinde bi-kes olsa ādem
Gari̇b olur olursa şāh-ı 'ālem

[4070] Güneş seyrinde ger olmasa hūli
İrür miydi aña her gün zevāli

Cinān olmuş iken aña müselleme
Yaluñuzlıqdan itdi vahşet ādem

Meşeldür söylenür dillerde her bār
Yaluñuz olmaz imiş taş dīvār

Pes andan didi ey cān u cihānum
Ten-i bi-tābuma rūh-ı revānum

Girüp cenge mişāl-i Rüstem-i Zāl
'Adüyü eyledüñ tığüñle pā-māl

[4075] Kılup şirāne ceng ü kārzarı
Zebūn itdüñ 'adū-yı nā-bekārı

Urup rezm içre rumh u tığ u tiri
Halāş itdüñ 'adūdan bu esiri

(124b) Dilüm Hırşid ney-i tığüñ Feraşād
İdüp kıldı ğam-ı 'Anterden āzād

Vücūdum naqlini bāğ-ı cihāna
Yeñi başdan diküp döndüm fidāna

Yüzüñ cān bāğına pīrāye şaldı
Qara toprağa servüñ sāye şaldı

[4080] Baña Hızır irmeseñ sen ey vefādār
Beni itmişdi 'Anter dāra ber-dār

Dilüm nüş itmedin cām-ı memātı
İçürdüñ Hızırveş āb-ı hayātı

Yolum irmese sen şāh-ı sa'ide
Qalurdum dār-ı ğamda dil-remide

Açup hengām-ı gül gibi behārum
Ṭarī vü tāze itdūñ rūzgārum

Mürüvvet ebrini kılduñ güher-bār
Ten-i pejmürdem itdūñ tāze gülzār

[4085] Baña devlet şabāhın reh-ber itdūñ
Ten-i bī-tābumı cān-perver itdūñ

Yağup bārān mihrūñ oldı cārī
Ṭarī oldı vücūdum sebzezārı

Görelde cān gözi sen nāzenīni
Unutdum devlet ü tāt u nigīni

İrüp Ḥağdan ‘ ināyet bu gedāya
Hümā-yı himmetūñden şaldı sāye

Oñınca işi bir ḥaste ğarībūñ
Yolı dükkānına uğrar ṭabībūñ

[4090] Ḳuluñ oñarıcağ işini Allāh
İder zātūñ gibi bir Ḥızrı hem-rāh

Didi vü şevḳ ile yandı yağıldı
Gehī feryād u gāhī nāle kıldı

Derūnından duḥānı oldı ser-keş
Vücūdı ḥırmenine şaldı āteş

**PORSİŞ KERDEN-İ HĀL-İ VARĶA EZ-‘IŞĶ-I ZŪR-KĀR VE CEVĀB-I Ū
EZ-SŪZİŞ-İ ĀTEŞ-İ ‘IŞĶ-I YĀR-I GŪL-‘İZĀR**

(125a) Pes andan didi Varḳaya Selīm Şāh
Cemālūñden eşerdür mihr ile māh

Yüzūñ nūrıdur ey ḳaşı meh-i nev
Şalan mülk-i dil ü cān içre pertev

[4095] Ne ṭañ ger mihr-i ruḥsāruñla ey māh
Açılsa çeşm-i cān şām u seḥergāh

Ṭarīḳ-ı ‘ ışk içinde ser-güzeştūñ
Ḥaber vir baña seyr-i kūh u deştūñ

Ne çekdüğüñ ğam-ı cānān elinden
Ne ḳanlar yutduğıñ devrān elinden

Didi Varḳa āña ey şāh-ı ‘ ālem
Cebīnūñden alur fer māh-ı ‘ ālem

Yüzüñ nûrı durur mihrüñ delîli
Çerâğuñdan yanar mâhuñ fetîli

[4100]

‘ Aceb mi kılsa sen şâh-ı sa‘îde
Tapu için felek kıddin hamîde

Cemâlünden güneş cer itmese nûr
Kıalardı ebr-i zulmet içre mestûr

Ne şerh olur benüm derd-i derûnum
Ne ‘aql idrâk ider vaşf-ı cünûnum

Tenümi âteş-i Nemrûd-ı hierân
Yağup hâkisterüm şavurdu ey cân

Duğânımdan şarup tağlar ‘imâme
Fiğânımdan felek çâk itdi câme

[4105]

Yaşumuñ mâ-cerâsını ger âba
Revân itsem varurdu çeşmi hû‘âba

Ġam-ı âh-ı seherğâhum ile bād
İder Ferhâdveş tağlarda feryād

Yanup yağılduğımı görse ger nâr
Kıalardı seng ü âhen içre bî-bâr

Tenüm ġam reh-güzârında görüp hâk
Bulutlar gibi eyler câmesin çâk

Dönüp nâr-ı ġam üzre şiş kebâba
Dökildi cür‘aveş kıanum türâba

(125b) [4110]

Urup ser kıanda bulsam seng-i hâre
Kı cüy-ı hûn olurdu âşkâre

Yağup dünyâyı âh-ı süznâküm
Gil oldu eşk-i terden seng ü hâküm

Gözüm merdümlerinüñ kıanlu yaşı
Ser-â-ser la‘l iderdi tağ u taşı

Degüldi küh-ı Kıâf olsa muķâbil
Yaşum ırmağını ırmağa kıâbil

Ġazel

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

Eyle oldum cān u dilden mübtelāsı dostuñ
Cān çıķarsa çıķmaya dilden hevāsı dostuñ

[4115] Şanma şāhum şimdi oldum mübtelā-yı derd-i yār
Baña çaķ ķālū belādandur belāsı dostuñ

Açdı gönlüm nev-behārını nesīm-i āh u vāh
Doldı cānum gülşeni şīt ü şadāsı dostuñ

Ey rızā-yı yārı teşbīh-i riyāz-ı 'Adn iden
Biñ riyāz-ı 'Adn ü bir ednā rızāsı dostuñ

Geh sürūd-ı rūd u gāhī şavt-ı rūḥ-efzā-yı 'ūd
Eksük olmaz gülşen-i dilde hevāsı dostuñ

Meşnevī

Dem olur dīdeden bağrumdaki ķan
Revān idi mişāl-i ebr-i giryān

[4220] Dolardı hūn-ı dil birle ķabağum
Pür olup elde ķan ile ayağum

Fiğān u şīvenüm murğ-ı hoş-elhān
Şerāb-ı dil-güşā bağrumdaki ķan

Çöküp başuma dünyānuñ belāsı
Dükenmezdi yaşumuñ mā-cerāsı

Derūnum şāf iken la'ı ü güherden
Dilüm mir'ātı jeng oldı kederden

Aķup ķanlı yaşumuñ cūybārı
Ḥazāna irdi 'ömrüm nev-behārı

(126a) [4225] Gözüm didükleri giryān olası
Göñül didükleri bu ķan olası

Şalup 'ışķ āteşine azar azar
Vücūdum şem' veş yaķdı ser-ā-ser

Urupdur mülk-i cāna bir 'aceb od
Ki olmaya şerārı nār-ı Nemrūd

Dilüm tākāt yitürmedi firāķa
Dü-tā itdi bilümi bār-ı fāķa

- Zer ü gevher olur çün merdüm-ārāy
Bulur ‘ izzet dil ü cānda dutar cāy
- [4230] Olan āhen gibi āzār-pīşe
Olur bī-ķādr u bī-ķıymet hemīşe
- Kimüñ kim devleti yok hiç-kesdür
Mezābil devleti kendü megesdür
- Çü oldı şarp işimüñ kolayı
Bu yaña gitmek itdüm fikr ü rāyı
- Remedden gözleri olduķda tīre
‘ Aşā dutmaķ zarūrīdür zarīre
- Çü itmez murğ-ı dil dānişle pervāz
Per ü bāli şınup ķalur dehen-bāz
- [4235] Eyü baht ile ger yār olmasañ sen
Elünde nīze olur mişl-i sūzen
- İnerse tağ başından ey ķarındaş
Belī şır ‘ askeri bir yaluñuz taş
- İşüñ olmaz şoñı çünkim nümūdār
İder ‘ aqlınca lā-būd her kişi ķār
- Ġam-ı bārān k’ide dihķanı dil-teng
Sevinür yağsa gökden başına seng
- Dil-i ‘ aşıķ ķabül itmezse āzār
Dirilmez tāze gül bī-zaħmet-i ħār
- [4240] Murāduñ olsa deryā içre lü’lü’
Var evvel cevher-i cāndan elüñ yu
- Dirilseñ iresin āb-ı ħayāta
Şun evvel destüñi cām-ı memāta
- (126b) Yimese ger çeküç zaħmını şemşīr
Şınur mıydı anuñla zehre-i şīr
- Siper gibi şaķın burtarmağıl rüy
Doķınursa başuñ çevgāna çün gūy
- Dilersen iresin ġamdan rehāya
Şunıvir başuñı tıġ-i belāya
- [4245] Olursañ pāy-māl-i ħalk çün mūr
Erenler ġayretinden olmağıl dūr

Şehenşāha idüp bu sözleri yād
Kılurdu nāle vü efgān u feryād

Pes andan didi ey şāh-ı cihāndār
Dile hecrūnle olmuşdur cihān dar

Çü cānum sen şehenşehirden cüdādur
İşi ney gibi dā'im āh u vādur

Budur   alemde resm-i ādemī-zād
Ki dūr üftāde hergiz olmaya yād

[4250] Olupdur bu meşel dillerde meşhūr
Gönülden dūr olur gözden olan dūr

Olur resm-i şehenşāhān şeb ü rüz
Yana tā şubh olunca şem  -i dil-süz

Niçün az yandurur şem  ini dervīş
Olupdur niçe kez süz ile dil-riş

Kulağ olmuşdı şeh bu güft ü gūya
Gözi merdümleri vardı yuhuya

Ne uyhu itmedi bir lahza ārām
  Adūyile nice ola ser-encām

[4255] Dil ü cāna irişmedin fütürü
Nice def  ide ol kelb-i   aqūrü

  ANTER EZ-NĀ KOŞTEN-İ SELĪM ŞĀH PEŞĪMĀN ŞODEN VE BE-RĀH-
I VARĀA ÇĀH KENDEN VE ESİR Ū GİRİFTĀR KERDEN

Olup bu yaña   Anter zār u nālān
Cihānuñ hīlesinde kaldı hayrān

Bu deñlü begleri ile Selīm Şāh
Eline girmiş iken h āh nā-h āh

(127a) Cüdā idüp serini efserinden
Tenin ayurmadugini serinden

Kaçan fırsat bulup fevt itse nā-dān
Olur itler gibi soñra peşīmān

[4260] İnanma düşmen   ahd itse vefāya
Sikender n'itdi āhir Kaydefāya

Şakın fırsat bulup merd-i   adūya
Teraħhum itme itdūgine mūye

Ġidāsın and iderseñ  areb ü mār
Nihādında olanın eyler izhār

Dutar gürbe iderse hacc-ı ekber
avāf-ı Ka be eylerken kebūter

 Adūya virme fırsat el irince
Gider it asaġı avşan görince

[4265]  Adāvet nārı olmaz bī-teb ü tīb
Nitekim dost olmaz gürg ü aşşāb

Olur seg  al ü dānişle eger yār
 Adūya fırsatı fevt itme zinhār

Nidā itdi pes andan şāh  Anter
Gelüp hargāhına cem oldu begler

Şürū itmek için tedbīr ü rāya
Dirildi geldi amu bir araya

Bunuñ üzre olur rāy-ı muarrer
Gice meydān-ı rezme varup  asker

[4270] azalar şāh-rāh-ı rezme bir āh
Ola kim düşe aña Vara nā-gāh

Gicenüñ zā'il olmadın siyāhı
Belürsüz eyleyeler  ayn-ı āhı

Yapalar  ankebūtī dām  uāba
Ki düşe nā-geh ol gevher türāba

Giceden şubhadek ol avm-i bed-hāh
azarlar  arşā-i rezm ire bir āh

Bu āhuñ bilmeyüp sūd u ziyānın
Belürsüz itdiler nām u nişānın

(127b) [4275] azarsañ ġayrıya büyükçe az āh
Ki şāyed düşesin sen aña nā-gāh

Kime mekr eyleseñ pīr ü cūvāndan
Bulursın ecrini Zāl-i cihāndan

Virüp ġaflet ġurūr-ı hūsn ü zībī
Şikār eyler seni mekr ü firībī

Senüñle eyleyüp luf u müvāsā
Düşürür a r-ı āha Rüstemāsā

Ꞑıř' a

Kime kim Zāl-i devrān eyleye āl
Ḥadeng-i tiri eyler anı a' mā

[4280] Olur zār u faķır āşüfte-aḥvāl
Neberd eylerse ger Rüyīn-tenāsā

Meşnevi

Seḫer çün ḥür u ḥurşid-i ḥāver
Olur raḫşın felek birle tek-āver

Ḥişār-ı nüh felekden ḫaldurup ser
Başına nürdan urındı efser

Felek üzre dirinmiş kām-rānı
Çeküp rām eyledi ḫükmi cihānı

Durup Varḫa yirinden ḫurrem ü şen
Güneş gibi geyüp altunlu cevşen

[4285] İrişdi çın seḫerden āstāne
Ḥaber virdi şeh-i kişver-sitāna

Didi demdür ki ḫapusın ḫişāruñ
Açup ḫaydın görelüm gır ü dāruñ

Nidā oldı yürüdi çünkim ' asker
Ĝubār-ı ceyš olur eflāke hem-ser

Sütür u ādemi urdı yire çeng
Olurđı gāv u tayı vālih ü deng

Bu ḫāli görđi çünkim şāh ' Anter
O cānibden o daḫı çekđi ' asker

(128a) [4290] Alaylar baĝladılar ḫat-ber-ḫat
Döşerđi Rüstem anı görse ālāt

Sürüp raḫşını Varḫa Rüstemāne
Olur meydāna ceng içün revāne

Çaĝırdı didi ḫanı şāh ' Anter
Ne şāh ' Anter ki bir gebr-i bed-aḫter

Uçardı dün mişāl-i bāz-ı vaḫşī
Niçün sürmez bugün meydāna raḫşı

- Girüp meydāna ḥaṣma ṣunmayan er
Ḳolayına olur mı mülke server
- [4295] Neberd içre ṣaf-ārā olsa düşmen
Geyer er miğfer ü ‘ avret kecimen
- Dimişler terkin urur baş u cānuñ
Başanlar kıyruğın uyur yılanuñ
- Er erden kalıcağ resm-i ezeldür
Ṭoğuran ana utanur meşeldür
- Eger yoğ ise şānuñda ḥamiyyet
Saña virmez mi ğayret cāhiliyyet
- Girüp ol ğayret ile dār u ğire
Çü müş-ı mest idesin ḥamle şire
- [4300] Teninde merd olanuñ sāz u ālet
Şeci‘ olmasına eyler delālet
- Eger olursa erlik ḥilye-i ten
Donanup her ‘ acūze ola Behmen
- Niçe bunuñ mişāli dürr ü gevher
Nişār iderdi ol merd-i dil-āver
- Düşerdi ‘ Anterüñ cānına tāsa
Virürdi kalbini bīm ü hirāsa
- Şu deñlü urdı aña ta‘ n-ı kāmı
Ki ğamdan oldı maṭ‘ ün-ı kelāmı
- [4305] Ne deñlü ser-zeniş kıldı o server
Alayından çıkup kıpmadı bir er
- Diküp çeşmin mişāl-i şūret-i deyr
İderdi geñ yaqadan Varqayı seyr
- (128b) Baqup gözlerdi çerḥ-i ḥīle-sāzı
Ne bāziçeyle ide ḥoqqa-bāzi
- Ne ḥileyle idüp bend ol nehengi
Ne bend ile şikār ide pelengi
- Ne şan‘ atla getüre bebri kıyda
Ne dām ile getüre şiri şayda
- [4310] Ne lu‘ bet birle dām idüp o şāha
Ne oyun ile şala ka‘ r-ı çāha

Çü Varğa görđi kim ol ceyš-i bed-kış
Olupdur havf-ı tığı birle dil-rış

Didi mihr-i felek ‘ arz itse mir’at
Bozılup şüreti maıv ola zerrät

Fenâ bulur nemâ vü neşvi bir ân
Görinse çatreye ger Baır-ı ‘ Ummân

Kişinüñ dâ’imâ ‘ ucb u gurûrı
Kılur mâtemlere tebdîl sūrı

[4315] ‘ Adū mekrinden itmedi tevehhüm
Gurûr-ı ‘ ucb ile itdi tekellüm

Ġurûr ile çeker ser göklere dūd
Olur bir pâre yilden būd u nâ-nūd

Bu hâletle şalup raışın ‘ adūya
Yumup çeşmin kazâ düşdi kıuyuya

Hazer kılmaz şu kim mekr-i ‘ adūdan
Kilimin kırtarabilür mi şudan

Kime kim kîn ide bu çerh-i devvâr
Şalar ceyš-i belâ cânına ilgar

[4320] Olup Rüstem gibi rübâh-ı hîle
Şakın kem-nâm ile söylenme ile

Kılup telbîs oқыıya hîle-kârî
Çıkarma dîde-i İsfendyârı

Ne işlerseñ hünerverlikle işle
Kıo zenler mekrini erlikle işle

Ayağ şaldurmayup saña da bir gün
Yağalar gerdenüñden şîr-i gerdün

(129a) Felek naış itdi niçe Selm u Tūra
Niçe Behrâm-ı Gūrı şaldı gūra

[4325] Niçe İskendere itdürdi pūye
İletdi vü getürdi teşne şuya

Niçe Rüstemleri Zâl-i zemâne
Belâ oğlarına itdi nişâne

Vefâ itmezse ger incinme devrân
Bırađdı Yūsufı çâh içre ihvân

Çekenler devr elinden zecr u ālām
Dimişler biñ naşīhat bir ser-encām

Şalup meydāna at itdükde pūye
Düşer Rüstem gibi Varğa kıuyuya

[4330] Ne eksüklik şudūr itdi o māha
Ki düşdi hūb-ı Ken' ān gibi çāha

Olup Zū'n-nūna mesken baṭn-ı māhī
Yitürdi baḥr-ı ḥayret içre rāhı

Şalup ḥiddetle a' dā üstine esb
Maḳarr idindi çāhı mişl-i Cāmāsb

Çü mesken itdi ol meh ḳa' r-ı çāhı
Düşüp encüm gibi yire sipāhī

Çıkarurlar kıuyudan mişl-i ejder
Ne ejder çıḳdı zūlmetden Sikender

[4335] Çeker elmāsveş kāndan meger ser
Bedaḥşāndan çıḳar yā la' l-i gevher

Ġalaṭ didüm ne elmās u ne gevher
Çıḳar ḥāver-zeminden mihr-i enver

Esīr itdi anı çün Şāh ' Anter
Külāhın göge atdı ol bed-aḥter

Seg-i şayyādveş alup şikārın
Çeker ḥargāha toḡru kārbarın

Ne ṭa' n-ı nīze vü ne zaḥm-ı şemşīr
Şikār-ı kelb olur ol pençe-i şīr

[4340] Degül ṭañ ger idüp ḡafletle pervāz
Şikār-ı büm u kerkes olsa şeh-bāz

(129b) Olur ' ayn-ı zarar ḡaflet ne çāre
Nitekim dīde-i İsfendyāra

Ere ḡaflet virüp ḥaşm itse ger āl
Düşürür çāha olsa Rüstem-i Zāl

Gider encüm gibi cem' itseñ ' asker
Elüнден taḥtuñ olursañ Sikender

Çeküp deryā gibi ger ' asker ey māh
Ola Ḍaḥḥākveş biñ yıl kişi şāh

[4345] Gider olmaz aña bir zerre nef i
Vebâli gerdeninde olur ef î

Kimüñ kim fikr ü rāsı eylik olur
Mükâfât u cezāsı eylik olur

Eyüler gibi halk ile eyü ol
Sa' âdet aña kim oldu eyü ol

Ne sūd eyler serinde efser-i zer
Şoñında yahşısı nāmı kalmasa er

Kıomaz bir şahşısı bākî devr-i eyyām
Kişi ölmez şoñında kalsa bir nām

[4350] Hudādan bulduñca devlet ü māl
Cihān halkını kıl şayeñde hoş-ğāl

Gözet üftādeler ħālin ħabîr ol
Görüp pā-māl olanı dest-gîr ol

Budur şāhum rüsüm-ı çerğ-i kej-rev
Ne Kisrā kalur 'ālemde ne Husrev

Kıt'a

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

Devlet ile baş çekseñ luğf ile ol pāydār
Dest-resin bulsañ Hudādan düşmişe ol dest-gîr

Bu hemān ol çerğdür Nūşu'r-revāndan aldı tāk
Bu hemān ol devrdür Husrevden almışdur serîr

SÜRÜR-İ ANTER BE-ESİR ŞODEŃ-İ VARÇA VE BEZM FERMÜDEN VE VARÇA-RĀ BE-CELLĀD SĪPORDEN

[4355] Çü Varça 'Anterüñ oldu esîri
Hudādan ħayrı kalmadı zahîri

(130a) Çeker zencîre ol şîr-i jiyānı
Ne şîri belki bir bebr-i beyānı

Yedüp iletdiler meydān yirinden
Ne meydān koç gibi kurbān yirinden

Bakup gördi çü 'Anter ol dilîri
Oturup duracağ kalmadı yiri

Bırakdı ʿ askeri içre münādī
Didi her hayme içre bezm-i şādī

[4360] Kurılsun şubhadek dil-şād olalum
Esir oldı ʿ adū āzād olalum

Bihamdillāh ki mātem döndi sūra
İrişdi cān u dil ğamdan sürūra

Çü emr-i ʿ Anteri ğuş itdi ʿ asker
Çeküp cām-ı meyi nūş itdi ʿ asker

İder ʿ Anter dahı bir bezm-i şāhī
Ki bişdi şöhetinde ğāv u māhī

Olur emrince çün resm-i ziyāfet
Begini banlarını kıldı daʿ vet

[4365] Seher vaqtinden irişince aḥşam
Olurlar şevḳ u zevḳ ile mey-āşām

Gehī dil-şād olurlar bu fütūḥa
Virürler geh nemā rāḥ ile rūḥa

Biri birine begler ulular
Boşaldup sāġarı içdi ṭolular

Çü çıkdı başlarına dīv-i bāde
İçende ḳalmadı bir ʿ aḳlı sāde

Ezelden bezm-i meyde budur ʿ ādet
Virürler yüki yitene icāzet

[4370] Gidüp begler ḳalur bir ḳaç nedīmi
Birez medḥ itdiler çün ol leʿīmi

Varur anlar dahı yirlü yirine
Giderler ḥābgāh u çāderine

Çü tenhā ḳaldı ḥargāh içre ʿ Anter
Getürdür Varḳayı ol kelb-i ebter

(130b) Didi cellāda al bu nā-bekārı
Aḳıt şu gibi ḳıl ḳanını cārī

Kesüp başını ur kendüyi dāra
Ki ʿ ibret ola bu şeh̄r ü ḥişāra

BA' Z-I KELİMĀT EZ-BĪ-VEFĀYĪ-İ RŪZGĀR VE BĪ-BAĶĀ-YI ĦAYĀT
U 'ÖMR-İ NĀ-PĀYDĀR

- [4375] Nazar kı1 'ālem-i ūret-peresti
Çalınur nevbet ile kūs-ı hestī

Eger ber-hāl ile ıalsa bu 'ālem
Cihāndan göz yumardı ibni ādem

Eger mihrūñ ziyāsı olmasa güm
Bozardı revnaķın bāzār-ı encüm

Eger olmasa te'sīr-i zemistān
Açılup olmaz idi ğonçe ħandān

Eger mevt irmese bir pādşāha
Yiri degmezdi bir ūāhib-külāha
- [4380] Meşel olmış durur herkes bunu dir
Biri ölmese degmez birine yir

Eger ħāk olmayaydı cāy-ı Daħħāk
Ferīdūn ğamdan olmayaydı bī-bāk

Eger İsfendyāra itmese āl
Kara düşler görürdi Rüstem-i Zāl

Degül ūenlik evi vīrānedür bu
Konan göçer müsafir-ħānedür bu

Müsāfir olanın bu tāb-ħāne
Üçünci gün atar raĥtın yabāna
- [4385] Cihān dārında her ūāhuñ müdāmī
Çalınur nevbet-i her ūubĥ u ūāmı

Niçe Kisrā vü niçe kayşer-i Rūm
Çalınur ūāķı üzre nevbet-i büm

Kimi güldürdi bu kāĥ-ı ğam-efzā
Ki itmedi ūadāsın ney gibi vā

Kime virmedi dünyā naķş ü nireng
Kime olmadı bu ūāĥn-ı cihān teng
- (131a) Bu bāğ içre açılmaz verd-i sāde
Ki varmaya ħayātı bergi bāda
- [4390] Kim ola kām alup mülk-i cihāndan
Yire geçmeye zūlm-i āsmāndan

Cihānda şāḥ-ı gül olmaz şüküfte
Ki olmaya türāb içre nühüfte

Girürseñ ḳal‘ a-i Efrāsyāba
İriser menzilüñ āḥir türāba

Olursañ ḳadr ile ḥurşid-pāye
Düşersin yire āḥir hem çü sāye

Hümā gibi olursañ āsmān-gīr
İrür ḳavs-i ḳazādan cānuña tīr

[4395] Olursa ebrveş destüñ güher-senc
Olur menzilgehüñ ḥāk içre çün genc

‘ Aceb dil-teşnedür bu devr-i pür-cüş
Bir içim şu gibi ḳanuñ ider nüş

İrişdügi dem irür cānuña merg
Nihāl-i ‘ ömrüñi bī-bār u bī-berg

Çeken eylik ile ‘ uḳbāya raḥtı
İki ‘ ālemde buldı nīk baḥtı

Yüri ḥāvüsveş olma ḥod-ārāy
Ḥod-ārāy olmaḳ üzre olma ḥod-rāy

[4400] Başıña tāc idin Ḥaḳḳa sücüdü
Elüñe zīver it zer-baḥş u cüdü

Virüp cānuña inşāf ile ḥursend
Miyānuñ eyle ḥā‘ atle kemer-bend

İdin ‘ adli küleh dādı ḳabā-püş
Ki ‘ ālem bendeñ ola ḥaḳḳa-der-güş

Olur ‘ adl ile mülk-i ‘ ālem ābād
Olur ‘ adl ile ‘ ālem ḡamdan āzād

Eyü ḥulḳ ehline her bed-şümāra
Mükāfāt itme der-ḥor u zekāra

[4405] Eger yoḡ ise nān-ı gendümīnek
Ḳurumadı zebān-ı künd-i mīnek

(131b) Ḳılup āb-ı ḥayātāsā lebüñ ter
İçür ḥaḳḳa şerāb-ı rüḥ-perver

Sözi şirīndür ḥaḳḳuñ müdāmī
Ḳul iden tatlu sözle ḥāş u ‘ āmı

Söz ile farq olur hayvāndan insān
Eger söz olmasa olurdu yeksān

Söz oldu çünkü vahy-i āsmānī
Yine söz oldu vahyūñ tercemānı

[4410] Hayātı tatlu sözdür hāş u ‘āmuñ
Esīridür cihān tatlu kelāmuñ

Ḳul eyler tatlu söz halk-ı cihānı
Çıkarur yahşsı söz inden yılanı

Bulur ādem söz ile iltifātı
V’ay āna kim sözünūñ yok nebātı

Dilā gel sözde biñi vü yüzi қо
Sözünī muhtaşar қıl çok sözi қо

Feşāhat mülkine olursa server
Dimişler yañılur çok söyleyen er

[4415] Dehānuñ içre dut tīg-i zebānı
Der-i fitnedür ol keşf itme anı

Çün ‘Anter oldu mevt-i Varqaya şād
Mükāfāt-ı cihānı itmedi yād

Çün āhenger düze bir tīg-i kīn-cüy
Olur dūdı ile evvel siyeh-rüy

Düze çün tīr ger tīr-i belā-şūr
İdemez toğru itmese gözün kūr

Olupdur bu meşel dillerde dāstān
Ki ‘uqqāb az yaşar kerkes firāvān

[4420] Bir olmaz sūzen ü tīg-i bürende
Biri düzendedür biri derende

Çü қatl-i Varqayı emr itdi ‘Anter
Olur fermān-pezirī ol bed-aḡter

Yaқalayup girībānını muḡkem
Amānsuz yağı gibi itdi derhem

(132a) Olup cellāda teslīm ol cüvān-merd
Derūn-ı cāndan urdı bir dem-i serd

Ne dem kim eyle itdi derd ile āh
Geh itdi tīr-i āhı göklere rāh

[4425] Ki vā-ḥayfā nigāra irmedin dest
Revān oldum cihāndan zār u ser-mest

Ġam-ı Gül-şāh ile dil-zār u nā-şād
Virür Şirīn-cānı mişl-i Ferhād

İrüp āh-ı derūnı göge yirden
Pür itdi dāmenin lü'lü'-i terden

MÜKĀLEME-İ VARÇA BĀ-ZENGĪ CELLĀD Kİ ĠULĀM-I VARÇA BŪD
VE DER HĪDMET-İ 'ANTER CELLĀD ŞOD

Meger Varḫanuñ ol zengī Ġulāmı
Ḥavāşşından iken olmışdı 'āmı

Görüp Varḫadan ihsān u ḥimāye
Ġulām-ı ġam gibi aġup hevāya

[4430] Yemen şāhına olmışdı revāne
Kesüp yolın naşib-i dām u dāne

Esir olduġı ḥāl idi Selīmūñ
Düşüp cānına ḳorḫu ol le'imūñ

Varup şeh 'Antere yazıldı cellād
İderdi ḫırmen-i küffarı ber-bād

Düşürme fikrūñi vehm ü ġümāna
Nazar ḳıl 'ayn-ı 'ibretle cihāna

Ki her işde Ḥaḫuñ bir ḫikmeti var
Nesi vardur ḳuluñ ne ḳudreti var

[4435] Geh olur bir ḳula nār u şerāre
Döner bir dem içinde sebzezāra

Ḥalīle nār-ı Nemrūd u zebāne
Gözün açınca döndi ġülsitāna

Çü Varḫa itdi cāndan āh u feryād
Göñülden şefḳat itdi añna cellād

Ḳulaġına doḳınup nām-ı Gül-şāh
Derūn-ı cānına kesmiş idi rāh

(132b) Didi kimsin kimūñçündür bu āhuñ
Ki ebr-i ġamdan olmuş tīre māhuñ

[4440] Yüzüñ nūryla dönmiş māh u ḫurşid
Lebüñ devrinde şımmış Cām-ı Cemşid

Şeb-i deycūr içinde dūd-ı āhuñ
İder tīre ruḥımı gōkde māhuñ

Ne ḥāletdür baķup sen meh-cebīne
Çeker raḥtın güneş mağrib-zemīne

Uraldan ser қаpuñda āstāne
Külāh-ı mihr irişmiş āsmāna

Cemālūñ ʔa' n iderken āftāba
Lebūñ ḥande iderken la' l-i nāba

[4445] Nedendür cānuñuñ derd-i derūnı
Yigitligūñde kıymış қаnğı ḥūnı

Nice қаnlu durur bilsem urup tīg
Duḥān-ı nāleñ itmiş göklere miğ

Baña derd-i derūnuñdan beyān it
Ṭabībe zaḥm-ı pinhānuñ 'ıyān it

Nedür aşluñ ne menzildür maķāmuñ
Nedür nāmuñ nedür 'ālemde kāmūñ

Nesin қаnğı gülistānuñ gülisin
Degülseñ gül ne bāguñ bülbülin

[4450] Bağışla baña nāmuñ қıl mürüvvet
Ki қаynar bağrum içre ḥūn-ı şefķat

Didi Varķa aña ey merd-i cellād
Saña te'şīr ider mi āh u feryād

Budur cellād olan şahşa ḥimāyet
Ki tīgın tiz ide vaķt-i siyāset

Gōñül murğına urma dām-ı tezvīr
Dem-i vuşlatdur itme ḥayrı te'ḥīr

Ne cān kim olmaya cānāna vāşıl
Ḥayāt-ı serseri aña ne ḥāşıl

[4455] Ḥayātuñ ortası rāh-ı 'ademdür
Velī 'ışķ ehline demdür қademdür

(133a) Yine biñ luḥf ile ol merd-i cellād
Dir ey ğam gülşeninde serv-i āzād

Dil ü cānuñ düşüp sūz ile nāra
Firāķ odında dönmişsin kebāba

Dilüme virdi sözüñ bir ʿaceb hâl
Hayâtum murgı ƣaldı bî-per ü bâl

Gören dir şevƣ ile yaƣıldıƣuñ sen
Tecelliden yanar vâdî-i Eymen

[4460] Ğam-ı ʿ ışƣ olmasa cânuñda ey yâr
Düşer miydüñ oda pervâne-kirdâr

Kime yâr itdüñ ʿ aƣl-ı zû-fününü
Ki böyle ihtiyâr itmiş cününü

Ne meyden çekdi cāmı ʿ aƣl-ı bî-hüş
Ki ƣılmış kendüyi böyle ferâmüş

Dilinde ʿ ışƣ odı ger itmese cā
Oda ƣapmazdı şem ʿ -i meclis-ārā

Bırakmasa eger ʿ ışƣ odına ten
Odı ƣanda bulurdu seng ü āhen

[4465] Dil ü cân itmeyince ʿ ışƣa hem-rāh
Olur mı keh-rübā cüyende-i kâh

Benüm gibi ʿ aceb dir ey cüvân-merd
Tenüñ hâkister itmiş āteş-i derd

Teb-i ğamdan gidüp tâb u tüvānuñ
Görinmez ʿ aynuña bir ƣılca cânuñ

Çün ʿ ışƣ ile tekellüm itdi cellād
Derün-ı dilden itdi Varƣa feryād

ʿ Acebdür didi ʿ ışƣuñ iltifâtı
Esîr itmiş ser-ā-ser kâ'inâtı

[4470] Gelürse gürbe ʿ ışƣ ile ƣıvāma
Getürür şîri şayda bebrî dāma

Eger ʿ ışƣ ile bulsa zerre tâbı
Şalındurmaz gözine āftâbı

Ve ger bir ƣatreye itse tecellā
Görinmeye gözine yidi deryā

(133b) Dil-i mūr olsa ʿ ışƣ ile eger yâr
Süleymāna tekellümden ider ʿ ār

Ger itse hâletini ʿ ışƣa tebdîl
Selām u hıdmet ide peşşeye fîl

CEVĀB-I VARÇA BE-CELLĀD

- [4475] Pes andan didi cellāda o meh-rū
Ola mı sende misk-i ‘ ışkdan bñ
- Hayātından çeküp ‘ aşık te’essüf
Virür ‘ ışk içre cān çekmez tekellüf
- Seni gör kim çekersin tīg-i bürrān
Mişāl-i ğamze-i hñn-riz-i cānān
- Kime irse elüñ sehm-i belādur
Kimi görse gözüñ ‘ ayn-ı ‘ anādur
- Geçenler ‘ ışk içinde cān u tenden
Bulımaya cihān içinde senden
- [4480] Ne dñr olmağdan özge kıtlu sā‘ at
Ne yüzüñ görmemekden yig sa‘ ādet
- Bu mıdur ‘ ışk içinde tavr u erkān
Virürsin dem-be-dem kıan dökmege cān
- Didi Varçaya cellād ey cüvān-merd
Uşanup cāndan urursın dem-i serd
- Ta‘ accüb itme şāhum bu siyeh-rū
Virürse misk-i ‘ ışk ile eger bñ
- Haķāretle baña kem baķma ey cān
Nihāndur zūlmet içre āb-ı hayvān
- [4485] Egerçi şuretā bir zengiyem ben
Melāmet gicesi hem-rengiyem ben
- Ķarañu geçse de ehl-i münācāt
İderler cān u dilden ‘ arz-ı hācāt
- Cihān içre idenler ‘ uzlet ekşer
Gice içre bulurlar vuşlat ekşer
- Benüm de fūrķatüm ğāyet füzündür
Şeb-i yeldādan artuķdur uzundur
- (134a) Firāķum kışşasın kılsañ eger ğüş
İderdüñ kendü hālüñi ferāmüş
- [4490] Seni gördüm unuttum kendü derdüm
Zarūri şulha geldüm yoķ neberdüm

Baňa derdüñ haber vir eyleme ‘ār
Ki şāyed yār olam olmayam aġyār

Dilüm derd-i ġamuñdan olup āġāh
Olam vādi-i ġamda saňa hem-rāh

Baňa di nāmuñ ey rūḡ-ı revānum
Ki ħalmıŝdur tenümde ħılca cānum

Dutalum ŝāḡib-i tāc u kemersin
Cihānda tıġuñ ile nāmversin

[4495] Çü feth oldı baňa genc ü tılısmuñ
Niçün pinhān idersin benden ismüñ

Huzūr-ı Haḡda var ise murāduñ
Dehānuñdan di çıksun yaḡşı aduñ

**ZĀHİR ŞODEN-İ NĀM-I VARĶA BĀ-İLTİMĀS-I CELLĀD VE ĶATL
KERDEN-İ ‘ANTER BĒ-TİĖ-İ PŪLĀD-I Bİ-DĀD**

Didi cellāda ey merd-i yegāne
Dinilmez miḡnetüm gelmez beyāna

Dimeñ ħaşd eylesem derd-i derūnum
Cihānı duta seyl-i eşk-i ḡunum

Disem nāmum saňa ne ola sūdum
Yüri ölçerme var āh ile odum

[4500] Çün itmezsin yolumda cān-feŝānī
Ne sürersin bu bī-nām u niŝānı

Ķara topraġa şal bu ḡāksārı
Cihānuñ eksük olsun bir ġubārı

Doḡundı tıŝe dut serv-i revāna
Yolup ya bāġbān atdı yabāna

Şoġuldu dut ya bir bāġuñ zülālī
Ķurudı dut ya bir tāze nihālī

Ne şor nāmum ne kāmum iḡtiyār it
Kesüp başum vücūdum ḡāksār it

(134b) [4505] Düşe ḡāk üzre çün verd-i ‘izārum
Saňa nāmum yaza ḡaḡḡ-ı ġubārum

Velī çün ŝorduñ adum ey ser-efrāz
Degül erlik kişi keşf eylemek rāz

Belî merdümlük olmaz bu arada
Seni men' itmek irmekden murâda

Adum Varğa durur mülk-i ' Arabda
Gam-ı Gül-şâh ile cânım ta' abda

Geçürdüm ' ışık içinde mâh u sâli
Gamından olmadum bir lahza hâlî

[4510] Kıpıldı gönüm ol kaşı kemâna
Belâ oklarına oldum nişâne

Düşüp ' ışık ile ney gibi vâya
Uçurdum varumı virdüm hevâya

Yiter benden saña bu deñlü ta' kı̇l
Tekâsül itme kı̇l hayr işi ta' cîl

İşitdi bu sözi çün gûş-ı cellâd
Kopardı cân u dilden âh u feryâd

Didi Varğaya ey cân u cihânum
Fidâ olsun reh-i ' ışkuñda cânım

[4515] Hayâtı naħline sen nev-cüvânuñ
Kurusun elleri el uzadanuñ

Hudâ hıfz eylesün luḫf u keremden
Dilüñ âyinesin gerd-i elemden

Ne dil kim eyleyiser kaşd-ı cânuñ
Kılıcı uğrasun boynına anuñ

Didi vü çözdü destin ol cüvânuñ
Cezâsını yitürdü haḫḫ-ı nânuñ

Revân olup gözinden kan ile yaş
Urur dâmânı gibi pâyına baş

[4520] Sürüp yüze rikâb-ı kâm-yâbın
Başına efser eylerdi rikâbın

Didi ol zengiyem ben kim virüp mâl
Selîm Şâha beni itmişdüñ irsâl

(135a) Çeküp yoluñda cânım renc ü zaḫmet
Olup âḫir şikâr-ı dâm-ı ğurbet

Uçarken nâmuñ ile bu ḫamâme
Dutuldu murğ-ı cânım bend ü dâme

- Firākuñdan boyanup göge āhum
Yitürdüm ğam seḫābı içre māhum
- [4525] Sadākatde çok itdüm rāy u tedbīr
Bozup tedbīrüm āḫir emr-i taḫdīr
Yitürdüm ḫayretümden fikr ü rāyı
Zarūri ihtiyār itdüm bu rāyı
Güzergāhuñda kıldum mesken ey cān
Biḫamdillāh ki olduñ baña miḫmān
Ger itdüm saña nā-ṣāyeste bir kār
Beni ‘afv it olur ma‘fuv güneḫkār
Kul olmasam eger bu bed-gümāna
Elüm irmezdi sen ṣāh-ı cihāna
- [4530] Yazılmasam eger bu derde cellād
Olur mıydum ḫudümüñ birle dil-ṣād
Didi vü eyledi ṣol deñlü nāle
Ki yaḫdı nār-ı ğam baĝrın çü lāle
Ne lāle eyle yandı nār-ı ‘āra
Kömürler gibi oldu ḫapḫara
Tedārük itdi andan merd-i cellād
Ḫuṣatdı Varḫaya bir tiĝ-i pūlād
Getürdi varuban bir esb-i tāzī
Ne tāzī dört ḫanatlu ṣāh-bāzı
- [4535] Biner kendü daḫı bir bād-pāya
Ṣihāb u berḫ-sūr‘at bir hümāya
Cihān bulmadan uyḫudan ferāĝı
Ḫalāṣ olmaĝa gördiler yaraĝı
Didi cellāda Varḫa ey cüvān-merd
Niçe bir devr elinden cāna bu derd
Cihān dārında toĝalı anadan
Ḫalāṣ olmadı cān u dil ‘anādan
- (135b) Döne döne düşüp derd ü belāya
Vücūdum döndi seng-i āsyāya
- [4540] Meded irürse ger ‘avn-i Ḫudādan
Demidür ḫurtula cānum belādan

Şeb-i fırsatdur olğıl baña reh-ber
Yaturken çâderinde mest ‘Anter

Cüdâ idem serini efserinden
Cihânı kırtaram şūr u şerinden

Ĥudâya şükr kim kılmışken ifnâ
Vücüdum içre cānum kıldı ibkâ

‘Aceb mi kılına Ĥağdan ‘inâyet
İrişüp olsa düşmen nehb ü ġâret

[4545] Gidüp bir kılınıñ başındaki tâc
Gedâ gibi ider bir pûla muhtâc

Geh urur mâh-ı bedre efser-i zer
Geh ider şeb-külâh-ı mihri enver

Musallağ eylese ger mûrî şîre
Gözine mihr-i ‘âlem ola tîre

İrince ‘avn-i Ĥağdan zerre behre
Urur çengel meh-i nev fîl-i dehre

Ĥabûl idüp kelâmın merd-i cellâd
Oğudı şad-hezârân âferin-bâd

[4550] Didi uyğuda iken ‘Anter ey yâr
Demidür fırsatı fevt itme zinhâr

Varupdur uyğuya çün fitne mâhum
Uyanmadın yigil kaydını şâhum

Günüm toğdı diyüben ol dil-âver
Yirinden şıçradı çün mihr-i enver

Ĥoyup yat u yarağın bir arada
Yüridi nağ‘-ı Ĥargâha piyâde

Ruğ-ı şâha o ferzâne sürüp at
O bed-kîşi ider tîğiyle şeh-mât

[4555] Dutup Mirriğveş elde kesük baş
Götürdi ayağı ol merd-i evbâş

(136a) Gice mâh ile oldı hem-‘inân ol
Seğher olmadan oldı kām-rân ol

Ĥaber almadan andan kavm-i düşmen
İrişdiler Ĥişâra Ĥurrem ü şen

Gice hem-pā olup zengī ol aya
Giderdi bile yanınca çü sāye

Ne vehm-i düşmen ü ne havf-ı a' dā
Hişāra irdiler bī-ters ü pervā

[4560]

Ḥaber virdiler ol dem şehryāra
Ki geldi Varqa irişdi hişāra

Sürürından açup per murğ-ı cānı
Sehil qaldı revān ola revānı

Serīrinden idüp kendüyi pertāb
İrişince qapuyı açdı bevvāb

Ḥarāmīler gibi ol merd-i qallāş
Gelür destinde dutmuş bir kesük baş

Didi şāhum hemīşe merd-i a' dā
Yüz ursun işigüñe bī-ser ü pā

[4565]

Qapuña luṭf ile indürmeyen baş
Dokunsun işigüñde başına taş

Yoluñda seng-rīze her dem ey cān
' Adū qanıyla olsun la' l ü mercān

Zemīni eylesün tīgüñ ḥadā' iḳ
Açılsun ḥün-ı a' dādan şaḳā' iḳ

Cihān mülkini fetḥ idüp tılısmuñ
Kesilsün kelle-i ḥün-bār-ı ḥaşmuñ

Pes andan itdi ol başı aşağa
Dir olsun düşmenüñ başı aşağa

[4570]

Ne şeh kim saña olmaz ' abd-i kemter
Kesilsün başı ger olursa ' Anter

Ne şeh kim saña itmez dilden ikrām
Yire geçsün eger olursa Behrām

Biḥamdillāh bugün ey şāh-ı gāzī
Açup per himmetüñüñ şāh-bāzı

(136b)

Uçarken şevḳ ile bī-ḥavf u pervā
Düşer çengāl-i bāz-i tığa a' dā

Teni tu' me olup bāz-ı süyūfa
Kesildi kellesi vü gitdi yūfa

[4575] Sehergehden urilsun kūs-ı şāhī
Dirilsün bir yire mīr ü sipāhī
‘ Adū ordusın idüp nehb ü gāret
Kılalum cānına zecr ü haķāret
Olnca ‘ Anterūñ mevtinden āgāh
Bırakdı şeb-külāhın göge ol māh
Şalarlar şehrūñ içine münādī
Kırilsun kūşe kūşe bezm-i şādī
Atılsun kal‘ adan top u tüfekler
Pür olsun şavt-ı ra‘ d ile felekler

[4580] Hevā yüzi düşüp sūz ile tāba
Tüfekler atılup dönsün şihāba
Per ü bāl açmadın řāvūs-ı eflāk
Yaturken ceşş-i a‘ dā mest ü bī-bāk
Sehergehden binüp ılgar ideler
‘ Adūya tāk u tahtın dar ideler

**ĀGĀH ŞODEN-İ UMERĀ-YI ‘ ANTER EZ-ĶATL-İ ŪVE ESİR ŞODEN VE
MĀL-İ İŞĀN NEHB Ū GĀRET ŞODEN**

Çü gördi ceşş-i a‘ dā bu sürūrı
Dil ü cānında kalmayup huzūrı
Yirinden şıçrayup ol kavm-i güm-rāh
Yüridi ‘ Anteri tā ide āgāh
[4585] Görürler kim yatur bī-pā vü bī-ser
Kesilmiş başı ne ser var ne efser
Ten-i şāhī varup hūn içre garķa
Götürmiş ayağı cellād u Varķa
Olur mīr ü vezīri çünki āgāh
Derūn-ı dilden itdi derd ile āh
Kılurlar nāle vü feryād u müye
Bırakup bār u büngāhı ‘ adūya
(137a) Sehergehden mişāl-i cām-ı Cemşīd
Niyāmından çeküp tīgini hūrşīd
[4590] Şalup kendüyi ceşş-i zengbāra
Bırakdı encüm ü māhı firāra

Selīm Şeh dağı atlanup ferañnāk
Yürüdi avm-i küffār üzre bī-bāk

Kesilmişdi çü başı şehlerinüñ
arada almadı yiri birinüñ

Giceden  askerinüñ var varı
Bırakdı māl ü esbāb u avarı

Aardı gözlerinüñ anlı yaşı
Arar idi alāş-ı cān u başı

[4595] Görür şahrā vü yazıda Selīm Şāh
Gürizān olmış a dā rāh u bī-rāh

Öñinde görse cüz'-i bīşezārı
Düşer biri biri üzre hezārı

Hezimetden düşüp bir özge hāle
Döner şahrāda rübāh u azāle

Şular kim yidiler zam-ı sinānı
açar a şūr-ı İsrāfile cānı

Degül şüre düşer bir avf u bīme
Yir ııtmaz meger nār-ı caıme

[4600] Bilürsin hālını şıngun çerinüñ
Ki bamaz hāline biri birinüñ

Ger olsa gürbe avfindan olur mūş
Olur şir-i jiyān olursa argūş

Şalābet kühünüñ olsa pelengi
açar bir dem durup itmez direngi

Başı üzre uçup ger itse pervāz
Görinür şeb-pere gözine şeh-bāz

Mela açsa başı üstinde ger per
Şanup  uāb anı avfindan ürker

[4605] Düşüp yola açarlar bī-ser ü pā
Görinmez gözlerine küh u şahrā

(137b) Ğubār-ı am düşüp albine mihrüñ
Görinmezdi yüzi tozdan sipihrüñ

Mübārizler elinde tıg-i elmās
İki bükilmiş idi nitekim dās

Demedler gibi yir üzre yatan ten
Ekinciler gibi yaymıŝdı ħırmen

Bu kiŝtüñ ħaŝılı bezl-i revāndur
Bunuñ her dānesi bir baş u cāndur

[4610] Gözi nūrı olup tīre ‘adūnuñ
Ziyā vü mihri olmaz ħarañunuñ

Ne ħutlu gündür eyyām-ı ħanīmet
Ne ħutsuz gün durur rüz-ı hezīmet

‘Adūnuñ cümleten mīr ü vezīri
Olur ceyš-i Selīm Ŗāhuñ esīri

Eger ħargāh u esbāb u eger māl
Ayaĝ altında oldu cümle pā-māl

Götürürlerdi kīse kīse altun
Ŗanasın ħıĝdı yirden Genc-i Ķārūn

[4615] Her altun bir açılmış verde beñzer
Ne verde genc-i Bād-āverde beñzer

Bulındı ol ħadar māl u ħazā’in
Ki cem‘ itseñ gögüñ encümle ayın

Ŗümār olsa bile zerrāt-i ħāver
Anuñ a‘ dādına olmaz ber-ā-ber

Kimesne baĝmaz idi la‘l-i nāba
Gözin açmaz idi dürr-i ħoŝ-āba

Esīr ile dolup ordu-yı Ŗāhī
Dökildi Ŗan kenār-ı baħra māhī

[4620] Behāsına niĝe Yūsuf-cemālūñ
Dökildi müjdesi virdügi māluñ

Güzeller Ŗatılurdu eyle erzān
Ŗatardı ħüb-ı Ken‘ānı Ŗan iħvān

Gezüp bāzār-ı Ŗāhīde cevārī
Bulımazdı behāsın yarı yarı

(138a) Ŗatıldı ol ħadar ħavrā vü ĝilmān
Ki görmemiş nazīrin ‘ayn-ı Rıdīvān

Za‘īf ü pīri yoĝ idi alıcı
Urup boynın deñerlerdi ħılıcı

[4625] Esîr ol deñlü olmışdı firāvān
Gezerdi nîm-nāna āsyābān

Görildi çün temāmet kār-ı   Anter
Cihānda  almadı āsar-ı   Anter

 azā def   ine oldu cānı ħandān
Kesildi şad-hezārān kebş kurbān

Boğazlandı niçe biñ gāv u üştür
Ki şahm ü laĥm ile oldu cihān pür

Olup yağmā bu fetĥ ü bu sūrūra
Ki dūřdı ĥiřře ricl-i gāv mūrā

[4630]  omayup māle cānında ta   alluĥ
İder bay u gedāya  oĥ tařadduĥ

  Adū fetĥine oldu řād u ħandān
İder tā řām olunca bezl ü iĥsān

 ü zulmet oldu mesken mihr ü māha
Durup şeh daĥı vardı ĥ  ābgāha

Gidüp dilden hirās u bîm ü  orĥu
Sūrurından gōzine girmez uyĥu

İderdi Varĥanuñ ĥālin te  emmül
Ĝam-ı   iřĥ içre  ılduĥın taĥammül

[4635] Dürüşüp anı bî-te  ĥîr ü iĥmāl
Görüp  aydın ide mülkini irsāl

Süvār idüp murād atına anı
İrişdüre murādātına anı

İN   AM U İĥSĀN-I SELĪM řĀĥ BE-VARĶA VE BE- MĀL U AĥRĪYĀN
BE-DĪYĀR-I ĥOD FİRİřTĀDEN

Seĥer çün pādřāĥ-ı mihr-i raĥřān
Serîr-i  erĥe  ıĥdı itdi dîvān

  Aĥā itdi cihāna ol  adar zer
Donandı taş aĥaĥ geydi ser-ā-ser

(138b) Ĝanî olur gōzi bay u gedānuñ
Togınca  utlu gün başına anuñ

[4640] Degül gün ger ola bir  utlu sā   at
Bilüp şükriini  ıl yıllarla tā   at

Seherden durdı gün gibi Selīm Şāh
Donandı maḳdeminden ṭāḳ u dergāh

Buyurđı kim gelüp a' yān u erkān
Durup yirlü yirine oldu dīvān

Açıldı emr-i şeh birle ḥazā'in
Dökildi ṭaşra esbāb-ı defā'in

Murādınca metā' u sīm ü zerden
'Adedsüz la' l ü elmās u güherden

[4645] Müheyyā oldu esbāb-ı 'arūsī
Cevāriden niçe Rūmī vü Rūsī

Ḳamu piste-dehān u nār-pistān
Cemāli her birinün bir gülüstān

Müzeyyen 'ıḳd-ı gevherden bünāgūş
Çekilmiş ḳavs-i müşkīn gūş-ber-gūş

Açılmış gūyiyā gül-berg-i tāze
Ne neng-i vesme vü ne 'ār-ı ğāze

Ruḥında zülfi lāle üzre 'anber
Ḳulağında aşılmış lü'lü'-i ter

[4650] Daḥı niçe gulām-ı fitne-engīz
Gözi merdümleri cellād u ḥūn-rīz

Külāh-ı la' l başında çü lāle
Cemāli bāğına olmuş ḥavāle

Külāhuñ çevresinde tār-ı kākül
Bitürmiş lālenün altında sünbül

Teni üzre ḳabāhā-yı ḳaşab-reng
Çü gonçe nāzük [ü] çün ney-şeker teng

Dutup mūy-ı miyānını kemer zer
Aşılmış bir ḳılına biñ dil ü ser

[4655] Niçe esb-i kemer-gerden ḥoş-endām
Geçer meydān-ı çerḫi itmez ārām

(139a) Tenīne sāye şalsa tāziyāne
Ḳarasın görmeye çeşm-i zemāne

Çü vahşı gör [ki] şahrāda tek-āver
Çü murğ-ābī biḥār içre şināver

Niçe üstür kamu şāhib-şükūhān
Ser-ā-ser pūşte pūşt u kūh-ı kūhān

Ḳanā' at ehli gibi kamu kem-h̄'ār
Çü aşhāb-ı taḥammül bār-ı ber-dār

[4660] Ḳılur [ol] ḳat' -ı zīn idüp tevekkül
Yise ḥār olur idi sūnbül ü gül

Cihān meydānınuñ şahrā-neverdi
Ḥadī şevḳıyla gitmiş ḥ'āb u ḥurdı

Niçe mefreş tolu şevb-i kirāmı
Kimi Rūmī vü Mıṣrī kimi Şāmī

Niçe niçe güherhā-yı dıraḥşān
Kimi yāḳūt u kimi la' l-i raḥşān

Niçe ṭabla tolu misk-i Tatārī
Niçe yük ' anber ü 'ūd-ı Ḳumārī

[4665] Temāmet yüz deve yüki ḳumāşı
Virür yanınca bir niçe ṭavāşī

Daḥı dört yüz nefer ḥavrā vü ḡilmān
Yüzini görse cān virürdi Rıḍvān

Yanınca ḥıfz için biñ daḥı ādem
Ḳoşup gönderdi ol şāh-ı mükerrrem

Bu şevḳ ile gidüp menzil-be-menzil
Diyār u mülkine baḡladı maḥmil

Çeker oldu bu esbāb u ṭavarı
Tesellī bulmayup eylerdi zārī

[4670] Dil ü cānı ider idi şehādet
Ki yoḳdur tāli' i üzre sa' ādet

Sezerdi ḳalbi kim bu devr-i eyyām
Ki bir oyun salar aña ser-encām

Cihānda ḳurtulup derd ü belādan
Ki eymen oldu dehr-i bī-vefādan

(139b) Urur mı rāst bir tīri kemāna
Ger itmeye seni aña nişāne

Cihānda bitmedi bir serv-i şimşād
Ki ola erre-i devrāndan āzād

[4675] Dilinden maḥv idüp zevk u sürürü
Teninde yoğ idi kaç'â huzûrî
Kişinüñ ṭālî'inde olmasa fer
Taş olur kîsesi içinde gevher
Murâdı üzre devr itmese gerdün
Belâ vü derdi olur her gün efvün

ḤABER YÄFTEN-İ MUḤSİN ŞÄH ZE- ZİBÄ-Yİ GÜL-ŞÄH-I DİL-FİRÛZ
EZ-BÄZERGÂN-I ḤOD VE 'ÂŞIK ŞODEN-İ EZ- ÄFTÄB-I
CİHÂN-SÛZ

Olan bu dâstân-ı 'ışka vaşşâf
Kılup söz pütesinde kalbini şâf
Dimiş kim mâhveş bir mîr-i 'âlî
Geçerdi şehri Şâm içinde vâlî
[4680] Seḥâsından mişâl-i mihr-i enver
Ġanî idi gedâ itmez idi cer
Ne 'ahdinde var idi ḥavf ile bîm
Zemânında ne muhtâc-ı zer ü sîm
'Aṭâ itmiş idi bâc u ḥarâcı
Ġanî itmiş idi muhtâc u acı
İderdi mihr ile ol şâh-ı fâ'ik
Cihânı âb-ı 'adlinden ḥadâ'ik
Cihân cūdından olmuş râmı anuñ
İşi ihsân Muḥsin nâmı anuñ
[4685] Meger bir gün çü şubḥ-ı zindegânî
Neşât-efzâ şan eyyâm-ı cüvânî
Zuhûr idüp behâr-ı 'âlem-efrûz
Açardı nâfesini bād-ı nev-rûz
Seḥer aşdâf-ı ebr-i nev-behârı
İderdi lü'lü'-i terden nişârî
Nesîm olmuş çiçekden 'anberin-bû
Pür olmuş sebze-i terden leb-i cû
(140a) Gül-i gülzâra bağlandı ḥamâ'il
Düzildi şeb-nem-i gevher-şemâ'il

- [4690] Çekerdi hancerin bîd-i güherdâr
Olurdu yâsemen üzre güher-bâr
- Şebistândan çıkardı gonçe-i ter
Nişâr iderdi şeb-nem aña gevher
- Görüp bâğ içre gül-geşt eyledi bād
Nesīmāsā çiçekler oldılar şād
- Görür Muhsin cihān döndi cināna
Dili meyl itdi seyr-i gülsitāna
- Diline kār-ı ‘âlemden ferāğı
Virüp geşt itdi bir dem bâğ u rāğı
- [4695] Pes andan eyle kıldı emr ü fermān
Kurıldı bâğ içinde tāk u eyvān
- Gelüp bülbül gibi muṭrib hurūşa
Şürü‘ oldı binā-yı ‘iṣ u nūşa
- Yanınca bir niçe hāş u nedīmi
Ġam-ı cānān gibi yār-ı kadīmī
- İçerler dest-i sāķīden çü bāde
Getürdi bildügin her kişi yāde
- Gönülden ref‘ için bār-ı melālī
Añıldı her yirüñ şāhib-cemālī
- [4700] Ne yirde cem‘ olursa bāde vü nāy
Kopar ol meclis içre nāle vü vāy
- Şerāb u sāz olunca bir yire yār
Sürūd-ı ‘iṣk ider cān u dile kār
- Ruḥ-ı ḥūb u mey-i la‘ l ü cüvānī
Bunuñladur cihānda kām-rānī
- Dilini ādemüñ menzil ider ‘iṣk
Göz açmaz ‘āleme ġāfil ider ‘iṣk
- Dilinde kalmaz endūh-ı selāmet
Gözine kāh olur kūh-ı melāmet
- [4705] Hilālāsā ider kaddin ḥamīde
Şafaķ olur gözine ḥūn-ı dīde
- (140b) Düşer ‘iṣk ile cānı sūz u tāba
Dili meyl eylemez ḥurd ile ḥāba

Niřān-ı baht-ı bīdārıdur ol h̄āb
Görinse saña bir mihr-i cihān-tāb

Dilüñ hurrem lebüñ pür-ḥande olur
Yüzi gibi günün ferḥunde olur

Yağar şem‘ -i ruḥı cānuñ nihānī
İder anuñla rüşen mülk-i cānı

[4710] Olur devlet şabāḥı saña reh-ber
Virür şevket nesim-i rüḥ-perver

Dilüñde ḳalmayup şabr u ḳarāruñ
Gider elden ‘ inān-ı ihtiyāruñ

Bakup mihr ile bir ḳaşı hilāle
Vücüduñ mihrin irgürür zevāle

Yüzün görseñ gider tāb u tüvānuñ
Lebüñ añañ gelür ağızına cānuñ

İdersin k̄u-be-k̄u ‘ azm ü şitābı
Dökersin ḥūnı dilden gözden ābı

[4715] Düşince ehl-i ‘ işḳuñ cānına cūş
Felātun olsa itmez pendini gūş

Çü şeh gūş eyledi bu ḥoş maḳāle
Diledi vāḳıf ola ḥasb-i ḥāle

Metā‘ -ı ḥüsnini her bir diyāruñ
Ḥuzūrında didiler şehryāruñ

ŞIFAT-I ḤUBĀN-I SEMERḲAND U BUḤĀRĀ

Biri didi Semerḳand u Buḥārā
Olur dil-berleri anuñ dil-ārā

Olur ‘ uşşāḳına her meh-liḳānuñ
Ziyā-yı ḥüsni mihr-i ‘ ālem-ārā

ŞIFAT-I ḤUBĀN-I ḤİTĀ

[4720] Birisi didi yād idüp Ḥiṭāyı
Anuñ dil-berleri olur ḥaṭāyı

(141a) Vişāli cānuña cānlar bağışlar
Ḥuşūşā ide vuşlatda ‘ aṭāyı

ŞIFAT-I HÜBÂN-I ÇİN Ü MÂÇİN

Birisi didi hûb-ı Çîn ü Mâçîn
Perişân itse sünbül gibi saçın

Dimâğ-ı 'âlemi eyler mu'atţar
Nitekim bûy-ı müşk-i nâfe-i Çîn

ŞIFAT-I HÜBÂN-I HORĀSĀN

Birisi didi hûbân-ı Horāsān
Vişālin görmez 'ömri içre insān

[4725] Taşavvur eyleme sen anı 'aşık
Dil ü cān virmek ile ola āsān

ŞIFAT-I HÜBÂN-I BULĠGAR U RŪS

Biri zıkr eyledi Bulġar u RŪsı
Biri dahı Fireng ü ÜngürŪsi

Ġazāl-i Çîn gibi ol dil-rübālar
Yürür bir yirde alay u sürŪsi

ŞIFAT-I HÜBÂN-I HŪTEN

Biri didi güzel hûb-ı HŪtendür
Gözi merdümleri 'ayn-ı fitendür

Lebi ġonçe 'izārı verd-i ġandān
Yüzi berg-i semen ya yāsemendür

ŞIFAT-I HÜBÂN-I ŞĀM U 'IRĀĶ

[4730] Biri yād eyledi Şām u 'Irākı
Güzeldür didi bunlar ittifākı

Cihān kim menzili āġir fenādur
Ķucan bulur buları 'ömr-i bākı

ŞIFAT-I HÜBÂN-I RŪM

(141b) Biri dir zıkr idüp hûbân-ı RŪmı
Semā-yı ġüsnŪñ anlardur nŪcŪmı

Dil ü cān mŪlkini ġāret iderler
Gözi merdümleri itse hŪcŪmı

ḤABER DĀDEN-İ TĀCİR EZ-ZĪBĀ-YI ḤÜSN-İ GÜL-ŞĀH

Şehūn bir tĀciri var idi ey yār
Cihān kārından olmuşdı ḥaberdār

[4735]

Virüp şeh aña māl-i bī-nihāyet
Yidi iqlīme eylerdi ticāret

Yükini dutmuş idi sīm ü zerden
Ne zer yāqūt u elmās u güherden

Sefer idüp o yıl ol merd-i tĀcir
Diyār-ı Ka' beye oldu muhācir

Gelürken yolu uğrayup Yemenden
Ḥaber almışdı ol gönçe-dehenden

Güzer eylerken ol illerde nā-gāh
Görinmişdi aña ruḥsār-ı Gül-şāh

[4740]

Temāşā eyleyüp ḥüsn ü cemālin
Ḥaḳīḳat bilmiş idi vaşf-ı ḥālın

Bu meclis içre ḥāce ḥāzır idi
‘Uyūn-ı ḥayret ile nāzır idi

Gelüp yādına Gül-şāh-ı dil-efrüz
Ḳopardı ḥāceden āh-ı ciger-süz

Didi şāha dilūn ferḥunde olsun
Ḳapuñda pādşehler bende olsun

Ticāretle olup ‘ālemde seyyār
Cihānı devr itdüm mişl-i pergār

[4745]

Yidi iqlīme seyr itdüm çü seyyāḥ
Yidi deryāyı geşt itdüm çü mellāḥ

Gezerdüm ‘ālemi bī-ḥavf u bī-bīm
Atum oynagı idi heft iqlīm

(142a)

Güzer itdi yolum bir mülke nā-gāh
Ṭulū‘ itmiş güneş yirine bir māh

Çeküp ser mihr-i ḥüsn-i āsmāna
Ziyā-yı mihrini şalmış cihāna

Güneş çekmiş ruḥından çeşmine mīl
Felek geymiş saçından cāme-i nīl

[4750] Begi beydaqları şalsa eger at
Felek naṭ'ında ḥurşīdi ider māt

Diyār-ı Ka' be içre toğmış ol mäh
Şaçı Ḥaccāc 'uşşāka keser rāh

Benī Şeybe dinilür bir kabīle
Ser-â-ser şāhib-i ḥulḳ-ı cemīle

Emīr olmuş bu kavme iki qardaş
Sürüp ḥoşlıqla dünyāda uzun yaş

ŞIFAT-I HÜMÂM

Ululukla bulup nām-ı Hümāmı
Ulusunuñ Hümām olmuşdı nāmı

[4755] Cihān bāğında naḥl-i mu' teberdür
Dıraḥt-ı cūd u eşmār-ı hünerdür

Kemān-ı tenden atup tīr-i cānı
Revāndur herkese rūḥ-ı revānı

ŞIFAT-I HİLÂL

Kiçisinüñ Hilâl olmuşdur ismi
Mürüvvet gencinüñ cismi tılısmı

Qomışlar bulup isminde celāle
Hilâl ismini ol qaşı hilāle

Direm-rīz olsa ger ol şāhib-i ḥayy
İderdi cūdı nām-ı Ḥātemi tayy

[4760] Gelüp şulbinden anuñ bir yüzi mäh
Zemān-ı mihr ü mähı kıldı kütāh

Güneş mihr-i ruḥı şermendesidür
Qamer eksük gedük bir bendesidür

(142b) ŞIFAT-I ḤÜSN-İ GÜL-ŞĀH ḤASED-ENGİZ-İ MİHR Ü MĀH

Şeb-i zülfinde yüzi bedri meh-tāb
Cihān dil-berleri yanında şeb-tāb

Güzeller şehse ol murğ-ı hümādur
Bu mihr anlar kamu necm-i Sühādur

- Cebîni maṭla^ç-ı şubḥ-ı sa^ç âdet
Şeb-i ğaybe ruḥı rûz-ı şehâdet
- [4765] Yüzünüñ mâhı gün gibi ^çıyândur
Ḥased-engiz-i ḥübân-ı cihândur
- Yüzine virse ger zîb ü nigârî
Olur gün ruḥları âyinedârı
- Libâsı ḥil^ç at-ı luṭf-ı İlâhî
Başında tâcı ferr-i pâdşâhî
- Cemâli ḥüsn-i ḥübânı ider güm
Mişâl-i pertev-i ḥurşîd ü encüm
- Çü şem^ç-i encümen şevketle mümtâz
Miyân-ı cem^ç-i şem^ç âsâ ser-efrâz
- [4770] Ruḥında zülfi düşmiş piç ü tâba
İrişmiş miske bû nûr âftâba
- Bırakmışdur ridâ-yı ḥüsni ber-düş
Fidâ-yı ḥâk-pây-ı şad-ridâ-püş
- Boyına ^çaql-ı fikret-pişe irmez
Kemâl-i ḥüsnine endişe irmez
- Melâḥat bâğınun tâze nihâli
Leṭâfet sebzezârınun ğazâli
- Şu^ç â^ç-ı ḥüsni nûr-ı dîde-i dil
Ferah-baḥş ten ü ğam-ı dîde-i dil
- [4775] Leb-i la^ç li Bedaḥşân ile hem-ser
Dişi lü'lü'-i lâladan daḥı ter
- Boyı serv-i dil-ârâ gibi ra^ç nâ
Yüzi gül-berg-i terden daḥı zîbâ
- Ne adın añmağa var kimsede tâb
Ne ^çayn-ı ^çaşıka ^çışkı ḳomış ḥ^çâb
- (143a) Leṭâfet birle ḳaddi şâhsârı
İder şermende serv-i cüybârı
- Şaçınun miski almış nâfeden bû
Ḳurudup ḳanını itmiş siyeh-rû
- [4780] İki zülfi dü-Hindû-yı resen-sâz
Olur şimşâd ḳaddinde resen-bâz

Yüzi Firdevs bāğından nümüne
Açılmış gonçe güller güne güne

Meger teşhîr için bāğ u behâra
Bırakmış fülül-i hâlini nâra

Ya urmuş haddine hâli nişâne
Ya girmiş zengi-beççe gülsitâna

Zenehdânındaki dürc-i nebâtî
Pür itmiş içine âb-ı hayâtı

[4785] Qarâr-ı cân u dildârında nâ-yâb
Ki bir yirde görünür çâh u gird-âb

İki pistânı iki kûbbe-i nûr
Yağod iki habâb[1] ‘ ayn-ı kâfûr

Bitürmişdür meger ol bāğ-ı pür-bâr
Nihâl-i tâze üstinde iki nâr

Yağod ta‘vîz için ol dil-rübâya
Götürmüş mihr ü meh destin du‘âya

Teninde her tamar anuñ şafâdan
Görünür rişte gibi keh-rübâdan

[4790] Perî-rûlar yaqup cândan sipendi
Dil ü cândan düzer ta‘vîz-bendi

Kefi râhat-dih-i her miñnet-endîş
Urur merhem görüp bir şahş-ı dil-rîş

Elinde olmuş engüştü kalemler
Çeker levh-i dile rengin rakamlar

Ger itse zûr-pençe mâha ol şâh
Şınurdı pençesinden punçe-i mâh

Sürünü mişl-i kûh-ı sîm-i sâde
Ve yâğod şirdür câm-ı şafâda

(143b) [4795] Dü sâk-ı hâmil-i genc-i sürünü
Binâ-yı hüsniñün sîmîn sûtünü

Ꞑıř' a

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

Milket-i hūsn ü cemāli kıřmet itdükte Hūdā
Hindu-yı zülfine bařř olmuşdur anuñ mülk-i Çin

Ruşları řevķında ser-gerdān olup mihr ile māh
Dişleri nazmında řayrān oldu ' aķl-ı hurde-bin

Meşnevi

Yüzinden almasa ger feyz-i nūrı
Dil-i āyinenüñ gitmez fütürü

Kef-i pāyı olupdur eyle nāzük
Reviřde her ne deñlü olsa çāpük

[4800] İderse çeşm-i ' aşık üzre ger cā
Olur pür āb ile andan kef-i pā

Melāřat tařtınuñ mesned-nişini
Feřāřat mülkinüñ řāřib-nişini

Zarāfet bezminüñ şirin-keāmı
Leřāfet bāřınıñ kebg-i hırāmı

řalup hūśni cihān mülkine pertev
Geyer her gün başına ĥil' at-ı nev

İki kez bir yaķadan çekmeyüp baş
O meh her gün olur bir burcdan fāř

[4805] Yüzine dökmemiş kimse meger şu
Ayaşına meger dāmen urur rü

Dehānından kimesne almamış kām
Meger devrān ile şanlar yudup cām

Cihānda görmege bulmadı çāre
Yüzi māhın meger çeşm-i sitāre

Meger zülfine olmuşdur müyesser
Düşüp ayaşına geh geh ura ser

şaçına atmamış kimse niřāne
Meger yüz luşf ile dendān-ı řāne

(144a) [4810] Zenaş-sibine meřřāta açup müşt
Lebine ney-şeker şunmamış engüşt

Cemāli bāġı olmış reşk-i gülzār
Gül-i ruhsārına el şunmamış ħār

Cihāna mihr-i ħüsn ile virüp tāb
Ruġı kılmış şeb-i deycūrı meh-tāb

Nihāl-i serv-ķaddine hevādār
Peri-rūlar işiginde perestār

Ruġı gülden olur dāmen-keşide
Ki gül gülşende der-dāmen-deride

[4815] Olur nergisden ol pūşide-ruhsār
Ki nergis oldu gülşende ķadeh-ħār

Yürimez toġsa gökde mihr ile māh
Ki tā olmaya sāye añna hem-rāh

Çeküp ķāmet mişāl-i serv-i şimsād
Olur cāndan ġulāmı serv-i āzād

İdüp zülf-i dil-āvizini zencir
İder zencirine dünyāyı naġçir

Nażar kılsañ ger ol ħür-i cināna
Görürsin ħüsn-i Yūsufdan nişāne

[4820] Tebessümden lebi la' li şeker-riz
Tekellümden dehānı şekker-āmiz

Yüzi gülzārı reşk-i cennet ü ħür
Dem-i ħande şüreyyādan döker nür

Olupdur ħüsn ile ol ķaşları māh
Şeh-i ħübān-ı 'ālem adı Gül-şāh

Çü Muġsin diñledi işbu cevābı
Dilin yaķdı maġabbet sūz u tābı

Ne dil tenden gidüp tāb u tüvānı
Oda yandı ser-ā-ser cism ü cānı

[4825] Dil ü cānına şaldı mihr pertev
Ķulaķdan 'āşık oldu mişl-i Ħusrev

Ne Ħusrev 'ışık ile Ferhāda döndi
Şadā-yı ney gibi feryāda döndi

(144b) Ne ney 'ışık ile başladı sürüda
Ķulaķ çekdürdi meclis içre 'üda

Kolayına degüldür mübtelâlar
Başına geldügi bunca belâlar

Degül Ferhâd u Mecnûn u Vefâda
Ne yirde irdi ‘ ışk ehli murâda

[4830] Ne neng ü nâm u ne ‘âr ile gitdi
Cihândan hasret-i yâr ile gitdi

Çekerler gözlerine sürme-i nâz
Olurlar cânuñ için nâvek-endâz

Nazar kılsañ bakup her hadd-i gül-gün
Dil ü cânuñı eyler garğa-i hün

Ne umarsın o dendân-ı düerderden
Pür ider dâmenin lü’lü’-i terden

Yüzi üstinde miskîn-hâl-i dil-keş
Sipendâsâ urur cânuña âteş

[4835] Ruḥında ‘anberin gîsü-yı dil-bend
İder her bir kılı cân riştesin bend

Olaydı ehl-i ‘ışkuñ neng ü ‘ârı
Ölürse añmayaydı nâm-ı yârı

TEDÂRÜK KERDEN-İ BE-ŞÂH MUHSİN BERÂ-Y-I SİTÂDEN-İ GÜL- ŞÂH-RÂ VE REFTEN-İ BE-ŞÜRET-İ BÂZERGÂNİ

Çü çekdi şâh-ı Şâma tâ-be-âḥir
Metâ‘ -ı ḥüsn-i Gül-şâhı o tâcir

Didi ger gönderürsem aña kâşid
Metâ‘ -ı iltimâsum ola kâsid

Düşüp andan dilüme kibr ü kîne
Çıka Ye’cüc-ı fitne yir yüzine

[4840] Ve ger çeksem aña ḥiddetle ‘ asker
Muḳarrer ḥarbüme gelmez ber-â-ber

Ḳalınca bî-mecâl u şabr-ı nâ-çâr
Dutar ḥavfumla râh-ı deşt ü kühsâr

(145a) Gerekdür rıfḳ ile dutam ben añı
Çıkarur yahşî söz inden yılıanı

Varınca yüze ‘unf ile şavaşur
Göremez pârsun dirler yavaşur

- Ezelden resmdür vaḥṣī ṭoḡanuñ
Alurlar evvel uyḡusını anuñ
- [4845] Çeker zulmetle başını külâha
Olur lâ'ik̄ konar bâzū-yı şāha
- Şikār olduḡda ḡurduñ tünd-ḡūsı
Ḳılur şaydına evvel çāplūsı
- Revādur her işe bir dürlü tebdīr
Düşer rıfḡ ile dām u şayda naḡçīr
- Muḡarrer itdi bu ḡālī ḡatında
Vara ol ile tācir şūretinde
- Dil-i şāha virür ıḡḡı zārūret
Olup tācir ider tebdīl-i şūret
- [4850] Geh olur āteş-i ıḡḡ ile ey cān
Olur külḡan maḡarr-ı şāh-ı devrān
- Gözine girmeyüp Firdevs bâḡı
Olur külḡan bucaḡında yataḡı
- Çıḡarup biñ deve yūki metā'ı
Girüp bâzār-ı ıḡḡa oldı sâ'ı
- Niçe şandūḡ içi ṭoṭolu ey cān
Dür ü yāḡūt u la' l elmās u mercān
- Alup biñ baş ḡilmān u cevārī
Getürür bi'-aded müşk-i Tatārī
- [4855] Yanınca yüz ṭoy ile esb-i tāzī
Uçarlar ḡuş gibi ger itse bâzī
- Çıḡardı askerinden itdi fermān
Müsellaḡ merd-i şīr-efḡen hezārān
- Bu şūretle gidüp menzil-be-menzil
Ceres feryād idüp efḡān ider zil
- Şütürbānlar el urdılar mehāra
Giderlerdi ḡatup leyli nehāra
- (145b) Beriyye beglerinden irdüḡine
Dökerdi māl u esbāb u ḡazīne
- [4860] Ḳılur ol deñlü luṭf u cūd u iḡsān
Seḡāsından ider mūrı Süleymān

Çeker anlar daḥı idüp ri' âyet
Hedâya bi-ḥad u yahşî ziyâfet

Ne menzilde nüzûl itse o bedr ay
' Arab qarşu gelürdi alay alay

Ḳabâ'il içre oldı adı mezkûr
Ki bir tâcir gelür cûd ile meşhûr

Ne yire uğrasa bay u gedâya
İder mālından iḥsân u ḥimâye

[4865] Seḥâsı oldı dillerde müsâvî
Benî Şeybe içinde vardı çavı

Nesîmâsâ geçüp deşt ile tağı
İrişdi ol yire kırdı otağı

Ḥaber virdiler ol demde Hilâle
Güşâde kıl dil ü cânın çü lâle

İrişdi ḳatuña ol merd-i tâcir
Gözün aç kim uludur bu müsâfir

İşidüp anı istiḳbâle çıkdı
Felâḥ u devlet ü iḳbâle çıkdı

[4870] Didi hoş geldün ey şâh-ı mükerrerem
Müsâfir olmasa zâtuñdan ekrem

Yiterdür çeşmüme ey yâr-ı cânî
Ayağun tozı kuḥl-i Isfahânî

Hümâsın sâye-i devlet getürdün
Baña yirden göge minnet getürdün

İder Muḥsin daḥı i' zâz u ikrâm
Dükel i' zâz u luḥf u cûd u in'âm

Çü irdi ḥayme-i gerdün-mişâle
Hezârân luḥf ile didi Hilâle

[4875] Ḳadem-rence kırup ingil otağa
Elümüz girsün ey şeh bir çanağa

(146a) Ne buyursañ girü efgendenem ben
Yüzi yirde ḳuluñam bendeñem ben

Hilâle itdi ol deñlü temelluḳ
Ki kıldı cân ile dilden ta'alluḳ

Pes andan çekdi ol deñlü metâ¹
Dil ü cāndan zārūrī oldı dā¹

Utandurdı anı in¹ ām-1¹ āmı
¹ Aṭā destin öpüp virdi selāmı

**ZİYÂFET KERDEN-İ HİLÂL ŞÂH-I ŞÂM-RÂ VE TA¹ ZİM Ü TEKRİM
KERDEN-İ ÂN ŞÂH-I FELEK-KÂM-RÂ**

[4880] Seher çün mizbân-i mihr-i gerdün
Fezâ-yı dehre yaydı süfre vü hûn¹⁶²

Cihâna bezl için h̄¹ân-1 kerîmi
Simâṭ olmuş idi çerhûn edîmi

Döşendi nüh simâṭ-1 çerḥe ni¹ met
Virildi kâse-i encümle zînet

Sebîl oldı temâmet ins ü cāna
Ne ins ü cāna hep cümle cihâna

Naşîbi irişüp vaḥş u tıyûruñ
Ne vaḥş u ṭayr belki mâr u mûruñ

[4885] Benî Şeybe daḥı ṭurdı seherden
Ziyâfet kaydını gördiler erden

Ḳurup şahrâlara çetr ü otaḡı
Donatdı ḥaymelerle bâḡ u rāḡı

Nihâlîler dönüp bustân u bâḡa
Otaḡ u ḥaymeler bir ḡarlu ṭaḡa

Kesildi ol ḡadar aḡnâm u berre
Şümâra gelmez idi mişl-i zerre

Boḡazlandı şu deñlü gāv [u] üştür
Ki oldı şahn-1 şahrâ hûn ile pür

[4890] Çü ḥâzır oldı esbâb-1 ziyâfet
Olındı şâh-1 Muḥsin h̄¹âna da¹ vet

(146b) Varup biñ¹ izzet ile ḡavm-i eṣrâf
Hedâyâ-yı du¹ âyı itdi ithâf

Didiler ey şeh-i ferḥunde-aḡter
Virürken nûr-1 ḥurşid¹ âleme fer

¹⁶² Anlam gereḡi “h̄¹ân” olmalı ancak imla ve kafiye “hûn” okumayı gerektirdi.

Cihāna bezl iderken mihr̄i envār
Varur beyt-i gedāya eylemez ʿār

Eger gündüz güneş gice kamerdür
Der-i bay u gedāda der-be-derdür

[4895] Der-i bay u gedāyı tā şebengāh
Ḳudūmiyle müşerref eyler ey şāh

N'ola ger ey şeh-i ḥurşīd-pāye
Gönül alçaqlığın itseñ çü sāye

Dil ü cāna virüp mihrūñle envār
Kemāl-i cūd-ı luṭfuñ itseñ izhār

Ten-i bīmārumuz eyle ʿiyādet
Ki oldur zātuña ʿayn-ı ʿibādet

Ḳadem-rence buyur ey şāh-ı eşref
Ziyāfet-ḥānemüz eyle müşerref

Ḳıṭʿa

[mefāʿ ilün mefāʿ ilün mefāʿ ilün mefāʿ ilün]

[4900] Güneş gibi yüzün nūrı idüp dil mülkini rüşen
Bu şeb beytü'l-ḥızānumda ne ṭañ aḥşamlasañ māhum

N'ola āb-ı revān gibi gönül alçaqlığın itseñ
Süleymān zayf olup mūra nüzül itmiş durur şāhum

Meşnevi

Şehūñ luṭf ile bu elfāz-ı mevzūn
Doğındı gūşına çün dürr-i meknūn

Dil ü cān ile oldı şād u ḥurrem
Süvār oldı hemān ol şāh-ı ekrem

Öñince ḳulları biñden ziyāde
Kimi atlu gidüp kimi piyāde

[4905] Girüp cevlān-ı raḥş ile otağa
Yüridi nitekim ṭāvūs bāğa

(147a) Geçüp şadra oturdı ol cihān-gīr
Semāda āftāba itdiler yir

Dilinden refʿ için gerd-i melāli
Ḳıgırdı yanına aldı Hilāli

İdüp birbirine luḫf u ḫimāye
Biri mihr idi gūyā biri sāye

Düzildi karşuya ğilmān u vildān
Nukūş-ı deyrveş bī-‘ aḫl u bī-cān

[4910] Muğanniler şurū‘ idüp sürūda
Virürler gūş-mālī çeng u ‘ūda

Doğındıgınca şavt-ı rüh-efzā
İderdi cān u dil mülkini yağmā

Pes andan soñra çekdiler ta‘āmı
Şalā oldu dirildi ḫāş u ‘āmı

Qazanlardan çıkup ḫān-ı firāvān
Tenūr-i Nūḫdan şan çıqdı ṫūfān

Dolup encüm gibi ni‘ met sipihre
Çörekler döndi ḫurş-ı māh u mihre

[4915] Yıgılmışdı şu deñlü yağlu kāhı
Şan indi yire çerḫūñ mihr ü māhı

Ḥasedden görse ḫānın Ḥātem anuñ
Qopardı başı üzre mātem anuñ

Münādiler idüp ḫāna şalāyı
Ziyāfet itdiler yoḫsul u bayı

İrüp hengām-ı şeb oldu işāret
Virildi da‘vet ehline icāzet

Nüzül itdi çü gün mağrib-zemīne
Varur bunlar daḫı yirlü yirine

[4920] Melik Muḫsin ki işi āh idi hep
Buñalmaḫdan ğaraż Gül-şāh idi hep

Gözi yaşını döndürmişdi seyle
Bilimezdi kimi ide vesīle

Bir iki gün durup āsāyiş itdi
Gelüp her gidene baḫşāyiş itdi

(147b) Qaçan yād itse ol ḫaşı kemānı
Atılır tır-i pertāb idi cānı

Nigāruñ ‘ışḫına bay u gedāya
Virürdi istedügin yoḫ behāya

[4925] Gelüp sîm ü zer ü la' l ü güherden
‘ Arab kavmi çekerler idi cerden

**DER-İ ĞĀST KERDEN-İ MUHSİN GÜL-ŞĀH-RĀ EZ-HİLĀL VE
FİRİSTĀDEN-İ HEDĀYĀ EZ-ESBĀB U MĀL**

Pes andan itdi Muhsin eyle tedbir
İder da' vet ' Arabdan bir niçe pîr

Açup gencin çıkardı niçe esbâb
Ser-â-ser bî-miṣāl ü miṣli nâ-yâb

Çıkardı niçe niçe kîse-i zer
Ki virür ḳalbe ḳût u cānuña fer

Çıkardı bî-' aded yāḳût u elmās
Ki görmemiş miṣālin dîde-i nās

[4930] Getürdi on toy ile esb ü ester
Ser-â-ser çulları aḳmiṣe-i zer

Getürdi nāfeden niçe ḳatârı
Ḥarîr ü zerle zeyn olmuş mehârı

Niçe ṣandūḳ içi pür-' üd u ' anber
Ḥisāba gelmez idi misk-i ezfer

Ya niçe niçe ḡilmān u cevārî
Ruḥı verd ü ṣaçı müṣk-i Tatārî

Ḳılur yüz luḫf ile i' zāz u terkîm
Bu esbâbı ider bunlara teslîm

[4935] Didi varuñ Hilāle minnet eyleñ
Erenlerden recâ-yı himmet eyleñ

Hezārān ' özr ile efgendesinden
Selām u ḥıdmet idüñ bendesinden

Ḳabül-i luḫf ile ṣermende itsün
Ḳapusında bir ednâ bende itsün

Fidā olsun aña bu ḳuşca cānum
Sebîl olsun yolına ḥān u mānum

(148a) Dimezven gökde mihr ü mähı virsün
Yüzi mihr alnı mäh Gül-ṣāhı virsün

[4940] Ben aña ṣulḥa geldüm yok ṣavaṣa
Degül māl ü fidā-yı cān u başa

Dilümde kalmadı tedbîr-i ' ışkı
Tağıldı boynuma zencîr-i ' ışkı

Akıtdum aluban bir şemme bûyın
Gözüm merdümlerinüñ yüzi şuyın

Tenüm tâb-ı gamından hâke şaldum
Şadâ-yı nâlemi eflâke şaldum

Çü vardı kâşîd-i Muhsin Hilâle
Ki teklîf ide bu emr-i muhâle

[4945] Kabûli olmadı bu söz Hilâlün
Yüzine bakmadı esbâb u mâlün

Didi dünya tolusı virse ger zer
İrişmez sem' üme bu şavt-ı enker

Ne zer pür itse kûyını güherden
Murâdın almaya bu la' l-i terden

Ne tâcir ger ola hurşîd-i hâver
Zülâl-i vaşlı itmeye lebin ter

Pes andan def' ü ref' için melâli
Varup hatunına ' arz itdi hâli

[4950] Kumâş u at u esbâb u güherden
Ser-â-ser la' l-i nâb u sîm ü zerden

Hedâyâsın kamu ' arz eyledi hem
İşidüp hatun anı oldu epsem

Bu işden düşdi kalbine tahayyür
Pes andan itdi bir lahza tefekkür

Hilâle didi ey merd-i yegâne
Bu işe var mıdur ' özr ü behâne

Dilüm sevdi benüm ol pādşāhı
Virem bu gice dilerse bu māhı

[4955] Hilâfumca idüp bir dahı tedbîr
Şağın bu kâr-ı hayrı itme te' hîr

(148b) Bu söz doğındı çün sem' -i Hilâle
Derûnından kopup feryâd u nâle

Didi hatuna ey bî-mihr ü bî-dād
Belâ-yı Varqayı itmez misin yād

Niçün bed-mihr olup ey bî-vefâ sen
Görürsin ğayrıya anı revâ sen

Bakup bu tâcirüñ mâl ü menâlin
Unutduñ Varğa-i bî-çâre hâlin

[4960] Budur ekşer bakup mülk ile mâla
Maḥabbet itdügi ‘avret ricâle

Ḳabūlidür ğanî ger ola gözsüz
Faḳîr olsa olur ḥatunı yüzsüz

Ġanî olsa er evde server olur
Fakîr olsa ere ‘avret er olur

Binüp nefis atına zūr itmek olmaz
Yaluñuz nefsinı kūr itmek olmaz

Gözün kūr itse kuḥl-i naḳd-i dünyâ
İder şadr-ı dil ü cânın saña câ

[4965] Bu sözi çünki ḥatun eyledi ğuş
Mizâcına iñende gelmedi ḥuş

Hilâle didi k’ey kân-ı fütüvvet
Degül ‘avretlere ancak bu tühmet

Erenler daḥı meyl-i mâl iderler
Görüp mâlı nice iḥmâl iderler

Niçe ‘âlimlerüñ emvâl-i dünyâ
Ḳazâ gibi ider çeşmini a‘ mâ

Ḳazâ ile geh olur ehl-i rişvet
Yazar öz cânınıñ ḳatline ḥuccet

[4970] Ṭama‘ -ı ḥâm’yleyenüñ ekşer işi
Şıḳar olmış gibi her bir yemişi

Baña hoş mı degüldür Varğa ḥûsı
Ki olam vaşl-ı dildâra ‘adûsı

Hümâ-yı devleti bî-bâl olupdur
Düşüp üftâde vü pâ-mâl olupdur

(149a) Olursa ger başında tâc-ı devlet
Bulımaya mı ‘âlemde bir ‘avret

Uyup nefse idince serseri âh
İdüp zevḳın ḳosun adını Gül-şâh

- [4975] Bu söz iriřdi çün gūř-ı Hilāle
Pesend olmadı aña bu maķāle
- Didi olur mı Varķanuñ murādın
Ķoyup ġayra virem ben nām-zādın
- Revā mıdur düşüp sevdā-yı ġāma
Dilüñ meyl eyleye bir büm-ı řāma
- Saña bezl itmek ile elde varın
Ala bir yavrı řāhīnūñ řikārın
- Düşürüp dīde-i ‘ aqlumı ġāba
Beni şalma bu re’y-i nā-řavāba
- [4980] Bilürsin bu meşeldür ġāř u ‘ āma
İki kılıç Ķoyulmaz bir niyāma
- Meşel bostānı içre bitdi bu söz
Ki bir Ķoltuġa řıġmaz iki Ķarpuz
- Didi ġatun anı itme behāne
Dilüm döndürmez efsūn u fesāne
- Düşelden ‘ ışķına ol bī-nevānuñ
Aġardı pürçeġi derdinden anuñ
- Gelür diyü umup bir nā-bekārı
Revā mıdur Ķaçurmaķ bu řikārı
- [4985] Ķonup destüñe devlet řāh-bāzı
řikār al anuñ ile itme bāzı
- Ne şey’dür Varķa bir fellāġ ‘ Arabdur
İşi derd ü belā renc ü şa‘ abdur
- Ķomıřdur dest-i Ķudret bařuña tāc
Ne işüñe yarar ol aç [u] muġtāc
- Ferāmūř it anı geç bu hevādan
Baña ışmarlayup sen çık aradan
- Ķılam bir ġıle ile aña dermān
Boġazlayup idem bir kebş Ķurbān
- (149b) [4990] Ķıluپ mevtā gibi techiz ü tekfīn
İdem anuñ ile Varķayı teskīn
- Bir iki gün dutup iller gibi yas
Ķılam bir ġıle ġayrān ola ġannās

Ayağı başı ucına diküp seng
Görüp Varğa qala hayrân u dil-teng

Çeküp bir niçe gün mevti ile ğam
Dutup fūrkat bucađın ola epsem

Didi vü qomadı kudret Hiläle
Zarūrî uydı ol mekkâre zâle

[4995] Çıkarur şehleri tâc u serinden
Eri Haq saqlasun ‘ avret şerinden

Yidürür mağz-ı ħardan âşkâre
Döner dâma dutılmış bir şikâra

Dutılmaz bu duzağa ehl-i ‘ irfân
Düşer bu vâdiye ekşer aĥiryân

Çü ĥatun itdi def ini melâlûñ
İşi bitdi Hilâl-i bed-fi‘ âlûñ

Şeh-i Muĥsinden aldı ol qadar mâl
Şümârında lisân-ı qâl olur lâl

[5000] Behâsını bulup ol dürr-i meknûn
Yüz ağır olurdı olsa mevzûn

Çü buldı ‘ âlem-i ğamdan felâĥı
İderler aña resmince nikâĥı

İdüp iller temâşâlar düĝünler
Ururlar cân-ı Gül-şâha döĝünler

Degül eksük düşen ‘ ışq âteşine
İkide bir qara günler başına

**BORDEN-İ GÜL-ŞÂH-RÂ MELİK MUĥSİN BE-CÂNİB-İ ŞÂM VE NÂLE
VÜ EFGÂN-I ÂN SERV-İ GÜL-ENDÂM**

Seĥer çün zâĝ-ı şeb pervâze geldi
Ĥurûs-ı şubĥgâh âvâze geldi

(150a) [5005] ‘ Anâdil gülşen içre laĥn-ı dil-keş
Çeküp urdı dil-i gülzâra âteş

Benefşe âb-ı şeb-nemden yuyup rû
Dimâĝ-ı gülşeni itmişdi pür-bû

Nişâr iderdi lü‘lü’ ebr-i bārân
‘ Arûsı güldürüp olurdı ĥandân

Ururdi lâleler bağrına dāğı
Yanardı gülşenüñ gülden çerāğı

Yüzinde sünbülün hatt-ı mu' anber
Çemen içre görünür müşk-i ezfer

[5010] Meger Hind-i behāruñ hem çü tūṭı
Görinür sebze de dürlü huṭuṭı

Elinde lālenün cām-ı şerābı
Getürmiş nergisün gözine ḥ'ābı

Nażar kılsañ dıraḥt-ı mīve-bārın
Çekürmiş şāḥ-ı eşcāruñ kaṭarın

Nesīm-i şubḥ iderdi nāfesin bāz
Açup nergis gözini gösterür nāz

Behār-ı ' ömr ü eyyām-ı cüvānı
İrişdüñse gānimetdür bil anı

[5015] Melik Muḥsin çü irdi bu merāma
Seḥergehden tedārük itdi şāma

Düzer Gül-şāḥ için olmağa me'vā
' Aceb dil-keş ' emārı ḥacleāsā

Muraşsa' saḫfı mişl-i çetr-i Cemşid
Zer-efşān ḫubbesi çün kūy-ı Ḥurşid

Ḳılur zer-şemse vü āvīze-i dür
İçini taşını encüm gibi pür

Ser-ā-ser örtüsü zer-beft ü dībā
Nuḫūşı dil-peḫir ü rengi zībā

[5020] İdüp ol ḫacleyi Gül-şāḥa mesken
Ne mesken cāy-ı hecr ü āḥ u şiven

Urup her bād-pāya bir ' amārı
Yürüdi nitekim bād-ı behārı

(150b) Ne menzil kim iderdi ol şanem cā
Olurdi mihr-i ḫüsni ' ālem-ārā

Ġamām-ı ğam dutup yüzün o māhuñ
Çekerdi çinradurdi ṫāsın āhuñ

Yüzünüñ bedri dönmişdi hilāle
İderdi ra' dveş feryād u nāle

[5025] H̄azān oldı şarardı h̄üsni bāġı
Boyandı kıpkızıl kıana t̄uvaġı
T̄uvaġ örtindi çünkim āl vālā
Boynca kıana girdi ol dil-ārā
Akıtdı gözlerinden kıan ile yaş
Dir idi t̄oġmayaydum anadan kāş
Düşüp fūrķatde hecr-i bī-emāna
Kül oldum nār-ı ʿışķa yana yana
Ne rüz-ı fūrķata şām u güzer var
Şeb-i hicrāna ne şubḥ u seḥer var

[5030] Ne var hālüm şorar ḥı̇ş ü birāzer
Ne derdümden ḥaberdār oldı māzer
Düşüp yād iller içre bī-ser ü pā
Yürüdi vālih ü ḥayrān u şeydā
Eser yilden umup Varķa kıoḥusın
Gözün yummazdı gözlerdi girüsün
Hezārān serv ü şimşād u şanavber
Semen-büy u semen-rüy u semen-ber
Kenizān cilveger olup ider nāz
Ġulamān yüġrüşür eyler tek u tāz

[5035] Şalınmış her kenizün zülfi dāmı
Şikār u şayd idinmiş bir ġulāmı
Kiminün işi ʿış u ʿışķ-sāzī
Kimi ider niyāz u ʿışķ-bāzī
Olurdi ʿāşık u maʿşūk der-kār
Ki olur her metāʿ a bir ḥarīdār
Yürüdi çün nesīm-i nev-behārī
Müzeyyen kııldı etrāf-ı diyārı

(151a) ĀMEDEN-İ ŞĀH MUḤSİN BE-ŞEHR-İ ŞĀM VE İSTİKBĀL KERDEN-İ
UMERĀ- YI KİRĀM VE ĠUL-ŞĀH-RĀ BE-ḤÜRMET Ü İHTİRĀM VE
BE-İSTİKBĀL Ü TAʿZİM Ü İKRĀM VEY-RĀ ḤOŞ-ḤĀL KERDEN

Çü şeh Muḥsin irişdi mülk-i Şāma
Ḥaber itdi münādī ḥāş u ʿāma

- [5040] Şehüñ geldüğine olup ferañnâk
İderler gül gibi ten câmesin çâk
- Yürüdi begler istikbâle çıkdı
Felâh u devlet ü iqbâle çıkdı
- Görüp şahuñ bu resme fetḥ-i bâbın
Öperlerdi riqâb-ı kâm-yâbın
- Pes andan dirler ey şâh-ı ‘âlem
Ola bezmüñ çerâğı mâh-ı ‘âlem
- Zemânı nūr-ı mihr itdükçe rüşen
Zemîni nūr-ı ‘adlün kıla gülşen
- [5045] Ayağuß tozı kuḥl-i rüşenâyî
Olalı buldı çeşm-i cân cilâyı
- Hezârân âferin iqdâm-ı tâmuñ
Giderdi zulmetin ‘ayn-ı enâmuñ
- ‘Aceb mi serv-i dil-cüyuñ hırâmı
Cemâlünle bize şubḥ itse şâmı
- Müşerref itdi Muḥsin çün serîri
Çıkarlar qarşuya mîr ü vezîri
- Piyâde oldılar Gül-şâh öñinde
Nitekim ḥayl-i encüm mâh öñinde
- [5050] Şeref virmek için ol meh-liqâya
Şaçıldı necm-i zer bay u gedâya
- Tapular eyleyüp ol meh-cebîne
İletdiler maḳâm u menziline
- Kenîzekler ururdi pâyına yüz
Şafâ geldükden artuḳ yoğ idi söz
- Niḳâbın kaldurup ol verd-i sîr-âb
Ḥumâr-âlüd çeşminden uçup ḥ’âb
- (151b) Yaḳası maṭla‘-ı ḥurşîde döndi
Serîr üzre şeh-i Cemşîde döndi
- [5055] Görinmezdi çü Varḳanuñ nişânı
Olurdi gönçeveş dem-beste cânı
- Gelürdi yâdına ol serv-i çâlâk
Dilerdi ide gül gibi tenin çâk

Ḥacāletden dönüp ḥüsninüñ ayı
Çeker dāmān-ı şabra dest ü pāyı

Düşüp çeşmine vehm-i şermsārī
Nihān itdi ḥacer içinde nārī

Dilinde gonçe gibi şaklayup kan
Çıkarmazdı koḥusın virse ger cān

[5060] Teninde nār-ı ğam urup zebāne
Dili söylerdi efsūn u fesāne

Viren dil dil-rübāya cān u dilden
Gider lā-büd ‘ inān-ı şabrı elden

Düşüp ‘ ışk ile dil kām-ı nehenge
Mecāl ü şabrı qalmaz nām u nenge

Dil-ārāmından özge kāmı olmaz
Eser yiller gibi ārāmı olmaz

Fiğānın nāme-i cān-kāh ider ol
Duḥānından semāya rāh ider ol

[5065] Ḥayāl-i yār öñine gelse ekşer
Dökilür gözlerinden lü’lü’-i ter

Dir idi gevherisin қаnğı kānuñ
Ki oldı gözlerüm gevher-feşānuñ

Bilimem қandalığuñ n’oldı kāmıñ
Ne mehsin kim degül rüşen maқāmuñ

Zihī ‘ ışk u zihī derd ü zihī kār
Göñül bir yaña vü bir yaña dildār

Vücūdum serv-i gülzār-ı cüvānī
Ter ü tāze çü āb-ı zindegānī

[5070] Қılum deprenmedin bād-ı elemden
Gülüm incinme müşkīn ḥār-ı ğamdan

(152a) Қıлup gül yādına bülbül gibi zār
İdersin bisterüm ğamdan tolu ḥār

Tenüm nāzük iken gül-berg-i terden
Geçürdüñ ḥār-ı ğam nevkin cigerden

Dilüme āteş-i ‘ ışkuñ urup key
Virür varum hevāya nitekim ney

- Semender gibi od içre idüp cā
Dutışdum nār-1 gamdan küllhanāsā
- [5075] Kemān-1 ʿ ışk içinden çıkısa ger tīr
Siper dutmağ aña olmaya tedbīr
- Çü tīr-i ʿ ışk ide bir dilde hāne
Ser-ā-ser cism olur aña nişāne
- Olursa zarf-1 pūlād-1 Dımışķī
Duyulmaz şanma bŷy-1 müşk-i ʿ ışkī
- Ḳoḥusı gālib olmayaydı şūma
Ḥotenden gelmez idi mŷlk-i Rŷma
- Ne dilde olsa nār-1 ʿ ışk sŷzān
Olur ol bād-1 āh ile fŷrŷzān
- [5080] Per açup itse bāz-1 ʿ ışk pervāz
Fiğān u nāledŷr aña ṭabil-bāz
- Sekerdŷr ḥŷrmeti cām-1 şerābuñ
Ḳoḥusıdur viren lezzet kebābuñ
- Çıķup cānına nār-1 ʿ ışk-tābı
Bişerdi bağrı başınuñ kebābı
- Ne cānda nār-1 ʿ ışk eyler ise cā
Çıķar lā-bŷd duḥāmı küllhanāsā
- İrişdi cānına tāb-1 ḡam u derd
Gŷl-i surḥını itdi lāle-i zerd
- [5085] Cihānuñ dolsa ezhār ile bāğı
Dimezler lāle ger olmasa dāğı

TEMĀŞĀ KERDEN-İ ŞĀH MUḤSİN BĀĖ-I CEMĀL-İ GŷL-ŞĀH VE BE-
TEĶAZĀ-YI NEFS-İ ḤOD-KĀM BE-GŷLİSTĀN-I VİŞĀLEŞ DER-
ĀMEDEN VE ÇİDEN-İ VERD-İ VİŞĀL-İ CĀN-FEZĀYEŞ MŷYESSER
NE-ŞODEN (152b) VE GŷL-ŞĀH NİZ DİL-TEŞNE-İ ZŷLĀL-İ VİŞĀL-İ
YĀR-RĀ BE-DEŞNE-İ ĀBDĀR-I CĀN-FİDĀYİ ĀB DĀDEN VE MELİK
MUḤSİN EZ-ĀN ḤĀLET-İ DİL-GŷDĀZİ GĀH GĀH BE-MUŞĀḤİB-İ
GŷL-ŞĀH RİZĀ DĀDEN

Meğer bir gün ki oldu rŷz-1 pīrŷz
Cihān ḥurrem idi çŷn rŷz-1 nev-rŷz

Serāyında olurdu gerçi Gŷl-şāh
Vişāle bulmamışdı dest-res şāh

Bulup cān-ı dili bir gün ferāğı
Düğün kaydına emr itdi yarağı

Anuñ kim cānı ğamdan bī-ṭa' abdur
Gice gündüz işi ' iş u ʔarabdur

[5090] Kimuñ kim kārı ' iş ile neğamdur
Yıķılsa aña bu ' ālem ne ğamdur

Açılsun diyü verd-i ħüsn-i Gül-şāh
Yeñi başdan düğün itdi şeheşāh

Şürü' itdi pes andan bir düğüne
Geline görmemiş kimse bu güne

Güneş olmışdı gündüz mühre-bāzı
Gicede māh idi āteş-nevāzı

Muĝanniler olurdı naĝme-perdāz
İşidüp Zühre olurdı nevā-sāz

[5095] Şeb-i vaşl u neşāṭ u kām-rānī
Şehensāhī vü ' ışķ u nev-cüvānī

Bu devlet irmeye her kām-yāba
Meger Keyĥusrev[u] Efrāsyāba

Temām oldı çü esbāb-ı ' arūsī
Varur meşşāṭa zeyn için ' arūsı

Ne ħācet vesme ol ķaşı hilāle
Ne meşşāṭa gerek Yūsuf-cemāle

Hezārān luṭf u i' zāz ile şāhı
Ķoyarlar gerdege mīr ü sipāhī

[5100] Nazar kıldı çü şeh ol meh-cebīne
Alup ĥayret anı düşdi zemīne

(153a) Hümāyün-peykeri bir ' ālem-i nūr
Girüp Ĥuld içre itmiş ĝāret-i ĥūr

Muķavves ķaşları miĥrāb-ı pākān
Mu' anber sāyebān-ı ĥ' ābnākān

Ķaşından ol meh itmiş menzilin ķavs
Zihī menzilgehidür bāĝ-ı Firdevs

Olup kirpüklerinden nāvek-endāz
Gözin itmiş mükeĥĥal sürme-i nāz

- [5105] Cemālinden olup ḥadd-i beşer dūr
İşitmemiş perī vü görmemiş ḥūr
Mu‘ allak ğabġabı āsīb-i cāndur
Maḥabbet bāġ[1] içre sīb-i cāndur
O ḥüsn ü şüret-i luḫ u şemā’il
Olur nāzır olan bī-cān u bī-dil
Dutuban kām̄eti dilde ḥayāli
Bitürdi bāġ-ı cānında nihāli
Yüzinden sīnesine düşdi bir nār
Oda yandı vücūdı mişl-i pūr-nār
- [5110] İderdi dem-be-dem ol ḥadd-i gül-gūn
Gözi merdümlerini ġarġa-i ḥūn
Görüp itdi o dendān-ı düredden
Ṭolu kirpüklerin ‘ıġd-ı güherden
Ḳalur ol şürete ḥayrān u ser-mest
Ururdu ḥayretinden dest-ber-dest
Olan şüretde ma‘ nādan ḥaberdār
Nuġuş-ı şürete olmaz giriftār
Belī çün zarf-ı ma‘ nā oldı şüret
Olur ol şürete bakmaġ zārüret
- [5115] Beni deyr-i cihān içinde nā-çār
İder her gördüğüm şüret perestār
Çü Gül-şāhı temāşā eyledi şāh
Didi gökden nüzül itmiş yire māh
Baġarak geh yüzine geh zemīne
Alışdurdı gözin ol meh-cebīne
- (153b) Tazarru‘ itdi başladı niyāza
Uzatdı destini ol serv-i nāza
Görür Gül-şeh o devlet şāh-bāzı
Geçüp bu kebge lu‘ b-ı dest-bāzı
- [5120] Bulup şayd-ı vişāle dest-i fermān
Boġazlayup kebüterden döker ḳan
Daġı şīr-i ner olmadan ḥavāle
Yirinden kaçdı ürküp ol ġazāle

Didi şaķın vişālũñ şāhsārın
Tama' desti ķoparup berg ü bārın

Kemend-i şayd atılup gerdenũñe
Şikār oķı doķınmasun tenũñe

Şaķın eyle gülünc ü lābe olma
Şebāsā her kese hem-ķũābe olma

[5125] Elin şundi hemān ol çeşm-i ħũn-riz
Çıķardı ħancer-i ser-tizini tiz

Fidā-yı yār idüp rũķ-ı revānı
Dayayup sinesine dutdı anı

Didi şāhum taşavvur itme anı
Bulup cānum bu ħancerden emānı

Vişālũm bāğına girüp çü bülbül
Nesim-i mihrũñ ide goņçemi gül

Bu gülşenden götürgil kārbaruñ
Ĥazānı yitdi şāhum bu behāruñ

[5130] Dönüp pāy-ı kelāğa şāhsārı
Ķara toprağa vardı berg ü bārı

Senũñ de Ĥaķ vire şāhum murāduñ
Şeh-i 'ālem geçersin ķanı dāduñ

Saña da 'ışķum olup ger ħavāle
İderseñ hecrüm ile āh u nāle

İki 'ışķ ehline çok midur ey yār
Fidā ola benüm gibi perestār

Benümçün cānuñı şalma enine
Bir ölüyem ki degmez şivenine

(154a) [5135] Başı ucında olan yasa degmez
Yunup şarınduğı kirbāsa degmez

Belā cān-ı 'azizũnden olup dūr
Ķarık-ı baħr-ı 'ışķ olsun ķo bir mūr

Fidā-yı vaşluñ olup bu siyeh-rũ
Ĥarık-ı nār-ı 'ışķ olsun ķo bir mũ

Dilũñe şarşar-ı ģam itmesün rāh
Hevā-yı 'ışķ ile ģitsün ķo bir kāh

Tenümi cān-ı bīmāra idüp şal
‘Adem mülkine kılsam tañ mı irsāl

[5140]

Ten-i bī-tāba olunca belā ol
Saña vü Varqaya olsun fidā ol

Bırakmağıl dilüm aşüb u cenge
Hırām itmek yaraşmaz pāy-ı lenge

Çü Muhsin diñledi işbu kelāmı
Pür oldı hūn-ı dilden ‘aynı cāmı

Didi Gül-şāha ey dildār-ı hūn-rīz
Dilüñe itme nevk-i hanceri tīz

Gidüp cāndan hemānā sūz u tābı
Diline ebr-i şefkat şaçdı ābı

[5145]

Didi hancer gibi kana bulaşma
Çarındaş olma aña kan yalaşma

Dil ü cānuñda koma gamdan āzer
Beni bil kendüñe hıñ ü birāzer

Gider ebr-i gamı yüzüñden ey māh
Yiterdür mihr-i ruhsāruñla geh gāh

Dil ü cān hānesin idüp münevver
Şunup lafz-ı dürer-bāruñla şekker

Geçürem vaqtüm ey şāh-ı dil-efrūz
Temāşā-yı cemālünle şeb ü rūz

[5150]

Çabül idüp sözini şāhuñ ol māh
Olurlardı muşāhib gāh u bī-gāh

İderdi ol şeh-i baht u sa‘ ādet
Temāşā-yı ruḥ-ı yāra kanā‘at

(154b)

Çılurdı kalmayup cāndan çararı
Temāşā-yı ruḥ-ı gülzār-ı yarı

İrüp nūr-ı cemālinden tecellī
Bulurdı cānı anuñla tesellī

ÂMEDEN-İ VARÇA BE-EŞBÂB U MÂL BE- KİŞVER-İ GÜL-ŞÂH U
HİLÂL VE ŞENİDEN-İ VEFÂT-I GÜL-ŞÂH VE NİŞESTEN BER-MEZÂR-
I ÂN PEYKER-İ MÂH BE-ŞAD HASRET Ü ÂH

Bu yaña Varça dağı ‘azm-i cânân
İdüp bülbül gibi olurdu nâlân

[5155] Bir olup gözine leyl ü nehârı
Karâr itmezdi çün bād-ı behârî

Vişâle olduğınca cânı tâlib
Olurdu inkisâr-ı kalbi gâlib

Şataşduğına Gül-şâhı şorardı
Kara düşler görüp hayra yorardı

Tanıklık virür idi gönli gözi
Vişâl-i yâr aña olmaya rûzî

Başına sâye-i ol serv-kâmet
Müyesser olmaya kopsa kıyâmet

[5160] Ceres gibi kulağı çınlardı idi
İlüñ ne söyledüğün diñler idi

İdemez ‘aşık-ı miskîn kanâ‘ at
Olur hırşî füzûn sâ‘ at-be-sâ‘ at

İki dem idemez maṭlûba ârâm
İder her dem talebde sa‘ y u iḳdâm

Gül olsa bâğ u hüsn içinde deste
Diler ki virüp ide deste deste

Zihî devlet ki merd-i nîk-baḥtı
Çeke mülk-i vişâl-i yâra raḥtı

[5165] Oluban şâhid-i devlet der-âğüş
İde endûh-ı hicrânı ferâmüş

(155a) Dilinde kalmayup gamdan gubârı
Geçerken hoşlık ile rûzgârı

Ese nâ-geh gam ile bād-ı idbâr
Semûm-ı fûrkat ide cânına kâr

Ola gayrılar ol bâğ içre güstâḥ
Dıraḥt-ı vuşlatından kopara şâḥ

Gide elden recâ-yı vaşl-ı gülzâr
Dil ü cânı kıla bülbül gibi zâr

- [5170] Dire berg-i gülin bād-ı h̄azānı
Kıla efsürde-dil bir bāgbānı

Ola pā-māl-i ʿālem nitekim mūr
Kala Varğa gibi dildārdan dūr

Yağın oldu iline çünki ol şāh
Bir ādem şaldı tā kim ide āgāh

Çıqup taʿzīm ü istiḳbāl ideler
Şafā vü luḫf ile hoş-ḫāl ideler

İrişdi peyk-i Varğa çün Hilāle
Dutışdı cānı nār-ı infīʿāle
- [5175] Cihān oldu gözine tīre vü teng
Bilimezdi ne ʿōzr ile ola leng

Olurlar bir kaç ādemler süvāre
Varup bulışdılar ol şeh-süvāra

Didi ḫālūñ nedür yol zaḫmetinden
Terahḫum itdi yaʿnī şefḫatinden

Bağup gördi bu esbābı bu mālı
Nedāmetle diger-gün oldu ḫālī

Ḥacāletden olup gönli perişān
İşine it gibi oldu peşimān
- [5180] Meger karşılayup çıqduğda anı
Ser-ā-ser ḫavminūñ pīr ü cüvānı

Şeb-i fūrḫat gibi olup siyeh-pūş
Ridā-yı mātemi şalmışdı ber-düş

Bu ḫālī şormağa kılduğda āheng
Dutup aḫdām-ı iḫdāmı olur leng
- (155b) Kime şordıysa virmezdi cevābı
Dimezlerdi cevāb-ı nā-şavābı

Didiler dirilüp ḫavmi Hilāle
Çü itdūñ bu işi girdūñ vebāle
- [5185] Durup Varğaya varup ʿarz-ı ḫāl it
Ḥaber vir mevtini def -i melāl it

Bihışt-i ʿAdne di naḫl itdi ol hūr
Güneş olmaz gil ile gerçi mestūr

Olup zā'il kūsūf-ı mihr-i enver
Çıķınca toprak içinden o gevher

Tesellisin virüp ol nev-cüvānuñ
Ne dirsün di duyılınca yalanuñ

Bu sözi gūş idüp vardı zenine
Danışdı bu işi ol reh-zenine

[5190] Ne zen tīre yüzinden rüz-ı rüşen
Hızān olur dem-i serd ile gülşen

Yüzini görse ger şahın-ı çerāda
Buzāğusını almaz gāv-ı māde

Başup izine anuñ kim ki varur
Teninde ķurdeşenini çıkarur

Düşinde göricek hayra yoranuñ
Ölince nekbeti gitmeye anuñ

Hilāl aña didi ey bed-liķā zen
Baña olduñ şavulmaz bir belā sen

[5195] Revā mıdur cihān içre dem-ā-dem
Saña uyup olam rüsvā-yı 'ālem

İdüp biñ çāplūsī birle hīle
Ferāmüş oldu Dimne vü Kelīle

Cihānda eyledüñ bir hīle bünyād
Ki itmedi anı 'ayyār-ı Bağdād

Dimişler efser-i zerdür emānet
Kişiyē tavķ-ı la'netdür hıyānet

Dutup dāmānın ol sehhāre zālūñ
Didi def ini kıl işbu melālūñ

(156a) [5200] Olup mātem-zede mevt-i nigāra
Tesellī virelüm ol sūgvāra

Olalum hayret ile zār u gāmnāk
Dil ü cān cāmesini idelüm çāk

Pes andan vardılar ol şeh-süvāra
Şürū' idüp binā-yı āh u zāra

Didiler ey erenler ser-firāzı
Hudā virsün saña 'ömr-i dırāzı

- Der-āgūşuñ olup dildār-ı devlet
Bulasın vuşlat-ı dildāra ķurbet
- [5205] Semend-i devlete dā'im süvār ol
Sa' ādet milketine şeh-süvār ol
- Dutup elde müdāmī cām-ı gül-fām
Ola dildār-ı devlet emrūne rām
- Gice gündüz firāķuñla çeküp āh
Cihāndan ḥasretūñle gitdi Gül-şāh
- Dutup tīg-i ğam ile dest-i devrān
Yoluña kebş-i cānın kesdi ķurbān
- Gelür diyü baķup sen gül-ı izārı
Dikerdi yola çeşm-i intizārı
- [5210] Süpürüp yollaruñ müjgānı ile
Şularđı eşk-i ḥūn-efşānı ile
- İder mihrūñ ile ḥāke şalup ten
Ten-i pāki ķara toprağı mesken
- Olup gözine bu şāḥn-ı cihān teng
Ebed mülkine itdi 'azm u āheng
- İki gözi olup ebr-i güher-senc
İder menzilgehūñ ḥāk içre ol genc
- Ķoyup bu külbe-i teng-i cihānı
Mekān idindi kāḥ-ı lā-mekānı
- [5215] Dağı açılmadıñ ol verd-i sāde
Ḥayātı berg ü bārdan virdi bāde
- Didi vü geldi bir ḥālet Hilāle
Żarūrī eyledi feryād u nāle
- (156b) Ķü gūş itdi anı Varķa-i dil-teng
Yidi dest-i ecelden güyiyā seng
- Zemīn üzre düşüp ol yār-ı çalāk
Yirini eyledi sāye gibi ḥāk
- Yitürdi la' lāsā efserinden
Fürūĝ-ı neyyir-i ḥūşı serinden
- [5220] Yüz urdı yire didi ķanı Gül-şāh
Bu derd ile mi virdi cānı Gül-şāh

Düşüp yire çü murğ-ı nīm-bismil
Yaturdı hāk u hūn içinde bī-dil

Birez dem kim ider feryād u zārī
Durup şordı mezār-ı gül-^ç izārı

Düşüp yola çü ebr-i nev-behārī
Şaçardı başa hāk-i reh-güzārı

Aķup cūy-ı sirişki reh-güzāra
Güç ile cān atup geldi mezāra

[5225] Miyānından hemān ol şāh-ı hūn-rīz
Çeker Mirrihveş bir hāncer-i tīz

Fidā-yı vaşl idüp [rūh-ı] revānı
Bir içim şu gibi nūş ide anı

Ķomadılar dutup destin cūvānuñ
Çekerler hāncerin destinden anuñ

Mezāra yüz urup ol lāle-ruhsār
İderdi eşk-i gevher-bārın işār

Ķara toprağa ol hırşid-pāye
Yüzi üzre düşerdi hem çü sāye

MÜNĀCĀT KERDEN-İ VARĶA

[5230] Dir ey dermān-ı derd-i derdnākān
Müdāmī hırķa-düz-ı sine-çākān

Murād-ı hātırı her nā-murāduñ
Güşād-ı şeş-deri her bī-güşāduñ

Sürüp ^ç ömre ĝam-ı hicrān-ı Gül-şāh
Dükenmez derd-i bī-dermān-ı Gül-şāh

(157a) Uşandı cānum onsuz zindeĝiden
Cihān mülkindeki pāyendegiden

Ķabül olmaya ķānūn-ı vefāda
Dil ü cān zinde ola bu belāda

[5235] Ķarām olsun baña onsuz cinānuñ
Şovuk şuyını içersen ben anuñ

Baña bu kişver-i fānī gerekmez
Bu fānīde cihānbānī gerekmez

Dil ü cān olmadın hecr ile güm-rāh
Baña göster kapuña toğrı bir rāh

Kimüñ kim olmasa yāri vefādār
Biçilür kıddine şevb-i vefā dar

Zihī ‘ ışk u zihī derd ü zihī ğam
Zihī mihr ü zihī luţf u zihī dem

[5240] Reh-i ‘ ışk içre kıymak baş u cāna
Yiter ‘ ışk ehline cüz’i behāne

Şımasa kāse-i Mecnūmı Leylī
Dil-i maĥzūnı bulmazdı tesellī

Öñine geldüĝince mevt-i dildār
Diri olduğını eyler idi ‘ār

Durup biñ sa’y ile eylerdi ta’cıl
Ĥayātın itmege mevt ile tebdıl

Didi ben cān virürken ey ecel sen
Ĝamın itdüñ baña ŗül-ı emel sen

[5245] Ne şādır oldı nūr-ı gülsitāndan
Olur pejmürde ten bād-ı ĥazāndan

Ne ĥikmetdür çemende sebzezārı
Görüp girye ider ebr-i behārı

Bite gülşende geh bir serv-i dil-cū
Gözi yaşın aķıdur aña bir cū

Saña n’itdi ‘aceb ol serv-i āzād
Ki kılduñ ey ecel ‘ömrini ber-bād

Ĥalāş olmadı mekrüñ āfetinden
Utanmaduñ o servüñ kıametinden

(157b) [5250] Gözüñ açsañ saçınuñ sünbüline
Sen anuñ degmez idüñ bir kılına

Nazar kılsañ o mihr-i āsmānı
Kamaşurdu gözüñ görmezdi anı

Ol āhū-çeşme olsa gözlerüñ ŗuş
Seni iderdi bŷy-ı müşki bī-huş

Görinse gözlerüñe ol yüzi gül
İderdüñ murĝ-ı cānuñ aña bülbül

Niçün derd ehline hem-dem degülsin
Meger sen ey ecel âdem degülsin

[5255]

Degül kıadir saña kimse şavaşa
Nohud gibi girürsin her bir aş

Niçün urmaduñ itmeduñ havâle
Meh-i nev gibi çengâlün Hilâle

Niçe kez ibni ‘Adnân ile peygâr
İdüp kıldum cihânı başına dar

Niçe kez ‘Anter ile ceng ü âşüb
İdüp kıldum anı tığümle mağlûb

Şalınca hâke bu rûh-ı revânum
Ne için almaduñ minnetle cânım

[5260]

Bu vech ile iderdi âh u nâle
Yağardı nâr-ı gam bağrın çü lâle

İder ol deñlü âh u girye vü süz
Geçer giderdi bilmezdi şeb ü rüz

Gelüp kavmi iderlerdi naşîhat
Niçe bir cânâ bu zecr ü fazîhat

Delerseñ nevk-i müjgânuñla Kıfı
Görinmez gözine ol la‘l-i şâfî

Zemini nâhun ile eyleseñ çäk
Bulınmaz sa‘y ile güm-geşte-i hâk

[5265]

Çü genc-i hâke medfün ola gevher
Dizilmez rişteye bir dağı ekser

Semûm-ı âfet erse sebzazâra
Olur çâre taħammül nev-behâra

(158a)

Gide çün verd-i handânuñ şafası
Kesilür bülbülün lahn u nevâsı

Şadefsüz düşse bahra gevher-i hâş
Çıkar cânı çıkarmaz anı gavvâş

Dolanup boynına hasret kemendi
İşitmezdi kulağı nuş u pendî

[5270]

Mezârında yatup kırık gün şeb ü rüz
Çekerdi derd ile feryâd-ı cân-süz

Gelürdi atına geh geh abile
Yüz urup hake alarlardı bile

İderler ca' l ile Varaya mihri
Gil ile setr idüp mihr-i sipihri

**ABER YFTEN-İ VARA EZ-AHVL-İ GL-AH Kİ BE-AH-I AM
DDEEND VE ENDER-MEZRE URBN-I KEBS-R DEFN KERDEEND
BE-NAL-İ DUTER-İ MH-ATER Kİ HATEME GL-AH EMNET DDE
BD VE IFAT-İ EB**

Meger bir eb ü ub-ı zindegn
Nea-efz ü eyym-ı cvn

Yuuyı vah u ayr itmidi me'v
avdi ekmi idi dmna p

[5275] Kilba av olup hla-i dm
Reh-i ferydn itmi idi gm

abhu bmna urmaa hancer
Kel zlmetn amdı eh-per

Cihn hl dp bir zge kra
Grinmezdi meger em-i sitre

Uırlar dzd-i eb hm 'asesden
alardı nle-i aflet ceresden

Yaılmdı nevsn dhl-kb
Elinden dmi idi deste-i b

[5280] Olmaz irse bi gl-bng-ı y Hay
Fir-ı aflet-i eb mrdegn ay

(158b) Bu gice ire bir gn yzly duter
Ne duter smn hsne ater

Gelüp Varaya didi ey birzer
Hill oldu saa Nemrd u zer

Dilerse saa bu nr ola glzr
Bu merad kim idersin nle-i zr

Aup ıl sne-i kn [gibi] k
Ki setr olmaz gil ile mihr-i eflk

[5285] Bulursa bunda ger ol mh-ihri
Olur ren Hilln saa mihri

Hemān-dem şevk ile ol 'āşık-ı mest
Mezār-ı dil-beri açdı urup dest

Görindi şekli çün ol derdmende
Didi dönmiş nigārum gūsfende

Gözi ol gūsfende çünki baqdı
Leşini çıkarup taşra bıraқdı

İrişdi Varқанuñ cānına hayret
Bilimedi nedür bu işde hikmet

[5290] Temāmet hālet-i Gül-şāhı duhter
Yüzine baқmadan oқudı ez-ber

Қалup bu hālet ile таña Varқа
Biһār-ı hayret içre vardı gārқа

Düşürdüñ didi ol hūrī-likāya
Dil ü cānum bir oñılmaz belāya

Baña toғrı haber vir қanı Gül-şāh
Çıқup yirden göge mi aғdı ol māh

Ġam ile eşk-i hūn-bārın idüp cū
Didi lutf ile Varқaya o meh-rū

[5295] Adı Muһsin emīr-i milket-i Şām
Қomamış 'ışk-ı Gül-şāh aña ārām

Cemāli vaşfin işitmiş şabādan
Dil ü cāndan olur 'āşık hevādan

Güzer kılduқça bu bāğ-ı İremden
Alur bұyın nesīm-i şubһ-demden

(159a) Çalup düzd-i şabā bi-ih̄tiyārī
Metā' -ı bұy-ı zūlfeyn-i nigārı

Meşām-ı cānına virüp şafāsın
Alur 'ışk ehlinüñ қanı behāsın

[5300] Hemānā Şāmdan ol şāh-ı gālib
Dil ü cāndan olur bu māha ṭālib

Olup māh ile mihrüñ hem-'inānı
Gice gündüz ider ṭayy-ı mekānı

Anı gördüñ hemān ol merd-i fā'ik
Seher vaқti mişāl-i şubһ-ı şādık

Çeküp eflâke ser çetr ü hıyâmı
Dutar şahırâyı ordusu temâmî

Anuñ in'âm-ı 'âmından kabîle
Ġani' oldı kâmusı mâlı ile

[5305] 'Ağalar itdi ol deñlü Hilâle
İrürdi âhîr evvel mihr zevâle

Döküp yolına esbâb u kumâşu
İder dilden fidâ-yı cân u başu

Virür ol deñlü la'lı ü dürr ü gevher
Sebîl idi kim akar sîm ile zer

Virüp cebr ile Gül-şâhı o şâha
Alup şaydın yöneldi şâh-râha

Boğazladı dutup bu kebşu fi'l-hâl
Vefât itdi diyü itdi saña âl

[5310] Velî gitdükde Gül-şâh-ı vefâdâr
Olup 'ışkuñ ile bülbül gibi zâr

Bu hâletden gelüp aña hamıyyet
Kılup müye baña itdi vaşıyyet

Didi geldükde ol yâr-ı be-nâmum
İrişdürüp taħıyyât u selâmum

Dilerse vuşlat-ı dildârı yarın
Ferâmüş itmesün bu ğam-güsârın

Metâ' -ı vaşluma idüp emânet
Ölürsem itmeyem aña hıyânet

(159b) [5315] İçersem zehr ile her lahza şad câm
Kimesne dâmenümden almaya kâm

Eger düşmen benüm ile sitîze
İdüp kılsa vücüdum rîze rîze

Degül bir cân eger olursa şad cân
Virem 'ışkına anuñ geçmedin ân

Çü itdi Varķayı Gül-şehden âgâh
O hâtem kim aña virmişdi Gül-şâh

Didi Varķaya kim bu la'lı-i kânı
Saña teslîm içün virmişdür anı

[5320] Emānet virdügi hâtem durur bu
Ölince cānına mātem durur bu

Degül maḥfī saña aḥvāl-i ğayrı
Didi vü itdi aña şeb be-ḥayrı

**ZĀHİR ŞODEN-İ HİLE VÜ KİZB-İ HİLĀL VE RÜSVĀ-ŞODEN-İ BE-ŞAD
ENDÜH U MELĀL VE BA‘Z-İ KELĪMĀT-I HİKMET-ĀŞĀR VE
GÜFTĀR-I NEŞĀYİH-Şİ‘ĀR**

Seḥergehden çü şubḥuñ pehlevānı
Açuban merḳad-ı leylī nihānī

Ḥacālet ipini boynına daḳdı
Leşini zulmetüñ taşra bıraḳdı

Güneş gibi Hilālūñ evvel āḥir
O bed-re’y üzre oldı kızbi zāhir

[5325] Ḥacāletle baḳup Varḳa yüzine
Olurdu tīre bu dünyā gözine

Yalana virmeyüp aşlā mecāli
Ḥusūf-ı kızb ile dutdı Hilāli

Olur gün gibi zāhir çün bu ḥālet
Ḳabīle ḥalḳına düşdi ḥacālet

İderlerdi Hilāle ser-zenişler
Senüñdür dirler idi hep bu işler

Getürdi başına dürlü belāyı
Zeni rüsvā-yı ‘ām itdi Hilāli

(160a) [5330] Uyanlar dā’imā ‘avret sözine
Ḥacālet ğāzesin sürer yüzine

İdenler çeşm-i bīnişle nigāhı
Şadāḳatden ider ḥırz-ı külāhı

Sebük-ḳadr olmağa var itme āheng
Ki olur gevher-i merdüm girān-seng

Sebükdür ḥass idemez bir yiri cā
Ağırdur tağ çeker dāmānına pā

Olur seg her esen yilden sebük-rev
Başuña taş olursañ mülke ḥusrev

- [5335] Dilerseñ el dilinden urmasun ğam
Şaķın ilden dilüñi sen dahı hem
- Ne ķavl kim yaķşı ola ħulkı cāndan
Yig olur ħ̄āce-i yāve-zebāndan
- Şaķın itme le'ime i' tibārı
Ki anuñ fitnedür encām-ı kārı
- Le'imi vāķıf itme ħiç rāza
Ki nerm olur bilürsin ħār-ı tāze
- Şikār olmaya her ķuş kim açar per
Per açup şeb-pere olmaz kebüter
- [5340] Şaķın her āşnāyı şanmağıl yār
Ki olmaz her şadefde dürr-i şehvār
- Ne şahrā içre her ħūşe virür bür
Ne deryā içre her ķaṭre olur dür
- Doķunmağıla tāb-ı mihr-enver
Ķara taş olmaya 'ālemde gevher
- Naşīb olmasa būdan lālezāra
Cināyet olmaz anda nev-behāra
- Yağarsa āb-ı ħayvān yaz u ķışa
Sögüt ağacı gelmeye yemişe
- [5345] Zer-i ħālişden olmasa eger sūd
Ne kıymet eyleye anda zer-endūd
- Dilerseñ fitne ķapusın eger sed
Dilüñle söyleme gel nīk ü yā bed
- (160b) Muħalled diler iseñ ger ħayātı
Dilüñe alma hergiz türrehātı
- Dilerseñ olasın gül gibi ħandān
Yum ağzuñ ğonçeveş gösterme dendān
- Hüner az söylemekdür merd-kāra
Ķuşuşā irişen bu rüzgāra
- [5350] Benüm gibi düşüp sevdā-yı ħāma
Getürme olur olmaz sözi kāma
- Dil eymendür çü söz olmaya ğüfte
Daķılur rişteye her dürr-i süfte

Şadef gevher-fürüş olduğı ekşer
Kulağ olduğı içündür ser-â-ser

Zebân-şekl olduğıdur tîğ-i tîze
Gider kan dökmek için reste-ğîze

Ne söz kim olmayısar sūdmend ol
Gerek şamt ile muhkem ola bend ol

[5355] Şağın toğru söze incinme zinhâr
Gâzab atına dâ'im binme ey yâr

İşidüp hağ sözi bozma mizâcı
Bilürsün hağ sözüñ olduğın acı

Yazup hikmet kitâbı içre Loğmân
Dimiş dârū-yı telhe âb-ı hayvân

Gözet ğayretle aşdâf-ı dü-nîmi
Ki besler ka' r-ı deryâda yetîmi

Şütürveş hağ sözüñ bârına râm ol
Mürüvvetle kabûl-i ğaş u 'âm ol

[5360] Degüldür 'âkıl idüp hışm-ı bî-bâk
Gâzab tîğiyile ide 'âlemi çâk

Olanlar 'âlem içre âğir-endîş
Cefâ ile ider mi ğalkı dil-rîş

Çazarsañ düşmek için ğayrıya çâh
Düşersin ğaflet itme aña nâ-gâh

Ziyân itme şağın bir ferde ey yâr
Yaşamaz 'âlem içinde ziyân-kâr

(161a) Dilün ef'îsin iderseñ eger sâğ
Olur dürc-i dehânuñ içi tiryâğ

[5365] Kerîmün itse hışmı ger güdâziş
İder ardınca âzârı nüvâziş

Ulular hışmıdur ref' -i selâmet
Çoparur zelzele tağda kıyâmet

Anuñ kim ğilğatin Hağ eyledi pāk
Ola mı 'işmetinün dâmeni çâk

İderseñ ilün 'aybından dehen-pāk
Kimesne görmez 'aybuñ itmegil bāk

- Doğinsa gözüne bî-nür ider hâr
İder ham kâmetüñ çekseñ girân-bâr
- [5370] Gözetme muḳtezâ-yı nefsuñ ey dil
Yirüñ itme meges gibi mezâbil
- Ne sev Gül-şâhı ne dil vir vişâle
Ne çek derdin ne minnet kııl Hilâle
- Ne ʿışk-ı serseri içre çeküp âh
Ne kııl ümmîd-i iḥsân-ı Selîm Şâh
- Bu esbâb-ı neşât u ʿîş u şādî
Nedür ʿışk ehlinüñ bundan murâdı
- İdersin zülf ü ḥâlin dâne vü dâm
Murâdın bulmaḳ için nefs-i ḥod-kâm
- [5375] Zeni cüft itme itme ṭâliʿ üñ şûm
Atası ger olursa kayşer-i Rûm
- İdinmez borç[1] olan merd selâmet
Olursa vaʿ de ferdâ-yı kıyâmet

**FİRİSTÂDEN-İ VARÇA ÂN ESBÂB U MÂL BE-ŞÂH-I YEMEN Kİ
VARÇA-RÂ ḤÂL BÜD VE ḤOD BA-HEZÂR NÂLE VÜ ZÂRİ ṬARİḲ-İ
ŞÂM GİRİFT BE-ŞAD DİL-ÂZÂRİ**

- Pes andan Varça ol esbâb u mâlı
Ne kim var laʿl u yâḳût u leʿâlî
- Gözin açmadı anuñ hiç birine
Revân itdi yine anı yirine
- (161b) Ḳamusın itdi bî-teʿḥîr ü ihmâl
Selîm Şehden yaña işâl u irsâl
- [5380] Çü buldı mâl ü dünyâdan ferâḡı
Ḳalur ancak bir atı bir yaraḡı
- Görür kim sûdı yoḡ mâl ü menâlüñ
Girü gönderdi raḡmına Hilâlüñ
- Yanup âteşde ḥoş-bû olmasa ʿüd
Olur aşşuñ hemân bir dūd-ı bî-sūd
- Hemânâ raḡşına oldu süvâre
Şürüʿ itdi fiḡân u âh u zâra

- Sehergehden duruban şāha gitdi
Dehān-ı dehr-i hūn-āşāma gitdi
- [5385] Gice gündüz iderdi āh u zārī
Döker yaşın çü ebr-i nev-behārī
- Yürürdi rüz u şeb bī-ḥor u bī-ḥāb
Aķardı gözlerinden cūy-ı hūn-āb
- ‘ Adem şahrāsına olup havāle
Cigergāhından iderdi nevāle
- Kimi kim la‘ l-i cānān ide dil-teng
Olur menzilgehi yāķūtveş seng
- Vücūdında şikāf-ı āh u şīven
Dutulmaz ger ola dīvārı āhen
- [5390] Dil ü cānına kār idüp ğam-ı ‘ ışķ
Yıķar bünyād-ı şabrını bem-i ‘ ışķ
- Çöküp başına leyl-i zulmet-efgen
Olur tīre gözine rüz-ı rüşen
- İderdi āh u nāle nitekim def
Ururdı dest-i devrān yüzine kef
- Çekenler meclis-i ‘ ışķ içre cāmı
Çeküp yırtar libās-ı neng ü nāmı
- Gürizān olsa dīvāne görüp seng
Anuñ başında olmaz ‘ aķl u ferheng
- [5395] İder kebg-i derī-i tīz-kāmı
Ferāğat kūhsārında hırāmī
- (162a) Ne gönlüm geçdi bu olmaz hevesden
Ne çıķdı murğ-ı cān bend-i ķafesden
- Kimi kim bār-ı ‘ ışķ-ı yār ide ḥam
Cihān yıķılsa irişmez aña ğam
- Eri ger ķatlı iderse tīğ-i pūlād
İrişmez bārī dest-i zaḥm-ı bī-dād
- Çü ķuşda olmaya uçmağa tākāt
Boğazlanmağla olur cāmı rāḥat
- [5400] Teninden gitse murğuñ ger per ü bāl
Yatur bend-i ķafesde fāriğü’l-bāl

Ne kuş kim içmese āb-ı zülālī
Geçer şūr-āb içinde māh u sālī

Şütür bī-tākat olup kalsa der-gil
Devādur cānınuñ derdine bismil

Yanup nāra depeñden çıkısa ger dūd
İrağdan seyr idenden olmaya sūd

Çü seyl-i ğam taşup başuñdan aşa
Olur ğarķ olduğuñ eyle temāşa

[5405] Melāmet olur ˆ ışķ ehline kısmet
Ki olmaz mest olan ādemde¹⁶³ ˆ işmet

Eger itmese sūzen pāyuñ āzār
Anı şanma ayağından çıkar hār

Şeb içre maħv olursa māh u meh-tāb
Çerāğını uyarmaz nār-ı şeb-tāb

Cihānı dutsa ger mihr ile envār
Görine çeşm-i huffāşa şeb-i tār

Görinür zūlmet-i şebhā-yı deycūr
Gözine mūş gürg-i sürme-i nūr

[5410] Görinen encümüñ rūşen çerāğı
Olupdur bir dil-i āzāde dāğı

Hezārān dāğı vardur merhemi yok
Helāk olduğuña kať ˆ ğamı yok

Olur āzār için bu reng tağyīr
Peleng olur gice gündüz olur şīr

(162b) ˆ Aceb mi rūz u şeb iderse nāle
Peleng ü şīr ile giren cüvāle

Ne yada kıl nazar ne āşnāya
Karār-ı kār irür āhīr Hudāya

[5415] Dile endīşe-i şādī yaraşmaz
Dimāğa fikr-i āzādī yaraşmaz

Yaķup sineñde dāğ-ı nā-murādı
Yiter hicrān-ı cānān saña şādī

¹⁶³ Metinde “āmedinde”.

Diyüp giderdi olup dürlere ğarķ
Yürürdi āb u āteş içre çün berķ

Çü murğ-ābī ki geşt ide ser-ābı
Ciger ķanın içe bulmayup ābı

Ne bir cā var gözine gire uyķu
Ne bir cū var şuna dil-teşneye şu

[5420] Dilinden ‘ ışķ odı urup zebāne
Añup Gül-şāhı söyler yana yana

Nigārā zaķm-ı hicrānuñ ileten
Gögermişdür mişāl-i naķş-ı sūzen

Dilümde oldı senden ğayrısı güm
Ki olmaz bir göz içre iki merdüm

Vücūduñdan görince bir ser-i mū
Yüzi dönsün yüzüñden döndüren rū

Ser-i şem‘ üzre tā kim görine nūr
Yanar pervāneler nezdik eger dūr

[5425] Baña serv ise şanma yār olur ol
Gözüm içre dıraķt-ı ķār olur ol

Gözüm ger dutsa senden ğayrı bir yār
Olursa ğonçe olsun gözüme ķār

Ķalup ķāb-ı ebed içinde baķtum
Uyutmaz ‘ ālemi bu āh-ı saķtum

Tenümi gömgök itmişdür ğam-ı yār
Mişāl-i vesme-i ebrū-yı dildār

Ne ten kim fūrķat-i cānān ider çāk
Ķarīr olur bisāķ-ı ķār u ķāşāk

(163a) [5430] Senüñle ‘ ışķ içinde hem-şerābam
Niçün sen mest olursın ben ķarābam

Firāķuñla ideldenistirāķat
Şanurdum cümle ‘ ālem oldı rāķat

Şütür kim ķār olur anuñ ğıdāsı
Ola mı anda ķelvē iştiķāsı

Ķazān irgürmese bir bāğa devrān
Olur berg-i ğüli ser-sebz-i ķandān

Uranlar şayda tîr-i kârzârı
Olur hurrem helâk olsa şikârı

[5435] Çü şâhîñ şaydınıñ kâddin ide ham
Yimese anı yir cân u dili ğam

Bu vech ile olup yola revâne
Dili söyledi efsûn u fesâne

Aküp cüy-ı sirişki silmez idi
Dili ne söyledügin bilmez idi

Geh olur rahşı ber-cây-ı hilâfe
Giderdi yañılup niçe mesâfe

Kaçan şevk ile depretse ‘ inânı
Utandururdu ħing-i âsmâni

[5440] Ne tağ u taş u ne şahrâ dimezdi
Segirdürdi kulağı derlemezdi

Ne dem şevk ile virse rahşa tâbı
Çıkardı na‘l-i rahşınıñ şihâbı

**REFTEN-İ VARÇA BE-CÂNİB-İ ŞÂM U BÂ-ÇİHİL-TEN EZ-
HARÂMİYÂN-I HÜN-ÂŞÂM CENG KERDEN VE SİYO DÜ TEN-RÂ
KATL KERDEN VE HOD NİZ MECRUH U LÂ-YA‘KIL BER-KENÂR-I
CÜYİ ÜFTÂDEN**

Meger bir gün mişâl-i mihr-i hâver
Yağın olmışdı Şâma ol dil-âver

Nazar kılurdu etrâf-ı diyâra
Gözi şuş oldu nâ-geh bir süvâra

(163b) Erenler gibi virmedin selâmı
Didi ‘unf ile aña bu kelâmı

[5445] Saña ey merd-i reh-rev cân u başuñ
Baña vir at u esbâb u kumâşuñ

Bakâsını dilerseñ tende cânuñ
Çıkar teslim idüp varımı anuñ

İki işden birin kendüñe kâr it
Ya cânüñ yâ metâ‘uñ ihtiyâr it

Didi Varça aña gel ey yigit sen
Beni koyup ğam-ı ‘ışk ile git sen

Ne şāham ne serūmde efserūm var
Ne sen ḥayr idecek sīm ü zerūm var

[5450]

Görinse ger saña bağrumdaki baş
İderdüñ şefkat olsañ āhen ü taş

Gelüp ʿ işk ehline hem-derd olurduñ
Ṭarīk-ı şefkat içre merd olurduñ

Didi Varḳaya ol nā-merd-i bī-ʿ ār
Yiter söyle berü vir baña neñ var

Saña ne olacağın ḥod bilürsin
Gözün açılmadı daḥı uyursın

Didi Varḳa aña ey yār-ı cānī
Ölür göz ile baḳ bu nā-tüvānı

[5455]

Sezā olmaya hergiz pehlevāna
Metāʿ u māline ṭālib olana

Daḥı ḳaṭʿ olmadın başı teninden
Çıḳa mürde gibi pīrāheninden

Er olan sāz u ḥarbe urmaya çeng
Yiterdür desti aña ālet-i ceng

Oḳı gitse durur yirinde engüşt
Ḳılıcı gitse elden eldedür müşt

Kimün çengāline düşdüñ eger sen
Bileydüñ olmayayduñ baña reh-zen

[5460]

Eger biñ yıl ḳara yirde kefen-çāk
Yataydum gelmeyeydüm böyle bī-bāk

(164a)

Düşüp ḡayret o merd-i bed-gümāna
Uzardı destini tīr ü kemāna

Bozılır şandı anı yayḳaradan
Durup ālet oñarardı ḳaradan

Şalup bāz-ı siḥām-ı zehr-perver
İderdi şavt-ı dühli ʿ ālemi ker

Siper virdi aña ol merd-i tedbīr
Ki şandı çūbe-i tutmacveş tīr

[5465]

Şunup destini ol daḥı kemāna
ʿ Adūnuñ sīnesin itdi nişāne

Atıldı gūyiyā recm-i semādur
Bulaşmadan geçer sehm-i każādur

Gelür ardınca anuñ bir dağı er
Uçup ‘ uķķābveş açmışdı şeh-per

Urur aña dağı bir tır-i dil-düz
Çıkar cānı ile feryād-ı cān-süz

Uçup şeh-bāzveş açup per ü bāl
Birisi dağı geldi irdi fi’l-ħāl

[5470] Urur bir tır aña dağı o şeh-bāz
Çıķup cānı yirine gelmedi bāz

Meger kırk ādemi olup ħarāmī
‘ Arab içre çıkarmışlardı nāmı

Başup yollarda ehl-i kārvānı
Cihān içinde olmuşlardı cānī

Dolup çavıyla eṭrāf-ı memālik
Degüldi hiç kes mālına mālīk

İderlerdi ilüñ mālını ġāret
Kimesne itmez olmuşdı ticāret

[5475] Gice tā şubħadek olup ġam-āşām
Dutamazdı birin andan şeh-i Şām

Süvār olup semend-i ihtimāma
Getürmedi birini bend ü dāma

Düşüp yola giderken Varķa nā-gāh
Görüp anı keserler üstine rāh

(164b) Ğam-ı cānān ile gidüp özinden
Gicesin seçmez iken gündüzinden

Firāķ ile olup cān u dili saħt
Bu ħāletle giderken ol cüvān-baħt

[5480] Ṭama‘ destin açup ol şeh-süvāra
Girürler anuñ ile gir ü dāra

Anı ħod eyle kıldı ‘ ışķ-ı dil-ġir
Şatun alurdu bulsa ölecek yir

Gehī tır u gehī tiġ ile bī-kār
İdüp kıldı cihānı anlara dār

Hücüm itse o gürg-i tîz-dendân
Çaçarlardı nitekim güsfindân

Çılur eyle neberd ol merd-i çallâş
Sekiz âdem hemânâ çurtarup baş

[5485]

Otuz iki nefer kâtil harâmî
‘ Adem şahrâsına itdi hırâmı

Düşüp çengâl-i şeh-bâz-ı şikâra
Olurlar tu‘ me tîğ-i âbdâra

İderken Varğa dahı dâr u gîri
Yimişdi cismi zaħm-ı tîğ u tîri

‘ Uyûn-ı zaħmı oldı eyle giryân
Açıdurdı gözinden şu gibi çan

Açup çanı mişâl-i cüy-ı cârî
İder bî-hüş o merd kârzârı

[5490]

Çü virdi zaħmı za‘ f ol nev-cüvâna
Düşüp at boynına oldı revâne

Gice tâ şubh olunca gitdi ol mâh
İrer bir cüy-ı cârîye şehergâh

Ne cü kim bâğ-ı cennetden nümüne
Reyâhîni açılmış güne güne

Dönüp ayağı mâ’-i selsebile
Revân olmuş idi açup sebîle

Bitüp bir ulu devha sidre-pâye
O cüyüñ üstine şalmışdı sâye

[5495](165a)

O sâye güyiyâ zıll-ı hümadur
İdenler istirâhat pâdşâdur

İrüp hâlet ol esb-i tîz-kâma
Yitürdi anı bu dârü’s-selâma

Boyun şundi çü atı tâze sebze
Yire düşdi hemân ol şîr-i şerze

İdüp Leclâc-ı fûrkat atı şeh-mât
Dururdu başı ucında baçup at

Yaturdı tîğ-i hasretle beden-çâk
Çarîb ölisi gibi pîrechen çâk

[5500] Virenler ʿışk ile ğurbetde cānı
Hasek olur bisât-ı pür-niyâmı

Teni gül gibi olup pâre pâre
Dili bir şuʿ le cānı bir şerâre

Ne tende cāme var ne serde efser
Şikeste kâse-i Mecnûn gibi ser

Şaçı sünbülleri olup perişân
Olur bād-ı şabâdan dâmen-efşân

Boyanup lâleveş kana dem-â-dem
Dökerdi nergisinden eşk-i şeb-nem

[5505] Akardı kanlu yaşı cûybârı
Virürdi seyle eşki lâlezârı

Ruḥını zerd idüp endûh-ı fûrkat
Yıkılmışdı başına kûh-ı fûrkat

ÂMEDEN-İ ŞÂH MUḤSİN EZ-ŞİKÂRGÂH VE VARKA-RÂ BER-
KENÂR-I CUYBÂR ÜFTÂDE DİDEN VE EZ-ḤÂL-İ Ü BE-TARİK-İ
MİHRBÂNİ PORSİŞ KERDEN VE BÂ ḤOD BE-CÂNİB-İ ŞÂM BE-
SERÂY-I ḤOD BORDEN VE TİMÂR KERDEN

Nazar kıl hikmet-i Haḫka ki her bār
İder kudretlerin ʿâlemde izhâr

ʿInâyetler idüp genc-i nihâmı
Bulursın sezmedüğüñ yirde ânî

(165b) İşüñ altun ider bî-renc ü tedbîr
Olur ḫâk-i siyeh destüñde iksîr

[5510] Düşürüp pûte-i ḫalbüñi tâba
Ḳamer destüñde döner âftâba

Ger olsañ vâdî-i hayretde güm-râh
İder Ḥızr-ı ʿaḫsın saña hem-râh

O ravza ki düşüp yaturdı ol mâh
Teferrücgâh idinmişdi anı şâh

Şikâr itse dönüp her gâh Muḫsin
İçerdi âb-ı cûdan şâh Muḫsin

Haḫuñ hikmetlerin gör âşkâre
Seherden gitmiş idi şeh şikâra

- [5515] Dönüp şayd u şikârından şeh-i Şâm
Revân oldu ide ol cûda ârâm

İrişdi çünkü ol âb-ı revâne
Gözi tuş oldu esb ü nev-cüvâna

Özine şu kenârından idüp câ
Görür düşmüş yatur bir serv-i bâlâ

Ayağında ne pâ-bend ü ne bendi
Çarâr itmiş başı üzre semendi

Düşüp mihri o rahş-ı bād-pâya
Durup günden yaña olmuşdı sâye
- [5520] Çatına varsa âdem ceng iderdi
Leked birle ururdu deng iderdi

Görüp bu hâlini şeh kaldı hayrân
Açup yaşı gözinden oldu giryân

Ki şan bād-ı nesîm-i rûh-perver
Çokutmuşdı aña dârû-yı hüş-ber

Açılmış kanımı faşşâd-ı devrân
Yatur bî-hüş olup bî-‘ aql u bî-cân

Varup biñ diğkat ile şâh Muhsin
Görüp Varçayı itdi âh Muhsin
- [5525] Görür cismin ser-â-ser tiğ u nîze
İdüp başdan ayağa rîze rîze
- (166a) Ağız açmışdı zahm-ı tiğ tende
Temâşâ idene eylerdi hânde

Teni olmuş ser-â-ser reşk-i gülzâr
Olurdu murğ-ı cânı bülbül-i zâr

Dilinden gitmek için süz u tâbı
‘ İzârı verdine sepdiler âbı

İçen peymâneyi dest-i ‘ adûdan
Dutar yükin olursa şâfî şudan
- [5530] Dilüne degse cām-ı tiğ-i düşmen
Gider ‘ aqluñ olursañ künd ü behmen

İdicek cām-ı tiğ ile ‘ adû âl
Meded itmez olursañ Rüstem-i Zâl

Ruḥ-ı ḥandānına doḡundı çün āb
Gözi merdümlerinden gitdi ol ḥ̄āb

Gelüp hūşı açıldı çeşm-i cānı
Baḡup seyr itdi bu āb-ı revānı

Yüzi yirde iken ol verd-i ḥod-rū
Dili meyl itdi andan içmege şu

[5535] İçürdiler çü ḡana ḡana şudan
Yatup ser-mest iken ṡırdı yuḡudan

İdüp ḡayret yirinden ṡırdı ol dem
Baḡup gördi anı kim ḡayli ādem

Alup pīrāmenini ḡalka-kirdār
Olurlar ḡāletine vālih u zār

Didiler kimsin ey merd-i yegāne
Ki düşdüñ zaḡm-ı tiḡ-i bī-emāna

Ne yirde uğraduñ bu kārzāra
Tenüñ olmış ser-ā-ser pāre pāre

[5540] Kimüñ destinden içdüñ sāḡar u cām
Ki olduñ mest ü lā-ya^c ḡıl be nā-kām

Kimüñ kāşānesinde cām-ı bāde
İçüp vardı ser-encāmuñ fesāda

Nedendür gerden-i cānuñda bu dām
Şeh-i kişver-sitāna eyle i^c lām

(166b) Cevāba muntazırdur şāh Muḡsin
Diler senden ola āḡāh Muḡsin

İdüp cāndan saña elṡāf u iḡsān
Ten-i bī-tābuña cān vire ey cān

[5545] Çü Muḡsin nāmını ḡuş itdi Varḡa
Varur deryā-yı ḡayret içre ḡarḡa

Didi bunuñ serāyındadır ol ḡūr
İden budur beni dildārdan dūr

Bu urmuşdur dil ü cān murḡına dām
Bu itmişdür ḡayātum şubḡını şām

Beni bu itdi cānānumdan ayru
Düşürdi sevgilü cānumdan ayru

ılur ol nev-cüvān pīrāne tedbīr
İder aḥvālını bir dürlü ta' bīr

[5550]

Didi ey şubḥ-ı devlet āftābı
Yüzüñdür şām-ı ' adlūñ māh-tābı

Nesīm-i mihruñ irüp ḥaş u ' āma
Cihān durduḡça şāh ol Mış u Şāma

Geçer ḥoř sāye-i ' adlūñde ' ālem
Nitekim cennet-i ' Adn içre Ādem

Şorarsañ ḥālüm ey şāh-ı cihāndār
Olupdur dār-ı dünyā başuma dar

Diyārumdur benüm ser-ḥadd-i Baḡdād
Degül Baḡdād u cāy-ı ' işret-ābād

[5555]

Şehā elmās u la' le kāndum ben
O yirde ulu bāzergāndum ben

Ticāretle gezüp berr ü biḥārı
Pür idi la' l ile eşküm ḡatārı

Dil ü cānum düşüp sevdā-yı ḥāma
ara günlü gibi ' azm itdi Şāma

Adum Yaḥyā durur ' ālemde meřḥūr
Dönüp mevtāya oldum řimdi maḡḥūr

Şehūñ ' adlūñe idüp i' timādı
Ser-ābistān idi ' aynuma vādī

(167a) [5560]

Olup emn-i diyār-ı şāha teslīm
Dilüme gelmez idi ḥavf ile bīm

Metā' ıla gelürken yolda ey şāh
İrişdi kırḡ ḥarāmī baña nā-gāh

Alup māl ü menālüm itdi yaḡmā
Baña ḡaldı hemīn da' vā-yı ferdā

Bu ḥāletle düşüp cānuma ḥayret
Aḡıtdum yaşum itdüm ḡuru ḡayret

Gelüp bu ḡayret ile vecd ü ḥāle
El urdum tır ü tiḡ ile cidāle

[5565]

Otuz ikisini şalup helāke
Bıraḡdum cism-i nā-pākini ḥāke

Sekizi kırtarup māl ü menālüm
Huzūruñda budur ahvāl ü kıālüm

Velī cismüm kılup anlar zaħimnāk
İderler sine-i ‘ aşık gibi çāk

Vücūdum eylediler pāre pāre
Nitekim kūh-kenden seng-i hāre

Қalup vādī-i ğamda teşne vü ac
Dil ü cānum bir içüm şuya muhtāc

[5570] Çalup seng-i helāke fülk-i cānı
‘ Adem baħrına açdum bādbānı

İçürdi dest-i devrān baña bir cām
Cihāndan teşne-dil gitdüm ser-encām

Delüp derd ile bağrum nitekim nāy
Dilüme şām-ı ğurbet itdürür vāy

Dilüm meyl itmez oldı hürd u h̄āba
Hevā-yı āb ile düşdüm ser-āba

Çü urdum hāke bu hālet ile rü
Döküp yaşın beni ağlar ser-i cü

[5575] Olur kıanlı yaşumdan ebr giryān
İder āh u fiğānum ra‘ dı nālān

Olup seyl-i revān ‘ aynumdaki yaş
Bitürdi tır-i ğam bağrumda biñ baş

(167b) Terahħum vaқtidür şefkat demidür
Süleymāna mürüvvet hātemidür

İrişdi sem‘ -i şāha bu maқāle
Mey içmiş gibi geldi vecd ü hāle

Baқup şefkatle ol rüħ-ı revāne
Dökildi dürr-i eşki dāne dāne

[5580] Ne dāne eşk-i çeşmi aқıdup seyl
Vücūdı Mışrı içre taşdı bir Nıl

Gözi yaşı inüp tahte’ş-şerāya
Fiğān u nālesi irdi semāya

Ne gördi bir cüvān-ı lāle-ruhsār
İder verd-i ruħı cān bülbülin zār

Yüzinden nūr alur hürşīd-i enver
Şaçından cerr ider bû müşk-i ezfer

Zihī mihri bırakmış ‘āleme tāb
Ġamından tīre olmuş māh u meh-tāb

[5585] Şeb-i haṭṭı hicāb olmuşdı mihre
Bırakmışdı saçı zulmet sipihre

Görüp vechinde ol haṭṭ-ı ğubārı
Haṭ-ı reyḫān olurdı ḫāksārı

Daḫı ğonçe iken ol verd-i ḫandān
Nesīm-i ğamdan olmuş çāk-dāmān

O yāl ü bāl ü şekl-i kadd ü kāmēt
Kıyām itdükçe kıparur kıyāmet

Temāşā itdügince her yirini
Oğurdı cān u dilden āferīni

[5590] Dil-āverliklar itdügin kılup yād
Olurdı cān u dilden ḫurrem u şād

Ki zīrā ol ḫarāmīler müdāmī
Geçürmezlerdi yoldan ḫāş u ‘āmı

İderlerdi ilüñ mālını ğāret
Dil-i şāha irişürdi ḫacālet

Mürüvvet bahrı taşdı geldi cūşa
Dil ü cānında itdi aña kūşe

(168a) Didi böyle cevāhir degme kānda
Bulınmaz sa’y u diğkatle cihānda

[5595] Eger biñ yıl iderse ğavṭa ğavvāş
Çıқarmaz böyle hergiz gevher-i ḫāş

Ne bu kāmēt kıpar bir serv-i āzād
Biter böyle ne bir şimşād-ı dil-şād

Bunuñ aḫvāli olmaz şimdi ma’lūm
Bunuñ ḫālinde var bir özge mefhūm

Virür gönölüm ṭanuqlık bu müsāfir
Degöldür bu degöldür merd-i tācir

Қıyās itmeñ bunu sā’ir sipāha
Ki beñzer şevketi şāḫib-külāha

[5600] Belî siz buña eyleñ yahşı tîmâr
Ki tâ şihhat bula bu merd-i bîmâr

Geyürdiler çıkarup tâze câme
Getürdiler bile şâh ile Şâma

REFTEN-İ ŞÂH MUHSİN BE-SERÂY-I GÜL-ŞÂH VE HİKÂYET
KERDEN-İ EZ-HÂL-İ ÂN MÂH VE EZ-KEMÂL-İ LUTF U CEMÂL VE
HÜSN-İ Ü Kİ BE-GÜL-ŞÂH-I PERÎ-RÛ MÂNENDE BÛD VE GÜL-ŞÂH
NİZ DÂYE-İ HOD-RÂ BERÂY-I HİDMET-İ VARÇA TA‘AYYÛN
KERDEN VE BA‘Z-I KELÂMÂT-I DÂYE VÛ VARÇA

Pes andan tûrdı şeh Gül-şâha vardı
Yüzi hırşîd ü alnı mâha vardı

Nice varduğunu şayd u şikâra
Dönüp geldüğünü yine bîñara

Nice tuş olduğın ol nev-cüvâna
Düşüp yatduğunu âb-ı revâna

[5605] Ayağı toprağına hâli bir bir
Beyân itdi didi ahvâli bir bir

Velî gördüm dir anda bir ‘aceb hâl
Gözüm bakdukça gönlüm oldı meyyâl

(168b) Nazar kıldukça ol çâpük-süvârı
Dilüm meyl itdi aña ıztırârî

Boyuñ servini ol serv-i revânuñ
Boyu servine beñzetedüm ben anuñ

Müşâbih her yiri sen serv-i nâza
Yüzüñ gül-bergi gibi haddi tâze

[5610] Temâmet beñzemiş sen âftâba
Cebîni mâha hüsni mâh-tâba

Temâşâ itdüm ol lâle-‘ ızârı
Belürmiş hatt-ı ser-sebzüñ gubârı

Başîretle bu deñlü bildüm ancak
Ki sîb-i hüsni itmişler iki şak

Cemâlünde olup nişfi hüveydâ
Olur vechinde anuñ nişfi peydâ

O sîbüñ nîmi Gül-şâh-ı şeker-ğand
Olur nîm-i diger ol mâh-ı dil-bend

[5615] Ceb̄ini m̄ah-t̄aba omamiŖ fer
Ruından mihr-i  alem nr ider cer

rp bir halet ol mihr-i semaya
Meh iken ylduz dnmiŖ Shaya

Yzine baduumca oldu hayret
Dil [] cndan ana itdm maabbet

Grrdm ey dil-r gh u b-gh
dersin cn u dilden nle v h

Gelp yduna Vara ey dil-r
Dil  cnu iderdi  Ŗ ym

[5620] am ile serv-i bl ki mdm
Virrdi ŖarŖar- frat hram

Dem--dem keŖret-i sz u elemden
Dnerdn oda dŖmiŖ mya amdan

Ŗyup flk-i vcdun seng-i hsret
Olurdu ara-i dery-y hayret

YaŖun gevhlerini dne dne
Dkerdi merdm-i eŖmn yabna

(169a) Vcdun arb- am hŖhŖ iderdi
Melmet tri barun baŖ iderdi

[5625] Seni orardum  Ŗ ile nevsz
Olursan mur- cnun ide pervz

Hev-y amdan irp sana fet
opara baŖuma hecrn iymet

Rev olmaya sen aŖ hille
Ksf- am vire mihrn zevle

Sez olmaya sen lle- izra
Ola khsr- amda yiri hare

Rev olmaya sen tt-male
afes ire ide feryd u nle

[5630] Grp bu haleti sen dil-rbda
Gerrdm gnm h ile vda

lup  Ŗna Varaya maabbet
Bilrdm hdmetin cnuma minnet

Umar idüm ŧeb ü rüz ol cüvānı
Gele senden alaydum müjdegānı

Eger ŧağ olsa ey kaşı meh-i nev
Niçün ŧalmaya mihri ŧāma pertev

Ne ŧemsün mihri oldı aña ğālib
Ğamuñ iksirine olmadı ŧālib

[5635] Ne büy-ı gülden oldı cānı bı-hüş
Ki itdi gülŧen-i ħüsnün ferāmüş

El irmez çün o mäh-ı āsmāna
Düşüp mihr ile gönüm bu cüvāna

Getürdüm bir maķām-ı dil-güşāya
Maķām u menzil itdürdüm ol aya

Oturdı meskeninde ħurrem ü ŧād
O servi bār-ı ğamdan itdüm āzād

Didi Gül-ŧāh aña ey ŧāh-ı ‘ālem
Sitāruñ gün çerāğuñ mäh-ı ‘ālem

[5640] Seħā mülkine ŧol kim pādŧadur
İŧi düşmişlere luħf u ‘aħadur

(169b) Anuñ kim ‘avn-i Ħaķdur dest-ġiri
Ķulı olsa ne ŧa‘n ŧāhuñ emiri

Çü Varķa ‘ıŧķına sen aña ikrām
İdüp cān ile kılduñ luħfu in‘ām

Dil ü cān ile idem bu perestār
Anuñ ‘ıŧķına aña yaħŧı timār

Yaŧum saķķası kūyına sepüp ŧu
İdem kirpüklerüm yolına cārū

[5645] Olam baŧı ucında zār u nālān
ŧaçum sünbülleri ile meges-rān

Yuħuya varsa ol ħurŧid-pāye
İdem serv-i revānum aña sāye

Ķudümün Varķa için eyleyüp fāl
Ķılam yaŧum ile pırāhenin al

Yazup naķŧ eyleyüp cismüm ħayālin
İdem cān riŧtesinden dest-mālin

Kılam şürb ile eklin şîr ü şekker
Selâm-ı hıdmetüm ile mükerrer

[5650]

Gelince Şâma Gül-şâh-ı dil-ârâ
İdinmişdi ğıdâsın şîr-i hürmâ

Hemân-dem itmeyüp bir lahza ârâm
Buyurdı dâyesine ol dil-ârâm

Didi kim rûz u şeb hıdmetde der-kâr
Benümçün olduñ ey dâye perestâr

Fidâ olup ten-i cân-perverüme
Ġıdâ-yı şîr idersin şekkerüme

Görüp her kanda serv-i dil-rübâmı
Düşersin sâyeveş kılsam hırâmı

[5655]

Dilüm bir mâh için her dem ider âh
Saña rüşen durur ey dâye ol mâh

Ġamından verd-i ruhsârum olup zerd
Dem-i germüm idüpdür hasreti serd

Dil ü cânum olup ‘ışķuñda derhem
Gözüm yaşın idüpdür baña hem-dem

(170a)

Anuñ ‘ışķına var ol bî-naşibe
Uyar cân şem‘ ini şâm-ı ğarîbe

Maķâm-ı ğam-fezâsın rüşen eyle
Alup gönlin ele cânın şen eyle

[5660]

O câmı kim içerdüm şîr ü hürmâ
Pür idüp şîr ü hürmâdan hemânâ

Elemden tâ olunca sâlim u hüş
Bu câmuñ eylesün günde birin nüş

Ġıdâsın cümle şehd ü şekkerî kııl
Özüñi mâder-i cân-perverî kııl

Varup dâye o serv-i dil-rübâya
Yüzüni yire ururdu çü sâye

Selâm u hıdmet-i Gül-şâh iderdi
İşidür Varķa miskîn âh iderdi

[5665]

İdüp mâder gibi ol dâye şefķat
Varup geldi bulunca cânı şıhķat

Meger bir gün gelüp yanına dāye
Getürmişdi nevā ol bī-nevāya

Bakup şefkat ile ol nev-cüvāna
Didi ey cān olan cān u cihāna

Dilüñ ney gibi her dem nāle kıılır
Görüp cānum saña yanar yaqılır

Olup ādem degülseñ ger perī sen
Neden düşdüñ bu ile serserī sen

[5670] Dağı açılmadı ey verd-i ħandān
Koparmış ğonçe gibi dest-i devrān

Nedendür bāĝbān-ı dehr-pīşe
Urursın servüñ ayaĝına tīşe

Ne cürm itdüñ ola sen rüzgāra
Vücüduñ baħr-ı ğam şalmaz kenāra

Neden āşüfte vü derhem neden sen
Nedür derd ü ğama hem-dem neden sen

Gül-i surĥuñ neden zerd oldu ey yār
Dem-i germüñ neden serd oldu ey yār

(170b) [5675] Semā üzre olursa ger firişte
Olursa nūr ile zātı sirişte

Çıķaram ĥür ise bāĝ-ı cināndan
Düşe māh ise yire āsmāndan

Yiri olsa perīveş küh u bīşe
‘Azā’im birle urup aña tīşe

Uram teşĥir ile aña çü tiri
Ola zencir-i zülfinüñ esiri

Ve ger olursa cünbiş ādemī-zād
Melül olma şehā dut ĥatıruñ şād

[5680] Kim ola kim saña itmeye peyvend
Olursa yidi iqlime ĥudāvend

Kelām-ı dāyeyi ğuş itdi ol māh
Derün-ı dilden itdi derd ile āh

Dil ü cānı düşüp ney gibi vāya
Dir ey cānum gibi şefkatlü dāye

Dağı mehd içre cân-ı nâ-tüvânı
Sipihrüñ dāye-i nâ-mihrbānı

İçürmiş şāf iken cânum mezākı
Bu miḥnet-zādeye şîr-i firākı

[5685] O demden derd ile üftādeyem ben
Belā dārında miḥnet-zādeyem ben

İdüpdür devr eli bu ḥāksārı
Melāmet reh-güzārınuñ ğubārı

Fiğān u nāle ile nāya döndüm
Kurumuş bağı sınımış yaya döndüm

Baḥa ey dāye kılduñ çok vefā sen
Ten-i bî-tābuma olduñ devā sen

Dilüm düşdükçe ğamdan ḥavf u bîme
Analık eyler idüñ bu yetîme

[5690] Huzūruñda olursa söze destūr
Dilüñe fāş ola bu sırr-ı mestūr

Olup mihrüñe cāndan i' timādum
Umaram ḥāşıl ola bu murādum

(171a) Gerekdür şefkat idüp bu recāmuñ
Huşūlin kaşd ide iḳdām-ı tāmuñ

Hemānā ḥātem-i Gül-şāhı şundı
Güneş dest-i sipihre māhı şundı

Didi Gül-şāha vir bu la' l-i nābı
Ki vardur Ka' be yapmağça şevābı

[5695] Çü gördi ḥātem-i Gül-şāhı dāye
Didi lâ' iḳ degüldür her gedāya

Fesāda irgürüp cehli dimāğın
Serîr-i şāha uzada ayağın

İder mi degse ger dünyā ḥarācı
Niğîn-i her gedāya ihtiyācı

Sühādan dilese ḥurşîd eger tāb
İder şubḥ aña ḥānde ta' ne meh-tāb

Dil ü cânuñ düşüp sevdā-yı ḥāma
Getürme olur olmaz sözi kāma

- [5700] Güzer itmek dilüñden ol yüzi hür
Süleymānlık heves itmek durur mūr

Bilüp qadrüñ inende düşmegil ter
Olımaz sa' ve sī-murg ile hem-ser

Yüzinden nūr alurken māh u meh-tāb
Muqābil ola mı hırşide şeb-tāb

Gözün gördüğine el şunma ey cān
Ki şāhib-hātem olmaz her Süleymān

Nesin sen yoğ iken nām u nişānuñ
'Azīmü'l-qadr idüp luḫ ile şānuñ
- [5705] Kılur Muḫsin saña bu deñlü iḫsān
Eger qaşd eyleseñ olmazsın insān

İdüp Gül-şeh daḫı saña ri' āyet
Telatḫuf birle iḫsān u ḫimāyet

Kılurken saña anlar böyle in' ām
Olup küfrān-ı ni' me olma bed-nām

Her işüñ kıl ser-encāmın tefekkür
Dilüñ kes bu sözi itme tezekkür
- (171b) Yine yüz 'özr ile ol serv-i dil-cū
Düşüp ayağına urdı yire rū
- [5710] Biḫār-ı çeşmi dökdi ol kadar dūr
Ki itdi dāyenüñ dāmānını pūr

Didi itmez olan ehl-i diyānet
Tuz etmek yidügi yirde ḫıyānet

O māh için degül Şām içre nālem
Qanı kim zerre qanı mihr-i 'ālem

Ne mümkin peşşe 'uḫqāba ide zūr
Süleymān ile hem-ser olmaya mūr

Ne qudret gürbe-i her-nā-tüvāna
Ki hem-pençe ola şir-i jiyāna
- [5715] Ne var baḫr içre olursa sebük-rūḫ
İner mi degme Tūra keşti-i Nūḫ

Ol āhū düşmeye aḫ u duzağa
Hümā qonmaz inüp dala budāğa

Ne kudret ola hāk-i pāy-māle
Ki iḳdām eyleye emr-i muḫāle

Semādur çün bilürsin menzil-i māh
Aña yol bulmaz her dīv-i güm-rāh

Düşerse kaçre ger sevdā-yı hāma
İrişmez baḫr-ı şāhib-iḫtişāma

[5720] İrişmez zerre-i nā-çiz mihre
Çıķılmaz nerdbān ile sipihre

Günini kime tīreitse leylī
Olur Mecnūn iderse aña meyli

Ne meylüm var aña ne ittiḫādum
Şalāhum var bu işde yoķ fesādum

Recām ancaķ durur ol ḫūr-ı ʿinī
Görince viresin işbu nigīni

Göre bu ḫātemi çün ol Süleymān
İde saña çoķ istiḫsān u iḫsān

[5725] Şunınca destine bu laʿl-i kānī
Vire cānın dilersen müjdegānī

(172a) Dime ey dāye bundan ʿār ider ol
Temāşā kııl hemīn ne kār ider ol

Żiyā-yı mihr-i ʿālemden degül dūr
Düşe beyt-i gedāya pertev-i nūr

Göre çün ḫātemin ol māh-pārem
Toğısar şām-ı miḫnetde sitārem

Cihān içre kimüñ kim yarı yoķdur
Bütün dünyā içinde yarı yoķdur

[5730] Cihān içre kimüñ eglencesi yoķ
Girür bir bāğa bir gül gönçesi yoķ

Vücūdum şerḫa şerḫa tiğ-i devrān
İdüp kaldı tenümde bir ramaķ cān

Bulınmaz ğamdan özge baña ğam-ḫār
Ĝam ol cāna ola ğam aña ğam-ḫār

Yaşumuñ mā-cerāsı ser-güzeşti
Ĝariķ-i eşk idüpdür kūh u deşti

- Ḥudā ḥaḳḳıçün ey dāye kerem kı̄l
İrişdür bu merāma muḥterem kı̄l
- [5735] Miyānından çıkarup bir kemer zer
Ḳodı öñinde urup pāyına ser
- Döküp kanlu yaşın toprağa ḳardı
Tažarru^ç itdi yalvardı yaḳardı
- Kimi ḳılsa bihişt-i vaşl maḥrūm
^çAzāb-ı dūzaḥ olur aña ma^ç lūm
- Baḳup cān u dilinde āh u vāya
Nažar şaldı aña şefḳatle dāye
- Urup cānına mihr-i şefḳat āzer
Yüregi yandı aña mişl-i māzer
- [5740] Urup ḳavs-i maḥabbet cānına tīr
Şunar pistān-ı şefḳatden aña şīr
- Dir ey cānum oğul mihrüñle dāye
Vücūdın ḥāke şalsa hem-çü sāye
- Olursa ger dönüp ḳaddüm kemāna
Belā oḳlarına cānum nişāne
- (172b) Yirindürince ḡam sen nev-cüvānı
Ḳo virsün dāye cān-ı nā-tüvānı
- Didi Varḳa olup gül gibi ḥandān
Vücūduñdur beşīr-i derdmendān
- [5745] Dil ü cāna ne şīr ü ne şeker vir
Şunıcaḳ ḥātemi bir hoş ḥaber vir
- Dimişdür farḳ idenler ḥayrı şerden
Ki yigdür hoş ḥaber zerrīn-kemerden
- Hemānā ḥātemi alup eline
Ḳuşandı zer-kemer dāye biline
- Meh-i ḥātem kemer idindi mihri
^çArūs oldı görüñ Zāl-i sipihri
- Şanasın nāmzād olup ezelden
Nişān gelmiş idi aña Zuḥalden
- [5750] Durup Varḳa yanından gitdi dāye
Ne siḥr itdi görüñ ol meh-liḳāye

O cāmı kim içerdı şîr-i ħurmâ
Diledi içmek için ol dil-ârâ

Pür idüp şîr-i ħurmâ ile anı
İçine ħâtemi şalmışdı ânî

Ĥarâretle virürken şîre şekker
İderken cān dimâğın şîr ile ter

Bırakdı şems-i ħâtem anı tâba
Gözin tuş eyledi ol la' l-i nâba

[5755] Dil ü cānında zerre kalmadı fer
Şanasın gördi cām içre bir ejder

**DĀYE-İ GÜL-ŞĀH-RĀ BE-CĀM-I ŞĪR-İ ĤURMĀ DĀDEN VE ENDER-
CĀM-I ĤĀTEM-İ ĤOD-RĀ DĪDEN VE EZ-DĀYE NĪŞĀN-I ĀN
PORSĪDEN VE BĀ-CEVĀB-I DĀYE VARĤA-RĀ TALEB KERDEN VE
BE-MÜLĀĤĀT-I CĀN-FEZĀYĪŞ BE-ĤAYĀT-I TĀZE RESĪDEN**

(173a) Görindi çün aña ol la' l-i şehvâr
Bitürdi bâğ-ı cānı içre gül-nâr

Ne gül-nâr urdı cānına bir âteş
Şerâr-ı nârı oldu göge ser-keş

Gidüp ' aklı başından oldu bî-hüş
Şanasın cām-ı meyden eyledi nüş

Teninde maĥv olup tâb u tüvânı
Gelür ĥayret ile ağızına cānı

[5760] Derūnından çekildi göklere dūd
Vücūdı oda yandı nitekim ' ūd

Didi ey dāye kandanur bu ĥâtem
Ki şaldı cān u dil mülkine mâtem

İrişdi cān u dil bulup şafāyı
Meşām-ı cāna bŷy-ı āşnāyı

Ferahdan çıkmadın cismümde cānum
Meded ey dāye ey rūĥ-ı revānum

Çıķup şor ādem ü dīv ü perīden
Ĥaber vir baña bu engüşterīden

[5765] Meded ey dāye ĥāk oldum meded hey
Meded hey hey helāk oldum meded hey

Esîri olduğum dāye meded kı1
Meded cān çıķmadın yolına sed kı1

Firākı deldi bağrum nitekim nāy
Nişānın bulmaz isem cānuma vāy

Diküp ol hātemüñ gözün gözine
Geh öper gāhi sürerdi yüzine

Görüp bu hāleti ol meh-liķāda
Dil-i dāye birez oldu güşāde

[5770] Didi Gül-şāha ey rūh-ı revānum
Fidā olsun reh-i ʿıķķuñda cānum

İçerken şîr-i hürmā ol cüvānuñ
Hilālinde bu māhı gördüm anuñ

Dutarken şîr-i hürmā birle cāmı
Düşürmişdür meger bu laʿl-fāmı

(173b) Çü dāye yād itdi ol cüvānı
Süküt itdi yirine geldi cānı

Düşüp cān u diline tāb-ı hayret
Aķup yaşı olur ğarķ-āb-ı hayret

[5775] ʿAcebdür didi ger yārüm degülse
Beni yok eyleyen varum degülse

Revān ol didi ey dāye meded kı1
Yaşum seyl-ābına luţfuñla sed kı1

Selām eyle varup ol nev-cüvāna
Yüz ur pāyına benden yana yana

Yaşuñ sakķāsı yolına sepüp şu
Gözüñ müjgānını kı1 aña cārū

Şorup bu hātemüñ nām u nişānın
Getür ķaşr öñine bu laʿl kānın

[5780] Eser yıl gibi oldu dāye reh-rev
İrişdi didi ey ķaşı meh-i nev

Hevā-yı mihrüñ ile ey yüzi māh
İder daʿvet seni görmege Gül-şāh

İşitdi Varķa çünkim bu cevābı
Aķıtdı çeşmi cüy-ı dilden ābı

İrişdi sem' ine çün nām-ı Gül-şāh
Derūn-ı dilden itdi eyle bir āh

Çıķup eflāke ol āhuñ enīni
Dutar lerze semāvāt u zemīni

[5785] Her adımda yüz urup yāra ķarşu
Kelīmāsā gider dīdāra ķarşu

Zihī ' ışķ u zihī zevķ u zihī kār
Seni kūyına da' vet ide dildār

Degülsin er görünse rüy-ı cānān
Muħanneşler gibi ger virmeseñ cān

Görindi Varķaya çün ķaşr-ı Gül-şāh
Nazar ķıldı semāda gördi bir māh

Şalup ħüsni cihān mülkine envār
Hemānā Tūr-ı ķalbine düşüp nār

(174a) [5790] O nāruñ şevķı ile yandurup ten
Dutışdı nitekim vādī-i Eymen

Görüp dīdār ider ol serv-ķāmet
' Ubūdiyyet maķāmında iķāmet

Gelürler ħālet-i ' ışķ ile vecde
Rükū' itdi biri birisi secde

İrüp envār-ı vaşluñ feyz ü cūdı
Ser-ā-ser ' ayn-ı nūr oldu vücūdı

Görüp dīdār irişdi bir maķāma
Şürū' itdi taħıyyāt u selāma

[5795] İçer vuşlatda bir cām-ı mürevvaķ
Ki oldu cism ü cānı maħv-ı muţlaķ

Hevā-yı ħayret içre itdi çün tayr
Per açup on sekiz biñ ' ālemi seyr

Zihī ħūr u zihī gülzār-ı cennet
Zihī ' ālem zihī dīdār-ı vuşlat

Zihī ' aşıķ zihī ma' şūķ-ı dīdār
Zihī Ĥallāc-ı Manşūr [u] zihī dār

Degülsin er irişüp bu güne sen
Eger cān virmeseñ döne döne sen

[5800] Şunup cengāline cān bāz-ı ʿ iŝkuñ
Uçurmasını kııl şeh-bāz-ı ʿ iŝkuñ

Fidā-yı vuşlat-ı cān-baħŝ-ı cānān
Gel inŝāf it ne cüz' virür dil ü cān

**GÜL-ŞĀH VARKA-RĀ DĪDEN VE BE-ĤĀLET-Ī ʿ IşK EZ-BĀM-I KAşR-I
ĤOD-RĀ BEYENDĀHTEN VE VARKA HEM ÇÜ şEH-BĀZ ĀN KEBG-
REFTĀR-RĀ BE-TEK Ū TĀZ DER-RŪBŪDEN VE HER DŪ BE-DERD U
FĪRĀK BER-ZEMĪN ŪFTĀDEN VE MUĤSĪN NĪZ EZ-İN ĤĀL ĀĠĀH
şODEN**

Baĥup cān revzeninden ol cŭvāna
Temāŝa itdi Gül-ŝāh ʿ aŝıķāne

Didi ol sevgŭlŭ yārŭm durur bu
Ġam-ı ʿ iŝk ićre dildārŭm durur bu

(174b) Dŭŝŭp cān u diline ŝevķ ile tāb
Ķatı yaydan olur oķ gibi pertāb

[5805] Cenāħ-ı zŭlfın aćup itdi pervāz
Bu yana indi gŭyā murĝ-ı şeh-bāz

Hŭmā gibi ķanat bŭkdi hevādan
Dişi ŝāħın gibi indi yuvadan

İderken ķaŝrdan nāz ile pervāz
Can atdı ķarŝu vardı merd-i şeh-bāz

İrŭp ol pehlevān-ı cest-bāzī
Ķucaķladı dutup ol serv-i nāzı

Dutup ŝevķ ile yārŭñ dāmenini
Der-āĝŭŝa ćeker gŭl ĥırmenini

[5810] Zemīne encŭm-i eşki dŭkildi
Semāda istedŭgin yirde buldı

Bu ne ĥāletdŭr ol ĥurŝid-pāye
Cihāna mihr iken dŭŝdi ćŭ sāye

Bu ne ĥikmetdŭr ol mihr-i mŭnevver
Ķara topraĝ ile oldı ber-ā-ber

Meger rŭz-ı kıyāmet ķopdı nā-gāħ
Yŭz urup ĥāke dŭŝdi mihr ile māħ

Olur pīrāhen ićre yaķalar ćāk
Aćup per ućdı murĝ-ı ʿ aķl-ı ćālāk

- [5815] Melâmet hâksârına urup rû
Uyudı şan ol iki serv-i dil-cû
Ġalaṭ didüm gözine girmeye h̄âb
Ser-âb-ı ıṣṣ-ı dil-berden içen âb
Biri yaturdı yirde dil-füsürde
Biri yaturdı ne zinde ne mürde
Biri itmiş hayâtını ferâmûş
Birinden gitmiş idi ʿ aql ile hûş
Biri düşmiş miyân-ı âb u hâke
Birini tiĝ-i ĝam şalmış helâke
- [5820] Biri bizâr olup cân u cihândan
Biri nevmîd olup yaturdı cândan
- (175a) Geh iderdi biri birin der-âĝûş
Gehî ʿ aklı gidüp yaturdı bi-hûş
Haber oldu irişdi Şâh Muḥsin
Görüp bu hâli itdi âh Muḥsin
Baĝup hâk üzre yatduĝın nigâruñ
Haber şordı vuḳûʿ indan bu kâruñ
Didiler yoĝ iken nâm u nişânı
Anı gördük ki itdi cân-feşânî
- [5825] Dururken ravza-i Huld içre bu hûr
Yoĝ iken bād-ı şubḥa aña destûr
Alup bûyın nesîm-i şubḥ-demden
Çıkar havrâ gibi taşra İremden
Bilüp Varḳa idüĝin ol cüvânuñ
Helâkin ḳaşd itdi cism ü cânuñ
Düşüp cân u diline ʿ ıṣṣ ile tâb
Ḳaşırdan eyledi kendüyi pertâb
Olup ʿ id-i vişâl-i yâra ḳurbân
Yolına eyledi terk-i dil ü cân
- [5830] Zebûn olup ĝam-ı ʿ ıṣṣ ile cânı
Fidâ itdi görince yâr-ı cânî
Görüp Muḥsin bu hâletde nigârı
Diline kâr itdi itdi zârî

Birez sâkin olup cânında tâbı
Seper gül yüzine âb-ı gül-âbı

Gül-âb ile çün oldu ruḥları ter
O mihr-i 'âlem-ârâ kaldurup ser

Gözi tuş oldu Varḳaya idüp âh
Atıldı oḳ gibi üstine ol mâh

[5835] Didi ey 'ışḳ içinde zâr u pâ-mâl
Ġarîb u 'âşık u âşüfte-aḥvâl

Ḳılalı 'ışḳum ile sîneñi çâḳ
İdüpdür şâm-ı ğurbet menzilüñ ḥâḳ

Ġamuñdan tîredür şebḥâ-yı deycür
Duḥânuñdan çerâĝ-ı şubḥ bî-nür

(175b) İdüp âh-ı derûnuñ göklere râh
Demüñden dutdı jeng âyine-i mâh

Görüp eşk-i 'uyûnuñ âşkâre
Gözini şubḥa dek yummaz sitâre

[5840] Semâvâtı dutup âh u fiĝanı
Unudup kendüyi aĝlardı anı

Şuya şalmışdı gerçi neng ü 'ârı
Görince şâhı itdi şermsârî

Düşüp gün yüzine ebr-i ḥacâlet
Vücüdün 'âr-ı ĝâyret itdi ĝâret

Didi şâha hemîşe kâm-rân ol
Cihâna tâ ebed şâh-ı cihân ol

Dutup dünyâyı 'âḳl-ı dūr-bînüñ
Cihân olsun şehâ zîr-i nigînüñ

[5845] Cemâlüm reşk iken ḫâvûs-ı bâĝa
Duḥânumdan vücüdüm döndi zâĝa

Ten-i bî-tâbumuñ ĝamdan derûnı
Pür olmuşdur cerâḥathâ-yı ḥûnı

Giceler şubḥa dek derd-i ciger-sûz
Dil ü cânımda oldu âteş-efrûz

Çeküp eflâke ser âh-ı derûnum
Gözümde aḳdı seyl-âb oldu ḥûnum

Derūnından olinca ādemūñ tāb
Ne sūd ide aña ʔaşra aķan āb

[5850] Yıkınca devr eli beyt-i gedāyı
Ne sūd ide ilūñ sırça serāyı

Nemā virüp ten-i pejmürdem üzre
Teraḥḥum ķıl dil-i āzürdem üzre

Dil ü cān oldu ğamdan āteş-engīz
Kül itmişdür tenüm bu āteş-i tiz

Dimiş ehl-i belā ol yāra dildār
Ola şādīde yār u ğamda ğam-ḥār

Cihān içinde oldur yār u hem-dem
Ki hem-dem ola vaķt-i şādi vü ğam

(176a) [5855] Dil-i ğamġinüm ile ḥurrem u şād
Ki Varķadur yatan bu serv-i āzād

Kime aķıtsa cūy-ı şefķatūñ āb
Ķomaz cān u dilinde zerrece tāb

Cihānda olmasun bu resme kāfir
Ķarīb u ğurbet içinde müsāfir

Olur beytü'l-ḥızāna da'vet āfet
Ki olmaz çāh-ı zindānda ziyāfet

Ķalaṭ didüm olur gül gibi ḥandān
Cemāl-i Yūsuf ile çāh-ı zindān

[5860] Şeb-i deycūr olur mihr ile rüşen
Olur ḥāk-i siyeh verd ile gülşen

Şeh oldu mihr-i Gül-şāh ile dil-teng
Riyāset şīşesini urdı ber-seng

Görüp yatduġın ol serv-i revānı
Dil-i deryā gibi acıdı cānı

Düşüp ḥayret o serv-i sīm-tenden
Giderdi ḥuşı cāndan cān bedenden

Ne dil kim hecr-i dildāra ola rām
Bihīşt-i 'Adn içinde itmez ārām

[5865] Çü ārām itmez anda murġ-ı muḥtāc
Ne aşşı ger ķafes zer ola ya'ac

Çü bî-rûzî ola murğ-ı ruṭab-ḥ̣âr
Şunar zehr aña şâḥ-ı ter ruṭab ḥ̣âr

Donansa zîver-i zerle vücûduñ
Ten-ârâ olur olmaz cāna sūduñ

Dil-i deryâ içinde eyleseñ cā
Bir içüm âb-ı hoş şunmaz bu deryâ

Müheyyâ itmese şuyın müsâfir
Şusuzlıqdan ölür deryâda âḥir

ŞEFKAT KERDEN-İ ŞÂH MUḤSİN BER-ḤÂL-İ VARÇA VÜ İZHÂR-I MAḤABBET KERDEN

[5870] Esüp dilden nesîm-i şubḥ-ı şefkat
Tulû' a dutdı yüz mihr-i maḥabbet

(176b) Olinca erde merdümlik nişânı
İder her laḥza luṭf u mihrbâni

‘ İzâr-ı Varçaya sepdi gül-âbı
Uyandı cān gözinden gitdi ḥ̣âbı

Zihî luṭf u zihî mihr ü mürüvvet
Yetîm-i ‘ ıṣṣa eyledi übüvvet

Başup bağına ol serv-i revâni
Kâtı şefkat idüp oḥşadı anı

[5875] Reh-i ‘ ıṣṣa düşüp Varça vü Gül-şâh
Semend-i nefsi-i ḥod-kāma kesüp rāh

İderler bâğ-ı ‘ ıṣṣ içre terennüm
Biri ağlar biri itmez tebessüm

Hevâ-yı ‘ ıṣṣ ile ol iki dil-ḥ̣âh
Biri inler biri eyler idi âh

Olup bir birinüñ yâr u nedîmi
Ne vaşla zevḳ u ne hicrâna bîmi

Çekerlerdi çü âh-ı şubḥgâhî
Yanardı nâra cān-ı murğ u mâhî

[5880] Çü fūrkat itdi burc-ı vaşla taḥvîl
Leyâl-i ğam nehâra oldı tebdîl

Meh ü mihr oldı birbirine mâ’ il
Aradan zıll-ı hicrân oldı zâ’ il

Bırağup cānını ğamdan ferāğa
Nesīm-i vaşl üf didi çerāğa

Çeküp yarı der-āğüş eyledi teng
Benefşe virdi berg-i lāleye zeng

Dirüp geh sīb ü geh ħurmā-yı terden
Gehī senbūse geh nuql-ı şekerden

[5885] Degül ‘ışk ehline maħfī vü mestür
Budur cennāt-ı ‘Adn ü bu durur ħür

Cemālinden niķābın götürüp yār
Ṭulū‘ ide saña envār-ı dīdār

Ĥudāyā baña miħrūñ reh-nümā kıł
Gam-ı ‘ışkuñla cānum mübtelā kıł

(177a) Virüp cānuma ‘ışkuñla tesellī
Dilümi eyleme Mecnūn-ı Leylī

Dilüm kıł Bī-sütūn-ı ğamdan āzād
Beni itdürme her Şirīne Ferħād

[5890] Ne hecr-i Varķa vü ne miħr-i Gül-şāh
Beni her bī-vefāya itme dil-ħāh

Dil ü cānum recāsı budur ey Ĥaķ
Vücūdum ide miħrūñ maħv-ı muṭlaķ

MÜLĀKAT U VUŞLAT-I VARĶA VÜ GÜL-ŞĀH-RA ŞĀH MUĤSİN
ĤURREM U ŞĀD ŞODEN VE BĀ-YEK-DİĞER BE-ṬARİK-İ ŞADĀKAT
MUŞĀĤABET KERDEN VE HER DÜ SER-GÜZEŞT-İ ĤOD BEYĀN U
NĀLE VÜ EFGĀN KERDEN

Buyurdu şāh ol iki dil-ārā
Ķıyām itdi mişāl-i serv-i bālā

Ķabül olmış du‘ā gibi semāya
Yüridiler çıķup bām-ı serāya

Geçürdi miħr ile māhı serīre
Dizini çökdi şeh oturdu yire

[5895] Buların vuşlatına şād u ħandān
Olup cāndan iderdi şükr-i Yezdān

Gehī şāh ile idüp ‘iş u cāmı
İçerler bezm-i vuşlatda müdāmı

Gehî tenhâ çeküp cām-ı firākı
Bulurlar bir dem içre ‘ömr-i bâķī

Ne sırdur ‘āşıkun vuşlatda cānı
İder bülbül gibi āh u figānı

Şeb-i vuşlatda dil olduğı nālān
Düşer yādına rüz-ı hecr-i cānān

[5900] Kimün ki ‘ışk ile adı ‘alemdür
Yiri ser-menzil-i mülk-i ‘ademdür

Gidüp dilden recā-yı rüz-ı vuşlat
Düşer cāna zalām-ı leyl-i fūrķat

(177b) Ne kıutlu gündür ‘īd-i vaşl-ı cānān
İrişmezse şeb-i tārīk-i hicrān

Ġam-ı ‘ışk içre irse vaşla ādem
Olur biñ yıl ķadar olursa bir dem

Nigāruñ hoş durur bir dem vişāli
Geçürmekden ğam ile māh u sālī

[5905] Gülistān-ı ğam içre ol iki yār
Biri gül idi biri bülbül-i zār

Gül ü bülbül gibi ķalduķda tenhā
Olup aġyardan bī-ķavf u pervā

Tazallüm itdüģince ‘āşık-ı zār
Semā‘ından iderdi nāle dildār

Oķurdu Varķa yāra ser-güzeştin
Ġam-ı ‘ışk içre seyr-i kūh u deştin

Çeküp deryā-mişāli ceyš ü ‘asker
Selīm Şāhı esīr itdüģin ‘Anter

[5910] Ķurılduķda şehi şalb itmege dār
İdüp cān u göñülden ceng u peygār

Güneş gibi çıķup ol meh busudan
Ĥalāş itdüģini şāh-ı ‘adūdan

Ġam-ı ‘ışk ile at şalup sipāha
Soñunda düşdüģini ķa‘r-ı ķāha

Aña şefķat idüp cellād-ı zengī
‘Adū başın kesüp virdüģi rengi

- Başından geçdüğü aḥvāli bir bir
İderdi ol nigāra şerḥ u taḫrīr
- [5915] Getürüp ol daḥı ḥālin beyāna
Oḡur göynüklerinden yana yana
- Didi ey gülşen-i ‘ ışḡ içre nālān
Cemālin gülşeninden bülbül-i cān
- Düşüp ayru iderken āh u nāle
Oḡurken ser-zeniş cān-ı Hilāle
- Şaçun ‘ ıtrın nesīm-i şubḡ-demden
Getüre diyü umarken Yemenden
- (178a) Gelür şanup göñül sen şeh-süvära
Gözin dikmişdi rāh-ı intizāra
- [5920] Şavulmadan ġam-ı eyyām-ı miḡnet
Günümi tīre itdi şām-ı miḡnet
- Nüzül itdi ḡazā-yı āsmānī
İrişdi geldi Muḡsin nā-gehānī
- Dil ü cān ile ḡıldı bezl-i himmet
Sebīl itdi yoluma māl u ni‘ met
- İrişince eli bu māh-ı bedre
Virürdi zer Hilāle bedre bedre
- Ne cürm itdi cihānda ḡüb-ı Ken‘ ān
Yidürdi gürg-i Mışra anı iḡvān
- [5925] Şalup cān gūsfendin bend u dāma
Beni atum yederdi gürg-i Şāma
- ‘ Acebdür devr işi her cān-ı pāke
Virür geh ḡurda geh ḡāk-i helāke
- Çü Muḡsin oldu bu maḡşūda vāşıl
Ḥudādan diledüğü oldu ḡāşıl
- Şalup serv-i revānum ġam ḡırāma
Ḥayātum şubḡını irgürdi şāma
- Vişāline el uzadup şeh-i Şām
Murādın bulmaduğın nefsi-i ḡod-kām
- [5930] ġam-ı fūrḡat şalup cānına āzer
Anı ḡılduğımı ḡıḡ ü birāzer

Kılup Varğa öñinde şerh u taķrîr
Didi hep igneden iplige bir bir

Düşüp ‘ ışk ile bir özge hevāya
Dutup āheng iderler idi nāya

Ṭa‘ abdan gözlerine girmez uyhu
Yimezlerdi yimek yirlerdi kaygu

Cihāndan hakk idüp nām u nişānı
İderdi birbirine cān-feşānı

[5935] Yelān gibi şarılup birbirine
Çekerdi sinesine cān yirine

(178b) Ne cānda olsa nūr-ı mihr-i ‘ işmet
Dilinden zā’il olur zıll-ı tühmet

Ne dilde olsa ‘ ışk odı fūrūzān
Olur elbette ḥaṭṭ-ı nefsi sūzān

Döyemez tāb-ı mihr-i ‘ ışk-ı pāke
Zalām-ı ḥaṣṣ-ı nefsi irür helāke

Pes anuñçün müdām ol iki dil-ḥāh
Akıdup yaş iderlerdi kıru āh

[5940] Bu vech ile geçürüp niçe eyyām
Dilini tîre itdi zulmet-i şām

Ezelden budur ‘ ışkuñ muḳtezāsı
Dilüñde olmaya vuşlat hevāsı

Ġam-ı hecr ile idüp ittiḥādı
Dilüñden gide bezm-i ‘ iş u şādı

Behār içinde bezm-i gülşen el-ḥaḳ
Nevā-yı bülbül ile buldı revnaḳ

Şoñı hicrānuñ olur vuşlat-ı yār
İrer vuşlat firāḳa āḥir-i kār

[5945] Müsāvî olmaz ‘ ışk içre ne minnet
Ümid-i hecr ile ümmid-i vuşlat

İCĀZET REFTEN-İ ṬALEBİDEN-İ VARĶA EZ- GÜL-ŞĀH VE BE-CĀN-
ĀMEDEN EZ-KEŞRET-İ NĀLE VÜ ĀH

Bu rāya itdi āḥir iltifātı
Ki terk ide bu vaşl-i bî-şebātı

Pes andan didi Gül-şāha eyā hūr
Yüzüñ mihri virür cān mülkine nūr

Çeküp cevriñ bu ‘ömr-i bî-şebātuñ
Bulmaz lezzetin cām-ı hayātuñ

Eger senden olam bir laḫza mehcūr
İder fūrkat hayātumdan beni dūr

[5950] Ve ger olsam ṭasañdan ayru bir dem
Yidügüm içdügüm baña olur sem

(179a) Ve ger bir sā‘at olsam senden ayru
Dil ü cānum olur hecrüñle şayru

Ve līkin cā-niṣīn-i ‘ıṣṣ-ı kātıl
Dil ü cāna olur semm-i helāhil

Çeküp cām-ı hayāt-ı bî-şebātı
Geçürdüm hecr ile şām u ḡadātı

Olupdur teşne cān cām-ı memāta
Sikender nitekim āb-ı hayāta

[5955] Degüldür ‘ilmüñe maḫfī bu mestūr
Diler cānum çıḫup gitmege destūr

Çü murḡ ide ḡidāsın rīze-i seng
İder mi baḫt-ı nā-hemvār ile ceng

İdince baḫt-ı āhengi ḡürīze
Ne aşşı baḫt ile itmek sitīze

Gönül murḡın naṣīb-i dāne vü dām
Çekince ide mi bir laḫza ārām

Ḡam odı yakmadın baḡrum kebābın
Fırāḫuñ nārına ur şefkat ābın

[5960] Çü buldı rūzgārın keṣti-i ten
‘Adem deryāsı içre açdı yelken

Ne dilde olsa ‘ıṣṣ odı fūrüzān
Görinür aña ḡülşen nār-ı sūzān

Ezelden bezm-i meyde budur ‘ādet
Virürler yüki yitene icāzet

Dutupdur çünki yükin nāḫih-i cān
‘Adem şahrāsına oldu şitābān

Duyılmadı çıķup cānum aradan
Götürsin şıķleti bezm-i şafādan

CEVĀB-I GÜL-ŞĀH BĀ-ŞAD FİRĀĖ U ĀH

[5965]

Çü gūş itdi kelām-ı yārı ol māh
Derūn-ı cāndan itdi derd ile āh

Revā mıdur didi ey şīr-i ser-mest
Dilūñ ķanum döküp tıĝe ura dest

(179b)

Geçürdüm ˆ ışķuñ içre māh u sālī
Ĝamuñdan olmadum bir laħza ħālī

Cemālūñ ħasretinden oldı ey yār
Vücūdum deyr-i ĝamda naķş-ı dīvār

Ne var yārüm der-i rāzum idem bāz
Ne dildārum ki āña söyleyem rāz

[5970]

Marīzem gice de gündüz de bīmār
Şeb ü rüz iderem bülbül gibi zār

Yüzüñdür cānuma baĝt-ı cüvānī
Dile zehrüñdür āb-ı zindeĝānī

Revā olmaya sen ķaşı kemāna
Ura peykān-ı zehr-ālūd cāna

Degülseñ cān u dilden sen baña yār
Saña ben yāram itme yārdan ˆ ār

Gözüm ruĝsāruñ ile oldı pür-nür
Ĝudā itsün yavuz gözden anı dūr

[5975]

Günüm tīre idüp āh-ı ciger-süz
Ėıyāmet ķopsa gicem olmaya rüz

Gel evvel cāndan it tıĝuñla mehcūr
Ĝudā ħaķķı tek olma dīdeden dūr

Ėalur cānum çü şemˆ -i mürde bī-süz
Helāk eyle ĝam-ı şebĝā-yı bī-rüz

BĀZ ĖİTĀB-I VARĖA BERĀY-I REFTEN

Hezārān ˆ özr ile ol yār-ı dil-bend
Didi ey murĝ-ı tıĝı-i şeker-ĝand

- Geçüp cān boynına zencī-i mūyuñ
Gözüme tūtyādur ḥāk-i kūyuñ
- [5980] Ğamuñ deryāsına dil āşnādur
Cemālūñ çeşm-i cāna rūşenādur
- Vücūd-ı ‘āleme rūḥ-ı revānsın
Ten-i bī-tābum içre cāna cānsın
- Ne cān kim āstānuñdan çeke baş
Urur seng-i mezārı başına taş
- (180a) Ğam-ı ‘ışkuñ ile cān miḥnet-endūd
Yoğ olmışdur mişāl-i sāye-i dūd
- Velī ey bāğ-ı cānda serv-i bālā
Ne serv-i bāğ mihr-i ‘ālem-ārā
- [5985] Cihānda ‘ışk-ı cānān ile her bār
Melāmet olmadur ‘ışk ehline kār
- Göñül meyl itse bir şāḥib-cemāle
Düşer lā-būd ya hecre yā vişāle
- İder ‘ışk ehli keş-i cānı ḳurbān
Olur ğayrılar ‘īd-i vaşla ḥandān
- Benem ol ‘āşık-ı şūrīde vü zār
Naşīb olmamış ‘īd-i vaşl-ı dildār
- Yetīm ü ‘āşık u zār u ğarībem
Nişāb-ı vuşlatuñdan bī-naşībem
- [5990] Meges gibi girüp dār u buyūta
Dil ü cān düşdi dām-ı ‘ankebūta
- Bırağur düşse ger rāh-ı ferāğa
Çevük ḳuş iki ayağın duzağa
- Yoluma ḳurmadın devrān duzağı
Götürmekdür aña çāre ayağı
- Olur mı tavr-ı ‘ışk içre yaraşık
Bir evde bir nigāra iki ‘āşık
- Urur biri birine çeng ü dendān
Şalınsa bir ğazāle iki aşlan
- [5995] Ğāzab nārı ider cānını tīre
İki şeh ger otursa bir serīre

Düşüp mihr ile meh devr-i devāma
Birisi şubha şehdür biri şāma

Ne meh varur gurūb-ı āftāba
Ne mihrūñ yolu uğrar māh-tāba

Ben ol māham ki eşküm idüp encüm
Sa' ādet mihrin itdüm žāyi' ü güm

Dem-ā-dem tūti-i cānum kafesden
Tekellüm ider 'ışk-ı bü'l-hevesden

(180b) [6000] İrenler didi vuşlat 'ālemine
Yılı degmez firākuñ bir demine

Pür olup hūn ile ğamdan derūnı
Revān iderdi gözden cūy-ı hūnı

Nücūm-ı eşkini pāyına māhuñ
Döküp dikdi sütünın dūd-ı āhuñ

Yüzini sürdi pāy-ı dil-rübāya
Seni işmarladum didi Hudāya

Yiter kūyuñda nāle eyledüm ben
Seni Allāhuma işmarladum ben

BĀZ CEVĀB-I GÜL-ŞĀH

[6005] Çü gūş itdi sözini ol dil-ārā
Kopardı cān u dilden vāy veylā

Yaşını şu gibi toprağa kardı
Düşüp pāyına yalvardı yaķardı

Cemālüm bāğını pejmürde itme
Vücūdum sebzesin efsürde itme

Olup hār-ı ğam ile çāk-i cāme
Taħammül eyle bir kaç gün cefāma

Ola kim ide 'ışkuñla çü şeh-bāz
'Adem şahrāsına cān murġı pervāz

[6010] Revān olunca ğamdan cān ile dil
Komağıl murġ-ı cānum nīm-bismil

Ke çıksun fūrkat ü hecrūñ ile cān
Yanumdan tek sen eksük olma bir ān

Ne ‘aşıksın degülsin ğamda enbāz
Ne ma‘şūkam ki idersin baña nāz

Dil ü cānum kılup derde giriftār
Revā mıdur saña bu seyr ü reftār

Gidüp zindān-ı ğamda kıoma ey yār
Beni ağlar bu ğurbetde kimüm var

[6015] Şalup topraĝa cismüm hāksārum
Başum ucında ol seng-i mezārum

(181a) Yiter kıatıldı zehr-i ğam aşuma
Yiter geldi kara günler başuma

Niçe bir maħbes-i ten içre feryād
Şatun al kıuşca cānum eyle āzād

Saña vü baña yokdur itme tedbīr
Kıara topraĝdan özge varacaĝ yir

İdem şanma cihānda kām-rānı
Bilürsin kıahr evidür bu cihānı

[6020] Akıtma kıanlı yaşumdan güzer kııl
Yıgıtsin yoluña gelür hāzer kııl

Firāk odına yaĝma iç ü taşum
Keser yoluñ şaĝın bu kıanlı yaşum

Derünından çıkup nār-ı ciger-tāb
Yaĝup cismin ser-ā-ser itdi nā-yāb

Bu vech ile yanup yaĝıldı Gül-şāh
Tenin tīr-i ğama ya kııldı Gül-şāh

Görüp Varķa ğam u derd-i nigārı
Gider elden ‘inān-ı ihtiyārı

[6025] Cihān u cānını idüp ferāmūş
Yıkıldı yüzi üzre oldu bī-hūş

İkisi daĝı ne zinde ne mürde
Düşüp yirde yaturdı dil-füsürde

Zihī ‘ışķ u zihī mihr ü zihī nāz
Zihī şevķ u zihī sūz u zihī sāz

Bu bir demdür iner bir başa biñ taş
Bu der-bend içredür bir pūla biñ baş

Burada sîne-i ‘âşık olur çāk
Budur ‘ışk ehline rāh-ı haṭarnāk

[6030] Bu meyden nūş idüp Mecnūn u Ferhād
Ḥayātı ḥırmenini kıldı ber-bād

Melāmet bezminüñ budur rahîki
Budur didükleri ‘ışk-ı ḥaḳîkî

Bu ‘ālemde görür didārı ‘uşşāk
Bu ‘ālemde irişür yāra müştāk

(181b) Burada maḥv olur ‘âşık vücūdı
Görür ‘ayne’l-yaḳîn bezm-i şühūdı

Fenā-fi’llāh maḳāmına urup pā
Ḳamu varlık burada olur ifnā

[6035] Burada görünür ‘uşşāka maḥbūb
İrişür ṭālibe burada maṭlūb

Cemālinden niḳābın götürüp yār
Tecellî idüp eyler ‘arz-ı didār

Düşer burada ḥaclet nāra nūra
Süleymānlar döner burada mūra

REFTEN-İ VARKA BE-NĀLE VÜ ZĀR VE VEDĀ‘ KERDEN-İ BE-ĀN
LĀLE-RUḤSĀR BELKİ EZ-ḤAYĀT-I Bİ-ŞEBĀT-I CĪHĀN ḲARĀR
GİRİFTEN-İ BE-DĀR-I BAKĀ-YI CİNĀN

Görür bu keşret içre ol iki yār
Degül olmak müyesser vaşl-ı dildār

Şalup fūrḳat bu şūret ‘ālemine
Behāne itdiler vuşlat demine

[6040] Bozılmayınca bu miḥnet yuvası
Açup per rihlet itmez cān hümāsı

Ferāgat itmeyince ḥışn-ı tenden
Çekilmez pās-bān-ı cān bedenden

Ḥazāna irmese şahn-ı gülistān
Nevādan geçmeye murğ-ı ḥoş-elḥān

Zebān-ı ḥāl ile bu ittifāḳî
İderler nūş idüp cām-ı firāḳı

Ne cāmı çekdi bir rıfl-ı girānı
Ḥayāt-ı sermediye irdi cānı

[6045] Didi Gül-şāha ben girdüm esen ƣal
Nesīm-i şubḥ-dem gibi esen ƣal

Dilüñe virmesün ğam inkisārı
Gider mir'āt-ı cāndan seyl-i ğubārı

(182a) Çeküp sen serv gibi göklere ser
Beni ƣılsun ğamuñ yire ber-ā-ber

Görüp yoluñda çeşm-i ḥāksārum
Şavursun gird-bād-ı ğam ğubārum

Ben itdüm menzilümi ḥufre-i ḥāk
Senüñ olsun maḳāmuñ ey meh eflāk

[6050] Mezārumda sañadur intizārum
Degüldür yol başup geçmeñ mezārum

Güzer itdükçe ƣıl ey serv-i āzād
Dilüm Ḥurşid-i ḥüsnüñle Feraḥşād

Yiter ƣanlı yaşum hecr ile al it
Demidür āḫiret ḥaḳƣın ḥelāl it

Yed-i Gül-şāhı būs idüp o meh-rū
Gözi yaşı gibi urdı yire rū

Görüp at u yarağın Rüstemāne
Süvār-ı raḥş olup oldu revāne

[6055] Pes itdi Ḥızr gibi meyl-i ḥaḍrā
Çıƣınca dutdı evden rāh-ı şaḫrā

Ƙılup nāle düşer cānına endüh
Egilürdi şadāsından anuñ küh

Vücūdı içre cem^c-i āteş ü āb
Yaşın aƣıtdı virdi cānına tāb

Yolına gelse ger der-bend ü kühsār
İderdi bād-ı şarşar gibi reftār

Şalup gök yüzine feryād u āhın
Felek der-bendinüñ kesmişdi rāhın

[6060] Şadā-yı ra^c d-ı āhından hemişe
Ururdi Bī-sütün-ı çerḫe tīşe

Keserdi küh-1 ʿ ışk-1 Bî-sütûnı
Aķardı gözlerinden cüy-1 ħûnî

Geçüp cāmı cihān pîrāyesinden
Gürizān idi kendü sāyesinden

Olur gāhî firāk-1 yāra ħandān
Gehî gitdüğine olur peşimān

(182b) Uran dildārına fūrkatle dāğı
Oñar mı dünyede atı ayağı

[6065] Felek evcine iderse eger yol
Dönüben devletin yire deper ol

Uyanık olmayup baĥt ile cāmı
Uyur bulur müdāmî devlet anı

Kişiden kaçsa bāz-1 mihr-i devlet
Açar per başı üzre zāğ-1 zulmet

Ne cān kim dil-berinüñ kulu olmaz
Uğursuzdur atınüñ başı oñmaz

Anuñ kim ide ʿ ışk ʿ aĥlın eli çāk
Olmaz anda baĥt u devlet idrāk

[6070] Göñül kim duta nār-1 ʿ ışk ile tāb
Söyinmez içse dünyā tölisi āb

**TUŞ ĀMEDEN-İ VARĶA BER-GÜZERGĀH-I RĀH-I BE-ṬABĪB-İ
ĤAZĪĶ VE BER-ʿ IŞK-I Ū GŪVĀĤĪ DĀDEN VE ĤABER DĀDEN-İ CĀN
BE-DĒR-DEST ÇĀRE VŪ DERMĀN NUMŪDEN**

Nigārından cüdā düşdi çü VarĶa
Vücūdın virdi baĥr-1 ʿ ışka ĝarĶa

Berāt idi dūd-1 āĥ ile sipihri
Şerārından yaķup Ķandil-i mihri

Giderken ʿ ışk ile ol şir-i şerze
Ten-i bīmārına düşmişdi lerze

Günini tîre itmişdi şeb-i ʿ ışk
Bırakdı cānına lerze teb-i ʿ ışk

[6075] Şataşdı yolda nā-geh bir ṭabibe
Ĥazākatle baķup bu bî- naşibe

Görür mihr-i ruhından gitmiş envār
Ġam-ı ‘ ışk ile düşmüş cânına nār

Nedür didi dil ü cânında bu derd
Nedür iden ‘ izāruñ verdini zerd

(183a) Ġomamış nār-ı Ġam bağrında yağı
Düketmiş yağın şevkuñ çerāğı

Dilüñ muhtāc olup şevk-ı delīle
Tenüñ dutmuş göyünmüş bir fetīle

[6080] Didi luṭf ile Varḳa ol ṭabībe
Devā mihrüñ yiter şām-ı Ġarībe

Ṭabībüm çok zemāndur ḥasteyem ben
Za‘ if ü ‘ āciz ü dil-besteyem ben

Cihānda bir oñılmaz derde düşdüm
Ġidā-yı derd ile perverde düşdüm

El urdı dutdı nabzın merd-i ḥāzık
Didi bir dil-bere olmışsın ‘ āşık

İşüñ ‘ ışk ile bir Allāha ḳalmış
Ḥayātuñ derd ile bir āha ḳalmış

[6085] ‘ İlāc olmaz saña dārū vü merhem
Semüm-ı ‘ ışka pā-zehr olmaz emsem

İrişmezse elüñ ger vaşl-ı yāra
Yigitsin yüri git Allāh oñara

Didi vü urdı ata tāziyāne
Birez dem acıdı oldı revāne

Yürüdi Varḳa daḫı vālih ü zār
İderdi nār-ı ḥasret cânına kār

REŞİDEN-İ VARḲA DER-KENĀR-I CŪYBĀR BE-DEVĤA-İ SĀYEDĀR-I
ṬŪBĀ-KİRDĀR VE SER-NĪYĀZ BE-DERĠĀH-I ḤĀZRET-İ KĀRSĀZ
ZEDEN VE ŞĀH-BĀZ-I RŪḤEŞ BER-HEVĀ-YI ‘ IŞK PER ZEDEN VE
PERVĀZ NŪMŪDEN VE RŪḤ-I REVĀN-RĀ BERĀY-I ‘ IŞK-I CĀNĀN
TESLİM KERDEN

İrüp cânına tiĝ-i ḥasret-i yār
Düşüp yola giderdi vālih ü zār

[6090] Dili hem-dem olurken āh u zāra
İrişdi bir dıraḫt-ı sāyedāra

- (183b) Dururdu da^ç vet için hâş u ^ç âma
Müşâbih bir ayağ üzre hıyâma
- Eser sünbül hevâsı olmayup kem
Geçer hoş sâyesinde vaşş u âdem
- Ayağında aķup bir cüy-ı dil-cû
Hüseyn ^ç ışķına halka içürür şu
- Sebîl idüp revânın mür u mâra
Aķardı reh-güzâra âşkâra
- [6095] Dikip göz merdüm-i çeşmi menâma
Can atdı geldi düşdi bu maķâma
- Gözine ğâlib oldu mevt-i h^ç âbı
Sikender gibi çekmişdi türâbı
- İrişüp tâb-ı ^ç ışķ ol şeh-süvâra
İner taht-ı dıraht-ı sâyedâra
- Vedâ^ç idüp meger gitdükde ol mâh
Aña bir bendesin hoşmışdı Gül-şâh
- Çü vardı ol dıraht-ı dil-güşâyâ
Ki şalmış idi günlük gibi sâye
- [6100] Hıķâb itdi pes andan ol ğulâma
Didi şubh-ı hayâtum irdi şâma
- Niçe gündür ki bu feryâd u bu âh
Gözüme virmemişdür uyhuya râh
- Ne şâha irişür eyyâm-ı miñnet
Ne uyudur ğaribi şâm-ı miñnet
- Birez ben diñlenüp varup yuhuya
Tavarı sen otarup yaķ şuya
- Velî yolum urursa h^ç âb-ı ğaflet
Beni uyar olunca vaķt-ı riķlet
- [6105] Gününñ olmadı ğaflet çün delîli
Geçer şâm olmadın bu baķr-ı Nîli
- Şalınca çayıra at u ğulâmı
Behâne itdi kendüye menâmı
- (184a) Baķup ol devħa-i tûbâ-mişâle
Bıraķdı ķalbini vech ile hâle

Görindi gözine ol devḥa-i ter
‘Uḡāb-ı mevt ü bergi bāl ü şeh-per

Bağınca her nihāl ü bergi ey cān
Görinürdi gözine tīr ü peykān

[6110] Uzadup şāḥsārı ḡatline ser
Görinürdi yidi başlu bir ejder

Ayağında ağan āb-ı revānı
Olurdı mevtinüñ nevk ü sinānı

Libās-ı mātemi zāğ itdi der-ber
Durur ḡuşlar müheyyā dökmege per

Görür çün çeşm fānīnūñ ḡayātı
Degüldür bāḡı vü yoḡdur şebātı

Seven cānını yāra vāşıl olmaz
Çıḡup cān gitmeyince ḡāşıl olmaz

[6115] Niçe bir ney gibi uyup hevāya
Düşe cān murḡı derd-i bī-devāya

Görinmez gözlerüñe rüy-ı cānān
Vücūduñdur ḡicāb-ı çihre-i cān

İki ‘ālemde bulur vaşl-ı yārı
Silenler çihre-i cāndan ḡubārı

Yirinmek yig durur vaḡt-i memāta
Sevinmekden ḡayāt-ı bī-şebāta

Ḥuşūşā kim ḡılup feryād u zārı
Geçüre cān ḡamıyla rūzgārı

[6120] Ḥayātuñ çün vücūdı bir nefesdür
Anuñla cān çekişen ḡiç kesdür

Dilersen bāḡı ‘ömr-i bī-şebātı
Ecel cāmından iç āb-ı ḡayātı

Baḡā miḡrābına dest-i du‘āyı
Açup terk itdi bu deyr-i fenāyı

Dir ey ḡacet-devā-yı müstemendān
Ḥapuñdur reh-nümā-yı derdmendān

(184b) Bilürsin ehl-i ‘ıḡḡuñ dilde rāzın
Vücūdı şem‘ inüñ sūz u güdāzın

[6125] Nice bir nār-ı ʿışk-ı miḥnet-endūd
İde yaşumı rūd u āhumı dūd

Bu āh u nāle bu feryād u cān-sūz
Nice bir yaşum üzre ƣoparur toz

Nice bir ʿışk içinde sūy-ı tedbīr
Beni bāzār-ı ğamda ide teşhīr

Yolum vādī-i ğam şaldı yabāna
İrişdür mihrūñ ile kārībāna

Ten-i bī-tābumı ālām-ı miḥnet
İdüpdür ğarƣa-i deryā-yı fūrƣat

[6130] Kesüp ümmīdümü ins ü perīden
Beni ƣurtar ḣayāt-ı serserīden

Bulanlar ʿışk içinde saña ƣurbet
İder mi ğayrdan ümmīd-i vuşlat

İlāhī baña luḣfuñ reh-nümā ƣıl
Bu derd-i bī-devāya sen devā ƣıl

Ḥudāyā dilerem cān ile senden
Ḥalāş it cānumı cānsuz bedenden

Şadāƣat ƣavsinūñ ƣıƣsa ḣadengi
Düşer te'sīre vü itmez direngi

[6135] Dil ü cāndan ƣeküp derd ile bir āh
Ḥayātı rāhın itdi āhı kūtāh

Ney-i dilden iderken āh u feryād
Ƙafesden murğ-ı cānı oldu āzād

Zihī ʿışk u zihī resm-i maḣabbet
Ki itdi yāra cān virmekde sebƣat

Kesüp ten boğazınıñ ḣurd u ḣābın
Uçurdı göge rūḣınıñ ḣabābın

İçince cām-ı mevti ƣana ƣana
Bıraƣdı cūrʿ aveş cismın yabāna

[6140] Ƙü Gül-şāh ʿışƣına cān virdi ol māh
Feleklerde melekler eyledi āh

(185a) Görüp yirde o şāhuñ olduğın güm
Dökerdi göz yaşın ƣerḣ üzre encüm

Görüp ol kaçtre yirde itdügin cā
Temevvüc eyledi acıdı deryā

Görüp cān virdügin ol bülbül-i zār
Gözinden cūy-ı hūn aķıtdı enhār

Güneş şubhuñ yaķasın eyledi çāk
Dutıldı āh-ı dilden rāh-ı eflāk

[6145] Ğamından ğayrı bu devr-i sipihre
Ne cürm itdi ‘ aceb ol māh-çihre

Meger dūdından olup tīre eflāk
Gözi yaşından içindi meger hāk

Meger āhı iderdi göklere rāh
Uyımazdı fiġānından meger māh

Çıķup eflāke āhınuñ zebānı
Meger yakmışdı kāh-ı keh-keşānı

Çü gelmek vaķtı irişdi ğulāma
Görüp bu hāleti çāk itdi cāme

[6150] Şürü‘ itdi fiġān u āh u zāra
Didi yā Rab nedür bu derde çāre

Görüp mevtin düşer cānı melāle
Geçüp başı ucında itdi nāle

Dir ey cān bāġına serv-i dil-ārā
Ne serv-i bāġ mihr-i ‘ ālem-ārā

Gözi mi degdi saña cūybāruñ
Dili mi degdi saña şāhsāruñ

Meger olduñ ğam-ı ‘ ışk içre cānı
Ki çok gördi saña bir pāre cānı

[6155] Ne ferzend-i hālefsin māder-i dehr
İçürür şīr ü şekker yirine zehr

Ya kıldı māzer-i devrān hīle
Kelīmāsā bıraķdı baħr-ı Nīle

Yahod Nemrūdveş bu devr-i mekkār
Ĥalīlāsā idüpdür menzilüñ nār

(185b) Şalup tīġ-i Yezīd-i ğam belāya
Tenüñ dönmiş şehīd-i Kerbelāya

İderdi ḥasb-i ḥāl-i Varḳayı yād
Ḳılurdı nāle vü efgān u feryād

ĀMEDEN-İ DŪ MERD-İ REH-REV-İ HEM-RĀH VE ŞENİDEN-İ
FERYĀD U NĀLE VŪ ĀH Kİ GULĀM-I VARḲA MĪ-KERD VE BER ĀN
CĀN DĀDE-İ ‘ĀŞIḲ-I ZĀR NĀLE VŪ ZĀRĪ KERDEN VE TEN-İ PĀKEŞ
BE-CĀN-I ENDŪHNĀK BE-ZİR-İ ḤĀK DEFN KERDEN

- [6160] Meger yatduđı yir ol ŧeh-sűvāruñ
Yađını vāđı^ç olup reh-gűzāruñ

Dűŧűp yola giderdi iki ādem
İriŧűr gűŧına bu ŧavt-ı mātem

Ḳarĭb olduđça ol iki cűvānı
Getűrdi ḥālet-i vecde fiđānı

Dűnűp yoldan ol iki merd-i dil-ḥ~āh
Didiler ne ola bu nāle vű āh

Gűrűrler kim yatur bir serv-i bālā
Ḳul olur ḳāmeti servine ṫűbā
- [6165] Hevā-yı mevt ile varmıŧ yuḥuya
İder bir kes baŧı ucında műye

Birini mevte ŧalmıŧ devr-i ḥűn-ḥ~ār
Biri eyler dem-ā-dem nevḥa vű zār

Ecel ŧunmıŧ birine cām-ı mevti
Ḳarĭb olmıŧ birinűñ dađı fevti

Biri olmıŧ ḳara toprağa yeksān
Birinde ḳalmıŧ ancak bir ramaḳ cān

Didiler bize di ḥālűñ nesin sen
Nedűr derdűñ nesin ne kimsesin sen
- [6170] Kiműñçűndűr bu sűz-ı āh u nāle
Nesisin sen neden dűŧdűñ bu ḥāle

Cihān bāđında her ŧimŧād olup ŧād
Neden dűŧdi yire bu serv-i āzād
- (186a) Ne ŧādır oldı bu serv-i İremden
Bıraḳmıŧ bāđbān ṫaŧra ḥaremden

Nihāl-i ḳaddi n’itdi bāđbāna
Yolup ot gibi bıraḳmıŧ yabāna

Cihāna n'itdi bu māh-ı ŧeb-ārā
Dökilmiŧ yire eŧki encümāsā

[6175]

Ne cürm itdi ' aceb devr-i sipihre
Düşüp hāke yatur bu māh-çihre

Vücūdı ğarķ olup ğuyā bihāra
Bırakmıŧ mevc-i ğam cismin kenāra

Tenini sāye gibi hāke ŧalmıŧ
Hümā-yı rūhını eflāke ŧalmıŧ

Meger bād-ı semūm-ı devr-i bī-bāk
Esüp kılmıŧ hayātı bergini çāk

Meger ŧemŧir-i tiz-dest-i devrān
Kesüp başını itmiŧ hāke ğaltān

[6180]

Meger ğam döndürüp ķaddin kemāna
Belā oķlarına itmiŧ niŧāne

Ķabā-yı cismi olmiŧdur neden çāk
Yüz urup yire yatur pīrehen-çāk

Ne ata var başı üzre ide yas
Ne ana var ŧara bir pāre kirbās

Bu söz doķındı çün sem'-i ğulāma
Firāķıyla çeküp çāk itdi cāme

Didi ey luķ ile ŧeh-bāz erenler
Maķabbet yolına ser-bāz erenler

[6185]

Benüm bu küŧte-i ğam h'ācem idi
Firāķ-ı ' ışķ cāmına Cem idi

Ütüp bāzār-ı ğamda nerd-i ' ışķı
Çekerdi niçe yıldur derd-i ' ışķı

Getürmedi çü bār-ı ' ışķa tākāt
İdüp yüz cān ile cāndan ferāğat

Anı ğördüm hemānā bu yüzi māh
Ki çekdi derd-i dilden bir ķatı āh

(186b)

Nevāsını ğörüp murğ-ı hoŧ-elhān
Ĝam-ı ' ışķ ile teslīm eyledi cān

[6190]

Çü bir demde bulunur vaŧl-ı cānān
Nedür yıllarla bu bī-hüde eğān

Bulınsa bir nefesde vuşlat-ı yār
Ne hācet idesin cān bülbülin zār

Çeküp çāk olmasa cismüñ hicābı
Bulınmaz vaşl-ı yārüñ fetḥ-i bābı

Belī olmaz müyesser vaşl-ı cānān
Vücūduñda alursa bir rama cān

Hicāb oldı çü bir sūzen Mesīḥe
Senüñ atuñda olmaya mı sīḥa

MEŞEL ZEDEN-İ ĀN DÜ MERD-İ REH-REV VE ĞULĀM-I VARA BER
ĀL-İ VARA

- [6195] Dönüp kār-ı cihān ḥāb-ı ḥayāle
Yüz açar geh neşāta geh melāle
- Hoş ol cān kim ḥayāl-i ḥāba düşmez
Bu am baḥrında key gird-āba düşmez
- Uçarken murğ-ı cānı fāriğü'l-bāl
am ile itmez anı bī-per ü bāl
- Bırakmaz cān uşın mişl-i ḥamāme
Hevā-yı dāne ile bend ü dāme
- Çü aldılar cevābın ol ulāmuñ
Dutarlar mātemin ibni Hümāmuñ

ı'a

- [6200] Birisi pāy-ı Varaya urup rū
Ne yatarsın didi ey serv-i dil-cū
- apandı var ise bād-ı ḥayātuñ
Ki girmiş revzen-i çeşmüñden uyḥu

ı'a

- Birinüñ āhı opardı ıyāmet
Didi aldur başuñ ey serv-āmet
- (187a) Başıret ehline yitmez mi ey māh
Boyuñ servi ıyāmetden 'alāmet

ꞐıꞐ' a

Birisi didi ey mäh-ı münevver
Güneş nûrı cemâlınden ider cer

[6205] Cihâna mihr-i hüsnuñle vir envâr
Ki setr olmaz gil ile mihr-i enver

ꞐıꞐ' a

Birisi didi tır ey mäh-çihre
Cemâlũñ mihrini keşf it sipihre

Açup cân gözini ' arz eyle dîdâr
Ziyâ irsün felekde mäh u mihre¹⁶⁴

ꞐıꞐ' a

Ġulâm ağlar dir idi ey dil-ârâ
' Aceb gitdüñ ġarîb ü zâr u tenhâ

Vücũduñ bâğına rũhuñ nesîmi
Kesildi esmeden ey serv-i bâlâ

Meşnevi

[6210] Bırağup dillerin gerd-i melâle
İderlerdi fiğân u âh u nâle

İdüp cân bülbülini vâlih ü zâr
Cihân u cândan olmışlardı bî-zâr

Temâşâ itdi çün bu hâleti hâk
Mezârı için itdi sînesin çâk

Ꞑılrken mevtine feryâd u zârî
Ꞑazıldı kudret-i Hâğdan mezârı

Çıkarup cism-i pâkinden kabâsın
Tağarlar boynına fûrkat ridâsın

[6215] Cihândan ' ışđ eri gidüp kefensüz
Aşılır dâr-ı ' ışđ üzre resensüz

Geçüp tiğ-i ġam-ı ' ışđ ile tenden
Şehid-i ' ışđ ' âr eyler kefenden

¹⁶⁴ Birisi didi tır ey felekde mäh u mihre] der-kenar.

Getürüp ol şehid-i ʿışk-ı pāki
İderler aña menzil taht-ı hāki

Bulup ağıyardan tenhā anı hāk
Çeker cānī gibi pehlūya bī-bāk

(187b) Çü fırsat buldı bu rûh-ı revānı
Kucaqladı başup bağrına anı

[6220] Kara toprağa şalup ʿışk-ı cānān
Vücūdın eyledi hāk ile yeksān

Cihānuñ menzili çünkim ʿademdür
Bir ayak ilerü varsañ kademdür

Hazān irgürse bāğ-ı cāna āfet
Açılmaz nergis-i ʿayn-ı saʿ ādet

Şükūfe vaḳti yağsa ger kırağū
Şuya yaḳar şanur içürür ağı

Gözet bu Zāl-i mekkār-ı zemāne
Ne nireng eyledi bu nevcüvāna

[6225] Dem-i serd ile gör bu devr-i bed-hū
Göbegi üzre anuñ toñdurur şu

Dem-ā-dem kaʿ beteyn-i çerḫ-i devvār
Şeş ü bişdür oyunu saña her bār

Gice gündüz saña Leclāc-ı eyyām
Geçer manşūbe-i rûh-ı dil-ārām

Ne oyun şalsa çerḫüñ hoşḳa-bāzı
Görinür gözlerüñe lehv ü bāzı

**REFTEN-İ ĀN DÜ MERD-İ REH-REV BE-CĀNĪB-İ ŞEHR-İ ŞĀM VE
HĀBER DĀDEN-İ GÜL-ŞĀH-RA EZ-VEFĀT-I VARÇA VE BĪ-VEFĀYĪ-İ
EYYĀM U ŞŪHŪR U AʿVĀM**

Çü Varça viridi Gül-şāh ʿışkına cān
Acıdı aña cān-ı ins ile cān

[6230] Olur cāndan ol iki merd-i maḫzūn
Fırāḳ-ı Varça ile zār u meftūn

Söyüñdi çünki ol cān şeb-çerāğı
Seherden itdiler şāma yarağı

- Ġulāma bunlar itdükde su'āli
İşitmişlerdi andan ħasb-iĥāli
- Vedā' idüp hemānā ol ġulāma
Güneş gibi iderler 'azmi řāma
- (188a) Ve līkin gitmege itdükde niyyet
Ġulām anlara itmişdi vaşiyet
- [6235] Görindükde dimişdi şaşr-ı Ġül-řāh
Ġüzer eyleñ öñinden iderek āh
- Diñüz ħayfā dirig̃ ol nev-cüvāna
Yigitligüñde doymadı cihāna
- Cihāndan ħasret ü āh ile gitdi
Hevā-yı 'ıřķ-ı Ġül-řāh ile gitdi
- Getürdi ħāk-i rāhından nihānī
İletdi çeřm-i ħūra armaġanı
- Ġam-ı 'ıřķ ile ol serv-i ħurāmān
Yir üzre düşdi sāye gibi bī-cān
- [6240] Düşince cānına rıĥlet hevāsı
Per açdı uçdı rüĥınuñ ħümāsı
- Güneş olmaz iken balçıkla mestür
Gömildi ħaldı ħāk üstinde ol nür
- Acıyup baĥr 'aceb mi gelse cūřa
Getürür 'ıřķ deryāyı ħurūřa
- Hevā-yı 'ıřķ iledür her dem ey cān
Taşup çalkandug̃ı deryā-yı 'Ummān
- Hevā-yı 'ıřķ irişmese biĥāra
Virür miydi yaġasın rüzgāra
- [6245] şular ger 'ıřķ ile olmasa cārī
İderdi teşne-dil řürī biĥārı
- Bařuñda olmasa 'ıřķı ger anuñ
Çeker miydi yükin taġlar dumanuñ

AHVĀL-İ GÜL-ŞĀH-İ DİL-FİRŪZ DER-FİRĀK-İ VARĀKA-İ CİGER-
SŪZ DER-VAQT-İ VEDĀ' U REFTEN-İ EZ-ŞEHR-İ ŞĀM VE NĠĠĀR-İ
GÜL-'İZĀR-RĀ GŪZEŞTE BŪD BE-HEZĀR DERD U ĀLĀM

- Çü Varķa gitdi Gül-şāh-ı dil-efrŭz
Fiġān u nāle eylerdi ŧeb ũ rŭz
- (188b) Kōmayup ġam dil ũ cānında ārām
Geçerdi duymaz idi ŧubķ ile ŧām
- İderdi ol ķadar feryād u nāle
Ki döndi nāleden ķaddi hilāle
- [6250] Ururdi nār-ı ħasret cānına tāb
Seririnden olurdi yire pertāb
- Ġam ile ġonçeveŧ olduķça dil-teng
Yüzine ŧu seperdi eŧķ-i gül-reng
- Ĥayāl-i çēsm-i mest-i yār-ı ġam-ķ'ār
Gōzi nergislerin itmiŧdi bimār
- Çekŭp germiyyet ile āh-ı serdi
Olur pejmürde verd-i rŭy-ı zerdi
- Gōñŭlden nevķa cāndan zār iderdi
Cihāndan cānını bī-zār iderdi
- [6255] Eger ħavrā iŧitse bu fiġānı
Yaķardı nālesi bāġ u cinānı
- Dokınsa bu fiġāna sem' -i Rıdvān
Bihıŧt-i ' Adn içinde ide efġān
- Firāk odı urup cānına tābı
Biŧerdi sīnede baġrı giyāhı
- Ķılup ŧām-ı ġam içre āh u feryād
Yıķılmıŧdı dili mānend-i Baġdād
- Ġam-ı ' ışķ ile ŧaçup başına ħāk
İderdi cŭbbe-i cismi çekŭp çāk
- [6260] Sebīl idŭp siriŧkin ħāk-i rāha
Ĥaber ŧorardı bād-ı ŧubķġāha
- Dir idi ey nesīm-i rŭķ-perver
Virŭr ' ıtr-ı nesīmŭñ cānuma fer
- Estersin ŧubķ-dem bād-ı ŧabāsın
Ĥayātum bāġına sŭnbŭl-hevāsın

Seher bülbüllere feryād-ressin
Nebāt emvātına ‘ İsi- nefessin

Harāmiler gibi gülşende bî-bāk
İdersin gonçenüñ dāmānını çāk

(189a) [6265] Hezārān Yūsuf-ı gül-pîrehenden
Alursın bûyını Mışr u Habeşden

Dem-â-dem sürmeyi görmez yüzinden
Çaparsın nergis-i şehlâ gözinden

Çeker zencîre āhuñ cûybârı
Yilüñ gülşende şarşar şâhsârı

Tağıldı bāğda güller elüñden
Perişān oldu sünbüller yilüñden

Seni habs itmedi ise Süleymān
Niçün virmez nesimüñ cānuma cān

[6270] Güzer kıl bāğ-ı hüsn-i dil-berümden
Getür bir şemme bu verd-i terümden

Gözüme hāk-i pâyından nihānî
İrişdür tütüya-yı Isfahānî

Ṭarî kıl cānum ‘ ıtr-ı sünbülinden
Meşāmum tâze kıl bûy-ı gülinden

Ruḥı mihriyle it çeşmüm münevver
Şacı ‘ ıtrıyla kıl cānum mu‘ attar

Şabāya eyledükçe bu hiṭābı
Geçer yıl gibi virmezdi cevābı

[6275] Yola dikmişdi çeşmin mişl-i süzen
Gözi merdümleri gözlerdi revzen

Fiğān u āh iderken yana yana
Gözi tuş oldu ol iki cüvāna

Olup cāndan nişān-ı yāra ṭālib
Fiğān eylerdi gözlerdi cevānib

Ḳılurlar idi mevt-i Varḳayı yād
İderlerdi fiğān u āh u feryād

ŞENİDEN-İ GÜL-ŞÂH VEFÂT-I VARÇA-RA VE NÂLE VÜ ZÂRÎ
KERDEN BE-MUHSİN VE BE-MEZÂR-I VARÇA REFTEN

Çü Gül-şâh itdi mevt-i Varçayı gûş
Şanasın cām-ı mevte eyledi nûş

(189b) [6280] Yüzi üzre düşüp ol verd-i hüd-rû
Kılup müye başında komadı mü

Yüzine dürr-i eşki ziver itdi
Cihānı dīdesi pür-gevher itdi

İdüp pejmürde gam hüsni gülini
Yolup atdı saçınun sünbülünü

Yağup hasret odı cānına dāğı
Yatağın eyledi külhan bucağı

Ruğını âteş-i 'ışk eyledi zer
Pür oldı dürc-i 'aynı dürr ü gevher

[6285] Ol âteş kim iderdi dilde nihān
Yol açdı eyledi çāk-i girībān

Yanup ol âteş ile cānı her dem
Füzūn olurdu olmazdı odı kem

Hilāl-i nāhunından rağne-i rüy
Olurdu çeşme-i hurşīd için cūy

Yüzi üstinde ol cūy-ı revānı
Semen üzre ağıtdı ergavānı

Alurdu döginürdi destine seng
Benefşe-reng olurdu rüy-ı gül-reng

[6290] Duğān-ı āhı dutmuşdı sipihri
İderdi tīre dūd-ı āhı mihri

İşitdi şāh Muhsin bu figānı
Yine ne oldı didi yandı cānı

Segirdüp halvet-i Gül-şāha vardı
Ne halvet beyt-i hüzn ü āha vardı

Nedendür di niye ey kaşları māh
Çerāğun tīre itmiş nāle vü āh

İkide bir mişāl-i pīr-i Ken' ān
Olur saña serāyuñ beyt-i aḫzān

- [6295] Geçüp fūrķat oķı cān u tenūñden
Uyımaz ħalk-ı ʿālem ūvenūñden
- Bu āh u bu ğamuñ oranı yoķ mı
Siriūķūñ Nīlinūñ pāyānı yoķ mı
- (190a) Didi Gül-ūāh aña ey ūāh-ı ʿālem
Olup bezmūñde ūem ʿūñ māh-ı ʿālem
- Gedālar gibi her ūām u seĥergāh
Yūzin sūrsūn ķapuña mihr ile māh
- Dūūp baĥr-ı ğam iĥre cānı ğarķa
Firāķ-ı ʿıūķ ile cān virdi Varķa
- [6300] ʿAdem ūāĥrāsına toĝru kesūp rāh
Firāķum ile cān ıūmarladı āh
- Vūcūd iķlīmīnūñ yoĝ itdi varın
Geĥürdi bu fenādan ķārbārın
- Hevā-yı ʿıūķ ile ol murĝ-ı ūeh-bāz
İdüpdür ʿarū-ı ʿilliyyīne pervāz
- İre yāra biĥār-ı ğamda āfet
Ben oñaram ķaradan durup ālet
- Cihāndan gitdi ĥūn rūĥ-ı revānum
Ne ķatlanur ķara ğünine cānum
- [6305] Ĥarām olsun baña cān-ı cihānuñ
Añup adını terk itmezsem anuñ
- Ĥayātum kebūin ʿīd-i vaūla ķurbān
Boĝazlasun demidür dest-i devrān
- Ĥayāt ile baña birlik gerekmez
Firāķ-ı yār ile dirlik gerekmez
- Baña mı ķaldı bu ğam-ĥānelerde
Ötem bayķuū gibi vīrānelerde
- Nedür her dem ölüm acısı cānda
Meūeldür cān bitmez būstānda
- [6310] Alup cānum firāķ-ı telĥnākı
Dilüm ĥūn itdi hecr-i la ʿl-i pāki
- Ne cānda var taĥammül hecr-i yāra
Ne dilde ūabra var bir laĥza ĥāre

Didi vü itdi dilden nevhâ-i zâr
Zemîn üzre sürindi nitekim mâr

Dutuşdı nâra hâşâk-i vücûdı
Gider bî-cân olurdu çerçe düdü

(190b) Ururdu şâne gibi saçına el
Çeküp sünbüllerin yolardı tel tel

[6315] Vücûdı içre itmekden figânı
Mecâli yoğ idi çıkmâğa cânı

Bu hâletde nigârı gördi Muhsin
Figânın göklere irgürdi Muhsin

Dil ü cāndan idüp âh u enîni
Boyadı kanlara yaşı zemîni

Diline derd ü ğam oldu havâle
Vücûdın nâl itdi âh u nâle

Buyurdu şeh münâdî şeh-r-i Şâma
Nidâ itsün ser-â-ser hâş u ‘âma

[6320] Olup mîr ü sipâh ata süvâre
Ola hâzır serây-ı şehryâra

Ħaber aldı gelüp mîr ü vezîri
Dirildi kapuya bernâ vü pîri

Bakup bu hâleti hayrân olurlar
Gehî giryân u geh nâlân olurlar

Görürler şevk ile ol reşk-i gülzâr
Figân ider nitekim bülbül-i zâr

Süvâr olmağ için ol hür-ı cennet
Çekerler bir Burâk-ı berķ-sür‘ at

[6325] Yüridi atlanup ol bād-pāya
Nitekim berg-i gül esb-i şabāya

Figânı taldurup eyvân u bāmı
Pür itdi hūn ile çeşm-i enāmı

VEDĀ KERDEN-İ GÜL-ŞĀH-I SEMEN-SĪMĀ VÜ SĪMĪN-TEN BE- SERĀY U CĀM U REVZEN

Vedâ‘ itdi serâyına o cānân
Didi ey yıķılası beyt-i aĥzân

- Dilüñde var iken vüs' at felekvār
Cihān gibi olurduñ başuma dār
- (191a) İdüp ben nāle sen şādān olurduñ
Seray iken baña zindān olurduñ
- [6330] Gözüm encüm gibi bīdār iderdüñ
Felekāsā kapuñ dīvār iderdüñ
- Vücūduñ olmayaydı taş dīvār
Dilüñ sengine āh itmez idi kār
- Yıkar çün dil serāyın āh u vāyum
Ne aşşı şırça olsa ger serāyum
- Yaturdum şubḥ olunca pister içre
Söyinmiş od gibi ḥākister içre
- Dutıldı burc-ı eyvānuñda māhum
Yitürdi zulmetüñde rāhın āhum
- [6335] Ne ğurrem zāhir olurdı ne bedrüm
Ne 'īdüm bellü olurdı ne ḳadrüm
- Saña emsem olan baña sem idi
Sem olan saña baña emsem idi
- Pes andan ref' idüp yüzden hiçābı
İderdi revzen ü cāma ḥiṭābı
- Dir idi ey serāyum zeyni revzen
Yola bakmaḳda 'aynum 'aynı revzen
- İdelden yufḳa baḡruñ dest-i devrān
Gözüñ yollara olmışdur nigeḥbān
- [6340] Gözi açuḳlaruñ dār-ı fenāda
Olur revzen gibi göñli güşāde
- Degül dar-ı fenā olursa cennet
Bulur çeşm-i cihān-binüñle şūret
- Benüm gibi gidüp fer yılduzuñdan
Gözüñ merdümleri çıḳmış gözüñden
- Dilüñe virmese teb nār-ı ḳayḡu
Vücūduñ olmaz idi bir ḳuru şu
- Olur çeşmüñ egerçi āha revzen
Müjeñ soḳmaz gözüñe bāri sūzen

[6345] Ğurūb itse gözüñden mihr-i enver
Meh ü meh-tāb ider çeşmüñ münevver

(191b) Gözüñ açık durur şām u seḥergāh
Benüm ‘aynuma gelmez mihr ile māh

Bükādan döndi çeşmüm ol zārīre
Ki eyler mihr ü meh ‘aynını tīre

Zalām-ı ğamda baña yār idüñ sen
Benümle şubḥadek bīdār idüñ sen

Beni dār-ı sürūra çekdi ḥāküm
Kesildi şavt-ı āh-ı sūznāküm

[6350] Vedā‘ itdi tenüm rūḥ-ı revāndan
Götürdüm ayağı bezm-i cihāndan

Gelür şanup yine būy-ı sitāre
Gözüñi dikme rāh-ı intizāra

Yitişdi va‘de-i ‘ömr ihtitāma
Gelüp gitmek işi irdi temāma

Didi vü şevḥ ile oldı revāne
Çıkarıdı dūd-ı āhın āsmāna

Serāyında olan kaşr u der ü bām
Yola dikdi gözini nitekim cām

[6355] Cevārīden çıkup eflāke efgān
Pür oldı nāleden eyvān-ı keyvān

Bozıldı Baḥr-ı ‘Ummānuñ mizācı
Dimāğın eyledi bū acı acı

Bozıldı devri dūlāb-ı sipihrüñ
Şarardı gökde beñzi māh u mihrüñ

Bulandı gönli ğamdan baḥr-ı Nīlüñ
Durılmadı ayağı cūy-ı seylüñ

Vücūd-ı kūh-ı hāmūna düşüp tāb
Açup ırmaqlaruñ tıldı gözi āb

[6360] Zemīne urdı tāb-ı fūrkat āteş
Semāya oldı dūd-ı āh-ı ser-keş

Düşüp ḥayret vücūd-ı ḥalk-ı Şāma
Çıkarıdı nāleler eyvān u bāma

- Bu hâletle olup yola revâne
Revân oldu o cāy-ı cān-sitāna
- (192a) Süvār oldu yürüdi şāh u ‘ asker
Semāya çekdi āh u nāleler ser
- Giderken yollar¹⁶⁵ üzre ol dil-ārā
Olurdu eşki cārī nitekim mā
- [6365] Yanınca hıdmet için dil-rübāya
Bile gitmiş idi bir niçe dāye
- Giderler hem-dem olup āh u zāra
İderlerdi naşīhat ol nigāra
- Görindi çeşmine çün merkad-i yār
Bürüdi rüz-ı ruhsārın şeb-i tār
- Şaçı sünbülleri oldu perişān
Başıldı zulmet içre mihr-i raşşān
- Şalardı āhı eflāke şerāre
Yağardı gökde mihr ü mähı nāra
- [6370] Cihānı itdi hasret başına dar
Yıkıldı yüzi üzre vālīh ü zār
- Didi ey Varğa kanı ‘ ahd ü peymān
Çanı sevgend ü kavlı u kanı imān
- Şeref virdüñ yöneldüñ bir mekāna
Ki gidenden haber gelmez cihāna
- Dilüñ bir mülke toğrıtdı ‘ inānı
Ki yok zāhirde bir nām u nişānı
- Mağāmuñ eyledüñ bir özge ‘ ālem
Ki yok ondan haber virür bir ādem
- [6375] Bir evce bāz-ı rühuñ itdi pervāz
Açup aña kimesne gelmedi bāz
- Zihī ‘ ışık u zihī mihr ü maḥabbet
İdersin baña cān virmege sebkat
- Maḥabbetde bu midur tavr u erkān
Çoyup cān-ı hazīnüm zār u nālān

¹⁶⁵ Metinde “yollara”.

Baňa fūrķat ŧebinde eyleyüp cā
Güneŧ gibi yöneldüñ ferd ü tenhā

Dilüm per bāz idüp bir kerre pervāz
İderse saňa irem miŧl-i ŧeh-bāz

(192b) [6380] Melek gibi ger olsañ āsmān-gīr
Yiter āhum iriŧür nitekim tīr

Uram cān raħŧına bir tāziyāne
İriŧem olsañ eflāke revāne

Sen itdüñ menzilüñi ŧu gibi ħāk
Beni ŧaŧra ķoduñ ħün ħār u ħāŧāk

Benüm ķaddüm dönüp ħamdan kemāna
Çıķup sen oķ gibi varduñ niŧāna

ŧerer gibi çeküldüñ sen kenāra
Beni ŧalduñ ħam-ı ıŧķ iķre nāra

[6385] Ķılup cismüm ħariķ-ı Baħr-ı ı Ummān
Çeküp raħtuñ kenāra çıķduñ ey cān

Çıķarup raħtuñı çıķduñ aradan
Baňa ip ucın uzatduñ ķaradan

Olupdur meclis-i ten cāna zindān
Yaraŧmaz ħabs iķinde Yūsuf-ı cān

Dolanmaz murħ-ı cān cism-i fenāya
Mekān olmaz ķafes murħ-ı ħümāya

Geçürdüm intizār ile zemānum
Çıķardum mevt-i aħmer birle cānum

[6390] Görüp Muħsin ŧeb-i ħamda bu māhı
Göge pertāb olurdu tīr-i āhı

Olup dilden duħānı göge ser-keŧ
Urur ħam ħırmen-i cānına āteŧ

Girībān-ı ħayātın ħāk iderdi
Düŧüp yire vücūdın ħāk iderdi

İderdi derd ile feryād-ı cān-süz
Ķarañu idi ı aynına ŧeb ü rüz

Düŧerdi ħayretinden ķalbine bīm
Sehil ķalurdu ide cānı teslīm

[6395] Olup zulmet ğamında cānı maḥzūn
Cihān olmuşdı gözine ara gūn

Dilini itmeye hergiz mūnevver
ara gūnlūlerūñ ḥurṣīd-i enver

(193a) Ğam odında şızarsa baĝrı yaĝı
ara gūnlūlerūñ yanmaz erāĝı

ara gūnlūlerūñ olmaz delīli
ara gūnlūlerūñ yanmaz fetīli

Pes andan didi Gūl-ṣeh ṣāh-ı Ṣāma
Ḥayātum murgı dūṣdı bend ü dāma

[6400] Ṣalup ğam baḥrına fūlk-i revānı
‘Adem mūlkine adum bādbānı

Baṅa itdi cihān bir naṣ-ı īnī
Ki olduñ sen zemānı ben zemīni

İrersem cān virūp ol yār-ı cāna
Gözüm ısun aup basam cihāna

Kesildi gūṣ-ı hūṣum ṣavt [u] sesden
Uṣandı nāa-i cānum ceresden

Ğam-ı hecrin baṅa zād u nevāl it
Esen al āḥiret ḥaın ḥelāl it

[6405] Ururken başına devletle efser
Dūṣürdüñ dut ṣehā bir dāne gevher

Ya bir kem atre dut eṣk-i terūnden
Ya bir mū dut ki dūṣmiṣdūr serūnden

Yaḥod bir verdem aıldum cihāna
Olup pejmūrde atıldum yabāna

Dūṣürdüñ na‘l-i raḥṣından ya bir miḥ
Ayaĝuñ tozını apdı ya bir riḥ

Ya bir ĝone gūl itmedi tebessūm
Ya bāĝuñ ire bir būlbūl terennūm

[6410] Ya dut gūlṣende aılmadı bir gūl
Ya bitmedi bu yıl bāĝuñda sūnbūl

urudı dut ya bir serv-i revānı
Ya bāĝuñ dutmadı dut bir fidānı

Nice bir gönçeveş bu haddi gül-gün
Ola peykân-ı hâr-ı gamla pür-hün

Nice bir cāna hecr-i nâ-sezâyı
Demidür bula cān gamdan rehâyı

(193b) Ben öldüm derd ile sen şād u şen al
Yile virsün beni gam sen esen al

[6415] Çü düşdi cāna meyl-i vaşl-ı cānān
Ne imiş vuşlat -ı dildāra bir cān

Ağız yummaqla olmaz bend cāna
Hümā olmaya hergiz murğ-ı hāne

**VEDĀ' KERDEN-İ GÜL-ŞĀH BE-ŞĀH-I ŞĀM VE BE-MERKAD-İ
VARQA REVĀN ŞODEN VE DEŞNE-İ ELMĀS-RĀ BE-CĀN-TEŞNE
NÜŞ KERDEN VE CĀN BE-CĀNĀN SĪPORDEN**

Vedā' itdi mezār-ı yāra gitdi
Anı yoğ eyleyen ol vara gitdi

Açup 'ibret gözin ey dil ol āgāh
olayına degüldür bu güzergāh

Dil ü cāna kıyan server yolıdur
Degüldür 'ār yolu er yolıdur

[6420] Çü vuşlat şerbetini tıtdı Gül-şāh
Mezār-ı yārı ucdı yatdı Gül-şāh

Olup cāndan zülāl-i yāra teşne
Getürmişdi bile yanınca deşne

Kimesne görmedin ol yār-ı hūn-riz
Niyāmından ıardı hāncer-i tiz

Açup arşu o sine sīnesini
Mücellā itdi cān āyīnesini

Ne āyīne dönüp Huld-ı berīne
Şu virdi kevşerinden hāncerine

[6425] Dönüp Dārū's-selāma merad-i yār
Aıtdı hūn-ı dilden aña enhār

Düşer çün hār-ı hāncer üzre ol gül
Kesildi gülşeninden şavt-ı bülbül

- Zülāl-i ḥancerin çekdi nihānī
Bir içim şu gibi nūş eyledi anı
- (194a) Olur pejmürde-ten ol verd-i aḥmer
Ki geçmişdi öte yanına ḥancer
- Emānet issine teslīm idüp cān
İrişdi vuşlat-ı dildāra cānān
- [6430] Doğunmadan tenine dest-i ḥakkāk
Olur medfūn-ı ḥāk ol gevher-i pāk
- Dirīgā ḥasretā ol dürr-i meknūn
Ki oldı dürc-i ḥāk içinde medfūn
- Ya cānı gelmedi dut bu cihāna
Toğurmamışdı anı yāḥod ana
- Bu ğamdan oldı tīre māh-ı eflāk
Bu ğamdan oldı şubḥuñ yaqası çāk
- Bu ğamdan çerḥ urur dā'im felekler
Bu ğamdan āh ider gökde melekler
- [6435] Bu ğamdan ra' d oldı gökde nālān
Bu ğamdan dīde-i ebr oldı giryān
- Bu ğamdan itdi bülbül āh u nāle
Bu ğamdan dīde-i gül doldı jāle
- Bu ğamdan virdi ney varın hevāya
Bu ğamdan düşdi cānı āh u vāya
- Bu ğamdan düşdi muṭribler sürūda
Bu ğamdan nāle düşdi çeng ü 'ūda
- Bu ğamdan irdi zaḥme bem ü zīre
Bu ğamdan nāle irişdi nefīre
- [6440] Bu ğamdan çeşm-i nergis ḥaste oldı
Bu ğamdan gönçeler dem-beste oldı
- Bu ğamdan çekdi tuğlar dāmene pā
Bu ğamdan āh eyler serv-i bālā
- Bu ğamdan ḥār oldı mesken-i gül
Bu ğamdan dil-perişān oldı sünbül
- Bu ğamdan kūh u şahrāda yiler bād
Bu ğamdan cān-ı rūda düşdi feryād

Bu ğamdan yüzini yire urup āb
Bu ğamdan düşdi nāruñ cānna tāb

(194b) [6445] Bu ğamdan oldu sūz-ı řem‘ kıattāl
Bu ğamdan yağdı pervāne per ü bāl

Bu ğamdan oldu İsmā‘īl kıurbān
Bu ğamdan olmadı sikkīn bürrān

Çü Muħsin oldu bu ħāletden āgāh
Derūn-ı dilden itdi derd ile āh

Ururdu yüzini pāy-ı nigāra
Çıkarurdu göge āhı řerāre

Yudılar yağdurup eşk ile bārān
Miřāl-i berg-i gül vağt-i behārān

[6450] İdüp pīrāhenin kıanlu kefenden
Donandı ğonçe gül-berg-i semenden

Olup gerd-i elemden ruħları pāk
Düzerler ħ‘ābgāhını teh-i ħāk

Қodılar iki yāri bir mezāra
Қarār itdürdiler dārū’l-ķarāra

Kime oldu müyesser işbu devlet
Çıķup cānı bula cānāna vuşlat

Kimüñ oldu murādı böyle ħāřıl
Virüp cānın ola cānāna vāřıl

[6455] Zihī merdāneliķ ol şir-i zenden
‘Arūs olup geyer cāme kefenden

Hezārān āferīn ol cān-ı pāke
Ki şaldı nağd-i cānın genc-i ħāke

Қaçan ‘iřķ ehlinüñ olsa yiri ħāk
Olur hecr-i nigār ile kefen çāk

Ĥoř ol ‘āřıķ ki virdükde revānı
Ola cānı fidā-yı yār-ı cānı

Dili vaşl-ı nigâr ile şen olsun
Bihiştâsâ maķâmı gülşen olsun

**KELİME-İ ÇEND EZ-Bİ-VEFÂYİ-İ RÜZGÂR VE ÂLÂM-I EYYÂM-I NÂ-
HEMVÂR BE-TEMSİL-İ HAZÂN U BEHÂR VE BE-TA'LİL-İ PİRİ VÜ
İNKİSÂR NÜVİŞTE ŞOD BE TARİK-İ İHTİŞÂR**

(195a) [6460] Çü Muhsin gördi bu çerh-i sitemkâr
Eger biñ yaşar iseñ âhir-i kâr

Virüp tāk u revāķuñ hep hārāba
Bırağur tiğ-i hasretle türāba

Dilüñ dünyā için her gün cedelde
Geçürdüñ 'ömrüñi tül-ı emelde

Görinür geçmiş 'ömrüñ çoğ u azı
Hayâl-i zıll gibi bir lehv ü bâzı

Ġurür itme benüm diyü cihānı
Ġıdā-yı kelb iderler üstüñ'ānı

[6465] Hayātuñdur libās-ı müste'arı
Şaķın itme anuñla iftiħarı

Yaķın olmaķdadur bil rāh-ı dūruñ
Güzer üzredür a'vām u şühūruñ

Menāzildür bu eyyām u leyālī
Geçüp ķonmaķdan olmaz hiç hālī

Olursa bām u dāmuñ dolu dīnār
Olursın ancaķ anuñla girān-bār

Çıķınca aradan bu cism-i fānī
Ne aşşı zerle pür itseñ cihānı

[6470] Ne sūd ider uran yaşduğa başı
Evi sırça serāy olsa ya kāşī

Eser yildür hayāt-ı süst-bünyād
Ġiredmend olan itmez tekye ber-bād

Çün ola süst bünyād-ı vücūduñ
Çekerseñ çerhe ser olmaya sūduñ

Felek ser-ħaddine tağlar çeküp baş
Döşenür ķara toprak yaşdanur taş

Nazar kı1 baħr-ı ŧāhib-iħtiŧāma
Yüz urup yire geydi Nīli cāme

[6475] Düşüp gün çerħ-i çārümden zemīne
Yüzün cārüb idüpdür mā vü ŧīne

Bakup ‘ibretle gör māh-ı semāyı
Gezer ħayretle yıl on iki ayı

(195b) Felek bir ħalka olmuŧ ejdehādur
Saħa āzār iħün zūr-āzmādur

Īalāŧ olımayup pīç ü ħamından
Kimesne kurtarımaz cān deminden

Temāŧā eyleseñ devr-i dü-rengī
Görinür giceler naķŧ-ı pelengī

[6480] Dutup dünyā yüzün ŧebhā-yı deycūr
Açılur ŧad-hezārān revzen-i nūr

Ne irür çeŧm-i cāna ŧevķ-ı nūrı
Ne bulur cān u dil andan sürürı

Görüp mihriñi ŧubħ-ı nūr-āŧām
Boyar ħün-ı ŧafaķdan dāmen-i ŧām

Gözün aç kı1 nazar bāğ u behārı
Niçün kaynar ‘uyün-ı cūybārı

Niçün ħonçe idüpdür pīreħen çāk
Niçün ħāk üzre yatur sebze-i pāk

[6485] Ayağa kim ŧalar serv-i revānı
Kim ider ħarķa-i ħün ergāvānı

Niçün sünbül perīŧāndur dem-ā-dem
Aķar nergis gözinden eŧk-i ŧeb-nem

Olur lāle behāruñ dāğdārı
Benefŧe mātem iħre sügvārı

Tenini her ŧanavber kim ŧalar ŧāħ
İdüpdür tiğ-i ħūr sūrāħ sūrāħ

Cihānı gördün ü faŧl-ı behārı
Berü gel kı1 ħazāndan i‘tibārı

[6490] Dem-i serdini gör bād-ı ħazānuñ
Ruħ-ı zerdini gör berg-i rezānuñ

Vücūdın zerd idüp endüh-ı dūrı
Düşer nār-ı firāka bi'z-zarūrī

Yitürdi āb u rengin şāhid-i bāğ
Siyeh-pūş oldı dutdı mātemin zāğ

Dönüpdür ger nazār kılşañ budāğa
Düm-i fāvūs iken pāy-i kelāğa

(196a) Elin kaç^ç eylemiş sermā çenāruñ
Yüregi kan ile dolmuş enāruñ

[6495] Ruḥ-ı zerdinde eyvānuñ ğubārı
Yitürmiş sīb-i ğabğab bir nigārı

Ḥazān ile behār-ı 'ālem-ārā
Birisi ğam-zidā biri ğam-efzā

Bu ğam-ḥānedür olmaz kimse bī-ğam
Dil-i pejmürde olmaz bunda ḥurrem

Bu bāğ içinde kimse ḥurrem olmaz
Eger olsa naşīb-i ādem olmaz

Ne kim oldı cihānda dil-pesendüñ
Anuñ mihri olupdur kaçd-ı bendüñ

[6500] Çıkar biñ ḥasret ile cānuñ āḥir
Gam-ı hecrin çekerin anuñ āḥir

Urup devrān eli ayağına seng
Semend-i himmetüñi eyledi leng

'Aşā dutmağ gerekdür elde nā-çār
Ki esb-i pāy-leng olmaya rehvār

Elinden gitse merdüñ zūr-pençe
Anı pā-māl ider bī-hūde rence

Gide gözden çü nağd-i rüşenāyī
Başiretsüzdür iden sürme-sāyī

[6505] Düşe çün çeşmüñe kūrī vü tengī
Ne deñlü fer vire çeşm-i Firengī

Dehānuñda bozılsa 'ıkd-ı dendān
Yidügüñ ḥazz virmez saña çendān

Ḥamākatdan gehī nuṭk u ḥamūşī
İdersin leblerüñden perde-pūşı

Zihî nâ-dân olup cisminde pûstı
İder cāndan recā-yı ten-dürüstî

Çılurken kâmetini devr eli çeng
Şağalına virür nireng ile reng

[6510] Cüvân olmağa eyler dürlü tedbîr
Getürür pîrlikde yüzine kîr

(196b) İder nûr-ı Hâkı zulmetle ihfâ
Çılursın sünnet-i Fir'avnı ihyâ

Bozup ağızın fuqâ' olur ne kûze
'Îlâc ile ne bîkr olur 'acûze

Niyâma girse çüb olmaya şemşîr
Cüvân olmaya reng-i riş ile pîr

Çerermekle gözi mâh olmaz encüm
Le'îmi eylemez destârı merdüm

[6515] Hâzer kıl ey dil-i Fir'avn-pîşe
Boyayup eyleme rişüni rişe

Nedür eksükdügince cism ü cānuñ
Cihân esbâbına artar gümānuñ

Bu ma' nâ şab' uñ üzre olmadı yād
Viren alur girü olma iñen şād

İdersin bu cihānı cānuña teng
Dilüñ ğayr-ı cihāna itmez āheng

Budur havfum gelince yoluña merg
Dil ü cānuñ cihānı itmeye terk

[6520] Olınca çerh cām-ı mevte sâķî
Çala göñlünde bu vîrāne bâķî

Bozar tedbîri çünkim emr-i taķdîr
Pes itdi Şāh Muhsin ile tedbîr

Hemānâ terk itdi tâc u taķtı
Ferāgat içre buldı nîk-baķtı

Yaparlar ol arada aña bir ev
Bulurđı nûr-ı 'uzlet birle pertev

Çodılar nāmın anuñ beyt-i aķzān
Girüp eylerdi anda hüzn ü efgān

[6525] Niçeler eyleyüp şāha ri' āyet
Yapup ev itdi ol yiri 'imāret

ŞEFİ'Ü'L-MÜZNİBİN RESÜL-İ HUDĀ VE İMĀMÜ'L-MÜTTAKİN
MUHAMMED MUŞTAFĀ ŞALLİ 'ALEYHÜM EZ-SEFER-İ MAGRİB
BĀ-ŞAHĀBE-İ KİRĀM VE ÇAR-YĀR-I 'ĀLİ-MAKĀM BE-ŞEHR-İ ŞĀM
ĀMEDEN VE EZ-ZEBĀN-I MUHSİN ŞĀH-I ŞĀM AĦVĀL-İ VARĶA VÜ
GÜL-ŞĀH-RA TEMĀM MA'LUM KERDEN VE BER-HAYĀTSĀN (197a)
AKDĀM-I İKDĀM-RA BE-RĀH-I LUṬF U VEFĀ NİHĀDEN VE HER
DÜ-RĀ ZİNDE GERDĀNİDEN

Meger bir şubḡ mihr-i 'ālem-ārā
İder arz u semāvātı mücellā

Şafā buldı mişāl-i cām-ı Cemşid
Yuḡudan oldı bīdār 'ayn-ı ḡurşid

Ḳılurdu çın seḡer yüzi olup şen
Cihānı nūr-ı Aḡmed gibi rüşen

Eridüp āteş-i şevḡıyla yağın
Yaḡardı nūr-ı Aḡmedden çerāğın

[6530] Muḡammed k'āferinişdür aña ḡāk
Dinilmişdür anuñ şānında *Levlāk*¹⁶⁶

Ser ü ser-heng-i meydān-ı vefādur
Sipeh-sālār-ı ḡayl-i enbiyādur

Reyāḡin-baḡşı bāğ-ı şubḡḡāhuñ
Kilīdi maḡzen-i genc-i İlāhuñ

Cebīni maṡla' -ı nūr-ı siyādet
Yüzünüñ ḡandesı şubḡ-ı sa'ādet

Özine tāc u taḡt idüp cihānı
Yiri taḡt eylemiş tāc āsmānı

[6535] Vücūdı sāye-i nūr-ı İlāhī
Ne sāye 'ayn-ı nūr idi kemāhī

Şaçından depredürse bir ser-i mū
Nesīmāsā cihānı ṡoldurur bū

Ger itse gicede ḡisū-feşānī
Olurdu māh-ı şeb dāmen-keşānı

¹⁶⁶ Hadis: Sen olmasaydın (felekleri yaratmazdım).

Çerāğ-ı hüsni ol nūr-ı Hudāyī
Cihāna virdi zulmetden rehāyī

Şalup hürşidveş bahra sefine
Sefer itmiş idi mağrib-zemine

[6540] Şafā vü yümni ile döndi seferden
Belürdi kıtlu gün gibi şehirde

Nübüvvet tahtınıñ dürr-i şemini
Risālet mülkinüñ şah-ı emini

(197b) Yanınca uydurup Bū Bekr-i piri
Şadākat şahı ol mır-i kebiri

Bile yanınca anuñ ibni Haṭṭāb
‘Adālet çerhine mihr-i cihān-tāb

Bile yanınca ‘Oşmān ibni ‘Affān
Şeh-i şahib-hayā-yı ehl-i imān

[6545] Bile yanınca Hayder şah-ı merdān
Şeh-i merdān-ı ‘ālem şir-i Yezdān

Ki ya‘nī hādīm-i ebvāb-ı Hayber
Mürüvvet kānı dāmād-ı peyem-ber

Nihāyetsüz idi sā’ir şahābe
Nücüm olmuş idi ol māh-tābe

Çün ol nūr-ı hidāyet vardı Şāma
Ziyā virdi kulüb-ı hās u ‘āma

Görince şah-ı Şām ol āftābı
Dilinden ref’ olup mātem şehābı

[6550] Dil ü cān ile irişdi şafāya
Yüzini sürdi pāy-ı Muştafāya

Resūlullāha idüp çok ri‘āyet
Niçe gün itdi aşhābı ziyāfet

Bakup Muhsin yüzine şah-ı ‘ālem
Müşāheddür didi çihreñde mātem

Ne ğam olmuş durur bā’iş bu ye’se
Ki zehr-ābın içersin kāse kāse

Dönüp cānuñda ğam küh-ı girāna
Ham olmuş kāmētüñ dönmiş kemāna

- [6555] Ruḥuñ üzre şalup Leclâc-ı ğam at
Belâ naṭ'ında itmiş şâhuñı mât

Resûlüñ çün fem-i mu' ciz-beyânı
Dilinden eyledi gevher-feşânı

İşitdi gûş-ı Muḥsin bu maḳâli
Dilinden ref' olup zıll-ı melâli

Düşüp pây-ı şefî' ü'l-müznibîne
Yüz urdı *rahmeten li'l- 'âlemîn*¹⁶⁷e
- (198a) Didi ey mefḥar-ı evlâd-ı âdem
Vücûduñdur şefî'-i her dü 'âlem
- [6560] Düşüp envâr-ı mihrüñ şeş-cihâta
Sebeb olduñ zuhûr-ı kâ'inâta

Felekde mihr ü mâh u cennet ü hûr
Cemâlüñ pertevinden cerr ider nûr

Ser-â-ser bâğ u rāğı kâ'inātuñ
Pür olmışdur nesîm-i mu' cizātuñ

Geçer miydi güneş bu baḥr-ı Nîli
Yüzüñ nûrı ger olmasa delîli

Ḥacildür mihr-i ruḥsârûñdan ey şâh
Olur şeb-rû bilür eksükligüñ mâh
- [6565] Olur şüret-nümâ her şaḥşa mir'ât
Ola mı mihre maḥfî ḥâl-i zerrât

Dilümle itmedin aḥvâli taḳrîr
Olur mir'ât 'ilmüñ içre taşvîr

Olup tîre güneş ebr-i demümden
Giceler qaralar geydi ğamumdan

Tenümde ḳalmadı cân ile ülfet
Helâk itdi beni endûh u ḥayret

Dutup âhum duḥânı şeş-cihâtı
Oda yaḳdum ser-â-ser kâ'inâtı
- [6570] Virüpdür ḳanlu yaşum ğarḳa anı
Dikildi göklere âhum sûtünü

¹⁶⁷ Enbiya/107: Âlemlere rahmet olarak (gönderdik).

Fiğān u nāleme ağladı bārān
Sirişküm baħrına acıdı ‘ummān

Pes andan Varqa vü Gül-şāh hālin
Ġam-ı ‘ışk ile olan yāl ü bālin

Gelüp kâle lisān-ı tercemānī
Ĥabībullāha didi bir bir anı

Temāmet ser-güzešt-i Varqayı yād
Ķılup eylerdi cāndan āh u feryād

[6575] Neler çekdügin ol yār-ı dil-efrüz
Beyān idüp çekerdi āh-ı cān-süz

(198b) İderdi Muħsin ile āh u nāle
Gelürdi güş idenler vecd ü hāle

Kişiye ‘ışk odı pervāne eyler
Yağar ‘ışk āteşine ya ne eyler

Gelince hālet-i ‘ışk istimā‘ a
Ķoyar dīv-i Süleymānı fuķā‘ a

Eger ebr olmasa ‘ışk ile giryān
Gülistān-ı cihān olmazdı ĥandān

[6580] İrişüp keh-rübāya ‘ışk ile derd
Yüzini eylemişdür kāhveş zerd

Vücūdı dutmasa ger ‘ışk ile heng
Odı kanda bulurdi āhen ü seng

Çü güş itdi Resūlullāh bu hāli
Döküp baħr-ı ‘uyūnından le’ālī

Gelüp emvāc-ı şefkatle ĥurūşa
Risālet baħrı taşdı geldi cūşa

İrer bir hālet ol şāh-ı cihāna
Ki düşdi lerze ‘arş u āsmāna

[6585] Şaħābiye daħı irişdi bir hāl
Birinde qalmamışdı ĥudret-i qāl

Bu hāl irdi çün aşhāb-ı kirāma
Yüz urdılar gelüp faħr-ı enāma

Didiler yā Resūlallāh meded kııl
Bu ġam Ye‘cücına luḫfını sed kııl

- Yüz urup hâlik-ı arz u semâya
Mübârek ellerün kaldur du' âya
- Du' âda idüp ilhâh u temennâ
Buları mu' cizātuñla kııl ihyâ
- [6590] Bu söz hoş geldi fahr-ı kâ'inâta
Teveccüh itdi Rabbine şalâta
- Mübârek cebhesin hâk-i niyâza
Urup kııldı niyâz ol bî-niyâza
- Çün ihlâş ile ola tîr-i pertâb
Yidi kalkanı çerhün dutmaya tâb
- (199a) Yirinden tırmadın şâh-ı nübüvvet
Nüzül itdi semâdan peyk-i hazret
- Yüzini virdi pây-ı Muştafâya
Mürüvvet ma' deni kân-ı vefâya
- [6595] Kıılup ' izâz u luţf ile kelâmın
Cenâb-ı ' izzetün virdi selâmın
- Didi ey nûr-ı mihr-i âsmânî
Hudâ mihrünle halk itdi cihânı
- Ne kim var dünyede mevcûd u ma' düm
Kamusın eyledi emrüne maḥkûm
- Ne ise maḥşadı sen pāk-zātuñ
Buyur kim zâhir olsun mu' cizātuñ
- Resûle çünki vaḥyün tercemânı
Ne ise emr-i Haḫ bildürdi anı
- [6600] Hemânâ şâhib-i elfâz-ı *Levlâk*¹⁶⁸
Durup aşḥâb ile şâd u feraḥnâk
- Yürüdi merḫad-i Gül-şâha vardı
Maḫâm-ı derd ü hecr ü âha vardı
- İşâret itdi peygâm-ber mezâra
Vuḥuş u cinn ü âdem geldi zâra
- Düşüp hâk-i mezâra ḥaşyet ü bîm
Haḫun emrine cândan oldu teslîm

¹⁶⁸ Hadis: Sen olmasaydın (felekleri yaratmazdım).

Sevincinden yirine şıgmayup hāk
Ferahdan sinesini eyledi çāk

[6605] Kala mı gizlü toprağ içre gevher
Gil ile setr olur mı mihr-i enver

Çıkarup ser ol iki serv-i bālā
Biri meh biri mihr-i ‘ālem-ārā

Çıxınca hākden ol iki ādem
Çıkar bir qab içinden iki bādem

Çıkar çün yirden ol iki dūr-i pāk
İkiz toğurdı gūyā māder-i hāk

Çıxup yirden kefenle ol iki cān
Belī gösterdi rüz-ı haşre bürhān

(199b) [6610] Şanurlar nefḥa-i şūr ile ihyā
Olup geldi ayağ üstine mevtā

Günāhın bilüp ol iki dil-ārā
Kefen daqmış gelür boynına gūyā

Görinen şanma kirbās-ı kefendür
Güle berg-i semenden pīrehendür

Kefen evrāqına şan kilik-i taqđir
Yazup tayy itmiş idi iki taşvir

Çeker ser yirden ol iki peri-rū
Çıkar şan bir şadefden iki lü’lü’

[6615] Olup hāk emr-i Hāk birle iki şaq
Bitürdi merḫadında çifte zanbaq

Dikildi çıxduğında ol iki hūr
Mezārı üzre iki şem‘-i qāfūr

BE-FERMĀN-I ALLĀH VE BE-İLTİMĀS-I RESŪL-İ DİN-PENĀH ĀN DŪ
‘AŞIK-I DİL-ĤĀH YA‘NĪ VARQA VŪ GŪL-ŞĀH EZ-ZULEMĀT-I
GABRĀ-RŪ BE-RUŞENĀYĪ DŪNYĀ NĪHĀDEN VE BER-
PEYGĀMBER-İ FAḤR-I ‘ĀLEM GŪVĀHĪ DĀDEN VE ŞĀHĀBE-İ
KĪRĀM ḤAYĀT-I İŞĀN EZ-RESŪL-İ ḤUDĀ TALEB KERDEN VE BE-
‘İNĀYET-İ RABBŪ’L-‘ĀLEMĪN ÇİHİL SĀL ḤAYĀT YĀFTEN

İdüp izhār-ı kudret Hāk te‘ālā
Çeker ser yirden ol iki dil-ārā

Şenā vü ḥamd iderler Bir ü Bāra
Yüz urdılar resūl-i Kirdgāra

Didiler yā Resūlallāh meded kı1
Ġarīb ü bī-kesüz mihrūn sened kı1

[6620] Semāya urdı mihrūnle güneş pā
Nücümü şevkuñ ile itdi yaġmā

Vücūduñdur sebab bu kā'ināta
Şu koydun āteş-i Lāt [u] Menāta

Şunar her cāna olsa iltifātuñ
Ḥayāt āb-1 ḥayāt-1 mu' cizātuñ

(200a) Ne cürm itdük ola biz ' ışk-1 pāke
Ki şalmışdur bizi zindān-1 ḥāke

Ne zindān taḥt-1 ġabrā içre bir ev
İrişmez mihr ü mehden āna pertev

[6625] Ne pertev ' ayn-1 mihr ola semāvāt
Ziyā irmek āna heyhāt-be-heyhāt

Düşüp ġurbet iline zār u tenhā
İdindük taḥt-1 ḥāki mesken ü cā

Başup baġrına bizi māder-i ḥāk
Olurđı dāyeveş dil-teng ü ġamnāk

Maḡarr itmiş idük ḥāk-i siyāhı
Laḥidden düzmiş idük ḥ'ābgāhı

Bize fūrkat şebn rūşen gün itdün
Çeküp göklerce yirden üstün itdün

[6630] Nesīm-i şefkatūñ tā kim yitürdüñ
Bizi topraġ gibi yirden götürdüñ

Bu derd-i bī-devānuñ ol ḥabībi
Bizi ḥāk içre ḡoma yir ġarībi

Şaḥābī ḡaldı işbu ḥāle ḥayrān
İderdi Varḡa vü Gül-şāhı seyrān

Baġup rikḡatle bu ḥāl ü bu ḡāle
Gelürdi ḥayretinden vecd ü ḥāle

Perī vü ādem olup yirde giryān
Melekler ' ālem-i bālāda nālān

- [6635] Çü merdüm eşk-i hūnīn içre ğarķ-āb
Olup cem^ç oldılar bir yire aşhāb
- Didiler ey şeh-i mülk-i siyādet
Yüzüñdür maṭla^ç -ı şubḥ-ı sa^ç ādet
- Degül mürvet (?) ki bu iki kefen-çāk
Dirilmişken ola ālūde-i ḥāk
- Budur senden recāmız ey yūzi māh
Bulalar tāze cān Varķa vü Gül-şāh
- Virelüm ^ç ömrümüzden ittifaķī
Ḳalalar bir niçe yıl daḥı bākī
- (200b) [6640] Ayağ üzre gelüp Bū Bekr-i Sıddīķ
Şahābīnūñ kelāmın itdi taşdıķ
- Tekellümde olup bülbül gibi şen
^ç Aṭā itdüm didi on¹⁶⁹ yılını ben
- İrişdi ibni Ḥaṭṭāba tekellüm
Ṭaşup cūş itdi deryā-yı teraḥḥum
- Didi şefķat idüp tekrār tekrār
Ki itdüm on yılın ben daḥı işār
- Görüp bu ḥālī ^ç Oşmān ibni ^ç Affān
Derūn-ı dilden oldu şād u ḥandān
- [6645] İdüp şefķatle gözi yaşını seyl
Bağışladum didi ben daḥı on yıl
- Çü nevbet degdi sözde Murtażāya
Mürüvvet baḥrı ol kān-ı şehāya
- Yüzine cūy-ı eşki aķıdup rūd
Didi şefķatle ol ser-defter-i cūd
- Ṭağıtdum didi kār u bārın ^ç ömrüñ
Bağışladum temāmet varın ^ç ömrüñ
- Yiterdür baña bu zevķ u bu şādī
Bite bir cāna muḥtācuñ murādı
- [6650] Çü şadır oldu bu söz Murtażādan
Resūle peyk-i vahy indi Ḥudādan

¹⁶⁹ Metinde “ol”.

Didi ey mefhar-ı evlād-ı ādem
Tapuñdur me'men-i halk-ı dü 'ālem

İdüp cān u dil ile i' tizārı
İrişdürdi selām-ı Kirdgārı

Ḥaber virdi Ḥudādan Muştafāya
Mürüvvet bahrı şāh-ı iştifāya

Baña nisbet degülken kaçre-i ter
Seḥā mı ' arz eyler baña Ḥayder

[6655] Ne vardur şefkatüm bahrına pāyān
Ne kaçre ' add olur kaçtında ' ummān

Ḳabül idüp ḥiṭāb-ı müsteṭābuñ
Bağışladum yine ' ömrin şaḥābuñ

(201a) Yüzi şuyına sen şāh-ı cihānuñ
İkisine daḥı kırkar yıl anuñ

Kemāl-i kudretümden itdüm iḥsān
Ḥabībüm añlara ' arz itsün ĩmān

Ḳalup Varḳa vü Gül-şeh dil-füsürde
Ne zinde intizāre'yle ne mürde

[6660] Nice ola nüzül-ı āsmānī
Diyü maḥv olmuş idi cism ü cānı

Resülullāh şen olup bu merāma
Ḥaber bildürdi aşhāb-ı kirāma

Şaḥābī ḥayline düşmişdi kaçgu
Sepildi bu ḥaberden cānına şu

Pes añdan ' arz idüp bunlara ĩmān
Şehādet idüp oldılar Müselmān

Olur Varḳa vü Gül-şāh ile mesrūr
Ki degmez müjdesine cennet ü ḥūr

[6665] Gel inşāf it çıkup fürkatle cānuñ
Tenüñde yoğ iken tāb u tüvānuñ

Mekānuñ olmuş iken ḥufre-i ḥāk
Yaturken ḥāk içinde sine-şad-çāk

Ne gündüz görünüp nār u şerāre
Ne gice açılup çeşm-i sitāre

Bozılup ʿıkd-ı aʿ zâ hep tenüñden
Yaturken kelleñ ayru gerdenüñden

Tenüñden tâb u çeşmüñden gidüp nür
Gözüñ merdümleri olmuş iken mür

[6670] Dolanup boynına gīsü gibi mār
Ne gīsü belki ejderhâ-yı hün-h̄ār

Başuñdan gitmiş iken tâc u efser
Şikest olup yaturken kâse-i ser

Gidüp başdan hevâ-yı kibr ü kīnūñ
Alup bigâneler tâc u nigīnūñ

Düşüp destüñdeki simin kalemler
Terâş olup cebinüñden raqamlar

(201b) ʿUrüc idüp kafesden murğ-ı cānuñ
Cihāndan hāk olup nām u nişānuñ

[6675] Toğup iller gibi girüp mezāra
Memātın olmuş iken âşkāra

Düşüp dil-teşneveş māʾ-i Fırāta
İresin Hızrveş āb-ı hayāta

Şefīʿ idüp resül-i kâʾinātı
Senüñle zāhir ola muʿ cizātı

Şerāb-ı muʿ cizātından çeküp cām
Olup müʾmin bulasın dīn-i İslām

Eger āb-ı hayāta Hızr sākī
Olursa qalmayasın böyle bākī

RESÜL-İ KÂʾİNÂT VE MEFHAR-I MEVCÜDÂT VE ŞEFİʿ-İ YEVMÜʾL-
ʿARAŞÂT ŞALʿAM BE-İLTİMÂS-I ŞEH-İ ŞÂM ÂN DÜ ʿAŞIK-I GAM-
ÂŞÂM-RÂ BE- TARİK-İ İSLÂM ʿAKD-İ NİKÂH KERDEN VE BE-
YÜMN Ü İKBÂL VE BE-CÂNİB-İ ŞEHR-İ MEDİNE ʿAZİMET
NUMÜDEN

[6680] Çü irdi şāh Muhsin bu merāma
Sürürından çeküp çāk itdi cāme

Yüz urdı hāk-i pāy-i Muştafāya
Cemāli kâşif-i leyl-i dücāya

Didi budur recām ey kân-ı şefkat
Temevvüc eyleyüp ʿummān-ı şefkat

Çeküp bir kaçresin Varğa vü Gül-şâh
Hayât-ı sermediye kesdiler râh

İçüp dünyâda cām-ı ʿışk-ı pâki
Bulurlar cām-ı ʿışk ile helâki

[6685] Eger olmasa sen şehden ʿināyet
Bu hasret kalmış idi tâ kıyāmet

Bu hasretle çeküp feryād ile āh
Uyımazdı felekde mihr ile māh

Bu hasretle dil ü cāndan yuyup dest
Yürürler idi zār u vālih ü mest

(202a) Bu hasretle çeküp āhı simāke
Bu hasretle girüp hāk-i helāke

Memāt oldu hayāta çünki tebdīl
Şeref burcına itdi şems taḥvīl

[6690] İdüp terğīb ol şâh-ı cihānı
Nikāḥ itdi biri birine anı

Qılup cāndan Ḥaḳuñ ḥamd u şenāsın
Resūlullāhuñ aldılar duʿāsın

Oğul idindi bunları şeh-i Şām
Übüvvet itdi ḳodı dīnde nām

Başında yazusı ger zişt ü ger ḥüb
Ne kim oldu ezel bezminde mektüb

Zuhūr itdi ne ise emr-i taḳdīr
Terāş ü ḥakk ile olmadı tağyīr

[6695] Göçüp andan şefīʿ-i rüz-ı maḥşer
Ayağı tozın itdi ʿarşa efser

Yüridi yümñ ile menzil-be-menzil
Medīne şehrine bağladı maḥmil

Bile yanınca ol māhuñ şahābe
Yüz ururlardı yolında türābe

Revān oldu çün ol ḥurşīd-pāye
Ġamından döndiler necm-i Sühāya

Görüp birbirini Varğa vü Gül-şâh
Saʿādet kişverine oldılar şâh

- [6700] İkişi daħı irişüp merāma
Du‘ā iderler idi řāh-1 řāma

Kimüñ kim dilde ‘ıřķ-1 pāki vardur
Firāk-1 hecrden ne bāki vardur

Maķarr idinse ğamdan ķa‘r-1 ħāki
Yabānda ķomaz anı ‘ıřķ-1 pāki

şikest olmaz ‘aceb gevher durur ‘ıřķ
Ķuřađına dolu bir er durur ‘ıřķ

Dil ü cān şayd ider bir bāz olur ‘ıřķ
Yire inmez hümā-pervāz olur ‘ıřķ
- (202b) [6705] Yařuñı baħr-1 bī- pāyān ider ‘ıřķ
Vücūdın ķaťresin ‘ummān ider ‘ıřķ

Geh olur bir gedāyı řāh ider ‘ıřķ
Diline ‘arşı cevlangāh ider ‘ıřķ

Vücūduñ řanma kim bī-fer’ ider ‘ıřķ
şütür gibi ķiřiyi ner ider ‘ıřķ

Ķü Varķa ‘ıřķ-1 pāki eyledi yār
Cihāna mihr-i ‘ıřķı virdi envār

Güneş gibi olup zāhir busudan
Yaħod dāmād idi durdı yuħudan
- [6710] şıdı bezm-i ğam içre cām-1 cismi
Yazıldı defter-i ‘ıřķ içre ismi

Bulup dünyā vü ‘uķbā içre kāmı
Cihānuñ oldı ‘ıřķ ile be-nāmı
- [6712] Ne dil kim virdi ‘ıřķ içinde cānı
Ķam-1 ‘ıřķ ile řād olsun revānı

170 Hutab

Bismi'llahirrahmani'r-rahîm

“El-ḥamdulillāhi’llezi yed‘ū kulle ehādîn mine’n-nāsi ilā dāri’s-selāmi ve yehdi men yeşe‘ū [ilā] tariḳi’l-cenneti ve ḥiye dāru’s-selām fe subḥanellezi va‘de’l-ḥusnā bi-ru’yeti cemālihi fî dāri’s-selāmi. Eşhedu en lâ ilāhe illallāh vaḥdehu lâ-şerîke lehu ellezi yukerrimu’l-mu’mîne ve’l-mu’mînât”¹⁷¹.

¹⁷⁰ Bu Arapça dua bölümü esere sonradan ilave edilmiş olmalıdır. Yazı karakteri ve mürekkep metinden farklıdır. Bu kısımda kullanılan mürekkep ve yazı, bazı varaklarda derkenar olarak bulunan ve mesnevi ile bütünlüğü olmayan manzum kısımlardaki yazı ve mürekkep ile aynı özelliktedir. Muhtemelen eseri sonradan okuyan/tashih eden biri tarafından eklenmiştir.

¹⁷¹ Hutbeler: Bismillahirrahmanirrahim; İnsanların her birisini Darü’s-selâm’a çağırın Allah’a hamd olsun. Darü’s-selâm olan cennetin yoluna istediğini yöneltir. Darü’s-selâm’da cemalini görmekle hüsneyi (cenneti) va’d edeni, kendine yaraşmayan her şeyden tenzih ederim. Allah’tan başka tanrı olmadığına şهادet ederim. O tektir, ortağı yoktur. O, inanan erkek ve kadınları keremiyle kuşatandır.